MARK TWAIN

ÉLET A MISSISSIPPIN

Fordította:
Benedek Marcell és Tandori Dezső

TARTALOM

A folyam és története
A folyó és felkutatói
Képek a múltból
A kisfiúk álma
Kormányos szeretnék lenni
Egy kormányosinas viszontagságai
Egy bátor tett
Nehéz leckék
A megdöbbenés folytatódik
Kiegészítem tanulmányaimat
Árad a folyó
Szondázás
Mire van szüksége egy kormányosnak?
A kormányzás rangja és méltósága
Szervezkedésben az erő
A versenyek kora
Az átvágások - no meg Stephen
Néhány különórát veszek
Leszámolok Brownnal
A katasztrófa
Életrajzom egy szakasza
Visszatérek kecskéimhez
Utazás inkognitóban
Inkognitómnak vége
Cairótól Hickmanig
Tűzkeresztség
Szemelvények
Mumford bácsi „kipakol”
Egy-két érdekesség
Néhány úti karcolat
Egy ujjlenyomat és következményei
Egy kincs sorsa
Frissítők és erkölcsök
Különös históriák
Vicksburg viharos napjai
A professzor históriája
A „Gold Dust” pusztulása
Szépséges paloták
Iparról és iparkodó zsiványokról
Kastélyok és a kultúra
A Dél metropolisza
Közegészség és közérzület
A temetés művészete
Városnézés
Déli sportok
Mulatságok és mulattatók
Remus bácsi és Mr. Cable
Cukor- és postaügyek
Epizódok a kormányoséletből
Egy s más „Mark Twain”-ről
Emlékezések
A bűnbánó betörő
Gyermekkorom vidéke
Múlt és jelen
Vérbosszú és egyebek
Egy jogi kérdés
Egy arkangyal
A felső folyón
Legendák és tájképek
Töprengések és következetések

A folyam és története[1]

„… milyen udvariatlan nevet adott Marryat kapitány a Mississippinek; azt mondta rá: «A Nagy Szennycsatorna.»”

A Mississippiről valóban érdemes olvasni. Nem közönséges folyó, éppen ellenkezőleg: minden tekintetben figyelemre méltó. Ha a Missourit főágának tekintjük, akkor a világ leghosszabb folyója - négyezer-háromszáz mérföld. Meglehetős bizonyossággal elmondhatjuk róla, hogy a világ legkanyargósabb folyója is, útvonalának egyik szakaszán például ezerháromszáz mérföldet tesz meg ugyanazon a területen, amely fölött a madár csak hatszáz-hetvenöt mérföldet repül. Háromszor akkora a vízhozama, mint a Szent Lőrinc folyóé, huszonötször akkora, mint a Rajnáé és háromszázharmincnyolcszor nagyobb a Temzéénél. Nincs még egy folyó, amelynek ekkora vízgyűjtő területe lenne: huszonnyolc államból és területről táplálják a vizek, egyfelől az atlanti parton fekvő Delaware-ből, másfelől az egész országrészből, amely Delaware-től Idahóig, a Csendes-óceán vízválasztójáig terjed, vízgyűjtő medencéje tehát negyvenöt hosszúsági fokot ölel át. A Mississippi magába fogadja és a Mexikói-öbölbe hömpölygeti ötvennégy olyan mellékfolyójának vizét, amelyeken gőzhajók haladhatnak, azután néhány százét, melyeken tutajozni lehet. Vízgyűjtőjének területe akkora, mint Anglia, Wales, Skócia, Írország, Franciaország, Spanyolország, Portugália, Németország, Ausztria, Magyarország, Itália és a Török Birodalom területe együttvéve, s ez a hatalmas terület majd mindenütt termékeny, maga a Mississippi pedig különösképpen az.

Nevezetes ez a folyó, mivel ahelyett, hogy torkolatvidéke táján kiszélesedne, keskenyebbé válik: összeszűkül és mélyebb lesz. Az Ohio beömlésétől addig a pontig, amely fél útra esik a tengeröböl felé, szélessége magas vízálláskor átlagosan egy mérföldnyi, innen a tengerig egyre keskenyebbé válik, amíg azután a „Szűkületben”, a torkolata fölött, alig több félmérföldnyinél. Ahol az Ohióval találkozik, a Mississippi nyolcvanhét láb mély, ez a mélység fokozatosan növekszik, s kevéssel torkolata fölött eléri a százhuszonkilenc lábat.

Ugyancsak figyelemre méltó az áradása és apadása közötti különbség - nem a felső szakaszán, hanem az alsón. Az áradás csaknem egyforma egészen Natchez városáig - amely háromszázhatvan mérföldnyire esik a torkolattól -, hozzávetőlegesen ötven láb. Bayou La Fourchenál azonban a folyam szintje már csak huszonnégy lábat emelkedik. New Orleansnél csupán tizenötöt, közvetlenül a torkolat fölött már csak kettő és felet.

A New Orleans-i *Times-Democrat* egyik cikke szerint, amely tudós mérnökök jelentéseire épült, a folyó évente négyszázhat millió tonna iszapot hord a Mexikói-öbölbe, s erről eszünkbe jut, milyen udvariatlan nevet adott Marryat kapitány a Mississippinek; azt mondta rá: „A Nagy Szennycsatorna.” Ha ez az iszap megkeményedne, tömege egy nézetmérföldnyi alapterületen kétszáznegyvenegy láb magas heggyé tornyosulna.

Az iszaplerakódás fokozatosan kiterjeszti a szárazföldet, de csak fokozatosan: kétszáz év alatt, amióta a folyó neve bevonult a történelembe, nem egészen egyharmad mérfölddel nyomult a tengeröbölbe. A tudósok véleménye az, hogy a torkolat valaha Baton Rouge-nál lehetett, ott, ahol a dombvidék véget ér, azt a kétszáz mérföldnyi szárazföldet pedig, amely innen a tengeröbölig terjed, a folyó hordta oda. Könnyen kiszámíthatjuk ennek az országrésznek az életkorát: százhúszezer éves. És mégis ez a legifjabb földdarab az egész környező vidéken.

---

[1] Mark Twainnek ez a műve 1883-ban jelent meg először. - *Szerk.*

A Mississippi még egy vonatkozásban figyelemre méltó: megvan az a szokása, hogy bámulatos ugrásokat végez, keskeny földnyelveket vágva át, miáltal kiegyenesíti és megrövidíti önmagát. Nemegyszer lett már rövidebb harminc mérfölddel, éspedig egyetlen ugrással!

Ezeknek az átvágásoknak különös eredménye lett: némelyik part menti város az ország belsejébe került, előttük pedig homokpartok meg erdők magasodnak fel. Delta városa valaha három mérfölddel Vicksburg alatt feküdt; nemrégiben viszont egy újabb átvágás gyökeresen megváltoztatta a helyzetet: Delta most két mérfölddel Vicksburg *fölött* található.

Ezzel az átvágással mindkét part menti város visszahúzódott a szárazföldre. Egy átvágás megsemmisítő játékot folytat a határvonalakkal és a helyi közigazgatással: például valaki ma Mississippi államban él, éjjel megtörténik az átvágás, erre azután másnap a birtokos is, a birtok is a folyó túlsó partjára kerül, Louisiana államba, alávetve ezen állam törvényeinek! Ha korábban a folyó felső szakaszán történt volna ilyesmi, akkor a rabszolgát Missouri államból Illinoisba penderíti az átvágás, és szabad embert csinál belőle.[2]

Mississippi nem csupán átvágásokkal változtatja medrét, hanem egész tömege elmozdul - mégpedig mindig oldalirányban. Hard Timesnál, Louisianában, két mérfölddel nyugatabbra folyik attól a vidéktől, amelyen régebben folydogált. Következésképpen ennek a településnek az *eredeti* helye nincs többé Louisianában, hanem a folyó túlsó partjára, Mississippi államba került. A régi Mississippinek az ezerháromszáz mérföldes szakasza, amelyen kétszáz évvel ezelőtt La Salle kenui siklottak alá, mostanában szilárd, száraz földsáv. A folyó ettől vagy jobbra, vagy pedig balra kanyarog.

Ámbár a Mississippi iszapja csak lassan építi a szárazföldet odalent, a torkolati részen, ahol a tengeröböl hullámai beleszólnak munkájába - a felsőbb, védettebb részeken meglehetős gyorsasággal zajlik ez az építés. Harminc évvel ezelőtt például a Próféta-sziget területe ezerötszáz acre volt; azóta a folyó hozzátett még ehhez kétszáz acre-t.

Most azonban ennyi is elegendő az óriási folyam különcködéseiből - könyvemben később bemutatok még belőlük néhányat.

Hagyjuk hát a Mississippi fizikai történetét, és szóljunk néhány szót - mondjuk így - a történelmi háttérről. Vessünk egy röpke pillantást, pár rövid fejezetben, szendergő első korszakára; néhány továbbiban második, ébredező korszakára; jó néhány további fejezetben pedig legüdébb, legelevenebb éveire; később beszéljünk mai, viszonylag nyugodt korszakáról, s akkor aztán be is fejezhetjük könyvünket.

A nagyvilág és a könyvek annyira megszokták országunkkal kapcsolatban az „új" szó használatát, mondhatni: túlzott használatát, hogy már gyermekéveinkben az a benyomásunk, s ez még erősödik is, hogy Amerikában semmi sem régi. Persze tudjuk, hogy Amerika történelmében van egynéhány, aránylag régi dátum, de a puszta számok nem közvetítik számunkra az általuk képviselt időbeli kiterjedés helyes képzetét. Ha azt mondjuk, hogy De Soto, az első fehér ember, aki megpillantotta a Mississippit, 1542-ben jártatta rajta a szemét, akkor olyan megjegyzést tettünk, amely megállapít egy tényt, csak éppen nem magyarázza meg: mintha asztronómiai méricskéléssel megadnók egy napnyugta méreteit, a tudományos elnevezések puszta említésével katalógusba foglalnánk színeit; az eredmény az volna, hogy megkapnánk a napnyugta puszta tényét, de nem látnánk *magát* a napnyugtát. Akkor már jobb lenne róla képet festeni.

---

[2] Az északi államok nem ismerték el a rabszolgaságot, s a „szökött rabszolgatörvény" bevezetéséig az a néger, aki a „szabad" államok valamelyikébe menekült, visszanyerte szabadságát.

Az 1542-es évszám egymagában keveset vagy semmit sem jelent nekünk; ha azonban néhány szomszédos történelmi évszámot és tényt csoportosítunk köréje, mindjárt távlata lesz és megszínesedik, s akkor érzékelni fogjuk, hogy az 1542-es év az amerikai évszámok sorában korát tekintve egészen tiszteletre méltó.

Például: amikor a Mississippit első ízben pillantotta meg fehér ember, negyed századnál is kevesebb idő telt el I. Ferenc paviai veresége, vagy Raffaello, a festő és Bayard, a „félelem és gáncs nélküli lovag" halála óta; attól fogva, hogy a törökök kiűzték az ispotályos lovagokat Rhodosz szigetéről; és a kilencvenöt tétel kifüggesztésének időpontjától, amivel a reformáció megkezdődött. Amikor De Soto megpillantotta a folyót, Loyola Ignác nevét senki sem ismerte; a jezsuita rend nem múlt el egyéves; Michelangelo festménye, az „Utolsó ítélet" még nem száradt meg a Sixtusi-kápolnában; Stuart Mária meg sem született - igaz, megszületett még ugyanannak az évnek a vége előtt. Medici Katalin gyermek volt; Angliai Erzsébet nem volt tizenhárom éves; Kálvin, Benvenuto Cellini és V. Károly császár hírnevük tetőpontján állottak, és mindegyikük a maga módján alakította a történelmet; Navarrai Margit a „Heptameron"-t és néhány vallásos tárgyú könyvét írogatta (az első túlélte, a többit elfeledték, mivel az ékek és a vaskosság néha jobban konzerválják az irodalmat, mint a szenteskedés); a laza udvari erkölcsök és a képtelen lovagi eszmék teljes fényükben ragyogtak. A harci játékok és a lándzsatörés gyakori időtöltései voltak a címekben dúskáló, finom uraságoknak, akik ügyesebben viaskodtak, mint ahogyan a tollat forgatták, míg hölgyeik figyelme a vallási dolgokra irányult, idejüket pedig azzal töltötték, hogy leszármazottaikat teljes jogú, illetve „adományleveles" gyermekekre osztották. Tény, hogy mindenütt szerfölött felvirágzott a vallás: a tridenti zsinatot már egybehívták; a spanyol inkvizíció szabadon pörkölt, tortúrázott és égetett; a kontinens más országaiban tűzzel-vassal beszélték rá a nemzeteket a szent életre; Angliában VIII. Henrik elragadta a kolostorokat, megégette Fishert és még egy-két püspököt, majd sikerrel megalapozta az angol reformációt és saját háremét. Amikor De Soto ott állt a Mississippi partján, még két év volt hátra Luther haláláig; tizenegy év Servet megégetéséig; harminc év a Szent Bertalan-éji mészárlásig; Rabelais művei még nem jelentek meg; a Don Quijote-ot még meg sem írták; Shakespeare még nem született meg; végül száz hosszú évnek kellett eltelnie addig, amíg az angolok először hallották Cromwell Olivér nevét.

A Mississippi felfedezése kétségtelenül olyan évszámhoz fűződik, amely jelentősen enyhíti és módosítja országunk fényes újszerűségét, és igen tekintélyes, rozsdarágta, régies külsővel ruházza fel.

De Soto csupán megpillantotta a Mississippit, azután meghalt, papjai és katonái pedig a folyóba temették el. Azt hihetnénk, hogy akkori spanyol szokás szerint a papok és katonák tízszeresére nagyították a folyó méreteit, s ezzel más kalandorokat is arra buzdítottak, hogy menten odasiessenek és felkutassák. Csakhogy éppen megfordítva történt: amikor hazaérkeztek a beszámolók, nem keltettek kellő kíváncsiságot. A Mississippit a fehérek oly sok éven át elkerülték, hogy az már szinte alig hihető mozgékony napjainkban. Az ember akként foghatja fel ésszel ezt az időbeli távolságot, hogy a következőképpen tagolja: miután De Soto megpillantotta a folyót, eltelt csaknem egy negyed század, s végre megszületett Shakespeare - aki egy fél századnál valamivel tovább élt, akkor meghalt; s amikor már ötven évnél is jóval tovább feküdt sírjában, akkor látta meg a második fehér ember a Mississippit. Napjainkban aligha történik meg, hogy egy csodálatos látvány megpillantásától százharminc év teljék el, amíg újra megpillantják. Ha valaki felfedezne egy szurdokot az Északi-sarkvidék szomszédságában, Európa és Amerika tizenöt költséges expedíciót indítana oda; egyet a szurdok felkutatására, a többi tizennégyet pedig avégett, hogy egymást megtalálják.

Több mint százötven éve álltak már a fehérek telepei az atlanti partokon. Lakóik meghitt viszonyban voltak az indiánokkal: délen a spanyolok rabolták, mészárolták, rabul ejtették és térítették őket; feljebb az angolok üveggyöngyöket és takarókat adtak el nekik megfelelő ellenszolgáltatásokért, „ráadásul" civilizációval és whiskyvel lepték meg őket; Kanadában a franciák elemi fokon tanították őket, missziós tevékenységet folytattak közöttük, csoportosan telepítették a törzseket Quebecbe, majd később Montrealba, hogy szőrméket vásároljanak tőlük. A fehérek különféle rajainak szükségszerűen hallaniuk kellett a messzi nyugat nagy folyójáról; és valóban hallottak is róla, homályosan - olyan homályosan és hézagosan, hogy a Mississippi irányát, arányait és földrajzi fekvését találgatni is alig lehetett. Az ügy rejtélyes mivoltának egymagában is fel kellett volna tüzelnie a kíváncsiságot, és unszolnia a felkutatásra; ez azonban nem történt meg. Szemmel láthatóan senkinek sem kellett ilyen folyó, senki sem szorult rá, senki sem volt kíváncsi rá; így aztán a Mississippi másfél századon át kívül esett a világpiacon, nem is zavarta senki. Annak idején, amikor De Soto rátalált, nem is folyóra vadászott, nem is volt szüksége folyóra; következésképpen nem értékelte, sőt még csak nem is törődött vele különösképpen.

De végül is La Salle, a francia, tudatára ébredt annak, hogy fel kell keresnie, végig kell kutatnia a folyót. Az mindig úgy van: ha valaki felkarol egy elhanyagolt és fontos eszmét, menten összesereglenek mindazok, akiket ugyanez a gondolat hevít. Most is így történt.

Persze önként adódik a kérdés: miért vágyakoznak most ezek az emberek a folyó után, amikor öt nemzedéken át senki se törődött vele? Bizonyára azért, mert későn bár, de rájöttek, hogy felfedeztek egy vízi utat, amelyet mindjárt hasznossá is lehetne tenni; ugyanis azt hitték, hogy a Mississippi a Kaliforniai-öbölbe torkollik, ennélfogva megrövidíti a Kanadából Kínába vezető utat. Korábban feltételezték, hogy az Atlanti-óceánba, másként a „Virginiai-tengerbe" ömlik.

A folyó és felkutatói

„Egy óriási harcsa ütődött Marquette csónakjának... teljes joggal gondolhatta, hogy előjött a folyó zúgó ördöge.”

La Salle bizonyos előjogokat kért királyától, az emlékezetben nagyra nőtt XIV. Lajos kegyesen meg is adta őket. Első volt ezek közt, hogy kutathat széltében-hosszában, erődítményeket építhet, és fölmérheti a földterületeket, ezeket azután a királynak kell átadnia, míg a költségeket maga fedezhette; viszonzásként kapott valami kis hasznot; köztük a bölénybőrök monopóliumát. Éveket töltött el, és majd minden pénzét ráfordította azokra a veszélyes és fáradságos utazásokra, amelyeket Montrealból az Illinois folyónál általa épített erődítményhez tett meg, amíg végre sikerült expedíciót szerveznie, és nekivághatott a Mississippinek.

Időközben más vállalkozók nagyobb szerencsével jártak. 1673-ban Joliet, a kereskedő és Marquette, a pap, nekivágott a vidéknek, és elérte a Mississippi partjait. Mindketten a Nagytavakon vágtak át; majd Green Baytől a Fox és a Wisconsin folyókon kenuval haladtak. Marquette a szeplőtelen fogantatás napján ünnepélyes fogadalmat tett: ha a Szent Szűz megengedi neki, hogy megtalálja a nagy folyót, akkor azt tiszteletére „Conception”-nak, Szeplőtelen Fogantatásnak fogja elnevezni. Meg is tartotta a szavát. Abban az időben minden kutató nagy papi kísérettel utazott. De Soto huszonnégy papot vitt magával. La Salle-lal is volt egynéhány. Az expedíciók gyakran szűkölködtek húsban, és ruhájuk elrongyolódott, de mindig megvoltak a miséhez szükséges kellékeik; mindig fel voltak készülve arra, hogy - amint azt a krónikás szavakba öntötte - „elmagyarázzák a vadembereknek, mi is az a pokol”.

1673. június 17-én Joliet és Marquette, valamint öt társuk kenui elérték a Wisconsin és a Mississippi találkozását. Mr. Parkman[3] így ír erről:

„Előttük, útjukat keresztezve, széles és sebes vízár hömpölygőit a hatalmas, sűrű erdőkkel borított magaslatok lábánál.” Parkman így folytatja: „Déli irányban lefelé eveztek a folyón, olyan elhagyatott vidéken át, ahol a leghalványabb nyoma sem látszott emberi életnek.”

Egy óriási harcsa ütődött Marquette csónakjának, és megijesztette; ez eléggé érthető, hiszen az indiánok óva intették, hogy hajóútja eszeveszetten merész, sőt végzetes lehet, mert a folyóban egy ördög lakik, „amelynek a zúgása nagy távolságra elhallatszik; ez majd lerántja őket a mélységbe, ahol lakozik”. Láttam egy - a Mississippiből származó - harcsát, s ez több mint hat láb hosszú volt, és kétszázötven fontot nyomott; ha tehát Marquette hala rokonságban volt ezzel, az utazó teljes joggal gondolhatta, hogy előjött a folyó zúgó ördöge.

Végül feltűntek az első bölények, amelyek csordákban legelésztek a folyamot szegélyező füves síkságokon; Marquette leírja az öreg bikák vad és ostoba tekintetét, amint szemükbe hulló borzas sörényükön át rámeredtek a betolakodókra.

Az utazók óvatosan haladtak előre:

„Csak éjjelenként szálltak partra; tüzet gyújtottak, hogy megfőzzék vacsorájukat; azután eloltották a tüzet, újra csónakba szálltak, egy darabon továbbeveztek, és a folyam vizén vetettek horgonyt, egy embert pedig reggelig őrségbe állítottak.”

---

[3] „Mr. Parkman” - azaz Francis Parkman, neves amerikai történész, egyik műve: *Pioneers of France in the New World* („Francia úttörők az újvilágban”, 1865). Erre utal Mark Twain. - *Szerk.*

Ezt tették minden nap és minden éjszaka, de két hét elteltével még mindig nem láttak emberi lényt. A folyó akkoriban szörnyen elhagyatott volt. Partjai mentén legnagyobbrészt ma is az.

Hanem a második hét végén a folyó nyugati partján az iszapban emberi lábnyomokra akadtak - Robinson Crusoe-féle felfedezés, amibe még mindig beleborzong az ember, ha nyomtatásban ötlik a szemébe. Óva intették őket: a part menti indiánok éppolyan vadak és kíméletlenek, mint a folyó ördöge, és támadást sem várva megölnek minden jövevényt; Joliet és Marquette mégis behatolt a szárazföldre, hogy felkutassa azokat, akiktől a nyomok származnak. Meg is találták őket később. Vendégszerető fogadtatásban, jó bánásmódban részesültek - ha ugyan vendégszerető fogadtatásnak nevezhetjük, amikor az indián főnök utolsó rongyát is leveti, csakhogy legelőnyösebb formájában mutatkozzék; és ha jó bánásmód az, hogy az embert bőségesen traktálják hallal, kásával, vadhússal - beleértve a kutyahúst is -, és ezeket a falatokat az indiánok ujjai hányják be villaként a boldogtalan vendég szájába. Reggel a törzsfőnök, hatszáz harcosával, elkísérte a franciákat a folyóig, és barátságosan elbúcsúzott tőlük.

A mostani Alton városa fölötti sziklákon néhány kezdetleges és fantasztikus indián festményt találtak, ezekről írtak is útinaplójukban. Kevéssel lejjebb „sárga-iszapos hegyi vízár tolult be vadul a Mississippi csendes kék vizébe, kavarogva, hullámokat vetve, és rohantában tuskókat, gallyakat meg gyökerestől kitépett fákat ragadva magával”. Ez a Missourinak, „a vad folyó”-nak a torkolata volt, amely „eszeveszett rohanással lezúdulva egy hatalmas, ismeretlen barbár földön át, zavaros vizét szelíd testvére keblébe ontja”.

Utóbb az Ohio betorkollása, majd nádrengetegek mellett haladtak el; harcoltak a szúnyogok ellen; nap nap után hajóztak mindig csak előre a folyó mély csendjében, az elhagyatott vidéken át, összeeszkábált ernyők szűkös árnyékában szundikálva, és majdnem megsülve a hőségtől. Más indián törzsekkel is találkoztak, és udvariaskodtak egymással; végül elérték az Arkansas betorkollását (kiindulásuk helyétől számítva vagy egy hónap múlva), ahol egy vad törzs feléjük özönlött azzal a szándékkal, hogy megölje őket; de ők a Szent Szűzhöz folyamodtak segítségért; így aztán harc helyett ünnepség lett a dologból, sok barátságos szófecsérléssel és bolondozással.

Elégtétellel állapították meg, hogy a Mississippi nem a Kaliforniai-öbölbe vagy pedig az Atlanti-óceánba ömlik. Úgy vélekedtek, hogy a Mexikói-öbölbe torkollik. Ekkor aztán visszafordultak, és elvitték Kanadába a nagy hírt.

A hiedelem azonban még nem bizonyíték. La Salle-nak bizonyítékot kellett szolgáltatnia. Bosszantó módon egyik szerencsétlenség a másik után késleltette, de végül is 1681 végén útnak eredt expedíciója. Tél derekán indult el lefelé az Illinoison Henri de Tonty nevű helytartójával, aki a „tontina-járadékot[4]„ kiagyaló Lorenzo Tonty fia volt; kíséretük tizennyolc Új-Angliából hozott indián és huszonhárom francia. A menet gyalogszerrel vonult lefelé a befagyott folyó hátán; fatörzscsónakjaikat szánkón húzták maguk mögött.

A Peoria-tónál nyílt vízre értek, s innen a Mississippiig eveztek, csónakuk orrát dél felé irányítva. Úszó jégtáblák közt törték át magukat; elhaladtak a Missouri, majd utóbb az Ohio betorkollása előtt, és „a környező sivár mocsárvidék mellett elhaladva, február 24-én partra szálltak a harmadik Chickasaw sziklapart (horhos) közelében”. Itt megállapodtak, és megépítették a Prudhomme erődöt.”

---

[4] Szövetkezeti életjáradék-biztosítást. - *Szerk.*

Mr. Parkman írja: „Újra csónakba ültek; és kalandos előrehaladásuk minden szakaszán egyre jobban feltárultak előttük ennek a hatalmas új világnak a titkai. Mindinkább behatoltak a tavasz birodalmába. A bágyadt napfény, a meleg és álmosító levegő, a lombozat lágysága, a nyíló virágok jelezték a természet újraéledését."

Nap mint nap lefelé hajókáztak a nagy kanyarulatokon át, a sűrű erdőségek árnyékában, és idejében elérték az Arkansas torkolatát. Itt először is a bennszülöttek üdvözölték őket, ugyanazok, akik korábban Marquette-et fogadták a harci dob pergetésével és fegyvereik villogtatásával. Marquette esetében a Szent Szűz hárította el a veszélyt, La Salle-nak a békepipa tette meg ezt a szolgálatot. A fehérek és a rézbőrűek kezet fogtak, majd három napon át szórakoztak. Akkor aztán - a vadak őszinte bámulatára - La Salle felállított egy keresztet Franciaország címerével, és a király nevében birtokba vette az egész vidéket - a józan korszellem szerint ez volt a szokás -, mialatt a pap ájtatos egyházi énekkel szentesítette a rablást. A pap „jelekkel" magyarázta meg a hit rejtelmeit, a vademberek megváltását; így kárpótolva őket a mennybéli bizonytalan birtoklással a földi bizonyosságért, amitől épp az imént fosztották meg őket. La Salle ugyancsak jelek segítségével szerezte meg az erdőség egyszerű lakóinak hűségesküjét a nagy vízen túl élő Lajos részére. Senki sem mosolygott ezen az óriási irónián.

Az egész komédia a későbbi arkansasi Napoleon városa[5] helyén játszódott le, és itt emelték az első rablókeresztet, a nagy folyó partján. Marquette és Joliet felfedező útja ugyanezen a helyen végződött. Amikor De Soto, a régi homályos időkben, futó pillantását a folyóra vetette, ugyanezen a helyen állt (ismét csak a jövendőbeli Napóleon városa helyén, Arkansasban). Így hát abból a négy emlékezetes eseményből, amely a hatalmas folyó felfedezéséhez és felkutatásához kapcsolódik, három a véletlen folytán egy és ugyanazon a helyen játszódott le. Ha ezt valaki jól megfontolja, furcsa gondolatai támadnak. Franciaország a jövendőbeli Napóleon helyén lopta el ezt a hatalmas vidéket; utóbb pedig maga Napóleon volt kénytelen visszaadni azt - ha nem is az eredeti tulajdonosok, hanem fehér bőrű amerikai örököseik javára.

Az utazók továbbhajókáztak, itt-ott ki is kötöttek; „áthaladtak olyan, később történelmi nevezetességűvé vált helyeken, mint Vicksburg és Grand Gulf"; és Teche országában meglátogattak egy nagy hatalmú indián uralkodót, akinek jókora fővárosa szalmával kevert, napon égetett vályogtéglákból épült -, jobb házak voltak ezek, mint sok mai roskadozó viskó azon a tájon. A törzsfőnök házában volt egy negyven négyzetláb nagyságú fogadóterem; itt várta a király Tontyt teljes díszben, körülötte pedig fehér köpenybe burkolt hatvan öregember állott. Volt a városban egy pogány templom, amelynek agyagfalát a napnak áldozatul bemutatott ellenség koponyái díszítették.

Az utazók meglátogatták a natchez indiánokat a hasonló nevű mai város közelében; itt „vallási és politikai zsarnokságot, magát a Naptól származónak tekintő kiváltságos osztályt, egy templomot és szent tüzet" találtak. Olyan érzésük lehetett, mintha haza kerültek volna; azzal az előnnyel, hogy itt nem volt XIV. Lajos.

Gyorsan tovatűnt még néhány nap, és La Salle ott állott rablókeresztje árnyékában, azon a helyen, ahol a Delaware-ből, Itascából és a Csendes-óceán mellett húzódó hegyvidékről lezuhanó vizek találkoznak a Mexikói-öböl felé siető vizekkel; feladatát elvégezte, csodaművét végrehajtotta. Mr. Parkman lebilincselő elbeszélésének befejezéséül ekként foglalta össze mondanivalóit: „A francia birodalom e napon bámulatosan megnövekedett - legalábbis pergamenen. Texas termékeny sík vidéke; a Mississippi hatalmas medencéje, fagyos északi

---

[5] A város ma már nem létezik. - *Szerk.*

forrásaitól egészen a tengeröböl tikkadt partjáig; az Alleghany erdős hegyhátaitól a Sziklás-hegység kopár csúcsáig - szavannák és erdőségek, napszítta sivatagok és prérik, amelyeket ezernyi folyó öntöz, ahol ezernyi harcias törzs bolyong, ezek mind a versailles-i szultán jogara alá kerültek; mindez egy félmérföldnyire sem hallható gyenge emberi hang nyomán."

Képek a múltból

„... hát egy anyaszült meztelen gyerek volt a hordóban. - Igen - mondotta - , igen, ez az én megsiratott kedvencem, az én szegény, elveszett, három éve elhalt Allbright Károly Vilmosom.”

Úgy látszott, a folyó most már készen áll feladata betöltésére. De nem így történt; a lakosság letelepülése partjain éppen olyan nyugodt, megfontolt, időrabló folyamat volt, mint a folyó felfedezése és felkutatása.

Hetven év telt el a felkutatás után, míg a folyó partja fehér emberekkel valamennyire is benépesedett; és majdnem további ötvenre volt szükség, hogy a folyón meginduljon a kereskedelem. La Salle kutatóútjától addig, amíg el lehet róla mondani, hogy valamennyire rendszeres és aktív kereskedelmi útvonallá lett, hét uralkodó ült Anglia trónján, Amerika független nemzetté vált, XIV. és XV. Lajos sírba hanyatlott, a francia királyság alámerült a forradalom vörös viharában, és már kezdték rebesgetni Napóleon nevét. Igazán csigalassúsággal haladtak akkoriban a dolgok.

A folyón a kereskedelmet kezdetben nagy bárkákkal, gerinces csónakokkal, dereglyékkel bonyolították le. Ezek leúsztak vagy levitorláztak az északi betorkollásoktól New Orleansig, itt kicserélték a rakományt, majd nagy üggyel-bajjal, kézi erővel vontatták, rudakkal taszigálták őket az árral szemben. Az oda-vissza utazás olykor kilenc hónapig tartott. Ez a kalmárkodás idővel nőttön-nőtt, s egy sereg durva és edzett férfinak adott kenyeret; csupa nyers, faragatlan, bátor legénynek, akik matrózhoz illő türelemmel viselték a szörnyű fáradságot; ittak, mint a kefekötők, durva dévajkodók, ronda erkölcsűek, akár azon idők városszéli natchez-félvérei, nagy verekedők, vakmerő fickók valamennyien, esetlen elefánt-emberek, gonosz tréfacsinálók, káromkodósak, akik szórták a pénzüket, így aztán útjuk végén egy garasuk sem maradt; kedvelték a barbár cicomát, bámulatos hencegők; alapjában véve mégis becsületes, megbízható, szótartó, kötelességtudó, gyakran mutatósan nagylelkű cimborák.

Utóbb megjelent a gőzhajó. Ezek az emberek tizenöt vagy húsz éven át továbbra is gerinces csónakjaikon siklottak le a folyam hátán, a gőzösök pedig az ár ellenében látták el a tennivalót. A csónakosok New Orleansben eladták járműveiket, és a gőzösök fedélzeti utasaiként tértek haza.

Az idő múlásával aztán a gőzösök száma és gyorsasága úgy megnövekedett, hogy az egész kereskedelmet magukhoz ragadták; akkor aztán ütött a csónakázás órája. A csónakosból fedélzeti matróz, másodkormányos vagy kalauz lett a gőzhajón; és ha a gőzhajón nem jutott neki kabin, elszegődött valami pittsburghi, lapos fenekű szénszállítóra, vagy olyan fenyőfa tutajra, amelyet fent, a Mississippi forrásvidékének vadonjaiban tákoltak össze.

A gőzhajózás virágkorának víg napjaiban a folyó véges-végig csak úgy feketéllett a kézzel összeeszkábált szeneshajóktól és szálfatutajoktól; ezekre fogadták föl csapatostól azokat a robusztus fickókat, akiket az imént próbáltam leírni. Gyermekkoromból emlékszem a hatalmas tutajok évenkénti levonulására, amint Hannibal városa mellett elsiklottak - mindegyik tutajon volt vagy egy acre területű, fehér, édes illatú deszka, két tucatnyi vagy még több legénység, három vagy négy indán sátor, szanaszét a tutaj hatalmas sík felületén, fedezékül

vihar esetére - és emlékszem ennek a nagyszámú legénységnek, a volt csónakosoknak és csodálatosan hű másodlatú utódaiknak faragatlan viselkedésére és szörnyű beszédmódjára; mivel az volt a szokásunk, hogy egynegyed vagy egyharmad mérföldnyire kiúsztunk a vízen, és felmásztunk a tutajokra, hogy utazzunk egyet.

Hogy kellő képet adjak a dereglyések beszédéről és modoráról, s a már eltűnt, az emlékezetben is csak hézagosan megmaradt tutajos életről, beiktatok itt egy fejezetet abból a könyvemből, amelyen öt vagy hat év óta ötletszerűen dolgozom, s amelyet előreláthatóan csak öt vagy hat év múlva fogok befejezni. A könyv egy tudatlan falusi fiú, Huck Finn életének néhány szakaszát írja le; a fiú a falu iszákosának fia az akkori nyugati végeken. Megszökött atyjától, aki kínozta, s a jó özvegytől, aki ugyancsak kínozta, mert finom, igazmondó, rendes fiút akart faragni belőle; vele együtt szökött az özvegy egyik rabszolgája is. Ráakadtak egy szálfatutaj roncsaira (magas a vízállás, és nyár derekán vagyunk), és most éjjel éppen lefelé úsztatnak a folyón, nappal pedig elrejtőznek a füzesekben - Cairóba igyekeznek, ahol a néger a szabad államok szívében keresi a szabadságot[6]. Ám a ködben nem veszik észre, hogy elhaladtak Cairo mellett. Apránként gyanítani kezdik az igazságot, és Huck Finn elszánja magát, hogy véget vet a szörnyű bizonytalanságnak: leúszik egy nagy tutajhoz, melyet bizonyos távolságban maguk előtt megpillantanak, a sötétség leple alatt felmászik rá, és hallgatózik, hogy megszerezze a szükséges felvilágosítást.

„Csakhát egy fiatal gyerek aligha tud várakozni, ha türelmetlen és szeretne megtudni valamit. Megbeszéltük a dolgot, végül aztán Jim azt mondotta, hogy ilyen vaksötét éjjelen minden kockázat nélkül le lehet úszni a nagy tutajhoz, felmászni rá, és ott fülelni, - biztosan beszélnek majd Cairóról, mert tervezgetni fogják, kiszálljanak-e, mondjuk, egy kis mulatozásra; netán csónakot küldenek a partra, hogy whiskyt, friss húst vagy másvalamit vásároljanak. Jimnek néger létére csodálatosan józan volt az esze: majdmindig kieszelt valami megoldást, ha szükség volt rá.

Fölkeltem, ledobtam rongyaimat, beugrottam a folyóba, s nekivágtam a tutajról jövő fénynek. Amikor már egészen a közelébe értem, kissé megnyugodtam, és lassan, óvatosan fogtam a dologhoz. De minden rendben volt - senki sem volt a kormánylapátnál. Erre leúsztam a tutaj mellett egészen addig, amíg a közepén égő tábortűzzel kerültem egyvonalba, ott felmásztam a tutajra, csigalassúsággal kúsztam előre, és néhány köteg zsindely közé értem a tűznek szél felőli oldalán. Tizenhárom embert láttam ott - bizonyára ez volt a fedélzeti őrség. És bizony meglehetősen durva képű banda volt. Volt egy korsójuk és ónpoharaik, és a korsó kézről kézre járt köztük. Egy ember énekelt - mondhatnám bömbölt; a dal pedig nem volt valami illedelmes, legalábbis nem szalonba való. Az orrán keresztül harsogott, és minden sor utolsó szavát igen hosszan elnyújtotta. Amikor befejezte, mindannyian afféle indián csatakiáltást hallattak, aztán rágyújtottak egy másik nótára, így kezdődött:

Vót egy asszony városunkba’
Ottan biz’, mert ott lakott,
Szerette az urát szörnyen,
De jobban egy tutajost.

Nohát, énekűjjetek:
Vágjatok csak bele most:
Szerette az urát szörnyen,
De jobban egy tutajost.

---

[6] Cairo városa az északi, tehát „szabad” Illinois államban volt. - *Szerk.*

És így tovább - tizennégy versszakban. Elég szegényes dalocska volt, és amikor a következő versszakba akart belefogni, egyikük odaszólt, hogy ettől a nótától fordult fel az öreganyja; egy másik meg azt mondta: »Halljuk csak a többit!« A harmadik azt ajánlotta, hogy danolás helyett sétálhatna egyet. Kifigurázták, amíg csak jól fel nem dühödött; felugrott, elkezdte piszkolni a többit, és azt mondta, hogy dagadtra veri az egész tolvajbandát.

Már majdnem a torkának estek, amikor a legnagyobb férfi felugrott, és azt mondta:

- Maradjanak csak a fenekükön, uraim. Bízzák rám; ez a husika éppen nekem való.

Azzal háromszor a levegőbe ugrott, és minden alkalommal összecsapta a bokáját. Elhajította körülrojtozott szarvasbőr kabátját, és így szólt:

- Tartsátok szemmel, amíg megzabálom - és ledobta a kalapját, mely telis-tele volt szalagokkal, s azt mondta: - Csak maradjatok, amíg véget nem érnek a szenvedései.

Akkor újra a levegőbe ugrott, összeverte a bokáját, és felkiáltott:

- Húúú! Én vagyok az őseredeti vasállkapcájú, ércveretű, rézhasú hullagyártó Arkansas vadonjaiból! Nézzetek rám! Én vagyok a Hirtelen Halál és az Általános Pusztulás! Az orkán nemzett, a földrengés vetett a világra, féltestvérem a kolera, anyai részről közeli rokonom a fekete himlő! Nézzetek rám! Tizenkilenc aligátort és egy hordó whiskyt reggelizem, ha jó egészségben vagyok, és egy véka csörgőkígyót meg egy hullát, amikor gyöngélkedem. Ha ránézek a sziklára, meghasad a nyomorult kőragyabunkó, ha kinyitom a pofámat, megnémul a mennydörgés! Húúú! Álljatok félre, hadd fejtsem ki azt a fene nagy erőmet! A vér az én természetes italom, és a haldokló jajgatása zene a fülemnek. Tekintsetek rám, urak! És halkan legyetek, tartsátok vissza a szuflátokat, mert most aztán ész nélkül odarohanok!

Amíg ezeket mondta, a fejét rázogatta és a szemét forgatta, felfújta magát, feltűrte az inge ujját, aztán kihúzta magát, és öklével döngette a mellét, mondván:

- Nézzetek rám, urak! - Amikor készen volt, hármat ugrott, és háromszor verte össze a bokáját, aztán irtózatosan elüvöltötte magát:

- Húúú-hó! Én vagyok a legrohadtabb vadmacska édes gyermeke!

Ekkor az az ember, aki elindította a kalamajkát, ócska, csapott kalapját jobb szemére húzta; majd előrehajolt úgy, hogy a hátát behajlította, az alfelét pedig jó messzire kinyomta. Felmutatta, majd maga elé tartotta az öklét, és ily módon vagy háromszor körbesétált, felfújta magát, és szuszogva vette a levegőt. Végre kiegyenesedett, felugrott, és háromszor verte össze a bokáját, mielőtt földet ért (erre a társaság helyeslő csatakiáltást hallatott), majd ekként kezdett kiabálni:

- Huhú, hopp! Szegjétek le a kobakotok, és terüljetek el, mint a béka, mert jön ám a búbánat birodalma! Fogjatok le, teperjetek a földre, mert érzem, hogy dolgozik bennem az erő! Huhú-hipp! A bűn fia vagyok, meg ne engedjétek, hogy odarohanjak! Mindenki vegyen elő kormozott üveget! Ne is próbáljatok puszta szemmel rám nézni, urak! Ha játékos kedvemben vagyok, hálóvá csomózom a délköröket, és kifogok vele minden vacak bálnát az Atlanti-óceánból. Ménkűvel vakargatom a fejem, és mennydörgés az altatódalom! Ha didergek, fölmelegítem a Mexikói-öblöt, és lubickolok egyet; ha melegem van, az egyenlítői viharokkal legyezgetem magam; ha szomjazom, felnyúlok és kiszívok egy felhőt, mint valami ócska szivacsot; ha üres bendővel csatangolok a földön, éhínség jár a nyomomban! Húúú-hopp! Húzzátok be azt a retkes nyakatokat, aztán hasalj! Ráteszem a kezem a nap pofájára, és éjjelt csinálok a földön; kiharapok egy darabot a holdból, és azzal siettetem az évszakot; megrázom magam, és hasra esnek a hegyek! Marhabőrön át nézzetek rám, ne pucér szemmel! Én vagyok

a kőszívű, öntöttvas bélű ember! Távoli tanyák népét mészárolom csak úgy szórakozásból tétlen pillanataimban, nemzetek kiirtása a rendes napi munkám! A nagy amerikai sivatag a konyhakertem, ott kaparok földet az áldozataimra! - Felugrott, és háromszor verte össze a bokáját, mielőtt földet ért (a többiek megint csak nagyot üvöltöttek), és amikor földet ért, elkurjantotta magát:

- Húúú-hopp! Hétrét görnyedjetek, semmirekellők, mert a Balsors és a Nemzeti Csapás édesgyermeke megérkezett!

Akkor aztán a másik kezdett újra felfuvalkodva körüljárni - az az ember, akit a többiek Bobnak szólítottak; majd megint csak a Balsors Gyermeke kapott bele újra, még hevesebben; azután mindketten egyszerre kezdtek hozzá, haragosan körül-körül járva egymást, öklüket egymás képibe nyomták, miközben indián módra üvöltöttek és szitkozódtak; akkor aztán Bob mindennek elnevezte a Gyermeket, az pedig ugyanezt tette Bobbal; erre Bob egy csomó még durvább névvel illette társát, aki aztán a lehető legkomiszabb szavakkal vágott vissza; erre Bob leütötte a Gyermek kalapját, a Gyermek pedig felvette, és vagy hatlábnyira rúgta el Bob szalagos kalapját; Bob ment, felvette, és azt mondta: nem tesz semmit, ezzel úgysincsen vége a dolognak, mert ő olyan ember, aki sohasem felejt és sohasem bocsát meg, és a Gyermek jól vigyázzon magára, mert eljön az idő éppoly biztosan, mint ahogyan ő élő ember, s akkor a vérével kell fizetnie. A Gyermek azt mondta rá, hogy senki sem várja türelmetlenebbül ezt az időt, mint éppen ő, és hogy *most* becsülettel figyelmezteti Bobot, ne kerüljön többé az útjába, mert addig nem nyugszik, amíg a vérében nem tapodott, mert neki már ilyen a természete, ámbár most még megkímélte a családja kedvéért, ha ugyan van neki.

Eltávolodtak egymástól, morogva és fejüket rázva, és tovább járt a szájuk: mit fognak csinálni; ekkor azonban egy kis, fekete oldalszakállú legény felugrott, és így szólt:

- Gyertek csak vissza, nyúlszívű gyávák, én mind a kettőtöket elpüfölöm!

Meg is tette. Megragadta a gallérjukat, ide-oda rángatta-püfölte őket, beléjük rugdosott, a földhöz csapta őket, gyorsabban, mint ahogy fel tudtak kelni. Nos, két perc se telt bele, és máris kutya módjára könyörögtek - a többi meg visított és röhögött, a térdét csapkodta és kiabált:

- Feküdj neki, Hullagyártó! Hej! Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon, Balsors Gyermeke!

- Pompás volt, kis Dávid!

Hát egy darabig valóságos orgia volt. Bobnak és a Gyermeknek vörös volt az orra és fekete a szeme, amikor átestek a dolgon. A kis Dávid megmondta nekik, hogy lapítók és gyávák, arra sem méltók, hogy egy kutyával zabáljanak, vagy egy négerrel igyanak együtt; akkor aztán Bob és a Gyermek nagyon ünnepélyesen kezet ráztak egymással, kijelentve, hogy mindig is becsülték egymást, és készek arra, hogy a történteket ne bolygassák többé. Azután megmosták az arcukat a folyóban; és éppen akkor hangos parancs hallatszott, hogy készüljenek, mert átvágnak a túlsó part felé, mire néhány ember előrement az ottani kormányevezőkhöz, a többi meg hátra, a farlapáthoz.

Csendben meghúzódtam, vártam egy negyedórát, és szívtam egyet azon a pipán, melyet egyikük a közelben hagyott; akkorra vége volt az átvágásnak, és az emberek visszabotorkáltak, körbejárt a kancsó, és újra beszélgetni és dalolni kezdtek. Ezután előszedtek egy ócska hegedűt, és egyikük játszott rajta, a másik a tenyerével dobolt, a többiek meg rákezdtek egy szabályos régimódi csónakos táncra. Hamar kiszáradt a torkuk, így aztán újból kézről kézre járt a korsó.

Azt dalolták hatalmas kórusban, hogy «A víg tutajosság épp nekem való», majd beszélni kezdtek a sertések közötti különbségekről és a sertések különféle szokásairól; utána a nőkről és azok különféle viselkedéséről; azután az égő házak oltásának módozatairól; majd arról, mit kellene tenni az indiánokkal; majd meg arról, mi dolga van egy királynak, és mennyi fizetést kap érte; aztán, hogy a macskákat miként kell egymásnak uszítani; mi a teendő, ha az embert elővesszi a nyavalyatörés; majd a tiszta vizű meg az iszapos folyók közti különbségekről. Egyikük, akit a többiek Ednek hívtak, azt mondotta, hogy egészségesebb az iszapos Mississippi vizét inni, mint az Ohio tiszta vizét; mondotta, hogy ha egy pint sárga Mississippi-vizet leülepedni hagyunk, akkor - a folyó állapotának megfelelően - fél háromnegyed hüvelyknyi iszap marad az edény fenekén, tehát ez sem jobb, mint az Ohio vize - használat előtt tehát az előbbit fel kell kavarnunk -, ha pedig alacsony a folyó vízállása, tartsunk a kezünk ügyében egy kis iszapot, tegyük a vízbe, és sűrítsük fel annyira, amennyi a szokásos sártartalma.

A Balsors Gyermeke ráhagyta, hogy így van; mondotta, hogy az iszapnak tápereje van, és aki a Mississippi vizét issza, ha kedve van rá, kukoricát termelhet a gyomrában. És még hozzátette:

- Nézzétek csak a temetőket, és minden világossá válik. A cincinnati temetőkben csenevészek a fák, de egy St. Louis-i temetőben felnőnek nyolcszáz láb magasra. Ez mind attól van, hogy az emberek miféle vizet isznak, mielőtt sírba feküdnének. Egy cincinnati hulla meg sem termékenyíti a talajt.

Beszéltek arról is, hogy az Ohio vize mennyire nem szeret a Mississippi vizével keveredni. Ed elmondotta, akkor utazunk a Mississippin, ha magas a vízállás, az Ohióé viszont alacsony, a Mississippi keleti partján száz vagy még több mérföldnyire széles és tiszta vízsávot látunk, ám abban a pillanatban, amint a parttól negyedmérföldnyire kerülünk és áthaladunk a választóvonalon, a víz egész hátralevő utunkon sűrű és sárga marad. Azután arról beszéltek, miként kell a dohányt a penésztől megóvni; erről áttértek a szellemekre, és egész seregről beszéltek, amiket mások láttak. Végül is Ed azt mondta:

- Miért nem beszéltek olyanról, amit magatok láttatok? Hadd mondjak most én el valamit. Öt évvel ezelőtt egy akkora tutajon voltam, mint ez; szép holdvilágos este volt, én őrködtem, és a mellső jobb oldali kormány-evezőrudat kezeltem; egyik társamat Dick Allbrightnak hívták, s a fickó előrejött oda, ahol én ültem - ásított és nyújtózkodott -, lehajolt a tutaj szélénél, és a folyóban megmosta az arcát, aztán leült mellém, elővette a pipáját, és éppen megtöltötte, amikor feltekintett és megszólított:

- No, nézd csak, nem Buck Miller lakóhelye az ott, túl a kanyarban?

- Igen, az - mondom én -, miért kérded?

Letette a pipáját, kezére támasztotta a fejét, és azt mondta:

- Azt hittem, hogy messzebb vagyunk lefelé.

- Mondom én: én is azt hittem, amikor letettem az őrséget - hat órán át őrségen voltunk, hat órán át pihentünk -, de a fiúk mondották, hogy a tutaj az előző órában mintha alig mozgott volna, most azonban már egészen jól megy előre. Társam felsóhajtott, és azt mondta:

- Korábban is így járt itt egy tutaj, úgy rémlik nekem, hogy a víz sodra az utóbbi két évben jórészt megszűnt a kanyar előtt.

Ezután két-három ízben felkelt, és messzire előremeredt, majd körbetekintett a vízen. Úgy tettem én is. Az ember mindig azt teszi, amit láttára más is tesz, akár van értelme, akár nincs.

Rövidesen egy fekete valamit látok úszni a vízen, messzire jobb felől jóval mögöttünk. Látom, hogy a társam is csak azt nézi. Mondom:

- Mi az?

Azt feleli nagy hetykén:

- Semmi más, mint egy ócska, üres hordó.

- Üres hordó! - mondom én. - No, egy messzelátó kismiska a te szemedhez képest. Honnan tudnád te azt megmondani, hogy az egy üres hordó?

Azt feleli:

- Meglehet, hogy mégsem hordó, de gondoltam, hátha mégis az.

- Igen - mondom -, lehet az is, de lehet valami más is; az ember nem mondhatja meg ekkora távolságból.

Nem volt más dolgunk, hát tovább figyeltük. Később azt mondom:

- No, nézd csak, Dick Allbright, azt hiszem, az a valami közeledik felénk.

Semmit sem felelt erre. Az a valami egyre közeledett, gondoltam, valami kifáradt kutya lehet. No, éppen átvágunk, és az a valami keresztülúszik a holdfény világos sávján, hát hitemre mondom: hordó volt! Odaszólok:

- Dick Allbright, mi vitt arra a gondolatra, hogy az a valami egy hordó, amikor még félmérföldnyire volt tőlünk?

Azt feleli:

- Nem tudom.

Mondom neki:

- Bökd csak ki, Dick Allbright!

Azt feleli:

- No hát tudtam, hogy hordó; láttam már előbb is; látták már azelőtt mások is; mondják, hogy megbabonázott hordó.

Odahívtam az őrség többi tagját, és azok jöttek is, odaálltak, s én elmondtam nekik, mit beszélt Dick. A hordó pedig ott úszott most velünk éppen egy vonalban, és már nem közeledett. Vagy húszlábnyira volt tőlünk. Némelyek amellett voltak, hogy szedjük föl, de a többi sehogy sem akarta. Dick Allbright azt mondta, hogy azok a tutajok, ahol bolondoztak vele, szerencsétlenül jártak. Az őrség kapitánya meg rögtön rávágta, hogy ő nem hiszi, és az ő számítása szerint azért közeledett felénk a hordó, mert valamivel erősebb áramlatban úszott, mint a miénk. Szerinte lassanként el fog hagyni bennünket.

Akkor azután más dolgokról kezdtünk beszélgetni, meg danolásztunk is, meg táncoltunk is; az őrség kapitánya kért, hogy énekeljünk tovább; de a felhők kezdtek gyülekezni, a hordó pedig egy és ugyanazon a helyen úszott, aztán meg valahogy úgy tetszett, hogy az ének nem tudott felmelegíteni, nem is fejeztük be, és nem is volt utána kurjongatás, hanem úgyszólván ellaposodott a dolog, és egy percig mindenki hallgatott. Akkor azután mindenki egyszerre akart beszélni, és egy legény megeresztett egy tréfát, de bizony hiába, senki sem nevetett, még maga a tréfacsináló sem, pedig hát ez szokatlan dolog. Mogorván ültünk ott valamennyien, és figyeltük a hordót, aggódva és kényszeredetten. Bizony, uraim, sötétség és csend borult ránk, majd elkezdett a szél körös-körül sóhajtozni, utána jött a villám játéka és a dörgés moraja.

Egyszerre csak annak rendje és módja szerint kitört a vihar, s amikor a legjavában dühöngött, egy ember, aki hátraszaladt, megbotlott, elesett és kificamította a bokáját úgy, hogy föl sem tudott kelni. Erre már a fejüket rázták a fiúk. És valahányszor villámlott, ott volt a hordó, s kék tüzecskék villództak körülötte. Állandóan figyeltük. De azután hajnal felé eltűnt. Amint kinappalodott, már nem láttuk sehol, és bizony nem is búsultunk utána.

De a rákövetkező éjjel fél tíz óra tájban, amikor is nagy danolás és mulatozás közben voltunk, egyszerre csak újra előtűnt, és elfoglalta régi helyét jobb felől. Bezzeg vége lett a kurjongatásnak! Mindenki elkomorodott; senki sem beszélt; senki sem csinált mást, csak ült mogorván, és a hordócskát bámulta. Újra borulni kezdett. Őrségváltás után a lelépő őrség nem ment hálni. A vihar szaggatott és üvöltött körös-körül egész éjjel, s annak kellős közepén egy másik ember botlott meg; kificamította a bokáját, úgy kellett lefektetni. A hordó virradat felé eltűnt, senki sem látta, hogyan.

Mindenki józan volt, és lógatta az orrát egész nap. Nem azt a józanságot értem, amikor valaki abbahagyja az ivást - nem azt. Nyugodtan viselkedtek, de mindenki többet ivott, mint rendesen, nem együtt, hanem félrehúzódva, és titkon, egymagában.

Sötétedés után megint csak nem feküdt le a leváltott őrség; senki sem dalolt, senki sem beszélgetett; nem is csatangoltak a fiúk szerteszéjjel; elöl valahogy összeverődtek; és két órán át ott ültek teljes csöndben, állandóan egy irányba néztek, és időnként megeresztettek egy-egy sóhajt. És akkor egyszerre csak újra megjelent a hordó. Elfoglalta régi helyét. Egész éjjel ott maradt; senki sem ment aludni. Éjfél után újra megjött a vihar. Szörnyen sötét lett; ömlött az eső, de jég is zuhogott; a mennydörgés dörömbölt, zúgott, bömbölt; a szél valóságos orkánná dagadt; és a villámlás mindent nagy, fényes lapokkal terített be, s az egész tutajt oly tisztán megmutatta, mintha nappal volna; és a folyó fehér volt, mint a tejföl, mérföldekre, amennyire csak be lehetett látni, és a hordó ugyanott táncolt, ahol korábban is. A kapitány megparancsolta az őrségnek, hogy a hátsó kormánylapátokhoz küldjenek legényeket, mert átvágunk, de senki sem akart ám menni - azt mondták, hogy elegük van a kificamított bokákból. Még sétálni sem akartak a tutaj hátsó részén. Nos, hát akkor, éppenséggel akkor, nagy reccsenés közepette szélesen meghasadt a mennybolt, és a villám megölte a hátsó őrség két emberét, másik kettőt pediglen megnyomorított. Mit gondoltok, hogyan nyomorította meg őket az istennyila? Nos hát, kificamította a bokájukat!

A hordó a villámlások közötti sötétségben hajnal felé eltűnt. Ezen a reggelen senki sem evett egy falatot sem. Az emberek ide-oda lógtak, kettesével-hármasával, és halkan beszélgettek egymással. De egyikük sem csatlakozott Dick Allbrighthoz. Mind hidegen köszöntötték. Ha odajött az emberekhez, azok szétváltak, és elszéledtek. Nem akarták vele együtt kiszolgálni a kormánylapátokat. A kapitány a tutajon volt, összes sajkáit odarakta a sátra mellé, és nem engedte meg, hogy a hullákat a partra vigyék elföldelni; nem hitte, hogy a partra kerülők közül bárki visszatérne a tutajra; és ebben igaza is volt.

Amikor leszállt az este, már látni lehetett, hogy baj lesz abból, ha a hordó újból megjelenik, olyan morgás volt az emberek közt. Jó néhányan meg akarták ölni Dick Allbrightot, mert az más alkalmakkor is látta már a hordót, és ez senkinek sem tetszett. Egyesek azt kívánták, hogy tegyék ki a partra. Valaki azt mondta: menjen mindenki a partra, ha a hordó újra megjelennék.

Efféle sugdolózás folyt még mindig, az emberek elöl csoportba verődve lesték a hordót, amikor - íme - újra csak előbukkant. Lassan és határozottan úszik lefelé, majd a régi helyén állva marad. Még a légy zúgását is meg lehetett hallani. Akkor odajött a kapitány, és így szólt:

- Fiúk, ne legyetek gyerekek és bolondok; én nem akarom, hogy ez a hordó kövessen bennünket az egész úton Orleansig, és ti sem akarjátok: nos hát, hogyan végezhetünk vele legjobban? Tüzeljük el - ez annak a módja. Mindjárt felhozom a tutajra. - És mielőtt bárki egy szót is szólhatott volna, már benn is volt a vízben.

Odaúszott a hordóhoz, és amint azt a tutaj felé tolva közeledett, az emberek a túlsó oldalra húzódtak. De az öreg feltette a tutajra, beverte a tetejét - hát egy gyerek volt benne! Igen, urak: egy anyaszült meztelen gyerek volt a hordóban. Dick Allbright gyereke volt, magáénak ismerte fel, merthogy bevallotta.

- Igen - mondotta föléje hajolva -, igen, ez az én megsiratott kedvencem, az én szegény, elveszett, három éve elhalt Allbright Károly Vilmosom.

Mert tudta ő úgy is forgatni a nyelvét, hogy mindenkinek elfacsarodott a szíve. Igen, azt mondta, hogy ott élt volt ennek a kanyarulatnak a felső végén, s egy éjjel megfojtotta a gyermeket, mert mindig csak bőgött, bár megölni nem akarta - ez ugyan hazugság is lehetett -, akkor aztán megrémült, és eltemette egy hordóban, mielőtt a felesége hazaérkezett, utána pedig világgá ment, nekivágott az északi ösvénynek, felcsapott tutajosnak; és már harmadik éve, hogy üldözi őt a hordó. Azt mondotta, hogy a szerencsétlenség mindig kisebb bajokkal kezdődött, de aztán folytatódott mindaddig, amíg négy ember el nem pusztult, akkor többet nem jött elő a hordó. Mondotta, hogy ha az emberek még egy éjen át kibírnák, most is így folytatódnék a dolog, de az embereknek elegük volt ebből. Nekifogtak, hogy kiemeljenek egy csónakot, s azon partra vigyék és meglincseljék, de ő hirtelen felkapta a kisgyereket, és azzal együtt a vízbe vetette magát, keblére ölelte, könnyeket ontott, mi pedig soha az életben nem láttuk viszont a szegény kárhozott lelket, sem pedig Vilmos Károlykát.

- Ki ontotta a könnyeket? - szólt oda Bob. - Allbright vagy a gyerek?

- No, hát persze hogy Allbright; nem megmondtam, hogy a gyerek halott volt? Három éve halott volt, hogy tudott volna sírni?

- Nem is az a fontos, te, hogyan tudott sírni, hanem hogyan tudott *megmaradni* annyi időn át? - szólt közbe Dávid. - Erre felelj nekem.

- Nem tudom, hogyan csinálta - mondotta Ed. - De mégiscsak megcsinálta, többet nem tudok.

- Mondd csak, mit csináltak a hordóval? - kérdezte a Balsors Gyermeke.

- Hát vízbe vetették, mire úgy elmerült, akár egy ólomtuskó.

- Edward, olyan volt az a gyerek, mint akit megfojtottak? - kérdezte valaki.

- Volt-e választék a hajában? - szólt oda egy másik.

- Miféle gyári jegy volt a hordón, Eddy? - szólalt meg egy legény, akit Billnek hívtak.

- Láttad a statisztikai okmányait, Edmund? - kérdezte Jimmy.

- Mondd csak, Edwin, nem te voltál az egyik ember, akit a villám megölt? - faggatózott Dávid.

- Hogy ő? Ó, nem! Ő volt mind a kettő! - mondotta Bob. Ezen mindnyájan jót röhögtek.

- Mondd csak, Edward, nem gondolsz arra, hogy jobb lenne bevenned egy pirulát? Rossz bőrben vagy. Nem érzed, hogy sápadt az arcod? - szólt a Balsors Gyermeke.

- Hallgass csak ide, Eddy - szólt Jimmy -, mutass már valamit; lehetetlen, hogy ne tartottad volna meg magadnak a hordó egy darabját bizonyságul. Legalább mutasd meg a hordó likját, ennyit csak megteszel, és mindent elhiszünk neked.

- Idehallgassatok fiúk - mondotta Bill -, osszuk meg a dolgot. Tizenhárman vagyunk itt. Én lenyelem ennek a tésztának a tizenharmad részét, ha ti beveszitek a többit.

Ed dühösen felkelt, és azt mondta, hogy valamennyien elmehetnek egy bizonyos helyre, amit gonoszul meg is nevezett, aztán elment a tutaj farába, magában szitkozódva, azok pedig csúfondárosan ordítoztak utána, s úgy üvöltöttek és nevettek, hogy az egy mérföldre is elhallatszott.

- Fiúk, erre fölszelünk egy görögdinnyét - szólt a Balsors Gyermeke; azzal megindult arrafelé, ahol elbújtam, és a sötétben motoszkált a zsindelykötegek között. Egyszerre hozzám ért a keze. Meleg tapintású és pucér voltam; így hát felkiáltott: - Huh! - és hátraugrott. - Hozzatok egy lámpát vagy egy tüzes fát, fiúk, akkora kígyó van itt, mint egy bornyú!

Mind odarohantak egy lámpával, körém gyülekeztek, és szemügyre vettek.

- Gyere csak ki onnan, te semmirekellő! - mondotta egyikük.

- Ki vagy? - kérdezte a másik.

- Mit keresel itt? Beszélj gyorsan, vagy vízbe hajítunk.

- Mindjárt kibújik a kígyó. Húzzátok ki a sarkánál fogva.

Könyörögni kezdtem, és reszketve másztam elő. Kutatva járatták végig rajtam a tekintetüket, és a Balsors Gyermeke rám rivallt:

- Átkozott tolvaj! Segítsen már valaki, hajítsuk vízbe!

- Nem - szólt Bob -, hozzuk ki a festékes edényt, és fessük be a fiút égszínkékre a fejétől a sarkáig, aztán be vele a vízbe.

- Ez már döfi! Eridj a festékért, Jimmy.

Amikor a festék már ott volt, és Bob fogta az ecsetet, s éppen bele akart kezdeni, a többiek meg nevettek és kezüket dörzsölték, elkezdtem bőgni, és ez valamiképpen hatott Davidre, aki így szólt:

- Lassan a testtel! Hisz ez még csak kölyök. Én azt mázolom be, aki hozzányúl!

Rábámultam az emberekre. Néhányuk morgott, dörmögött, Bob letette a festéket, de a többiek nem emelték fel.

- Gyere csak a tűzhöz, lássuk, mit keresel itt - szólt David. - Ülj le ide, és beszélj magadról. Mióta vagy itt a tutajon?

- Még egy negyed perce sincs, uram - mondottam.

- Hogyan száradtál meg ilyen gyorsan?

- Nem tudom, uram. Mindig így van ez nálam - többnyire.

- Valóban? Mi a neved?

Nem akartam megmondani a nevemet. Nem tudtam, mit mondjak, így hirtelenjében kiböktem:

- Allbright Vilmos Károlyka, uram.

Erre az egész gyülekezet üvöltve felröhögött; én meg nagyon boldog voltam, hogy ez jutott az eszembe, hátha a nevetés jobb kedvre hangolja őket. Amikor abbahagyták a nevetést, David így szól:

- Ez aligha megfelelő válasz, Vilmos Károlyka. Te öt év alatt se nőhettél volna ekkorára, márpedig csecsemő voltál, amikor a hordóból kijöttél, méghozzá holtan, mint jól tudod. No, most mondj el őszintén mindent, és senki sem fog bántani, hacsak rosszban nem sántikálsz. No, mi a neved?

- Aleck Hopkins, uram. Aleck James Hopkins.

- Nos hát, Aleck, honnan kerülsz ide?

- Egy kereskedő-dereglyéről. Túloldalt, a kanyar fölött van a kikötőben. Azon születtem. Papa itt kereskedett egész életében; és ő mondta, hogy ússzam ki ide, mert amikor előttünk mentek el, papa azt mondta, szeretne maguk közül valakit megkérni arra, hogy beszéljen Mr. Jonas Turnerrel Cairóban, és mondja meg neki...

- Lassabban, te!

- Igenis, ez a színtiszta igazság. Papa azt mondta...

- Ó, a vakapád!

Mindnyájan nevettek, én újra megpróbáltam beszélni, de közbevágtak.

- Nos hát, idefigyelj - mondotta David -, meg vagy szeppenve, és összehordasz itt hetet-havat. Becsületesen mondd meg, dereglyén lakol-e, vagy hazugság az egész?

- Igenis, egy kereskedő-dereglyén. Ott van kikötve, fenn a kanyarban. De nem azon születtem. Ez az első kirándulásunk.

- Ez a beszéd! Miért jöttél ide a tutajra? Lopni?

- Nem, nem azért. Ez csak azért volt, hogy utazzam egyet a tutajon. Minden gyerek megteszi.

- Jól van, ezt tudom. De miért rejtőztél el?

- Néha elkergetik az embert.

- Ez bizony megesik, mert néha lopnak. Ide figyelj: ha most elengedünk, ezután elkerülöd az ilyen kutyaszorítókat?

- El én, főnök, tegyen csak próbára.

- Akkor rendben van. Nem vagy messze a parttól. Hordd el magad a tutajról, és máskor ne csinálj ilyen komédiát. Íziben, fiam, van olyan tutajos, aki kékre-zöldre találna verni!

Nem vártam arra, hogy búcsúcsókot váltsak velük, hanem a vízbe vetettem magam, és a part felé úsztam. Amikor Jim utóbb odaért, a nagy tutaj már nem volt látható, eltűnt a kanyarban. Partra úsztam, és felmásztam kis tutajunkra, nagyon boldogan, hogy újra otthon vagyok.”

A fiú hát nem kapta meg a keresett felvilágosítást, de kalandja éppolyan ablakot nyitott a tovatűnt tutajosok és csónakosok világára, aminőt itt nyújtani akartam.

Most a Mississippi életének olyan szakaszához értem, amikor a gőzhajózás virágkorát élte. Szerintem megérdemli ez az idő, hogy alaposan szemügyre vegyük, s megvilágítsuk a kalauzok csodálatos tudományát. Azt hiszem, ehhez fogható sehol a világon nem volt.

A kisfiúk álma

„Olyan könnyed, természetes hangon beszélt a ló «szélalatti» oldaláról, hogy az ember a pokol fenekére kívánta”

Amikor kisfiú voltam, falunkban (Hannibal, Missouri állam), a Mississippi nyugati partján, pajtásaimmal együtt mindnyájunknak egyetlen örökös becsvágya volt. Nevezetesen: hogy gőzhajósok lehessünk. Voltak ugyan másfajta átmeneti ambícióink is, de ezek, mondom, csak átmenetiek voltak. Ha cirkusz jött, majd távozott, utána mind égtünk a vágytól, hogy bohócok lehessünk; az első néger énekesjáték, mely hozzánk érkezett, mindnyájunkban sajgó vágyakozást hagyott hátra, hogy ezt az életet megpróbáljuk; olykor-olykor az a reménységünk támadt, hogy ha megéljük és jók leszünk, az Isten megengedi majd, hogy kalózok lehessünk. Ezek az ambíciók sorban elhalványodtak; de az a vágy, hogy gőzhajósok lehessünk, mindvégig megmaradt bennünk.

Napjában egyszer egy ócska, tarkabarka postagőzös jött St. Louisból az ár ellenében, egy másik pedig Keokukból jött lefelé. Ennek a két eseménynek a bekövetkezte előtt a nap várakozással volt tele; utána már halott, üres valamivé lett. Nemcsak a fiúk, hanem az egész városka ezt érezte.

Annyi év után is úgy látom magam előtt ezeket a régi időket, mint akkoriban: a fehér városka ott szunnyadozott a nyári reggel napfényében; utcái üresek, vagy kis híján azok; a Water Street boltjai előtt egy-két alkalmazott ül, hasadt fenekű székével nekitámaszkodva a falnak, álluk a mellükre lóg, kalapjuk a képükre húzva, ott alusznak - nagy halom fűrészpor között, ami eléggé mutatja, mitől merültek úgy ki; a gyalogjáró mellett ott kódorog egy anyakoca a kismalacaival, csámcsogva falja a görögdinnyehéjat és a magot; a gáton két-három magános kis ládahalom hever szétszórtan; a kikövezett rakpart rézsűjén egy rakás dörzsfa, s árnyékában ott alszik a városka messzire bűzlő borisszája; két-három fásdereglye áll a rakpart felső végénél, de senki sem figyel oda, amint a kis hullámok békésen nyaldossák; a nagy Mississippi, a fenséges, a pompás Mississippi mérföld széles árja ott hömpölyög a napfényben ragyogva; sűrű erdő a távolban, a másik oldalon; partfok a városka felett és partfok alatta is, ez határt szab a folyóra vetett pillantásnak, s a folyó ezért tengernek látszik, mégpedig nagyon csendes, fénylő és magányos tengernek.

Az egyik távoli partfok fölött egyszerre csak sötét füstfelhő jelenik meg; egy fürge szeméről és óriási hangjáról híres néger taligás hirtelen felkiált: „Gyün ám a gőőzhajóóó!”

Gyors változás: a városka iszákosa megmozdul, a boltok alkalmazottai felébrednek, majd taligák eszeveszett zörgése hallik, minden ház és üzlet egy csomó embert önt ki magából; a holt város egy szempillantás alatt életre kel, és mozogni kezd. Taligák, szekerek, emberek, legénykék minden irányból a közös központ, a rakpart felé sietnek. Mikor az emberek itt összegyülekeztek, úgy nézik a közeledő gőzhajót, mint valami csodát, melyet életükben először látnak. A hajó valóban szerfölött mutatós jószág. Hosszú, karcsú, díszes és takaros; van két magas, divatos tetejű kéménye, s a kettőt valamiféle aranyozott dolog köti össze egymással: csodálatos kormányfülkéje - csupa törékeny üveg és cifraság -, amely a kémények mögötti úgynevezett texas-fedélzet tetején ül. A kerékdobok is pompásak, rajtuk a hajó neve, s fölötte valami kép vagy napsugárküllők; az úgynevezett kazán-fedélzetet, a vihar-fedélzetet és

a Texas-fedélzetet tiszta fehér korlát keríti és díszíti; aztán ott a hajólobogó, mely az ormányrúdról bátran lengedez. A kazánház nyitott ajtaján át látszik az erősen izzó tűz - a felső fedélzetek feketéllenek az utasoktól; a kapitány ott áll a nagy jelzőharang mellett, nyugodtan, méltóságteljesen, mindnyájunk irigysége tárgyaként; a kéményekből rengeteg koromfekete füst tör, gomolyog elő - ezt a lenyűgöző füstgomolyt ravasz számítással úgy állítják elő, hogy közvetlenül a városba érkezés előtt egy darabka szurokfenyőt raknak a tűzre; a legénység a hajó előrészén csoportosul; a széles partraszálló híd messzire kinyúlik a hajó bal oldalán, s a végén festői pózban ott áll egy irigyelt matróz, kötéltekerccsel a kezében. A visszatartott gőz sípolva tolul ki a biztosító szelepen. A kapitány felemeli a kezét, a harang megkondul, a lapátkerekek leállnak, majd visszafelé forognak, tajtékosra köpülve a vizet, erre aztán a gőzhajó megállapodik. Micsoda taszigálás támad most a hajóra és a partra igyekvők, úgyszintén az árurakományt feles lerakni igyekvők között, akik mindezt egyidejűleg szeretnék megcselekedni; s mekkora kiabálás és szitkozódás, amivel a legények könnyítenek magukon! Tíz perccel utóbb újra elindul a gőzhajó, lobogórúdjáról hiányzik a lobogó, kéményeiből nem ömlik a fekete füst. További tíz perc múltán újra kihalt a városka, és a város iszákosa ismét ott alszik a gerendarakás árnyékában.

Az apám békebíró volt, s én úgy gondoltam, hogy élet és halál ura mindenek fölött, s hogy mindenkit felakaszthat, aki megsérti. Ezt önmagában is nagy kitüntetésnek éreztem; de mégis állandóan sarkallt a vágy, hogy gőzhajós legyek. Kezdetben hajópincér szerettem volna lenni, hogy aztán fehér kötényben kijöhessek, és oldalt kirázhassam az asztalterítőt, ott, ahol valamennyi régi pajtásom megláthat, később arra gondoltam, hogy inkább az a matróz lennék, aki ott áll a partraszálló híd végén egy tekercs kötéllel a kezében, merthogy ez a legszembetűnőbb. De mindez csak afféle ébren álmodozás volt - légiesebb, semhogy megfogható lehetőségnek tekinthettem volna.

Utóbb egyik pajtásom elment a városból. Sokáig nem hallottuk a hírét. Végül is egy gőzhajón bukkant fel mint gépészinas vagy úgynevezett „striker”. Ezzel aztán értelmét veszítette minden, amire a vasárnapi iskolában tanítottak. Ez a fiú közismerten „világias” volt, én pedig éppen az ellenkezője; mégis ő emelkedett erre a magaslatra, míg én homályban és nyomorúságban maradtam. Ennek a fickónak a nagyságában nem volt semmi szerénység. Mindig úgy intézte a dolgát, hogy amikor hajója városunkban időzött, előszedett valami rozsdás vacakot, leült vele a belső őrhelyre, és nekifogott a pucoválásának ott, ahol mindnyájan láthattuk, irigyelhettük és utálhattuk. És valahányszor pihenőben volt a hajója, a fiú hazajött, és végigfeszelgett a városon legfeketébb és legzsírosabb ruhájában, mindenkinek orra alá dörgölve gőzhajós mivoltát; és mindenféle gőzhajós szakkifejezéssel élt beszéd közben, mintha annyira megszokta volna már, hogy meg is feledkezett a közönséges halandókról, akik nem érthetik meg. Olyan könnyed, természetes hangon beszélt a ló „szélalatti” oldaláról, hogy az ember a pokol fenekére kívánta. És mindig úgy beszélt „St. Looy”-ról, mint egy St. Louis-i őslakó; odavetőleg említett eseteket, amikor „jött lefelé a Negyedik Utcán”, vagy „elhaladt a Planter’s House mellett”, vagy amikor tűz ütött ki, s ő is ott dolgozott a „jó öreg Big Missouri” szivattyúinál; majd azzal folytatta a hazudozást, hogy a mi városunknak hányszorosa égett le azon a napon. A fiúk közül ketten-hárman régebben nagy tekintélynek örvendtek közöttünk, mert már jártak St. Louisban egy alkalommal, s homályos, általánosságban mozgó dolgokat meséltek a város csodáiról; ezek dicsőségének napja most leáldozott. Szerény hallgatásba burkolóztak, és igyekeztek eltűnni, amikor az irgalmatlan „gépészinast” közeledni látták. Ennek a fickónak pénze is volt, meg hajkenőcse is. Volt még egy rossz ezüstórája és fényes sárgaréz óralánca is. Bőr derékszíjat hordott, és nem viselt nadrágtartót. Ha volt valaha siheder a világon, akit szívből csodáltak és gyűlöltek a társai, hát ezt aztán igen! Egy lány se tudott a varázsának ellenállni. A városban minden fiút „leégetett”. Amikor aztán felrobbant a hajója,

oly csendes elégedettség terjedt el köztünk, aminőt hónapok óta nem ismertünk. De mikor a rákövetkező héten hazajött, elevenen és híresen, és megjelent a templomban, jól összetörve és bepólyálva, mint egy ragyogó hős, akit mindenki megbámult és csodált, úgy rémlett nekünk, hogy a Gondviselés részrehajlása egy ilyen érdemtelen senki irányában már elérte azt a fokot, ahol legalábbis kritika tárgyává tehető.

Ennek az alaknak a pályafutása nem vezethetett másra, mint arra, ami aztán gyorsan be is következett. Egyik fiú a másik után intézte úgy dolgát, hogy a folyóra kerülhessen. A lelkész fia gépész lett; a doktor és a postamester fia hajóírnok; a szeszesital-nagykereskedő fia csapos lett egy hajón; a leggazdagabb kereskedő négy fia és a kerületi bíró két fia kormányos. Minden állás közt a kormányosé volt a legnagyszerűbb. A kormányos még azoknak az időknek alacsony bérviszonyai közt is fejedelmi fizetést húzott; havonta százötven-kétszázötven dollárt meg ingyenes ellátást. Kéthavi fizetése fölért egy lelkész egész évi fizetésével. Néhányunk azonban vigasztalanul itthon maradt. Mi nem tudtunk eljutni a folyóra - legalábbis szüleink nem engedtek.

Idővel én is elszöktem hazulról. Azt mondtam, nem jövök addig haza, amíg kormányos nem lett belőlem, akkor aztán dicsőséggel jöhetek. De valahogyan nem jártam sikerrel. Felkerültem nagy alázatosan egynéhány hajóra azok közül, amelyek St. Louis hosszú rakpartjánál zsúfolódtak össze, akár a szardíniák, és szerényen tudakozódtam a kormányosok után, de csak hideg fogadtatásban és kurta válaszokban volt részem, akár a matrózokat faggattam, akár az írnokféléket.

A fogadtatásnak ezt a módját egyelőre le kellett nyelnem, de vigaszképpen ébren álmodoztam arról a jövőről, amikor majd híres és megbecsült kormányos leszek, pénzem pedig annyi, mint a pelyva; akkor aztán megölhetek néhány matrózt meg írnokot, és visszafizethetem a sérelmeket.

Kormányos szeretnék lenni

„... jobb karjára egy vörös meg egy kék nő volt tetoválva...”

Múltak a hónapok, a remény lassanként kihalt belőlem, s ott állottam minden becsvágy nélkül. Csakhogy szégyelltem hazamenni. Cincinnatiban voltam, és nekifogtam egy új életpálya kicirkalmazásának. Olvastam az Amazonas legutóbbi felkutatásáról, amit a kormányunk által kiküldött expedíció végzett. A tudósítás szerint az expedíció a felmerült nehézségek miatt nem kutatta át alaposan a forrásvidék egy részét, valami négyezer mérföldnyire a folyó torkolatától. Cincinnatitól mindössze ezerötszáz mérföldnyire volt New Orleans, ahol bizonyára találok egy hajót. Van még harminc dollárom; elmegyek, és teljessé teszem az Amazonas felkutatását. Mindössze ennyit töprengtem a dolgon. A részletkérdések sohasem izgattak. Fogtam a táskámat, és jegyet váltottam egy New Orleansbe induló ósdi fürdőkádra, melyet „Paul Jones”-nak tiszteltek. Tizenhat dollárért főként jómagam élvezhettem a jármű szalonjának málladozó pompáját, mert hát a „Paul Jones” nem volt olyan alkotmány, hogy a bölcsebb utazók figyelmét fölkelthette volna.

Amikor végre útnak indultunk, és keservesen dohogtunk lefelé a széles Ohión, új ember, és saját magam csodálatának tárgya lett belőlem. Utazó voltam! Sohasem éreztem még, hogy egy szónak ilyen zamata lehet. Az az ujjongó érzésem támadt, hogy úton vagyok rejtelmes tájak és távoli világok felé, s ezt azóta sem éreztem ilyen felemelő módon. Olyan magasztos lelkiállapotban voltam, hogy minden nemtelen érzés kitisztult belőlem, s képes voltam sajnálkozva letekinteni mindazokra, akik nem utaznak, s ebben a részvétben alig volt nyoma a megvetésnek. Mégis, ha megálltunk egy-egy város vagy fatelep előtt, önkéntelenül is hanyagul támaszkodtam a kazánfedélzet karfájára, hogy élvezzem a folyóparton lézengő vidéki gyerekek irigységét. Ha úgy látszott, hogy nem vettek észre, hirtelen eltüsszentettem magam, csakhogy felkeltsem a figyelmüket, vagy olyan pózba helyezkedtem, hogy akarva, nem akarva rám kellett pillantaniuk. És mihelyt észrevettem, hogy néznek, ásítozni kezdtem, s más jeleit is adtam annak, hogy szörnyen untat az utazás.

Örökösen kalap nélkül jártam, és odaálltam, ahol szél és nap érhetett, mert az öreg utazók bronzszínű, viharvert külsejére vágytam. Még a második nap közepén sem jártunk, és olyan örömben volt részem, amely a legtisztább hálaérzetet keltette bennem; észrevettem ugyanis, hogy arcomon és nyakamon hólyagosodni és hámlani kezd a bőr. Szerettem volna, ha az otthoni fiúk és lányok most láthatnának.

Idővel eljutottunk Louisville-ig - legalábbis a szomszédságáig. Jó erősen és szilárdan fennakadtunk valami sziklán a folyó kellős közepén, és ott vesztegeltünk négy napig. Erős vágyat kezdtem most érezni az iránt, hogy része lehessek a hajósok családjának, a kapitánynak afféle kisfia, a tiszteknek kisöccse. El nem mondhatom, milyen büszke voltam erre a fennkölt helyzetre, és arra a vonzalomra, amely a hajósnép iránt kezdett dagadozni keblemben. Nem tudhattam, hogy a büszke gőzhajós mennyire megveti az egyszerű szárazföldi patkány ilyenfajta vakmerőségét. Különösképpen arra vágyódtam, hogy akár a legcsekélyebb mértékben is, felkeltsem a nagydarab, viharvert első tiszt figyelmét, és lestem az alkalmat, hogy evégett valami szolgálatot tegyek neki. Az alkalom végül elérkezett. Egy támaszdorong elhelyezése körül zűrzavaros tanácskozás folyt odalent a hajó előfedélzeten, én pedig lementem, és ott álldogáltam az emberek útjában - vagyis többnyire félreugráltam előlük -, mígnem az első

tiszt hirtelen azt az általánosságban mozgó parancsot üvöltötte szélnek, hogy valaki hozzon neki egy járgányrudat. Odaugrottam melléje, és megszólítottam:

- Mondja meg, hol találom - és én elhozom!

Ha egy rongyszedő ajánlja fel diplomáciai szolgálatait az orosz cárnak, az uralkodó nem csodálkozott volna ezen jobban, mint ahogy az első tiszt elámult merészségemen. Még a szitkozódást is abbahagyta. Ott állt, és lebámult rám. Tíz másodpercbe telt, amíg ismét összeszedte magát. Akkor nyomatékosan odaszólt:

- Nahát, ilyet még a büdös életben nem pipáltam! - Azzal munkához látott, egy olyan ember arckifejezésével, aki érthetetlen és megoldhatatlan problémával találta magát szemben.

Elsompolyogtam onnét, és a nap hátralevő részében a magányt kerestem. Nem mentem ebédelni; a vacsoránál is addig vártam, amíg mindenki túl nem esett rajta. Most már nem érzem magam annyira a hajósok családtagjának, mint ennek előtte. Jókedvem mégis fokozatosan visszatért, amint folytattuk utunkat a folyón lefelé. Sajnáltam, hogy ennyire meg kellett gyűlölnöm az első tisztet, mert ifjú lelkem azt parancsolta volna, hogy csodáljam. Nagydarab, csupaizom ember volt, arcát körös-körül benőtte a szakáll; jobb karjára egy vörös meg egy kék nő volt tetoválva egy vörös kötelű kék horgony két oldalán; káromkodni pedig úgy tudott, mint senki más. Ha kikötéskor rakományt tett a partra, mindig ott voltam, ahonnan láthattam és hallhattam. Magas állásának egész fenségét érezte, és a világgal is éreztette. Még ha a legegyszerűbb parancsot adta is ki, úgy engedte azt útjára, akár egy villámcsapást, és hosszan visszhangzó hangos káromkodást bocsátott utána mennydörögve. Önkéntelenül is szembeállítottam egymással a parancsadás módját, ahogy azt egy átlagos szárazföldi ember tenné, és ahogyan az első tiszt parancsolgat. Ha egy szárazföldi ember azt szeretné, hogy a kiszálló hidat egy lábbal előbbre tolják, valószínűleg így szól:

- James, tolja már valaki odébb azt a deszkát, legyen szíves.

De tegyük helyébe az első tisztet. Az bezzeg így harsogna:

- Hé, előbbre azzal a deszkával! Gyerünk, gyerünk! Mire vártok! Dobjátok, dobjátok! Oda, oda! Hátrább, még hátrább! Nem halljátok? Lökjetek már egyet rajta! Rajta akartok tán elaludni? Emeljétek meg! Jól megemelni, halljátok? Mi az, a hajófarba akarjátok emelni? Hová mégy azzal a hordóval! Mozogj, te, mert lenyeletem veled! Mi az istennyila van itt? Versenyfutás egy fáradt teknősbéka meg egy sánta hullaszállító gebe közt?!

Sokért nem adtam volna, ha így tudok beszélni.

Amikor az első tiszttel esett kalandom okozta seb már valamennyire behegedt, kezdtem félénken közeledni a hajószemélyzet legszerényebb tagjához - az éjjeliőrhöz. Közeledésemet eleinte morcosan fogadta, de azután arra vetemedtem, hogy egy új agyagpipát ajánljak fel neki, s ez meglágyította. Így megengedte, hogy ott üljek vele, a nagy harang mellett, az orkánfedélzeten, s idővel beszélgetni is kezdett. Nem igen tehetett mást, hiszen én olyan hódolattal csüngtem a szavain, és olyan világosan kimutattam, hogy megtisztelve érzem magam, amiért észrevenni kegyeskedett. Elsorolta nekem a halvány előhegységek és az árnyas szigetek nevét, amint az ünnepélyes éjszakában a pislogó csillagok alatt elsiklottunk mellettük. Utóbb magáról kezdett beszélni. Olyan ember létére, akinek fizetése heti hat dollár volt, túl szentimentálisnak látszott - vagyis inkább ilyennek látszott volna egy nálam idősebb ember szemében. De én mohón ittam be a szavait, és akkora hittel, amely hegyeket mozdíthatott volna meg, ha okosan használják fel. Mit bántam én, hogy ez az ember mosdatlan, rongyos és pálinkától bűzlik. Mit számított az, hogy nyelvtani készsége rossz, mondatszerkezete még rosszabb, és közönséges kiszólásai oly művészietlenek, hogy azok inkább a gyengeségnek,

mintsem az erőnek a jelét mutatják. Hányatott sorsú ember volt, olyan, aki sok mindenen átment már - ennél több nem is kellett nekem. Ha panaszos történetébe merült, könnyei az ölében tartott lámpára omlottak, s én is vele sírtam. Elmondotta, hogy angol nemesember fia, aki vagy gróf, vagy tanácsbeli ember volt, már nem emlékszik, hogy mi is, de azt hiszi, mindkettő; atyja, a nemes, szerette őt, de anyja már a bölcsőben gyűlölte; így hát már kisfiú korában beadták „egy afféle régi, ósdi kollégiumba” - már nem is tudja, melyikbe; aztán az atyja meghalt, anyja magához ragadta a vagyont, és „kiforgatta belőle a fiút” - így fejezte ki magát. Miután anyja kiforgatta a vagyonból, a nemességnek azok a tagjai, akiket ismert, felhasználták befolyásukat arra, hogy egy hajón a „kis mindenesi” állást megszerezzék neki; ettől fogva az én jó éjjeliőröm a dátumoknak és helyeknek egész szövevényét ontotta magából, majd olyan elbeszéléssel végezte, amely csak úgy duzzadt a hihetetlen kalandok tömegétől; olyan elbeszélés volt ez, mely gőzölgött a kiontott vértől; hemzsegtek benne a lebilincselő, ösztönösen előadott bűncselekmények, hogy csak ültem ott szótlanul, élveztem, borzongva, ámulva és imádattal tele.

Fájdalmas csapást mért rám, amikor később rájöttem arra, hogy ez az ember hitvány, faragatlan, tudatlan, érzelgős, féleszű hencegő, Illinois vadonjainak még sohasem utazott bennszülöttje, aki annyira magába szívta a rémregényirodalmat, annyira elsajátította fordulatainak minden ágát-bogát, s addig mesélte a magamfajta zöldfülűeknek, hogy végül már maga is hitt benne.

Egy kormányosinas viszontagságai

„- Hogy hívják az első partfokot New Orleans fölött? - kérdezte Mr. Bixby. Örültem, hogy azonnal tudok felelni. Azt mondtam, hogy nem tudom.”

Részben amiatt, mert Louisville-nél négy napon át rostokolt a sziklazátonyon, azután további késedelmek folytán mintegy két hét telt el, amíg a jó öreg „Paul Jones” végigvánszorgott a Cincinnatitól New Orleansig terjedő vízi úton. Ez lehetővé tette, hogy véletlenül megismerkedjem az egyik kormányossal, aki megtanított a hajó kormányzására, és ezzel még az eddiginél is erősebb lett számomra a folyami élet varázsa.

A hosszú út nyújtotta azt a véletlen lehetőséget is, hogy összeismerkedjem egy ifjú emberrel, aki a fedélközön utazott. S ami még sajnálatosabb dolog, könnyelműen kölcsönöztem neki hat dollárt arra az ígéretre, hogy visszatér a hajóra, és megadja nekem a megérkezésünket követő napon. Valószínűleg meghalt vagy megfeledkezett róla, mert soha többé nem jelentkezett. Kétségtelenül az előbbi történhetett, mert azt mondotta volt, hogy szülei gazdagok, ő pusztán csak azért utazik a fedélközön, mert ott hűvösebb.

Rövidesen két dologra jöttem rá. Az egyik az volt, hogy tíz-tizenkét éven belül nemigen indul hajó az Amazonas torkolatához; a másik pedig, hogy az a kilenc-tíz dollár, ami még ott csörgött a zsebemben, nem lenne elegendő olyan nagyszabású felfedezőútra, amilyent terveztem, még ha tehetném is, hogy megvárom a hajót. Ebből következett, hogy más életpályát kell kigondolnom. A „Paul Jones” most St. Louisba készült. Kormányos ismerősömet valósággal megostromoltam, és három kemény nap elteltével meg is adta magát. Beleegyezett, hogy ötszáz dollárért megtanít a Mississippi folyó ismeretére New Orleanstől St. Louisig, s ezt az összeget felavatásom után, az első, kézhez kapott fizetésemből kell majd megfizetnem. Életkoromra jellemző könnyed magabiztossággal vágtam bele abba az apró vállalkozásba, hogy „megtanuljam” a nagy Mississippi ezerkétszáz-ezerháromszáz mérföldjét. Ha valóban tudatában vagyok annak, miféle kívánalmakkal szándékozom megterhelni képességeimet, aligha lett volna bátorságom, hogy belevágjak. Azt hittem, hogy a kormányos mestersége mindössze abból áll, hogy hajóját a folyó vizén tartsa, és ezt nem tartottam túlságosan nehéznek, hiszen a folyó olyan széles.

A hajó délután négy órakor farolt ki New Orleansből, és nyolc óráig mi voltunk „őrségen”. Mr. Bixby, a mesterem, „egyenesbe vitte” a hajót, lassan úsztatta a kikötőben horgonyzó többi hajó fara mellett, majd megszólalt:

- Tessék, vezesd; olyan közel maradj ezekhez a gőzhajókhoz, mintha almát hámoznál.

Átvettem a kormánykereket, és szívverésem percenként egyszerre száznál is magasabbra szökött; mert úgy tetszett nekem, hogy ha ilyen közel megyünk, minden ott sorakozó hajó oldalát lesúroljuk. Visszafojtottam a lélegzetemet, és megpróbáltam kihozni a hajót a veszélyes zónából; és megvolt a véleményem a kormányosról, akinek nincs jobb dolga, mint hogy ilyen veszedelmekbe sodorjon bennünket. De sokkal okosabb voltam, semhogy ezt meg is mondjam neki. Fél perc leforgása alatt már széles biztonsági sáv választotta el a „Paul Jones”-t a többi hajótól; újabb tíz másodpercen belül pedig kegyvesztetten félreállítottak, és Mr. Bixby újra behatolt a veszélyzónába, közben pedig elevenen megnyúzott puszta szavaival,

amikor gyávaságomat korholta. Nagyon bántott a dolog, de kénytelen voltam bámulni azt a könnyed önbizalmat, amivel mesterem ide-oda mozgatta a kormánykereket, és a hajókat olyan szorosan közelítette meg, hogy a szerencsétlenség szüntelenül a levegőben lógott. Amikor kissé lecsillapult, elmagyarázta nekem, hogy közvetlenül a part mentén a víznek alig van sodrása, merthogy az a középen erősebb, ár ellenében tehát a partot kell simogatnunk, hogy az előbbi előnyeit élvezzük, lefelé jövet pedig jól be kell mennünk a folyó közepébe, hogy az utóbbi előnyeiből húzzunk hasznot. Elhatároztam magamban, hogy „lejtmeneti kormányos" leszek, a hegymeneti hajózást pedig a bolondokra bízom.

Mr. Bixby felhívta a figyelmemet bizonyos dolgokra. Valahogy így:

- Ez a Hatos Partfok (márminthogy hat mérföldre van a várostól).

Tudomásul vettem. Eléggé kellemes felvilágosítás volt, de nem tudtam belátni a jelentőségét. Nem jutott el a tudatomig, hogy ez számomra valaha is érdekes lehet. Más alkalommal így szólt:

- Ez itt a Kilences Partfok. - Később pedig azt mondotta: - Ez a Tizenkettes Partfok.

Ezek a partfokok alig emelkedtek a vízszint fölé; mindegyiket majdnem egyformának láttam; egyben hasonlítottak csupán: kiesnek egyiket sem mondhattam. Azt reméltem, hogy Mr. Bixby más tárgyra tereli a szót. Dehogyis! Majdnem odaragadt a partfokokhoz, szinte végigsimította őket, majd így szólt:

- A holtvíznek itt vége, egy vonalban ezzel a csoport szomorúfűzzel, most átvágunk, mert ott a holtvíz.

Azzal átvágott a másik parthoz. Egyszer-kétszer kezembe adta a kormánykereket, de nem volt szerencsém. Vagy partközelbe mentem, és majdnem lemetszettem egy cukornádültetvény szélét, vagy nagyon is messzire a parttól, s így újra kegyvesztett lettem, és szidást kaptam. Végre letelt az őrszolgálat, megvacsoráztunk és lefeküdtünk. Éjfélkor egy lámpa fénye világított a szemembe, s az éjjeliőr hangját hallottam:

- Gyerünk, ki az ágyból!

Azzal ott hagyott. Nem tudtam megérteni ezt a szokatlan viselkedést; így mindjárt fel is hagytam a töprengéssel, és újra álomba szenderültem. Az éjjeliőr átkozottul gyorsan jelent meg újra, de most már goromba volt. Bosszantott a dolog. Így szóltam:

- Mi az ördögnek zavar fel éj derekán? Nagyon kíváncsi vagyok rá, el tudok-e újra aludni ma éjjel.

Az éjjeliőr ráfelelt:

- Nahát, vigyen el az ördög, ezt jól adod!

A leváltott őrség éppen jött befelé; hallottam, amint durván nevetgélnek, és ilyen megjegyzéseket tesznek:

- Hé, éjjeliőr, még mindig nem keltetted fel a kisinast? Finom és kényes a drága.

- Adj már neki egy kis cukornádat szopókának, és küldj a komornáért, hogy eldanolja neki a „tente baba, tenté"-t.

Ez idő tájt jelent meg Mr. Bixby a színen. Vagy egy perccel utóbb már másztam fel a kormányfülke lépcsőin, ruhám egy része a testemen, más része a karomon. Mr. Bixby közvetlenül mögöttem jött, és nem fojtotta vissza megjegyzéseit. Ez valami új dolog volt - éjfélkor felkelni, és nekilátni a munkának. A kormányos mesterségnek ez a mozzanata addig meg sem

fordult a fejemben. Tudtam, hogy a hajók egész éjjel járnak, de valahogy sohase tűnődtem azon, hogy ehhez valakinek ki is kell ugrania a meleg ágyból. Aggódni kezdtem, hogy a hajóvezetés nem is olyan romantikus dolog, mint képzeltem; ebben az új szakaszában meglehetősen valóság- és munkaíze volt.

Meglehetősen sötét éjszaka volt, ámbár a csillagok szép számmal ragyogtak odafenn. A nagydarab első tiszt volt a kormánykeréknél, aki az öreg fürdőkádat orrával egy csillagnak irányította, s egyenest a folyó közepén tartotta. A part mindkét oldalon mintegy fél mérföldnyire volt tőlünk, de csodálatos messzeségben és bizonytalanul elmosódva látszott. Az első tiszt megszólalt:

- Ki kell kötnünk Jones ültetvényénél, uram.

Ágaskodott bennem a bosszúvágy. Azt gondoltam magamban: „Szép kis munka, mi, Mr. Bixby? Eltart egy kis ideig, amíg megtalálod Mr. Jones ültetvényét egy ilyen éjszakán; egyébként remélem, hogy holtod napjáig sem találod meg.”

Mr. Bixby azt kérdezte az első tiszttől:

- Az ültetvény felső végénél avagy az alsónál?

- A felsőnél.

- Azt nem lehet. Azon a helyen a fatörzscsonkok ilyenkor kiállnak a vízből. Nincs az messze az alsótól, érje be ezzel.

- Rendben van, uram. Akár tetszik Jonesnak, akár nem, ezt a békát le kell nyelnie.

Akkor aztán az első tiszt távozott. Örvendezésem múlóban, csodálatom növekvőben volt. Íme egy férfiú, aki nemcsak hogy megtalálja az ültetvényt egy ilyen éjszakán, de még arra is képes, hogy a tetszés szerinti végét találja meg. Szörnyen szerettem volna valamit megkérdezni, de már annyi kurta választ hordtam a begyemben, hogy több már el sem fért benne, ezért hát békén maradtam. Mindössze azt az egyszerű kérdést szerettem volna Mr. Bixby mellének szögezni, vajon valóban olyan szamár, hogy komolyan gondol arra: megtalál egy bizonyos ültetvényt egy olyan éjszakán, amikor minden ültetvény pontosan egyforma és egyazon színű. A kérdés azonban bennem maradt. Abban az időben az ész néha jó tanácsokat adott nekem.

Mr. Bixby a part felé kormányzott, és csakhamar „simogatni” kezdte, éppúgy, mintha csak nappali világosság lett volna. Ráadásul még énekelni is kezdett:

Mennyei atyánk, napunk lealkonyult... stb.

Úgy látszott, hogy az életemet egy szokatlanul vakmerő, mindenre elszánt szörnyeteg kezébe tettem le. Egyszerre csak hozzám fordult, és így szólt:

- Hogy hívják az első partfokot New Orleans fölött?

Örültem, hogy azonnal tudok felelni, és meg is feleltem. Azt mondtam, hogy nem tudom.

- Mi az, hogy nem tudod?

Ez a modor mellbe vágott. Egy pillanat alatt ismét érzelmi mélypontra hullottam. De mit tehettem volna egyebet, azt kellett mondanom, amit mondtam.

- Okos fickó! - szólt Mr. Bixby. - És mi a neve a rákövetkező partfoknak?

Újra csak nem tudtam.

- Nahát, ez minden képzeletet felülmúl! Mondd meg nekem bármely partfoknak vagy helynek a nevét, amire tanítottalak.

Tűnődtem egy darabig, majd úgy döntöttem, hogy nem tudom.

- No, ide figyelj! Honnan indulsz neki a Tizenkettes Partfok fölött, ha át akarsz vágni?

- Én-én... nem tudom.

- Te-te nem tudod? - utánozta vontatott tájszólásomat. - Mit tudsz te egyáltalán?

- Én-én... alighanem semmit.

- A nagy Cézár szellemére, hiszek neked! Ilyen hájfejű töknyolcast én még az életben nem láttam, ekkora tinóról nem is hallottam, úgy segítsen az a hófehér szakállú Mózes! Micsoda gondolat! Hogy belőled legyen kormányos? Belőled? Hiszen tehenet se tudsz vezetni, nemhogy gőzhajót!

Ó, micsoda düh vett rajta erőt! Ideges ember volt, hát most úgy szökdécselt a kormánykerék egyik oldaláról a másikra, mintha égett volna a lába alatt a padló. Egy darabig magában fortyogott, majd leugrott róla a fedő, és újra leforrázott.

- Ide hallgass! Mit gondolsz, mi az isten csudájának soroltam el neked minden rohadt partfoknak a nevét?

Reszketve gondolkoztam egy pillanatig, s akkor a kísértő ördög arra ösztönzött, hogy így szóljak:

- Hát, hát, azt hittem, hogy szórakoztatni akar.

Ez olyan hatást tett rá, mint bikára a vörös posztó. Úgy őrjöngött (éppen átvágott a túlsó partra), hogy szerintem elvakította a düh, mert keresztülhajtott egy kereskedődereglye kormányevezőjén. Az már igazán természetes, hogy a kereskedők az izzó szidalmaknak valóságos sortüzét zúdították ránk. Nem volt még ember olyan hálás, mint Mr. Bixby; hiszen torkig volt izgalommal, és végre olyan emberekre akadt, akik vissza tudtak neki felelni. Kitárta az ablakot, kidugta a fejét, és most olyan szóáradat következett, aminőt még életemben nem hallottam. Minél elhalóbban, minél távolabbról hangzottak a dereglyések szidalmai, annál magasabbra emelte a hangját Mr. Bixby, és annál nyomósabbá váltak díszítő jelzői. Mire az ablakot bezárta, egészen megkönnyebbült. Ha most testét-lelkét megszitálom, akkor sem akad fönn a rostán annyi szitok, amennyi az ember édes jó anyukáját megbotránkoztatja. Végre hát a lehető legszelídebb hangon így szólt hozzám:

- Fiam, egy kis jegyzetfüzetet kell kerítened; és valahányszor mondok neked valamit, azonnal írd be magadnak. Csak egy mód van arra, hogy kormányos váljék belőled, és az nem más, minthogy az egész folyót betéve ösmerd. Úgy kell ezt tudnod, mint az ábécét.

Ez a felvilágosítás elszomorított; mert én eddigelé csak hiábavalóságokkal tömtem tele az emlékezetemet. Csüggedésem mégsem tartott sokáig. Úgy gondoltam, hogy némi könnyítést megengedhetek magamnak, mert Mr. Bixby kétségtelenül túloz.

Egyszerre csak rángatni kezdett egy zsinórt, és néhányat kondított a rézharangon. A csillagok már mind eltűntek, és az éj koromfekete volt. Hallottam a lapátkerekek zuborgását a part mentén, ahogyan az kikötésnél szokásos, de nem voltam egészen biztos abban, látom-e a partot. Az orkán-fedélzetről a láthatatlan őr hangja szólt fel:

- Mi az, kérem?

- Jones ültetvénye.

Azt mondtam magamban: „Bárcsak fogadni mernék valami kis összegben, hogy nem az.” De meg se mukkantam. Csak lestem a fejleményeket.

Mr. Bixby a gépháznak szóló csengőkkel bíbelődött, és a hajó orra kellő időben odaért a parthoz. Fáklya világított a hajó előrészéről, egy ember kiugrott a partra, s egy négernek a hangját lehetett hallani:

- Aggyá ma' az útzsákját, Mr. Jones.

S a következő pillanatban már ismét méltóságteljesen úsztunk a folyóban. Egy darabig mélyen eltűnődtem, majd így szóltam, de nem hangosan:

- Nahát, ennek az ültetvénynek a megtalálása a legszerencsésebb véletlen volt, ami valaha is megesett; de száz év alatt se történhetik meg még egyszer. - És hittem is szentül, hogy csak véletlen volt.

Mire hét-nyolcszáz mérföldet megtettünk a folyón felfelé, napvilágnál tűrhetően bátor felfelé hajózó kormányossá nőttem ki magam; és még mielőtt St. Louist elértük, tettem egy parányi előrehaladást az éjjeli munkában is, de csak parányit. Volt egy füzetem, amely egészen megtelt városok, partfokok, homokpadok, szigetek, kanyarok és a köztük húzódó egyenes szakaszok nevével; de mindez a tudnivaló csupán a füzetben nyüzsgött, egy se volt közülük a fejemben. Fájt a szívem, ha arra gondoltam, hogy a folyónak csupán egyik felét rögzítettem; hiszen éjjel-nappal négyórás őrszolgálatot tartottunk; tehát minden idő, amit utazásunk kezdete óta alvással töltöttem, hosszú, négyórás hézagokat jelentett füzetemben.

Mesteremet szerződtették egy nagy New Orleans-i hajóra, én pedig fogtam az utazótáskámat, és vele mentem. Hát ez már komoly nagy hajó volt. Ha a kormányfülkéjében álltam, oly magasan voltam a víz felett, mintha hegycsúcson kuksolnék; s a fedélzetei oly messzire nyúltak alattam előre- és hátrafelé, hogy csodálkoznom kellett, miként nézhettem valaha is a kis „Paul Jones"-t nagy járműnek. Más különbség is akadt a két hajó között. A „Paul Jones" kormányfülkéje hitvány, piszkos, viharvert patkányfogó volt, szűkösen méretezett, hogy több legyen a hely a hajón; ez meg itt pompás üvegtemplom; oly tágas, hogy táncolni lehetett volna benne. Mindenfelé mutatós piros és aranyszínű ablakfüggönyök, egy tekintélyes dívány, bőrpárnák, és háttámasz azon a magas padon, ahol a látogató kormányosok szoktak ülni, miközben történeteket mondanak el, és „a folyót nézik". Csillogó, divatos rézköpőcsészék - a fűrészporral teli széles faláda helyett; csinos, új viaszosvászon a padlón; barátságos, nagy kályha; a drága, berakásos kormánykerék oly magas, hogy a fejem búbjáig ér; drótkötél a kormánylapát részére; fényes sárgaréz nyomógombok a csengőkezeléshez; és egy takaros, fehér kötényes néger felszolgáló a texas-fedélzetről, aki tortát, fagylaltot és kávét hoz fel őrszolgálat közben, nappal és éjjel egyaránt. Hát ez már döfi! Újra szívből kezdtem hinni, hogy a hajóvezetés mégiscsak romantikus foglalkozás.

Abban a szent pillanatban, amikor útnak indultunk, elkezdtem a nagy gőzhajón összevissza csatangolni. Elárasztott az öröm. Olyan tiszta és takaros volt minden, mint egy fogadószoba; ha végignéztem hosszú, aranyozott szalonján, mintha egy kivilágított alagúton néztem volna végig; valamennyi díszesebb helyiség ajtaján olajfestmény volt látható, egy tehetséges címtáblafestő alkotása; a hajóterem üvegcsilláros fali gyertyatartók végtelen sorától fénylett; az írnok irodája elegáns, a bár csodaszép, a bárpincér simára borotvált, kikent-kifent. A kazánfedélzet (vagyis a hajó második emelete) oly tágas volt, mint egy templom, legalábbis én annak láttam; ugyanígy a legénységi hálóterem; és nemcsak egy szánalmas, maroknyi matróz, fűtő meg gyanús széltoló lézengett ott, hanem egész embersereg. A tűz vörösen parázslott a fűtőterek hosszú sorában, és fölöttük nyolc hatalmas kazán! Leírhatatlan pompa mindenütt. Az óriási gépek... de elég is ebből. Soha még ilyen remekül nem éreztem magam. És mikor azt tapasztaltam, hogy a tiszta felszolgálók regimentje tiszteletteljesen uraz engem, elégedettségem tökéletessé vált.

Egy bátor tett

„... mindenki sóhajtott, és olyasvalamit mormogott a helyzetről, hogy nagy kár, nagy kár...”

Mire visszaértem a kormányosfülkébe, St. Louis eltűnt, én pedig elvesztem. Ott volt egy darab folyó, pontosan úgy, ahogyan leírtam a füzetembe, de sehogy sem tudtam kiigazodni rajta, mert - értik, ugye? - most megfordult az egész tájkép. Láttam a folyót, amikor felfelé jöttünk, de nem tudtam, hogy milyen látványt nyújt, ha mögöttem van. A szívem ismét összefacsarodott, mert világossá vált előttem, hogy ezt a nyugtalanító folyót *mindkét irányban* meg kell tanulnom.

A kormányosfülke tele volt kormányosokkal, akik lefelé hajóztak, hogy „szemügyre vegyék a folyót”. Amit „felvégnek” hívnak (az a kétszáz mérföld St. Louis és Cairo között, ahol az Ohio betorkollik), ott a vízállás alacsony volt; a Mississippi pedig annyira állandóan változtatja medrét, hogy a kormányosok mindig szükségét érezték, hogy leruccanjanak Cairóba, valahányszor hajójuknak egy héten át a kikötőben kellett vesztegelnie; vagyis amikor a vízállás alacsony volt. Ezeket a „szemrevételezéseket” jórészt olyan szegény fickók végezték, akiknek ritkán volt fedél a fejük felett, és egyetlen reményük állandó, szakszerű felkészültségükben gyökerezett. Ezért aztán egyetlen úton is hajlandók voltak helyettesíteni valamelyik megbecsült kormányost, aki hirtelen megbetegedett, vagy más körülmények akadályozták a munkában. És bizony jó egynéhányan közülük állandóan ide-oda utazgattak, és vizsgálták a folyót, nem azért, mintha igazán reménykedtek volna egy állás elnyerésében, inkább azért, mert a hajó vendégeiként olcsóbban éltek a „szemrevételezés” közben, mintha a parton maradnak, és fizetnek az ellátásukért. Ezeknek a fickóknak idővel kényes lett az ízlése, és csak azokat a hajókat frekventálták, amelyek jó konyhájukkal alapozták meg hírüket. Minden látogató kormányosnak hasznát lehetett venni, mert mindnyájan szíves-örömest vállalkoztak arra, hogy télen-nyáron, éjjel-nappal csónakba szálljanak, és segítsenek a hajózható meder kijelölésében, máskor meg támogatták a hajó kormányosát, amiben csak tehették. Már csak azért is szívesen látták őket, mert valahány kormányos, mind fáradhatatlan csevegő, ha a többivel összejön, s minthogy csak a folyóról beszélgetnek, mindig megértik egymást, és mindig tudnak valami érdekes dolgot. Vérbeli kormányos semmi mással a világon nem törődik, mint a folyóval, és büszkébb a foglalkozására, mint egy király.

Ezen az úton csinos társaság verődött össze ilyen folyóvizsgálókból. Voltak nyolcan vagy tízen, és bőségesen elfértek tágas kormányosfülkénkben. Ketten-hárman közülük fényezett selyemkalapot, hófehér ingmellet, gyémánt melltűt, bőrkesztyűt és lakkcipőt hordtak. Angol beszédjük választékos volt, és olyan méltóságteljesen viselkedtek, ahogyan olyan emberekhez illett, akik rendezett vagyoni viszonyok közt élnek, és mint kormányosok, óriási hírnévnek örvendenek. A többi meglehetősen hanyagul öltözött, és kúp formájú, magas nemez fejfedőt viselt, ami akkoriban lehetett divatos, amikor Amerika még a brit birodalomhoz tartozott.

Ebben a fenséges társaságban hitvány nulla voltam, és elnyomottnak, mondhatnám, kábultnak éreztem magam. Még ahhoz sem voltam kellőképpen jelentős személyiség, hogy segédkezzem a kormánykeréknél, amikor nagy sietve pörgetni kellett egyet a keréken; a legközelebb álló vendég megtette ezt - és bizony gyakorta sor került erre a folyómeder kanyargóssága és az alacsony vízállás miatt. Ott álltam egy sarokban, és a beszélgetés, amire odafigyeltem, minden reménytől megfosztott. Az egyik látogató így szólt a másikhoz:

- Jim, hogy vetted a Szilva Partfokot felfelé jövet?

- Éppen éjjel voltunk ott, és én azt az irányt vettem, amelyet az egyik fiú a „*Dianá”*-n ajánlott nekem; vagy ötven yarddal az ál-partfokon heverő farakás fölött indultam, és a kis faházra tartottam a Szilva Partfok alatt, míg a sziklahát fölé nem értem - kettőnél egynegyeddel volt kisebb mélység -, akkor aztán egyenesbe hoztam a paripát a középzátony irányában, míg csak egy vonalba nem értem a kanyarulatban azzal a vén, egyágú kanadai nyárfával, akkor a hajó farát a nyárfának, az orrát meg a sarok fölötti sekélyesnek fordítottam, aztán huss! átrohantam rajta - kilenc és féllel.

- Csinos kis átvágás, igaz-e?

- Igen, de a felső homokzátony fölött fenemód apad.

Most egy másik kormányos jutott szóhoz ekként:

- Nekem ennél jobb vizem volt, és lejjebb mentem át rajta; az ál-partfoktól indultam ki - két lábat jeleztek; amikor a második sziklazátony fölött a kanyarban kiálló fatörzs magasságába jutottam - kettőnél egynegyeddel kevesebb volt a jelzés.

Az egyik pompásan öltözött ifjú megjegyezte:

- Nem akarom hibáztatni mélységmérő embereiket, de szerintem elég víz van a Szilva Partfoknál.

Mindnyájan helyeslően bólintottak, amint ez a nyugodt megrovás „elintézte” a hetvenkedőt. Ebben a hangnemben folytatták a beszélgetést. Ez alatt a következő gondolatok futottak át az agyamon: „Nos, ha jól hallottam, nemcsak valamennyi város, sziget, kanyar és a többi nevét kell könyv nélkül megtanulnom, hanem még meleg személyes ismeretséget is kell kötnöm minden öreg fatörzzsel, egyágú nyárfával és rejtett farakással, ami ennek a folyónak a partját ezerkétszáz mérföld hosszan ékesíti; sőt, mi több, sötétben is tudnom kell, hol találhatók ezek, hacsak vendégeink nincsenek olyan szemmel megáldva, amely át tud hatolni kétmérföldnyi vaksötétségen. Bárcsak a hajóvezetés mestersége Jerikóban virágoznék, akkor sohase jutott volna az eszembe.”

Alkonyatkor Mr. Bixby háromszor kondította meg a nagy harangot (ez a kikötés jele), és a kapitány előjött a texas-fedélzet előrészén fekvő szalonjából, és kérdőleg felnézett. Mr. Bixby leszólt neki:

- Kapitány, itt egész éjjelre kikötünk.

- Rendben van, uram.

Ennyi volt az egész. A hajó a parthoz állt, és éjjelre kikötötték.

Tetszett nekem, hogy a kormányos azt teheti, amit akar, és nem kell olyan nagy személyiség engedélyét kérnie, amilyen a kapitány. Megvacsoráztam, és azonnal lefeküdtem, mivel kedvemet szegték napközben tett megfigyeléseim és tapasztalataim. Előző utazásomon készült jegyzetfüzetem értelmetlen nevek halmazának tűnt. Valahányszor napközben belenéztem, teljesen összezavarodtam. Most reméltem, hogy alvás közben kikapcsolódom; de nem, az adattömeg eszeveszett és állandó lidércnyomásként keringett az agyamban egészen napkeltéig.

Másnap reggel eléggé megviselt és rosszkedvű voltam. Gyorsan siklottunk előre, és sokszor bíztuk magunkat a szerencsés véletlenre, mert aggódva igyekeztünk „kijutni a folyóból (ahogyan a Cairóba való befutást hívták), mielőtt még az éjszaka utolér bennünket. De Mr. Bixby társa, a másik kormányos, szépen zátonyra vitte a hajót, és olyan sok időt elvesztegettünk, amíg kiszabadítottuk, hogy nyilvánvaló volt: a sötétség jóval a betorkollás fölött utol-

ér bennünket[7]. Ez nagy szerencsétlenség volt, különösen látogató kormányosaink egyikére-másikára nézve, akinek hajója kénytelen várakozni a visszatértére, bármilyen hosszú is a várakozási idő. Ez alaposan mérsékelte a kormányfülkében folyó beszélgetést. Amikor felfelé hajóztak, akkor a kormányosok nem törődtek az alacsony vízállással, avagy a sötétség bármely fajtájával; semmi sem állította meg őket útjukban, csak a köd. De a lefelé hajózás már másfajta munka; a hajó majdnem tehetetlen a makacs sodrással szemben, amely hátulról előrefelé tolja, így aztán nem is szokás lefelé hajózni éjjel és alacsony vízálláskor.

Csupán egyetlen halvány remény maradt: ha az éj beállta előtt át tudnánk jutni a Kalap-sziget bonyolult és veszélyes átjárójánál, a hátralevő utat meg merhetnők tenni, mert ott egyszerűbb a hajózás és jobb a víz. De őrültség volna éjnek idején megkísérelni a túljutást a Kalap-szigeten, így aztán a nap hátralevő részében igen sokat nézegették az emberek az órájukat, és állandóan a haladási sebességet számítgatták. Az örökös beszédtárgy a Kalap-sziget volt; néha magasra hágott a reménykedés, de ha olykor késedelmet szenvedtünk egy nehéz átvágásnál, a remény újra lelohadt. Órákon át minden ember ennek a rejtett izgalomnak a terhe alatt nyögött; még rám is átragadt, és a Kalap-sziget miatt akkora aggodalom fogott el, és a felelősségnek oly szörnyű súlyát éreztem, hogy szerettem volna öt percig a parton lenni, hogy jókora lélegzetet vehessek, s utána visszajöjjek. Nem tartottuk be a rendes őrszolgálati időket sem. Mindegyik kormányos a folyónak azon a szakaszán vezetett, amelyen felfelé menetkor is járt már, mert ezt jobban ismerte; de mindketten állandóan a kormányfülkében maradtak.

Napnyugta előtt egy órával Mr. Bixby vette kezébe a kormánykereket, és Mr. W. mellette állt. A most következő harminc percben mindenki a kezében tartotta az óráját, s nyugtalan, hallgatag és rosszkedvű volt. Végre valaki vésztjósló sóhajtással megszólalt:

- Nos, amott van a Kalap-sziget, és mi nem tudjuk elérni.

Valamennyi óra fedelét bekattintották, mindenki sóhajtott egyet, és olyasvalamit mormogott a helyzetről, hogy „nagy kár, nagy kár - ó, ha csak fél órával korábban érkeztünk volna ide!” - és a csalódottság nehéz légkörével telt meg a helyiség. Egyesek nekiindultak, hogy kimennek, de tétovázni kezdtek, mert nem hallották a kikötést jelző harangkondítást. A nap eltűnt a láthatár mögött, a hajó pedig csak rohant előre. A vendégek kérdő pillantásokat vetettek egymásra; egyikük, akinek a keze már az ajtógombon volt, sőt már el is fordította kicsit, várt, majd hirtelen visszahúzta a kezét, hogy a gomb visszaugorjék.

Szilárdan siklottunk lefelé a kanyarban. Az emberek többször összenéztek, elismerően bólogattak egymásnak - de nem szóltak egy szót sem. Amikor az égbolt elsötétült, és egy-két halvány csillag megjelent, észrevétlenül Mr. Bixby mögé tömörültek. A halotti csend és a várakozás érzése kezdett nyomasztó lenni. Mr. Bixby megrántotta a zsinórt, és a nagy harangból két mély, lágy hang kelt szárnyra az éjszakában. Ezután kis szünet, majd még egy jeladás kondult. Utána az őr szava hangzott az orkán-fedélzetről:

- Bal oldali mélységmérőt ide! Jobb oldalit is!

Felhangzott a távolból a mélységmérőt kezelő emberek kiáltása, melyet a vihar-fedélzeten az üzenetközvetítők mogorván ismételtek.

- Há-á-árom öl! Há-á-árom! Harmadfél! Harmadfél. Kettő és negyed! Két öl[8] öt fertály!...

---

[7] Cairo városánál egyesül az Ohio a Mississippivel. - *Szerk.*

[8] Az eredetiben: „Mark twain” - szó szerint: „két öl”. Innen vette írói álnevét Mark Twain, eredeti nevén Samuel Langhorn Clemens. - *Szerk.*

Mr. Bixby meghúzott két harangkötelet, amire a távoli gépházból halk csengés felelt, és sebességünk csökkent. A gőz sípolni kezdett a biztosító szelepeken át. A mélységmérő emberek tovább kiáltoztak, és ez az éjszakában mindig ijesztően hat. A kormányos társaság minden tagja merőn maga elé nézve figyelt, és halkan beszélgetett. Senki sem volt nyugodt és könnyed lelkiállapotban, csak Mr. Bixby. Akár levehette volna a kormánykereket, és a küllőjén állhatott volna. Végre a gőzhajó bejutott a (legalábbis előttem) teljesen láthatatlan útvonalába: úgy látszott, mintha egy széles és sötét tenger közepén haladnánk, de Bixby akkor is elbánt volna vele, és egyenesben tartotta volna a hajót. Az alig hallható beszélgetés morajából olykor-olykor ki lehetett venni egy-egy összefüggő mondatot, mint például:

- Lám! Nézd csak; az első zátonyon remekül átjutott!

Kis szünet után egy másik fojtott hang:

- Hitemre! A far tökéletesen jön lefelé.

- Na, most már a bóják között vagyunk; át fog menni! Másvalaki azt mormogta:

- Ó, ezt remekül csinálta, remekül!

Most leállították a gépeket, és a víz sodra vitt minket lefelé. Nem mintha láthattam volna a hajó útját, mert a csillagok közben mind eltűntek, tehát nem láthattam semmit. Ez a sodródás szörnyű volt: a szívverésem is megállt egyszerre csak sötétebb tömeget pillantottam meg, a feketeségnél is feketébbet. A sziget felső vége volt. Egyenesen feléje sodródtunk. Elborított bennünket a sziget feketénél is feketébb árnyéka, s a veszély annyira a levegőben lebegett, hogy szinte fojtogatott; lebírhatatlan kényszer ösztönzött, hogy tegyek valamit, akármit, a hajó megmentésére. Mr. Bixby azonban még mindig ott állott a keréknél, hallgatagon, feszült macskafigyelemmel, és valamennyi kormányos, váll váll mellett, ott szorongott mögötte.

- Nem fog átmenni! - suttogta valaki.

A víz mind sekélyebb lett - a mélységmérők kiáltozása szerint -, míg csak le nem ért ezekhez a számokhoz:

- Nyolc és fél! Nyolc láb! Nyolc láb! Hét és...

Mr. Bixby figyelmeztetőleg szólt le szócsövén át a gépésznek:

- Mindenki a helyére!

- Igen, uram, igen.

- Hét és fél. Hét láb. Hat és...

Súroltuk a meder fenekét! Ebben a pillanatban Mr. Bixby egész csomó csengőt szólaltatott meg, és beleordított a beszélőcsőbe:

- Mindent bele - amennyi gőz csak van! - Majd társához fordult: - Szorítsd le erősen, húzd meg, húzd csak!

A hajó valósággal reszelte és őrölte a homokot, egyetlen, szörnyű pillanatig ott suhogtak felette a katasztrófa szárnycsapásai, aztán átjutott! Sohasem rázta még meg kormányosfülke falát akkora örömrivalgás, amilyen Mr. Bixby háta mögött kitört.

Ezután nem történt semmi baj. Aznap éjjel Mr. Bixby volt a hős; s a folyami emberek soká, soká emlegették még ezt a tettét.

Ahhoz, hogy tökéletesen értékeljük azt a csodálatos pontosságot, amivel a nagy gőzhajót abban a sötét vízi vadonban a megfelelő csapáson vezette, tudnunk kell, hogy bonyolult útját nemcsak vízben álló fatörzseken és titkos sziklazátonyokon át kellett vágnia, majd a sziget felső részét oly közelről borotválnia, hogy a hajófar horzsolta a gőzös fölé boruló lombozatot, hanem egy helyütt szinte kartávolságra kellett elhaladnia egy elsüllyedt és láthatatlan hajóroncs mellett, ami felhasíthatta volna a hajótest bordáit, ha hozzáér, sőt, öt perc alatt megsemmisített volna egy negyedmillió dollárt érő gőzhajót, rakományával együtt, s a tetejébe talán még százötven emberi életet is.

Az utolsó megjegyzés, amelyet aznap este hallottam, a Mr. Bixbynek szánt bók volt. Egyik vendégünk kenetteljesen, mintegy magában mormogta:

- Szentuccse: úgy kormányoz, mint a mennydörgős ménkű!

Nehéz leckék

„... akár azt is kérdezhette volna, hogy az öreganyámnak mi a véleménye a protoplazmáról.”

Fáradságosnak tetsző idő múltán végre is sikerült teletömnöm a fejemet szigetekkel, városokkal, homokzátonyokkal, „partfokokkal” és kanyarokkal; és bizony csodálatosan lélektelen halmaza volt ez mindenféle dolognak. Mivel azonban behunyt szemmel is el tudtam hadarni ezeknek a neveknek egész hosszú sorát anélkül, hogy a folyó minden ötvenmérföldnyi részéből tíznél többet kihagytam volna, mégis az az érzésem támadt, hogy le tudnék vezetni egy hajót New Orleansig, ha átugorhatnám vele ezeket a hézagokat. De bizony alig jutott el önelégültségem odáig, hogy az orromat egy icipicit magasabbra emelhettem volna, amikor Mr. Bixby máris kifundált valamit, amivel lehűtsön. Egy napon felém fordult, és hirtelen ezt a kérdést szegezte nekem:

- Milyen alakja van a Dió-kanyarnak?

Ugyanígy akár azt is kérdezhette volna, hogy az öreganyámnak mi a véleménye a protoplazmáról. Tisztességtudóan gondolkoztam egy keveset, majd azt feleltem: nem hiszem, hogy valami különleges alakja lenne. Lobbanékony mesterem persze felcsattant, és tüzeskedett, míg ki nem fogyott a díszítő jelzőkből.

Már korábban megtanultam, hogy csak bizonyos mennyiségű muníciója van, és ha abból kifogyott, ismét békülékeny, sőt bűnbánó öregágyúvá vedlik. Az „öreg” szó azonban itt csak kedveskedés; nem volt több harmincnégy évesnél. Vártam. Rövidesen így szólt hozzám:

- Fiam, tökéletesen meg kell tanulnod a folyó *alakját.* Nagyon sötét éjjeleken ez az egyedüli támaszunk a kormányzásnál. Minden mást mintha kitörültek volna, úgy eltűnik. De jól jegyezd meg magadnak, hogy éjjel nem ugyanolyan a folyó alakja, mint nappal.

- Hogy az ördögbe tanulom így meg valaha is?

- Hogy ismered ki magad otthon a sötét szobában? Úgy, hogy ismered az alakját. Mert látni nem láthatod.

- Azt akarja mondani, hogy e vég nélküli folyó partjának milliónyi csekély alakbéli változatát éppen úgy kell ismernem, ahogy otthon a szobánkat?

- Becsületemre mondom, jobban meg kell ismerned, mint ahogyan bármikor és bárki ismerte saját szobáinak az alakját.

- Bárcsak meghalnék!

- No, nem akarom én a kedved szegni, de...

- Jól van, tömje csak belém; ha meg kell lennie, inkább most, mint máskor.

- Ide süss, ezt meg kell tanulnod; nincs kibúvó. Csillagfényes tiszta éjjelen a part olyan tömör árnyékot mutat, hogy ha nem ismernéd tökéletesen az alakulatát, minden facsoporttól messzire kitérnél, mert fekete árnyékát szilárd sziklafoknak tartanád; és bizony őrszolgálat ideje alatt minden tizenötödik percben halálra rémülnél. Ötvenyardnyira húzódnál a parttól, amikor pedig ötvenlábnyira kellene lenned. Ebben az árnyékban nem vehetsz észre egyetlen, vízből

kiálló fatörzset sem, hacsak pontosan nem tudod, merre van, és a folyó alakulata mondja meg neked, mikor kerültél a közelébe. Itt vannak aztán a koromfekete éjszakák; a folyónak egy ilyen éjszakán egészen másféle alakja van, mint csillagfényes éjjelen. A part vonala mindenütt egyenesnek látszik ilyenkor, de annak is csak jó homályosan; és ha nem ismernéd jobban, egyenes vonalba is vinnéd a hajót. Merészen nekivezeted a hajódat egy szilárd, egyenes falnak látszó valaminek (jól tudva, hogy ott a valóságban kanyarulat van), az a fal pedig visszahúzódik, és helyet enged neked. Aztán itt vannak a szürke ködök. Olyan éjjel, amikor éppen ilyen szörnyű, szitáló szürke köd van, semmilyen jellegzetes alakja sincs a partnak. A szürke köd a világ legöregebb emberének a fejét is megzavarná. Aztán itt van a holdvilág különféle fajtája, ez sem egyformán változtatja meg a folyó alakját. Aztán meg...

- Ó, ne is mondjon többet, kérem! Meg kell tanulnom a folyó alakját ötszázezernyi különféle figurában? Ha ezt a rakományt mind a fejemben kell hordanom, felrobban a kobakom.

- Dehogy! Neked csak a folyó alakját kell megtanulnod; éspedig olyan abszolút bizonyossággal, hogy bármikor kormányozhatsz a fejedben levő alak szerint anélkül, hogy a szemed előtt levővel kellene törődnöd.

- Megértettem, meg is próbálom; de miután egyszer megtanultam, bízhatom-e a tudásomban? Megtartja a folyó ugyanazt az alakját, és nem bolondozik majd összevissza?

Mielőtt Mr. Bixby felelhetett volna, Mr. W. jött oda, hogy az őrszolgálatot átvegye, és így szólt:

- Bixby, erősen figyelned kell az Elnök-szigetre, és az egész vidéket fel kell derítened a Kotlós és a Csibék fölötti részen. A folyópart ott beomlóban van, és a part alakja fenemód változik. Bizony, meg se ismernéd a 40 fölötti partfokot. Most akár a vén, vízben álló sycamore-fa és a part közötti részen is utazhatsz.

Így aztán kérdésemre azonnal megkaptam a választ. Itt több tengeri mérföldön keresztül változik a part alakja. A sárga földig le voltam sújtva. Két dolgot is eléggé világosan láttam. Az egyik az volt, hogy a kormányos mesterséghez többet kell tanulni, mint amennyit emberfia tudhat; a másik pedig az, hogy az illetőnek minden huszonnégy órában egészen másként újra át kell tanulnia mindezeket.

Ezen az éjjelen tizenkét óráig mi voltunk őrségen. Régi szokás a folyón, hogy őrségváltáskor a két kormányos előbb beszélget egymással egy keveset. Mialatt az újonnan érkezett kormányos felhúzza a kesztyűjét és rágyújt egy szivarra, társa, a pihenésre térő kormányos valami effélét mond:

- Úgy látom, a felső homokzátony a Halé partfoknál kissé berogyott; kettő és negyed ölet mutatott a külső mérés, és kettőt a másik.

- Igen, már legutóbb is gondoltam, hogy kissé lesüppedt. Találkoztál hajóval?

- Találkoztam eggyel a huszonegyes partfok vonalában, de éppen a homokzátony megkerülésével bajlódott, és nem tudtam pontosan megfigyelni. A „Sunny South”-nak néztem volna, ha nem lettek volna a kéményei előtt tetőablakok.

És így tovább. Amikor pedig a szolgálatba lépő kormányos átvette a kormánykereket, társa megemlítette neki, hogy ilyen és ilyen kanyarban vagyunk, avagy egyvonalban ennek vagy annak az embernek a fatelepével vagy ültetvényével. Ez csak udvariaskodás volt; én azt gondoltam, hogy ennek így kell történnie. Mr. W. azonban teljes tizenkét perccel elkésett az őrségről ezen a bizonyos éjjelen - ami az illendőség óriási megsértését jelentette; ez a kormányosok körében valóban megbocsáthatatlan bűn. Így aztán Mr. Bixby egyáltalában nem

üdvözölte, hanem egyszerűen átadta a kormánykereket, és szó nélkül kivonult a kormányos fülkéből. Megijedtem; gonosz egy éjszaka volt, ami a sötétséget illeti, a folyónak egy különösképpen széles és vaksötét részén jártunk, ahol semminek se volt alakja vagy megfoghatósága, és hihetetlennek látszott, hogy Mr. Bixby itt hagyja ezt a szegény fickót, aki majd tönkreteszi a hajót, miközben igyekszik kitalálni, hol is jár. Elhatároztam, hogy akárhogyan is, de segítek rajta. Hadd lássa, hogy nem hagyta el minden barátja. Tehát ott álldogáltam, és vártam, hogy megkérdezze, merre is járunk. De Mr. W. nyugodtan vágott neki annak a tömör mennyboltnak, amely mintha fekete macskákból állt volna rendes légkör helyett, és ki se nyitotta a száját. „Büszke ördög! - gondoltam. - Sátánfajzat, aki inkább mindnyájunk vesztét okozza, semhogy leköteleztesse magát velem, merthogy még nem vagyok olyan nagylegény, akinek joga volna kapitányokat is megdorgálni, s elevenek és holtak felett uralkodni egy gőzhajón.” Hirtelenjében felmásztam a magas ülésre; úgy gondoltam, hogy nem biztonságos, ha lefekszem, amíg ez a holdkóros van őrségen.

Idővel mégiscsak elaludhattam, mert legelsőbben is azon vettem észre magam, hogy hajnalodik. Mr. W. már elment, és újra Mr. Bixby állt a kormánykeréknél. Tehát négy óra volt, és minden rendben, csak én nem; úgy éreztem magam, mint akinek egy halom ócska csontot varrtak a bőrébe, és most mind egyszerre sajog.

Mr. Bixby megkérdezte, miért maradtam fenn. Megvallottam, hogy ezzel jót akartam tenni Mr. W.-nek - megmondani neki, merre járunk. Beletelt öt percbe, míg a dolog egész balga mivolta megvilágosodott Mr. Bixby előtt, de akkor, amint láttam, torkig is lett vele; mert olyan bókot mondott, hogy gorombaságnak is beillett volna. Így szólt:

- Nahát, ha jól megnézlek, te másféle szamár vagy, mint akiket eddig láttam. Mit gondoltál, miért akar tőled megtudni valamit?

Azt feleltem: úgy hittem, ez kényelmes lesz neki.

- Kényelmes? Szöszkarikát! Nem megmondtam neked, hogy az embernek úgy kell ismernie a folyót éjjel, mint a tulajdon szobáját?

- Hát igen, kiismerem magam a sötétben, ha tudom, hogy az az én szobám; de tegyük föl, hogy letesznek a szoba közepére éjjel, és nem mondják meg, miféle szoba az; hogyan tudjam akkor?

- Bizony, a folyón ezt tudnod kell!

- Rendben van. Akkor boldog vagyok, hogy nem szóltam semmit Mr. W.-nek.

- Magam is amondó vagyok! Bizony, ő kihajított volna az ablakon! Jó százdollárnyi kár a megrongált ablakkeretekben és függönyökben.

Örültem, hogy ez a kár nem következett be, mert népszerűtlenné tett volna a tulajdonosok előtt. Ezek mindig gyűlölték azt, aki olyan hírben állt, hogy gondatlan és rongálja a berendezést.

Most már nekifogtam, hogy megtanuljam a folyó alakját; és a sok szertefoszló, megfoghatatlan tárgy közt, amelyeket eszemmel vagy kezemmel valaha is megfogni próbáltam, ez vezetett. Merően rászegeztem tekintetemet arra a hegyes, erdő borította partfokra, amely előttem néhány mérföldnyire messzire benyúlott a folyóba, és igyekezhettem annak alakját megrögzíteni az agyamban; amikor nagy megelégedésemre kezdett volna már sikerülni a dolog, eljutottunk a közelébe, és a sok fáradságot okozó valami kezdett szétolvadni és visszahúzódni a part vonalába! Ha a kiugró előhegység csúcsának legtetején egy feltűnő, kiszáradt fa bukkant elő, amikor a hajó odaért melléje, azt kellett tapasztalnom, hogy a fa

feltűnés nélkül beletemetkezett az egész erdőbe, és az is az egyenes part középső részét foglalja el! Egyetlen kimagasló domb se tartotta meg alakját annyi időre, ami nekem elegendő lett volna ahhoz, hogy igazi alakját szemembe véshessem, hanem olyan szétolvadó és változékony volt, mintha vajhegy lett volna a trópusok legforróbb sarkában. Semminek se volt ugyanaz az alakja a lefelé hajózáskor, mint aminőt a felfelé menetelkor viselt. Megemlítettem ezeket az apró nehézségeket Mr. Bixbynek. Azt mondta rá:

- Éppen ez a dolog veleje. Ha a tárgyak alakja nem változnék három másodpercenként, semmi hasznukat nem látnók. Például, vegyük ezt a helyet, ahol most vagyunk. Mindaddig, amíg ez a domb ott a túloldalon csak dombnak látszik, zúgva mehetek tovább azon az egyenes vonalon, ahol most megyek; de abban a pillanatban, amikor a hegyén kettéhasad, és „V" alakot mutat, már tudom, hogy gyorsan jobb oldalra kell húzódnom, különben egy sziklán zúzom szét a hajó orrát; aztán abban a pillanatban, amikor a „V" egyik hegye a másik mögé bújik, újra bal felé kell kormányoznom a hajót, különben összekoccanok egy vízben álló fatörzzsel, amely olyan alaposan lerántja ennek a gőzhajónak a gerincét, mintha csak egy fadarabka volna. Ha ez a domb nem változtatná az alakját a veszélyes éjjeleken, akkor itt egy éven belül körös-körül szörnyű gőzhajótemető lenne.

Tiszta dolog volt, hogy meg kell tanulnom a folyó alakját minden elképzelhető helyzetében - keresztül-kasul, először az ál-partfokokat, kívül-belül, elölről-hátra-, és aztán tudnom kell, mit tegyek azokon a szürke éjjeleken, amikor semminek sincs valamirevaló alakja. Nekiláttam tehát. Idővel kezdtem ennek az ágas-bogas leckének java részét elsajátítani, és önelégültségem ismét magasra hágott. Mr. Bixby csak arra várt, hogy újra lehűtsön. Ilyen módon kezdett hozzá.

- Mekkora vizünk volt a Lyukas Fal közelében levő középső átvágásnál az utolsó előtti utunkon?

Ezt én sértésszámba vettem, így szóltam:

- Azon a zavaros helyen, lefelé és felfelé minden utunkon háromnegyed órán át egyfolytában énekelnek a vízmérő emberek. Azt képzeli, hogy én emlékszem erre az összevisszaságra?

- Fiam, emlékezned kell. Pontosan emlékezned kell a helyre és az akkori jelzésekre, amikor a hajónk a legsekélyebb vízben haladt, a St. Louis és New Orleans közti ötszáz sekély hely mindegyikénél: és az egyik úton végzett mélységmérés jelzéseit nem szabad összetévesztened a másik út jelzéseivel, mert bizony ezek ritkán egyformák. Külön-külön kell őket észben tartanod.

Amikor újra magamhoz tértem, így szóltam:

- Ha odáig jutottam, hogy erre képes legyek, akkor már a halottakat is fel tudom támasztani, és akkor nem kell kormányoskodnom egy gőzhajón, hogy megkeressem a kenyerem. Abbahagyom ezt a mesterséget. Veszek egy szennyvízvedret és egy kefét; én csak utcaseprésre vagyok alkalmas. Nincs elég eszem a kormányos mesterséghez; és ha annyi eszem lenne, akkorára dagadna a fejem, hogy nem tudnék talpon maradni, vagy a hordófej eltörné a nyakam.

- Hagyd már abba! Ha én egyszer azt mondom, hogy valakit meg akarok tanítani a folyó ismeretére, akkor ezt komolyan gondolom. Egyben pedig biztos lehetsz: vagy megtanítom, vagy megölöm az illetőt.

A megdöbbenés folytatódik

„Tovahajóztam, oly derűsen, mint egy nyári reggel.”

Ilyen egyéniséggel szemben hasztalan lett volna az okoskodás. Memóriámat úgy megerőltettem, hogy lassacskán még a homokpadok és a gázlók számtalan jelzése is kezdett benne megragadni. De az eredmény nem változott. Alighogy megtanultam valami ágas-bogas dolgot, máris jelentkezett egy másik. Gyakran láttam, amint a kormányosok merően bámulják a vizet, és úgy tesznek, mintha olvasnának benne, akár egy könyvből; de bizony ez olyan könyv volt, amely nekem mit sem mondott. Végül mégiscsak eljött az idő, amikor Mr. Bixby eléggé fejlődőképesnek vélhetett ahhoz, hogy elbírjak egy leckét a vízolvasásból, így kezdett hozzá:

- Látod ott a víz színén azt a hosszú, ferde vonalat? Nos, az egy zátony. Mi több, meredek zátony. Tömör homokpad van alatta, ami függőleges és vízszintes irányban majdnem olyan egyenes, mint egy ház fala. Bőséges víz veszi körül, de alig lepi el valami a tetejét. Ha nekiszaladnál, széthullana a hajó. Látod, ott, ahol a vonal felső végénél kirojtosodik, és kezd eltünedezni?

- Igenis.

- Nos hát, ott sekély a víz; ez a zátony feje. Erre nyugodtan rá mehetsz, megúszod egyetlen karcolás nélkül. Vezesd csak oda a hajót, és húzz el közvetlenül a zátony mellett, lassú ott a víz - nincs erős sodra.

Elhúztam a zátony mellett, míg a rojtosodó végéhez közel nem értem. Akkor Mr. Bixby így szólt:

- Most készülj neki. Várj, amíg meg nem adom a jelet. A hajónak nem akaródzik zátony fölé menni; nem szereti a sekély vizet. Segíts neki - várj, várj! -, jól markold meg a kereket. *Most* kapcsolj rá! Húzd meg! Húzd meg!

Megfogta a kormánykerék másik oldalát, és segített a körbeforgatásnál, amíg csak erősen ki nem lett hajtva, s akkor ebben a helyzetben tartottuk. A hajó ellenállt, és egy darabig nem akart engedelmeskedni, majd jobb oldalt fölemelkedett, a zátony fölé került, és hosszú, haragos barázdát hasított a vízben, amely a hajóorrnál szerteszét tajtékzott.

- Most vigyázz rá! Vigyázz rá, mint egy macska, különben megszökik tőled. Ha a hajó erősen küszködik, és a kormánykar ugrálni meg csúszni kezd, engedj utána egy cseppet; ily módon jelzi éjjel a hajó, hogy a víz túl sekély; de hagyd lassacskán előrefelé nyomulni a partfok irányában. Most jól fent van a homokzátonyon. Minden partfok alatt van homokzátony, mert a lefelé folyó víz örvényt forgat körülötte, és hagyja, hogy a hordalék leülepedjék. Látod azokat a finom vonalakat a víz színén, amelyek úgy ágaznak szét, mint egy legyező bordái? Nos, azok kis zátonyok. Éppen csak kerüld el a végüket, de jó közel húzz el mellettük. Most vigyázz - vigyázz! Ne menj arra a sima, zavarosnak látszó helyre; ott a víz kilenclábnyi sincs; a hajó ezt nem bírja ki. Már kezd szaglászni; jól figyelj, mondom! Ó, hova a pokolba rohansz!? Állítsd meg a jobb oldali lapátkereket! Gyorsan! Hajót hátra! Vezess vissza a géppel!

A gépházban sivalkodtak a csengők, és a gépek azonnal engedelmeskedtek, miközben fehér gőzoszlopokat lövelltek a magasba az elvezető csöveken át; de már késő volt. A hajó nagyon komolyan „megszagolta” a homokzátonyt; a tajtékzó barázdák, melyek a hajó orrától

szerteszét sugároztak, hirtelen eltűntek, nagy ellenirányú hullám gördült előre, és elzúgott a hajó orránál; a hajó alaposan bal felé dőlt, és tovarohant az alsó part irányába, mintha halálra rémült volna. Jó mérföldnyire voltunk attól a helytől, ahol lennünk kellett volna, amikor végre ismét úrrá lettünk vasparipánkon.

Másnap a délutáni őrség közben Mr. Bixby megkérdezte tőlem, tudnék-e vezetni a most következő egynéhány mérföldön. Azt feleltem:

- A partfok fölött a vízben álló első fatörzs és a part közt kell menni, a következőknél már a fatörzsön kívül. Higgins fatelepének alsó végétől kiindulva keresztben átvágok, és...

- Helyes. Visszajövök hozzád, mielőtt a legközelebbi partfokhoz érnél.

De bizony nem jött. Még mindig lent tartózkodott, amikor megkerültem a partfokot, és a folyónak olyan szakaszára értem, amely némi aggodalmat okozott nekem. Nem tudtam, hogy az egyik kémény mögé bújt, és onnan nézte, miként hajtom végre a feladatot. Vígan mentem előre, s hovatovább mind büszkébb lettem, mert ilyen hosszú időre még sohasem bízta egyedül csak rám a hajót. Még azt is megtettem, hogy „elengedtem a gyeplőt”: a kormánykereket egészen magára hagytam. Sőt, önteltségemben hátat fordítottam neki, és a hajó farának játékát nézegettem a vízben, s valami dallamot dudorásztam azzal a könnyed nemtörődömséggel, amit annyira csodáltam Mr. Bixbynél és más nagy kormányosoknál. Egyszer nagyon is sokáig nézelődtem, s amikor újra előretekintettem, a szívem olyan hirtelen a torkomba ugrott, hogy ha a fogamat össze nem szorítom, bizonyosan kiugrik a szájamon. Félelmetes, meredek zátony halálos vonulata bukkant fel közvetlenül a hajó orra előtt! Egy pillanat alatt elvesztettem a fejemet; azt sem tudtam, fiú vagyok-e vagy lány; lihegtem, de lélegzethez nem jutottam; oly gyorsan forgattam át a kormánykereket, hogy a küllők pókháló szövedékének látszottak; a hajó engedelmeskedett, és keresztben elfordult a zátonytól. De a zátony követte! Menekültem, de az csak követett, még mindig ott emelkedett a hajóorr előtt! Már nem is néztem, merre megyünk, csak menekültem! Minden pillanatban szétzúzhattam a gőzöst. Hol marad az a gonosztevő? Ha elkövetem azt a bűnt, hogy csengetek, bizonyosan vízbe dobnak. De még ez is jobb, mint tönkretenni egy hajót, így aztán vak kétségbeesésemben olyan zenebonát csaptam a csengőzsinórokkal, amilyen - szentül hiszem - a világon még egyetlen gépészt sem ejtett ámulatba. A vad csengetés közepette a gépek különös módon hátrálni és dohogni kezdtek, s józan eszem végképp elhagyott - kis híján belerohantunk már a túlsó parton álló erdő sűrűjébe.

Ebben a pillanatban tűnt fel Mr. Bixby a vihar-fedélzeten. Teljesen nyugodtnak látszott. Mélységes hálát éreztem iránta. Félelmem szertefoszlott. A Niagara hullámai közt is biztonságban éreztem volna magam, ha Mr. Bixby ott áll a vihar-fedélzeten. Szelíden és kedvesen kivette a fogpiszkálót a szájából, és ujjai közt tartotta, mint egy szivart - éppen nekiveselkedtünk, hogy felmászunk egy fölénk boruló nagy fára, az utasok patkány módjára menekültek a hajó farába, és igazán barátságosan intézte hozzám ezeket a parancsszavakat:

- Állítsd le a jobb oldali gépet! Állítsd le a bal oldalit! Mindkét gép hátra!

A hajó ingadozott, megállt, egy kritikus pillanatban bedugta az orrát az ágak közé, majd nehézkesen hátrafelé manőverezett.

- Állítsd le a bal oldalit! Ezzel gyere előre! Állítsd le a jobb oldalit! Ezzel is előre! Vezesd neki a hajót a homokzátonynak!

Tovahajóztam, oly derűsen, mint egy nyári reggel. Mr. Bixby odajött hozzám, és gúnyos egyszerűséggel így szólt:

- Ha valakit üdvözölni akarsz, fiam, partraszállás előtt, háromszor kell a nagyharangot megkondítanod, hogy a gépészek felkészülhessenek.

Belepirultam a maró gúnyba, és azt mondottam, hogy senkit sem óhajtottam üdvözölni.

- Áá! Akkor minden bizonnyal rőzsét akartál szedni. Az őrtiszt szól majd neked, ha fára lesz szüksége.

Tovább emésztettem magam, és szűkszavúan azt feleltem: nem a rőzse hozott izgalomba.

- Igazán? Akkor meg mit kereshettél a kanyarban? Hallottál már olyan hajóról, amely ár ellenében a kanyar hajlatát követné, a folyónak ebben az állásában?

- Bizony nem - és nem is próbáltam a hajlatot követni. Egy meredek zátonytól akartam megszabadulni.

- Nem volt az meredek zátony; három mérföldes körzetben nincs is zátony errefelé.

- De hiszen láttam! Éppoly meredek volt, mint az ott túlnan.

- Pontosan erről van szó. Hajts át rajta!

- Parancsba adja ezt nekem?

- Igen. Hajts át rajta!

- Biz' isten, áthajtok!

- Csak rajta. Vállalom a felelősséget.

Most éppen olyan mohón szerettem volna tönkretenni a hajót, amint az imént megmenteni igyekeztem. A kapott parancsot jól bevéstem az emlékezetembe, hogy majd a vizsgálatnál felhasználhassam, azzal egyenesen nekivágtam a homokzátonynak. Amint a hajó orra alatt eltűnt, visszatartottam a lélegzetemet; de úgy siklottunk át rajta, mint az olajon.

- Nos, látod a különbséget? Ez csak afféle szélcsinálta zátony volt. Ezt a szél okozza.

- Most már látom. De pontosan olyan, mint egy meredek zátony. Hogy tudom valaha is megkülönböztetni a kettőt egymástól?

- Ezt bizony nem tudom. Ösztön dolga. Majd később egész természetesen meg tudod a kettőt egymástól különböztetni, de sohase leszel képes megmagyarázni, miért vagy hogyan ismered fel a kettőt külön-külön.

Kiderült, hogy igazat mondott. A víz felszíne idővel csodálatos könyvként tárult fel előttem - olyan könyvként, mely az ilyesmiben járatlan utas előtt ismeretlen nyelven íródott, de velem minden tartózkodás nélkül közölte szándékát, kiszolgáltatva legféltettebb titkait, mintha csak élőszóval tette volna. Ráadásul a Mississippi nem olyan könyv volt, amit egyszeri olvasás után eldobunk, mert mindennap akadt valami új elbeszélni valója. Véges-végig, ezerkétszáz hosszú mérföldön át nem volt olyan oldal, ami ne lett volna érdekes, sem olyan, amit veszteség nélkül olvasatlanul hagyhatott volna az ember, sem pedig olyasmi, amit át szeretett volna ugrani, azt gondolva, hogy valami egyébben nagyobb örömet lelhet. Ember még nem írt ilyen csodálatos könyvet, amely ennyire lebilincselő, ennyire sziporkázóan megújuló volna. Azt az utast, aki nem tudott olvasni benne, elbájolta a felszínen látható furcsa és bizonytalan körvonalú kis domborulat (nagy ritkán, amikor egyáltalában észrevette!); de a kormányos számára ez dőlt betűvel nyomtatott részletet jelentett; sőt, még ennél is többet: olyan volt, mint egy címfelirat, melyet a legnagyobb fabetűkkel nyomtattak, egy sor harsány felkiáltójellel a végén, hiszen azt jelezte, hogy ott egy hajóroncs vagy szikla rejtőzik, amely a legerősebb hajót is szétzúzhatja. Ez a víz legelmosódóbb és legegyszerűbb játéka, de a kormányos szemében a

legförtelmesebb. Az igazság az, hogy az utas, aki nem tud olvasni ebben a gigászi könyvben, nem lát benne mást, mint kedves képek változatos sorozatát, amiket a nap festett és a felhők árnyékoltak be, holott a gyakorlott szemnek nem is képek, hanem az olvasmány legádázabb, halálosan komoly részei.

Most, hogy megtanultam a víz nyelvét, és eljutottam odáig, hogy a nagy folyó partjának minden apró alakzatát oly meghitten ismerem, mint az ábécé betűit, értékes kincsre tettem szert. De el is vesztettem valamit, amit életemben többé vissza nem kaphatok. A fenséges folyó minden bája, szépsége, poézise eltűnt! Még emlékezetemben maradt az a csodálatos napnyugta, amelynek akkoriban voltam szemtanúja, amikor a gőzhajózás újdonság volt számomra. A folyónak akkor egy széles karéja vérré változott; ez a piros fénysáv a közepe felé arannyá halványodott, ahol is egy magános tuskó úszott lefelé, feketén és feltűnően; egy helyütt hosszú, ferde jel sziporkázott a víz színén; másutt buzogó, bukdácsoló gyűrűzés törte meg a víz felületét opálos sokszínűségével; a vörösség leghalványabb részén volt egy sima hely, amelyet igen kecses rajzú bájos körök és sugárzó vonalak borítottak; a bal partot sűrű erdő nőtte be, s ennek az erdőnek sötét árnyékát egy helyen ezüstösen csillogó, hosszú, fodrozódó vágás hasította szét; és az erdő alkotta fal fölött jó magasan egy sima törzsű, száraz fa lengette egyetlen lombos ágát, amely csak úgy lángolt a nap lezúduló, töretlen ragyogásában. Volt ott sok kecses kanyarodó, vízben tükröződő tájkép, erdő borította magaslat, ködbe vesző távolság; és az egész látványosságot, közel és távol, állandóan besugározta az omlatag fény, amely minden tűnő pillanatban a színek újabb csodáival gazdagította.

Elbűvölten, szótlan elragadtatással ittam magamba a látványt. A világ új volt számomra, és odahaza ehhez foghatót sohasem láttam. De - mint mondottam - eljött a nap, amikor mindezekből kezdtem észre nem venni a nagyszerűséget és a bájt, amit a hold, a nap és az alkony terít a folyó arculatára; eljött az a nap is, amikor mindezekből már semmit sem vettem észre. Ha ekkor tájt újra megpillantom ezt az alkonyi képet, elragadtatás nélkül néztem volna, és magamban bizonyára ilyesféle megjegyzéseket teszek rá: „Ez a szín azt jelenti, hogy holnap szeles időnk lesz; az az úszó tuskó a folyó áradását jelzi, nincs köszönet benne; az a ferdeség a vízen egy meredek zátony, amely bármelyik éjszaka szétzúzhat egy gőzhajót, ha továbbra is ott nyúlik el, mint most; azok a bukdácsoló habocskák egy szétomló homokzátonyt és egy változó mederrészt jeleznek; a vonalak és körök ott túl a sima vízen óvó jelei annak, hogy az az amúgy is kockázatos hely veszedelmesen elsekélyesedik; az az ezüst sáv az erdő árnyékában törésvonal, melyet egy új tuskó okoz, és bizony a lehető legjobb helyet választotta ki, amit csak találhatott, hogy ott gőzhajókra halásszék; az a magas, korhadt fa, egyetlen élő ágával, nem sokáig marad már meg, és akkor hogyan fog az ember átjutni ezen a vaksötét helyen éjszaka évadán, a jó akaratú öreg iránypont hiányában?

Bizony, a regényesség és a szépség mind eltűnt a folyóról. Bármely alakulata csak annyi értéket képviselt most a szememben, amennyi hasznos segítséget tudott nyújtani egy gőzhajó biztonságos vezetéséhez. Azóta szívemből sajnálom az orvosokat. Mi mást jelent az orvosnak a szép nő arcán mutatkozó kedves pír, mint valami „törést”, amely a halálos betegség előjele! A nő látható bájai sűrűn tele vannak hintve olyasvalamivel, ami az orvos szemében a rejtett kór „iránypontja”. Látja az orvos egyáltalán a nő szépségét, avagy csupán hivatásszerűen vizsgálja meg, és a beteg állapotáról csak magamagának tesz megjegyzéseket? És nem szeretné-e néha maga is tudni, hogy sokat nyert, avagy sokat vesztett-e, amikor az orvosi hivatást választotta.

Kiegészítem tanulmányaimat

„... ott állt a lámpa fényénél, és lilára káromkodta magát.”

Aki szíveskedett könyvem előző fejezeteit elolvasni, elcsodálkozhatik azon, hogy olyan aprólékosan foglalkozom a hajóvezetéssel, mint tudománnyal. Ezeknek a fejezeteknek ez volt a fő célja; és még nem végeztem vele egészen. Fáradhatatlan türelemmel be akarom bizonyítani, miféle csodás tudomány ez.

A tengeri hajók útját a kikötőkben bójákkal jelzik és kivilágítják, így hát ezek vezetését aránylag könnyű megtanulni; a kavicsos fenekű, tiszta vizű folyók igen lassan változtatják a medrüket, s azt elég egyszer megismerni. Egészen más a hajóvezetés olyan hatalmas folyamokon, mint a Mississippi és a Missouri, amelyeknek hordalékos partjai állandóan omladoznak és változnak, ahol a vízben álló fatörzsek minduntalan új szálláshelyet keresnek maguknak, a zátonyok sohasem nyugszanak, a meder állandóan ide-oda vándorol, és az akadályokkal minden éjszaka és mindenféle időjárás mellett szembe kell nézni egyetlen világítótorony vagy egyetlen bója segítsége nélkül; mert a gonosz folyóknak ezen a három-négyezer mérföldjén sehol sem található sem világítás, sem bója[9]. Úgy érzem, indokolt, hogy erről a nagy tudományról ilyen részletesen szólok, mert bizonyos, hogy olyan valaki, aki maga is vezetett már kormányosként gőzhajót, tehát a tárgy gyakorlati ismeretével rendelkezik, nem írt ez idáig egy sort sem erről. Ha a téma elcsépelt volna, gyengéden bánnék az olvasóval, minthogy azonban teljesen újszerű, jelentékeny helyet szentelhetek neki.

Amikor már megtanultam a folyó minden látható alakulatának a nevét és helyét, amikor már annyira ismertem a formáját, hogy St. Louistól New Orleansig behunyt szemmel is le tudtam volna rajzolni, amikor már úgy megtanultam olvasni a víz felszínéből, mint ahogyan a reggeli lapból kikeressük az újdonságokat, s végül, amikor már rászoktattam lomha memóriámat arra, hogy a szondázások és a kereszteződések jeleinek végtelen sorát magába szedje és erősen meg is tartsa, véleményem szerint kiképzésem teljessé vált. Így aztán félrecsaptam a kalapomat, és a kormánykerék mellett állva fogpiszkálót rágcsáltam. Mr. Bixby csak nézte ezt a nagyzolást. Egy napon aztán így szólt:

- Milyen magas a partrész ott túlnan, Burgesséknál?

- Honnan tudnám, uram? Háromnegyed mérföldnyire van innét!

- Nagyon gyenge a szemed, nagyon gyenge. Fogd a messzelátót.

Fogtam a messzelátót, és azonnal feleltem:

- Nem tudnám megmondani. Becslésem szerint mintegy másfél láb magas.

- Másfél láb! Ez egy hat láb magas part! Milyen magas volt az előző utunkon?

- Nem tudom; sohasem figyeltem meg.

- Nem figyelted??? No hát, ezután csak mindig figyeld meg.

- Miért?

---

[9] Ez igaz volt az elbeszélt időkben, ma azonban már nem áll (1882). - *M. T.*

- Mert tudnod kell egy sereg olyan dologról, amit ez elárul neked. Elsőként is útba igazít a folyó vízállásáról - megmondja, hogy itt több vagy kevesebb víz van-e a folyóban, mint az előző utunkon volt.

- Ezt megtudom a mélységmérésekből is. - Azt hittem, hogy most fölibe kerekedtem.

- Igen, de tegyük föl, hogy a mélységmérők hazudnak. Ezt árulja el neked a part, és akkor a mélységmérőket kissé felpiszkálhatod. Előző utunkon tíz láb magas volt a part, és most csupán hat láb magas. Mit jelent ez?

- Hogy a folyó felszíne négy lábbal magasabb, mint legutóbb volt.

- Nagyon helyes. Árad a folyó, vagy apad?

- Árad.

- Hát bizony nem.

- Én pedig azt hiszem, hogy igazam van. Túloldalt folyás sodorta fa úszik lefelé.

- A víz áradása megindítja a fa leúszását. És egy darabig még akkor is úszik, amikor az áradásnak már vége. Nos, a part erről is elárul valamit. Várj, míg egy lejtősebb helyhez nem érünk. Ez az: látod amott azt a finom ülepedés alkotta keskeny csíkot? Ez akkor rakódott oda, amikor a víz még magasabban állott. Mint láthatod, a sodródó fa is kezd a parthoz ragadni. De a part megfigyelése másként is a segítségedre lehet. Látod azon az ál-partfokon azt a facsonkot?

- Igenis, látom.

- Nos, a víz éppen a gyökeréig ér. Ezt kell megjegyezned.

- Miért?

- Mert ez azt jelenti, hogy a 103-as ágvíznél hét láb magas a vízállás.

- De hiszen a 103-as még jóval fentebb van a folyón.

- Itt mutatkozik meg a part megfigyelésének hasznossága. E pillanatban elég víz van a 103-asnál, de lehet, hogy mire odaérünk, már nem lesz, a part azonban végig felvilágosít bennünket. Felfelé hajózáskor, ha a folyó apad, a folyamághoz nem szabad túl közel menned, és bizony igen kevés olyan van, ahol lefelé hajózáskor egyáltalában át lehet menni. Az Egyesült Államok törvénye tiltja. Mire mi odaérünk a 103-ashoz, áradhat a folyó, és akkor átmegyünk rajta. Mekkora a hajó merülése?

- Hat láb hátul - hat és fél elöl.

- No hát, úgy látszik, mégis tudsz valamit.

- De különösen azt szeretném tudni, hogy ennek a folyónak a partját ezerkétszáz mérföldön át örökkön-örökké méregetnem kell, hosszú hónapokon keresztül?

- Természetesen!

A felindulástól egy darabig nem tudtam szóhoz jutni. Végül aztán megkérdeztem:

- És még valamit ezekről az ágvizekről: sok van belőlük?

- Meghiszem azt! Az az érzésem, hogy ezen az úton nem úgy hajózunk, mint bármikor eddig - hogy így fejezzem ki magam. Ha újra áradni kezd a folyó, olyan homokpadokon megyünk majd keresztül, amelyeket eddig a vízből fölmagasodni láttál, magasan, mondom, meg szárazon, mint egy háztetőt. Aztán olyan sekélyes részeken fogunk hajózni, melyeket eddig észre

sem vettél, olyan homokpadok kellős közepén, melyek háromszáz acre-t foglalnak el a folyammederben, olyan folyamágakon, amelyek medrét eddig szilárd talajnak hitted, elmerült vadon erdők fölött fogunk siklani, s egyik oldalunkon elhagyunk huszonöt mérföldet, ahol valaha a Mississippi ballagott; végül New Orleans és Cairo között minden szigetnek a hátsó oldalát fogjuk látni.

- Akkor hát neki kell fognom és megtanulnom ugyanannyit, amennyit a folyóból már tudok.

- Éppen kétszer annyit, ha egyáltalán a kobakodba fér.

- Rendben van, azért élünk, hogy a végére járjunk a világ dolgainak. Bolond voltam, amikor erre a mesterségre adtam a fejem.

- Ez már igaz. Sőt most is az vagy. De nem leszel ám bolond, ha ezt mind kitanultad.

- Ó, sohasem tudom megtanulni!

- Rajta leszek, hogy tudjad.

Utóbb újra nekimerészkedtem:

- Tehát meg kell tanulnom mindezeket éppen úgy, mint ahogyan a folyó többi részét, alakzatait és mindent - és akkor kormányozhatok éjjel is?

- Igen. És szükséged van becsületes ismertetőjelekre, mint ez a facsonk is, tudod; éspedig a folyó egyik végétől a másikig. Ezeknek a segítségével a part értésedre adja, mikor van elegendő víz e számtalan elágazás mindegyikében. Amikor a folyó áradni kezd, átmehetsz a legmélyebbek közül fél tucaton; ha még egy lábnyit árad, akkor újabb tucaton mehetsz át; a következő lábnyi áradásnál két tucat jön hozzá, és így tovább. Láthatod ebből, hogy a partot és az irányjeleket halálos biztonsággal kell ismerned, és sohasem szabad összekeverned; mert ha egy ilyen elágazásnak nekivágsz, onnan már nem farolhatsz vissza, ahogy azt a folyó fő ágán megteheted; vagy átvágsz, vagy ott rostokolhatsz hat hónapon át, ha a folyó apadása ott marasztalt. Körülbelül ötven olyan elágazás van, amelyen csak akkor mehetsz át, ha a folyó színültig megtelt, sőt már ki is lépett a medréből.

- Ez az új lecke szép kilátásokkal kecsegtet.

- Elég szépekkel. És jól jegyezd meg, amit most mondtam neked; ha egy ilyen helyre behajózol, át is kell jutnod rajta. Keskenyebbek, semhogy megfordulhass bennük, kanyargósabbak, semhogy hátrafelé mehess ki belőlük, és a sekély víz mindig felül van az elágazásban, soha másutt. Aztán a felső szakasz mindig arra hajlamos, hogy lassacskán feltöltődjék, úgyhogy azok a jelek, amelyekkel az egyik évszakban meghatároztad a mélységét, legközelebb már haszontalanok.

- Hát minden évben újabb sorozatot kell megtanulnom?

- Pontosan így van. Vidd a hajót a homokpad mellé! Minek álldogálsz itt a folyó közepén?

A most következő néhány hónap furcsa dolgokat tárt föl előttem. Ugyanazon a napon, amikor az imént elmondott beszélgetést folytattuk, elért bennünket a folyón lefelé húzódó nagy áradás. A folyam egész hatalmas felülete feketéllett a vízsodorta halott törzsektől, letört ágaktól és nagy fáktól, melyeket a víz alámosott, majd magával ragadott. Csak a legfinomabb kormányzással törhettünk utat ezen a lezúduló természetes óriás tutajon át, még nappal is, amikor átvágtunk az egyik foktól a másikig; éjjel pedig a nehézségek hatalmas módon megnövekedtek; minduntalan hirtelen előbukkant, közvetlenül a hajó orra előtt, egy hatalmas tuskó, amely addig mélyen a vízben feküdt, most pedig egyenesen nekünk tartott; hasztalan próbálkozás lett volna már elkerülni. Csak a gépeket állíthattuk le, és egyik kerekünk

végigsétált a tuskón, egyik végétől a másikig, dörgésszerű lármát keltve, és annyira oldalra döntve a hajót, hogy az utasok ugyancsak kényelmetlenül érezték magukat. Olykor-olykor csattanó zajjal nekiütődtünk egy ilyen elsüllyedt tuskó közepének, amikor éppen teljes gőzzel mentünk, és ez úgy elkábította a hajót, mintha a szárazföldnek ment volna neki. A tuskó néha keresztben megakadt a hajó orra előtt, és felpúpozta maga előtt a vizet; ilyenkor hát egy kis rák-menetet kellett csinálnunk, hogy az akadálytól megszabaduljunk. *Fehér* tuskóknak gyakran nekimentünk a sötétben, mert nem vettük észre, csak amikor már rajtuk voltunk, ezzel szemben egy fekete tuskó éjjel eléggé könnyen észrevehető. A vízben álló fehér fa törzs pedig csúnya bonyodalmat okozhat, különösen olyankor, amikor a nap már leáldozott.

Nagy áradás idején természetesen csapatostul úsztak lefelé az óriási szálfatutajok a Mississippi forrásvidékéről, a szenesbárkák Pittsburghból, a kis kereskedő-dereglyék mindenünnen és broadhornnak nevezett vízi járművek Posey Countyból, Indianából, „gyümölccsel és felszereléssel” megrakodva - a rakományt akkoriban így nevezték, ámbár az ekként megtisztelt szállítmány egyszerűen szólva abroncsfából és tökből állott. A kormányosok halálosan gyűlölték ezeket a járműveket, s gyűlöletük tetézett viszonzásra talált. A törvény a sok gyámoltalan kereskedőtől megkövetelte, hogy égjen a lámpája, csakhogy ezt a törvényt gyakorta megszegték.

Egy sötét éjjelen például egyszerre csak valami fény szökdécsel gyorsan elő majdhogynem közvetlenül a hajónk orra előtt, és egy kétségbeesett hang, melyet az erdő a háttérből visszaver, elkezd siránkozni:

- Hó! Hova a fenébe mentek? Nem láttok a szemetektől? Hogy azt a kitömött vásári majom apátok teremtésit, ti félszemű, vízfejű birkatolvajok!

Egy pillanatra, csak annyira, mint a villámlás fénye, kazánjaink vörös izzása rávilágít a dereglyére és a hadonászó szónokra, amint ott elsuhan mellettünk; fűtőink és fedélzeti matrózaink ugyanakkor a káromkodások valóságos viharát zúdítják rá és kapják vissza, egyik kerekünk átsétál egy kormányevező recsegő-ropogó roncsain, aztán újra ránk borul a süket szuroksötét éjszaka. És a dereglyés bizonyára bemegy New Orleansbe, és panaszt tesz a hajónk ellen, váltig esküdözve, hogy lámpája egész idő alatt világított. A valóságban pedig a dereglyés banda valamelyik alsó helyiségben tartotta a lámpát, hogy annak fényénél danoljon, hazudozzék, igyék és verje a zsíros kártyalapokat, a fedélzeten pedig még őrséget sem hagyott.

Egyszer éjjel, az egyik erdő koszorúzta elágazásban (egy sziget háta mögött), amely elágazásról a gőzhajósok a maguk zamatos nyelvén azt mondogatják: „sötét van ott, mint a kos szarvában”, majdhogynem bekaptunk egy posey countybeli családot, gyümölcsöstül, felszerelésestül, mindenestül, de szerencsére hegedültek lent a dereglye gyomrában, mi pedig még kellő időben meghallottuk a zenét, és elkanyarodhattunk. Ezek az emberek azután persze felhozták a lámpájukat, és amint mi hátrálni kezdtünk, hogy elszabaduljunk, a kedves család - mindkét nembeli, különböző korú egyén - ott állt a lámpa fényénél, és lilára káromkodta magát. Más alkalommal meg egy szénszállító hajós golyót röpített a kormányosfülkébe, amikor egy keskeny folyóágban elsodortuk az egyik kormányevezőjét.

Árad a folyó

„... egyszer kissé erre, másszor arra terelte a hajót, oly nyugodtan és vidáman, mintha délidő lenne.”

Erős áradás idején elviselhetetlen bosszúságot okoztak ezek a kis vízi járművek. Az egyik ágvizet a másik után vettük - új világ tárult fel előttem -, és ha egy, különösképpen akadályokkal zsúfolt helyre érkeztünk, majdnem biztosra vehettük, hogy találunk ott egy dereglyét; és ha nem itt, akkor még rosszabb helyen bukkantunk rá, éspedig az ágvíz felső részén, ahol sekély a víz. És akkor vége-hossza nem volt a kölcsönös, szívből jövő káromkodásoknak.

Megesett olykor a folyó fő ágában, hogy amint óvatosan, tapogatózva haladtunk a ködben, a mély csendet hirtelen kiáltozás és edénycsörömpölés szakította meg, és a sűrű ködfátyolon át egyszerre csak, közvetlenül előttünk megjelent egy határozatlan körvonalú szálfatutaj; akkor bizony nem vártunk a sült galambra, hanem úgy meghúztuk a gépház csengőzsinórjait, mintha gyökerestül akarnók kitépni, és teljes gőzt vezényeltünk, csakhogy kitérjünk az útjából! Az ember - ha csak teheti - nem megy neki hajóval egy sziklának, vagy egy szilárd szálfatutajnak.

Az olvasó alig fogja elhinni, hogy a gőzhajózás hőskorában sok hajóírnok állandóan rengeteg vallásos iratot hordott magával. Pedig valóban így volt! Naponként hússzor is megtörtént, hogy amikor a homokpadok között vergődtünk, ezek a nyomorult kis vízi járművek egész láncolata úszott lefelé az árral a kanyarban előttünk is, meg utánunk is jó néhány mérföldnyire. Ilyenkor megesett, hogy az egyik dereglyéről egy csónak vágott neki a vízi sivatagnak, keservesen küszködve az árral. Megállapodott az előfedélzet árnyékában, majd a lihegő evezősök felkiáltottak a gőzösre: „Aggyatok mán egy újságot!”, miközben az ár a csónakot a hajó fara felé sodorta. Az írnok ilyenkor odadobott nekik egy köteg New Orleans-i hírlapot. Ha ezeket minden megjegyzés nélkül kapták el, akkor az ember bizonyosra vehette, hogy most már minden további nélkül vagy egy tucat csónakos ereszkedik alá hozzánk. Természetes, hogy ők az első csónak útjának eredményét figyelték. Ha az első ember nem tett semmi megjegyzést, a többi mind nekifeküdt az evezőknek, és megostromolt bennünket. Amint odaértek, a hajóírnok valami fadarabhoz kötött vallásos röpiratot vetett alá nekik. Egyszerűen hihetetlen, hogy a durva káromkodásoknak milyen özönét képes előidézni tizenkét köteg hitbuzgalmi irat, ha pártatlanul osztják szét tizenkét tutaj legénysége közt, amely a forró napon kétmérföldnyire húzta a nehéz csónakot, csakhogy ezeket a bibliás írásokat megkaphassa.

Mint már mondottam, a nagy árhullám új világot tárt fel előttem. Amikor a folyó kilépett medréből, mi is elhagytuk régi útvonalunkat, és olyan akadályok fölött evickéltünk, amelyek alacsony vízálláskor tízlábnyira álltak ki a vízből; hajszálnyira pöfögtünk el a Madrid-kanyar alsó végénél lévő sziklapart lábánál, amelyet azelőtt mindig elkerültünk; a folyónak olyan nagyszerű ágvizein haladtunk előre, mint a 82. számú, amelynek alsó bejárata sűrű erdőnek látszott mindaddig, amíg a hajó orra oda nem ért. Ezeknek a folyamágaknak egynémelyike tökéletesen elhagyatott volt. A kanyargós kis elágazás mindkét partját vadon erdő borította, és az ember elhihette, hogy emberi lény ide még be nem tette a lábát. A himbálózó indák, a fűvel benőtt sziklazugok és a fasorok futólag bukkantak fel, amint elsuhantunk előttük; a virágzó kúszónövények piros virágaikat kihalt fatörzsek tetejéről lengették, és az erdő lombozatának egész pazar gazdagsága haszontalan kincsnek, a természet pazarlásának tetszett.

A folyamágakban kellemesen lehetett kormányozni; felső szakaszuktól eltekintve mélyek voltak; a vízfolyás nyugodt; a partfokok alatt szinte megállt a víz, és a láthatatlan part olyan meredek, hogy ahová a szelíd fűzfák sűrű csoportjai kiszögelltek, ott a hajó oldala egyszerűen eltűnt a lombok között, amint sustorogva elhaladt, majd az ágak közül kiszabadult gőzös szinte repülve folytatta útját.

Más szigetek mögött nyomorult kis farmokat és még nyomorultabb kis gerendakunyhókat láttunk; a rozzant kerítések egy-két lábnyira álltak ki a vízből, s a felső lécen ott gubbasztott egy-két nyomorúságos, kezeslábasba öltözött, sárga arcú férfi, könyökük a térdükön, álluk a tenyerükben, rágták a dohányt, majd a piszkos bagólevet kihullott fogaik hézagain át köpték ki, míg a család többi tagja egy tutajfélén szorongott, amely a közelükben horgonyzott. Többnyire ezen az alkotmányon kellett a családnak főznie, étkeznie és hálnia, néha napokig, máskor hetekig is, amíg a folyó két-három lábbal le nem apadt, akkor aztán visszatérhettek gerendakunyhójukba, hideg odvaikba - ez a didergés a bölcs Gondviselés könyörületes műve volt, minthogy immár minden megerőltetés nélkül végezhették testgyakorlataikat sáros kis telkükön. És erre a vízi táborozásfélére bizony ezek az emberek legalább kétszer rákényszerültek évenként: az Ohio decemberi és a Mississippi júniusi áradásakor. A viszontagságok mégis jótékony hatást gyakoroltak rájuk, hiszen legalább lehetővé tették, hogy szegény ördögök olykor-olykor feltámadjanak halottaikból, és belenézzenek az életbe, amikor egy-egy gőzhajó elúszott mellettük. Méltányolták is ezt az áldást, mert szemüket-szájukat eltátottak, és a lehető legjobban kihasználták az ilyen alkalmakat. De mit találhattak ki maguknak ezek a nyomorúságos teremtmények, hogy alacsony vízálláskor meg ne ölje őket az unalom?

Egy alkalommal teljesen elzárta az utunkat az egyik kedves sziget melletti folyamágban egy hatalmas, kidőlt és hídszerűen fennakadt fa. Ilyen keskeny volt ezeknek az ágvizeknek egynémelyike. Az utasok egy óra hosszat üdülhettek egy szűzi vadonban, mialatt a matrózok szétvágták a hidat; mert megérthetik, hogy szó sem lehetett visszafordulásról.

Cairótól Baton Rouge-ig akkor sincs különös baj az éjjeli utazásnál, ha a folyó kilépett a medréből, mert a sűrű erdőség alkotta ezermérföldes falat, mely az egész úton mindkét partját őrzi, csak helyenként szakítja meg egy farm vagy fatelep bejárata, és ezen a szakaszon nem lehet sokkal könnyebben „kisétálni a folyóból", mint egy bekerített útról; Baton Rouge-tól New Orleansig azonban már egészen másként áll a dolog. A folyó több mint egy mérföld széles és nagyon mély - némely helyen kétszáz lábnyi. A folyó mindkét partján száz mérföldnél is hosszabb szakaszon kivágták a szálfákat, és itt megszakítás nélkül követik egymást a cukornádültetvények, s csak itt-ott, elszórtan látható egy növendékfa vagy egy fűzfaliget. A szálfákat teljesen kiirtották, egészen az ültetvények hátsó végéig, két- vagy akár négymérföldes mélységben. Amint az első fagy fenyeget, az ültetvényesek sebtiben levágják a termést. Ha a cukornád őrlését befejezték, nagy csomókba rakják a maradék szárakat (ezeket bagasse-nak nevezik), és felgyújtják, ámbár más cukornádtermelő vidéken ezt a bagasse-t a cukormalmok kazánjának táplálására használják. A nedves bagasse-csomók lassan égnek el, és úgy füstölnek, mint a sátán konyhája.

Ezen az alsó szakaszon a Mississippi mindkét partját tíz-tizenöt láb magas gát védi, s ez a gát a folyóparttól kifelé - a helyi viszonyoknak megfelelően - tíz-, néha százlábnyira emelkedik; mondjuk általában harminc-negyvenlábnyira. Képzeljük el, hogy száz mérföldön át az egész vidéket betölti az égő bagasse-kupacok sűrű, sötét füstje, amikor a folyó kilépett a medréből; engedjünk itt éjfélkor szabadon egy gőzhajót, s meglátjuk, hogyan fogja magát érezni. És azt is meglátjuk, hogyan érzi magát a kormányos! Az embernek az az érzése támad, hogy egy alaktalan, sötét, parttalan tenger kellős közepén hajókázik, amely belevész a zavaros távolba, mert nem lehet kivenni a gát vékony bordáját, azután folyton azt képzeli, hogy imbolygó

fatörzset lát közeledni, pedig hát nem lát ő semmit. Az ültetvények körvonalait is megváltoztatta a füst, és úgy látszik, mintha hozzátartoznának a tengerhez. Egész őrszolgálatod alatt a bizonytalanság szörnyű érzése kínoz. Csupán reméled, hogy a folyó medrében maradsz, de tudni nem tudhatod. Csak abban lehetsz bizonyos, hogy hatlábnyira lehet tőled a part és a megsemmisülés, amikor pedig a parttól jó félmérföldnyire gondolnád magad. És abban is bizonyos lehetsz, ha váratlanul a gátnak sodor az ár, és a vízbe dőlnek hajód kéményei, az az enyhe vigaszod marad, hogy körülbelül erre számítottál. Az egyik nagy vicksburgi postagőzös egyszer ilyen időben futott neki éjjel egy cukornádültetvénynek, és egy álló hétig ott kellett rostokolnia. Nem is volt ez nagy szenzáció; gyakran megtörtént az ilyesmi korábban is.

Még egy furcsa esetet el kell mondanom, mielőtt elfelejteném. Csak azért érdekes, mert kapcsolatban van a hajóvezetéssel. Élt egyszer a folyón egy kiváló kormányos, bizonyos Mr. X., aki alvajáró volt. Azt beszélték róla, hogy ha a folyó valamely nehéz szakaszán nyugtalanná vált a lelke, majdnem bizonyosan felkelt, sétált álmában, és különös dolgokat művelt. Egyszer egy vagy két fordulón társ-kormányosa volt George Ealernek egy nagy, New Orleans-i utasszállító postagőzösön. George az első út jelentékeny részén kellemetlenül érezte magát, de a rossz érzés lassacskán elmúlt, mert úgy látszott, X. beéri azzal, hogy amikor alszik, ágyban is marad. Egy késő éjjel a hajó Arkansasban Heléna városkához közeledett: a vízállás alacsony, a város fölött az átkelőre vaksötét borult - minden zavarosnak látszott. X. kevéssel előbb járt az átkelésnél, Ealer viszont csak régebben látta, mivel pedig különösen komor és sötét éjszaka volt, és szemezett az eső, Ealer éppen azt latolgatta, nem tenné-e jobban, ha felhívná X.-et, hogy segédkezzék az átkelésnél, amikor kinyílt az ajtó, és X. besétált rajta.

Tudni kell, hogy a nagyon sötét éjjeleken a kormányosnak halálos ellensége a világosság; megfigyelhette bárki, hogy ha ilyen éjjel megvilágított szobában tartózkodik, hiába néz ki, semmit sem lát az utcából; de ha eloltja a világot, és egy ideig ott áll a sötétben, meglehetősen jól ki tudja venni az utcai tárgyakat. Így aztán a sötét éjeken a kormányosok nem dohányoznak; a kályhát sem engedik begyújtani a kormányosfülkében, különösen akkor, ha a kályhán olyan repedés van, amely a legcsekélyebb fénysugarat is átbocsátja; elrendelik, hogy a kazánokat borítsák be kátrányos vitorlavászonnal, végül a tetőablakokat is gondosan elsötétítik. Ilyenkor egyetlen fénysugarat sem áraszt a hajó.

Az a homályos és felismerhetetlen alak, aki a kormányosfülkébe lépett, Mr. X. hangján szólalt meg, a következőképpen:

- Hadd vezessek én, George; nemrégen láttam ezt a helyet, márpedig ez olyan kacskaringós, hogy jobb, ha magam vezetek, mint ha neked mondanám az irányt.

- Nagyon kedves tőled, és esküszöm, szívesen el is fogadom. Eleget izzadtam már. Úgy forgattam a kereket körbe-körbe, mint egy mókus. Olyan sötét van, hogy azt sem látom, merre pörög ez a paripa; végül még valóban pörögni fog, mint a búgócsiga.

Ezzel hát Ealer felült a padra, lihegett, valóban elfúlt már a lélegzete. A fekete fantom szó nélkül átvette a kormánykereket, egy-két forgatással szilárd helyzetbe hozta a keringő gőzöst, s utána kényelmesen álldogált a helyén; egyszer kissé erre, másszor arra terelte a hajót, oly nyugodtan és vidáman, mintha délidő lenne. Ahogyan Ealer elnézte ezt a csodálatos kormányzást, már bánni kezdte előbbi vallomását. Csak nézte, bámult merően, aztán megszólalt:

- Nahát, én azt hittem, el tudok kormányozni egy gőzhajót, de ebben nagyot tévedtem.

X. meg sem mukkant, nyugodtan folytatta a munkáját. Csengetett a vízmérőknek; csengetett, hogy csökkentsék a gőzt; gondosan és precíz módon állította rá a hajót a láthatatlan folyami jelzésekre, majd megállott a kormánykerék közepénél, és vidáman tekintgetett ki a sötétbe, előre és hátrafelé, hogy helyzetét megállapítsa. Amikor a vízmérő mind sekélyebb vizet

jelzett, teljesen leállította a gépeket. Most következett az a halálos csend, az a bizonytalan néhány perc, amikor sodródik a hajó az árban; amikor aztán elérték a legsekélyebb vizet, nekieresztette a gőzt, szépen átvitte a hajót, majd óvatosan közeledett a következő bójasorhoz; újra türelmesen, gondosan irányította a vízmérőket és a gépeket, a hajó nem is érintette a feneket, hanem szépen átcsúszott a sekély részen, és belépett az átvágás harmadik, egyben utolsó, nehéz szakaszába; észrevétlenül imbolygott előre a sötétségben, csigalassúsággal mászott a kellő irányba, nehézkesen úszott ismét az árral, egészen addig, amíg a legsekélyebb vizet jelentették; akkor aztán iszonyú gőzerővel keresztüllendült a homokpadon, be a mélyvízbe, a biztonságba!

Ealer nagy, megkönnyebbült sóhajjal engedte szabadjára hosszan visszafojtott lélegzetét, és csettintett egyet:

- Ilyen finoman még sohasem kormányoztak a Mississippin! El sem hinném, ha nem látom a saját szememmel.

Nem kapott választ, s ekkor hozzátette:

- Tartsd még öt percig a kereket, pajtás, hadd szaladjak le egy csésze kávéra.

Egy perccel később Ealer már beleharapott egy pástétomba lent a texas-fedélzeten, és élvezte a kávéját. Éppen akkor kukkantott be oda az éjjeliőr, és már ment volna újra kifelé, amikor észrevette Ealert, és felkiáltott:

- Ki van a keréknél, uram?

- Mr. X.

- Rohanjon a fülkébe, a villámnál is sebesebben!

A következő pillanatban mindkét ember együtt repült a kormányosfülke felé, hármasával ugrálva át a lépcső fokait! Senki sem volt a fülkében! A nagy gőzhajó a folyó közepén dohogott lefelé, kénye-kedve szerint! Az éjjeliőr újra kirohant; Ealer megragadta a kereket, az egyik gépet teljes erővel hátra vezényelte, majd visszatartotta a lélegzetét, mialatt a hajó nehézkesen került ki egy zátonyt, amelyet már éppen a Mexikói-öböl közepébe taszított volna!

Egy idő után az őr visszajött, és így szólt:

- Nem mondta önnek ez a holdkóros, amikor ide feljött, hogy éppen alszik?

- Nem.

- Pedig aludt. A rézkorlát tetején láttam meg, amint nyugodtan sétált, mint más ember a gyalogjárón; ágyba fektettem, de egy perc múltán újra kint volt a hajó faránál, és ugyanazt az ördöngős kötéltáncot járta, mint előbb.

- Nohát, ha újra rohama lesz, én mellette maradok. De remélem, hogy gyakran elővesszi a betegsége. Csak látta volna, hogyan vezette át a hajót a Heléna-átkelésnél! Ilyen remek munkát életemben nem láttam. És ha álmában ilyen ragyogó munkára képes, hogyan vezethet ez a fickó - holtan!

Szondázás

„… egyszerre azonban ráeszmélt, hogy a hatalmas jármű őket akarja lerohanni.”

Ha a folyó vízállása nagyon alacsony, és a gőzhajó majdnem fenékig merül a mederben - sőt néhány hüvelykkel több vizet kívánna, amint az a régi időkben gyakorta megesett -, kínosan körültekintőnek kell lennünk a hajóvezetésben. Rendszeresen és számolatlanul „szondáznunk” kellett a különösen veszélyes helyeket majdnem minden utunkon, amikor a folyó vize ennyire megcsappant.

A szondázás a következőképpen megy végbe: a hajó kiköt a partnál, közvetlenül a sekély vizű átvágás fölött; az a kormányos, aki nincs őrszolgálaton, fogja az inasát vagy a segédkormányosát és a legénység válogatott embereit (néha egy tisztet is), és nekivág egy sajkával - hacsak a hajónak nincs ritka és pompás, fényűzés számba menő, szabályszerű szondázó csónakja -, s kutatni kezd a legjobb víz után, közben pedig a szolgálatos kormányos messzelátón át figyeli a mozdulatait, és olykor-olykor segítségére siet a gőzhajó füttyeivel, jelezve, hogy „Fentebb próbáld” vagy „Alant próbáld”; a víz felszíne ugyanis olyan, mint az olajfestmény: sokkal kifejezőbb és érthetőbb egy kis távolságból, mint közvetlen közelről. Ezekre a füttyjelekre azonban ritkán van szükség; talán soha sincs, hacsak a szél össze nem zavarja a beszédes fodrozódását a víz felszínén. Ha a sajka elérte a sekély helyet, sebessége csökken, a hajókormányos kezdi a víz mélységét egy tíz-tizenkét láb hosszú rúddal szondázni, a csónak kormányosa pedig a kormányrúdnál engedelmeskedik a parancsnoknak: „Jobbra tarts!” vagy „Balra tarts!”, vagy „Így tovább, így tovább, ahogy most megyünk!”

Ha a mérések azt mutatják, hogy a sajka a zátony legsekélyebb részéhez közeledik, elhangzik a vezényszó: „Húzd be az evezőket!” Ilyenkor az emberek abbahagyják az evezést, és a sajkát az ár sodorja lefelé. A következő vezényszó: „Bóját előkészíteni!” Abban a pillanatban, amikor a legsekélyebb pontot elérték, a kormányos kiadja a parancsot: „Dobd ki a bóját”, azzal már repül is a bója. Ha a kormányos nincs megelégedve, újra szondázza a környéket; ha feljebb vagy lejjebb jobb vizet talál, arra a helyre rakatja le a bóját. Ha végül megnyugodott, kiadja a parancsot, hogy minden ember emelje fel az evezőjét - egy vonalban - a levegőbe; a hajó füttyjele közli, hogy észlelték a jeladást; erre az emberek alábocsátják evezőiket, és a sajkát a bója mellé állítják. A gőzhajó óvatosan siklik lefelé, orrát egyenesen a bójának irányítja, hajtóerejét a küszöbön álló küzdelemre tartalékolja, és a kritikus pillanatban egyszerre teljes gőzt ad: szinte áthengeredik a bóján és a homokpadon, s azon túl eléri a mély vizet. De az is előfordul, hogy a művelet nem sikerül; a gőzös megfeneklik, és „kaparja a vizet”. Ilyenkor aztán több órába (esetleg napba) telik, amíg kiszabadul.

Máskor nem is raknak le bóját, hanem a sajka előremegy, kutatva a legjobb vizet, míg a gőzhajó a nyomában halad. Gyakran nagy tréfálkozás és izgalom közepette zajlik le a szondázás, különösen ragyogó nyári napokon vagy pazar éjszakákon. Télen azonban a hideg és a veszély általában élét veszi a tréfálkozásnak.

A bója nem más, mint egy négy-öt láb hosszú deszka, amelynek az egyik vége felfelé áll; olyan, mint egy megfordított iskolapad, amelynek az egyik lábát meghagyták, a másikat eltávolították. A homokpad legsekélyebb részén horgonyozzák le egy kötéllel, a végére pedig szilárdan jó nehéz követ erősítenek. Ha az említett „pad” felkunkorodó vége nem fejtene ki

ellenállást, a víz sodra lehúzná a bóját a víz alá. Éjszakára égő gyertyával felszerelt kis lampiont erősítenek a bója tetejére, és ez a kis pislogó fény egy mérföldnyire, sőt messzebbre is ellátszik a parttalan sötétben.

Mi sem szerez akkora örömet egy kormányosinasnak, mint ha szondázni mehet. Ennek a szónak kellemes, kalandos hangzása van, pedig gyakran bizony veszély is jár vele; olyan vidám hadijáték ott kuporogni a kis hátsó padon, és kormányozni egy gyors csónakot; van valami szép a járműnek abban az ujjongó nekilendülésében, amikor a tapasztalt öreg matrózlegénység a lelkét is beleadja az evezőcsapásokba; olyan kedves látvány, amint a csónak orra fehér tajtékot hasít - zene hallik a víz zúgásában; csodálatos érzés a fodrozó vizet járni nyáridőben, amikor apró hullámok táncolnak a napfényben! A kormányosinasnak az is nagyszerű élmény, hogy parancsolhat; mert a kormányos többnyire éppen csak odaszól: „No, hadd menjen!”, s a többit az inasára bízza, aki komoly hangon nyomban rendelkezni kezd:

- Jobb oldal: állj! Bal oldal, húzd meg! Jobb oldal: mindent bele! Emberek, egyszerre!

A kormányosinas azért is élvezi a szondázást, mert az utasok szeme mohó érdeklődéssel követi a csónak minden mozdulatát, ha az éppen nappal történik; ha pedig éjszaka, akkor tudja, hogy a bámuló szemek a csónak lámpására tapadnak, amint az evezős jármű előresiklik a homályba vesző távolba.

Egyik utunkon egy tizenhat éves csinos kislány minden napját bácsikájával és nénikéjével együtt a mi kormányosfülkénkben töltötte. Persze fülig beleszerettem, Mr. Thornburg kormányosinasa, Tom G. hasonlóképpen. Tom és én mind ez ideig kebelbarátok voltunk, most azonban kissé elhidegültünk egymástól. A lánynak elbeszéltem egy sereg vízi kalandomat, és bizony nagy hőst csináltam magamból. Tom is megpróbálkozott a hősködéssel, s ez bizonyos mértékben sikerült is neki, csakhogy ő mindig hajlott arra, hogy kiszínezze az eseményeket. Mindamellett az erény önmagában hordja jutalmát, így aztán a vetélkedésben csekély előnyhöz jutottam. Ekkor olyasvalami történt, ami újabb sikerrel kecsegtetett; a kormányosok elhatározták, hogy a 21-es átvágás felső részén szondázni fognak este kilenc-tíz óra tájban, tehát akkor, amikor az utasok még ébren vannak. Mr. Thornburg volt szolgálatban, tehát nem neki, hanem az én mesteremnek kellett a szondázást végeznie. Csodaszép szondázó csónakunk volt - hosszú, díszes, kecses, és olyan fürge, mint az agár; az ülései párnázottak -, tizenkét evezőst vitt magával. Az egyik tiszt is mindig vele tartott, hogy továbbítsa a parancsokat a legénységnek, mert gőzhajónk „nagystílűségben” nem ismert határokat.

Kikötöttünk a 21-es fölötti partnál, és felkészültünk. Ködös este volt, a folyó itt olyan széles, hogy a szárazföldi ember gyakorlatlan szeme ki sem tudná venni a szemközti partot ilyen szuroksötétben. Az utasok ébren voltak, és érdeklődve figyeltek; mindennel meg lehettem elégedve. Amint átsiettem a géptermen festői viharkabátomban, találkoztam Tommal, és nem állhattam meg, hogy ne komiszkodjam vele:

- Örülsz, hogy nem kell szondázni menned?

Tom elmenőben volt, de gyorsan megfordult, és így adta vissza a szót:

- Jó, hogy mondod. Mehetsz és elhozhatod a szondázó rudat saját magad. Éppen érte küldtek, de inkább lássalak a világ végén, semhogy elhozzam helyetted.

- Ki kérte, hogy elhozd? Ott van az a szondázó csónakban.

- De bizony hogy nincs ott. Újrafestették; és két napja fent van a hölgyek kabinjának őrénél, ott szárad.

Visszarohantam, és éppen kellő időben érkeztem a figyelő és bámuló hölgyek tömegébe, hogy halljam a vezényszót:

- Indulás, emberek!

Kitekintettem. Ott zúgott el a mutatós szondázó csónak, a kormánynál a hitvány Tom feszített, mellette ült az én mesterem, kezében a szondázó rúddal, melynek ürügyén lóvá tettek. Akkor aztán az a bizonyos fiatal lány így szólt hozzám:

- Ó, milyen szörnyű is lehet abban a kis csónakban kimenni egy ilyen éjszakán! Nem gondolja, hogy veszélyes?

Inkább ütöttek volna agyon! Dühösen mentem el, hogy segédkezzem a kormányfülkében. Lassacskán eltűnt a csónak lámpája, s bizonyos idő múlva piciny fény pislákolt a víz színén vagy egy mérföldnyire. Mr. Thornburg füttyjellel közölte, hogy látjuk a jelzést, kihátrált a gőzhajóval, és nekivágott a fénynek. Egy darabig szinte repültünk a vízen, majd gyengébb gőzzel, óvatosan siklottunk a fény felé. Egyszerre csak Mr. Thornburg felkiáltott:

- Hahó, a bója lámpása kialudt!

Leállította a gépeket. Egy-két pillanat múlva így szólt:

- Nézze meg az ember, most újra látszik!

Így aztán újra a gépekkel hajtott előre, és csengetett a vízmérőknek. A víz egyre sekélyebbé vált, majd újra mélyülni kezdett. Mr. Thornburg morgott:

- Nohát, ezt nem értem. Azt hiszem, a bóját továbbsodorta az ár a homokpadtól. Úgy látszik, mintha kissé túl messzire lenne bal felé. No, sebaj, mindenképpen a legbiztosabb átrohanni rajta.

Így aztán abban a nagy tömör sötétségben lassan siklottunk lefelé a fény irányában. A hajó orra már éppen átsiklott volna a bóján, amikor Mr. Thornburg megragadta a csengőzsinórt, vadul csengetett, és felszakadt belőle a kiáltás:

- Hitemre, ez a szondázó csónak!

Váratlanul vad segélykiáltások kórusa hangzott fel alattunk, utána szünet - majd nagy recsegés-ropogás következett. Mr. Thornburg felkiáltott:

- Szent ég! A keréklapátok gyújtóssá aprították a szondázó csónakot! Rohanj! Nézd meg, ki veszett oda!

Egy szempillantás alatt a főfedélzeten termettem. Mesterem, a harmadik tiszt és majdnem valamennyi ember már biztonságban volt. Akkor vették észre az őket fenyegető veszélyt, amikor már késő volt kitérni; amikor aztán a lapátkerék dobja egy pillanattal később rájuk vetette az árnyékát, készenlétben állottak, és tudták, mit kell tenniük; mesterem parancsára a kellő pillanatban felugrottak, megragadták a kerékdobot, és így felhúzták őket a hajóra. A következő pillanatban a szondázó csónak a keréklapát alá került, és az forgácsot aprított belőle. Két ember és Tom, a kormányosinas, hiányzott - ez a hír futótűzként terjedt el a hajón. Az utasok a kabinok melletti folyosóra sereglettek, a hölgyek és általában mindenki aggódva, holtsápadtan és rémült hangon beszélgetett a szörnyű dologról. Hallottam, amint azt ismételgetik:

- Szegény emberek! Szegény fiú, szegény fiú!

Közben a matrózok a mentőcsónakba ugrottak, és kieveztek az eltűntek keresésére. Ekkor elhaló távoli kiáltás hallatszott bal felől. A csónak jobb felé tűnt el. Az utasok fele az egyik oldalra rohant, hogy kiáltozásával biztassa az úszót; másik fele a túlsó irányba rohant, és a csónak után visított, hogy fordulna meg. Az úszó közeledett, de néhányan azt a megjegyzést tették, hogy a hang lankadó erőre mutat. A sokaság a kazán-fedélzet karfájához sereglett, kihajolt, a sötétségbe bámult; és a mind jobban gyengülő kiáltások ilyesféle szavakra késztették őket:

- Ó, a szegény, a szegény! Hát nincs mód a megmentésére?

De a kiáltozás újra felharsant, sőt, egyre közeledett; majd egyszerre csak a hang a közelből bátran felkiáltott hozzánk:

- Mindjárt ott vagyok! Engedjetek le egy kötelet.

Mekkora üdvrivalgás köszöntötte! Az első tiszt odaállott egy fáklyás-kosár fényébe, kötéltekerccsel a kezében, emberei pedig köréje csoportosultak. A következő pillanatban megjelent az úszó arca a megvilágított körben, és a rákövetkezőben már fel is húzták az arc tulajdonosát a hajóra, elgyengülten és csuromvizesen, miközben egyik üdvrivalgás a másikat követte. Az ördöngős Tom volt.

A csónak legénysége mindenfelé kutatott, de a két elveszett embernek a nyomát sem találta. Valószínűleg elhibázták a kerékdobot, visszahanyatlottak, s a keréklapát megölte őket. Tomnak meg sem fordult a fejében, hogy a dobra csimpaszkodjék, ehelyett fejest ugrott a folyóba, és búvárúszással siklott el a kerék alatt. Nem volt ebben semmi különleges; magam is elég könnyen megtettem volna, és ezt hangoztattam is; ennek ellenére mindenki csak tovább magasztalta Tomot, és olyan csuda hűhót csaptak a szamár körül, mintha valami nagy dolgot vitt volna végbe. Utunk hátralevő részén a lány is alig tudott betelni a „hőssel”; én azonban már ügyet sem vetettem az egészre, nem is tudom miért, már ki nem állhattam az ostoba fruskát.

De hogyan tévesztettük össze a szondázó csónak lámpáját a bója fényével? Mesterem elbeszélte, hogy miután lerakták a bóját, félrehúzódott, és addig figyelte, amíg véleménye szerint megállapodott a helyén; akkor néhány száz yarddal alább húzódott, a hajó menetirányától kissé oldalt víz ellenébe állította a csónak orrát, és várt. Minthogy egy darabig várniuk kellett, beszélgetni kezdett a tiszttel; akkor nézett csak fel, amikor azt gondolta, hogy a gőzös már a homokpad fölött jár; ekkor úgy látta, hogy a bója eltűnt, de azt gondolta, hogy a gőzös talán már áthaladt fölötte; és azzal tovább beszélgetett társaival. Észrevette ugyan, hogy a gőzhajó már a közelükben sodródik az árral, de voltaképpen ez volt a helyes eljárás; a hajónak éppen az volt a feladata, hogy szinte borotválja a csónakot, így tudniillik könnyen felvehetik őket. Az utolsó pillanatig arra számított, hogy a hajó elhúz mellettük; egyszerre azonban ráeszmélt, hogy a hatalmas jármű őket akarja lerohanni, minthogy összetévesztették lámpásukat a bója fényével; ekkor kiáltotta a matrózoknak: „Emberek, mindenki ugorjon a kerékdobra!” A következő pillanatban már ugrottak is.

Mire van szüksége egy kormányosnak?

„Egész testemben remegtem, a szemem pedig úgy kiguvadt, mint egy békáé.”

Elkalandoztam attól a szándékomtól, hogy az eddigieknél jobban megvilágítsam a hajóvezetés tudományának néhány különös követelményét. Mindenekelőtt rögzítsük, hogy a kormányosnak bizonyos képességét szüntelenül fejlesztenie kell mindaddig, míg teljes tökélyre nem vitte. A tökéletességnél kevesebbel nem érheti be. Ez a képesség pedig a jó memória. Nem elégedhet meg azzal, hogy csupán azt gondolja: egy bizonyos dolog így vagy úgy van; neki ezt *tudnia* kell. Milyen megvetéssel mérték végig a régi időkben azt a kormányost, aki valaha is használni merészelte ezt az erőtlen kifejezést: „úgy gondolom”, ahelyett, hogy ezt az erőteljes szót használta volna: „tudom”! Nehéz elképzelni, milyen óriási dolog a folyó ezerkétszáz mérföldjének minden apró, triviális részletét „tudni”, méghozzá tökéletes pontossággal.

Ha példának választjuk New York leghosszabb utcáját, amelyen le s fel utazgatunk, hogy türelmesen megtanuljuk „arcvonásait”, amíg csak minden házát, ablakát, lámpaoszlopát, nagy és kis cégtábláját kívülről meg nem tanultuk, éspedig olyan pontosan, hogy akkor is azonnal megtudjuk mondani, melyikkel állunk szemközt, ha egy koromfekete éjszakának a kellős közepén tesznek le valahol találomra, akkor tűrhető fogalmunk lesz egy olyan kormányos ismereteinek mennyiségéről és pontosságáról, aki a Mississippi folyót hordozza a fejében. És ha addig járjuk ezt a hosszú utcasort, amíg meg nem tanultuk minden kereszteződés, minden sarokkő jellegzetességét, nagyságát és helyzetét, s ezen a számtalan helyen rögzítjük magunkban a sár váltakozó mélységét, akkor valami fogalmunk lesz arról, mit kell tudnia a kormányosnak ahhoz, hogy a Mississippin egy gőzhajót baj nélkül elvezessen. Ha azután havonként leveszik a cégtáblák felét azon a hosszú utcán, összevissza cserélgetik, mi azonban továbbra is képesek vagyunk új helyüket sötét éjszakákon pontosan felismerni, és ezeket az állandóan ismétlődő változásokat tévedés nélkül megjegyezzük, akkor megértjük, mit kíván egy kormányos páratlan memóriájától a változékony Mississippi.

Úgy gondolom, hogy egy kormányos emlékezőképessége a legcsodálatosabb dolog a világon. Az ó- és az újszövetség könyv nélküli tudása, az a képesség, hogy fel tudjuk mondani a Bibliát folyékonyan elölről, hátulról, vagy ha valahol találomra felütjük, akkor is fújni tudjuk ingadozás nélkül és hibátlanul, ez még mind nem olyan lenyűgöző ismerettömeg, bámulatos képesség, ha egybevetjük a kormányosnak a Mississippiről felhalmozott ismereteivel, és azzal a csodálatos ügyességgel, ahogyan azokat érvényesíti. Ezt a hasonlatot jól megfontoltam, és azt hiszem, nem túlzók vele. Sokan erősnek minősítik majd a felhozott példát, de a kormányosok bizonyosan nem.

Ráadásul milyen könnyen és kényelmesen perceg a kormányos memóriája; milyen könnyedén dolgozik; mily öntudatlanul tárolja hatalmas készletét óráról órára, napról napra, és mindebből sohasem veszít el vagy tesz rossz helyre egyetlen értékes csomagot sem!

Vegyünk egy példát. Mondjuk a vízmérő kiabál: „Kettő és fél! Kettő és fél! Kettő és fél! Kettő és fél! Kettő és fél!” - míg végül ez olyan egyhangúvá válik, mint az óraketyegés; mondjuk, hogy közben egész idő alatt beszélgetés folyik, és abból a kormányos is kiveszi a maga részét, és már nem figyel tudatosan a mélységmérőkre; és ezeknek a kettő és feleknek vég nélküli sorozata közben mellesleg elhangzik egyetlen „Kettő és negyed”, minden nyomaték nélkül,

majd a „Kettő és fél”-kiáltás újra folytatódik, mint korábban. De bizonyosra vehetjük, hogy ez a kormányos két-három héttel utóbb pontosan le tudja írni a hajó helyzetét a folyón ennek a „Kettő és negyed”-nek az elhangzásakor, és eligazításként közöl egy sereg hajó előtti, mögötti és mellett látható jelzést, hogy ezek után jómagadnak is képesnek kellene lenned arra, hogy a hajót odavezesd és újra odaállítsd akkori helyére! A „Kettő és negyed”-kiáltás valójában el sem vonta a kormányos figyelmét a beszélgetéstől, de begyakorolt képessége azonnal rögzítette a betájolási pontokat, megjegyezte a mélység változását, és elraktározta a fontos részleteket jövőbeli felvilágosítás céljára, anélkül, hogy ő maga tudatosan részt vett volna benne. Ha egy barátunkkal sétálva beszélgetnénk, és egy másik barátunk mellettünk haladva állandóan egyhangúan az „A” magánhangzót ismételgetné néhány utcán át, és közben bedobna egy „R”-et, valahogy így: „A, A, A, A, A, A, R, A, A” stb., és az „R”-nek nem adna külön nyomatékot, két-három héttel később aligha tudnók megmondani, hogy elhangzott-e közben az „R”, avagy miféle tárgyak mellett haladtunk el elhangzása pillanatában. De igenis meg tudnók tenni, ha emlékezetünket türelemmel és sok fáradsággal begyakoroltuk volna arra, hogy magától rögzítse az ilyen apróságokat.

Végy egy embert, akinek meglehetősen jó a memóriája - a kormányos mesterség valóságos csodalényt farag belőle. De csakis azokban a dolgokban, amiket nap nap után gyakorol. Elérkezik az idő, amikor emberünk önkéntelenül megjegyzi a szárazföldi irányjeleket és a szondázás adatait, s memóriájában akkor is megrögződnének, ha ő maga nem is akarná; de ha ugyanazt az embert megkérded délben, hogy mit reggelizett, tíz eset közül kilencszer nem tudja megmondani. Bámulatos dolgokra képes az emberi emlékezőtehetség, ha a dolgok meghatározott körébe szorítják.

Abban az időben, amikor a Missouri folyón olyan jól fizették a kormányosokat, mesterem, Mr. Bixby, elszegődött egy ottani hajóra, és ennek a folyamnak több mint ezer mérföldjét olyan könnyen és gyorsan emlékezetébe véste, hogy az bámulatos. Amikor az egész útvonalat végigszemlélte *egyszer* nappal és *egyszer* éjjel, kiképzése annyira közel járt a teljességhez, hogy kiváltotta a „nappali” engedélyt; néhány út megtétele után a teljes engedélyt is megszerezte, aztán kormányzott már éjjel és nappal egyaránt - mindezt felsőfokon.

Mr. Bixby egy időre segédkormányosként egy olyan kormányos keze alá adott, akinek emlékezetbeli bravúrjait nem győztem csodálni. Mégis úgy gondolom, hogy memóriája vele született, nem pedig mesterségesen kialakított emlékezőtehetség volt. Valaki például megemlített egy nevet. Mr. Brown azonnal közbevágott:

- Ó, ösmertem. Sápadt arcú, vörös hajú cimbora volt, egy kis sebhellyel oldalt a nyakán, mintha a bőre alatt szálka lett volna. Csak hat hónapig járta a délvidéket. Ez tizenhárom évvel ezelőtt történt. Utaztam vele. A folyó felső részén akkor öt láb volt a mélység; a „Henry Blake”, melynek merülése négy és fél, megfeneklett a Torony-sziget alsó végénél; a „George Elliott” pedig elvesztette a kormánylapátját a „Sunflower” roncsain...

- Hiszen a „Sunflower” csak...

- Tudom, mikor süllyedt el; ez három évvel az említett dolog előtt történt, december 2-án; Asa Hardy volt a kapitány, és testvére, John, az első írnok; méghozzá ez volt e hajón az első útja; Tom Jones mesélte el nekem mindezt egy héttel később New Orleansben; Tom a „Sunflower” első tisztje volt. Hardy kapitány a következő év július 6-án belelépett egy szegbe, és merevgörcsben halt meg 15-én. John testvére két évvel utóbb halt meg - március 3-án - orbáncban. Nem ismertem egyetlen Hardyt sem - az Alleghany folyón hajóztak -, de mindezeket olyanok beszélték el nekem, akik ösmerték őket. Mondták még, hogy Hardy kapitány télen-nyáron egyaránt rövid cérnaharisnyát hordott, és első feleségét Jane Shooknak hívták - New England-i lány

volt -, a második felesége meg bolondokházában halt meg. Örökölte az elmebajt. Lexington-ból, Kentucky államból származott, leány nevén Horton.

Így járt a szája órák hosszat. Egyszerűen semmiről sem tudott megfeledkezni. Ez szinte lehetetlennek tűnt. A legparányibb részletek évek hosszú során át oly pontosan és világosan a fejében maradtak, akárcsak a világra szóló események. Nem egyszerűen kormányosmemóriája volt, általában minden megragadt a fejében. Ha éppen valami jelentéktelen levélről beszélt, amit hét évvel ezelőtt kapott, biztos lehettél benne, hogy az egész hosszú írást elmondja fejből. Azután pedig, észre sem véve, hogy eltért a beszélgetés tárgyától, biztosra vehette az ember, hogy a levél írójáról egy hosszúra nyújtott, közbevetett életrajzot dob a beszélgetésbe; és még igazán boldog lehettél, ha nem szedte elő a levélíró rokonságát, és nem közölte egyenként azoknak az életrajzát is.

Ekkora memória valóságos szerencsétlenség. Minden megtörtént dolgot egyenlő jelentőségűvé emel. Az ilyen tehetséggel rendelkező ember nem tudja megkülönböztetni az érdekes körülményt az érdektelentől. Amikor elbeszél valamit, kénytelen az elbeszélést fárasztó részletekkel megakasztani, végül hát elviselhetetlen, unalmas frátert csinál magából. Mi több, képtelen a tárgynál maradni. Mr. Brown például azzal a becsületes szándékkal szólalt meg, hogy elmond egy igen mókás anekdotát egy kutyáról. Olyan nevethetnékje van, hogy alig tud belekezdeni; akkor aztán belekezd a kutya fajtájának és külsejének leírásába; majd belesodródik tulajdonosának a történetébe; a tulajdonos családjáéba, az esküvők és a temetések pontos leírásával, az ilyen alkalmakra írott köszöntő és sirató versezeteknek az el szavalásával együtt; azután felidézi, hogy valamelyik esemény az ekkor és ekkor volt híres „kemény tél" idején játszódott le; ezt követi a tél aprólékos leírása a megfagyottak nevével együtt, továbbá statisztikai adatokkal arról, hogy a disznóhús és a széna ára milyen magasra szökött fel. A disznóhús és széna emlékezetébe idézi a kukoricát és a takarmányt; utóbbiak a teheneket és a lovakat; ezek meg a cirkuszt és néhány híres lovast, aki szőrén ülte meg a paripát; a cirkuszról az állatseregletre való átmenet könnyű és természetes; az elefánttól az egyenlítői Afrikáig csak egy lépés; akkor persze a pogány vademberek sugalmazzák a vallás kérdésének taglalását; és három-négyórás unalmas fecsegés végeztével eljön a váltás ideje. Mr. Brown kivonul a kormányosfülkéből, miközben olyan egyházi beszédekből mormol kivonatokat, amiket évekkel ezelőtt hallott az ima hatékonyságáról mint a kegyelem eszközéről. Ennyi várakozás és szomjúhozás után pedig a beszélgetés kezdetén történt puszta említés volt mindaz, amit megtudtunk a kutyáról.

A kormányosnak jó emlékezőképességre van szüksége; de van néhány magasabb rendű tulajdonság is, amivel rendelkeznie kell. Ítélő- és döntőképessége legyen jó és gyors, hűvös bátorság töltse el, amit semmiféle veszély meg nem ingat. Ha kezdetben csak a legparányibb bátorság is van az emberben, idővel olyan kormányossá fejlődik, akit semmiféle veszély nem rémíthet meg; de az ítélőképességről már nem mondhatjuk el ugyanezt. Az ítélőképesség a szellemi képességek kérdése, és az embernek már kezdetben jó nagy készletet kell felhalmoznia ebből az árucikkből, különben sohasem fog kormányosként boldogulni.

A kormányosfülkében szolgálatot teljesítő bátorsága egyre növekszik, de csak akkor ér el magas, kielégítő fokot, miután a fiatal kormányos egyedül kiállta az őrszolgálatot, ha kiállta a felelősség félelmetes súlyát, ami ehhez a munkakörhöz fűződik. Ha a kormányosinas, mondhatnám töviről-hegyire megismerkedett a folyóval, olyan bátran dohog rajta gőzhajójával, akár éjjel, akár nappal, hogy egyszer csak azt képzeli, önmaga bátorsága önti belé a lelket; de az első alkalommal, amikor a kormányos eltávozik a fülkéből, és magára hagyja őt, akkor bizony rájön, hogy merészségét a másik ember bátorságából merítette. Felfedezi, hogy ezt az árucikket az ő rakományából teljességgel kifelejtették. Az egész folyó feladatok méhrajaitól

nyüzsög; nincsen felkészülve rájuk; nem tudja, miként kell szembenéznie velők; minden ismerete cserbenhagyja; és tizenöt percen belül fehér lesz, mint a fal, és vacog a rémülettől. Éppen ezért a kormányosok bölcsen megnevelik inasaikat különféle stratégiai fogásokkal, hogy kissé nyugodtabban nézzenek szembe a veszéllyel. Kedvelt módszerük, hogy baráti módon rászedik a jelöltet.

Egyszer Mr. Bixby is ilyesformán bánt velem, és utána még évek múltán álmomban is belepirultam, ha eszembe jutott. Jó kormányos lett belőlem; igazán olyan jó, hogy őrszolgálatunk alatt, éjjel és nappal mindent nekem kellett végeznem. Mr. Bixby ritkán adott útbaigazítást nekem; éppen csak kézbe vette a kormánykereket, különösen rossz éjszakákon, vagy különösen rossz átvágásoknál parthoz állította a hajót, ha kellett; szolgálatunk kilenctized részén át a pihenő urat játszotta, és felszedte a fizetést.

A folyó alsó szakasza csaknem tetőzött, és ha valaki megkérdezi, képes vagyok-e Cairo és New Orleans között minden átvágásnál segítség vagy útbaigazítás nélkül áthajtani, vérig sértődtem volna. Eszembe sem jutott az az ostoba gondolat, hogy lenne olyan átvágás, amelytől félnék ezen a szakaszon, méghozzá nappal!

Nos hát, egy páratlan szép nyári napon lefelé hajtottam a 66-os sziget fölötti kanyarban, csak úgy feszültem az önhittségtől, és az orromat olyan magasan hordtam, mint egy zsiráf, amikor Mr. Bixby így szólt hozzám:

- Lemegyek egy kicsit. Gondolom, ismered a legközelebbi átkelést?

Ez majdnem sértés volt. Az egész folyón ez volt a legsimább, legegyszerűbb átkelés. Nem történhetett semmi baj, akár jól vezetek, akár nem; ami pedig a mélységet illeti, itt mintha sohasem lett volna fenék. Mindezt tökéletesen jól tudtam.

- Hogy tudom-e? Akár behunyt szemmel is átvágok itt!

- Mekkora itt a vízállás?

- Különös kérdés. Itt még egy templomtoronnyal se érném el a feneket.

- Gondolod?

A kérdésnek már a puszta tónusa is megrázta önbizalmamat. Ez az, amire Mr. Bixby számított. Egy árva szó nélkül távozott. Kezdtem összevissza képzelődni. Mr. Bixby, természetesen tudtom nélkül, leküldött valakit az előkabinba a vízmérőknek címzett titokzatos utasítással, egy másvalakit pedig elküldtek, hogy súgja meg a tervet a tiszteknek, majd Mr. Bixby elrejtőzött egy kémény mögé, ahonnan megfigyelhette az eredményt. Egyszerre csak kilépett a kapitány a vihar-fedélzetre, nyomában megjelent az első tiszt; azután egy írnok. Nézőközönségem egyre szaporodott a lézengő utasokkal; és mielőtt a sziget felső részéhez értem, már tizenöt-húsz ember gyűlt össze ott lent az orrom alatt. Tűnődni kezdtem, vajon mi lehet a baj. Amint elkezdtem az átkelést, a kapitány felnézett hozzám, és színlelt szorongással a hangjában így szólt:

- Hol van Mr. Bixby?

- Lement, uram.

No, ez aztán beadott nekem! Képzeletem a semmiből veszélyeket varázsolt, és azok oly gyorsan szaporodtak, hogy nem is tudtam velük lépést tartani. Egyszerre csak azt hittem, hogy sekély vizet látok magam előtt! A gyáva aggodalom hulláma, mely elöntött, majdhogynem szétvetett. Magabiztosságom az átkelést illetően elpárolgott. Megragadtam a csengőzsinórt, de elszégyelltem magam, s elengedtem; aztán újra megfogtam; ismét elengedtem; még egyszer

belekapaszkodtam, reszketve, és olyan gyengén húztam meg, hogy magam is alig hallottam a csilingelést. A kapitány és a tiszt azonnal - éspedig mindkettő együttesen - elkiáltotta magát:

- Ide a jobb oldali vízmérővel, de gyorsan!

Ez volt a második csapás. Mókusmódra kezdtem pörgetni a kereket; de alig irányítottam a hajót bal felé, amikor ezen az oldalon újabb veszélyeket fedeztem fel, erre gyorsan átcsavartam a másik oldalra; ezt is csak azért, hogy aztán a jobb oldalon észleljem a növekvő veszélyt, és bolondul ismét a bal felé fordítsak. Ekkor hangzott fel a vízmérő baljós kiáltása:

- Mélység négy!

Négyes mélység egy feneketlen átvágásban! Ettől úgy megrémültem, hogy elállt a lélegzetem.

- Három! Három! Kettő és háromnegyed! Kettő és fél!

Ez szörnyű volt! Megragadtam a csengőzsinórt, és megállítottam a gépeket.

- Kettő és negyed! Kettő és negyed! Kettő!

Gyámoltalanul álltam ott. Fogalmam sem volt, mit tegyek. Egész testemben remegtem, a szemem pedig úgy kiguvadt, mint egy békáé.

- Egy és háromnegyed! Kilenc és fél fertály!

A hajó merülése éppen kilenc volt! Kezem erőtlenül lehanyatlott. Nem is tudtam volna rendesen csöngetni. Repültem a szócsőhöz, és bekiáltottam a gépésznek:

- Ó, Ben, ha szeretsz, hátra a hajóval! Gyorsan, Ben! Hátra vele, az isten szerelmére!

Hallottam, amint az ajtó finoman bezárul. Hátrapillantottam, és ott állt Mr. Bixby, szelíd, kedves mosollyal az ajkán. Ekkor a viharfedélzeten összecsődült hallgatóság sértő gúnykacajban tört ki. Most már mindent felfogtam, és nyomorultabbnak éreztem magam a történelem legnyomorúságosabb figurájánál. Gőzért csöngettem, a hajót beállítottam a helyes irányba, a gépeket előre vezéreltem, és így szóltam:

- Így kell tréfát űzni a szegény árvából? Azt hiszem, nem én leszek az utolsó, aki hallja: mekkora szamár is voltam, hogy vízmérőt használtam a 66-os felső részénél.

- Nos, valószínűleg más is megtudja. Az igazság az, hogy remélem is, hogy így lesz. És azt is, hogy ez a tapasztalat valamire megtanított. Nem tudtad, hogy ennél az átvágásnál nincsen fenék?

- De tudtam, uram.

- Akkor rendben van. Nem lett volna szabad megengedned sem nekem, sem bárki másnak, hogy megrendítse a bizalmadat ebben a tudásban. Ezt soha el ne felejtsd! És még valamit. Ha veszélyes helyre érkezel, ne légy gyáva. Ez úgysem segít a dolgon.

Bizony, ez jó lecke volt, de nagy tandíjat fizettem érte. A legkomiszabb talán mégis az volt benne, hogy hónapokon át olyan gyakran kellett hallanom egy mondatot, amely különösen bosszantott. Ez volt az:

- Ó, Ben, ha szeretsz, hátra a hajóval.

A kormányzás rangja és méltósága

„... azt mondta, szaladjak be szépen a házikómba, legyek jó kis fiú, és ne avatkozzam a fölötteseim dolgába.”

Az előző fejezetekben a kormányzás aprólékos részleteinek bemutatásával próbáltam az olvasónak lépésről lépésre megmagyarázni, miből is áll ez a tudomány; ugyanakkor igyekeztem meggyőzni arról is, hogy ez bizony igen különös és csodálatos tudomány, nagyon is méltó az érdeklődésére. Ha úgy látszott, mintha szerelmes volnék a témámba, ez nem meglepő, mert ezt a foglalkozást sokkal jobban szerettem, mint bármi mást, amit azóta végeztem, és mérhetetlenül büszke voltam rá. Ennek az oka egyszerű: azokban az időkben a kormányos volt az egyetlen olyan emberi lény a földön, aki béklyóktól mentes és teljesen független volt. A királyok csupán megbilincselt szolgái a parlamentnek és a népnek; a parlamentek választóik kovácsolta láncok közt nyűglődnek; a lapszerkesztő sem lehet független; úgy kell dolgoznia, mintha egyik kezét a párt és pártfogói hátrakötötték volna, és megelégedett azzal, ha eszméinek csak felét-kétharmadát is kinyilatkoztathatja; a pap sem szabad ember, és nem mondhatja meg a teljes igazságot anélkül, hogy ne legyen tekintettel egyházközsége felfogására, végül minden író a közönség megbilincselt szolgája. Nyíltan és félelem nélkül írunk, hanem azután „módosítunk”, mielőtt nyomdába kerülnénk. Az igazság az, hogy minden férfinak, asszonynak és gyereknek van parancsolója, s szolgaságban kínlódik és bosszankodik; de abban az időben, amelyről itt írok, a Mississippi kormányosa nem ismert ilyet. A kapitány ott állhatott a vihar-fedélzeten, igen kis hatókörű tekintélyének pompájában, és adhatott a kormányosnak öt-hat parancsot, mialatt a hajó kifarolt a folyamba - de ezzel a mitugrász uralma véget is ért. Attól a pillanattól fogva, hogy a hajó kifutott, a kormányos kizárólagos és vitathatatlan parancsnoksága alatt állt. Pontosan azt tehette vele, amihez kedve volt, úton lehetett, amikor és ahová akarta, és kiköthetett a partnál, amikor csak ítélőképessége azt súgta, hogy ez a leghelyesebb. Teljesen szabad mozgása volt; tanácsot nem kért senkitől, senkitől sem fogadott el parancsot, még a javaslatok miatt is felhúzta az orrát. Az Egyesült Államok törvénye tiltotta is, hogy parancsokra vagy tanácsokra hallgasson, mert - helyesen - figyelembe vette, hogy a kormányos szükségszerűen jobban tudja, miként kell bánnia a hajóval, mint bárki más. Itt volt hát egy újszerű eset: egy király felvigyázó nélkül, korlátlan egyeduralkodó, aki a színtiszta igazság értelmében is az volt, nemcsak a szavak költészetében.

Láttam egyszer egy tizennyolc éves fiút, aki nyugodtan vezetett egy nagy gőzhajót a majdnem biztosnak látszó megsemmisülés felé, az idős kapitány pedig némán állott mellette, fojtogatta az aggodalom, de nem állt hatalmában beavatkozni. Lehetséges, hogyha beavatkozhat, az hasznos lett volna ebben a különleges esetben, de ha ezt megengedjük, a jövőre nagyon is káros precedenst szolgáltat. A kormányos korlátlan hatalommal rendelkezett; könnyen kitalálhatjuk ebből, milyen rendkívüli személyiség volt ő a gőzhajózás aranykorában. A kapitány megkülönböztetett udvariassággal, valamennyi tiszt és alkalmazott pedig megkülönböztetett tisztelettel bánt vele; és ez a tiszteletteljes szellem gyorsan átterjedt az utasokra is. Úgy gondolom, hogy a kormányosokon kívül alig ismertem embert, aki legalább egy kis zavart el ne árult volna holmi utazgató külföldi fejedelmek jelenlétében. No, de egyenrangúak társaságában nem szoktunk zavarba jönni.

A hosszú megszokás hozta magával, hogy a kormányosok minden kívánságukat parancs alakjába öntötték. Mai napig is zavar engem, hogy óhajomat félénk kérésként kell előadnom, ahelyett, hogy egy parancs ropogós nyelvén pattanna ki belőlem.

Azokban a régi napokban egy gőzhajó berakodása St. Louisban, elvezetése New Orleansbe és vissza, végül az áru kirakodása átlagosan mintegy huszonöt napba tellett. Ebből a huszonötből hetet-nyolcat a hajó a St. Louis-i és a New Orleans-i rakpartnál töltött, és a hajón minden lélek keményen dolgozott, kivéve a két kormányost; ezek aztán nem csináltak semmit, csak uraskodtak a városban, és ugyanazt a fizetést húzták érte, mintha szolgálatban lettek volna. Abban a pillanatban, hogy a hajó a két város egyikének rakpartját érintette, ők a parton termettek; és nem volt valószínű, hogy viszontlátjuk őket az utolsó csengettyűszóig; addig, amíg minden készen nem áll az új útra.

Ha valamelyik kapitány különösen hírneves kormányost csípett el, azon fáradozott, hogy meg is tartsa. Amikor a Felső-Mississippin négyszáz dollár havi fizetés járta, ismertem egy kapitányt, aki egy ilyen kormányost teljes fizetéssel, dologtalanul tartott maga mellett egyfolytában három hónapon át, amíg csak a folyón állt a jég. És emlékeznünk kell arra, hogy ezekben az olcsó időkben négyszáz dollár majdnem megfoghatatlanul fényes fizetés volt. A parton kevés ember kapott ekkora summát, és ha mégis, áhítattal néztek fel az illetőre. Ha kormányosok érkeztek a folyó bármelyik végéről a mi kis Missouri melletti falunkba, a legkülönb férfiak és a legszebb nők keresték a társaságukat, és megkülönböztetett tisztelettel bántak velük. Kikötőben lebzselni fizetéssel olyasvalami volt, amit sok kormányos nagyon élvezett és méltányolt; hát még akkor, ha a kormányosmesterség fénykorában a Missouri folyón szolgálhattak, merthogy itt kilencszáz dollárt kaptak egy útért, ami mai pénzben számolva körülbelül havi ezernyolcszáz dollárnak felelt meg. Elmondok egy párbeszédet ebből az időből. Egy Illinois folyami legény, akinek kis, hátsó kerekű bárkája van, megszólít két kikent-kifent Missouri folyami kormányost:

- Uraim, volna egy jó kis utam fölfelé. Egy hónapra alkalmaznám magukat. Mennyit számítanának érte?

- Ezernyolcszáz dollárt fejenként.

- Ördög és pokol! Tartsák meg a hajómat, nekem meg adják ide a fizetésüket, és én még osztozom is magukkal!

Futólag szeretném megjegyezni, hogy a Mississippi-gőzhajósok jelentőségét a szárazföldi emberek szemében (és némileg a magukéban is) az szabta meg: milyen előkelő volt a hajó, amelyen szolgáltak. Joggal lehetett például büszke az, aki olyan pompás járműre szegődött, mint az „Aleck Scott”, vagy a „Grand Turk”. A néger fűtők, a fedélzeti matrózok, sőt a borbélyok, akik ezeken a hajókon teljesítettek szolgálatot, előkelő személyiségek voltak a maguk körében, és ennek nagyon is tudatában voltak. Egy izmos sötétbőrű egyszer botrányt okozott New Orleansben egy néger bálon azzal, hogy nagyon adta az előkelőt. Végül is az egyik rendező dühösen elébe állt, mondván:

- Mondd csak: ki vagy te? He? Ki lennél hát te? Mongyad, mer’ hogy szeretném tudni!

A botrányokozó legkevésbé sem jött zavarba. Felfújta magát, és a hangja is elárulta, mekkora fedezete van a fennhéjázásra.

- Hogy ki lennék? Megmongyam, he? Fenemód sebesen meg is mondom, hogy ki lennék én! Hát idehallgassatok, niggerek: én vagyok az „Aleck Scott”-on a középső kazánajtó fűtője.

Ez elegendő volt.

A „Grand Turk” borbélya elegáns, fiatal néger volt, aki körül a kenetteljes önelégültség levegője lengedezett; istentelenül udvaroltak is neki abban a körben, ahol megfordult. New Orleans fiatal, színes bőrű lakói nagyon szerettek a félhomályban, félreeső utcák járdáin udvarolgatni. Az egyik ilyen helyen egy este valaki olyasvalamit látott és hallott, amit el kell mondanom. Egy középkorú néger asszony kidugta a fejét egy törött ablakon, és kiordította (szándékosan, hogy a szomszédok is hallják és irigyeljék):

- Te, Mary Ann, nem gyüssz be ebben a minutumban!? Mi a fenét cicázol ott azzal a senkiházival, amikor itt van a „Grand Turk” borbélya, aki társalogni óhajt veled!

Az imént hivatkoztam arra, hogy a kormányost különleges, hivatalos helyzete a kritizálhatatlanság szintjére emelte, és parancsolgatni sem lehetett neki. Ez természetszerűen eszembe juttatja Stephen W.-t, a tehetséges kormányost, jó cimborát, fáradhatatlan csevegőt és jó humorú tréfamestert. Volt a viselkedésében valami tiszteletlen és független vonás. S az idősebb emberek, a hivatalos személyek meg a leggazdagabb polgárok jelenlétében is könnyed módon viselkedett. Mindig volt munkája, sohasem tett félre egy garast sem, s az embereket meggyőző módon rábeszélte, hogy kölcsönözzenek neki. A folyó valamennyi kormányosának, s a kapitányok nagy részének is tartozott. Némi dicsfényt sugárzott magából azzal, hogy a hajót bolondos tréfák közepette, afféle „bánja az ördög” módra vezette, s ez szinte lenyűgöző hatást tett - ha nem is mindenkire. Egy alkalommal a jó öreg Y. kapitánnyal tett egy utat, és amikor a hajó megérkezett New Orleansbe, „felmentették” a szolgálat alól. Valaki meglepetését fejezte ki elbocsátása miatt. Y kapitány Stephen puszta említésére is megborzongott. Majd halk, vékony, öreges hangján ilyesformán sípolt:

- Jóságos ég! Nem vinnék többé ilyen vad teremtést a hajómon a világért sem - az egész világért sem! Káromkodik, énekel, fütyül, üvölt - sohasem hallottam még ilyen indiánüvöltést. Egész éjszaka zajongott - nem gondolt az idővel. Mármost nem azért bömböl, mintha különös oka lenne rá. Pusztán csak azért, mert a lármázás ördögi elégtétellel tölti el. Egyetlenegyszer sem tudtam úgy mélyen elaludni, hogy szörnyű csatakiáltása miatt ne vert volna ki a hideg veríték, hogy ki ne ugratott volna az ágyamból. Furcsa fickó, nagyon furcsa fickó; nem tisztel ez semmit és senkit. Néha Johnnynak szólított. Aztán meg volt egy hegedűje - és egy macskája. Ocsmányul hegedült. Ez, úgy látszik, fájt a macskának, mert szegény pára nyávogni kezdett. Senki se tudott aludni, ahol ez az ember - és a családja - megfordult. Hogy vakmerő volt-e? Hát ilyet még nem pipáltam. Akár hiszi, akár nem, de olyan igaz, mint ahogy itt ülök: féloldalra döntötte a hajómat, úgy röpült le az árral azokon a szörnyű tuskókon keresztül Chicotnál, teljes gőzzel, méghozzá a szél is átkozottul fújt! A tisztjeim is elmondhatják önnek. Ők is látták. És, kérném, mialatt a tuskókon át egyenest lefelé röpült, én pedig minden ízemben remegtem és imádkoztam, sohse tudjak többé beszélni, ha nem csücsörítette össze a száját, és nem kezdett el fütyörészni! Bizony kérném, fütyörészett: „Buffalói lányok, jertek ki ma éjjel, jertek ki ma éjjel, jertek ki ma éjjel!” - és mindezt oly nyugodtan, mint aki ott halad egy temetési menetben, de a halottal nincs rokonságban. Amikor a lelkére próbáltam beszélni, lemosolygott rám, mintha a gyermeke lennék, és azt mondta, szaladjak be szépen a házikómba, legyek jó kis fiú, és ne avatkozzam a fölötteseim dolgába![10]

Egyszer egy eléggé jelentéktelen kapitány munka nélkül és - mint rendesen - pénz nélkül találta Stephent New Orleansben. Állhatatosan ostromolta, s mert nagyon „pénzszűkében” volt, végül is rá tudta venni, hogy szerződjék vele havi százhuszonöt dollárért, tehát a rendes fizetésnek éppen a feléért. A kapitány megígérte, hogy nem fogja kifecsegni a titkot, nehogy

[10] Tekintettel a kapitány előkelő, de súlytalan parancsnoki pozíciójára, illetőleg a kormányos valóságos tekintélyére, volt valami szemtelenül találó és szerencsés ebben a megfogalmazásban. - *M. T.*

szegény fickó fejére vonja kollégáinak megvetését. De még egy napja sem volt úton a hajó, amikor Stephen rájött, hogy a kapitány elhencegett hőstettével a tisztek előtt. Rándult egyet az arca, de nem szólt semmit.

Aznap délután kijön a kapitány a vihar-fedélzetre, körültekint, aztán nagyon meglepett arcot vág. Kérdő tekintettel néz fel Stephenre, de az csak nyugodtan fütyörészik, és végzi a munkáját. A kapitány egy darabig ott őgyelgett, szemlátomást nyugtalanul, és egyszer-kétszer úgy látszott, mintha valamit javasolni akarna; csakhogy a folyó illemszabályai arra tanították, hogy óvakodjék az ilyen elsietett lépésektől, ezért hát valahogy magába fojtotta a szót. Néhány percig még dühöngött, zavartan topogott, majd visszatért a kabinjába. Ámde rövidesen újra kint termett, és most még nagyobb megdöbbenés ült ki a képére, mint előbb. Végül aztán csak megkockáztatta nagy tisztelettel a következő megjegyzést:

- Elég magas a folyó vízállása, nemde?

- Az nem kifejezés! Úgy sodor, mint a malom hajtóvize.

- Nem volna könnyebb a part mentén haladni, mint itt, a középen?

- Én is gondoltam rá: de az ember sohasem lehet eléggé óvatos egy ilyen gőzhajóval. Itt a közepén biztonságban vagyunk, lefogadom, hogy nem súroljuk a feneket.

A kapitány meglehetősen siralmas ábrázattal távozott. Ekkora menetsebesség mellett végelgyengülésben hal meg, mire a hajója eléri St. Louist. Másnap is megjelent a fedélzeten, és újra ott találta Stephent, amint hűségesen kitartott a folyó közepén. Szemben a Mississippi egész óriási tömegével, s ugyanazt a lassú dallamot fütyörészte. A dolog kezdett komolyra fordulni. A part mentén egy lassúbb járású hajó siklott felfelé a könnyű vízen, és fokozatosan megelőzte őket; éppen egy sziget melletti oldalágnak vágott neki; Stephen viszont a folyó közepéhez ragadt. A kapitányból nehezen buggyantak ki a szavak. De végül mégis így szólt:

- W. úr, az ágvízen haladva nem lehetne megtakarítani egy jó kora távolságot?

- Lehetne, de biztosan azért nem tudom.

- Nem tudja? Hát nincs annyi víz benne, hogy átmehetnénk rajta?

- Lehet, hogy van, de nem vagyok benne biztos.

- Szavamra, ez már furcsa! Hát azok a kormányosok a másik hajón mégiscsak megpróbálják. Azt akarja mondani, hogy ön nem tud annyit, mint azok?

- Azok? Nos, azok kétszázötven dolláros kormányosok! De ne aggódjék; azért tudok annyit, amennyit bárki tudhat százhuszonötért!

A kapitány megadta magát.

Öt perccel utóbb Stephen már az ágvízben hajózott, és a versenytársnak megmutatta kétszázötven dolláros cipősarkát.

Szervezkedésben az erő

„Jöttek mankón, taligán, hordágyon - akárhogyan is, de megérkeztek.”

Egy alkalommal mesterem, Mr. Bixby, az „Aleck Scott” fedélzetéről óvatosan irányította hajóját egy szűk folyamágban, a Macska-szigetnél; mindkét vízmérő munkában volt, és mindenki visszafojtotta a lélegzetét. A kapitány - ideges, aggodalmaskodó ember - csendben volt, amíg csak bírta, de végre is kitört, és felkiáltott a vihar-fedélzetről:

- Az istenért, adjon gőzt neki, Mr. Bixby, adjon gőzt neki! Így sohasem fog átvergődni ezen a zátonyon!

Arról a hatásról ítélve, amit ez a megjegyzés tett Mr. Bixbyre, bárki azt hihette volna, hogy nem is szóltak hozzá. De öt perccel később, amikor túl voltunk a veszélyen, és a vízmérőket bevonták, Mr. Bixby hirtelen vad dühre gerjedt, s a kapitányt a legcsodálatosabb szidalmakkal illette, aminőket valaha is hallottam. Vérontás nem történt, de csak azért nem, mert a kapitány ügye gyengén állott, egyébként ugyanis nem az a fajta ember volt, aki nyugodtan tűrte a rendreutasítást.

Miután részletesen leírtuk a hajókormányzás tudományának mineműségét, s ugyanakkor megjelöltük a rangot is, melyet a kormányos a gőzhajósok családjában elfoglalt, legjobb lesz, ha itt szólunk néhány szót arról a szervezetről, melyet a kormányosok egykor védelmükre alkottak. Érdekes és megjegyzésre méltó, hogy talán ez volt a legtömörebb, legteljesebb és legerősebb szakmai szervezet amit valaha is alkottak.

Hosszú időn át havi kétszázötven dollár volt a fizetés; de elég különös módon akkor kezdett lassacskán csökkenni, amikor a gőzhajók megszaporodtak, és az üzleti forgalom megnövekedett. Könnyű volt ennek az okát felfedezni. Túlságosan sok kormányost „csináltak”. Jó dolog volt, ha tartott az ember egy „kölyök” kormányost, aki éveken át ingyen végezte a nehéz munkát, mialatt mestere a magas padon ült és dohányzott; valamennyi kormányosnak és kapitánynak volt olyan fia vagy unokaöccse, aki kormányos szeretett volna lenni. Lassacskán majd mindegyik kormányosnak volt segédkormányosa a folyón. Ha egy segédkormányos olyan előrehaladást ért el, amely a mesterségét folytató bármely két kormányos szemében elegendőnek látszott, ezek megszerezhették neki a kormányosi engedélyt, ha ellen jegyezték az Egyesült Államok Folyami Felügyelőjéhez intézett erre vonatkozó kérvényét. Semmi másra nem volt szükség; általában nem kérdeztek semmit, nem is kívántak vizsgát.

Nos hát, az új kormányosoknak ez a növekvő serege egyszerre kezdte leszorítani a béreket, csakhogy álláshoz jusson. A kormánykerék lovagjai szemmel láthatóan későn jöttek rá tévedésükre. Tenni kellett valamit, mégpedig gyorsan. De mit? Zárt szervezkedésre volt szükség. Semmi más nem segíthetett. Ennek létrehozása lehetetlennek látszott; így aztán összevissza beszéltek róla, majd minden feledésbe merült. Nagyon is valószínű volt, hogy belebukik, aki a dolgot megpiszkálja. Végül is vagy egy tucat legmerészebb - és köztük néhány legjobb - folyami kormányos belevetette magát a vállalkozásba, és minden kockázatot magára vállalt. „Kormányosok Jóléti Egylete” néven külön engedélyt kaptak a helyi törvényhozástól széles körű jogokkal; megválasztották tisztviselőiket, kiépítették szervezetüket, pénzükből összeadták az alaptőkét, a „tagok” fizetését egyszeriben felemelték kétszázötven dollárra - aztán visszavonultak otthonukba, mert azonnal elbocsátották őket állásukból. Volt azonban

alapszabályukban két-három olyan, alig észrevehető semmiség, ami a propaganda magvát hordta magában. Például az Egylet valamennyi, jó magaviseletű, munka nélküli tagjának joga volt havi huszonöt dollár segélyre. A most szárnyra kapott új kormányosok közül az egyik lődörgőt másik után oda vonzotta az Egyletbe a lanyha nyári idényben. Jobb huszonöt dollárt kapni, mint éhen veszni; a tagfelvételi díj mindössze tizenkét dollár volt, és a munkanélküliektől nem szedtek járulékot.

A jó magaviseletű elhalt tagok özvegyei is kaptak havonta huszonöt dollárt, és bizonyos összeget minden gyermekük után. Amellett a halottat az Egylet költségén temették el. Ezek a tények feltámasztották a Mississippi völgyének valamennyi kiöregedett és elfelejtett kormányosát. Jöttek a farmokról, jöttek a szárazföld belsejéből, a falvakból, jöttek mindenhonnan. Jöttek mankón, taligán, hordágyon, akárhogyan is, de megérkeztek. Befizették tizenkét dollárjukat, és tüstént kezdték fölvenni a havi huszonötöt, és közben temetési költségeiket számolgatták.

Lassacskán minden egyes haszontalan, gyámoltalan kormányos és egy tucat első osztályú is belépett az Egyletbe, míg a legjobb kormányosok kilenctized része kívül maradt, és röhögött rajtuk. Az egész folyón mindenki ezen nevetett, és azon tréfálkozott, hogy az alapszabály szerint a tagok kötelesek voltak fizetésük tíz százalékát havonként befizetni a pénztárba, az Egylet támogatására, holott valamennyi tag kitaszított és tilalom alatt álló fickó volt, akit senki se alkalmazott. Mindenki gúnyosan hálálkodott az Egyletnek, hogy eltakarított az útjukból minden mihaszna kormányost, így az egész mezőny megmaradt a kiválóknak, a munkára érdemeseknek; és nemcsak ezért volt mindenki tréfásan hálás, hanem azért az eredményért is, ami természetszerűleg bekövetkezett, nevezetesen, hogy a fizetések az idény közeledtével fokozatosan emelkedtek. A fizetések havi száz dollárról felugrottak százhuszonötre, sőt egyes esetekben százötvenre; és igen mulatságos volt, hogy ezt az elragadó dolgot olyan emberek testülete hajtotta végre, akiknek egyike sem élvezte mindennek még a részecskéjét sem. Némelyik tréfálkozó felkereste az Egylet helyiségeit, és azzal szórakozott, hogy kötekedett a tagokkal, felajánlva nekik, miszerint egy útra segédkormányosként magával viszi őket: hadd lássák meg, milyen is az elfelejtett folyó. Mindemellett az Egylet elégedett volt, vagy legalábbis nem mutatta az ellenkezőjét. Olykor-olykor elfogott egy kormányost, akinek „nem volt szerencséje”, és besorozta a tagok közé; ezek a „későbbi szerzemények” igen értékesek voltak, mert a jó kormányosokhoz tartoztak; az alkalmatlanokat már korábban mind felszívták. Amint az üzleti élet fellendült, a fizetések fokozatosan felmentek kétszázötven dollárig - ez volt az Egylet megjelölte fizetés -, itt aztán szilárdan megállapodtak; még mindig anélkül, hogy az Egylet bármely tagjának javát szolgálták volna, hiszen egyetlen tagot sem szerződtettek a hajókra. Vége-hossza nem volt a tréfálkozásnak az Egylet és a szegény mártírok rovására.

Csakhogy semmi sem tart örökké. Közeledett a tél, az üzlet megkétszereződött, megháromszorozódott, és a Missouriról, az Illinoisról és a Felső-Mississippiről a hajók valóságos lavinája zúdult lefelé, hogy kivegye részét a New Orleans-i kereskedelemből. Hirtelenjében nagy kereslet mutatkozott kormányosokban, és ennek megfelelően megritkult a számuk. Eljött hát a bosszú ideje. Keserű pirula volt, hogy végül is egyleti kormányosokat kellett felfogadni, de a kapitányok és a tulajdonosok egyetértettek abban, hogy nincs más kiút. Ám most a kitaszítottak egyike sem ajánlkozott! Így aztán a tulajdonosokra még keserűbb pirula várt: fel kellett keresni és szolgálatra kérlelni az egyletieket. X. Y. kapitány volt az első, aki szükségét érezte a gyógyszeradag bevételének, pedig korábban ő gúnyolta leghangosabban az Egyletet. Felhajszolta az egyik legkülönb egyleti kormányost, és így szólt hozzá:

- Nos, fiúk, maguk most kissé felülkerekedtek, így hát jó képet kell vágnom hozzá. Azért jöttem, hogy felfogadjam magát. Fogja nyomban az utazóládáját. Tizenkét órakor indulunk.

- Nem tudok róla. Ki a másik kormányosa?

- J. S.-t szerződtettem. Miért kérdi?

- Csak azért, mert nem mehetek vele. Nem tagja az Egyletnek.

- Mit mond?

- Márpedig így van.

- Azt akarja mondani, hogy nem forgathatja a kormánykereket a folyó egyik legjobb és legrégibb kormányosával, csak azért, mert nincs benne az egyletükben?

- Igen, ezt.

- Vigyen el az ördög, ha ez nem nagyképűség! Azt hittem, jót teszek magával, de kezdem azt hinni, hogy nekem kell kegyeket elfogadnom. Az Egylet valamely határozata értelmében mondja ezt?

- Igen.

- Mutassa meg nekem.

Így aztán elmentek az Egyletbe, és a titkár hamarosan bizonysággal szolgált a kapitánynak, az pedig elrévedezett:

- Most meg mitévő legyek? Mr. J. S.-t az egész idényre felfogadtam.

- Segíthetek magán - mondotta a titkár. - Kijelölök egy kormányost, és az illető tizenkét órakor fent lesz a hajóján.

- De ha elbocsátom J. S.-t, az egész idényre szóló fizetését követelheti rajtam.

- Ez már a maga és Mr. J. S. dolga, kapitány. Nem avatkozhatunk bele a magánügyeibe.

A kapitány hasztalanul dühöngött. Végül is kénytelen volt elbocsátani J. S.-t, fizetett neki körülbelül ezer dollárt, és egyleti kormányost fogadott fel helyette. Most a másik oldal vált a gúny tárgyává. Ettől kezdve mindennap hullott egy új áldozat; a kényszer hatására mindennap elbocsátotta valamelyik kapitány egy-egy egyleten kívül álló kedvencét, sírva és káromkodva, és gyűlölt egyleti embert vett fel helyette. Az egyleten kívüli munkanélküliek száma így igen rövid idő alatt meglehetősen nagyra nőtt, hiába volt az élénk üzletmenet, és hiába vették sokszor igénybe az ő szolgálataikat is. Nevető ajkuk nagyon is észrevehetően lebiggyedt. Ezek az áldozatok, a kapitányokkal és a tulajdonosokkal egyetemben, kisvártatva egészen abbahagyták a nevetést, és dühöngve, bosszút forralva várták, hogy az átmeneti konjunktúrának vége szakadjon.

A megmaradt kuncogók rövidesen csak azoknak a hajóknak a tulajdonosaiból és legénységéből állottak, amelyeknek két, egyleten kívüli kormányosuk volt. De az ő diadaluk sem bizonyult hosszú életűnek. Éspedig azért nem, mert az Egylet szigorú szabálya előírta, hogy a tagok soha, semmiféle körülmények között se adjanak a folyómederről felvilágosítást a „kívülállóknak”. Ebben az időben a hajók körülbelül fele részének csak egyleti, másik felének pedig csak kívülálló kormányosa volt. Első pillanatban azt hinné az ember, hogy ha a folyóra vonatkozó felvilágosítások tilalmáról van szó, a két félnek egyenlő az esélye a játékban; csakhogy ez nem így volt. A folyó egyik végétől a másikig, minden nagyobb városban a kikötés céljára úgynevezett „állóhajó” állott rendelkezésre rakpart helyett: szállításra szánt árut raktároztak benne, és várakozó utasok háltak a kabinjaiban. Minden ilyen rakparti hajóra

elhelyezett az Egylet tisztviselője egy erős ládikát, olyan különleges lakattal felszerelve, amilyet sehol máshol nem használtak, csak az Egyesült Államok postaszolgálatának keretében. (Ez postazsák-lakat volt, a kormányzat szent tárgya.) a kormány ugyanis hosszas könyörgés után megengedte az Egyletnek e lakat használatát. Minden egyleti tag hordott magával egy kulcsot, amely ezeket a ládikákat nyitotta. Ez a kulcs, vagy még inkább kézben tartásának különleges módja, miközben a kulcs tulajdonosától felvilágosítást kértek a folyóról - mert a St. Louis-i és New Orleans-i egylet sikere egy tucat szomszédos gőzhajózási centrumban eléggé viruló fiókintézetet teremtett -, mondom: a kézbentartás különös módja volt az egyleti tag jele és tagsági diplomája; és ha az idegen nem mutatott fel hasonló kulcsot, és nem tartotta azt bizonyos, kellőképpen előírt módon, kérdését udvariasan negligálták.

Az Egylet titkárától minden tag kapott egy kis csomag, többé-kevésbé pompás, szép papírra nyomtatott űrlapot, amely olyan volt, mint egy számla. Ez a nyomtatvány valahogy így nézett ki:

„GREAT REPUBLIC" GŐZHAJÓ

JOHN SMITH KAPITÁNY

KORMÁNYOSOK: JOHN JONES ÉS THOMAS BROWN

ÁTKELÉSEK	SZONDÁZÁSOK	IRÁNYJELEK	MEGJEGYZÉSEK

Ezeket az űrlapokat napról napra kitöltötték, párhuzamosan a megtett úttal, majd elhelyezték őket az állóhajók ládikáiba. Például, mihelyt St. Louisból kiindulva az első átkelést befejezték, a megjegyzéseket rávezették az űrlapra, annak megfelelő fejrésze alá, valahogy ekképpen:

„St. Louis. Kilenc és fél (láb). A hajó fara a bíróság épülete, orra a fatelep fölötti kiszáradt kanadai nyárfa irányában, amíg csak át nem megyünk az első zátony fölött, utána pedig átlósan elhúzunk." Majd a megjegyzés rovatba: „Pontosan a hajóroncson kívül haladj el, ez fontos. Új tuskó van éppen ott, ahol lefelé egyenesbe fordulsz; felette menj át."

A kormányos, aki ezt a kitöltött űrlapot elhelyezte a cairói ládikába (miután St. Louistól idáig vezető útja minden átkelésének részleteit hozzáírta), kivett belőle és elolvasott egy fél tucat friss tudósítást (a felfelé haladó gőzhajókról származókat), melyek a folyónak Cairo és Memphis közötti szakaszára vonatkoztak, ily módon alaposan tájékozódott, majd visszatette az írásokat a ládikába, és visszament a hajójára, amely ezáltal úgy fel volt vértezve a balesetek ellen, hogy csak a legfantasztikusabb gondatlanság sodorhatta volna bajba.

Képzeljük el egy ilyen csodálatos rendszer jótékony hatását egy olyan folyó ezerkétszázezerháromszáz mérföldnyi szakaszán, amelynek medre mindennap változik! A kormányosnak, aki azelőtt kénytelen volt beérni azzal, hogy egy sekély helyet egyszer, esetleg kétszer lát havonként, most száz éles szeme nyílt a világra, ezek helyette is vigyáztak, és egy sereg értelmes koponyája nőtt, ezek viszont elmondották neki, hogyan kell e sekély vizeken áthajózni. A kapott felvilágosítás ritkán volt huszonnégy óránál régibb. Ha az utolsó ládikából szerzett tudósítás véletlenül valami aggodalmat keltett a kormányosban egy kockázatos átkelést illetően, megvolt erre is az ellenszere: bizonyos meghatározott módon megfúvatta a gőzsípot, mihelyt hajót látott közeledni; a jelre ugyancsak hasonló módon jött a válasz, feltéve persze, hogy a másik hajó kormányosai is egyleti tagok voltak; akkor aztán a két gőzhajó egymás mellé siklott, és a bizonytalanságot eloszlatta az élőszóval nyújtott, a legkisebb részletre is kiterjedő friss felvilágosítás.

Mihelyt a kormányos New Orleansbe vagy St. Louisba érkezett, első dolga volt, hogy elvigye legújabb, aprólékosan kidolgozott tudósítását az Egyletbe, és ott kiakassza - azután felkereshette a családját. Az Egylet fogadószobáiban mindig kisebb-nagyobb tömeg gyűlt össze, a folyómeder változásait vitatva itt meg. Abban a pillanatban, amikor valaki újonnan érkezett, abbahagyták a beszélgetést, amíg csak a jövevény el nem mondotta legfrissebb híreit, és nem tisztázta az újabban felmerült bizonytalansági tényezőket. Más mesterember néha becsukhatja a műhelyét, és mással is foglalkozhat. Nem így a kormányos; ő egyedül csak a hivatásának szentelheti magát, semmi másról nem is beszélhet; hiszen szépen állnának a dolgok, ha egyik nap tökéletes, a másik nap pedig tökéletlen munkát végezne! Nincs vesztegetni való ideje vagy szava, ha „egyenesben" akar maradni.

Most hát a kívülállóknak lett nehéz a sorsuk. Nem volt állandó találkozóhelyük, ahol tapasztalataikat kicserélhették volna, nem volt állóhajóról származó tudósításuk, csak a véletlen és a hírek megszerzésének egyéb elégtelen módjai állottak rendelkezésükre. Következésképpen az ilyen embereknek olykor ötszáz mérföldet is meg kellett tenniük a folyón olyan információk alapján, amelyek már egyhetesek vagy tíznaposak voltak. Normális körülmények között ez még csak megjárta, de amikor egészen alacsony volt a vízállás, az eredmény katasztrofális lehetett.

Mindez teljesen logikus következménnyel járt. A kívülállók hajói sorozatosan megfeneklettek, elsüllyedtek, és mindenféle bajba keveredtek, másfelől viszont az egyleti tagokat mintha kerülte volna a baleset. Így aztán még azoknak a hajóknak a tulajdonosai és kapitányai is meglehetősen kényelmetlenül kezdték magukat érezni, amelyeken csak kívülállók dolgoztak, és akiket eddig az Egylettől teljesen függetlennek tekintettek. Ezek legalább kérkedéssel és gúnyolódással vigasztalódhattak. Egy ideig tovább hetvenkedtek, mígnem eljött a fekete nap, amikor minden kapitány azt a határozott utasítást kapta, hogy azonnal bocsássa el a kívülállókat, és fogadjon fel a helyükbe egyleti kormányosokat. És ki lett volna olyan vakmerő, hogy ezt megtagadja? Sajnos, a rendelkezés olyan hatalomtól származott, amely rangsorban ugyan a trón mögött áll, de mégis nagyobb a hatalma a királyokénál. A biztosítóktól!

Még ingváltásra sem maradt idő. Valamennyi kívülállónak azonnal partra kellett vinnie a cókmókját. Persze arról suttogott a fáma, hogy az Egylet titokban összejátszott a biztosítóval, csakhogy nem ez történt. Az utóbbi egyszerűen rájött arra, milyen remek találmány és milyen biztonságos az Egylet információs hálózata, s így saját maguk döntöttek a kérdésben, kizárólag csak üzleti megfontolások alapján.

Most aztán sírás, jajgatás és fogak csikorgatása támadt a kívülállók táborában. De mindhiába: egyetlen járható útjuk maradt, s meg is indultak rajta. Eljöttek párosával és csoportosan, felajánlották tizenkét dollárjukat, és felvételért folyamodtak. Meglepődve értesültek arról, hogy jóval korábban néhány új alapszabály-kiegészítés történt. Például a tagfelvételi illetéket felemelték ötven dollárra; ezt az összeget fel kellett ajánlani, úgyszintén tíz százalékát annak a fizetésnek is, amit a jelentkező az Egylet alapításától számított minden egyes hónapban kapott. Ez sok esetben három-négyszáz dollárra is felment. Az Egylet mégsem vette figyelembe a jelentkezést mindaddig, amíg nem látott pénzmagot. Sőt, még akkor is elvághatta a felvételi kérelmet egyetlen ellenszavazat. Minden tagnak személyesen, tanúk előtt, igennel vagy nemmel kellett szavaznia; ilyenformán hetekbe tellett egy-egy jelölt felvétele, mert sok kormányos hosszú ideig volt úton. A megtért bűnösök mégiscsak összekaparták megtakarított pénzüket, és a nehézkes szavazási eljáráson keresztül egyik a másik után beállt a nyájba. Végül is eljött az idő, amikor már csak vagy tízen maradtak kívül. Ezek fogadkoztak: inkább éhen vesznek, semhogy felvételüket kérjék. Így aztán hosszú időn át munka nélkül maradtak, mert természetesen senki sem merészelte alkalmazni őket.

Később az Egylet közhírré tette, hogy bizonyos időtől kezdve havi ötszáz dollárra emeli a fizetéseket. Ekkorra valamennyi fiókegylet megerősödött, és a Read River Egylet havi hétszáz dollárra emelte a fizetéseket. Ezek hatására kénytelen-kelletlen beadta a derekát a tíz kívülálló is, kérve felvételét. Most azonban egy újabb alapszabály-módosítás értelmében meg kellett fizetniük a járulékot nemcsak az Egylet megalakulása óta kapott fizetésük, hanem az után is, amit akkor kaptak volna, ha felvételi kérelmük előterjesztéséig folytatták volna a munkát, ahelyett, hogy duzzogva és tétlenkedve félrevonulnak. Kisült, hogy a felvételük nehéz dolog, de végül is megtörtént. A csoport legmakacsabb tagja olyan soká halogatta a belépést, hogy felvételi kérelmével együtt már hatszázhuszonöt dollárnyi, terhére felhalmozódott járulékot kellett beküldenie.

Az Egyletnek most jó bankszámlája volt, s nagyon megerősödött.

Nem maradt több kívülálló. Kiegészítették az alapszabályokat azzal a rendelkezéssel, amely öt évre eltiltotta inasok vagy gyakornokok felvételét; az említett idő elmúltával korlátozott számban lehet majd őket felfogadni, de magánszemély akkor sem szerződtetheti őket, csupán az Egylet, a következő feltételek mellett: ha a jelentkező betöltötte tizennyolcadik évét, tisztességes családból származik és jelleme kifogástalan; tanultságát vizsgával igazolja; előre lefizet ezer dollárt azért a kiváltságért, hogy gyakornok lehet, és mindaddig engedelmességgel tartozik az Egyletnek, amíg csak a tagok nagy része (úgy emlékszem, több mint a fele) hajlandónak nem mutatkozik ellenjegyezni kérvényét a kormányosi engedélyért.

Valamennyi, előzőleg felfogadott gyakornokot elszakítottak mesterétől, ezek az Egylet irányítása alá kerültek. Az elnök és a titkár saját maga osztotta be őket szolgálatra egyik vagy másik hajóra, és váltogatva helyezte őket hajóról hajóra bizonyos szabályok szerint. Ha valamelyik kormányos igazolta, hogy gyenge egészségi állapota miatt segítségre szorul, inast rendeltek melléje.

Az özvegyek és árvák listája növekedett, de ugyanígy növekedett az Egylet pénzalapja is. Az Egylet gondoskodott tagjainak díszes temetéséről. Ha a szükség megkívánta, embereket küldött a folyóra, hogy kutassák fel a szerencsétlenségnél eltűnt testvéreik holttestét; az ilyen kutatás olykor ezer dollárba is belekerült.

Az Egylet megszerezte az engedélyt, és biztosítási tevékenységet is kezdett. Nemcsak tagjaival kötött életbiztosítást, hanem a gőzhajókért is kockázatot vállalt.

A szervezet elpusztíthatatlannak látszott. A legszilárdabb monopólium volt a világon. Az Egyesült Államok törvénye szerint senki sem lehetett kormányossá, ha két, kellő engedéllyel bíró kormányos nem ellenjegyezte kérvényét, és senki sem volt illetékes az ellenjegyzésre az Egyleten kívül. Így aztán a kormányosok elszaporodása véget ért. Minden évben meghaltak néhányan, mások meg öregség vagy betegség miatt váltak alkalmatlanokká; és nem volt új ember, aki a helyükbe lépett volna. Idővel az Egylet olyan magasra emelhette a fizetéseket, amilyenre csak akarta; és mindaddig, amíg elég bölcs volt, nem vitte túlzásba a dolgot, tehát nem hívta ki maga ellen a szövetségi kormányt, hogy az netalán megváltoztassa az engedélyezési rendszert. A gőzhajó-tulajdonosok így kénytelen-kelletlen beletörődtek az uralmába, mert úgysem segíthettek magukon.

A tulajdonosok és kapitányok álltak egyedüli akadályként az Egylet teljhatalmának útjában, de végül ezt az akadályt is elhárították. Bármily hihetetlennek látszik is, a tulajdonosok és kapitányok megfontoltan, saját maguk vonultak vissza. Amikor a kormányosok egylete hónapokkal előbb közhírré tette, hogy 1861. szeptember elsejétől kezdve a fizetések havi ötszáz dollárra emelkednek, a tulajdonosok és kapitányok azonnal felemelték a fuvardíjat pár centtel, és a folyó menti farmereknek megmagyarázták, hogy erre a várható fizetésemelések súlyos terhe

miatt kerül sor. Meglehetősen gyenge érvelés volt, de a farmerek, úgy látszik, nem vették észre ingatagságát. Ésszerűnek tartották, hogy amikor egy véka kukoricára öt cent többlet-fuvardíjat rónak, ezt a körülmények teszik indokolttá, s nem gondolták meg, hogy ez az emelés negyvenezer zsák áruszállítmánynál sokkal többre rúg, mint amennyi az új bérek fedezésére kell.

A kapitányok és tulajdonosok mindenesetre tüstént megalkották a maguk külön egyesületét, és javasolták, hogy a kapitányok fizetését ugyancsak ötszáz dollárba rögzítsék, javasolták továbbá a fuvardíj újabb emelését is.

Ez bizony egészen újszerű gondolat volt - mégis azt gondolták, hogy az elért sikert megismételhetik. Az új egyesület határozatilag kimondotta (mert mindez még az előtt történt, hogy a kormányosok Egylete az összes kívülállókat felvette volna a tagjai közé), hogy ha egy kapitány Egyleten kívüli kormányost alkalmaz, kényszeríthető az elbocsátására, sőt ötszáz dollár pénzbüntetést is kell fizetnie. Néhány ilyen súlyos pénzbírságot be is hajtottak, amíg a kapitányok szervezete annyira meg nem erősödött, hogy tagjait teljes tekintéllyel irányíthassa; de mindez egyszerre megszűnt. A kapitányok megpróbálták rávenni a kormányosokat, hogy testületüknek egy tagja se vállalhasson szolgálatot egyesületen kívüli kapitány alatt, de ezt a javaslatot elvetették. A kormányosok felismerték, hogy a kapitányok és a biztosítók amúgy is támogatják őket, bölcsen tartózkodtak hát ettől a zavaros szövetkezéstől.

Amint már említettem, a kormányosok Egylete ez időben a világ talán legszilárdabb monopóliuma volt, és valósággal elpusztíthatatlannak látszott. És dicsőségének napjai mégis meg voltak számlálva. Először is a Mississippi, Tennessee és Kentucky államokon keresztül haladó, az északi vasúti csomópontok felé húzódó új vasúti hálózat kezdte elszívni az utasokat a gőzhajóktól; azután jött Észak és Dél háborúja, amely néhány éven át majdnem teljesen megsemmisítette a gőzhajózási vállalatokat; a legtöbb kormányos munka nélkül maradt, miközben a megélhetés költségei állandóan növekedtek; majd a St. Louis-i Egylet pénztárosa belenyúlt a pénzesfiókba, és az alaptőkét az utolsó dollárig elsikkasztotta; végül pedig, minthogy a vasút mindenhová behatolt, a háború után a gőzhajóknak alig maradt más dolguk, mint az áruszállítás; így aztán tüstént megjelent az Atlanti-óceán partjáról valami ötletes ember, aki megvalósította azt a gondolatot, hogy egy tucat gőzös árurakományát levontatja New Orleansbe egy közönséges kis vontatóhajó farához erősített vontatókötélen; és íme, mondhatni egy szempillantás alatt, az eltűnt múlt siratnivaló emléke maradt az Egylet és a hajóvezetés nehéz tudománya!

A versenyek kora

„... a kapitány arra az egy útra otthon hagyta
a glaszékesztyűjét, és leborotváltatta a haját.”

A gőzhajók New Orleanst szokás szerint délután négy és öt óra közt hagyták el. Három órától fogva már gyantát és szurokfenyőt raktak a tűzre (ez volt az előkészület jele), így aztán két-hárommérföldnyi távolságból gyönyörködhetett az ember a felszálló szénfekete, hatalmas füstoszlopok méltóságos, festői látványában; olyan volt ez, mint egy oszlop, amely ugyancsak füstből faragott fekete boltozatot tart, s az egész füstpalota lassan szétterül a város fölött. Minden induló hajónak ott lengedezett a lobogója az előrúdon, néha egy második a hajó farán. Két-három mérföld hosszúságban hajóstisztek parancsolgattak és szitkozódtak a szokottnál is hangosabban; az elszállításra váró hordók és ládák végtelen menetben haladtak a rakparton, és repültek fel a hajó előrészébe - elkésett utasok bujkáltak és ugráltak ezek közt az eszeveszett tárgyak közt, azt remélve, hogy elevenen elérik a hajóhidat, ugyanakkor kételkedve ebben; asszonyok kézitarsollyal és kalapdobozzal a kezükben igyekeztek lépést tartani férjükkel, akit útizsákkal és síró csecsemővel raktak meg -, s ez bizony nem sikerült nekik, mert fejüket vesztették a nagy kavarodásban, zajban és általános zűrzavarban. Taligák és csomaghordó kocsik csörömpöltek ide-oda vad sietséggel, minduntalan összeakaszkodva és egybefonódva, ilyenkor másodpercekre is eltakarta őket a sűrű káromkodás fellege. A gőzhajók hosszú sorának egyik végétől a másikig valamennyi emelőcsiga fülsiketítően csikorgott, zúgott a raktárnyílások fölött elhaladva, miközben az árut az alsó helyiségbe eresztette le, és a félmeztelen, izzadó néger legénység eközben ezt a dalocskát bőgte: „Gyön az utolsó zsák! Gyön ma’ az utolsó zsák!” - mindez elképzelhetetlen lelkesültséget keltett bennük, a zavaros összevisszaság és lárma mindenki mást megbolondított volna. Közben a gőzhajók vihar-, és kazánfedélzete zsúfolásig megtelt utasokkal, hogy csak úgy feketéllett tőlük. Az „utolsó” csengettyűjelek végigviharzottak az egész vonalon, s akkor a hangzavar mintha megkétszereződött volna. Egy-két pillanat múlva elhangzott a végső figyelmeztetés - kínai gongok hördülése -, és ugyanakkor a kiáltás: „Aki pediglen nem utazik, az szájjon le a hajóóróól!” És íme, a hangzavar megnégyszereződött! A nem utazók kirajzottak a partra, felborítva az izgatott sereghajtókat, akik még megpróbáltak felkerülni. Egy pillanat múlva a hajókat a parttal összekötő pallók hosszú sorát bevonták; mindegyiken ott lihegett a szokásos utolsó elkésett utas, aki foggal és körömmel kapaszkodik a palló végébe, miközben a szokásos utolsó búcsúzkodó a fején keresztül próbál partra jutni. Most néhány hajó farral besiklik a folyóba, széles hézagokat hagyva a hátra maradt gőzösök zárt sorában. A polgárok ellepték a veszteglő hajók fedélzetét, hogy onnan gyönyörködjenek a látványban. Egyik gőzös a másik után feszül neki, szedi össze minden erejét, s egyszerre nagy lendülettel tovasiklik, óriási gőznyomással, lengő lobogóval, gomolygó fekete füstöt húzva maga után. Az egész legénység, fűtők és matrózok (általában kormos arcú négerek) a hajó orrán tömörülnek, a legjobb hangú legény a csoport közepén, a járgányon áll, sapkát vagy zászlót lóbálnak, és mindannyian hatalmas kórusban ordítanak, mialatt eldördülnek a hajók díszlövései, a nézők sokasága pedig kalapját lengeti, és örömrivalgást hallat! Egyik gőzös a másik után vonalba fejlődik, és a díszes menet valósággal repül az ár ellen.

Amikor a régi időkben két gyors hajó versenyre kelt egymással, nagy néptömeg szeme láttára, lelkesítő volt hallgatni a legénység dalolását, különösen ha este indultak, mert a hajó előrészét ilyenkor megvilágította a fáklyák vörös fénye. A versenyzés isteni szórakozás volt. A közön-

ség veszélyesnek hitte; pedig nem így állt a dolog - legalábbis azóta, hogy törvény szabta meg: minden hajó csak ennyi meg ennyi gőzt fejleszthet a négyzet-hüvelykenként számított kazánfelületre. A gépész sohasem bóbiskolt el, nem is volt gondatlan, mert szívét-lelkét beleadta a versenybe. Állandóan éber volt, ellenőrizte a biztonsági szelepeket, vigyázott mindenre. Veszély csak a lassú, nehézkesen küszködő hajókra leselkedett, ahol a gépészeket időnként elnyomta a buzgóság, és hagyták, hogy hulladék kerüljön a tápvízvezető csőbe, s elzárták a kazánoktól a vízutánpótlást.

A gőzhajózás virágkorában óriási fontosságú eseményszámba ment két közismerten gyors járású gőzhajó versenye. A verseny időpontját már hetekkel előbb meghatározták, s ettől kezdve az egész Mississippi völgye az emésztő izgalom állapotában élt. Az emberek megfeledkeztek a politikáról és az időjárásról, csakis a küszöbön álló versenyről beszélgettek. Amint közeledett az idő, a két gőzös „nekivetkőzött", és készenlétbe helyezkedett. Minden akadályt, amely növelte a súlyt, vagy ellenálló felületet nyújtott a szélnek vagy víznek, eltávolítottak, feltéve, hogy a hajó meglehetett nélkülük. A felső fedélzetet, sőt néha még az árbocdarukat is partra tették, így aztán semmi eszközt nem hagytak a hajón arra az esetre, ha megfeneklenék, és ki kellene szabadítani. Amikor az „Eclipse" és az „A. L. Shotwell" sok évvel ezelőtt összemérte erejét egy nagy versenyben, azt mondogatták, hogy az „Eclipse" kéményeit összekötő csodálatos díszrúdról nagy fáradsággal lekaparták az aranyozást, s a kapitány arra az egy útra otthon hagyta glaszékesztyűjét, és leborotváltatta a haját. Én azonban mindig kételkedtem az efféle mende-mondákban.

Ha tudták a hajóról, hogy legnagyobb sebességét akkor fejti ki, amikor merülése elöl öt és fél, hátul pedig öt láb, akkor gondosan ehhez igazították a terhelést - ezek után pedig nem vettek volna fel az árujegyzékbe még egy adag köhögés elleni pirulát sem. Alig néhány utast vállaltak, mert ezek nemcsak súlytöbbletet jelentenek, hanem sohasem ügyelnek a hajó egyensúlybeli állapotára. Mindig arra az oldalra szaladnak, ahol valami látnivaló akad, míg a lelkiismeretes és tapasztalt gőzhajós a hajó közepén marad, egy vízszintező műszer segítségével még a haját is középen választja el.

Útközben sem árukat, sem utasokat nem vettek fel, ez tilos volt, mert a versenyzők csupán a legnagyobb városoknál álltak meg, akkor is csak éppen megérintették a partot, és máris repültek tovább. A szenes- és fásdereglyékkel már előre megállapodtak, és ezek készenlétben állottak, hogy egyetlen intésre belekapaszkodjanak a repülő gőzösbe. Kétszeres legénységet vittek magukkal, hogy minden munkát gyorsan tudjanak elvégezni.

Amikor elérkezik a meghatározott nap, és teljes a felkészültség, a két gőzös befarol a folyamba, és rövid ideig manőverezik, úgy figyelik egymás legkisebb mozdulatát is, mintha élőlények volnának; lobogók bevonva, a visszatartott gőz fütyül a biztonsági szelepeken át, a kéményekből fekete füst tekergőzik és gomolyog, elsötétítve a levegőt. Emberek, mindenütt csak emberek; a partok, a háztetők, a gőzhajók, a bárkák tele vannak velük, és tudjuk, hogy a széles Mississippi partjain, észak felé, ezerkétszáz mérföldön át, hemzsegni fognak az emberek, hogy a versenyzőket üdvözöljék.

Egyszerre csak nagy gőzoszlop szakad fel mindkét gőzös kéményeiből, két ágyú üdvlövést ad le, két piros inges hős, aki a járgányra kapaszkodott, meglengeti kis zászlaját az előfedélzeten összegyűlt legénység feje fölött, két panaszos szólóhang epekedik a légben néhány tiszteletadó másodpercig, majd két hatalmas kórus harsan - és már itt jönnek! Rezesbanda fújja a „Hail, Columbiá"-t, egyik üdvrivalgás a másik után mennydörög a partokról, és a két díszes alkotmány elsüvít, akár a szélvész.

Ezek a hajók most már meg sem állnak New Orleans és St. Louis között, kivéve egy-két pillanatot a nagy városoknál, vagy azért, hogy magukhoz kapcsolják a fásdereglyéket. Az olvasónak a hajón kellene lennie, amikor két ilyen dereglyét vontatókötélre vesznek, egy sereg ember ugrik át mindegyikbe; bámulatos, hogy eltűnnek a súlyos hasábok a dereglyékről, amíg az ember megtörli, majd újra felteszi a pápaszemét.

A két, pontosan egyforma gőzös nap nap után egymás látókörében marad. Sőt, egymás oldalán haladnának, ha a kormányosok nem volnának különbözőek, és bizony az agyafúrtabb fogja megnyerni a versenyt. Ha az egyik hajónak van egy „villám-kormányosa", akinek a társa nála valamivel kisebb értékű, az ember messziről megmondhatja, melyikük van szolgálatban, ha megjegyzi, hogy a hajó tért nyert-e, avagy vesztett a négyórás szolgálati idő alatt. A legügyesebb kormányos is késleltetheti a hajót, ha nincs elég finom érzéke a kormányzáshoz. A kormányzás igen nagy művészet. A kormánylapátot például nem szabad a hajó farához képest keresztben tartani, ha gyorsan akarunk felfelé haladni a folyón.

Természetesen nagy különbség van az egyes hajók között. Hosszú időn át szolgáltam olyan gőzösön, amely annyira lassú volt, hogy azt is elfelejtettük, melyik évben hagytuk el a kikötőt. De ez természetesen ritkán esett meg. A komphajók értékes járatukat vesztették el, mert utasaik megöregedtek és meghaltak, miközben a hajóra vártak. Ez azonban még ritkább eset volt. Okmányaim, amelyek ezeket az eseményeket tanúsítják, gondatlanságból elkallódtak. Egy bizonyos, a „John J. Roe" olyan lassú volt, hogy amikor végül a Madrid-kanyarban elsüllyedt, tulajdonosa csak öt év múlva tudta meg. Ez ugyan megdöbbentő tény, a feljegyzések szerint mégis így történt. Ez a gőzös szörnyű lassú volt; de gyakran éltünk át vele igen izgalmas időket, amikor szigetekkel, szálfatutajokkal és más ilyenfélékkel versenyeztünk. Egyik utunkon azért meglehetősen jól helytálltunk. Tizenhat nap alatt értünk el St. Louisba. De még ilyen rohamlépésben is, úgy emlékszem, háromszor váltottuk az őrszolgálatot az Adams-erőd előtti, öt mérföld hosszú egyenes szakaszon. Persze az is igaz, hogy az egyenes szakaszokon meglehetősen élénk a sodrás.

New Orleanstől Grand Gulfig az utat (háromszáznegyven mérföld) négy nap alatt tettük meg; az „Eclipse" és a „Shotwell" megtette egy nap alatt. A 63-as mellékágon (hétszáz mérföld) kilenc napot töltöttünk el; az „Eclipse" és „Shotwell" lefutotta két nap alatt. Valamivel több mint egy nemzedékkel ezelőtt egy „J. M. White" nevű hajó New Orleanstől Cairóig három nap, hat óra és negyvennégy perc alatt ért el. 1853-ban az „Eclipse" ugyanezt az utat három nap, három óra és húsz perc alatt tette meg[11]. 1870-ben az „R. E. Lee" megtette három nap és egy óra alatt. Állítólag ez volt a rekord. Megpróbálom bebizonyítani, hogy ez tévedés. Éspedig a New Orleans és Cairo közti távolság abban az időben, amikor a „J. M. White" járt rajta, mintegy ezerszázhat mérföld volt; tehát a hajó átlagos sebessége valamivel több volt óránként tizennégy mérföldnél. Az „Eclipse" útja idején e kikötők közti távolság ezernyolcvan mérföldre csökkent; tehát a hajó átlagos sebessége az óránkénti tizennégy és háromnyolcad mérföldnek egy árnyalattal alatta maradt. Az „R. E. Lee" útja idején a távolság mintegy ezerharminc mérföldre csökkent; tehát e hajó átlagos sebessége óránként mintegy tizennégy és egynyolcad mérföld volt. Így aztán nem vitatható, hogy valamennyi közt az „Eclipse" ideje volt a legrövidebb.

[11] Az idő vitás. Tekintélyes források hozzáadnak ehhez egy óra tizenhat percet. - *M.T.*

Az átvágások - no meg Stephen

„... A régi kanyar medre már kezdett eltömődni,
és a hajónak titokzatos zátonyokat kellett kikerülnie.
A megdöbbent kormányosok szitkozódtak...”

A Mississippi egyik különlegessége, hogy időnként megrövidül. Ha egy körbehámozott alma hosszú, tekergős héját magunk mögé dobjuk, ez hozzávetőleg a Mississippi valamely átlagos szakaszának képéhez hasonlatos; vagyis a kilencszáz mérföldjéhez, amely az Illinoisbeli Cairótól dél felé New Orleansig terjed, minthogy ez csodálatosan kacskaringós, és csak imittamott, nagy időközökben szakítja meg rövid, egyenes szakaszocska. A Cairótól észak felé St. Louisig terjedő kétszáz mérföldnyi szakasz egyáltalában nem ilyen kanyargós, mert ez a vidék sziklás, s a folyó nemigen tudja átvágni.

A víz az alsó folyórész hordalék-partjainál mély öblű, patkó alakú kanyarokat tesz; valóban olyan mélyeket, hogy ha némely helyen a patkó egyik szárának végénél partra szállunk, és gyalogosan sétálunk át a patkó két vége közti földszoroson, ami úgy fél-háromnegyed mérföld, nyugodtan leülhetünk, és két órán át is várhatunk, míg gőzösünk óránként tízmérföldes sebességgel körülhajózza a hosszú hajlatot, és újra felvesz bennünket. Ha a folyó gyorsan árad, egy csirkefogónak, akinek az ültetvénye messze bent a szárazföldön van, és földbirtoka ezért kisebb értékű, csak a megfelelő alkalomra kell várnia, és egy sötét éjjelen kis csatornát vághat a keskeny földszoroson keresztül, beleirányítva a vizet, és bámulatosan rövid idő alatt bekövetkezik a csoda: nevezetesen, az egész Mississippi elfoglalja azt a kis árkot, és a szárazföldi ember így ültetvényét a víz partjára helyezte (megnégyszerezve ezzel az értékét) - a másik ember korábban értékes ültetvénye pedig messze kint találja magát egy nagy szigeten; a régi vízfolyás rövidesen elsekélyesedik körülötte, a hajók nem tudják megközelíteni tíz mérföld távolságon belül, és földjének az értéke leszáll a korábbinak a negyedére. Amikor szükséges, őröket állítanak ezekre a keskeny földszorosokra, és ha valakit véletlenül rajtakapnak, amint árkot ás azon a helyen, hát akkor bizony minden eshetőség az ellen szól, hogy még egyszer ásót vehet a kezébe.

Figyeljék meg ennek az árokásásnak néhány érdekes eredményét. Volt egyszer egy földszoros, szemben Port Hudsonnel (Louisiana állam), amely legkeskenyebb pontján csupán félmérföldnyi volt. Tizenöt perc alatt át lehetett sétálni rajta; de ha szálfatutajon megkerülte az ember az egész előreugró fokot, harmincöt mérföldet kellett utaznia, hogy ugyanoda elérjen. 1722-ben a folyó átvágta ezt a földszorost, elhagyta régi medrét, és ilyenformán megrövidítette magát harmincöt mérfölddel. Ugyanilyen módon rövidített magán huszonöt mérföldnyit Black Hawk Pointnál 1699-ben. Red River Landing alatt a Raccourci-átvágás keletkezett (gondolom: negyven-ötven évvel ezelőtt). Ez is megrövidítette a folyót huszonnyolc mérfölddel. Ha az ember napjainkban ennek a három átvágásnak legdélibb pontjától legészakibb pontjáig utazik a folyón, csupán hetven mérföldet tesz meg. Százhetvenhat évvel ezelőtt ugyanennek az útnak a megtételéhez százötvennyolc mérföldet kellett utaznia - tehát nyolcvannyolc mérfölddel lett rövidebb a Mississippi ezen a csekély távolságon. A múltban (ez már régen feledésbe merült) átvágások keletkeztek Vidalia fölött, Louisianában is - éspedig a 92-es, a 84-es szigetnél és a Halé-csúcsnál. Ezek együtt hetvenkét mérfölddel rövidítették a folyót.

Azóta, hogy a Mississippin jártam, átvágások támadtak a Hurrikán-szigetnél, a 100-as szigetnél, Napóleonnál (Arkansasban), a Walnut- és a Council-kanyarnál. Ezek együttesen hatvanhét mérfölddel tették rövidebbé a folyót. Kormányos koromban az Amerika-kanyarnál keletkezett egy átvágás, amely tízmérföldnyit, vagy még jelentősebben megrövidítette a folyót.

Ilyenképpen a Mississippi Cairo és New Orleans között százhetvenhat évvel ezelőtt ezerkétszáztizenöt mérföld hosszú volt. Az 1722. évi átvágás után ezerszáznyolcvan mérföld lett. Ezernegyvenre csökkent az Amerikai-kanyarnál történt átvágás után. Azóta ismét elvesztett hatvankét mérföldet. Jelenleg tehát csak kilencszázhetvenhárom mérföld hosszú.

Ha én most nagyképű tudományos ember akarnék lenni, aki „levonja" a következtetést abból, ami a közelmúltban egy adott időszakban történt, és arra alkalmazza, hogy mi történt a távoli múltban, vagy netalán abból, ami az elmúlt években történt, arra vonatkozó jóslásokba bocsátkoznék, hogy mi fog történni a messze jövőben: micsoda alkalmam lenne itt erre! Ritka érv a geológiának, méghozzá pompás tudományos tényanyag alapján. Még a darwinizmus is boldog lehetne ilyen érvek birtokában! A jégkorszak nagy dolog, csakhogy olyan régen volt. Tessék csak idefigyelni: százhetvenhat év alatt az alsó Mississippi rövidített magán kétszáznegyvenkét mérföldet. Ez átlagban valamivel felette van az évenkénti egy és egyharmad mérföldnek. Így aztán minden hűvösfejű ember, aki nem vak és nem agyalágyult, láthatja, hogy az „Alsó Oölitikus Szilúr" korszakban - most novemberben lesz éppen egymillió éve - a Mississippi alsó szakaszának hossza meghaladta a háromezer mérföldet, és úgy nyúlt ki a Mexikói-öböl fölé, akár egy horgászbot. Ugyanebből az adatból mindenki láthatja, hogy mától számított hatszáznegyvenkét év múlva az alsó Mississippi csak egy egész és háromnegyed mérföld hosszú lesz, Cairo és New Orleans utcái egybekapcsolódnak, és kényelmesen megférnek egyetlen polgármester és közös városi tanács vezetése alatt. Van valami varázslatos a tudományban. A tények csekély befektetéséből a föltevések bőséges profitja árad vissza az emberhez.

Ha a víz elkezd özönleni egy olyan árkon át, amilyenről az előbb beszéltem, a környékbeliek számára ütött a költözködés órája. A víz úgy lehasítja a partokat, akár egy kés. Mikor az árok tizenkét-tizenöt lábnyira szélesedett, a szerencsétlenség befejezett tény, mert nincs több földi hatalom, amely megállíthatná. Amikor a szélesség elérte a száz yardot, a partok kezdenek negyed hektár széles szeletekben lehámlani. A vízáramlás azelőtt óránként csak öt mérföldet tett meg; most a távolság csökkenésével ez a sebesség szörnyen megnövekszik. Rajta voltam azon a hajón, mely elsőnek próbált áthaladni az Amerikai-kanyarnál keletkezett átvágáson, de nem voltunk képesek áthajózni rajta. Éjféltájban próbálkoztunk. Bizony, viharos éjszakánk volt. Szakadatlanul mennydörgött, villámlott, és zuhogott az eső. A víz sodrásának sebességét az átvágásban óránkénti tizenöt-húsz mérföldre becsülték, a mi hajónk legjobb teljesítménye tizenkettő-tizenhárom volt, méghozzá eléggé csendes vízben, így hát alighanem bolondság volt tőlünk, hogy az átvágást megkíséreltük. Mr. Brownban azonban nagy becsvágy égett, és ragaszkodott a kísérlethez.

A part melletti vízsodrás körülbelül olyan gyors volt, mint a sodrás bent a középen; így aztán úgy repültünk a part mentén, mint egy expresszvonat, teljes gőzzel repültünk, és vártuk a vízlökést, amikor a partfoknál kavargó sodrásba kerültünk. Ámde minden felkészültségünk hiábavaló volt. Abban a pillanatban, amint a sodrás elkapott bennünket, úgy megpörgette a hajót, akár egy búgócsigát, a víz elözönlötte az előfedélzetet, és a gőzös annyira oldalra dőlt, hogy alig tudott az ember megállni a lábán. A következő pillanatban már kint voltunk a folyóban, teljes erővel azon dolgozva, hogy ne sodródjunk az erdőségbe. A kísérletet négyszer ismételtük meg. Az előfedélzet folyosóján álltam, és figyeltem. Bámulatos volt, hogy a hajó milyen hirtelen megpördült a tengelye körül, és farát mutatja abban a pillanatban, amikor

kikerül az örvényből, s a sodrás megragadja az orrát. Hajónk úgy megremegett, mintha a hajó teljes sebességgel homokzátonyra futott volna. A villámfénynél látni lehetett az ültetvények kunyhóit és a folyóba omló hatalmas földtömegeket. Akkora volt a recsegés-ropogás, hogy akár mennydörgésnek is beillett volna. Amint ott pöndörödtünk, alig húszlábnyira haladtunk el egy ház mellett, amelynek ablakában lámpa égett, és ugyanabban a pillanatban már a vízbe is dőlt a ház. Senki se tudott megállni az előfedélzeten; a víz valósággal végigsöpört rajta, valahányszor a vízsodrás keresztbe kapta a hajót. Negyedik próbálkozásunk után megállapodtunk egy erdőségben, kétmérföldnyire az átvágás alatt; természetesen az egész vidéket elárasztotta a víz. Egy-két nappal utóbb az átvágás már háromnegyed mérföld széles volt, és a hajók könnyen át tudtak menni rajta, tehát megtakarítottak tíz mérföldet.

A régi Raccouri-átvágás huszonnyolc mérfölddel csökkentette a folyó hosszát. Ehhez egy monda is fűződik. Úgy beszélték, hogy éjnek idején egy hajó ment itt el, a szokásos útvonalon, körös-körül megtéve az óriási kanyart, mert a kormányosok még nem tudták, hogy az átvágás bekövetkezett. Szörnyű éjszaka volt, a tárgyak alakja homályos és torz formát öltött. A régi kanyar medre már kezdett eltömődni, és a hajónak titokzatos zátonyokat kellett kikerülnie, olykor-olykor érintett is egyet. A megdöbbent kormányosok szitkozódtak, majd azt a teljesen szükségtelen óhajt említették az égnek, hogy bár sohase kerülnének ki erről a helyről. Amint ilyen esetekben történni szokott, a különös kérés meghallgatásra talált, a többi azonban nem. Így aztán mind a mai napig ott bolyong a kísértetgőzös az elhagyott folyóágban, és keresi a kivezető utat. Jó néhány komoly éjjeliőr esküdözött nekem, hogy elhaladva a sziget felső végénél, szitáló esős, sötét éjszakákon félénken odapillantott, és látta a kísértethajó fényeinek halvány izzását a messze sötétségen áthatolni, sőt hallotta a kémények fojtott pöfögését és a vízmérők elnyújtott panaszos kiáltozását is.

További statisztikai adatok híján engedjék meg nekem, hogy ezt a fejezetet egy - Stephenre vonatkozó - megemlékezéssel zárjam le.

A kapitányok és kormányosok nagy része őrizte magánál Stephen adóslevelét az általa kölcsönvett összegekről, kétszázötven dollártól felfelé. Stephen azonban sohasem fizette ki egyetlen adóslevelét sem, de igen pontosan és nagy igyekezettel újította meg őket minden esztendőben.

Végül is természetesen elérkezett az az idő, amikor Stephen már nem kérhetett kölcsön régi hitelezőitől; kénytelen volt hát új áldozatokra vadászni, akik még nem ismerték őt. Ilyen áldozat volt a jószívű, jámbor, fiatal Yates (álnevet használok, de valódi neve is Y-nal kezdődött).

A fiatal Yates megkapta a kormányosi jogosítványt, álláshoz is jutott, és amikor hónap végén felkapaszkodott az írnok fülkéjébe, ahol megkapta kétszázötven dollárját vadonatúj bankjegyekben, Stephen már várta! Sima szavakkal hízelegni kezdett, és Yates kétszázötven dollárja igen rövid idő alatt gazdát cserélt. Az eset rövidesen köztudomásúvá lett a kormányosok fő találkozóhelyén, s a régi hitelezők öröme és elégtétele nagy és nemes volt. Ámde az ártatlan Yates egyáltalában nem gyanította, hogy Stephennek az az ígérete, mely szerint a hét végén pontosan fizetni fog, fabatkát sem ér. Yates a meghatározott időben jelentkezett pénzéért; Stephen azonban megpuhította, és egy hétre lerázta a nyakáról. Akkor aztán a megállapodás szerint újra megjelent, és újra csak meglágyítva távozott, egy újabb halasztás szenvedésével terhelten. Így ment ez vég nélkül. Yates hétről hétre felkereste Stephent, de hasztalanul, végül hát abbahagyta a dolgot.

Ekkor azonban tüstént Stephen kezdett Yates nyakára járni! Ahol csak Yates megjelent, ott volt az elkerülhetetlen Stephen is. És nemcsak hogy ott volt, hanem sugárzott a rokonszenvtől, és csak úgy ömlöttek belőle a bocsánatkérő szavak, hogy nem képes fizetni. Utóbb, amikor csak meglátta a szegény Yates, hogy Stephen közeledik, sarkon fordult és menekült, s a társaságát is magával vitte, ha éppen volt társasága. De ez sem használt! Adósa lerohanta, és sarokba szorította. Stephen lelkendezve és kipirulva érkezett, kinyújtott kézzel, mohó szemmel, szinte tőből kitépte Yates mindkét karját, és ömleni kezdtek belőle a szavak, valahogy ilyenformán:

- Jól megfuttatott, a mindenségit! Láttam, hogy nem vett észre, hát minden gőzt bele kellett adnom, mert attól féltem, hogy elkerüljük egymást! Itt van hát! Maradjon csak így, hadd nézzem meg jobban! A régi, változatlan, nemes ábrázat. (Yates barátjához fordulva:) Nézzen csak rá! Nézzen rá! Milyen jóleső érzés ránézni! Hát nem olyan, mint egy kép? Egyesek képnek nevezik; én - panorámának! Ez ő - valóságos panoráma. És most jut eszembe! Bárcsak egy órával előbb találkoztunk volna! Huszonnégy órán át őriztem magamnál azt a bizonyos kétszázötven dollárt; mindenütt kerestem már. Vártam a Planter mulatóban tegnap este hattól ma reggel két óráig, pihenés és étkezés nélkül. Azzal fogad a feleségem: „Hol voltál egész éjjel?” Mondom: „Ez a tartozás súlyosan nyomja a lelkemet.” Erre ő: „Életemben nem láttam olyan embert, aki a tartozását annyira szívén viselné, mint te.” Mondom én: „Ilyen a természetem; hogyan is tudnék változtatni rajta?” Mondja ő: „Jól van, feküdj le, és pihenj egy kicsit.” Erre én: „Nem addig, amíg az a szegény, nemes lelkű fiatalember meg nem kapta a pénzét.” Ezért hát egész éjjel fennmaradtam, s amikor ma reggel elszáguldottam, az első ember, akivel találkoztam, azt mondja nekem, hogy a „Grand Turk”-kel elhajózott New Orleansbe. Nos, kérném, a falnak dőltem, úgy sírtam. Úgy segítsen az Isten, nem tehettem mást. A ház gazdája kijött egy törlőronggyal, és azt mondta: nem szereti, ha az emberek lebőgik a háza falát; akkor úgy éreztem, hogy az egész világ ellenem fordult, és nincs értelme, hogy tovább éljek. És amint egy órával ezelőtt mendegélek, hallatlan lelki kínok között, találkozom Jim Wilsonnel. Neki fizettem ki a kétszázötven dollárt törlesztésül. És ha most arra gondolok, hogy maga itt van, nekem pedig nincs egy fillérem sem! De olyan biztos, ahogy itt állok ezen a helyen, ezen a bizonyos téglán - íme, egy karcolást is tettem a téglára, hogy az is emlékeztessen -, kölcsönveszem azt a pénzt, és kifizetem holnap, pontosan déli tizenkét órakor! Maradjon még így; hadd nézzem meg legalább még egyszer.

És így tovább. Yates már az életét is elunta. Nem tudott elmenekülni adósától, és adósának szörnyű szenvedésétől amiatt, hogy nem képes fizetni. Félt mutatkozni az utcán, nehogy ott találja Stephent. Abban az időben Bogart biliárdszalonja a kormányosok kedvelt találkozóhelye volt. Részben azért jöttek itt össze, hogy kicseréljék egymás közt a folyóról szóló híreket, részben hogy játsszanak. Egy reggel Yates itt volt; Stephen is itt volt, de nem mutatkozott. Utóbb azonban, amikor már majd valamennyi kormányos együtt volt, aki a városban tartózkodott, Stephen hirtelen megjelent közöttük, és odarohant Yateshez, mint valami rég elvesztett testvérhez.

- Ó, milyen boldog vagyok, hogy látom! Lelkem rajta, hogy látása vigasz a szememnek! Uraim, mindnyájuknak tartozom pénzzel; összesen tartozom itt vagy negyvenezer dollárral. Ezt vissza akarom fizetni; feltett szándékom, hogy visszafizetem - az utolsó fillérig. Nem kell mondanom, úgyis mindnyájan tudják, mennyire elkeserített, hogy ilyen hosszú időn át ilyen mélyen lekötelezték ezek a türelmes és nagylelkű barátok; de a legnagyobb fájdalmat - a lehető legnagyobbat - az az adósság okozza nekem, amivel ennek a derék fiatalembernek tartozom; kifejezetten azért jöttem ide ma reggel, hogy kihirdessem: tudom már, hogyan törleszthetem minden adósságomat! És különösképpen azt óhajtottam, hogy ő is itt legyen, amikor ezt kihirdetem. Hűséges barátom, jótevőm, igenis megtaláltam a módját! Megtaláltam

a módját, hogy minden adósságomat visszafizessem, és megkapja a pénzét! - Yates szemében felcsillant a remény; akkor aztán Stephen kegyesen sugárzó arccal rátette a kezét Yates fejére, és hozzáfűzte: - Adósságaimat ábécé sorrendben rendezem!

Azzal megfordult és eltűnt. Stephen „módszer”-ének jelentősége néhány percig még sötéten kavargott a meglepett és tűnődő tömeg fölött; akkor aztán Yates sóhajtott egyet, és ezt mormogta:

- Nohát, szép kis esélye van a Y-nak! Ez a fickó egész földi életében nem jut tovább a C betűnél, de az is meglehet, hogy az A-nak sem jut a végére!

Néhány különórát veszek

„Hónapokon keresztül minden éjjel megöltem,
nem afféle régi, elcsépelt, hétköznapi módon,
hanem újszerű és festői körülmények között.”

Két, két és fél éves inaskodásom idején sok kormányos keze alatt szolgáltam, tehát sokféle gőzhajósról és gőzhajóról szereztem tapasztalatokat; mert Mr. Bixbynek nem mindig volt ínyére, hogy vele legyek, s ilyenkor valaki mással küldött el. Ezekből a tapasztalatokból mind a mai napig van valami hasznom; a rövid, de szigorú iskoláztatás révén ugyanis személyesen, sőt közelről megismertem az emberi természet majd minden típusát, olyanokat, amilyeneket regényekben, életrajzokban vagy történelmi művekben találhatunk. Nap mint nap megfordul a fejemben a gondolat, hogy a szárazföldön végzett átlagos munka csak negyven év alatt juttat ennyi tapasztalathoz. Ha azt mondom, hogy még mindig profitálok ebből a tapasztalat-kincsből, nem állítom, hogy emberismerővé tett - nem, nem tett azzá, mert az emberismeret velünk születik, megtanulni nem lehet. Hasznos tapasztalataim között mindenféle fajtájú és színű élmény található, de a legtöbbre becsülöm belőlük, hogy ez a korai élménygyűjtés későbbi olvasmányaimat színesebbé tette. Ha egy regényben vagy életrajzban jól megrajzolt jellemet találok, általában meleg személyes érdeklődést érzek iránta, hiszen régi ismerősöm már: találkoztam vele a folyón.

Az eltűnt idők homályából leggyakrabban Brown alakja jelenik meg előttem, a „Pennsylvania” nevű gőzösről - az az ember, akit egy korábbi fejezetben már megemlítettem. Ő volt az, akinek memóriája olyan jó, tehát olyan untató volt; egy középkorú, hosszú, vézna, csontos, simára borotvált, lópofájú, tudatlan, harapós, rosszakaratú, morgóskedvű, hibákra vadászó, semmiségeket felnagyító zsarnok. Titkos rettegés töltött el, ha őrszolgálatra kellett mennem vele. Akármilyen jól szórakoztunk a szolgálaton kívüliekkel, akármilyen jókedvűen indultam is fölfelé a lépcsőn, abban a pillanatban lelkem elnehezedett, amikor a kormányfülkéhez közeledtem.

Ma is emlékszem még, miként találkoztam első ízben ezzel az emberrel. A hajó St. Louisból farolt kifelé, és „beállt” az irányba. Emelkedett hangulatban lépkedtem fölfelé a hágcsón, nagyon büszkén, hogy ilyen gyors és híres hajó vezetőinek félhivatalos tagja lehetek. Brown a kormánykeréknél volt. Megálltam a fülke közepén, és vártam az alkalmat, hogy meghajolhassak, de Brown nem nézett körül. Úgy vettem észre, hogy a szeme sarkából lopva reám pillantott, de mivel ez nem ismétlődött meg újra, arra gondoltam, hogy talán tévedtem. Közben Brown néhány veszélyes zátony között keresgélte az utat, a fatelepekkel egy vonalban; tehát nem lett volna helyes zavarnom; ezért halkan a magas padhoz léptem és leültem.

Tíz percig csend volt; akkor aztán mesterem megfordult, és tetőtől talpig méregetni kezdett, megfontoltan és gondosan - úgy éreztem, legalább egy negyedórán át. Azután elfordította az arcát; majd újra megfordult, s ezzel a kérdéssel üdvözölt:

- Te vagy Horace Bixby inasa?

- Igenis, uram.

Újabb szünet és újabb szemle következett. Majd a kérdés:

- Mi a neved?

Megmondtam. Megismételte. Ez volt talán az egyetlen dolog, amit elfelejtett; mert bár sok hónapon át voltam vele együtt, sohasem szólított másként, mint „Hé!”, s utána jött a parancs.

- Hol születtél?

- Floridában, Missouri államban.

Szünet. Azután:

- Jobb lett volna, ha ott is maradsz.

Majd egy tucat, meglehetősen egyenes kérdéssel kiszedte belőlem családom történetét.

A mélységmérőn dolgoztam most, az első átmenetnél. Ez megszakította a kérdezősködését. Amikor a vízmérőzsinórokat bevonták, újra kezdte:

- Mennyi ideje vagy a folyón?

Megmondtam. Kis szünet után:

- Honnan vetted ezt a cipőt?

Megadtam neki a felvilágosítást.

- Emeld fel a lábad!

Megtettem. Hátralépett, aprólékosan és megvetően vizsgálta a cipőt, tűnődve vakargatta a fejét, jó előre nyomta magas, cukorsüveg kalapját, hogy a műveletet megkönnyítse, majd kibökte:

- Megáll az eszem! - mondta, és visszafordult a kormánykerékhez.

Hogy miért kellett emiatt az eszének megállnia, ez éppoly rejtély előttem még most is, mint akkoriban. Mindössze tizenöt perc telhetett el - tizenöt percnyi ostoba, honvágyébresztő csend -, míg az a hosszú lópofa újra felém fordult. És mekkora változás tükröződött rajta! Tűzpirosra gyulladt, és minden arcizma rángatózott. Most következett ez a rikácsolás.

- Hé! Egész nap ott akarsz ülni?

Gyorsan a fülke közepén termettem, ahová a meglepetés villámhirtelenséggel vetett. Alighogy szóhoz tudtam jutni, mentegetőzve dadogtam:

- Nem kaptam parancsot, uram.

- Nem kaptál parancsot? Teringettét, micsoda jómadarak vagyunk mi! Nekünk parancs kell! A jó édesapánk gentleman volt - rabszolgái voltak -, mi pedig még iskolába is jártunk. Igen, mi is gentlemanek vagyunk, és elvárjuk, hogy parancsot kapjunk. Ugye, parancsot? Parancsra van szükséged! Rögtön megáll az eszem! Majd én megtanítlak egy kis pöffeszkedésre, és arra, hogy a pokolba buckázz a rohadt parancsaiddal! Eriggy a keréktől! - Én ugyanis öntudatlanul a kerékhez közeledtem.

Egy-két lépést hátráltam, és úgy álltam ott, mintha álmodnék, mert minden érzékemet eltompította ez a vad támadás.

- Mit állsz ott? Vidd le azt a jegeskorsót a hajópincérhez! Gyerünk, mozgás, és ne lopd ezzel az egész napot!

Abban a pillanatban, hogy visszaértem a kormányosfülkébe, Brown odaszólt:

- Hé! Mit csináltál lent ennyi ideig?

- Nem találtam a hajópincért; el kellett mennem egészen az éléstárig.

- Fene, aki elhiszi! Rakd meg a kályhát.

Eleget tettem az utasításnak. Úgy figyelte minden mozdulatomat, mint egy macska. Egyszerre csak felordított:

- Tedd le azt a lapátot! A legnyomorultabb tökfej vagy, akit valaha is láttam! Még annyi sütnivalód sincs, hogy meg tudnál rakni egy kályhát.

Így ment ez az őrszolgálat egész ideje alatt. Úgy bizony, és hónapokon át a többi is ehhez hasonló volt. Amint már említettem, nemsokára már rettegve jöttem szolgálatba. Abban a pillanatban, amikor megálltam előtte, még a legsötétebb éjszakán is, magamon éreztem azokat a sárga szemeket, és tudtam, hogy tulajdonosuk csak az ürügyre vár, hogy valami mérget köpjön felém. Bevezetőként például ilyesmit:

- Hé! Fogd a kereket.

Két perccel később:

- Hová a fenébe mégy? Húzd le! Húzd le!

És rögtön ezután:

- Hallod-e! Egész nap itt akarsz tekeregni a hajóval? Hadd menjen - ereszd meg!

Azzal leugrott a padról, kiragadta a kezemből a kereket, és maga eresztette neki a hajót, egész idő alatt fújva, köpve rám.

George Ritchie volt a másik kormányos inasa. Neki bezzeg gyöngyélete volt, mert az ő mestere, George Ealer, éppen olyan jóságos ember volt, mint amennyire Brown nem volt az. Ritchie az elmúlt idényben kormányzott Brown mellett; így aztán pontosan tudta, miként lehet egy csapással szórakoznia és gyötörnie engem. Valahányszor Ealer őrszolgálata alatt egy pillanatra kezembe vettem a kormánykereket, Ritchie hátul felült a padra, és megjátszotta Brownt, állandóan kiáltozva: „Ragadd meg! Ragadd meg! Ki látott már ilyen rühes kandúrt!” Vagy: „Hé! Most meg hová mégy? Át akarsz rohanni azon a tuskón? Húzd le! Süket vagy? Húzd le!” És aztán: „Szóval így viszed a hajót! Pontosan ezt vártam! Mondtam már neked, hogy ne mássz föl a zátonyra. Eriggy a keréktől!”

Így aztán mindig kemény idők jártak rám, akárki volt is az őrszolgálatos; és néha úgy éreztem, hogy Ritchie jóindulatú ingerkedése majdnem olyan bosszantó, mint Brown halálosan komoly kínzása.

Gyakran megfordult a fejemben, hogy megölöm Brownt, de ez nem lett volna megoldás. Egy inasnak mindent le kell nyelnie, amit csak mesterétől megkap, akár durva megjegyzések, akár kritika formájában; és mindannyian azt hittük, az Egyesült Államok egyik törvénye börtönnel bünteti azt a vétséget, ha a szolgálatban álló kormányost valaki megüti vagy megfenyegeti. Elképzelni azonban elképzeltem, hogy megölöm Brownt; erre nem volt törvény; és ezért hát mindig is ez volt az első dolgom, mihelyt ágyba kerültem. Ahelyett, hogy gondolatban végigjártam volna folyómat, ahogyan kellett volna, félredobtam a mesterségemet az élvezet kedvéért, és megöltem Brownt. Hónapokon keresztül minden éjjel megöltem, nem afféle régi, elcsépelt, hétköznapi módon, hanem újszerű és festői körülmények között - ezek a gyilkossági formák néha egészen meglepőek voltak, ami az elgondolás frissességét, valamint a helyzet és a környezet kísérteties voltát illette.

Brown mindig valami ürügyre lesett, hogy hibát találjon, és ha nem lelt tetszetős ürügyet, akkor kitalált egyet. Szidott, mert súrolom a partot, és mert nem súrolom; hogy rámászok a zátonyra, és hogy nem megyek hozzá közel; hogy „lehúzom” a kereket, pedig nem adott rá

parancsot, és hogy nem húzom le, amikor ugyancsak nem kaptam utasítást rá; hogy teljes gőzzel megyek parancs nélkül, és hogy parancsra várok. Egyszóval: örökös szabály volt nála, hogy mindenben hibát talált, amit csak tettem; a másik örökös szabály pedig az volt, hogy minden nekem szóló megjegyzését sértés alakjában vetette oda.

Egy napon lefelé menet erősen megrakodva közeledtünk New Madridhoz, Brown a kerék egyik oldalán állt, ő kormányzott, én a másikon, készen arra, hogy a kereket „lehúzzam” vagy „feltoljam”. Lopva minduntalan rám pillantott. Már jó ideje megtanultam, mit jelent ez: valami kelepcét keres számomra. Tűnődtem, hogy milyen alakban jelentkezik majd a csapda. Egyszerre csak hátralépett a keréktől, és szokásos bömbölő hangján rám rivallt:

- Hé! Lássuk, van-e elég sütnivalód ahhoz, hogy húzni tudj a hajóval.

Ennek a cselvetésnek mindenképpen sikerülnie kellett, semmi sem akadályozhatta volna meg; ugyanis azelőtt sohasem engedte, hogy magam vezessem a hajót; így hát teljesen egyre ment, miként csinálom a dolgot, ott találhatott benne hibát, ahol csak akart. A hátam mögött állt, vizsla szemét le nem vette rólam, ennélfogva az eredményt előre lehetett látni: egy negyed perc alatt elveszítettem a fejemet, és magam sem tudtam, mit csinálok; az átvágáshoz túl korán kezdtem kanyarodni, de Brown szemében észrevettem az öröm zöld sugarát, mire kijavítottam a hibámat. Újra kanyarodni kezdtem, de túl közel a parthoz. Szerencse, hogy még idejében újra javítottam a dolgon. Más hibás mozdulatot is tettem, bár ezeket még mindig korrigálni tudtam; végül azonban olyan zavar és szorongás vett rajtam erőt, hogy elkövettem a lehető legnagyobb hibát - túlságosan későn vágtam át a túlsó part felé. Ez volt Brown nagy pillanata.

Arca kipirult a haragtól; egyetlen ugrással a keréknél termett, karjának egyetlen lendületével a fülke másik végébe röpített, a kormánykereket pörgetni kezdte, és a gyalázkodások özönét zúdította reám, s ez a művelet addig tartott, amíg el nem akadt a lélegzete.

A legkülönbözőbb sértésekkel illetett, amik csak eszébe jutottak. Egyszer-kétszer arra gondoltam, hogy talán káromkodni is fog - de ezt sohasem tette, s nem tette ez alkalommal se. „Megáll az ész” - ez volt a kiszólása, amellyel a káromkodáshoz legközelebb merészkedett, mert a pokol kénköves tüzének tiszteletében nevelkedett.

Kellemetlen órát éltem át, mert nagy hallgatóság tartózkodott a vihar-fedélzeten. Amikor este lefeküdtem, tizenhét különféle módon öltem meg Brownt - és minden módozat újszerű volt.

Leszámolok Brownnal

„A rendelkezésnek megfelelően befogtam a számat.”

Kétszer utaztunk oda-vissza, akkor aztán valóban komoly bajba kerültem. Brown kormányzott; én segítettem a „húzásnál”. Öcsém, aki segédírnokként ugyancsak ezen a hajón teljesített szolgálatot, megjelent a vihar-fedélzeten, és felkiáltott Brownhoz, hogy kössön ki valahol, vagy egy mérfölddel alább. Brown nem adta semmi jelét annak, hogy hallott volna valamit. De ilyen volt a modora; sohasem ereszkedett le odáig, hogy észrevegyen egy segédírnokot. A szél süvített; Brown siket volt (ámbár mindig színlelte, hogy nem az), és én alig hittem, hogy meghallotta a parancsot. Ha két fejem lett volna, szóvá is teszem a dolgot; minthogy azonban csak egy volt, okosabbnak véltem vigyázni rá; így aztán csendben maradtam.

Hát valóban elhaladtunk a kérdéses ültetvény mellett. Klinefelter kapitány megjelent a fedélzeten, és felszólt:

- Húzzon a parthoz, uram, húzzon már a parthoz. Nem mondta önnek Henry, hogy itt kikötünk?

- Nem, uram!

- Felküldtem, hogy szóljon.

- Valóban feljött; de ennyi is volt az egész, átkozott kis bolondja. Szólni nem szólt egy szót sem.

- Te sem hallottál semmit? - kérdezte tőlem a kapitány. Természetesen nem óhajtottam az ügybe keveredni, de elkerülhetetlen volt; így hát azt mondtam:

- De igen, uram.

Még ki sem mondtam, tudtam, mi lesz Brown következő megjegyzése. Ez volt:

- Fogd be a szádat! Nem hallottál te semmit.

A rendelkezésnek megfelelően befogtam a számat. Egy órával később Henry feljött a kormányosfülkébe; fogalma sem volt arról, hogy mi történt. Szerfölött jámbor fiú volt, sajnáltam hát, hogy idejött, mert tudtam: Brown nem fogja kímélni. Brown rögtön rá is kezdett:

- Hé! Miért nem mondtad nekem, hogy ki kell kötnünk annál az ültetvénynél?

- Hiszen mondtam, Mr. Brown.

- Hazudsz!

Megszólaltam:

- Ön hazudik, Henry igenis szólt önnek.

Brown őszinte meglepődéssel meredt rám; egy pillanatra elállt a szava; azután rám ordított:

- Várj csak egy fél percig, mindjárt sorra kerülsz! - majd Henryre üvöltött: - Te meg pusztulj innen. Mars ki!

Ez kormányos-törvény volt, és engedelmeskedni kellett neki. A fiú megindult kifelé, sőt már az ajtón kívül, a legfelső lépcsőfokon volt a lába, amikor Brown hirtelen dührohamában felkapott egy tízfontos széndarabot és utána ugrott; de én közöttük álltam egy nehéz lócával, és becsületes ütést mértem Brownra, aki elterült a földön.

Elkövettem a vétkek vétkét - kezet emeltem egy szolgálatban álló kormányosra! Tudtam, hogy ezért amúgy is biztos börtön vár rám, és akkor sem lesz biztosabb, ha most folytatom és kiegyenlítem hosszú számlámat ezzel az emberrel, amíg még megtehetem; így hát rávetettem magam, és jól megdögönyöztem az öklömmel. Nem tudom, mennyi ideig, mert lehet, hogy a gyönyörűség hosszabbnak mutatta az időt, mint valójában volt; de végül is kiszabadította magát, felugrott, és a kormánykerékhez ugrott. Aggodalma igazán érthető volt, mert gőz-hajónk egész idő alatt tizenöt mérföldes óránkénti sebességgel rohant lefelé a folyón, és senki sem volt a kormánynál! Ámde a Sas-kanyar két mérföld széles volt ennél a töltésig érő magas vízállásnál, s ennek megfelelően hosszú és mély; a hajó tehát szépen elkormányozta magát a középen, ráadásul ő nem is vállalt kockázatot. Ez azonban mégiscsak szerencse dolga volt, a hajó akár az erdőségnek is nekiszaladhatott volna.

Egy pillantással felmérve, hogy a „Pennsylvania” nincsen veszélyben, Brown úgy forgatta meg nagy távcsövét, mint valami harci buzogányt, azzal a komancs indiánok harci kiáltását is túlharsogó üvöltéssel kiparancsolt a kormányosfülkéből. Most azonban már nem féltem tőle; így aztán ahelyett, hogy távoztam volna, szépen bennmaradtam, megbíráltam beszédének nyelvtani hibáit, kijavítottam beszédmodorát, és jó angolra alakítottam át, felhívva figyelmét a tiszta angol nyelv előnyére a pennsylvaniai szénbányák korcs táj szólása fölött, ahonnan is Brown előkerült. Persze ő is kifejezhette volna irántam érzett bámulatát, ha gyalázkodásainak pergő tüzét zúdítja rám, csakhogy nem készült fel az ilyesfajta szóvitákra, ezért aztán félretette a messzelátót, és megmarkolta a kormánykereket, morogva és fejét rázva; én pedig vissza-tértem a padra. A botrány mindenkit kicsalt a vihar-fedélzetre, és beleremegtem, amint megláttam, hogy a tömegből az öreg kapitány néz fel ránk. Így szóltam önmagamhoz: „Most aztán végem”, mert a kapitány általában atyai módon és elnézően bánt hajójának családi körével, és türelmes volt a kisebb hibákkal szemben, de elég szigorú tudott lenni, ha a vétség megkívánta.

Megpróbáltam elképzelni, mit tehet a kapitány egy kormányosinassal, aki-akkora bűnt követett el, mint én, egy olyan hajón, amely roskadozik az értékes rakománytól és telis-teli van utasokkal. Őrszolgálatunk ideje majdnem letelt. Úgy gondoltam, hogy meglógok, elrejtő-zöm valahol, amíg alkalmam nyílik, hogy kisurranjak a partra. Így aztán kilopakodtam a kormányosfülkéből, lesurrantam a lépcsőn, és körbementem a texas-fedélzet ajtajához, s már éppen be akartam óvakodni, amikor szemben találtam magam a kapitánnyal! Lehajtottam a fejemet, a kapitány pedig egy-két pillanatig némán tornyosult fölém, majd nyomatékosan így szólt:

- Gyere utánam!

Elindultam a nyomában; ő pedig a texas-fedélzet végében levő kabinjába vezetett. Most kettesben voltunk. Bezárta a hátsó ajtót, majd lassan az elsőhöz ment, és azt is bezárta. Leült; én ott álltam előtte. Rövid ideig nézegetett, majd így szólt:

- Tehát megverted Mr. Brownt?

Szelíden válaszoltam:

- Igenis, uram.

- Tudod-e, hogy ez nagyon komoly dolog?

- Igenis, uram, tudom.

- Tisztában vagy-e azzal, hogy a hajó teljes öt percen át úszott a folyón úgy, hogy senki se állt a keréknél?

- Igen, uram.

- Te ütötted meg először?

- Igen, uram.

- Mivel?

- Egy lócával, uram.

- Erősen?

- Úgy közepesen, uram.

- Elterült tőle?

- Ő - ő elvágódott, uram.

- Aztán folytattad? Úgy értem, tettél még valami mást?

- Igenis, uram.

- Mit csináltál?

- Megdögönyöztem, uram.

- Megdögönyözted?

- Igen, uram.

- Jól meggyomroztad? Tehát keményen?

- Ez megfelel a tényeknek, uram.

- Ennek fenemód örvendek! Ide hallgass, sose említsd, hogy ezt mondtam. Nagy bűnt követtél el; és ne is kövess el ilyet többé ezen a hajón. Hanem - lásd el a baját künn a parton! Páhold el becsületesen, hallod-e? Fizetem a költségeket. Most pedig eredj - és jegyezd meg: senkinek egy árva szót se erről. Tisztulj előlem! Nagy bűnt követtél el, te gézengúz.

Kisurrantam, boldogságban úszva, hogy elvihettem az irhám, no meg amiatt, hogy valósággal üdvözültem, és miután betettem magam mögött az ajtót, hallottam, amint a kapitány magában nevetgél, és kövér combját ütögeti.

Amikor Brown befejezte őrszolgálatát, egyenest a kapitányhoz ment, aki a kormányfedélzeten beszélgetett néhány utassal. Brown követelte, hogy tegyenek partra New Orleansben, majd hozzáfűzte:

- Hozzá sem érek a kerékhez ezen a hajón, amíg ez az inas itt rontja a levegőt.

A kapitány azt felelte:

- De hiszen nem kell ott lábatlankodnia, amikor ön van őrszolgálaton, Mr. Brown.

- Nem akarok vele egyazon hajón tartózkodni. Vagy ő száll ki, vagy én.

- Nagyon helyes - mondta a kapitány -, akkor szálljon ki ön. - Azzal tovább beszélgetett az utasokkal.

Az út hátralevő rövid részén megtudtam, mit érez egy felszabadított rabszolga, hiszen magam is felszabadított rabszolga voltam. Amíg a kikötőkben pihentünk, George Ealer fuvolajátékát hallgattam, vagy felolvasott nekem két bibliából, vagyis Goldsmithből és Shakespeare-ből, avagy sakkoztam vele - és néha meg is vertem volna, csakhogy ő mindig visszavette az utolsó húzását, és másként folytatta a partit.

A katasztrófa

„...A következő pillanatban a nyolc kazán közül négy mennydörgésszerű robajjal felrobbant, s a hajó egész, első harmadrésze levegőbe repült!”

Három napig vesztegeltünk New Orleansben, a kapitánynak azonban nem sikerült másik kormányost találnia, ezért azt javasolta, vállaljam én a nappali szolgálatot, s hagyjuk az éjszakait George Ealerre. Én azonban féltem; sohasem voltam még egyedül szolgálatban, s majdnem bizonyosra vettem, hogy bajba keveredem valamelyik folyamág bejáratánál, vagy pedig, ha szűk helyen vágok át, homokpadra viszem a hajót. Brown így mégis egyelőre a helyén maradt, csakhogy nem volt hajlandó velem utazni, így azután a kapitány adott nekem egy ajánlólevelet az „A. T. Lacey” kapitányához, hogy vigyen el St. Louisba, és azt mondta, ott minden bizonnyal talál ő is új kormányost, akkor majd újra elfoglalhatom kormányosinasi posztomat. A „Lacey”-nek néhány nappal a „Pennsylvania” után kellett kifutnia.

A „Pennsylvania” kifutása előtti éjszakán Henry meg én éjfélig csevegtünk a kikötőparton, egy halom rakományon kuporogva. A beszélgetés témája főként olyan kérdés körül forgott, amit, úgy emlékszem, sohasem merítettünk ki egészen: a gőzhajó-szerencsétlenségekről beszélgettünk. Egy akkor már úton is volt felénk, bármi kevéssé sejtettük is; a víz, amelyből a gőznek kellett fejlődnie, amely később a balesetet okozta, már ott siklott egy partfok mellett, fönn a folyón, ezerötszáz mérföldnyire, mialatt beszélgettünk, de aztán megérkezett a megfelelő időben a megfelelő helyre. Kétségbe vontuk, hogy a hivatalos hatalommal fel nem ruházott személyeknek *bármi* hasznát lehetne venni katasztrófa esetén, pánik alkalmával, de *valami* hasznuk mégis lehet, ezért aztán úgy döntöttünk, ha valaha átélnénk egy balesetet, mindenképpen ragaszkodni fogunk a hajóhoz, s teljesítjük azokat az apró szolgálatokat, amelyeket a véletlen az utunkba sodor. Henry később emlékezett erre, amikor bekövetkezett a szerencsétlenség, s így is cselekedett.

A „Lacey” két nappal a „Pennsylvania” után vágott neki a folyónak, árral szemben. Néhány napja úton voltunk már, amikor érintettük Greenwille-t Mississippi államban, s ekkor valaki így kiáltott fel:

- A „Pennsylvania” felrobbant a Hajós-szigetnél, és százötven ember odaveszett!

Az Arkansas-állambeli Napoleonban ugyanaznap este kezünkbe került egy memphisi lap különkiadása, ez már néhány részletet is közölt. Megemlítette öcsémet is, mint aki sértetlen maradt.

Föntebb kézhez kaptunk egy másik különkiadást is. Öcsémet ismét említették, ezúttal úgy, mint aki végzetesen megsebesült. Mindaddig nem kaptunk részletes beszámolót a katasztrófáról, amíg meg nem érkeztünk Memphisbe. A szomorú história így hangzott.

Hat óra volt, forró nyári reggel. A „Pennsylvania” lassan küszködött árral szemben, a Hajós-sziget északi partja mentén, mintegy hatvan mérfölddel Memphis alatt, fél gőzzel vontatva egy fás dereglyét, amelyet szerettek volna gyorsan kiüríteni. George Ealer volt a kormányos-fülkében, azt hiszem, egyedül; a másodgépész és egy fűtő állt őrszolgálaton a gépházban; a második tiszt a fedélzeten tartott őrséget; George Black, Mr. Wood, az öcsém és az írnokok

aludtak, hasonlóképpen aludt még Brown és a főgépész, a hajóács, az első tiszt és egy fűtő; Klinefelter kapitány a borbélyszékben ült, s a borbély éppen készült, hogy megberetválja. Jó néhány kabinutas, valamint három- vagy négyszáz fedélközi utas volt a hajón - akkoriban legalábbis ezt mondták -, és nem sokan voltak még ébren közülük. Mivel a fát már majdnem mind kirakták a dereglyéből, Ealer csengőjelzést adott: „Teljes gőzzel előre", s a következő pillanatban a nyolc kazán közül négy mennydörgésszerű robajjal felrobbant, s a hajó egész első harmadrésze a levegőbe repült! A törmelék nagy része, a kéményekkel együtt, visszazuhant a hajóra: összevissza zúzott, zavaros szilánkok formájában - s ekkor kisvártatva tűz ütött ki.

Sok embert jelentékeny távolságra röpített a robbanás ereje, közöttük volt Mr. Wood, az öcsém és az ács. Amikor az ács a hajótól hetvenöt lábnyira a vízbe hullott, még mindig derékalján feküdt. Brownt, a kormányost és George Blacket, a főírnokot a robbanás után nem látták többé, nem is hallottak felőlük. A borbély széke, benne a sértetlen Klinefelter kapitánnyal, hátával a semmi fölött lebegett, minden, ami előtte volt, a fedélzet meg minden egyéb - eltűnt, és a kővé dermedt borbély, aki ugyancsak sértetlen maradt, úgy állt ott, egyik lábával a semmiben kaparászva, hogy öntudatlanul és némán még mindig kevergette a szappanhabot.

Amikor George Ealer megpillantotta maga előtt a levegőbe emelkedő kéményeket, nyomban tudta, mi történik, így aztán arcát a kabátszárnyába rejtette, s mindkét kezével erősen odaszorította ezt a védőburkot, nehogy gőz toluljon orrába-szájába. Elegendő ideje maradt arra, hogy ezekkel a részletkérdésekkel foglalkozzék, amíg fölfelé utazott, majd visszahullott. Végül az egyik fel nem robbant kazán tetején kötött ki, negyven lábbal a néhai kormányosfülke alatt, s nyomban elborította a forró gőzfelhő. Mindenki meghalt a sok ember közül, aki belélegezte a gőzt, egy sem menekült meg. Ealer azonban nem lélegezte be. Olyan gyorsan igyekezett a szabad levegőre, ahogy csak tudott; s amikor a gőzfelhő eloszlott, visszatért, újra felkapaszkodott a kazánokra, s türelmesen összeszedegette minden egyes sakkfiguráját és fuvolájának darabjait.

Ekkorára a tűz fenyegetően elhatalmasodott. Sikoltás és hörgés töltötte be a levegőt. Sokakat leforrázott a forró gőz, nagyon sokan megnyomorodtak; a robbanás ereje egy vasrudat vágott át az egyik ember testén - azt hiszem, ezt egy papról beszélték. Meg sem halt azonnal, s szenvedései iszonyúak voltak. Egy ifjú francia tengerészkadét, tizenöt éves, egy francia admirális fia, félelmetes égési sebeket szenvedett, ám férfiasan viselte kínjait. Mindkét hajóstiszt csúnyán megégett, ennek ellenére mégis kitartott a helyén. Hátravonták a fás dereglyét, a kapitánnyal együtt feltartóztatták a rémült bevándorlók kétségbeesett tömegét, majd oda szállították először is a sebesülteket, biztonságba helyezve őket.

Amikor Mr. Wood és Henry a vízbe hullott, a part felé úsztak, amely csupán néhány száz yardnyira volt, Henry azonban hirtelen azt mondta, úgy érzi, nem szenvedett sérülést - milyen megmagyarázhatatlan tévedés! -, ezért visszaúszik a hajóhoz, hogy segítsen a sebesültek mentésében. Így hát elváltak, s Henry visszatért a hajóhoz.

Ekkorra a tűz már vadul elharapózott, és néhány ember, aki a törmelék alá szorult, szívszaggató módon könyörgött segítségért. Minden erőfeszítés, hogy úrrá legyenek a tűzön, hiábavalónak bizonyult, ezért a vödröket félrevetették, s a tisztek szekercével estek a törmeléknek, megpróbálva utat vágni a foglyokhoz. Az eltemetettek egyike egy fűtő volt, aki azt mondta, hogy meg sem sebesült, de nem tudta kiszabadítani magát, amikor pedig látta, hogy a tűz alkalmasint visszaűzi megmentőit, könyörgött, hogy lőné már agyon valaki, így szabadítván meg őt a még iszonyúbb haláltól. A tűz valóban visszaszorította a baltásokat, akiknek tehetetlenül kellett hallgatniuk szegény fickó segélykiáltásait, amíg a lángok véget nem vetettek szenvedéseinek.

A tűz mindenkit a dereglyére űzött, aki csak elfért rajta, végül elvágták a kötelét, s az ár az égő gőzössel együtt sodorta lefelé a járművet a Hajós-sziget felé. A sziget csúcsán kikötötték a dereglyét, s a félmeztelen embereknek a nap hátralevő részében ott kellett maradniuk, kitéve a perzselő napsugaraknak, élelem, frissítők és csillapítószerek nélkül. Végül aztán arra jött egy gőzös, s a szerencsétleneket Memphisbe vitte, ahol nyomban a legderekabb módon segítségükre siettek. Henry ekkorra már elveszítette eszméletét. Az orvosok megvizsgálták sebeit, s látták, hogy végzetesek, erre természetszerűleg azoknak a sebesülteknek szentelték figyelmüket, akiket meg lehetett még menteni.

Negyven sebesültet szalmazsákon helyeztek el egy nagy középület padlóján; közöttük volt Henry. Mindennap eljöttek a memphisi hölgyek, virággal, gyümölccsel, édességgel és mindenféle ínyenc falattal, ott maradtak, és ápolták a sebesülteket. Valamennyi orvos és medikus szolgálatban állt, a város többi polgára pedig gondoskodott pénzről, és minden szükséges dolgot megszerzett. És Memphis városa tudta, miként kell mindent jól elrendezni, hiszen sok olyan szerencsétlenség történt kapui közelében, mint a „Pennsylvaniá”-é, s a folyóparti városok közül ennek volt a legnagyobb gyakorlata az Irgalmas Szamaritánus kegyes szerepében.

Belépve a nagy csarnokba, újszerű és különös látvány tárult elém. Két hosszú sorban feküdtek az elnyúlt alakok - összesen negyvennél is többen voltak -, minden fej, minden arc formátlan nyersgyapot kötésben. Iszonyú látványt nyújtottak. Hat nap, hat éjjel virrasztottam itt, s ez bizony szomorú élményt jelentett. Különösen lesújtó volt, amikor a haldoklókat naponta átvitték egy szomszédos kamrába. Ezt avégett tették, nehogy a többi beteg érzékenységén sebet üssön, amint látja társa haláltusáját. A halál szélén lebegőt mindig a lehető legkisebb sürgés-forgással távolították el, s a hordágyat a segédkezők testéből alkotott fal takargatta, de mindhiába, mindenki tudta, mit jelent a sok nesztelenül lépkedő, hajlott hátú emberalak, s a lassú elvonulás. Minden szem szomorkásan figyelte a jelenetet, s amint a menet elhaladt, a borzongás hullámként terjedt tova.

Sok szegény ördögöt láttam, akit a „halálszobába” vittek, s nem láttam viszont egyiküket sem. Csak az első tisztet, akit többször is kivittek. Irtózatos fájdalmai voltak, különösképpen forrázott sebei kínozták. Derekáig lenmagolajba és nyersgyapotba bugyolálták, s nem is volt már emberi formája. Gyakran nem is volt eszméleténél, ilyenkor őrjöngött, ordított és sikoltozott kínjában. Aztán a néma kimerültség periódusa következett, majd zavaros fantáziája váratlanul előfedélzetté varázsolta a termet, a sürgő-forgó ápolónőket meg matrózoknak képzelte, ilyenkor felült és rájuk rivallt: „Mozgasd már a tohonya testedet, te kőbarom, te döglött csiga, te hullaszállító! Egész nap itt akartok bíbelődni azzal a kalapnyi rakománnyal?” - s a kitörést mintegy kiegészítette egy éghasogató káromkodás-özön, amelyet senki sem tudott megállítani, amíg csak ki nem ürült a szitkok krátere. Időnként, amint erőt vettek rajta ezek az őrjöngési rohamok, marékszámra tépte le magáról a gyapotot, felfedve leforrázott húsát. Borzasztó látvány volt. Ez a lárma és ez a látvány természetesen a többiekre is rossz hatással volt, ezért az orvosok megpróbáltak morfiumot adni neki, hogy elcsendesítsék. De akár észnél volt az első tiszt, akár nem, semmiképpen sem akarta bevenni a gyógyszert. Azt mondta, hogy a feleségét is ez a gyalázatos méreg ölte meg, és inkább meghal, semmint magához vegye. Arra gyanakodott, hogy az orvosok a többi gyógyszerbe meg az ivóvizébe keverik, így aztán egyikből sem kért. Egy alkalommal, amikor két fullasztóan forró napot szenvedett át víz nélkül, kezébe vette a bögrét, s az átlátszó folyadék meg kínzó szomjúsága szinte erején felül kísértésbe hozta; végül mégis úrrá lett magán, elhajította a bögrét, s többé meg sem engedte, hogy a közelébe hozzák. Háromszor is láttam, hogy a halottas kamrába viszik, eszméletlenül és látszólag haldokolva, de minden alkalommal ismét magához tért, szidalmazta ápolóit, és követelte, hogy vigyék vissza. Életben maradt, s újra első tiszt lett egy gőzhajón.

Mégis ő volt az egyetlen, aki élve tért vissza a halottas kamrából. Dr. Peyton, a főorvos, ez a nagyszerű és hibátlan jellemű férfi, mindent megtett Henry érdekében, ami finom ítélőképességétől és ragyogó tudásától tellett, mégis, amint azt már kezdetben megírták az újságok, a fiún nem lehetett már segíteni. Hatodik estéjén kóbor gondolatai már távol jártak, s erőtlen ujjai „bénán babráltak takaróján". Ütött az órája, s ekkor a halottas szobába vittük szegény fiút.

Életrajzom egy szakasza

„Így hát ezüstbányász lettem Nevadában;
azután aranybányász Californiában...
végül könyvek firkásza...”

Idővel megkaptam a kormányosengedélyt. Immár szárnyára bocsátott kormányos voltam. Alkalmi szerződéseket vállaltam, és minthogy ezek során semmi szerencsétlenség nem történt, a megszabott időre szóló munkát állandó, rendszeres alkalmazás váltotta fel. Az idő simán és szerencsésen haladt előre, s én úgy gondoltam - és reméltem is -, hogy életem hátralevő részét a folyón töltöm, és a kormánykerék mellett halok meg, amikor küldetésem véget ér. De utóbb kitört a háború, a kereskedelem szünetelt, munka nélkül maradtam.

Más megélhetés után kellett néznem, így hát ezüstbányász lettem Nevadában; utána hírlap-tudósító; azután aranybányász Californiában; majd riporter San Franciscóban; akkor meg különtudósító a Sandwich-szigeteken; később utazgató tudósító Európában és Keleten, utána tudományos fáklyavivő az előadói emelvényen; végül könyvek firkásza lettem, eleven ingatlan New England több megkövesedett lakója között.

Ilyen kevés szóval intéztem el azt a huszonegy lassan folyó évet, amely jött és távozott azóta, hogy utoljára néztem ki egy kormányosfülke ablakán.

Hát akkor most folytassuk ott, ahol elhagytuk.

Visszatérek kecskéimhez[12]

„... megérkeztünk a kecskeszakállasok birodalmába - olykor egy-egy bajusz is feltűnik...”

Huszonegy évi távollét után feltámadt bennem a vágy, hogy viszontlássam a folyót, a gőzösöket, no meg a fiúkat, már aki még él közülük; úgy határoztam hát: utazom. Választottam útitársakat is; egy költő jött velem meg egy gyorsíró, hogy „ceruzavégre kapja”, amit kell; így indultam, április közepe táján, nyugatnak.

Minthogy jegyzeteket akartam készíteni, azzal a szándékkal, hogy később könyvet írok belőlük, el kellett döntenem, milyen módszert kövessek. Tisztában voltam azzal, hogy ha a folyón utazva felismernek, nem jöhetek-mehetek, beszélgethetek, kérdezgethetek, kémlelődhetek olyan szabadon, mint ha megőrzőm inkognitómat; emlékeztem rá, régen a hajósembereknek az volt a szokásuk, hogy a gyanútlan idegent a legfantasztikusabb, tarka hazugságokkal árasztották el, míg a jóval éberebb szemű ismerőst érdektelen, semmitmondó tényekkel fizették ki; amiből is könnyen adódott az a következtetés, hogy merőben üzleti szempontból a legcélravezetőbb lesz álnevekkel felruházni kis kompániánkat. Mármost magával az ötlettel nem is volt semmi baj, csak a kivitelezéssel adódtak igen komoly nehézségek; mert bár az efféle semmitmondó neveket, mint Smith, Jones meg Johnson, könnyű megjegyezni, ha semmi szükség rájuk, majdnem lehetetlen azonban emlékezni rájuk, ha csakugyan arra kerül a sor. Hogy képesek vajon a bűnözők állandóan észben tartani legeslegújabb álneveiket? Rejtély. Én viszont, tiszta lelkiismerettel is, csak ritkán tudtam elcsípni új neveket; s az volt az érzésem, ha valami bűn terhelné a lelkem, mely csak még jobban összezavarna, végképp nem tudnám megjegyezni a saját álnevemet.

Április 18-án reggel nyolckor indultunk, a pennsylvaniai vonattal.

Este. Pár szót az öltözködésről. Ahogy távolodunk New Yorktól, úgy tapasztaljuk: az emberek egyre unalmasabban, fantáziátlanabbul öltözködnek.

Ezt a megállapítást találom feljegyzéseim közt. És nem számít, merre indulunk el: a tény - tény marad. Északnak mégy, délnek, keletnek vagy nyugatnak, édes mindegy; reggel, felébredve, nyomban rájössz, körülbelül mennyire jutottál: megállapítható ez az időközben felszállt utasok ruházatán; unalmasak, fantáziátlanok - és itt nemcsak a nőkre gondolok, hanem mindkét nembeliekre. Meglehet, *habitus* kérdése az egész; s talán nem is csalódom; lévén hogy ezekből a vidéki városokból igen sok hölgy és úr dolgoztat a legjobb New York-i szalonokban, szabóknál; ez azonban nem változtat észrevehetően azon az alapvető tényen, miszerint az avatott szem sosem hiszi őket New York-iaknak. Mert a született New York-iakat olyasfajta könnyedség és elegancia jellemzi, ami: *stílus* már, ruhákkal nem pótolható.

Április 19. Ma reggel: megérkeztünk a kecskeszakállasok birodalmába - olykor egy-egy bajusz is feltűnik, de valóban csak nagyritkán.

---

[12] Egy XV. századi francia bohózatban, Pathelin mester komédiájában fordul elő ez a mondat, amellyel a tárgyról minduntalan elkalandozó főszereplőt figyelmeztetik, hogy térjen vissza kecskéihez, azaz a témájához. - *Szerk.*

Furcsa érzés volt viszontlátni, hogyan virul, milyen busán hajt ma is még ez az idejét múlt, csúf divat; akárha egy ismerőssel futottam volna össze hirtelen, akiről azt hittem, talán rég nem is él. A kecskeszakáll széltében-hosszában hódít errefelé; párosul vele a megingathatatlan szilárd hit: Ádámban, a teremtés bibliai históriájában; mindezt itt nem tudták kikezdeni, a tudósok hiába igyekeztek.

Délután. A vasútállomásokon: naplopók, *mindkét* kezüket nadrágzsebükbe dugva őgyelegnek; eleddig úgy tapasztaltam, legalább az *egyik* szellőzik - errefelé: soha. Figyelem! Fontos földrajzi adalék.

S ha a vidék arculatát a naplopók határozzák meg, nohát akkor: még fontosabb.

Eleddig mindenütt azt láttam, hogy a naplopók, ha egyik lábuk viszket, megvakarják a másikkal; errefelé nyoma sincs a tevékenység efféle korcshajtásainak se már. Baljós jelenség!

Mind beljebb hatoltunk a bagó-rágó vidékre. Ötven éve az Egyesült Államok végestelen-végig egyetlen nagy bagó-rágó vidék volt. Ma már igencsak összeszűkült az inkriminált terület.

Majd feltünedeztek az első csizmák. Eleinte persze még nem nagy számban. Később - a Mississippi alsó folyása mentén - általánossá váltak. Az ország más területéről viszont eltűntek, el a sárral; és semmi kétség, eltűnnek majd a folyóparti városokból is, ha rendes kövezés lesz.

Este tízkor érkeztünk St. Louisba. A szálloda portáján nagy hirtelen kifundált álnevet mondtam be, s közben azon igyekeztem - mily kétségbeesetten! -, hogy viselkedésem minél könnyedebb, természetesebb legyen. Az alkalmazott azonban megállt írás közben, és felnézett rám, tekintetében olyan együttérzéssel, ami becsületes embereknek jár ki, ha valami gyanús dolgon csípik őket; majd megjegyezte:

- Minden rendben; tudom, miféle szobát óhajt. Valamikor New Yorkban dolgoztam, a St. Jamesben.

Hát ez nem volt valami sokat ígérő kezdet, már ami fondorlatos kis terveinket illette. Bevonultunk az étterembe, s ott megint összefutottam két emberrel, akiket valahonnan már ismertem. Igazán furcsa és igazságtalan a sors: hitvány csirkefogók az én *nom de guerre*-emet[13] bitorolva indulnak felolvasó körútra, és senki még csak nem is fog gyanút; ám próbálkozzék csak egy becsületes ember bármi szélhámossággal, azonnal leleplezik.

Egy dolog felől semmi kétség sem volt: nevezetesen, hogy még másnap tovább kell indulnunk lefelé a folyón, ha továbbra is nyakra-főre tünedeznek fel az ismerősök, akiket semmiképp nem csaphatunk be; igencsak kellemetlen csalódás, lévén hogy egy jó hetet remélhetünk St. Louisban. A Southern jó szálloda volt, kényelmesen élhettünk volna benne. Tágas, az ellátás kifogástalan, s ráadásul nem is olyan siralmasan agyoncicomázott, mint mondjuk a böhömnagy Palmer House Chicagóban. Persze, a biliárdasztalok még a kőkorszakot idézték, a dákók és a golyók meg a késő pliocént; de ez is üdítő volt, semmint kényelmetlen; hiszen az antik darabok tanulmányozása kikapcsolódás, pihenés.

Ha viszont mégis azt kell mondanom, hogy a biliárdszobából hiányzott valami, hát az a hajósok jelenléte volt. Vagy ha ott voltak is, nem tűzték ki „felségjelüket", elrejtőztek ők is. Mindenesetre nem láttam dölyfös, hetvenkedő pofákat, nem láttam, hogy valaki is a pénzét fitogtatná, költekezne, pedig régi szép időkben az ilyesmi különböztette meg a hajósnépet a közönséges szárazföldi patkányoktól St. Louis zsúfolt biliárdtermeiben. Az idő tájt minden

---

[13] *Nom de guerre* - írói név, álnév. - *Szerk.*

jobb kávéházban hemzsegtek a hajósok; ha mondjuk ötvenen játszottak valahol, harmincharmincöt közülük biztosan folyami ember volt. Gyanítom: megfogyatkozhattak, s azonkívül a hajósnép nem számít többé arisztokráciának. Mert bizony az én időmben még csak úgy odaodakurjongattak a „kocsmárosnak": Bill így, Joe úgy, kedélyesen hátba veregették; ilyesmit vártam volna most is. Ám a jelenlevők közül ilyesmit senkitől nem láttam. Az eltelt huszonegy év, semmi kétség, szétoszlatta a hajdani dicsőséget, eltűnt, nyoma se volt már.

Felmentem a szobámba, és ott találtam Rogers nevű ifjú kollégámat nagyban siránkozva. Egyébként őt sem hívták soha Rogersnak; sem Jonesnak, Brownnak, Dexternek, Fergusonnak, Bascomnak vagy Thompsonnak; de azért készséggel hallgatott arra a névre, amelyik az embernek szorultságában eszébe jutott, s ugyanígy bármely más névre is, feltéve persze, hogy kapcsolt: *hozzá* szólnak. Azt mondta:

- Mit csináljon itt az ember, ha történetesen inni akar - igyon ebből a koszléből?

- Miért, ihatatlan?

- Nos, iható, ha van miben megmosni előbb.

Valami legalább nem változott; az évek nem halványították el a folyóvíz szép mulatt színét; és ha ugyanennyi évszázad *telik* el, akkor sem lesz más a helyzet - legalábbis úgy gondolom. A zavaros, omladozó partú Missouri vize ez; poharanként majd hogy egy acre föld, oldott állapotban. Az egyházmegye püspökétől kaptam ezt az adatot. Ha fél óráig állni hagyunk egy pohár vizet, olyan gyönyörűen el lehet választani végül a vizet a szárazföldtől, hogy a Genezis se tette szebben; és akkor mindkettő élvezhető lesz: az egyik jó falat, a másik kellemes korty ital. A föld ugyancsak tápláló; a víz roppant egészséges. Az egyik az éhséget, a másik a szomjat oltja. A helybeliek azonban nem választják külön, hanem együtt élvezik a kettőt; már ahogy az anyatermészet összevegyítette. Ha látják, hogy a pohár fenekén ott áll egy hüvelyknyi iszap, felkavarják szépen és kihörpintik, akárha híg zabkása lenne. Az idegen nem egykönnyen szokja meg ezt a kotyvalékot, de ha rákapott egyszer, vizet nem is kér többé. Így áll a dolog, nem másképp. Jó ez a víz gőzhajózásra, jó ivásra; de ezzel aztán kész is: semmi másra nem használható, hacsak keresztvíznek nem.

Másnap reggel szakadó esőben vágtunk neki a városnak. Szemre nem sokat változott a hely. Pedig *valójában*: megváltozott, csak ez kevéssé látszott; lévén hogy St. Louisban, csakúgy mint Londonban vagy Pittsburghben, semmi újról meg nem mondja az ember, hogy új, a kőszénfüsttől ugyanis patinás lesz azon nyomban, hogy a kezünk alól kikerül. Ittlaktom óta a város területe megkétszereződött, most 400 000 lakosa van, s mégis, maga az üzletnegyed ugyanolyannak tűnik, mint régen. Annyi bizonyos azonban, hogy manapság St. Louis kevésbé füstös, mint volt. Akkoriban a füst még hullámzó, sűrű szövésű fekete baldachinként borult a város fölé, eltakarván az eget. Ez a függöny azóta sokkal ritkább, áttetszőbb lett; persze így is éppen elég, azt hiszem. Senki sem panaszkodott, hogy kevesli.

Ugyanakkor viszont a külkerületek képe igencsak megváltozott; mindenekelőtt a lakóházak stílusa. Szép, egyszerű vonalú, modern házak épülnek itt. Afféle kertváros alakult ki, zöld gyepszőnyeg a szellősen telepített épületek körül; míg a régebbi lakóházak ormótlan tömbökben álltak, levegőt is alig hagyva, s mind egyforma volt: az ablakok csúcsívesek, boltívesek; nem is csúnyák talán, ha nincs ilyen rengeteg belőlük.

Volt még egy változás - a Városi Liget. Ez csakugyan újdonságnak számított. Szép volt, hatalmas kiterjedésű, s mindenekelőtt azzal nyűgözött le, hogy - javarészt a természet alkotása. Persze vannak még más parkok is errefelé, éspedig szépek, például a Tower Grove vagy a Botanikuskert; mert St. Louisban sokkal hamarabb rájöttek, hogy fontos a város efféle csinosítása, mint szinte bárhol egyebütt az országban.

Első alkalommal, hogy St. Louisban jártam, hatmillió dollárért megvehettem volna akár az egész várost, s bizony akkor követtem el életem nagy-nagy ostobaságát, hogy nem éltem az alkalommal. Milyen keserű szívvel néztem most a hatalmas, gazdag világvárost, látván, miképp terjeszkedik megbonthatatlan kő-malter vadonával, vakmerő szemmel alig-alig követhető messzeségekbe tűnve; s eszembe jutott, hogy elszalasztottam a Nagy Lehetőséget. S hogy miért? Nos hát, ma már, persze, megmagyarázhatatlan ostobaságnak tetszik a dolog; annak idején azonban néhány eléggé nyomós ok igazolni látszott döntésemet.

Egy Charles Augustus Murray nevezetű skót utazó negyvenöt-ötven évvel ezelőtt ezt írta a városról: „Utcái szűkek, kövezetük és világításuk csapnivaló." Nos hát, *azok* az utcák ma is szűkek; soknak a kövezete ma is csapnivaló; azért azonban, hogy a világítás rossz lenne, ma már aligha panaszkodhatunk. Annak idején az Új Katolikus Templom volt az egyetlen valamirevaló épület, büszkén figyelmébe is ajánlották Mr. Murraynek a helybeliek, csodálja csak meg „görög stílű oszlopcsarnokát, melyet torony koronáz, arányait tekintve azonban el is törpíti eléggé ügyetlenül, továbbá a legkülönbözőbb díszítőelemek ékítik", ezek leírására azonban a csekély fantáziával megáldott skót „nem érzett elég erőt"; ennélfogva csak hálás lehetett egy arra tévedt német turistának, aki, zavarából kisegítve őt, felkiáltott: „Egek - mintha ágylábakat látnék!" Ma már számos méltóságteljes, szép középületet találunk St. Louisban, így a kis templom, melyre oly büszkék voltak egykor az itteniek, réges-rég elveszítette jelentőségét. Ami persze cseppet sem lepné meg Mr. Murrayt, ha netalán visszatérne; lévén hogy ő mindig így is nagy jövőt jósolt St. Louisnak, és - hitt saját jövendölésében.

Minél tovább haladtunk kis szemrevételező körutunk során, annál inkább meggyőződhettem róla, mekkorát nőtt a város, mióta utoljára láttam; és a részletek változása is egyre nyilvánvalóbb lett, egymást érték ugyanis az újdonságok; és mind-mind haladásról, erőről, jólétről tanúskodott.

Az igazi változás azonban a „rakparton" fogadott. Csakhogy ez éppen kivétel volt, mely erősíti a szabályt. Fél tucat álmos hajó vesztegelt csak ott, ahol annak idején egy jó mérföld hosszat álltak - s milyen fürgén-elevenen! - a gőzösök. Bizony, ez lehangoló, gyászos látvány volt! De megmagyarázta, miért is hiányzik a biliárdtermekből a féktelen, zajos hajósnép. Hát azért, mert ez a népség - nincs többé. Foglalkozásuk odalett; dicsőségüknek híre-pora; ők maguk belevesztek a jeltelen tömegbe, járták egyhangú köreiket a taposómalomban, kopaszra nyírt Sámsonként, észrevétlenül. Fél tucat se eleven, se holt gőzös; mérföldnyi hosszú, üres rakpart; s legfeljebb egy whiskytől bűzlő néger alszik-hever valahol; ijesztő némaság és üresség ott, ahol olyan pezsgő-eleven volt mindig az élet![14] A pusztulás nyomai, valóban.

A vénséges víz felzokog,
Motyog, reszket tajtékos ajka,
Elárvult partokon locsog:
Hol az a sok szép régi sajka!

A vontatóhajók és a vasutak megtették a magukét, és - nem végeztek félmunkát. De a fejünk felett ívelő hatalmas híd is részt vett a mészárlásban és osztozkodásban. Hajdani hajósok - akik megmaradtak még valahogy - titkos elégtétellel mesélték nekem, hogy a híd nem jövedelmező. Sovány vigasz: mert mit ér vele a halott, ha netalán közlik vele: a dinamit, amely széttépte, nem változtatta be egészen a minőségéhez fűzött reményeket.

---

[14] Marryat kapitány azt írta negyvenöt évvel ezelőtt: St. Louisnak 20 000 lakosa van. *A várost átszelő folyón csak úgy hemzsegnek kettes-hármas sorokban a gőzhajók. - M. T.*

A rakpart kövezete pocsék állapotban volt; látszott, a járdákkal sem törődtek időtlen-idők óta; egy nagy sártenger az egész. Mindez ismerős volt, és kedvemre való; tény az, hogy a hajdani nyüzsgéseknek - társzekerek légiói, az áramló-tolongó embertömeg, az áruhegyek - immár nyoma sem volt; helyükön vasárnapi csend honolt. Ma is ott álltak, mérföld hosszat, az olcsó, büdös italmérések, de a bódékban nem volt valami nagy a forgalom; a méregerős kotyvalékokat vedelő ír népségnek nyoma sem maradt, helyüket pár rongyos néger foglalta el, ittak, vagy máris részegek voltak, ide-oda biccent a fejük, vagy - aludtak. St. Louis nagy város, szépen gyarapodó város: rakpartjai azonban reménytelenül sivárak, és hiába is várják a feltámadást.

1812 körül indult meg a gőzhajóforgalom a Mississippin; és harminc év alatt hatalmassá nőtt; nem kellett azonban újabb harminc évnél több, hogy újra kimúljon! Valószínűtlenül rövid élet ez ilyen hatalmas teremtménynek. Persze, nem halt ott meg azért egészen; mint ahogy nem halt meg a nyomorék nyolcvanéves aggastyán sem, aki hajdan huszonkét lábat ugrott távolba; mégis, ha fénykorával hasonlítjuk össze, a Mississippi-gőzhajózás gyakorlatilag halott.

A gőzhajózás annak idején azzal ölte meg nem gépesített elődjét, hogy alig egy hétre rövidítette New Orleansig a teherforgalom útját. A vonatok pedig megölték a gőzhajók személyforgalmát: mivel úgy két-három nap elegendő ahhoz, ami hajón egy hétig tartott; a vontatóhajók meg a gőzhajón történő távolsági teherszállítás végnapjait jelentették, lévén, hogy hat-hét hajórakományra való árut visznek le egy menetben, uszályokkal a folyón, méghozzá olyan olcsón, hogy a gőzösök nem bírták velük a versenyt.

Így azután csak a helyi személy- és teherforgalom maradt a gőzhajóknak. Ez a vállalkozás pedig végig a kétezer mérföld hosszú folyón St. Paul és New Orleans között, két vagy három, jelentős tőkével rendelkező társaság kezén van; talpraesett, élénk üzleti szellemben működő vezetéssel megpróbálják legalább tűrhetően jövedelmezővé tenni a hajdan oly virágzó gőzhajózási üzletet. Azt hiszem, sem St. Louis, sem New Orleans nem szenvedett annyi kárt e változás okán, de ami a fatelepeseket illeti, uram Isten!

Telepeik ott sorakoztak a folyó partján mindenütt; szorosan „felschlichtolt” árujuk várostól városig nyúlt el a parton. Évente mérhetetlen mennyiségű portékát adtak el készpénzért; de ma már az a megmaradt néhány hajó is szénnel fűt, és a Mississippi mentén manapság a legnagyobb ritkaságszámba menő látványosság egy-egy farakás. De a hajdani fatelepesek - hogy ők hova lettek...?

Utazás inkognitóban

„... az ír ember gyomrát vörösréz borítja,
ami megrozsdásodik a sörtől!”

Eredetileg úgy terveztem, St. Louis és New Orleans között minden városban időzünk egy keveset. Legcélszerűbbnek ehhez az ígérkezett, hogy a helyi postahajókat vegyük igénybe. Egyszerű volt ezt így eltervezni, és a végrehajtása sem okozott volna semmi nehézséget - húsz évvel korábban -, de nem most! Ma ugyanis napok is eltelnek néha, amíg hajó indul.

Két nagyon érdekes, régi francia településsel akartam kezdeni a sort: a St. Louistól hatvan mérföldnyire délre fekvő St. Geneviéve-vel és Kaskaskiával. Erre a vonalra csak egy hajót hirdettek - a „Grand Tower” postagőzöst. Dehát nekünk egy hajó is elég volt; így aztán elmentünk, hogy megnézzük. Kiérdemesült vén jószág volt, ráadásul csalárd is; mivel ingóságnak játszotta ki magát, holott a jó öreg piszok meg sár vastagon lepte mindenütt, hogy joggal meg lehetett volna ingatlanként adóztatni. Tudok helyeket New Englandben, ahol a séta-fedélzetét hektáronként százötven dollárért megvennék. Különösen elöl volt príma a „talaja” - a védettebb helyeken repedéseiből új búza sarjadt. A fedélzeti lépcsőt inkább a homok uralta, igen megfelelő lett volna szőlő számára; déli fekvésű lejtő, alig kell néki kis talajjavítás. Az alsó fedélzet földjét vékonyka, kissé köves réteg képezte, de legelőnek az is megtette volna. A hajón egy színes bőrű fiú őrködött, szálegyedül. Sehol senki, így aztán tőle tudtuk meg végül, hogy a jámbor jószág csakugyan akkor indul (a hirdetés szerint), „ha elegendő rakománya lesz”, s amíg nem lesz, hát várakozik.

- És van már legalább *valami* rakománya?

- Már hogy lenne, főnök! Még aztat se rakták ki, amit hozott. Éppen csak reggel gyütt!

Egyébként a fiú azt sem tudta pontosan megmondani, mikorra számíthatunk „a rakományra”; talán holnap, talán holnapután. Nekünk azonban ilyesformán semmiképp sem tetszett a dolog; le kellett hát mondanunk arról a páratlan csemegéről, hogy úszó farmon hajókázzunk. Persze még nem lőttük el a puskaporunkat: ott a vicksburgi postahajó, az „Aranypor”; tervezett indulási ideje délután öt óra. Jegyet váltottunk rá Memphisig, feladván eredeti tervünket, miszerint itt-ott megszakítottuk volna utunkat; ez, úgy látszik, megvalósíthatatlan. A hajó egyébként nagyon rendes volt; tiszta, kényelmes. Letelepedtünk az alsó fedélzeten, s egy jóságos arcú, igen tiszteletreméltó ír úriembertől vásároltunk valami könnyű, olcsó olvasnivalót az útra. Könyvárus barátunknak igencsak fürgén járt a nyelve; nyomban elmesélte ugyanis, hogy harmincnégy évig élt St. Louisban anélkül, hogy egyetlen egyszer is átment volna a folyó túlsó oldalára. Majd bő szóáradatba kezdett, csak úgy röpködtek a klasszikusok nevei, utalások, idézetek, bámultuk is ékesszólását, mígnem a végén kiderült, nem először, még csak nem is ötvenedszer hangzik el ugyanez a szónoklat. Egyébként tréfás öregember volt, sokkal kellemesebb társaságnak bizonyult, mint ostoba könyvei. Egy futó megjegyzésre, miszerint az írek szeretik a sört, a következő kis gyöngyöt izzadta ki, tájékoztatásunkra:

- Meg nem isszák, uram. Egyszerűen *képtelenek* rá. Itasson csak sörrel akár egy hónapig is ír embert - halott ember az akkor, uram. Mert az ír ember gyomrát vörösréz borítja, ami megrozsdásodik a sörtől! A whisky azonban fényezi a rezet, s ily módon gyógyír az írnek, úgy bizony, uram.

Pontban nyolc órakor elindult a hajónk keresztülvágva a folyón. Ahogy a part felé haladtunk, vaksötétben, egyszerre vakító-fehér villanyfény gyűlt a hajó orrában, nappali ragyogással árasztva el a vizet meg a parti raktárépületeket. Újabb nagy változás tehát itt is - a lobogó, füstölgő, örökké csöpögő, tétova fényű szurokfáklyák eltűntek, s bizonyára mindörökre. Aztán jött mindjárt a következő újítás. Ahelyett ugyanis, hogy egy tucatnyi kéz gyürkőzött volna a kikötőhídnak, elég volt két ember meg egy kalap alá való gőz, hogy láncon leemelje az árbocrúdról, s oda rakja pontosan, ahova kellett; történt pedig mindez oly szemvillanásnyi idő alatt, hogy a régi időkben egy fedélzetmester még a mocskos száját se tudta volna káromkodásra nyitni a dolog előkészítéseképpen. Rejtély, miért nem jöttek rá a kikötőhíd leemelésének erre az egyszerű módjára már annak idején, az első gőzhajók építésekor; ez a dolog is rávilágít egyébként, milyen fantáziátlan, hitvány teremtmény az átlagos ember.

Éjjel kettőkor végre nekivágtunk, és amikor hajnalban, úgy hat óra tájban felmentem a fedélzetre, épp egy sziklás partfokot kerültünk meg, ahol valami régi, kőből épült raktár állt - vagy legalábbis egy raktár romjai; volt még két-három düledező lakóház is a közelben, az erdős halmok tövében; egyébként azonban sem állatot, sem embert nem láttam mozogni. Nagyon elcsodálkoztam a dolgon: hát így elfelejtettem volna, milyen is volt a folyó? Semmiképpen sem tudtam ugyanis visszaemlékezni erre a helyre; a folyó kanyarulata sem volt ismerős; s egyáltalán: semmit sem tudtam felfedezni, amit emlékezetem szerint valaha is láttam volna. Ez meglepett; bosszúsággal vegyes csalódást éreztem.

Elegánsan öltözött hölgy szállt partra egy úrral, meg két ugyancsak elegáns öltözetű, már-már hölgy számba menő fiatal lány, hatalmas bagariabőröndökkel. Igazán furcsa hely a kiszállásra - ilyen társaságnak! Nem várta őket kocsi, semmi. S szemmel láthatólag nem is számítottak rá, mert nekivágtak gyalogszerrel a kanyargós országútnak.

Hamarosan azonban megoldódott a rejtély, amikor továbbindultunk; utasaink ugyanis minden bizonnyal valami nagyobb fajta városba igyekeztek, mely ott bújt meg a kis nyúlvány (vagyis: a félsziget) mögött, pár mérföldnyire a kikötőhelytől. De a városra sem emlékeztem; nem tudtam, hova tegyem, nem tudtam felidézni még a nevét sem. Úgyhogy a végén már bosszantott is a dolog. Gyanítani kezdtem: talán St. Geneviéve lesz az - és csakugyan az is volt. Képzeljék csak el, mit művelt ez a hóbortos folyam: kiépítette ezt a teljesen haszontalan nyúlványt a város körül, elvágta a helységet a folyótól, teljesen körülkerítette, és - a „parti” város odalett. Pedig ez a szép öreg település jobb sorsot érdemelt volna. Franciák alapították, még azokban az időkben, amikor a Mississippi torkolatától föl egészen Quebecig francia felségterületen utazhatott az ember.

Aztán felmentem a séta-fedélzetre, és vágyakozó pillantásokat vetettem a kormányosfülke felé.

Inkognitómnak vége

„Mert ha az alligátorok valamitől irtóznak,
hát az nem más, mint hogy kikotorják őket.”

Gondosan tanulmányozván a szolgálatban levő kormányos arcát, megnyugodva állapítottam meg, hogy még soha az életben nem láttam; így hát felmentem hozzá. A kormányos jól végigmért; én is őt. Miután túlestünk ezen a szokásos ceremónián, leültem a magas padra, a kormányos pedig elfordult, és folytatta munkáját. A kormányosfülke kis részlete ismerős volt számomra, egyetlen dolog kivételével: nem tudtam, mi az a széles szájú cső a fülke falán. Töprengtem is rajta jó sokáig; végül feladtam a játszmát, és megkérdeztem a kormányost.

- Hát azon át hallom, szól-e a csengő a gépházban - felelte.

Megint egy hasznos újítás, amit már vagy ötven évvel ezelőtt is bevezethettek volna. Ezen elmélkedtem éppen, amikor a kormányos megkérdezte:

- És tudja-e, mire való ez a kötél?

Igyekeztem úgy válaszolni a kérdésre, hogy el ne áruljam magam.

- Először fordul meg kormányosfülkében, ugye?

Kibújtam a kérdés alól.

- Hová valósi?

- New Englandbe.

- Először jár nyugaton is, nemde?

Efölött meg átmásztam.

- Ha érdekli az ilyesmi, szívesen elmagyarázom, mi mire való.

Azt feleltem, hogy ennek nagyon örülnék.

- Ez itt - tette rá a kezét a tolató csengőre - a tűzjelző; ez - most az „előre”-harang kötele következett -, nohát ezzel hívjuk a hajópincért; emezzel pedig - mutatott a gőzsíp karjára - a kapitányt. - S így folytatta tovább, végigmutogatott szép sorjában mindent, s elárasztott a legátlátszóbb füllentések özönével.

Soha életemben nem éreztem még magam ennyire „utasnak”. Hálásan köszöntem meg minden új és új felvilágosítást, sőt jegyzeteket is készítettem. A kormányost tűzbe hozta a pompás alkalom, tömte hát a fejem, jó szokás szerint, a nagyobbnál nagyobb lódításokkal. Néha már aggódtam, hogy mászik ki vajon egy-egy irtózatos hazugságból; de pompásan állta a sarat, nem rekedt kátyúba egyszer sem. Fokozatosan áttért aztán a folyam csudálatos dolgainak elmagyarázására, gigászi példákkal szemléltetve mondandóját. Egy a sok közül:

- Látja ott azt a vízből kiálló kis szirtet? Nohát, mikor először hajóztam erre a folyón, az még egy hatalmas sziklatömb volt, úgy ám, hatvan láb magas, két mérföld hosszú. Így lekoptatta azóta a víz.

Kedvem lett volna ott helyben agyonütni, de úgy véltem, ez még mindig nagyon kegyes halál lenne a bitangnak.

Később pedig, amikor valami furcsa úszó alkotmányt pillantottunk meg jó messze tőlünk, rajta óriási széntartóhoz hasonló alkalmatosság himbálózott egy daru végén, derék kormányosom csak úgy mellesleg, mint aki már halálosan un valami ezerszer látott dolgot, megjegyezte, hogy ez egy „alligátor-hajó”.

- Alligátor-hajó? Hát az meg micsoda?

- Ez kotorja ki az alligátorokat.

- Hát úgy hemzsegnek errefelé az alligátorok? Ilyen komoly veszélyt jelentenek?

- Ami azt illeti, ma már nem annyira, mert a hatóságok féken tartják őket. Régebben azonban csakugyan ez volt a helyzet. Nem mindenütt; egy-két helyen viszont, ahol a folyó medre széles és sekély, igen; Plum Pointnál például vagy Stack Islandnál, és így tovább - ezeket a helyeket alligátor-fészeknek is szokás nevezni.

- S csakugyan akadályozzák a hajózást?

- Évekkel ezelőtt: hogyne, főként alacsony vízállásnál; alig volt olyan út, hogy meg ne feneklettünk volna rajtuk.

Most aztán, úgy éreztem, nincs más hátra, mint hogy előrántom a tomahawkomat és... De uralkodtam magamon, s így szóltam:

- Rettenetes lehetett, valóban.

- Úgy bizony, ez nehezítette meg leginkább a kormányzást. Szinte soha semmit nem lehetett biztosan tudni a vízállásról; ezek az átkozott dögök ide-oda úszkáltak - öt percig sem tudtak nyugodtan maradni. Mert azt még megmondja az ember, ahol szűkül a meder, oda se kell nézni szinte; vagy hogy hol jön egy alattomos partfok, homokzátony - mindez gyerekjáték; azt azonban már jószerivel senki meg nem mondja, hol bújik meg egy ilyen alligátor-zátony. Tíz esetből kilencszer azt se látni, hol a víz; de ha mégis, hát az se sokat ér, mert a dögök közben *odaúsznak.* Persze, voltak kormányosok, akik ugyanúgy felismerték az alligátor-zátonyt, mint bármiféle más zátonyt, de ehhez külön tehetség kell; nem olyasmi ez, amit csak úgy meg lehet *tanulni*, erre - születni kell. Lássuk csak: ilyen volt például Ben Thornburg, Beck Jolly, Squire Bell, Horace Bixby, Major Downing, aztán John Stevenson, Billy Gordon, Jim Brandy, George Ealer meg Billy Youngblood - csupa első osztályú alligátor-kormányos. Ők olyan messziről megszagolták már az alligátoros vizet, mint más jó keresztény a whiskyt. Felismerés? Ó, ha csak *arról* lett volna szó! Ha nekem annyi dollárom lenne, ahányszor ők akár másfél mérföldről is felismerték már az alligátoros vizet. De hát - meg is fizették őket érte. Egy jó alligátor-kormányos minden további nélkül összehozta a maga havi ezerötszáz dollárját. Éjszakára a többi kormányos mind kikötött az alligátorok miatt; ők azonban - soha; semmiért a világon nem kellett kikötniük ezeknek a fickóknak, kivéve - ha köd volt. *Kiszagolták* a legjobb alligátoros vizet - legalábbis azt beszélik róluk. Én persze meg nem mondom már, így volt-e vagy sem, és különben is: az embernek már az is elég, amit maga tapasztalt, nem hogy még azt is kiszimatolja, mit suttognak erről-arról; vannak persze olyanok, akiknek nincs nyugtuk, míg elő nem rukkolhatnak valami csodálatos dologgal. Ami viszont nem Robert Styles stílusa, soha nem is volt és soha nem is lesz az.

(Egek! Hát ez lenne Rob Styles? Ez a bajuszos, tagbaszakadt alak? Milyen vékonyka fickó volt még az én időmben! Mit pallérozott rajta huszonöt év, milyen nyájas lett a modora, mennyit fejlődött a nagyotmondás nemes művészetében.) Eme töprengéseim után végül így szóltam:

- Azt hiszem, az alligátorok kikotrása mégsem lehet az igazi megoldás, hiszen egyszerűen visszamásznak, és kész.

- Lett volna csak magának annyi dolga az alligátorokkal, mint nekem, biztos nem beszélne így. Mert ha egy alligátort kikotortak egyszer, azt a leckét egy *életre* megjegyzi. Arról az alligátorról maga többet *nem hall*. Vissza nem jön az, még ha csalogatja is. Mert ha az alligátorok valamitől irtóznak, hát az nem más, mint hogy kikotorják őket. Amellett persze legnagyobb részüket nem csak félreteszik az útból, hanem az alligátorokkal teli kotróvödröket a fedélzetre ürítik; az állatokat a rakodótérbe csukják, s ha összegyűlt egy rakományra való, viszik őket New Orleansbe, az állami feldolgozókba.

- Állami feldolgozókba?

- Persze, hát... hogy bakancsot varrjanak a bőrükből a katonáknak. A kincstári bakancsok kivétel nélkül alligátorbőrből készülnek. A legjobb lábbeli a világon. Öt évig is cipő az ilyen, ráadásul vízhatlan is. Az alligátor-halászat állami monopólium. Minden alligátor kincstári tulajdon - akár a tölgyfaerdő. Ha kivág egy tölgyet, az állam mindjárt megbünteti vagy ötven dollárra; de próbáljon csak megölni egy alligátort, azon nyomban elcsípik, perbe fogják hazaárulásban való bűnrészességért, s még szerencséje, ha fel nem akasztják. Ha demokrata, akkor biztos, hogy felakasztják[15]. Az ölyv a Dél szent madara, egy ujjal sem szabad bántani; az alligátor pedig az Állam szent madara - jaj annak, aki hozzányúl!

- Maga is megfeneklik néha a hajójával alligátorokon?

- Ó, dehogy! Évek óta nem volt rá példa.

- Akkor hát minek működtetik még mindig ezeket az alligátorkotró hajókat?

- Rutinmunka, semmi más. Föl-le pásztázgatnak csak a folyón, a rend kedvéért. Napjaink alligátorai úgy ismerik már őket, mint a betörő a sarki rendőrt; ha csak megpillantanak egyet, nohát máris fölkerekednek, és beveszik magukat az erdőbe.

Miután ilyen gyönyörűségesen kikerekítette, kiszínezte és fényesre csiszolta az alligátor-históriát, könnyedén és kényelmesen átcsapott a történelem területére, elmondván néhány hátborzongató kalandot, melyek mind általa ismert hajdani gőzösökkel estek meg, különösen hosszan időzött az egyik esetnél, nyilvánvalóan ez volt a kedvence. Aztán a következőket fűzte hozzá:

- A „Cyclone” hajóról beszélek - az utolsó útjáról, mert akkor süllyedt el, azon az útján -, Tom Ballou volt a kapitány, a legnagyobb hazudós egyébként, akivel csak összehozott a sors. Még csak fel se tételezte volna róla az ember, hogy egyáltalán *képes* igazat mondani, ha esik, ha fúj. Beleborzongott az ember, olyan dolgai voltak. *Piszok* egy hazudós volt, annyi szent. Végül aztán otthagytam; ez már nekem is sok volt. Azt tartja a közmondás: „Amilyen az úr, olyan a szolga”; és ha az ember sokat van együtt ilyen gazdával, hát maga is óhatatlanul gyanúba keveredik, erre a fejemet teszem. Remekül fizetett, szó se róla; én mégis azt mondtam: mit ér a szép fizetség, ha a jó hírnév oda? Így aztán hagytam inkább a pénzt, s mentettem a becsületet. És soha nem bántam meg. A becsület mindenekfelett, nem igaz? Én legalábbis úgy tartom. Önzőbb volt ez a kapitány, mint hét más és - önzésének forrásai, mirigyei ott fészkeltek koponyája hátuljában, már ahogy szokás. Ezek húzták aztán annyira hátra a fejét, hogy az orrát olyan fene magasan hordta néha: mintha a csillagokat vizsgálná. Az emberek

[15] A történet megírásakor a republikánus párt volt uralmon, az Egyesült Államokban. A tréfa erre céloz. - *Szerk.*

többnyire azt hitték: a hiúság húzta hátra a fejét, pedig a gonoszság húzta. Ha csak a lábát néznénk, akkor azt hihetnénk: tizenkilenc láb is megvan, hát ez sem volt így; csak a lába valahogy kilógott a képből; mert bizonyára úgy indult, hogy tizenkilenc láb magas lesz, feltéve, hogy a lába készült el elsőnek; de aztán nem ért el odáig, maradt öt láb tíz hüvelyk. Ennyi és nem több. Ha kieresztették volna belőle az összes hazugságot, hát összezsugorodik akkorára, mint a maga kalapja; s ha a gonoszságot is kieresztjük, mindenestül eltűnik azon nyomban. A „Cyclone" könnyű, fürge hajó volt, a kormányosát nézve pedig a legpompásabb ladik, amit valaha is himbáltak ezek a vizek. Csak be kellett állítani az árba egy ilyen nagy folyón, mint ez, és kész; ment az magától. Éjszaka meg csak egy csillagra kellett irányítani, és ment nyílegyenesen, ha magára hagyták. A kormánya meg - nohát, azt alig érezte meg az ember keze. Nem volt nehezebb munka a kezelése, esküszöm, mint a köztársaságpárti szavazatok összeszámlálása egy dél-carolinai választáson.[16] Egy reggelen aztán, az volt a „Cyclone" utolsó útja, alig virradt még, kivették a kormánylapátját, hogy megjavítsák; én mit sem tudtam a dologról; hát csak kifaroltam vele a fatelep mellől, s megindultam széliránybban, lefelé a folyón, teljes gőzzel. Amikor már vagy huszonhárom mérföldet megtettem, így, átvágva négy fene veszedelmes zátonyon...

- Kormánylapát nélkül?

- Persze - szóval, megjelenik ám egyszerre Tom kapitány a fedélzeten, és elkezd piszkolni, hogy éjszaka évadán így száguldok a...

- *Sötét éjnek* idején? De hát éppen az imént mondta, hogy...

- Maga csak hagyja, hogy én mit mondtam és mit nem - elég az hozzá, hogy *egyiptomi* sötétség volt, de csakhamar feljött a hold.

- Csakhamar feljött a *nap* talán - hiszen pirkadatkor indult, vagy nem? Hohó! Az *előtt* történt ez még, hogy otthagyta a kapitányt az örökös hazudozásai miatt, vagy...

- Az előtt volt még, jóval az előtt. Hát, amint éppen mondtam, a kapitány...

- De hát nem ez volt a hajó utolsó útja, amelyen elsüllyedt?

- Ó, nem, nem. Az csak hónapokra rá történt. Szóval az öregfiú...

- Nocsak, azt jelenti ez, hogy a hajónak *két* utolsó útja volt? Hiszen azt mondta, hogy...

Erre a kormányos elengedte a kereket, odébb lépett, megtörölte verítékes homlokát, és azt mondta:

- Hé! (Itt most az igazi nevem következett!) Most aztán fogd meg te egy kicsit és hazudj helyettem tovább, úgyis jobban értesz hozzá, mint én. Megjátszod itt a zöldfülű idegent? Még mit nem! Hiszen alig szóltál két szót, már felismertelek, és elhatároztam, rájövök, mire megy ki a játék. Hát arra, hogy beugrass! Nohát, hagytam, nem? Most aztán fogd a kereket és tartsd, amíg a szolgálatom lejár; legalább megtanulod, hogy legközelebb tisztességesen játssz, és akkor majd nem kell megdolgoznod az utazásért.

Így végződött hát álneves kalandom. S még alig voltunk hatóránnyira St. Louistól! És mégis: nyertesnek éreztem magam, hiszen kezdettől fogva egyébre se vágytam, mint hogy kezembe kaparintsam a kormánykereket. Az imént még azt hittem: elfeledtem a folyót, de most kiderült, kormányozni nem felejtettem el, és ugyanolyan gyönyörűségem is telt benne, mint régen.

---

[16] Az ekkoriban hagyományosan demokrata párti Dél-Carolinában jóformán senki sem szavazott az északi tőkét képviselő republikánusokra. - *Szerk.*

Cairótól Hickmanig

„... nyomban kékre festették a kancát,
a papot meg behajították a vízbe...
a végén persze kimentették.”

St. Louistól Cairóig - kétszáz mérföld az út - nagyon szép és változatos a táj. A dombokat már üde pompába öltöztette a tavasz, ékes és méltó keretet adtak a széles hömpölygésű folyam két oldalának. Utunk jól kezdődött, ennél pompásabbat nem is kívánhattunk volna: sütött a nap, könnyű szél fújt, hajónk meglehetősen gyors ütemben falta a mérföldeket.

Chester (Illinois); vasútállomás tolakodott be már ide is; van íme büntetőtelepe, s egyáltalán: fejlődik a város. És Grand Towerben sem hiányzik már a vasút; s egy másik állomás: Cape Girardeau. Az előbbi várost arról a hatalmas, zömök sziklatömbről nevezték el, amelyik a folyó Missouri-felőli oldalán mered ki a vízből - a természet bámulatos kezemunkájának nyoma -, s a vidék egyik legfestőibb látnivalója. Többé-kevésbé közeli szomszédként a Grand Tower mellett ott van az Ördög Kemencéje; s hogy miért ez a neve? Hát talán csak mert senki másnak a kemencéjére nem hasonlít; ott van még az Ördög Teázóasztala - ez meg egy másik, simára csiszolt sziklatömb, lefelé keskenyedik, borospohár nyelére emlékeztet, ötven-hatvan lábnyira emelkedik ki a folyóból, lombos-virágos meredély szomszédságában, s éppen eléggé teázóasztal-forma ahhoz, hogy mindenkit egyaránt szeretettel hívogasson, legyen az bár ördög vagy keresztény lélek. A folyó mentén, valamivel lejjebb, ott találjuk az Ördög Könyökét, továbbá az Ördög Lóversenyterét, és a fent nevezett úrnak még ki tudja, miféle birtokait, melyeknek a nevére már, sajnos, nem emlékszem pontosan.

Grand Towerben bizonyára élénkebb, pezsgőbb az élet, mint volt hajdanán, de úgy láttam, a város egy kis igazításra szorulna itt-ott, s az sem ártana, ha szép fehér ruhába öltöztetnék megint - friss meszeléssel. Mindazonáltal örültem, hogy így, „régi gúnyájában” is viszont-láthatom legalább. Mumford „bácsi”, a másodtisztünk elmondta, a város sokat szenvedett az árvíz idején, ennek következtében természetes, hogy most nem nyújtja a legszívderítőbb képet. Azt azonban egyáltalán nem találta furcsának, hogy a meszelést megtakarították a helybeliek, lévén hogy messze nyugaton sehol nem készítenek annyi s olyan jó minőségű meszet, mint éppen itt; s hozzátette: „Tejgazdaságban járva sohasem kap az ember tejet a kávéjába, cukorültetvényen cukrot; ennélfogva az is értelmetlenség lenne, hogy egy mész-gyártó városban friss meszelésre számítson az ember.” Saját tapasztalatomból tudom, mennyire helytálló az első két megállapítás; azután az édességet is a cukrászok kedvelik a legkevésbé; ezért hát kell, hogy valami igazság legyen Mumford bácsi végkövetkeztetésében is, miszerint „azok, akik mész előállításával foglalkoznak, inkább hajlanak a vallás, mint a meszelés felé”. Továbbá azt mondta még, hogy Grand Tower nagy szénberakó központ, s egyáltalán: virágzó település.

Cape Girardeau domboldalban épült, igen szép látvány a szemnek. A város végén, a folyó-parton nagy jezsuita fiúiskola áll. Mumford bácsi szerint a tanintézet, akárcsak a Missouri állambeli többi hasonló intézet, igen szigorú iskola hírében áll. Feljebb, egy levegős, napos fennsíkon még egy kollégium állt - vadonat új épület, különös, festői látványt nyújtva tornyocskáival, ormaival -, akár egy óriási só- meg ecettartó alkalmatosság, ahol minden üvegcse a helyén áll. Uncle Mumford elmondta, hogy Cape Girardeau Missouri Athénja, s az említetteken kívül még számos kollégium van benne; valamennyi egyházi kézben, különféle

egyházakében. Felhívta figyelmemet „a város markáns, szembetűnő vallási arculatára” - ő mondta így, a magam részéről azonban nem tudtam semmivel sem több vallási elemet felfedezni Cape Girardeau-ban sem, mint bármely más, hasonlóképpen domboldalon s ugyanilyen vöröstéglából épült város esetében. Az elfogultság gyakran arra vezet, hogy az emberek többet beleképzelnek valamibe, mint ami a valóságban létezik.

Mumford bácsi már harminc éve hajózik a folyón. Igen sok gyakorlati érzékkel megáldott, józan ember; sokat megfigyelt; sokat és sokfélét tapasztalhatott; véleménye van; lényét még mintha valami költőiség is átszínezné, könnyen s élénken beszél, bár hangja érdes és a foglalkozásával járó szellemi emelkedettség pillanataiban néhány célszerű káromkodást is megereszt. Ő még afféle régi vágású hajós; szitkozódva kergeti munkára a legénységet, ahol valami elvégeznivaló van, úgy, hogy a hajdani hajókormányos szívét melegség járja át e hangok hallatán, édes vágyódással gondolván vissza a mindörökre eltűnt szép napokra. „Mozogj mán, hé - te! Így lustákodná’ egész nap, mi? Mér nem szótá’, mikor hajóra kerüté’, hogy mindkét hátsó lábad béna, mintha kovakőbű’ lenne?”

Szigorúan bánik a legénységgel; mindazonáltal igazságos és kedves; így hát szeretik, hallgatnak rá. Még most is régimódi hajósgöncökben jár; következő útjára azonban az „Anchor Line” társaság egyenruhába akarja bújtatni - csinosan szabott rézgombos, kék tengerész uniformisba, akárcsak a többi tisztet -, s akkor bizonyára az egész habitusa mást mutat majd, mint most.

Egyenruha a Mississippin! Túltesz ez valamennyi változáson együttvéve, annyira meglepő. De hát, ami ennél is meglepőbb - hogy már ötven évvel ezelőtt nem került rá sor. Annyira kézenfekvő, annyira logikus dolog, hogy az ember feltételezné, korábban is gondolhattak volna rá. A jámbor utazó, ha segítségre vagy felvilágosításra szorult, ötven éven át a legnagyobb lelki nyugalommal összetéveszthette a fedélzetmestert a hajószakáccsal, a kapitányt a borbéllyal - s ezért mindannyiszor meg is kapta a magáét. Ezeknek a zűrzavaroknak most egyszer s mindenkorra vége. S a ruha-reform eredményeképpen a hajós-állomány külleme is nagymértékben javul majd.

Végigkormányoztam a Cape Girardeau alatti kanyart. Kormányos-kanyarnak nevezték régen; egyszerűen, könnyen hajózható, a vízállás is mindig igen kedvező itt; a folyó egész felső szakaszán körülbelül az egyetlen hely, ahol még zöldfülű újoncnak is megengedték, hogy alacsony vízállás idején keresztülvigye a hajót.

Két város következett most, amelyekre sokkal jobban emlékeztem, lévén hogy nem mentek át az én időm óta különösebb változáson: az egyik Thebes a Nagy Lánc felső, a másik Commerce, az alsó végénél. S nem változott maga a Lánc sem - a dolgok természete szerint; afféle víz alatti sziklasor ez, s bámulatos elrendezése alkalmassá teszi, hogy szerencsétlen éjszakákon ronccsá zúzódjanak rajta a gőzhajók. Jó néhány gőzös-tetem hever itt, emberi szem nem járta mélyben; köztük első „barátom”, a „Paul Jones” maradványai is; amelynek felhasadt a feneke, s az egész alkotmány úgy elsüllyedt, mint egy lyukas fazék; így mondja a krónika, vagyis - Mumford bácsi. Továbbá: hogy egy szürke kanca meg egy pap volt a fedélzetén. Ami engem illet, ez a körülmény bőségesen rávilágított, hogy a szerencsétlenség szükségszerűen következett be; s ilyesféleképpen okoskodhatott Mumford is, mert hozzátette:

- Van persze sok ostoba ember, aki csak nevet az ilyesmin, és babonaságról dadog. De ezekről majdnem mindig kiderül, hogy soha életükben nem hajóztak még szürke kancával meg pappal. Utaztam egyszer a folyón efféle társaságban. Megfeneklettünk a Véres Szigetnél; megfeneklettünk az Akasztott Kutyánál; megfeneklettünk itt, Commerce alatt is; nagyot zöttyentünk hirtelen a Hódsziklánál; az egyik legszűkebb csatornába keveredtünk a Gúnár-

sziget alatti „Temető”-ben; egy rakodómunkásunkat verekedés közben agyonverték; egy kazánunk kiégett; egy csavartengelyünk eltörött; egy kürtőnk bedőlt; s végül úgy értünk Cairóba, hogy a hajófenékben kilenc láb magasan állt a víz - nohát, lehet, hogy egy kicsit több volt, vagy kevesebb. Úgy emlékszem rá, mintha csak tegnap történt volna. A legénység elvesztette a fejét rémületében. Ahogy a várost meglátták, nyomban kékre festették a kancát, a papot meg behajították a vízbe, mert különben talán soha meg nem érkezünk. A papot a végén persze kimentették. De ő maga is elismerte, hogy ludas a sok szerencsétlenségben. Úgy emlékszem rá, mondom, mintha tegnap lett volna.

Hogy az efféle együttes - pap és szürke kanca - bajok forrása lehet, különösnek látszik, s elsőre egy kicsit hihetetlennek is; de hát annyi megdönthetetlen bizonyíték igazolja a tényt, hogy a kételkedés már-már az esztelenséggel határos. Én magam is emlékszem egy esetre, amikor több barátja is óvta a kapitányt: ne vigyen magával papot meg szürke kancát, ő azonban minden lehetséges érv ellenére is kitartott elhatározása mellett; és még aznap - lehet, hogy másnap, mint egyesek mondják, én azonban azt hiszem, még aznap - berúgott, leesett a fedélzeti lépcsőn, és már csak a hullája érkezett haza. Ez pedig szó szerint így igaz!

A Kalap-szigetnek nyoma sem maradt; utolsó darabkáját is elhordta a víz. Már arra sem emlékszem, hol feküdt pontosabban, csak annyit tudok, hogy valahol St. Louis és Cairo között. Valaha régen igencsak hírhedt folyószakasz volt a Kalap-sziget és környéke. Egy farmer, aki az illinoisi parton lakott, mesélte, hogy huszonkilenc gőzhajó süllyedt el itt, nem messze a házától. St. Louis és Cairo között minden folyammérföldre jut egy hajóroncs - ami összesen kétszáz roncsot jelent.

Commerce-től délre hatalmas változásokat tapasztaltam a folyón. A Hódszikla most kint volt a folyó közepén, szinte kettéhasítva a folyót, pedig annak idején milyen közel volt a parthoz, kívüle haladtak el mind a gőzösök. Egy nagy sziget pedig, amely messze bent volt a folyó közepén, kikerült egészen a Missouri-oldal partjára, s még csak a közelébe sem mentek már a hajók. A Rongyos Kabát nevű sziget már csak egy keskeny földsáv, az is gyors pusztulásra ítélve. A Gúnár-szigetből sem maradt meg több, mint egy nagyobbfajta gőzös. A veszedelmes „Temető” pedig, melynek számtalan hajóroncsa között mindig olyan óvatosan és körültekintően haladtunk át, messze kívül esett a hajózás mai útvonalán, senkit nem rémítgetve többé. A Két Nővérnek nevezett hajdani szigetpár egyike nyomtalanul eltűnt; a másik, amely az illinoisi parthoz feküdt közel, most átkerült a missouri partra, egy mérfölddel odább; s már össze is forrt az anyaparttal, éles szem tudja csak megkülönböztetni a varratot - ennek ellenére még ma is illinoisi területnek számít, s az ott lakók kénytelenek átjárni Illinoisba, ott végezni közmunkát az utakon, ott adózni: ez aztán a furcsa állapot!

A folyó torkolatához közeledve egyre több sziget hiányzott - elmosta őket a víz. Cairo azonban még mindig a helyén volt - messziről is jól látszik már, ahogy ott áll a vízbe mélyen benyúló lapos földnyelv belső végén; de jó nagyot kellett még kanyarodnunk, hogy odaérjünk. Már beesteledett, mire kijutottunk a felső folyásból, s elértük azt a partot, ahol a folyam az Ohio hullámaival találkozik. Vígan siklottunk, minden félelem nélkül; annál is inkább, mert az a rejtett szikla, mely annak idején éppen az útban állt, messze arrébb csúszott a mederből; vagy inkább: egy jó megyényi földdarabból folyómeder lett a Missouri-oldalon, a Cairói-fok viszont ennek megfelelően megnagyobbodott, hosszabb lett a vízbe nyúló földnyelv. Ilyen igazságos folyó a Mississippi; ha az egyik ember farmját elragadja is, amott nyomban megajándékozza egy jókora farmmal - a szomszédot, így hát nincs helye a haragnak.

Cairóba érve majdnem „elgázoltunk” egy kis gőzöst, mely füttyjelünkre fittyet hányva, az orrunk előtt akart keresztülvágni nagy hirtelenjében. Erőteljes farolással megmentettük azonban; ami tulajdonképpen veszteség volt, hiszen milyen pompás téma lehetett volna belőle!

Cairo peckes kis város; úgy kiépült, olyan igazi város formája lett, hogy még csak nem is hasonlít régi mivoltára, ahogyan még Mr. Dickens írta le. Persze, már akkor is nagy házakat húztak itt fel téglából, mikor én utoljára láttam - vagyis amikor Grant ezredes (immáron: tábornok) első alakulatait egzecíroztatta. Mumford bácsi állítása szerint a vasárnapi iskolák jó munkát végeztek Cairóban; a kőművesek nemkülönben. Cairo vasúti és folyami forgalmi csomópont, fekvése - két nagy folyó találkozásánál - olyan kedvező, hogy ez már önmagában véve is elegendő a fellendüléshez.

Reggel, ahogy felmentem a fedélzetre, elhagytuk már Columbust (Kentucky), és Hickman felé közeledtünk. Hickman nagyon csinos városka, kies dombvidéken épült; azonkívül a dohány-termelő vidék központja, régebben igencsak élénk kereskedelmet bonyolított le ebből az árufajtából, messzi környékről raktáraiba gyűjtve, majd behajózva a dohányt; Mumford bácsi azonban azt mondja, később vasutat építettek, hogy a kereskedelem még jövedelmezőbb legyen, de, véleménye szerint, az élénkítés nem vált be - a város ezáltal inkább kiengedte kezéből az üzletet, lévén hogy ezután összeszedi az árut a vonal mentén, de nem hordja össze a városba.

Tűzkeresztség

„Frászkarikát, nem lőtték ezt agyon!”

A beszélgetés ezek után a háborúra terelődött, ami érthető is, hiszen az egykori csatamezők felső széléhez értünk. [17] Éppen elhagytuk Columbust, így hát mindenekelőtt a híres belmonti csata volt a téma. A hajó tisztjei többen aktív szolgálatot teljesítettek a Mississippi hadiflottájában. Ahogy szavaikból kivettem, eleinte igencsak partra vetett halnak érezték magukat új szerepkörükben, később azonban belenyugodtak, megkedvelték, valamiféleképpen még jártasak is lettek benne. Egyik kormányosunk éppen a belmonti csatában esett át a tűzkeresztségen: a konföderáltak egyik hajójának kormányosa volt. Régóta kíváncsi voltam már, hogy is érezhette magát egy zöldfülű újonc az első csatában, főként így: odabiggyesztve egymagában a magas kormányosi fülkébe, jó célpontul boldog-boldogtalannak, ráadásul úgy, hogy egy lélek sincs a közelben, aki miatt szégyenkeznie kellene, ha netalán a kényes pillanatokban inába száll a bátorsága. Így hát igen érdekes volt számomra a kormányos története - „hézagpótló” jellegű, lévén, hogy történetíróknál idevágó részletekkel mindeddig nem találkoztam.

Íme a történet a kormányos tűzkeresztségéről, ahogyan ő elmondta:

„November hetedike volt. A csata reggel hétkor kezdődött. Az „*R. H. W. Hill*” fedélzetén teljesítettem szolgálatot. Csapatokat szállítottunk át Columbusból. Aztán fordultunk egyet, és egy tüzérüteg következett. Váltótársam azt mondta: elmegy, megnézi egy kicsit az ütközetet; hívott engem is. Én azonban maradtam, mondván, nem vagyok különösebben kíváncsi a dologra, majd nézem a kormányosfülkéből. Mire ő kijelentette, hogy gyáva féreg vagyok, azzal otthagyott.

Borzasztó látványt nyújtott az ütközet. Cheatham tábornok megparancsolta embereinek, vessék le zubbonyukat, dobálják egy halomba, s akkor elkiáltotta magát: «Utánam, győzelemre vagy a halálba!» Hallottam, szóról szóra, a kormányosfülkéből; s azt is láttam, hogy előreugrat, csapatainak élére. És az öreg Pillow tábornok, ősz hajával, nohát, fehér lován ülve ő is úgy nyargalt legelöl, akár egy heves ifjú. A föderalisták[18] fokról fokra visszaszorították a lázadókat, azok meg itt jöttek már! - menekültek nyakra-főre, egyik se törődött a másikéval, afféle «utánam az özönvíz»-hangulatban -, kúsztak-kapaszkodtak le a magas part menedékébe. Én meg csak a kormányosfülkéből lógáztam a lábam, és néztem, mi történik. Egyszerre csak hallok ám valami fütyülő hangot a fülem mellett. Semmi kétség: egy golyó. S anélkül, hogy sokat töprengtem volna, hanyatt vágtam magam sebesen, s úgy maradtam. Jöttek szép sorjában, süvöltözve, a lövedékek. Három találat érte a kéményt; egy ágyúgolyó leszakította a kormányosfülke egyik sarkát; gránátok robbantak, repeszek röpködtek mindenütt nagy összevisszaságban. Forró helyzet, mondhatom és most már igencsak megbántam, hogy idejöttem. Csak lapultam a kormányosfülke padlóján, miközben a lövöldözés egyre élénkebb, egyre sűrűbb lett. Bekúsztam a nagy kályha mögé, amely ott állt a kormányosfülke közepén. Abban a pillanatban egy minié (robbanógolyó) csapódott a kályhába, majdnem levitte a fejem; de csak a kalapomat sodorta el. Most már csakugyan úgy véltem: ideje kereket oldanom. A

---

[17] Ebben a fejezetben az amerikai polgárháború (1861-1865) néhány epizódjáról olvashatunk. - *Szerk.*

[18] Az unionisták vagy szövetségiek - az északiak, Lincoln katonái. A „lázadók” vagy konföderáltak - a déliek. - *Szerk.*

kapitány fönn volt a fedélzeten egy vörös hajú memphisi őrnaggyal - szép szál ember volt. Hallottam, azt mondja éppen: legjobb lenne itt hagyni ezt a helyet, de hát «azt a kormányost fönn megölték». Már-már a kormány-oldalra másztam volna, hogy megrángassam a «hát-ra-menet!» kötelét, akkor azonban, felpillantva, észrevettem, hogy az ablaküveget vagy tizenöt golyó ütötte luk tarkítja már; olyan halkan-finoman jöttek, hogy korábban észre se vettem őket. Egy pillantást vetettem a vízre, záporoztak rá a golyók, akár a jégeső. Legjobbnak véltem, ha eltűnök. A kormányosfülke aknáján akartam - ráadásul fejjel előre! - a fedélzetre lecsúszni - igen, fejjel előre -, csúsztam hát, de mielőtt leértem volna, hallom ám, azt mondja a kapitány, hogy mindenképpen odább kell állnunk. Így hát visszamásztam az aknán a kormányosfülke padlójára. Onnan látom ám, hogy a gallérjánál fogva vonszolják-cipelik a társamat: két katona hozza a kormányosfülke irányába. Valaki azt mondta, engem már megöltek. A társam bedugta a fejét a fülkébe, hát látja ám, hogy a padlón fekve épp a gépház-csengő köteléért nyúlok. Elkiáltja magát: «Frászkarikát, nem lőtték ezt agyon!» Azzal kiugrik a két katona keze közül, és elrohan, mint a nyúl. Délután háromig voltunk még ott, akkor végre szerencsésen elszabadultunk.

Mikor újra találkoztam aztán a kormányostársammal, azt mondtam neki: «Nohát, ki vele, mondd meg most már az igazat. Hova mentél, amikor azt mondtad, hogy megnézed az ütközetet?» Azt felelte: «Hát elbújtam a hajófeneken.»

Az egész ütközetet halálos rémületben éltem át. Nem is nagyon tudtam, mi történik, annyira féltem; de hát ezt senki még csak nem is sejtette rólam. Másnap Polk tábornok hivatott, meg-dicsért bátorságomért, hogy olyan derekasan helytálltam. Én egy szót se szóltam, gondoltam, ha már így van, hadd legyen. Mert véleményem szerint egyáltalán nem volt így, de hát minek ellenkezzem egy tábornokkal. Hamarosan aztán erőt vett rajtam a betegség, az általános kimerültség ledöntött a lábamról, elküldték hát kúrálni magam, gyógyfürdőbe. Ott jó néhány levelet kaptam parancsnokaimtól, mind azt írták: visszavárnak. De én elhárítottam, talán mert csakugyan beteg voltam, vagy a szervezetem nem elég erős; tény az, hogy vitézi hírnevem később is megmaradt."

Szép, őszinte hangú történet volt; Mumford bácsi azonban közölte velem, hogy a kormányos „kegyes hazugsággal font glóriát gyáva viselkedése köré", amit a háborúban tanúsított további magatartása napnál világosabban bizonyít. Áthaladtunk a Nyolcas-sziget csatornáján, én magam pedig lementem a hajószalonba, és beszélgetésbe elegyedtem egy útitársammal: jó megjelenésű, kellemes modorú, intelligens arcú férfi volt. Közeledtünk a Tízes-szigethez, a polgárháború egyik emlékezetes színhelyéhez. Ez az úriember idevalósi volt: nem messze a szigettől, kinn a parton lakott. Elbeszélgettünk a háborús időkről, társalgásunk azonban hamarosan a vérbosszú témájára siklott át, lévén hogy egész Délen nem volt még egy hely, ahol olyannyira virágzott a vendetta, ahol olyan sokáig fennmaradt a viszálykodó családok között, mint éppen ezen a vidéken. Útitársam a következőket mesélte:

„A vérbosszú nem egy példáját ismerjük környékünkön, régi időkből persze, a legcsúnyább esetet azonban a Darnell és a Watson családról jegyzi fel a krónika. Ma már senki sem tudná megmondani, honnan indult el a viszály, olyan rég volt; maguk a Darnellek és a Watsonok se tudják, ha ugyan él még valaki közülük, amit egyébként kétlek. Egyesek szerint valami ló-vagy tehénvita robbantotta ki - akárhogy is, egészen jelentéktelen apróság lehetett; a pénz egyébként az égvilágon semmiféle szerepet nem játszott, hiszen mindkét család gazdag volt. S el is lehetett volna simítani könnyen a dolgot; de erről hallani sem akart egyik fél sem. Sértő szavak estek, amelyeket már csak vér moshat le, úgymond. Így hát az az egy szál tehén vagy ló hatvan évig tartó öldöklés és vérontás okozója lett. Csaknem évente megöltek valakit, vagy az egyik, vagy a másik részről; s ha egy nemzedék kihalt, a fiuk folytatták, amit apáik

«abbahagytak»: a vérbosszú élt tovább. Így, ahogy mondom: halomra lövöldözték egymást, éveken át - afféle vallási szertartássá terebélyesítve a dolgot -, amikor pedig már rég elfelejtette mindenki, mi is robbantotta ki a viszályt. S ha egy Darnell meglephetett valahol egy Watsont, vagy éppen egy Watson üthetett rajta egy Darnellen, annyi bizonyos, hogy egyikük nem úszta meg ép bőrrel - a kérdés csak az volt, melyikük öli meg a másikat. Még családi körben is képesek voltak agyonlőni ellenségüket. Nem lehet azt mondani, hogy egyenesen vadásztak volna egymásra, de ha találkoztak, már elő is kapták a puskát. Férfiak lőttek gyermekekre, gyermekek férfiakra. Egyszer például egy tizenkét éves fiú volt az áldozat - egy férfi rajtaütött az erdőben, és azonnal végzett vele. Nem is tehetett másképp, különben a fiú végez vele. A két család egyazon egyházközséghez tartozott (környékünkön mindenki vallásos); és az ötven-hatvan évig tartó véres viszály idején is megjelentek szépen a templomban minden vasárnap az istentiszteleten. A határ két oldalán laktak; a templom pedig egy Compromise nevű kikötőhelyen állt. Egyik fele Kentuckyhoz tartozott, a másik Tennesseebe esett; a főhajót szelte ketté az államhatár. Vasárnaponként kivonult hát mindkét család, ünneplőben, asszonyostól-gyerekestől, tele lett velük a templom; le is ültek szépen, az egyik társaság a Tennessee-felőli, a másik a Kentucky-oldalon; férfiak-fiúk odatámasztották puskájukat a falhoz, a kezük ügyébe, s akkor aztán imára kulcsolódtak a kezek, ekképpen imádták Istent; a legszélén azonban, a két padsor közötti folyosó oldalán mindig volt egy-egy férfi, aki nem térdepelt le a család többi tagjával együtt; afféle őrszem lehetett, mondják. Nem tudom, nem láttam; életemben nem jártam abban a templomban; csak arra emlékszem, hogy így beszélték.

Húsz vagy huszonegy éve a vendettás családok egyike rajtaütött egy tizenkilenc éves fiatalemberen; meg is ölték. Nem emlékszem rá, Darnell vagy Watson volt-e az illető, vagy valami harmadik vérbosszús család sarja; tény az, hogy a fiatalember lovon jött a hajóállomáshoz - éppen akkortájt kötött ki egy gőzös -, és belebotlott egy egész csapat ellenséges férfiba. Leugrott a lováról, egy farakás mögé menekült, ellenfelei azonban lovon bekerítették, és tüzelni kezdtek, ő visszalőtt rájuk, azok meg egyre csak szorították, szűkítve a kört, kiáltoztak, lövöldöztek, ahogy csak bírtak. A fiatalember megsebesítette néhányukat, úgy emlékszem; de végül teljesen körülzárták, és beszorították a folyóba; s ahogy úszni próbált az árral, követték a parton és lőttek rá tovább. Már csak a holttestét sodorta partra a víz. Windy Marshalltól hallottam a történetet. Ő a saját szemével látta. Annak a gőzhajónak a kapitánya volt.

Évekkel ezelőtt a Darnell család úgy megfogyatkozott, hogy csak egy öregember maradt a két fiával; azok elhatározták, hogy itt hagyják ezt a vidéket. Elindultak, hogy hajóra szállnak a Tízes-szigeten; de Watsonék valamiképpen megneszelték a dolgot; és éppen akkor értek oda a kikötőhelyhez, amikor a két Darnell-fiú, feleségestől, megindult föl a hajóhídra. Tűzharc tört ki, és a két menekülő - ott maradt, holtan. Ezután az öreg Darnell nézeteltérésbe keveredett a révhajóssal, s ez utóbbi húzta a rövidebbet; az öreg lelőtte. De a társai se voltak restek, szitává lőtték az öreg Darnellt, ez lett a nóta vége."

Az a vidéki úr, akitől mind e dolgokról értesültem, jómódban felnőtt, jó modorú, művelt ember volt, látszott rajta a kollégiumi nevelés. Henye beszédmodorát, nyelvtani hibáit inkább kötetlen viselkedésmódjának, mintsem tudatlanságának számlájára írtam. Bár nem nevezhető általánosnak, igen gyakori jelenség ez a művelt nyugatiak körében - kisebb, de még nagyobb városokban is lépten-nyomon felfedezhető; oly mértékig méghozzá, hogy az ember kénytelen-kelletlen észreveszi és - elcsodálkozik rajta. Hallottam egyszer például, hogy egy nyugati ember, aki különösen művelt koponya hírében állt messze vidéken, olyasfélét mondott, hogy „ugyan, nem-e mondtam már, hogy nem számít". S egy helybeli hölgy, aki egész életét itt élte le, bár hallotta ezt a szörnyűséget, fel se vette. Mikor emlékezetébe idéztem, emlékezett a dologra, semmi kétség; megvallotta azonban, hogy e szavak nem bántották a fülét - s ez arról tanúskodik, hogy ha művelt emberek a nyelvtan megcsúfolását hallva, méghozzá ilyen ember

szájából, nincsenek tudatában a dolog súlyos voltának, az efféle „bűn” olyannyira elterjedhetett, hogy a fül megszokhatta már, s nem tiltakozik a hallatára többé.

Senki a világon nem beszél tökéletes nyelvtani helyességgel; senki nem is írt így - sem e világon, sem a *másikon* (ez utóbbira legyen bizonyítékunk a Szentírás); éppen ezért nem lenne méltányos pontosan a Mississippi mentén tökéletes nyelvhasználatot követelni az itt lakóktól. Azt azonban joggal elvárhatjuk mind tőlük, mind bárhol másoktól, hogy a *tudatos* vagy az egyenesen *célzatos* nyelvrontástól tartózkodjanak.

A Tízes-szigetnél is úgy találtam: igen-igen megváltozott a folyó képe. Emlékeztem egy sűrű lombú szigetre, mely vagy három mérföld hosszan, negyed mérföld szélességben nyújtózott a Kentucky-part közelében - talán ha kétszáz yardnyira tőle. Most nagyítóval kereshettem a helyét. Csak egy jelentéktelen kis bozótos állt ki a vízből, az se a Kentucky-part közelében már; hanem éppen szemközt s egy mérfölddel odább. Háborús időkben ez a sziget igen fontos stratégiai pont volt; s minthogy igencsak megerősítették, nem lehetett „büntetlenül” elhaladni a közelében. Az Unió haderőinek felső és alsó egységei közé húzott annak idején választóvonalat, amíg végre hadihidat nem vertek a Missouri-foknál; mivel azonban maga a sziget is eggyé olvadt most már ezzel a fokkal, a szélesen hömpölygő folyamnak ma már semmi sem áll útjában.

Itt megy át egyébként a folyam Kentuckyból Tennesseebe, majd vissza Missouriba, megint vissza Kentuckyba, végül Tennesseebe újra. Missouri állam egy-két mérföldön beékelődik tehát Tennesseebe. New Madrid városa nem nyújtott valami szívet gyönyörködtető képet; de amúgy nem is változott túlságosan sokat régi külleméhez s benyomásaimhoz képest. Favázas épületei ott csoportosulnak ma is ugyanazon a sík lapályon, s az őket körülvevő erdők sem lettek mások. Ugyanolyan csendes kis település, mint annak idején, és szemmel láthatóan nem is nőtt, de nem is zsugorodott az elmúlt évek során. Úgy hallottam, hogy a legutóbbi árvíz eléntötte, jócskán elcsúfítva ezáltal a város arculatát. Meglepő újság volt ez a számomra; hiszen alacsony vízállásnál a folyó partja nagyon magas errefelé (ötven láb is megvan), s az én időmben úgy tartották, áradáskor is elképzelhetetlen, hogy a folyó kiöntsön. Ez a mostani, 1882-es árvíz kétségkívül emlékezetes marad a folyó történetében, nemzedékeken át, amíg hasonló özönvíz nem zúdul ismét erre a vidékre. Mert az árvíz az idén, Cairótól a torkolatvidékig, minden védtelen földet elborított; sok helyen áttörte a gátakat a folyó mindkét partján; s dél felé, amikor az árhullám tetőzött, egyes pontjain *hetven mérföld* széles is megvolt a Mississippi! Sok ember meghalt, iszonyatos anyagi kár keletkezett. Elpusztult a termés, házakat sodort el az ár, emberek-állatok menekültek kétségbeesetten minden lehető kis magaslatra erdőn-mezőn, s ott várták halálos rettegésben, hogy az ország kormánya és a helyi hatóságok és hírlapvállalatok által szervezett hajók megmentsék, s végre csónakba szedjék őket. Az emberek java részének hónapokig víz alatt volt a birtoka, s a szegényebbek bizonyára éhen halnak, ha a segélyakciót is azonnal meg nem szervezik. A víz lassan már apadt; de egyes helyeken még most is el volt árasztva a part.

Szemelvények

„... így jön napra éj és éjre nap, s a folyó egyre ugyanaz... akárha az örökkévalóság jelképe lenne...”

New Madridnál két gőzhajóval találkoztunk. Két gőzhajó egyszerre! Igazán ritka látványosság az elárvult Mississippin. Az ünnepélyes, fenséges folyó látványa egyszerre lenyűgöző és - lehangoló. Hosszú-hosszú mérföldeken át hömpölyögteti tömör erdőségekkel szegélyezett, csaknem lakatlan partjai között csokoládészínű habjait anélkül, hogy valahol is feltűnne egy vitorlás, vagy bármilyen mozgó tárgy, amely megtörné a felszín egyhangúságát, a puszta, üres vízi magányt; és így jön napra éj és éjre nap, s a folyó egyre ugyanaz, éjre éj és napra nap - hömpölyög fenségesen változatlan derűvel, nyugalommal, komolyan, letargikusan, üresen; akárha az örökkévalóság jelképe lenne, akárha az ég testesülne meg képében, ahogy valami jámbor pap vagy próféta álmodta meg, ahogy a jók és együgyűek vágyódnak utána!

Közvetlenül az 1812-es háború után[19] megindult a turisták vándorlása Angliából Amerikába; eleinte csak egyesével, aztán csapatostól, s ez a vándorlás, ez a keserves-türelmes menetelés az országon át hosszú-hosszú éveken át tartott. A turisták mind jegyzeteket készítettek, aztán hazatérve könyvet írtak jegyzeteikből - nyugodt, tárgyilagos, rokonszenvező hangvételű beszámolókat; szöges ellentétben tehát a mi hajdan idecsöppent őseinkkel. Elég csak futó pillantást vetni ezekre az úti beszámolókra, máris látjuk, hogy a Mississippi bizonyos szempontból nézve nem sokat változott azóta, hogy ezek az idegenek felkeresték, hanem - megmaradt ugyanolyannak, mint akkoriban volt. Azok az érzelmek pedig, amelyeket e messziről jött utazók szívében látványával kiváltott, korántsem húzhatók egy kaptafára; ez természetes is, hiszen hogy érezhetnének ezek az emberek egyformán, amikor személyükben először járt utazó e vidéken, míg nagyobb történelmi múltú országokban mindig kikölcsönözhető egy-egy „odaillő” érzés az elődök tollából. És gondoljunk erre is! Az érzéseket a legnehezebb az ujjúnkból szopni; előbb akad hat jó tény, mint egyetlen ici-pici érzés. Basil Hall, a Royal Navy (Királyi Tengerészet) kapitánya ötven évvel ezelőtt ezt írta:

„Itt végre megpillanthattam, aminek látására oly régóta vágyakoztam már, s ez a pillanat ezerszeresen kárpótolt minden fáradságomért, melyet ilyen messzire utazván el kellett szenvednem; s csak álltam a folyó partján, míg csak teljesen el nem nyelt mindent a lassan leszálló sötétség. De csak akkor, amikor már legalább tucatnyi alkalommal álltam ugyanott, mondhattam el igazán, hogy értem és átérzem e kép egész fenségét.”

Vagy lássuk Mrs. Trollope érzéseit. Néhány hónappal később, ugyanebben az évben, vagyis 1827-ben írja, miután a Mississippi torkolatáig hajózott:

„Hogy egyáltalán kikötünk végre, ezt az jelezte elsőként, hogy megpillantottuk, miként zúdítja piszkos-sáros vizét a hatalmas folyó a Mexikói-öböl hullámaiba, elkeveredvén annak csodálatos mélykékjével. Sohasem láttam még sivárabb, elhagyatottabb képet, mint e folyó torkolatvidékét. Ha Dante látja, kérdés, borzalmaiból nem festi-e meg a Pokol valamely újabb bugyrát. Egyetlen tárgy emelkedik az örökké nyughatatlan víz hullámai fölé: egyetlen árboc; egy hajóé, amely valaha régen megpróbált átjutni a torkolat zátonyán. Immár vízborította roncs, de áll az árboc, gyászos tanújaként a hajdani pusztításnak, s egyben intő jeleként is a jövendőnek.”

---

[19] 1812 és 1815 között Nagy-Britannia és az Egyesült Államok hadban álltak egymással. - *Szerk.*

Charles Augustus Murray úr érzései (St. Louis közelében), hét évvel későbbről:

„Csak ha legalább ötven-száz mérföldet haladtál felfelé a roppant hömpölygésű folyón, s közben nemcsak szemed, de képzeleted is éber volt, akkor kezded megérteni majd: mily fenséges és mily hatalmas. Látod majd, hogyan termékenyít meg végtelen területeket, hogyan sodorja magával ezernyi diadalának trófeáit leigázott vadonokból - amott pedig egész földtömegeket hurcol a hátán, a növényzettel együtt, szigeteket alakít belőlük, hogy majd valamikor a jövőben emberi települések emelkedjenek ott is; míg ezen tűnődünk, számtalanszor eszünkbe juthat: ez a roppant áradat, mely itt elhömpölyög előttünk, két-háromezer mérföldet tett már meg, s ezerháromszáz mérföldje még mindig hátra van, mielőtt elérné végcélját, az Óceánt."

S nézzük most Marryat kapitány (Royal Navy), számos tengerésztörténet szerzőjének 1837-ből, három évvel Murray úr iménti sorai után kelt írását:

„A nemzetek történetének talán egyetlen évszázada sem volt, mely oly végtelen sokféle és szörnyűséges bűnt hömpölygetne, mint amit a zavaros és vértől szennyezett Mississippi krónikája összegyűjt. Már maga a folyam is szinte biztatás a később valóban elkövetett bűntettekre. Mert nem hasonlít más, szépséges látványt nyújtó s egyben életet adó vizekhez; nem, a szem nem gyönyörködik futásán révedezve, partjai kellemes sétára nem csalogatnak, hullámaira sem bízhatja magát nyugodt szívvel a fürdőző. Vad, sebes, pusztító erejű, alluviális iszapot hömpölygető ár ez; s aki alábukik vizébe, csak ritka esetben bukkan fel újra,[20] s felszínén sem tarthatja meg magát soká, hacsak jótét ágba-törzsbe nem kapaszkodik. Benne laknak a leghitványabb, legtelhetetlenebb halak, mint például a törpeharcsa és más hasonlók, s mélyén ott él a tömérdek alattomos alligátor, bambusz-bozótos partján pedig, amely az ember számára áthatolhatatlan, párduc sütkérezik. A száguldó, szilaj víz vadul keresztültörtet az értéktelen, csak tűzifának jó rengetegeken, cserjéken, egész erdőket sodorva magával, pörgetve-alámerítve vad összevisszaságban, föld tapad rájuk, mely nemrég gyökereiket táplálta még. Így úsznak az örvénylő árban, míg aztán megakadnak itt-ott, el-elzárva a folyó csatornáit, s a víz, feldühödve ezen a szembeszegülésen, dühödten árasztja el s tarolja le a környező vidékeket; s ahogy megint visszatér korábbi medrébe, szétszórja mindenütt a gyökerestől kitépett faóriásokat (ágaikra madár sohasem telepszik, mosómedve, oposszum nem mászik, mókus nem ugrál rajtuk többé), csapdául a kalandos kedvű gőzhajósoknak, akiknek e rejtett veszedelmek felé haladva, melyek palánkjaikat bezúzzák, gyakran még annyi idejük se marad, hogy parthoz kormányozzák járművüket, máris süllyednek le a mélybe. Semmiféle kellemes képzettársítás sem fűződik Nyugat-Amerika e roppant szennyvízcsatornájához, mely a Mexikói-öbölbe üríti mocskát, torkolata körül mérföldekre zavarossá téve a gyönyörű tisztakék vizet. A pusztulás folyója ez; s nem úgy, mint más szépséges folyók, melyek láttán embersorsunk könnyíteni földre szállt angyalokra gondolunk, ez itt az ördög képét idézi fel, az ördögét, akinek ereje fölött egyes-egyedül a gőz csodás hatalma diadalmaskodhat."

Meglehetősen kemény szavak ezek tollforgató embertől; mégis, azoknak az érzéseknek körképeként, amelyek az említett szerző szívében e „roppant szennyvízcsatorna" látványa s hagyományai nyomán ébredtek, igen értékesnek tekinthetők. Bár ebből az értékből sokat levonnak pontatlan tényeken alapuló megállapításai; lévén hogy a törpeharcsa bárki ízlése szerint kellemesen fogyasztható halféleség, és nincs a világnak az a párduca, amely az ember számára „áthatolhatatlan" lehetne.

---

[20] Képtelen ostobaság volt annak idején ez a hiedelem, mely néhány eset túlzó általánosításán alapult: ezek szerint a Mississippi sem az úszót nem tartja felszínen, sem a vízbe fúlt testét nem veti ki. - *M. T.*

Ide sorakozik még a későbbiekben Alexander Mackay, ügyvéd, aki valamelyest emészthetőbben, törpeharcsa-fogás nélkül, a következőképp „tálalja” érzéseit:

„A Mississippi! Leírhatatlan izgalom járt át, amikor először hajóztam a vizén. Iskolás gyerekkoromban, s később is, már valószerűbb képzelgéseim közepette hányszor jelent meg lelkemben a fenséges folyam képe, ahogy roppant árját ott hömpölygeti a végtelen térségeken, melyek tőle nyerték nevüket, s az óceán felé haladva magába gyűjti szinte az egész mérsékelt égöv minden hódolatteljes vizét! Itt volt hát, valóságosan, én pedig szeltem sebes árját: hajóztam rajta! S olyan áhítatos tisztelettel néztem, ahogy a természet megannyi csodájának adóznunk kell.”

Ennyit hát az érzelmekről. Valamennyi utazó megemlíti a hatalmas folyam végtelen, borongó elhagyatottságát, ürességét. Basil Hall kapitány, aki látta a megáradt vizet, így ír:

„Olykor húsz-harminc mérföldet is haladtunk anélkül, hogy emberi településnek akár csak a nyomát is láttuk volna. Az a művész, aki netalán a vízözönt akarja megfesteni s anyagot gyűjt, jöjjön ide, errefelé bőven talál.”

Az elsőkből lesznek az utolsók, és a többi. Éppen kétszáz éve, hogy a legelső és legbátrabb utazó, a külhoni látogatók hosszú sorának élén mintegy, befejezte sok fáradsággal és unalommal terhes felfedező útját a nagy folyam fenséges elhagyatottságában - e nagy öreg pedig nem más, mint La Salle, akinek neve örök időkig együtt él majd a Mississippivel. Mr. Parkmant idézzük:

„S most már utazásuk végéhez közeledtek. Április hatodikán a folyó három ágra szakadt, három széles csatornára. La Salle indult el a nyugati, D’Autray a keleti ágon; míg Tonty a középsőnek vágott neki. Ahogy siklott-sodródott lefelé a zavaros vízen, alacsony, posványos partok között, a szennyes édesvíz lassan sós lett, s az üde, könnyű szél is sós levegőt hozott a tenger felől. S akkor kitárult előtte a hatalmas öböl tágas tükre, örökké hullámzó vizével, végtelen némaságával, magányosan, mintha most születne meg épp az ős-káoszból - sehol egy vitorla, sehol az élet egyetlen parányi jele.”

S aztán, egy kis szilárd földdarabon, La Salle oszlopot emelt, „rajta Franciaország címerével, fegyverbe szólítva a franciákat; s miközben a New England-i indiánok és indián asszonyok tiszteletteljes csendben bámultak, ők elénekelték a *Te Deumot, az Exaudiatot* és a *Domine salvum fac regemet.*”

Majd muskétás sortűz és üdvkiáltások közepette a diadalmas felfedező felavatta az emlékoszlopot, s fennhangon elmondott nyilatkozatában forma szerint is birtokba vette a folyót s a környező roppant vízgyűjtő vidékeket, a király nevében. Az oszlopra pedig ez a felirat került:

LUOIS LE GRAND, ROY DE FRANCÉ ET DE NAVARRE, REGNE;
LE NEUVIEME AVRIL, 1682.

New Orleans az esemény méltó ünneplésére készülődött éppen az idén: két évszázada volt a nevezetes napnak; de mire elérkezett volna, pénzét erejét másra kellett fordítania; a nagy árvíz közbeszólt, dúlva-pusztítva árasztotta el körös-körül az egész vidéket.

Mumford bácsi „kipakol”

„Ki azzal a petróleumos hordóval, mozgás, MOZGÁS!”

Egész nap, megszakítás nélkül siklottunk lefelé a folyón, s a hatalmas víz csaknem kizárólag a miénk volt. Régebben, ilyen vízállásnál, bizonyára sok-sokhektárnyi úsztatott fával, meg jó pár tucat nagy szénszállító bárkával találkoztunk volna, nem is szólva a kis kereskedőtutajokról, melyek farmról farmra jártak, rajtuk a vigéc, családostól; vagy esetleg egy legalázatosabban úszó Hamlet és Tsa. kompániával; vagyis vízi vándorszínészekkel. Most mindennek nyoma sem volt.

Késő délután pillantottunk meg egyetlen árva gőzöst; csak egyet, többet aztán nem. Árnyékban pihent, az Obion folyó erdős torkolatánál. Távcsövemmel felfedeztem, hogy - rólam nevezték el az öreglányt (vagy: öregfiút, ahogy tetszik). Mivel életemben először értesültem ekkora kitüntetésről, ez a körülmény talán mentségemül szolgál, hogy egyáltalán megemlítem, s egyúttal felhívom az illetékesek figyelmét is, miszerint annak idején mulasztást követtek el, hogy engem nem értesítettek.

A Huszonegyes-szigetnél ismét nagy változást tapasztaltam. A sziget igen nagy kiterjedésű volt és a folyam közepe táján feküdt; most azonban ez is csaknem teljesen a jobb partra került, odanőtt, s mint sziget - nyugdíjba vonult.

Közeledvén a híres - vagy inkább: hírhedt - Szilva-fokhoz, leszállt az este, de most már nem volt okunk semmi aggodalomra - hiába, ezek a modern idők! Mert a kormányzat az utóbbi évek során afféle kétezer mérföld hosszúságú fáklyásmenetté alakította a Mississippit. Valamennyi átkelőhely felső és alsó végénél messziről is jól látható lámpákat állíttatott fel. Így most már soha sincs teljes sötétség; jelzőfény világol mindig hol előttünk, hol mögöttünk, hol meg éppen velünk egy magasságban. Azt mondaná az ember, hogy szinte pazarolták a lámpákat. Tucatnyi olyan átkelőhelyet is kivilágítottak, amely sem annak idején nem volt, sem azóta nem lett sekély vizű; olyan egyszerű helyek mind, olyan egyenesen átvághatok, hogy a gőzhajó szinte maga rátalál a helyes útra, ha egyszer már „járt ott”. Persze, ilyen folyamszakaszokon sem tekinthetjük azért felesleges pocsékolásnak a lámpákat; a kormányos sokkal könnyebben eligazodik általuk, mintha a sötétbe borult partok elmosódó formáit követné csupán; valamint olcsóbb is így a közlekedés, mert a hajó gyorsabban halad, ha a kormánylapát a tengelyével egy irányban áll, nem pedig keresztben, fék gyanánt.

Ez azonban így igencsak megfosztotta a kormányosmesterséget az addigi romantikától. Ez s még néhány más dolog elég volt ahhoz, hogy ennek a romantikának hamarosan írmagja se maradjon. A víz alatt lapuló fatörzscsonkok veszélyét például össze sem lehet hasonlítani a hajdanival. Manapság, amikor mindenre külön *gondolnak* már, a kormány tisztogató hajókat járat föl-le a folyón, melyek - mondhatni - kirángatják a folyónak ezeket a „rossz fogait”: megtisztítják a medret vénséges, ágas-bogas tuskóktól, facsonkoktól, melyek némely helyeket korábban olyan veszedelmessé tettek; egyúttal megakadályozzák újabb torlaszok létrejöttét. Régebben, ha a hajó „kiszaladt” az ember kezéből, és - körös-körül sötét éj - egyenesen a fáknak tartott, igencsak meleg pillanatokat élt át a kormányos; vagy ha történetesen egy keskeny csatornában nem találta alkonyat után a kivezető utat; mindez már másképp van - elég bekapcsolni csupán a villanyvilágítást, és az éjszakából egy szemvillanás alatt nappal lesz, a

veszedelmek s félelmek - volt-nincs - nyomban eloszlanak. Horace Bixby és George Ritchie feltérképezték a zátonyokat, iránytűvel határozták meg a hajók haladási irányát; a térkép mellé megfelelő lámpát is feltaláltak; és mindezt szabadalmaztatták is. Segítségükkel már akár ködben is a régi világban ismeretlen magabiztossággal lehet hajózni.

Most, hogy ott villog mindenfelé a sok jelzőlámpa; hogy a tuskóktól nem kell tartani; hogy egy kis dobozban nappali világosságot árasztó fényt vihetünk magunkkal, s bármikor bekapcsolhatjuk; hogy a köd is leküzdhető az iránytű meg a térkép segítségével, a kormányzás, kedvező vízállás idején, majdnem olyan egyszerű és biztonságos mesterség lett, mintha egy postakocsi bakján ülnénk; s alig harmadannyira romantikus.

S e roppant változások korában az „Anchor Line" hajóstársaság is változtatott addigi gyakorlatán: a kapitányt messze a kormányos fölé rendelte, kétakkora fizetést biztosítva neki. Már ez is több volt a soknál, de ha csak ennyiben maradt volna a dolog! Elrendelték ugyanis, hogy a kormányos nem hagyhatja el szolgálati helyét, valamint, hogy állandóan „szolgálatban" van, akár halad a hajó, akár áll. Mi, akik hajdan a folyam „arisztokratái" voltunk, manapság nem dőlhetünk le pihenni egy jó sort, mint régen, nem alhatjuk az igazak álmát, miközben vagy száz tonnányi terhet rakodnak be, de nem ám! Most ott kell ülnünk a kormányosfülkében; méghozzá ébren! Hát nem úgy bánnak velünk, mint a közönséges matrózokkal meg gépészekkel? Az állam megfosztotta mesterségünket minden romantikájától; a hajóstársaság pedig gondoskodott róla, hogy a méltóságunk, a hírnevünk is végképp odalegyen.

A Szilva-fok most is olyan volt, mint bármelyik régi éjjelen, annyi különbséggel csupán, hogy most jelzőfények mutatták a zátonyokat, s ott villogott még egy egész sor más fény is a fokon meg a parton; ez utóbbiak az Egyesült Államok Folyamügyi Hivatalának flottájáról, meg a parti helységből, melyet szintén a Folyamügyi építtetett: irodának, alkalmazottak lakóházainak. Az imént említett hivatal katonai folyammérnökei azt a feladatot vállalták magukra, hogy újjáformálják a Mississippi arculatát - ezt a vállalkozást talán csak az a hajdani múlta felül: mármint a Mississippi teremtése. A mérnökök ruganyokat építenek mindenfelé, hogy eltérítsék a sodrást; meg töltéseket, hogy szűkítsék a medrét; ismét másutt víztároló gátakat; mérföld hosszat letarolják, kivágják a partot borító fákat, sok helyütt ötven yard mélységben is, a talajt leberetválják lejtősre, akár egy háztetőt, egészen az alacsony víz szintjéig, hatalmas kövekkel erősítve meg a borítást; a pusztuló partot számos esetben cölöpsorok leverésével mentik. Aki azonban csakugyan ismeri a Mississippit, azon nyomban megmondhatja - no persze csak úgy csendben, magában -, hogy jöhet akár tízezer ilyen Folyamügyi Hivatal, a világ valamennyi aranybányájával a háta mögött sem lesz képes megfékezni, törvények igájába törni ezt a szilaj folyamot, sohasem lesz képes parancsolgatni neki: eriggy ide, meg oda; nem számíthat engedelmességre; azután a pusztulásra ítélt partokat sem menti meg ekképpen; nem állhatja útját az árnak semmiféle gáttal, mert a víz jön, jön, lerombolja, nevetve keresztültáncol a roncsain. Persze diszkrét ember ilyesmit fennhangon ki nem mond soha; lévén hogy a West Point-i mérnököknek senki az égvilágon nem parancsol; tudnak ők mindent, ami a maguk obskurus mesterségében egyáltalán csak tudható. Így azután azt képzelik, hogy minden további nélkül béklyóba verhetik a folyót, uralkodhatnak rajta kényükkedvük szerint, a szegény laikus akkor jár el a legbölcsebben, ha tartja a száját, s megvárja szépen, hogy ám csinálják is meg a mérnök urak, amit kifőztek. Eads kapitány, a maga gátjaival, olyan munkát végzett el a Mississippi torkolatában, amit mindenki szinte elképzelhetetlennek tartott; így hát az ember most már semmire nem meri könnyű szívvel rámondani, hogy lehetetlen. Másképp az ember előállna, és azt mondaná, hogy a Folyamügyi az égi bolygók pályáját is akképp szabályozhatná, „kedvére", ahogy a Mississippi ésszerű megrendszabályozása sikerül majd neki.

Megkérdeztem, mi erről Mumford bácsi véleménye ezzel s még pár hasonló dologgal kapcsolatban; íme, következzen itt a válasz, úgy, ahogyan a gyorsíró feljegyezte, ennélfogva teljesen megbízható és hiteles szövegnek tekinthető; kivéve persze, hogy itt-ott kihagytam olyasféle megjegyzéseket, melyeket interjú-alanyom a matrózoknak adresszált, úgymint: „Hova a jó fenébe gurítod azt a hordót, te!" Lévén hogy az ilyesmi, véleményem szerint, csak megszakítja az elbeszélés fonalát, anélkül, hogy a tényálladékhoz vagy akár annak egyértelműsítéséhez a legcsekélyebb mértékben is hozzájárulna. Nem állíthatom, hogy valamennyi ilyen természetű megjegyzést törölni bátorkodtam; végül azokat hagytam el csupán, amelyek semmiképpen nem helyénvalók; ahol a leghalványabb gyanúm is támadt, hogy esetleg ennek az ellenkezője forog fenn, azt véltem a legbiztonságosabbnak, ha meghagyom szó szerint.

MUMFORD BÁCSI TAPASZTALATAI

Mumford bácsi tehát a következőket mondta:

„Amióta csak gőzösökön járok - harminc éve -, egyre figyelem és tanulmányozom ezt a folyót. Lehet, hogy West Pointban többet tanulhattam volna róla, de ha ezt elhiszem, az... «*ÖRDÖG bújjon a bőrödbe, mit tátod a szád? Fogd és vidd ezt a nyavalyás hordót!*» Szóval: négy év West Pointban, meg a tömérdek könyv és tanulás sokat ér, semmi kétség, de attól még senki meg nem tanulta, mi ez a folyó. Ha valamelyik szilárd medrű, tiszta vizű kis európai folyót bíznák rá efféle Folyamügyekre, mint a miénk, nohát elhiszem, hogy nyaralás lenne a partépítés, a cölöpverés, a ruganyozás, azt aztán szelídíthetnék kedvükre, parancsolgathatnának neki: menj erre, fordulj amarra, állj meg itt és amott, a folyó mindannyiszor engedelmeskedne is nekik. De ez nem olyan folyó ám! Nagyon magabiztosan láttak munkához, és afelől sincs semmi kétség, hogy - a lehető legjobb szándékkal; de bele fog törni a bicskájuk. Mit is mond a Prédikátorok Könyvében a 7. zsoltár tizenharmadik verse? Hát épp eleget, hogy felborítsa kisded terveiket. Mert nézzük csak a módszereiket. Az Ördög-szigetnél, a felső szakaszon azt akarják, hogy erre menjen a víz, a víz meg amarra akart. Építettek erre egy kőfalat. De mi is a folyónak egy ilyen kőfal? Elkészültek vele, akkor aztán a víz szépen keresztültörte. Lehet, hogy építenek egy másikat, és az megáll majd; arra fönn - talán; de itt mifelénk? Soha! Itt lenn az Alsó-Mississippin is megpróbálnak cölöpöket verni, hogy a vizet aztán eltérítsék az egyik parttól, nehogy elhordja a földet; ez eddig szép, de mit tesz a folyó? Nekilát, és a túloldalon viszi el valakinek a földjét. Miért is ne? Végig ki akarják verni cölöppel a partot? Hát megvehetik a területet mind, és építhetnek egy egészen új folyómedret is! Most éppen Bulletin Towheadnél cölöpözgetnek. Nem lesz abban sem sok köszönet. Mert ha a folyó egyszer jelzálogot tesz, hogy úgy mondjam, erre a szigetre, hát be is hajtja a jussát kíméletlenül, cölöpök ide, gátak oda. Valamivel lejjebb két cölöpsort vertek be egy zátonyba, vagy fél mérföld hosszúságban; a zátony negyven láb magasan áll ki az alacsony vízállásnál. Mit gondol, ez meg mire lesz jó? Hát, ha csak sejtem is... «*Vigyen el az ördög, te rozzant halottaskocsi! Ki azzal a petróleumos hordóval, mozgás, MOZGÁS!*» Nézze csak meg, mivel próbálkoznak lent a Milliken-kanyarnál. A folyó átvágott ott egy kanyart, Vicksburg egyszerre csak a szárazon maradt. Nem vízparti város többé. A folyó elmegy szépen alatta; és a hajók csak magas vízállásnál tudnak felmenni a városig. Na jó, építenek erre terelő gátakat a 103-as végével szemben, hogy átfordítsák a víz fő sodrát, levágják a sziget csücskét, s a folyót visszavezessék egy réges-régi mederbe; és még azt hiszik, hogy csakugyan sikerülhet rábírni a vizet, hogy érintse Vicksburgot, mint egykor, s ily módon újra összekösse a várost a világgal. Nem akarnak ezek mást, mint csavarintani egyet az egész Mississippin, s arra kényszeríteni, hogy pár mérföldet *visszafele* folyjon. Semmi kétség, csak bámulatot érdemel, aki ekkora eszméket cipel a vállán, s teszi mindezt - mankó nélkül; azt azonban már igazán nem szabad elhinnie, hogy csakugyan csodát tudnak tenni. A furcsa csupán csak az, hogy az ember

mégsem merné letenni a főesküt, hogy végül is nem sikerül nekik valahogy. Azt hiszem, az a legbiztosabb módszer, ha pár garassal «támogatja» valaki az ügyet, ugyanakkor azonban Vicksburgban is felvásárol egypár telket, hogy akkor is meglegyen a számítása, ha netán ők nyernek. A kormány sokat tesz mostanában a Mississippi ügyében - legalábbis sok pénzt költ rá. Amikor még négyezer gőzhajó és vagy tízezer hektárnyi szeneskomp, dereglye meg kereskedelmi bárka mászkált errefelé, nohát, akkor nem volt egy fia lámpa sem St. Paultól New Orleansig, és a fatörzsek úgy meredeztek ki a víz alól, mint a sündisznó tüskéi; most meg, mikor alig három tucat gőzös jár csak, bárkák, tutajok meg jóformán alig, a kormány fogja magát és kiszedeti szépen a tuskókat, a partokat meg kivilágítja, mint a Broadwayt, és a hajók immáron olyan biztonságban érezhetik magukat, mint a mennyben. S meggyőződésem, hogy amikor egyáltalán nem lesznek már hajók a folyón, a Bizottság addigra mindent újjászervez, kikotor, elkerít, gátakkal övez, úgyhogy a hajózásnál nem is lesz biztonságosabb, tökéletesebb és nyereségesebb művelet a világon; vasárnap lesz ezen a folyón minden nap, a hajósok meg iskolamesterek a vasárnapi... «*ISTEN az atyám, hogy ekkora barmot nem láttam még a büdös életben, mint ez az anyaszomorító! Hát egy ÉVIG várjunk, míg partra kecmeregsz azzal a hordóval, te haldokló teknősbéka!?*»”

New Orleans felé vezető utunkon meg vissza számtalan beszélgetést folytathattunk hajósokkal, ültetvényesekkel, újságírókkal, valamint a Folyamügyi Bizottság tisztjeivel - s az eredmény mindannyiszor zűrzavaros és egymásnak ellentmondó vélemények kusza szövevénye volt.

Summázva:

1. Vannak, akik hisznek abban, hogy a Bizottság mesterségesen és véglegesen szabályozhatja (s ezáltal: mélyítheti) a fő medret, megmentheti a veszélyeztetett partokat stb.
2. Vannak, akik úgy vélekednek, hogy a Bizottság pénzét csupán magas partok és gátak rendszerének kiépítésére és karbantartására lehetne költeni.
3. Vannak, akik úgy vélik: minél magasabbra építik a partokat, annál magasabbra emelkedik majd a folyómeder szintje is; s ennek következtében a magaspart-rendszer: merő tévedés.
4. Vannak, akik úgy vélik, hogy áradás idején a folyó felesleges víztömegét a Borgne-tóba és más tavakba kellene elvezetni.
5. Vannak, akik azt tartják fontosnak, hogy alacsony vízállás esetén a Mississippi vizét északi tórendszerekből pótolják.

S ha valahol olyan emberre bukkanunk, aki történetesen az egyik elméletnek a híve, biztosra vehetjük, hogy következő beszélgetőpartnerünknél sikerrel építhetjük csevegésünket arra a feltevésre, hogy ő viszont nem hisz az iménti elméletben; némi kis tapasztalatot szerezvén e téren, röviddel ezután nem is kételkedünk már módszerünk sikerében, hanem habozás nélkül, magabiztosan viselkedünk, akár egy haldokló gyilkos - persze, egy megtért bűnösre gondolok itt. Mert az ember végül is megbizonyosodik róla, mélységesen és rendíthetetlenül, hogy soha egymás után két olyan személyre nem talál, aki ugyanazzal az elmélettel lenne megmételyezve. Nem, nem, mindig is lesz köztük egy-kettő, aki elválasztja őket, más kór hordozójaként. Azután rájöhetünk még néhány dologra. Kiderül ugyanis, hogy nem egyszerűen betegségről, hanem ragályról van szó; s nem járhatsz-kelhetsz fertőzött területen anélkül, hogy fertőzést ne kapnál. Beolthatod magad a legelrettentőbb tényekkel - nem használ ez; úgy látszik már, mintha az oltás „megfogamzana”, de nehogy elhidd; mihelyt csak hozzáérsz valamelyik elmélet bacilusgazdájához, már nyugodt szívvel fel is vonhatod a sárga járványlobogót.

Igen, egész biztosan te is áldozata leszel az ilyen embernek: de az is igaz, hogy fertőzete nemcsak ártalmadra lesz - legfeljebb csak részben: mert az efféle ember olyan, mint a jó háziorvos, aki jön és kigyógyít a mumpszból, hátrahagyván közben a skarlát bacilusait. Ha példának okáért embered Borgne-tavi specialista, akkor adatok és tények halálos adagját küldi rád már lélegzetének „felhőivel" is, és elhatalmasodik rajtad a kór, semmi kétség; ugyanakkor azonban kigyógyít a többi négy elméletből, melyek előbb szervezetedbe plántálhatták kórokozóikat.

Engem mind az öt fertőzés utolért; „nyögtem" is valamennyit; de azt már ne kérdezze tőlem senki, hogy sivár számadatokkal tanúsítsam, melyik készített ki leginkább, vagy melyik büszkélkedhet általában a legtöbb áldozattal, mert ezt bizony nem tudom megmondani. Az az igazság, hogy ez utóbbi kérdésre senki nem képes helyes választ adni. A Mississippi-szabályozás - legalábbis erre Délen - nagyon nagy probléma. Cairótól délre mindenki naponta erről vitatkozik a folyó mentén, legalábbis amikor képes néhány percet szakítani a háborúról folytatott magvas eszmecserék rovására; s mindegyik fő elméletnek megvannak a buzgó hirdetői; azt azonban, mint már mondottam, lehetetlenség számokba foglalni, melyik toboroz több önkéntest zászlaja alá.

Egy dologban mindnyájan egyetértettünk: ha a Kongresszus kellő összeget áldozna a dologra, hatalmas hasznot hajtana vele. Nos hát, azóta áldoztak a dologra - s meglehet, *kellő* összeget, bár nem valami hatalmas summát. Reménykedjünk, hogy a legszebb jövendölések minél maradéktalanabbul valóra váljanak.

Egy dologban az olvasó is minden bizonnyal igazat ad majd nekünk; nevezetesen hogy Mr. Edward Atkinson véleménye itt is, csakúgy, mint bármely más országos fontosságú gazdasági kérdésben, közelebb áll a csalhatatlan kinyilatkoztatáshoz, mint az Egyesült Államok akármelyik polgáráé. A Mississippi-szabályozással kapcsolatos mondandóját megtalálhatjuk e könyv Függelékében.

Néha fél tucat rideg számadat, mintegy reflektorfényként, jobban rávilágít valamely kérdés fontosságára, mint tízezer nagy műgonddal felsorjáztatott szó, mely - bár ugyanazt célozta - nem oszlatta el a homályt és a bizonytalanságot. Idézzünk hát itt is ilyesmit - a cincinnati *Commercial* hasábjairól:

„A «Jos. B. Williams» nevű vontatóhajó elindult New Orleans felé harminckét uszállyal, bennük hatszázezer *bushel* szénnel (egy bushelt hetven fontnak számolva), saját fűtőanyagszükségletén kívül, ami rekordtehernek számít nemcsak New Orleans-i, hanem világviszonylatban is. A teherszállítás díja, három centet számítván egy bushelre, 18000 dollárt tesz ki. Ha ezt a szénmennyiséget vasúton akarnánk elszállítani, ezernyolcszáz kocsira lenne szükség, kocsinként háromszázharminchárom bushelt számítva. Tonnánként tíz dollárt, vagy kocsinként száz dollárt véve - ami nem is túlságosan magas ár ekkora távolságra, vasúton -, a szállítás összköltsége 180 000 dollárra rúgna, azaz 162 000 dollárral kerülne többe a vasút a hajónál. Hajón az áru tizennégy-tizenöt nap alatt ér le Pittsburghből New Orleansbe. Hatszázezer bushel szén vasúti szállításához száz, egyenként tizennyolc kocsiból álló szerelvényre lenne szükség, s ez, ha a gyorsteherszállítás sebességét számítjuk is, egy egész nyarat venne igénybe."

Ha a jó karban tartott folyó 162 000 dollár pénzmegtakarítást - időben pedig egy egész nyarat! - jelenthet, s mindezt egyetlen fuvar esetében, még a gazdasági kérdésekben járatlanabb elme is könnyen belátja majd, miért olyan fontos, hogy a folyam jó karban tartása érdekében kellő intézkedéseket tegyenek.

Egy-két érdekesség

„... általános szokás szerint attól az egyetlen tanútól kellett megszabadulniuk Mureléknek, akit ellenük fordíthattak volna, és ez - maga a néger volt.”

Keresztülszeltük a Szilva-fok vidékét, elhaladtunk Craighead's Pointnál, s már ott siklott hajónk a hajdan hatalmas Fort Pillow táján; ez az erőd különösképpen a háború idején lezajlott borzalmas mészárlásról marad mindörökké nevezetes. Efféle mészárlások meglehetős bőséggel fordulnak elő valamennyi keresztény nemzet történelmében, Amerikában azonban jószerivel ez a Fort Pillow-i az egyetlen; már ha a méreteket tekintve figyelembe vesszük e büszke címszó jogos kívánalmait. Ott van persze még a „bostoni mészárlás” is, ahol két vagy három embert öltek le; de az egész angolszász történelmet át kell böngésznünk, hogy a Fort Pillow-i tragédia párjára leljünk; és semmi kétség, vissza kell mennünk egészen Oroszlán-szívű Richárd nagyszerű koráig, s a nagy hős nem kevésbé nagyszerű tettéig, hogy ez sikerülhessen.

Még valamit a folyó hóbortos „fordulatairól”. Régente a hajózható csatorna a Harminchetes-sziget felett kezdődött, Brandywine-zátonynál, onnan vezetett a Harminckilences-sziget irányába. A folyó ezután változtatott irányán, a Brandywine-tól a Vogelman-ágon haladt az Ördög-könyékig, a Harminckilences-szigetnél - folyásával így egyes helyeken ellene szegült a régi rendnek; mivel a folyó pár mérföldet *felfelé* haladt, ahelyett hogy lefelé tartana, továbbá: ekképpen meg is rövidítette útját jó tizenöt mérfölddel Így állt a dolog 1876-ban. A szóban forgó területet most Százéves-szigetnek nevezik.

Azt mesélik egyébként, hogy a Harminchetes-sziget volt a hajdan hírhedt „Murel banda” egyik kedvelt rejtekhelye. Maga a „banda” hatalmas bűnszövetkezet volt, üzletszerűen űzte a rablást, a lótolvajlást, a négerszöktetést és a pénzhamisítást a folyó mentén, ötven-hatvan évvel ezelőtt. Ahogy St. Louist elhagytuk, se vége, se hossza nem volt izgalmasnál izgalmasabb Jesse James-históriáknak; ugyanis nemrégiben ölte meg őt Missouri kormányzójának egyik rendőrtisztviselője, s a történet az újságokban is terjedelmes helyet követelt magának. A vonaton füzetes regényféléket árultak róla a rikkancsok. Ezek állítása szerint Jesse James volt a legzseniálisabb gonosztevő, akit valaha is hátán hordott a föld. Csakhogy ez tévedés. Murel felveszi vele a versenyt bátorságban, vakmerőségben, kapzsiságban, kegyetlenségben, brutalitásban, álnokságban, egyetemes és átfogó gazságban és szégyentelenségben; magasabb rendű kérdésekben pedig messze felette áll. James csak szatócsa volt a bűnnek, Murel igazi nagykereskedő. James szerényke tehetsége soha nem is álmodott nagyobb célokról, mint vonatok, kocsik, vidéki bankfiókok kifosztása; Murel egész négerlázadást tervezett, New Orleans elfoglalását; s azonfelül: ha szükség volt rá, Murel a szószékre is kiállt, és prédikált a gyülekezetnek. Össze lehet-e hasonlítani egyáltalán Jamest meg fél tucat emberéből álló kis ócskás-bűnbandáját ezzel a tekintélyes, minden hájjal megkent bűnözővel, aki prédikált, népfelkelést és városok elfoglalását tervezte, akit ezer ember követett, felesküdve mind, hogy kész engedelmeskedni gonosz akaratának.

Íme néhány részlet egy immáron elfeledett könyvből, mely e nagyszabású bűnöző viselt dolgairól jelent meg, vagy fél évszázaddal ezelőtt:

Ez az ember a legügyesebb, legfondorlatosabb gonosztevő volt a világon. Utazásai során rendszerint vándorprédikátornak öltözött; s mint mondják, igen „szívhez szólóan” beszélt - olyannyira lekötvén hallgatói figyelmét, hogy nem is ügyeltek közben a lovaikra, melyeket aztán a derék prédikátor cimborái elloptak, míg zengtek a szent igék. De a lólopás - egyik államban szert tettek az állatra, a másikban eladták - csak morzsája volt üzleti vállalkozásaiknak; a legjövedelmezőbb bevételi forrás a rabszolgák rábeszélése volt, hogy szökjenek meg uruktól, s Murelék így - el tudják adni őket újra, más vidéken. Ezt a műveletet a következőképpen hajtották végre: elmagyarázták a négernek, hogy ha elszökik gazdájától, és hagyja, hogy ők újra eladják, megkapja az érte bezsebelt pénz egy bizonyos hányadát, ráadásul pedig, másodszor megszöktetvén, olyan államba viszik, ahol szabad lesz. Szegény nyomorultak ráálltak az alkura, remélvén, hogy pénzhez jutnak, mindenekelőtt pedig - hogy szabadok lesznek; eladják őket új gazdáknak, akiktől aztán visszaszöknek jótevőikhez; gyakran aztán három-négyszer is eladták őket akképpen, míg a banda három-négyezer dollárt meg nem keresett rajtuk; minthogy azonban ezek után joggal félhettek a leleplezéstől, általános szokás szerint attól az egyetlen tanútól kellett megszabadulniuk Mureléknek, akit ellenük fordíthattak volna, és ez - maga a néger volt; meggyilkolták tehát, s testét a Mississippibe vetették. Ha kiderült is, mielőtt áldozatukat meggyilkolták volna, hogy négert loptak, akkor is jól fel voltak készülve, hogy a büntetéstől megmenekedjenek; rejtegették ugyanis a négert, mindaddig, míg csak díjat nem tűztek ki a fejére, bárki legyen is a megtaláló. Efféle fejpénz kötelezi a megtalálót, hogy a talált dolgot megőrizze. Minek következtében a néger bizományba helyezett vagyontárgy lett, ezért aztán, ha eladták, az ügy nem számított lopásnak, legfeljebb hűtlen kezelésnek; s ezért a tulajdonos csak polgári büntetőeljárást indíthatott, ami hiábavalóság volt, mert a büntetéspénzt úgysem fizette meg soha senki. Felvetődhet a kérdés: hogyan kerülte el végül is Murel, hogy ilyen körülmények között meg ne lincselték légyen? Ezt könnyen megérthetjük, ha figyelembe vesszük, hogy több mint ezer felesküdt cinkosa volt, mind kész bármely pillanatban támogatni azt, aki bajba jutott a bandából. A fő cinkosok nevét magától Mureltől tudták meg, mindjárt kitérek rá, hogyan. A banda két nagy rétegből állt: az egyik volt a Fej avagy Tanács, így nevezték őket; ők végezték a tervezés és a kidolgozás munkáját, maguk azonban csak a legritkább esetben tevékenykedtek aktívan; számuk körülbelül négyszázra tehető. A banda másik részét az aktív ügynökök alkották, ezeket „Öklök”-nek nevezték, számuk elérte a hatszázötvenet. De tulajdonképpen csak eszközök voltak ők a nagyok kezében; övék volt a kockázat, a pénznek azonban csak elenyésző részét tudták elcsippenteni; a banda vezetőinek korlátlan hatalma volt felettük, lévén hogy akár a törvény kezére is adhatták őket, vagy éppen holttestüket a Mississippibe vethették. A gonosztevők összejöveteleinek legkedveltebb helyszíne a folyó arkansasi partján volt, ott rejtegették a négereket is nádasokban, mocsarakban.

A kiterjedt bűnszövetkezet garázdálkodása igencsak érzékenyen érintette a környéket; terveiket azonban olyan ügyesen hajtották végre, hogy Murelt, aki mindenütt tevékenyen jelen volt, nemegyszer alapos gyanúba fogták, bizonyítékot azonban nem tudtak felhozni ellene.

Történt azonban, hogy egy Stewart nevű fiatalember, aki két, Murel által elszöktetett rabszolga után nyomozott, összebarátkozott a bandavezérrel, megnyerte bizalmát, letette az esküt, és bevették a bűnszövetkezetbe, méghozzá a Nagytanács tagjaként. Így derült ki minden; mert Stewart árulóvá lett, bár letette az esküt; s mivel rendelkezésére állott minden adat, leleplezte a bandát, nyilvánosságra hozta a tagok névsorát, s végül még Murel ellen is sikerült elegendő terhelő bizonyítékot felhoznia (Murelt el is ítélték tizennégy évi börtönre); és a Stewart által nyilvánosságra hozott listákon bizony számos becsületesnek vélt, köztiszteletben álló ember neve szerepelt a különböző államokból, ezek aztán mindent elkövettek persze, hogy szavának hitelét vegyék - megrágalmazták, sőt, nem is egy alkalommal gyilkos merényletet kíséreltek meg ellene. Végül is távoznia kellett a déli államokból. Most azonban már kétségtelenül

beigazolódott, hogy Stewart állításai igazak; s ha voltak is, akik elítélték esküszegese miatt, ezek sem tagadhatták, hogy a feltárt adatok megfelelnek a valóságnak. Idézem Murel Mr. Stewartnak tett közlései néhány részletét; a bandafőnök közös utazgatásaik során mesélte el útitársának ezeket a dolgokat. Ezekből azután kitűnik, hogy Murel s bűntársai végső célkitűzései, saját bevallásuk szerint, igen széles területet öleltek fel; nem kevesebbet akartak ugyanis, mint *fellázítani a feketéket a fehérek ellen, elfoglalni és kifosztani New Orleanst, s végül: uralmuk alá hajtani az egész vidéket.* De lássuk az említett részleteket:

„Valamennyi barátunkat összehívtam egy New Orleans környéki hívünk házába, ahol aztán három napon át tanácskoztunk, meghányván-vetvén, s végül pontosítván tervünket; elhatároztuk, hogy megszervezzük a lázadást, bármilyen kockázattal járjon is a vállalkozás, s minél több hívet toborzunk ügyünknek. Miután mindenkinek kiosztottuk a feladatát, jómagam gyalogszerrel Natchez felé indultam, miután lovamat eladtam New Orleansben - azzal a feltett szándékkal, hogy hamarosan lopok magamnak újat. Négy napig gyalogoltam azonban, s egyetlen jó alkalom sem kínálkozott lószerzésre. Ötödik nap azután, déli tizenkettő felé, elfáradtam, és megálltam egy kis folyócskánál, ittam, pihentem. Ahogy ott ülök egy fatörzsön, s nézegetem az utat, amelyen eddig jöttem, megpillantok nagy messze egy embert eléggé jó formájú lovon. Abban a másodpercben, hogy megláttam, már tudtam, megszerzem a lovat, ha utazó az illető. Közelebb ért, s láttam külsejéről, hogy az. Felkeltem hát, rászegeztem szép vontcsövű pisztolyomat, s felszólítottam, szálljon le a lováról. Úgy is tett, akkor aztán megfogtam a ló kantárát, másik kezemmel egy meredek árok felé mutattam, indulást parancsolva, én meg mentem utána. Az ember ment vagy pár száz yardot, akkor megállt. Kikötöttem a lovát, az utasra meg ráparancsoltam, vetkőzzön le ingre-nadrágra, s forduljon háttal nekem. Azt mondta: - Ha meg akar gyilkolni, csak arra kérem, engedjen még egy imát, mielőtt meg kell halnom. - Mondtam neki, nincs időm semmiféle imádkozásra. Megfordult hát és térdre rogyott, én meg hátulról fejbe lőttem. Aztán felmetszettem a hasát, eltávolítottam a beleit, őt magát pedig az árokba löktem. Nyomban átkutattam a zsebeit, találtam is négyszáz dollárt és harminchét centet, meg egy csomó iratot, melyek átvizsgálásával nem vesztegettem az időmet. Noteszét, iratait és kalapját szintén az árokba vetettem. Cipője új volt, nagyságra éppen illett nekem; felhúztam hát, s helyette a magam nyűtt cipőjét hajítottam a patakmederbe, a kölcsönösség kedvéért. Ruháit összegöngyöltem és utazótáskájába tettem, lévén hogy ezek is vadonat újak voltak, ráadásul igen jó szövetből. Ilyen pompás lovam se volt még világéletemben; nyeregbe szálltam hát, és most már sokkal vidámabban poroszkáltam tovább Natchez felé, mint az elmúlt öt nap bármelyikén."

„Crenshaw cimborámmal egyetemben szereztünk négy jó lovat, és elindultunk Georgiába. Találkoztunk az úton egy dél-karolinai fiatalemberrel, mielőtt a Cumberland-hegységet elértük volna; Crenshaw hamar kiszedte belőle, mi járatban van errefelé. A fiatalember Tennesseeben járt, hogy valami disznókondát vásároljon, amikor azonban kiderült, hogy a disznóhús drágább, mint hitte, elállt az üzlettől. Azonnal láttuk, hogy útitársunk remek fogás. Crenshaw jelt adott nekem; nyomban megértettem a szándékát. Crenshaw már korábban is járt errefelé, én még soha; mentünk pár mérföldet a hegyek között, amikor egy mély szakadékhoz értünk. Mielőtt elhaladtunk volna mellette, Crenshaw elkérte az ostoromat, melynek fél kiló ólom volt a nyelén; odanyújtottam, mire ő odalovagolt a dél-karolinai fiatalember mellé, oldalról jól fejbe vágta és letaszította a lováról; leugráltunk mi is, hogy átkutassuk a zsebeit; találtunk bennük ezerkétszázhatvankét dollárt. Crenshaw azt mondta, ismer egy helyet, ahova a holttestet elrejthetjük, megfogta hát a karjánál, én meg a lábánál, így cipeltük el a mély szurdok falának egyik hasadékához, abba belöktük, el is tűnt mindjárt; aztán a nyergét is utánahajítottuk, a lovát meg magunkkal vittük, mert megért vagy kétszáz dollárt."

„Pár napos késésbe kerültünk; ez idő alatt azonban barátunk bement egy szomszédos kisvárosba, ott látja ám, hogy keresnek egy négert (a fekete bőrű persze a mi birtokunkban volt), s a hirdetmény annak a két férfinak a személyleírását is tartalmazza, akiket a szöktetéssel gyanúsítanak. Eléggé meleg helyzetbe kerültünk; de a megoldás is kézenfekvőnek mutatkozott: éjszaka levittük a négert egy árokhoz, mely barátunk farmja alatt húzódott, ott Crenshaw fejbelőtte. Kiszedtük a beleit, s a négert az árokba süllyesztettük."

A másik négert Murel harmadszor is eladta az Arkansas River vidékén újabb ötszáz dollárért; s aztán megszöktette és egy barátja kezére juttatta, aki levitte a feketét egy mocsárhoz, s ott fátylat borított a gyászos eseménysorra, összesen csaknem kétezer dollárt „árult ki" a négerből, s aztán végleg elrekkentette őt üldözői elől, akik semmit sem tehettek ellene, ha nem találják meg a négert; azt pedig nem találhatták meg.

Közeledtünk Memphis felé; lakói tanúsíthatják, hogy e várossal szemközt vívták a polgárháború leghíresebb folyami hajócsatáját. Azok közül, akik alatt magam is szolgáltam hajós koromban, ketten vettek részt az ütközetben: Mr. Bixby, az Unió hajórajának első kormányosa, valamint Montgomery, a Konföderáció flottillájának admirálisa. Mindketten derekasan szolgáltak a háborúban, bátorságukkal és tehetségükkel szép hírnevet szerezvén.

Ahogy mind közelebb kerültünk Memphishez, kezdtünk ürügyeken töprengeni, hogy valamiképpen a „Gold Dust" fedélzetén maradhassunk - Vicksburgig. Olyan jó helyünk volt itt, hogy semmi kedvünk sem volt máshoz. Volt valami meglehetősen fontos elintéznivalóm Napóleonban (Arkansas), de talán még az is megoldható anélkül, hogy búcsút kellene mondanom a „Gold Dust"-nak. Így hát elhatároztuk, hogy maradunk, ahol vagyunk.

Úgy volt, hogy a hajó másnap délelőtt tízig vesztegel Memphisben. Memphis szép város, a fekvése is az: a vízre néző hegyoldalban épült. Utcái egyenesek, tágasak, bár a kövezése nem vált ki lázas csodálatot. Nos hát, a bámulatot valami mással vívja ki a város: csaknem tökéletesnek mondott csatornarendszerével; ez is újabb időkbeli reform, lévén hogy pár évvel ezelőtt mindez még egészen másképp volt - talán okultak abból a szörnyű leckéből, melyet a sárgaláz pusztító látogatása adott fel annak idején az ittenieknek. Százával, ezrével haltak az emberek azokban a szörnyű időkben; s ha ehhez még hozzávesszük azokat, akik elhagyták a várost, a lakosság egynegyedére csökkent, s jó darabig nem is változott a helyzet. Az üzleti élet jóformán teljesen megbénult, az utcák üresen tátongtak, akár vasárnap, holtidőben.

Íme, így írja le az akkori Memphist egy német turista, aki azokban a szörnyű időkben szemtanúja lehetett e borzalmaknak. Könyvének (*Mississippi-Fahrten,* Leipzig; a szerző: Ernest von Hesse Wartegg) hetedik fejezetéből idézzük:

„Augusztusban dühöngött aztán a legrettentőbb módon a sárgaláz. Naponta sok százan estek áldozatul a szörnyű járványnak. A város egyetlen óriási temető volt, a lakosság kétharmad része eltávozott, s csak a szegények, az öregek meg a betegek maradtak itt: a szörnyű ellenség legbiztosabb prédái mindannyian. A házak zárva voltak: legtöbbjük előtt kis lámpa égett - jelezvén -, hogy lakóit meglátogatta a halál. Gyakran ugyanabban a házban több halott is feküdt; az ablakokban fekete drapériák lógtak. Az üzleteket is mind bezárták; tulajdonosaik ugyanis vagy meghaltak, vagy elköltöztek.

Szörnyű kór volt ez! Legéleterősebb áldozatait is elképesztő gyorsasággal döntötte le lábáról, s végzett velük. Előbb egy kis gyengeség, rossz közérzet, aztán pár órányi láz, majd a szörnyűséges delírium - ez volt a Sárga Halál! Az utcasarkokon, sőt az utcák közepén is számtalan helyütt hevertek az emberek, akik egyik pillanatról a másikra lettek rosszul; s holttestek is:

görcsbe torzult, merev tagokkal. Nem volt élelem. A hús néhány óra alatt megromlott, megfeketedett a mérgezett, csírákkal teli levegőn.

Sok házból ijesztő jajgatás hallatszott; majd egy idő múlva elhalt az is, csendes lett minden: nemes érzésű, önfeláldozó emberek jöttek, koporsóval; beszegezték, aztán már vitték is a temetőbe. Éjszaka mindenütt csend honolt. Csak az orvosok meg a koporsóvivők siettek dolgukra a néptelen utcákon; nagy messziről pedig odahallatszott a vasút tompa dübörgése; mintha a szelek szárnyán repülne, mintha gonosz fúriák hajtanák, menekült a járvány sújtotta városnak még a közeléből is; persze, nem állt meg az állomáson..."

De most már megint eléggé élénk az élet. A népesség negyvenezerre tehető, és állandóan növekszik; virágzik a kereskedelem is. Végighajtottunk a városon; megtekintettük a parkot s az ezrével ott tanyázó, rendkívül barátságos mókusokat; láttuk a szép épületeket, melyek rózsalugasokkal s minden más lehető módon igyekeznek gyönyörködtetni a szemet; végül aztán jól megreggeliztünk szállodánkban.

Virágzó, szép hely a Mississippi „Jó Szamaritánus Városa": virágzik mindenekelőtt a nagybani kereskedelem; se szeri, se száma az öntödéknek, a gépgyártó üzemeknek; készülnek itt vasúti kocsik, járművek; gyapotmagolajat állítanak elő; s nemsokára elszaporodnak majd a pamutszövödék, a gabonatárak is.

A múlt évben ötszázezer tonnányi gyapot futott be a városba - ami hatvanezres növekedést jelent a korábbihoz képest. Öt irányba mennek tehervonatok ebből az elevenen lüktető kereskedelmi központból; és a hatodik nagy „aorta" is épül már.

Milyen más ez a Memphis, mint amelyikről a hajdani turisták rég letűnt s elfeledett sorai tudósítanak! Az időközben szintén elfeledett, de hajdan közismert és széltében-hosszában utált Mrs. Trollope korában Memphis lényegében egyetlen hosszú főutcából állt, az utca mentén rönkházak sorakoztak; kijjebb, az erdők táján állt még pár elszórt vityilló; disznók bitangoltak itt-ott, és sártengerben úszott minden. Ennek ötvenöt éve. Mrs. Trollope megszállt a szállodában. Bizonyára nem ott, ahol mi éppen reggeliztünk. És így írt:

„Az asztalt ötven személyre terítették, s voltunk is annyian. Mindenki a legnagyobb csendben evett, s olyan bámulatra méltó gyorsasággal, hogy - szó szerint - kész voltak már az ebéddel, mire mi épphogy hozzákezdhettünk; hang nem is hallatszott más, csak a kések-villák csattogása, ehhez járult még az állandó harákolás, *és a többi*."

„Harákolás, *és a többi*." Ez az „és a többi" valami illetlen szó helyett áll ott; de Mrs. Trollope nem mindenütt jár el ilyen irgalmasan, rejtegetvén a rejtegetnivalót; hanem néha kimondja bizony. A következőkben, ahol egy ebédet ír le, melyet egy gőzös fedélzetén volt alkalma „átélni", méghozzá előkelő arisztokrata ültetvényesek társaságában, már erre látunk példát; egyébként a díszes gyülekezet csupa felfuvalkodott tökfejből állt, mind megfelelő katonai vagy bírói címmel felcicomázva persze, ahogy ezt a hajdani képmutató kor annyira szerette:

„Az összes megszokott udvariassági formák teljes hiánya az asztalnál; hihetetlen falánkság, mellyel a fogásokat eltüntetik; furcsa, faragatlan kifejezések és kiejtés; utálatos köpködés, melynek melléktermékeitől semmiképp nem tudtuk megóvni ruházatunkat; az ijesztő szokás mindehhez, hogy a szájukba veszik a falattal a kést, úgy esznek; s még tovább megyek: az a még mocskosabb szokás, hogy evés után a bicskájuk hegyével tisztogatják a fogukat: mindez hamarosan meggyőzött bennünket arról, hogy nem óvilágbeli tábornokok, ezredesek és őrnagyok ülnek körülöttünk; valamint hogy az étkezés óráját nem soroljuk majd életünk legkellemesebben eltöltött órái közé."

Néhány úti karcolat

„... mélyes-mély suttogás mindenütt...
üvegsima a víz, fehér pára apró
kísértet-koszorúi szállnak föl belőle.”

Memphis alatt jól megduzzadt a folyam; a partok koronájáig állt mindenütt a víz, sőt, néha már azon is túlcsapott; a víz elöntötte a földeket, erdőket, itt-ott több mérföldnyi mélységben is; némely helyen tizenöt láb magasan állt, mindenfelé tönkretéve az emberi kéz fáradságos munkáját, hogy aztán megcsappant lehetőségekkel és megrendült bizalommal lásson hozzá újra, akit illet, hogy helyrehozza a kárt. Egyhangú, szomorú kép volt ez bizony - így száz mérföldeken át. Itt-ott három láb mélyen állt a vízben egy-egy jelzőlámpa, valamely sűrű erdő szélén, mely mérföldeken át húzódott egyetlen farm, fatelep, tisztás nélkül, megszakítás nélkül; ezek szerint a lámpagyújtogatónak jókora távolságból kellett idecsónakáznia, hogy ellássa kötelességét - s tennie mindezt gyakran ítéletidőben. Felvilágosítottak azonban, hogy a lámpagyújtogatók minden körülmények között a legnagyobb lelkiismeretességgel végzik munkájukat; s nemcsak a férfiak, de az asszonyok is, ha a férjük beteg vagy nincs otthon. A kormány adja az olajat, s ad ezen kívül tíz vagy tizenöt dollárt havonta a kezelésért és a karbantartásért. A szövetségi kormány hajója havonként körbejár az olajjal és a munkabérrel.

A Hajós-sziget környéke ugyanolyan erdős és lakatlan volt, mint régen. A sziget azonban többé nem sziget; egészen hozzánőtt a jobb parthoz, s ahol hajdan gőzösök jártak, ma vonat halad. A „Pennsylvania” roncsainak nyoma sincs már. Egy szép napon majd valami farmer ekéje forgatja ki öreg csontjait, semmi kétség; s afelől is bizonyosak lehetünk, hogy nagyon elcsodálkozik rajtuk.

Lassanként a vándorló négerek vidékére értünk. Ezek szegények rabszolgakorukban nem utazhattak; most aztán igyekeznek kárpótolni magukat. Csak addig maradnak meg az ültetvényeken, amíg az utazási vágy fel nem támad bennük; akkor szedik a cókmókjukat, gőzhajóra szállnak, s mennek. Nem mondhatni, hogy éppen *ide* vagy *oda* igyekeznének; egyetlen vágyuk az, hogy úton legyenek. S mindig az épp rendelkezésükre álló pénz szabja meg: meddig, hová. Ha ötven mérföldre, jó; hadd legyen ötven. Ha nem, rövidebb út is megteszi.

Néhány napig igen gyakran kötöttünk ki miattuk. Láttunk olykor pár áradás fürdette, roskatag kalyibát is, benne népes négercsapattal, fehérek közel s távolban sehol; a kalyibák körül itt-ott füvetlen, száraz kis földdarabkák; egy-egy kidőlt fa, csontig soványodott tehenek, öszvérek, lovak, ezek leveleket ettek, kérget rágcsáltak - más takarmány nem volt az árvíz sújtotta vidéken. Néhol egy szál kikötőkabin állt csak; mellette pedig az egész néger család, hajóra várva, apraja-nagyja, ifja-véne ott kuporgott az ócska háztartási holmik halmazán; pár rozsdás puska, ócska szalmazsákok, komódok, bádogholmik, zsámolyok, ócska üvegek, egy kiérdemesült karosszék, és - hétnyolc sárgás szőrű, korcs kutya, melyet madzagon vonszolt maga után a család. Mert kutya az mindenképpen kellett nekik; kutya nélkül egy tapodtat se mentek volna sehova. De a kutyák mindig megmakacsolják magukat; nem mozdulnának az istenért se. Kezdődött hát a szokásos huzavona: egymás után nagy nehezen felráncigálták a fedélzetre az ebeket; azok szétvetették mind a négy lábukat, csúsztak a feljáróhídon, és gazdáik csaknem leszakították a fejüket. A kutyahúzó azonban elszántan menetelt előre, beledőlve a munkába, vállán átvetve a kötelet a nagyobb hatás kedvéért. Mert az megtörténik, hogy egy gyereket véletlenül a parton felejtenek, de hogy egy kutyát: az soha.

A kormányosfülkében - a szokásos folyami fecsegés. A Hatvanhármas-sziget - régebben szép ágvíz vagy átjáró vezetett mögötte. Mondják, Jesse Jamieson, a „Pacsirta” kormányosa befogadott egy „vendégkormányost” az egyik útján - vénséges-vén öreg csont volt a jámbor -, s a Hatvanhármas csücskéhez érve ott hagyta neki szolgálata még hátralevő idejére a kormányt. A vén tengerész felment a „csatornán” s-a másik oldalon le a folyón, nyílt vízen; aztán újra, újra; s háromórányi, becsületesen végzett kemény munka után ugyanott adta át a hajót a másik, az őt felváltó kormányosnak, ahol eredetileg átvette a kormányt: a sziget csücskénél! Egy fekete, aki már tizenharmadszor látta a partról, hogy a hajó körbemegy, így kiáltott fel: „Jóságos ég, hát hihesse az ember, hogy csupa «Pacsirtá»-t járatnak ezek?”

Egy másik kis történet jól mutatja, milyen gyorsan változnak a tekintély elve alapján a vélemények. Az „Eclipse” arról volt nevezetes, hogy rendkívül gyors hajó. Egy napon elhaladt egy öreg néger mellett, aki a parton annyira munkájába merült, hogy észre sem vette, melyik gőzös ment el az orra előtt. Kérdi tőle valaki:

- Járt erre hajó?

- Igenis, uram.

- Gyorsan ment?

- Ó-ó-ó, csak úgy vánszorgott, kérem.

- Nohát, meg tudnád mondani, melyik gőzös volt az?

- Nem én, uram.

- Ej, papa, hiszen ez volt az „Eclipse”!

- Mi? Csakugyan? Mindjárt tudhattam vóna, hiszen úgy száguldott, mint a sistergő istennyila.

A következő történet meg azt érzékelteti, milyen durva, erőszakos emberek laknak errefelé. Az első hetekben, amikor a folyam áradni kezdett. A. kerítését elmosta a víz, és B. földjére sodorta, B. kerítését szintén elsodorta, azt meg A. telkére vitte. A. így szólt:

- Maradjon minden úgy, ahogy van; én használom majd a te kerítésedet, te meg az enyémet.

B. azonban tiltakozott: neki így nem lesz jó.

Egy szép napon A. átment B. telkére, hogy elvigye a kerítését. Mire B. így kiált:

- Megöllek! - s azzal már rántja is elő a pisztolyát.

A. azt mondja erre:

- Dejszen nincs is fegyverem!

Így aztán B., aki mindenképpen tiszta munkát akart végezni, elhajította a pisztolyát; kést rántott helyette, s azzal esett A. torkának, de mindenképpen elöl akarta elmetszeni, így aztán a nyaki ütőér épen maradt. Dulakodás közben A. kinyúlt a földre hajított pisztolyért, s agyonlőtte vele B.-t; ő maga aztán szépen felépült a sebeiből.

Még pletykáltunk egy kicsit, azután mindenki lement, hogy megigya a délutáni kávéját, én meg ott maradtam a kormány mellett egyedül. Kezdtem úgy érezni, mintha valami a St. Louisban töltött utolsó órákra emlékeztetne, amikor is a hajó séta-fedélzetének hátsó részén szunyókáltam. Egy idegen keveredett mellém, és beszélgetésbe elegyedtünk. Eleven, fiatal fickó volt; elmondta, hogy egy wisconsini városkában született, s egy hete látott először gőzhajót életében. Elmondta továbbá, hogy La Crosse-tól lefelé jövet olyan alaposan, olyan szenvedélyesen megfigyelt és megvizsgált mindent a hajón, hogy most már állíthatja: tudja,

ami csak tudható, a gőzös orrától a kormánylapátja hegyéig. Megkérdezte tőlem is, hová való vagyok. Mondtam, New Englandbe. „Ó, hát akkor jenki!” - mondta, s fesztelenül csevegni kezdett, meg sem várva, hogy tagadom-e, vagy ráhagyom. Majd hirtelen azt ajánlotta, járjunk körbe a hajón, s ő majd ismerteti velem az egyes részeket, elmondván működésüket is. Mielőtt tiltakozhattam vagy szabadkozhattam volna, már buzgón el is kezdte áldásos tevékenységét; s amikor rájöttem, hogy semmit sem nevez meg helyesen, ekképpen - eléggé udvariatlanul - szórakozván egy messze idegenből jött utas rovására, türtőztettem magam, s hagytam, tegyen csak kedvére. Egy fél világra való képtelenséggel tömködte tele a fejem; s minél jobban belemelegedett, képzelete annál színesebben működött, s annál inkább élvezte csúnya munkáját, nevezetesen az én rászedésemet is. Olykor, ha éppen valami különlegesen förtelmes és kiáltó hazugságot zúdított rám, úgy láttam, hogy majd megpukkad nevettében, s kénytelen volt valami mondvacsinált ürüggyel elfordulni egy-két pillanatra, nehogy gyanút fogjak. Én meg csak lestem nagy áhítattal minden szavát, míg csak nem végzett a komédiázással. Befejezésül még megjegyezte, hogy akkor hát megtette, amit magára vállalt, vagyis elmagyarázta a gőzhajó minden csínját-bínját; de ha véletlenül mégis megfeledkezett volna valamiről, kéri: kérdezzem meg csak bátran, mulasztását készséggel pótolja.

- Bármi lenne is a hajón, aminek nem tudná még sem a nevét, sem a rendeltetését, forduljon csak hozzám, én majd megmondom.

Megígértem, s azzal elköszöntem tőle; eltűntem, aztán visszalopakodtam más irányból, úgy, hogy ne vehessen észre. Láttam ám: ott ül egymagában, rázza a nevetés, a hasát fogja, úgy vonaglik az ellenállhatatlan röhögéstől. Belebetegedhetett; mert utána napokig nem is mutatkozott. Idővel aztán magam is megfeledkeztem a kis epizódról.

Most, hogy egyedül álldogáltam a kormánynál, arról jutott eszembe az eset, hogy megpillantottam a fiatal fickót; ott állt ugyanis a kormányosfülke ajtajában, keze a kilincsen, s csak nézett engem, csendben, komolyan. Nem tudom, láttam-e életemben ilyen halálos sértődöttséget emberen, mint ennek az arcán. Nem szólt az egy szót sem - csak állt ott és nézett; nézett szemrehányóan, töprengve. Végül bevágta az ajtót, elment; de a texas-fedélzetnél mégis megállt; visszaballagott, odalépett az ajtóhoz, arcán bánatos kifejezés ült. Gyengéd szemrehányással meredt ram, majd így szólt:

- Hagyta, hogy elmagyarázzam magának a gőzhajót, mi?

- Hát igen - ismertem el.

- Tehát hagyta - mi?

- Persze, persze.

- Nahát *maga egy* - magát én...

Nem talált szavakat. Szünet - tehetetlenül keresgélt valami ide illő kifejezést - aztán feladta, elkáromkodta magát amúgy istenigazából, és elpályázott. Utunk idején találkoztunk még néhányszor; viselkedése azonban tartózkodóan hűvös volt - nem is nézett rám. Ha nem látom az elején, hogy annyira be akar ugratni, talán más irányba terelem a gondolatait, s megkímélem tőle, hogy ilyen nyilvánvalóan felelőtlen és ostoba udvariatlanságot kövessen el.

Másnap négy órakor ébresztettem magam az őrséggel, mert a Mississippin az ember nem láthatja elégszer a nyári napfelkeltét. Ezek pedig csodaszépek. Mindenekelőtt az a halálos csend; s mintha ebből kelne mélyes-mély suttogás mindenütt. És a magány, a borzongatóan boldog egyedüllét, valóban „távol a világ zajától”. Lassan, észrevétlen kezd világosodni; a sötét erdők tömör falai lágy-szürkébe játszanak, hatalmas folyamszakaszok mintha kitárulnának, felnyílnának szemünk előtt; üvegsima a víz, fehér pára apró kísértet-koszorúi szállnak

föl belőle; fuvallat sem remegteti a levegőt, levél sem rezdül; végtelen nyugalom mindenütt, lelkünk mélyéig hatol a csönd. Aztán hirtelen felcsipog egy madár, követi a másik, s hamarosan a csipogás-csattogás egyetlen diadalmas koncertté szélesedik. Persze, nem látni madarakat sehol; mintha a tág levegőég zengene-énekelne körülöttünk, maga-magától. Ahogy erősödik a fény, a legcsodálatosabb finomságú képek bontakoznak ki körös-körül. A tömörzölden burjánzó vadon harsány színei ott vannak szinte kéznyújtásnyira; látható, amint árnyalatról árnyalatra világosodnak; egy mérföldnyire, vagy odébb, a part következő kiszögellésénél, a mélyzöld friss tavaszi világoszöldre vált; majd a másik foknál szinte elveszti színét, s a legtávolabbinál, sok-sok mérföldnyire, szinte belevész a láthatárba az a kis ködpárafelhő, mely a víz fölött szendereg: ég fölötte, ég körülötte. S a folyó vize: roppant tükörfelület, visszaverődik, kirajzolódik benne lomb, szép ívű part, kiszögellő partfok. Igen, mindez gyönyörűséges látvány; gyengédséggel, bőséggel, szépséggel vesz körül; s amikor a nap felkel, s előbb egy kis rózsaszínt fest az égre, amott meg sárgás aranyport hint szét, megint másutt bíbor lángokat gyújt, hol, mi a leghatásosabb; nohát, aki szemtanúja ennek, bizonyos lehet, hogy valami emlékezeteset látott.

Kora hajnalban haladtunk el a Kentucky-hajlat mellett - réges-régi időkben ritkaságszámba menő borzalom színtere volt ez a fok. Poe kapitánynak volt egy kis lapátkerekes hajója, éveken át azon lakott a feleségével. Egy éjszaka a hajó fatörzsre futott a Kentucky-hajlat felső végénél, s nyomban süllyedni kezdett, méghozzá bámulatos gyorsasággal; a víz már elöntötte a kabin padlóját, mire a kapitány a hajó farába ért. Így aztán fejszével sújtott le a hajókabin tetejére, hogy ekképpen beszakítva azt, feleségét kimentse; az asszony történetesen a felső ágyban aludt, a kabintető pedig korhadtabb volt, mint várni lehetett; az első csapásra mindjárt beszakadt, s a fejsze kettéhasította az asszony koponyáját.

Ezt a hajlatot is feltöltötte már a folyó - egy átvágás eredményeképp; s ugyanerre a sorsra jutott a hajdan nagy forgalmú kanyar is; manapság elhagyatott helynek számít, messze került a hajók rendes útvonalától.

Elértük Helénát; s egy másik várost, mely szintén azok közé az „újszülöttek” közé tartozik, melyekről eddig még csak nem is hallottam: Arkansas Cityt. Tulajdonképpen a vasutaknak köszönheti létét; három fontos vonal - a Little Rock-i, a Mississippi és a Texas Vasút fut itt össze a folyónál. Megkérdeztünk egy idevalósi utast, miféle ez a város. „Szó se róla - mondta az némi töprengés után, olyasféleképpen, mint akin látszik, hogy nem akarja elsietni-elnagyolni a választ -, pokoli egy hely.” Amely leírása szinte tündököl fényképészi pontosságával. Pár rozzant favázas épület girbe-gurba sorban, kusza csoportban; és sár, sár, sár, úgyhogy nyilvánvaló volt, ebből a matériából nem szenved majd ínséget száz évig sem a hely; az árvíz csak nemrég vonult vissza. Az utcákon itt-ott még most is tavacska méretű pocsolyák éktelenkedtek, s tucatnyi bárka, dereglye hevert bizarr összevisszaságban: ott maradtak, ahol éppen voltak, mikor visszahúzódott a víz, s az emberek immáron újra gyalog mentek bevásárolni, vagy látogatóba. Mindazonáltal elég szépen fejlődik a város, gazdag vidék terül el mögötte, egy gabonatároló magasodik előtte, s ott látható még egy jókora malom is, a gyapotmag olajat állítják ott elő. Soha életemben nem láttam még efféle malmot.

Az én időmben még meglehetősen értéktelen holmi volt a gyapotmag; manapság azonban 12-13 dollárt is megér tonnája, nem is szórnak el belőle egy szemet sem. Maga a belőle nyert olaj színtelen, íztelen, s csaknem - ha nem is teljesen - szagtalan. Mondják róla, megfelelő eljárással elérhető, hogy hasonlítson bármely olajfajtára, sőt azoknak megfelelően alkalmazható is legyen, s mindamellett olcsóbb, mint azokból akár a legsilányabb minőség. Agyafúrt elmék kitalálták: Itáliába kell vinni, ott kellőképpen „kikészíteni”, majd importálni - olívaolajként. Ezek az üzelmek hamarosan olyan méreteket öltöttek, hogy Olaszország kénytelen volt védővámot kivetni rá, nehogy máskülönben komolyan megkárosítsa saját olajiparát.

Helena a Mississippi egyik legszebb fekvésű városa. A folyónak ezen az oldalán levő utolsó, legdélibb dombvonulaton épült. Jobb napjaiban szép kis városka volt; az áradás (vagy inkább a belvíz) igen csúnya munkát végzett nemrégiben; házak egész sorát öntötte el a szennyes ár, s az épületek külső falát még mindig vastagon borította a szennyeződés-öv, mely az alaptól terjed fölfelé. Megfeneklett, elhagyott csónakok hevertek itt is szerteszét; még álltak a négy láb magasan emelt deszkapallók; a deszkajárdák a földön elroncsolódva, és felfordulva hevertek - ha csak páran végigmasíroztak rajtuk, egy vak ember már azt hihette: egész lovasezred közeledik. Mindenütt feketéllett a bokán felül érő sár; itt-ott poshadozó vizű pocsolyamaradványok bűzlöttek. A kiáradt Mississippinél talán csak a tűzvész mivel gonoszabb pusztítást.

Szép, derült vasárnap volt, időnk nagyon kellemesen telt a városban; volt végre két szabad óránk, méghozzá a szárazföldön! Míg hajónk kirakodott. A mellékutcákban fehér embert jóformán nem is láttunk, annál több volt a színes bőrű - főként lányok és asszonyok; s szinte kivétel nélkül a legújabb, „választékos” módi szerint felcicomázva - egészen hihetetlen és vidám ellentétben állt mindez a saját poshadt levükben révedező pocsolyákkal.

Heléna Arkansas második legnagyobb városa, lélekszámát tekintve legalábbis - több mint ötezren lakják. A környező táj rendkívül jól termő vidék. Heléna igen nevezetes pamutkereskedelmi központ; 40-60 000 bálát dob piacra évente; fűrészáru- és gabonakereskedelme is számottevő; van ezen kívül öntödéje, vannak olajütői, gépgyártó üzemei, vagongyára - rövid idő alatt egymillió dollárt fektettek itt be ipari létesítményekbe. Két vasútvonala van; ily módon kereskedelmi központja is a környező kiterjedt és gazdag vidéknek. A New Orleans-i *Times-Democrat* adatai szerint évi pénzbevétele, minden pénzforrást egybevéve, eléri a négymillió dollárt.

Egy ujjlenyomat és következményei

„... még a velő is megborzongana csontjaimban,
ha egyszer csak meghallanám az iszonyú hívójelet!”

Közeledtünk az arkansasbeli Napóleon városához. Így aztán ideje volt, hogy valamelyest én is végre elintéznivalómra gondoljak. Fényes dél volt, ragyogóan sütött a nap. Ez nem volt különösképpen jó - nem a legjobb, legalábbis; mert az én elintéznivalóm (legalkalmasabb) ideje, gondoltam, nem éppen a fényes nappal. Minél többet töprengtem a dolgon, annál fontosabbnak tartottam ezt a körülményt - hol így, hol úgy, mégsem hagyott nyugton. Végül aztán egészen konkrét kérdés formájában vetődött fel: ésszerű-e vajon nappal elintézni azt, amit egy kis áldozat, egy kis kényelmetlenség árán éjszaka könnyűszerrel megtehetünk, amikor ráadásul figyelő szemek sem követnek? Csak minél egyszerűbben kell feltenni a kérdést, s minél egyszerűbb választ kell rá találnunk, s máris szépen kint vagyunk majdnem minden csávából.

Kabinomba kérettem tehát barátaimat, s közöltem velük: nagyon-nagyon sajnálom, hogy bosszúságot s némi csalódást is kell okoznom nekik, de az előbbi megfontolás alapján az látszik a legjobbnak, ha partra vitetjük málháinkat, s utunkat megszakítjuk Napoleonban. Csalódásuknak nyomban hangos kifejezést is adtak; lázadó szavak röpködtek. Legfőbb érvük persze az volt, ami azt hiszem az idők kezdete óta elsőnek merül fel ilyen esetekben; miszerint: „De hát maga volt az, aki úgy döntött s *beleegyezett,* hogy maradjunk a hajón és a többi és a többi”; mintha azért, mert egy ostobaságot elkövettünk, most már felesküdtünk volna arra, hogy egy másodikkal is okvetlenül megtetézzük, az első elhatározáshoz ragaszkodva!

Megpróbáltam ügyesen úgy fordítani a szót, hogy csillapítsam felbolydulásukat. Vállalkozásomat meglepő siker koronázta, s ezen felbátorodva még tovább merészkedtem; s hogy bebizonyítsam nekik, miszerint *nem rajtam múlott*, hogy a nyakamba zúdult ez a bosszantó elintéznivaló, s egyáltalán nem hibáztathat senki, hogy belekeveredtem az ügybe - elmondtam a történetet, mely nagy vonalakban így hangzott:

A múlt év vége felé Bajorországban, Münchenben töltöttem néhány hónapot. Novemberben Fräulein Dahlweiner penziójában laktam, a Karlsstrasse 1/a. alatt; dolgozószobám azonban vagy egy mérföldnyire volt onnét, egy özvegyasszony házában, aki abból élt, hogy bérlőket tartott. Ő és két kisgyereke minden reggel bekukkantottak hozzám, s - kérésemre - beszélgettek velem egy kicsit németül. Egy nap, a városban csavarogván, benéztem azon állami intézmények egyikébe (kettő van belőlük), ahova a halottakat szállítják, s ott tartják, míg az orvosok meg nem állapítják, hogy valóban végük, s nem tetszhalottak csupán. Borzalmas hely volt az a roppant nagy terem. Harminchat test feküdt ott, felnőttek mind, hanyatt, enyhén lejtős deszkapriccseken, három hosszú sorban - valamennyi viaszfehér volt, arcuk merev, testük fehér lepelbe csavarva. A nagy terem két oldalán pedig alkóvszerű benyílók voltak; ezek mindegyikében márványarcú kisdedek feküdtek, arcuk s keresztbe tett kis kezük kivételével egész testüket elborították a friss virágok füzérei, csokrai. Az ötven egyképp halottmerev test mindegyikének egy-egy ujjara gyűrűt húztak, mely a mennyezetig futó csengőzsinórban folytatódott, a csengőzsinór aztán továbbvezetett az ügyeletes szobájáig, ott pedig éjjel-nappal mindig virrasztott egy őr, készen arra, hogy bármely percben ugorjon a jeladásra: hátha valamelyik boldogtalan felébred halálos álmából, s megmozdul - mert már a

legkisebb mozdulatra is megrántja a drótot, s megszólaltatja ama borzalmas csengőt. El is képzeltem nyomban, milyen érzés lenne, ha én lennék az a halott-őr, ott virrasztanék egy zimankós, viharos éjjelen, még a velő is megborzongana csontjaimban, ha egyszer csak meghallanám az iszonyú hívójelet! Így aztán érdeklődni kezdtem a dolog felől; hogy s mint szokott történni általában? Ha például az őr hal meg rémületében, a halottaiból visszatért személy jön fel hozzá, s próbálja megkönnyíteni utolsó pillanatait? Le is torkoltak nyomban, hogy merészelek ilyen szentségtörő, frivol kérdést feltenni e gyászos-ünnepélyes hellyel kapcsolatban; megszégyenülten tértem hát haza.

Másnap elmondtam kalandomat az özvegynek, aki felkiáltott:

- Jöjjön csak velem! Van egy lakóm, aki mindent elmond magának, ami csak érdekli. Éjjeliőr volt abban a teremben.

Élő ember volt az illető, bár nem látszott annak. Ágyban feküdt, feje feltámasztva a párnán; arca halottsápadt, üres, mélyen ülő szemei zárva; keze a mellén, hosszú ujjai karmok inkább, olyan csontosak, olyan aszottak. Az özvegy bemutatott neki. A férfi lassan kinyitotta szemeit, üregük félhomályából fenyegető pillantást lövellt felém; szemöldökét összevonta; felemelte reszketeg kezét, inteni próbált, hogy távozzunk, de azonnal. Az özvegy azonban kitartott, amíg el nem mondhatta végre, hogy külföldi vagyok, amerikai. A beteg arca egy szempillantás alatt szinte átalakult; tekintete élénkebb lett, mintegy sugárzó - s a következő pillanatban már kettesben voltunk a szobában.

Tört németséggel kezdtem beszélni; mire ő meglehetősen folyékony angolsággal válaszolt; így aztán a németnek békét is hagytunk.

Összebarátkoztam a tüdőbajossal. Nap mint nap meglátogattam, beszélgettünk a legkülönfélébb dologról. Csak nőkről és gyermekekről nem. Mert valahányszor valakinek a feleségéről vagy gyermekeiről került szó, mindig három dolog következett: a beteg ember szemében először a leggyengédebb szeretet fénye villant fel; de csak egy pillanatra, mert nyomban utána kihunyt, s ugyanaz a gyilkos, fenyegető tekintet váltotta fel, amellyel első látogatásomkor rám nyitotta szemét; végül pedig elnémult, s egész nap egy szavát se lehetett venni attól fogva; csak feküdt némán, gondolatai, ki tudja hol jártak; mintha nem is hallotta volna ilyenkor, mit mondok; ügyet se vetett rá, ha elköszöntem, s nyilvánvalóan nem tudta - nem látta, nem hallotta -, mikor is távoztam a szobából.

Két hónapja voltam már mindennapi vendége, bizalmas beszélgetőtársa, amikor Karl Ritter - mert így hívták a beteget - egy nap, egészen váratlanul így szólt:

- Elmondom magának a történetemet.

A HALDOKLÓ VALLOMÁSA

A következőket mondta el:

„Mind a mai napig nem adtam fel soha. De most már feladom. Meghalok, érzem. Múlt éjszaka bizonyosodtam meg felőle, hogy így kell lennie, méghozzá hamar, nagyon hamar. Maga azt mondta, ha alkalma nyílik rá, idővel meglátogatja híres folyóját. Helyes; ez a tény, s még néhány más különös élmény, mely múlt éjszaka rohant meg, arra bírt, hogy elmondjam magának a történetemet - mert tudom, eljut majd Napóleon városába, Arkansasba is; megáll ott, s megtesz valamit a kedvemért - olyasvalamit, amire készségesen vállalkozik majd, ha meghallotta elbeszélésemet.

De fogjuk olyan rövidre a történetet, ahogy csak lehet, mert hosszú história ez.

Azt már, ugye, tudja, hogyan kerültem Amerikába, hogyan telepedtem le azon az elhagyott déli vidéken. Azt azonban nem tudja, hogy nős ember voltam. Feleségem fiatal volt, szép, szerelmes, s - ó! - olyan angyalian jó, hibátlan és nemes szívű. Kislányunk is volt: kicsiben az anyja! A boldog házasságok legboldogabbika volt a miénk.

Egy éjszaka - a háború vége felé lehetett - hirtelen rettenetes kábultságból ébredtem, s az első dolog, amit éreztem, az volt, hogy oda vagyok kötözve ágyamhoz, szám felpeckelve, s a levegőben kloroform szaga úszik! Két embert pillantottam meg a szobában, az egyik azt suttogta éppen a másikának, rekedt hangon:

- *Mondtam* neki, hogy ez lesz a vége, ha sikoltozik, ami pedig a gyereket illeti, hát...

A másik halk, majdhogynem sírós hangon félbeszakította:

- Azt mondtad, hogy csak megkötözzük és kiraboljuk őket, de nem esik bántódásuk; máskülönben nem is jövök veled.

- Hagyd már a nyavalygást; meg *kellett* változtatnom a tervemet, amikor felébredtek; te mindent megtettél a védelmükre, legyen neked ennyi is elég; most pedig rajta, segíts kutatni.

Mindketten álarcban voltak, rongyos „nigger" ruhában; tolvajlámpa volt velük; ennek a fényénél vettem észre, hogy a tisztességesebbik rabló jobb kezének hüvelykujja hiányzik. Egy pillanat leforgása alatt felforgatták nyomorult kis kalyibámat; akkor aztán az, amelyik a hangadó volt, azt suttogta:

- Csak az időnket pazaroljuk így - majd ő megmondja, hova rejtette. Szedd ki a pecket a szájából, s éleszd fel egy kicsit.

A másik azt mondta erre:

- Rendben van - csak ezt is agyon ne verd.

- Nem verem agyon, feltéve ha - jól viseli magát.

Közelebb léptek hozzám; ebben a pillanatban azonban hangok hallatszottak kintről, kiáltozás, patkócsattogás; a rablók lélegzetvisszafojtva füleltek; valaki bekiáltott a házba:

- *Hé*, odabent! Gyújtsatok már lámpát, víz kellene.

- A kapitány hangja, az istenit! - suttogta a durvább hangú gazember, s mindketten kiszöktek a hátsó ajtón, futás közben még a tolvajlámpást is eloltva.

Az idegenek még egy párszor bekiáltottak, aztán elnyargaltak - lehettek vagy egy tucatnyian, lóháton -, és halálos csend lett köröskörül.

Ide-oda dobáltam magam, próbáltam megszabadulni kötelékeimtől. Beszélni, kiáltani akartam, de jól felpeckelték a számat; egy hang sem jött ki rajta. Füleltem, hogy meghalljam feleségem és gyermekem hangját - de akármilyen hosszan, éberen hallgatóztam is, nem jött nesz a szoba másik végéből, ahol az ágyuk állt. A csendet egyre rettenetesebbnek éreztem, egyre fenyegetőbb, egyre gyanúsabb lett a dolog. Mit gondol: maga kibírta volna így egy óra hosszat? Hát akkor szánakozzon rajtam: nekem három órát kellett így elviselnem. Három óra? Három örökkévalóság volt az! Valahányszor az óra ütött, úgy éreztem, évek teltek el az utolsó ütés óta. Egész idő alatt kötelékeimmel küszködtem; végül, úgy hajnal felé, megszabadultam tőlük, talpra álltam, kinyújtóztatván elzsibbadt tagjaimat. Most már egész jól láttam a szobát. A padlón szétdobált holmik - a rablók műve volt, ahogy megtakarított pénzem után kutattak. Az első tárgy, melynek körvonalait pontosabban kivehettem, egy iratom volt, melyet a durvábbik rabló nézett meg s hajított el. És a papiros véres volt! Odatántorogtam a szoba

másik felébe. Ó, a szegény ártatlan teremtések: ott feküdtek, az ő szenvedéseik véget értek legalább, az enyémek csak most kezdődtek csupán!

Próbálkozzam-e a Törvénynél - én? Enyhíti-e szomját a nyomorultnak, ha a király iszik? Ó nem, nem, nem - nem kellett nekem a törvény arcátlan beavatkozása. Mert nincs a világnak olyan törvénye, nincs olyan bitója, amely kárpótolhatna engem. Csak bízza rám a magam ügyét a törvény, és ne tartson semmitől; én majd megkeresem az adóst, és behajtom rajta a tartozást. De hogyan? Hogyan fogok neki egyáltalán, kérdi maga, hogyan lehetek annyira biztos a dolgomban, amikor a rablóknak sem arcukat nem láttam, sem valódi hangjukat nem hallottam, s egyáltalán: még csak elképzelésem sincs, kik lehettek. Pedig: biztos lehettem benne - és biztos is voltam. Mert volt a kezemben egy nyom - egy olyan nyom, amelyet maga talán semmire sem tartana, ami talán egy detektívnek sem mondana sokat, mert nem tudná, miféle képbe illessze. Erre is rátérek mindjárt - majd meglátja. Nézzük azonban szép sorjában a dolgokat. Volt ugyanis egy körülmény, mely egészen határozott irányt szabott a nyomozásaimnak; nevezetesen az, hogy a két rabló katona volt, csavargó-álöltözetben; méghozzá nem is újoncok, hanem «öreg» katonák - hivatásosak talán; katonás magatartásukat, mozdulataikat, egész viselkedésüket nem egyik napról a másikra szedhették fel, nem, még csak nem is egy hónap vagy egy év alatt. Ekképp gondolkoztam, szólni azonban nem szóltam semmit. Egyikük azt mondta: «A kapitány hangja, hogy az istenit!» - az méghozzá, amelyiket én keresem életre-halálra. Két mérfölddel odább táborozott az Egyesült Államok hadseregének néhány ezrede, meg két század lovasság. Amikor megtudtam, hogy Blakely kapitány, a C század parancsnoka volt az, aki azon az éjszakán kis csoportjával házunk mellett elhaladt, nem szóltam semmit, de már tudtam: ebben a században kell keresnem az emberemet. Ha bárki kérdezett, tudatosan és következetesen csavargónak írtam le a két rablót, afféléknek, akik a katonai táborok körül settenkednek; így aztán ebben a rétegben keresték a bűnösöket, és rajtam kívül nem sejtette senki, hogy katonák ők a javából.

Elhagyatott otthonomban éjszakánként türelmesen dolgoztam álöltözetemen: a lehető legfurcsább ruhadarabokat válogattam össze; a szomszéd faluban vásároltam egy kék okulárét. S ahogy a katonai tábor szedelőzködött, és a C századot néhány száz mérfölddel északabbra, Napóleonba vezényelték, felkerekedtem én is, maradék kis pénzemet övembe rejtettem, s éjnek idején elindultam utánuk. Mire a C század Napóleonba ért, én már ott is voltam. Igen, ott voltam, méghozzá új szerepkörben: mint jövendőmondó. Nehogy feltűnést keltsek, az ott állomásozó valamennyi század legénységével összebarátkoztam, s jósoltam nekik nagy buzgón; figyelmemet azonban mindenekelőtt a C századnak szenteltem. Mindig iparkodtam, hogy a lehető legjobban a kedvükbe járjak; nem kérhettek tőlem olyat, amit meg ne tettem volna, bármily kockázattal járt is a dolog. Tréfálkozásaik önkéntes bakja lettem, ami csak fokozta népszerűségemet; hamarosan a kedvencük lettem.

Kis idő múltán találtam egy közlegényt, akinek hiányzott a hüvelykujja - micsoda öröm volt ez! S amikor megtudtam, hogy az egész században ő az egyetlen, akinek a hüvelykujja hiányzik, kétkedésem utolsó szikrája is kihunyt; most már biztos voltam benne, hogy jó nyomon vagyok. A csonka kezű katonát Krugernek hívták, német ember volt. Kilenc német szolgált a században. Figyeltem, kivel barátkozik leginkább ez a Kruger; de úgy látszott, nincs bizalmas barátja. Én azonban már a bizalmasa voltam; s gondom volt rá, hogy kapcsolatunk egyre barátibb legyen. Néha már annyira sóvárogtam a bosszúra, hogy alig tudtam türtőztetni magam: térdre ne essek előtte, és kérjem, mutassa meg azt az embert, aki feleségemet és kisgyermekemet meggyilkolta; de nagy nehezen uralkodtam a nyelvemen. Vártam, mikor jön el az én időm; addig pedig folytattam a jósmesterséget, ha alkalmam nyílott rá.

Eljárásom igen egyszerű volt: nem kellett hozzá más, csak egy darab fehér papír meg egy kis piros tinta. A tintával befestettem páciensem hüvelykujját, a papírra nyomtam, éjszakára elvittem, hogy tanulmányozzam, s annak alapján jósoljak neki másnap. Hogy miért csináltam ezt a sületlenséget? Nagyon egyszerű ez is: még fiatal koromban ismertem egy öreg franciát, aki harminc évet szolgált fogházőrként; s ő mondta nekem, hogy egyetlen dolog van az emberen, ami nem változik holta napjáig, nevezetesen: a hüvelykujj begyének vonalkái; azt is hozzátette, hogy nincs két ember a világon, akinek hüvelykjén egyformák lennének ezek a rajzolatok. Napjainkban lefényképezik az új bűnözőket, képüket a Bűnügyi Nyilvántartóba helyezik el, esetleges későbbi azonosítás céljából; ez a francia azonban a maga idején lenyomatot vett minden új bűnöző hüvelykujjáról, s ezt tette el az azonosítás végett. Azt mondogatta mindig: a fénykép nem sokat ér; álruhák, maszkok használhatatlanná tehetik. «Az egyetlen biztos dolog a hüvelykujj - mondta -, azt nem lehet elváltoztatni.» S elméletét mindannyiszor be is bizonyította barátain, ismerősein; kísérletei kivétel nélkül sikerültek.

Folytattam hát a jövendőmondást, éjszakánként pedig bezárkóztam szobámba, s ott tanulmányoztam a napközben gyűjtött ujjlenyomatokat nagyítóval. Képzelheti lázas izgalmamat, azt a mohóságot, ahogy minden egyes kis piros spirális-halmazt egybevetettem azzal az okmánnyal, mely az ismeretlen gyilkos véres hüvelykujjának lenyomatát viselte; az a vér - számomra legalábbis - a legdrágább volt, amit valaha ontottak a világon! S hányszor, de hányszor keltem fel munkám mellől azzal a kiábrándult megjegyzéssel: «Soha, soha nem fog végre összevágni!»

Végül mégis meglett munkám gyümölcse. A C század negyvenharmadik emberének ujjlenyomatát vizsgáltam meg: és ő volt az - egy bizonyos Fritz Adler közkatona! Egy órával azelőtt még csak nem is sejtettem a gyilkos nevét, hangját, alakját, arcát, nemzetiségét; és most már tudtam mindezt! Mert biztos lehettem a dolgomban; annak a franciának a kísérletei újra meg újra olyan meggyőző módon igazolódtak. És mégis, kellett még valamiféle bizonyosság. Volt egy lenyomatom Kruger bal hüvelykujjáról. Másnap reggel félrevontam hát, míg nem volt szolgálatban; s mikor olyan helyre értünk, ahol senki sem láthatott vagy hallhatott minket, igen határozottan így szóltam hozzá:

- A maga múltjának egy része olyan szörnyűséges, hogy úgy véltem: jobb ha nem mások füle hallatára közlöm a dolgot. Maga és egy társa, akinek a sorsát a múlt éjszaka tanulmányoztam - Adler közlegényről beszélek -, nohát maguk ketten meggyilkoltak egy asszonyt és egy gyermeket! De a nyomukra bukkantak, vigyázzanak: öt napon belül magukat is meggyilkolják.

Szavaim hallatán térdre hullt, egész testében remegett; aztán vagy öt percig ugyanazt hajtogatta egyre, akárha meghibbant volna, s félig sírva, félig nyüszítve - ez a hang egyébként felélesztette annak a gyilkos éjszakának az emlékét, ahol ugyanígy suttogott - esküdözni kezdett:

- Nem én tettem; a lelkem üdvösségére mondom, nem én tettem; mindent elkövettem, hogy megakadályozzam őt; Isten a tanúm, hogy mindent elkövettem. Egymaga csinálta, ő egyedül.

Egyebet sem akartam hallani. Most már szerettem volna megszabadulni a szerencsétlentől; de nem eresztett, belém kapaszkodott szinte, úgy könyörgött, mentsem meg a bosszútól. Azt mondta:

- Van pénzem - tízezer dollárom van - jól elrejtve, tolvajlás és rablás gyümölcse mind; mentsen meg - mondja meg, mit tegyek, és a magáé lehet a pénz, a legutolsó fillérig. Kétharmada az unokafivéremé, Adleré; de magával viheti az egészet. Akkor rejtettük el, amikor idejöttünk. De én tegnap előszedtem a rejtekhelyünkről, és másutt dugtam el - anélkül, hogy szóltam volna neki, vagy ezután is szólnék. Szökni készültem ugyanis, s magammal akartam vinni az egészet. Aranyban van mind a tízezer dollár, egy embernek túl nagy teher, így, szökőfélben;

azonban van egy nőismerősöm, aki két nappal ezelőtt odaát járt a folyó túloldalán, hogy előkészítse az utamat, s aztán követett volna ő is a kinccsel; s ha nem nyílik alkalmam rá, hogy felfedjem előtte a rejtekhelyet, egyszerűen csak a kezébe nyomom vagy elküldöm neki az ezüstórámat - abból megtudta volna. Van az óra fedele alatt egy kis papírszelet, azon eligazodik. Tessék, itt van, fogja az órát - csak mondja meg, mit tegyek!

Megpróbálta erőnek erejével rám tukmálni az órát, s már vette volna elő a papírt is, már magyarázta volna, hol a pénz, amikor egyszerre észrevette, hogy Adler közeledik, s már alig harminc-negyvenyardnyira van tőlünk. Azt mondtam hát annak a nyomorult Krugernak:

- Tegye csak el az óráját; nekem nem kell. Maga pedig ne féljen, semmi bántódása nem esik. Most menjen; jósolnom kell Adlernak is. Később majd megmondom, hogyan menekülhet meg gyilkosától; közben azonban még egyszer meg kell vizsgálnom az ujjlenyomatát. Egy szót se Adlernak a dologról - s egyáltalán: senkinek.

Szerencsétlen alak; hálálkodva távozott, mégis láttam rajta, halálos rémület tölti el. Adlernak aztán hosszan, nagyon hosszan boncolgattam sorsa fordulatait: szántszándékkal elnyújtottam a dolgot, hogy ne is legyek kész vele rögtön; megígértem hát, hogy még aznap éjjel felkeresem, mikor őrségen lesz, s elmondom a legfontosabb részét - a legtragikusabb részét, hangsúlyoztam -, de nagyon fontos, hogy annak a beszélgetésünknek senki se lehessen fültanúja. A katonák ugyanis állandóan őrszemet állítottak a városon kívül is - inkább rutindolog volt ez, afféle formaság -, oka legalábbis semmi, lévén hogy ellenség semmiképpen sem lehetett a közelben.

Éjféltájban el is indultam; tudtam a jelszót, s az elhagyatott vidéken arrafelé vettem utam, ahol Adlernak kellett őrködnie. Olyan sötét volt, hogy szinte mielőtt egy szót kiejthettem volna a számon, majdnem belebotlottam egy alakba, akinek még a körvonalait is alig láttam. Az őrszem elkiáltotta magát, én szinte még ugyanabban a pillanatban válaszoltam. Majd hozzátettem:

- Csak én vagyok - a jövendőmondó.

Azzal odasurrantam az oldalához, s némán belemártottam tőrömet a nyomorult alak szívébe.

- Ja wohl - nevettem fel hangosan -, ez volt sorsának tragikus fordulata, semmi egyéb!

Ahogy lefordult a lováról, még utoljára belém csimpaszkodott, és kék szemüvegem a kezében maradt; a ló már vonszolta is tovább, a lába beszorult a kengyelbe.

Az erdőn át menekültem, s szerencsésnek mondhatom magamat, hogy sikerült, lévén hogy kék szemüvegem, áruló jelként, ott maradt a halott ember kezében.

Ennek már tizenöt-tizenhat éve. Azóta céltalanul kóboroltam a világban. Hol dolgoztam, hol nem; ha volt pénzem, volt, s ha nem, hát üres volt a zsebem. De mindig úgy éreztem: elegem van az életből, s vártam, mikor lesz vége már, mivel azzal az éjszakával az én küldetésem egyszer s mindenkorra befejeződött; s egyetlen örömöm, vigaszom, elégtételem az volt csupán életem e fárasztó, kiégett éveiben, hogy nap mint nap elismételhettem: «Megöltem őt!»

Néhány éve betegeskedni kezdtem. Céltalan bolyongásaim során eljutottam Münchenbe. Minthogy nem volt pénzem, munkát kerestem, s találtam is; egy évig tisztességgel végeztem kötelességemet, s akkor betettek éjjeliőrnek abba a halottasházba, ahol maga is járt nemrégiben. A hely megfelelt lelkiállapotomnak. Szívesen voltam ott. Szerettem ott lenni a halottak mellett - szerettem egyedül lenni velük. Gyakran végigsétáltam a merev testek között, órákig elnézegettem üressé vált arcukat. S minél későbbre járt, annál nagyobb hatást tettek rám; legjobb volt az éj. Néha egész kicsire csavartam a lángot: ilyenkor az perspektívát ad, ért

engem; ilyenkor szabadabban csaponghat a képzelet; mert a halottak félhomályba vesző sorai borzongatóan csodálatos fantáziaképeket teremtenek az ember agyában. Két évvel ezelőtt aztán - akkor már egy éve dolgoztam ott - egymagámban ültem az őrfülkében. Zord téli éjszaka volt, a szoba hideg, tagjaim gémberedtek; lassanként szinte öntudatlanságba süllyedtem; a szél süvítése, a távoli ablakredőnyök csattogása egyre elmosódottabban visszhangzott eltompult érzékeimben, amikor egyszerre csak felharsant fejem felett a csengő velőtrázó hangja! Szinte megbénított a rémület; mert akkor hallottam ezt a hangot először.

De aztán összeszedtem magam, s már rohantam is le a hullaterembe. Körülbelül a külső ágysor közepe táján az egyik, halotti lepelbe burkolt alak felült, lassan jobbra-balra ingatva fejét - hátborzongató látvány, mondhatom! Akkor felém fordult. Odasiettem hozzá, és az arcába néztem. Uram Isten, Adler volt!

Képzelheti ott az első gondolatomat! Ha megpróbálnám szavakba önteni, ilyesféleképpen hangzana: «Nohát, akkor megmenekülhettél tőlem, most másodszorra azonban - másképp lesz!»

A nyomorult szemmel láthatóan pánik félelemben volt. Képzelheti, micsoda érzés lehetett csakugyan: felébred abban a síri csendben, körülnéz, s látja a halál gyászos gyülekezetét! S micsoda hála sugárzott csonttá aszott arcáról, hogy legalább élő embert lát magával szemközt! S hogy fokozódhatott ez a néma hálaérzet, megpillantván kezemben az életet hozó szíverősítő cseppeket! Képzelje akkor, azt a rémületet, mely szorongó arcára kiült, mikor látnia kellett: az üvegcsét leteszem magam mögé; s azt mondom gúnyosan:

- Rajta, Franz Adler, kiálts csak - hívd ezeket a halottakat. Semmi kétség: meghallgatják majd kérésedet, s megkönyörülnek rajtad; de rajtuk kívül aztán másra ne számíts!

Szólni próbált, de a gyolcs, mellyel az állát körülcsavarták, jó erősen tartott, s nem engedte. Könyörgésre emelte volna két kezét, de azok keresztbetéve, összekötözve feküdtek a mellén. Így szóltam hozzá:

- Kiálts, Franz Adler; ébreszd fel az alvókat a környék házaiban, hadd jöjjenek segítségedre. Kiabálj - és ne vesztegesd az időt, mert nincs sok vesztegetnivalód. Nocsak, nem megy? Ej, de sajnálom, no de sebaj, az sem segít ám mindig. Amikor te és az unokaöcséd, ketten meggyilkoltatok egy védtelen nőt s gyermeket egy arkansasi kalyibában - a feleségemet, mert ő volt az, s a gyermek: az én gyermekem volt! -, ők is segítségért kiáltoztak, emlékezz csak, de hiába; emlékszel, hogy hiába volt az is, ugye, emlékszel? Vacog a fogad, mi - nohát, miért nem kiabálsz akkor? Oldozd le kezeddel a gyolcsot - akkor talán sikerülni fog az is. Ó, értem már, a kezedet is összekötözték, nem sokra mész velük. Milyen furcsán ismétlődnek a dolgok, annyi év után; mert azon az éjszakán az *én* kezeim voltak gúzsba kötve, emlékszel? Igen, gúzsba kötve, úgy, mint most a tieid - milyen furcsa. És nem tudtam őket kiszabadítani. Neked meg eszedbe se jutott, hogy feloldozz; hát most nekem se jut majd eszembe. Pssszt! Lépteket hallok kintről, kései lépteket. Errefelé közelednek. Hallgasd csak, milyen közeliek már! Megszámolhatod e lépteket - egy-kettő-három. Most - igen, épp most halad el valaki az ajtó előtt. Itt az idő! Ordíts, ahogy a torkodon kifér! Ez az életed egyetlen esélye az örök sötétséggel szemben! Látod, túl sokáig haboztál - most aztán oda a jó alkalom. Már - el is halnak a léptek. Vége. Gondold meg jól - értsd meg -, utoljára hallottál emberi lépteket. Milyen furcsa érzés is lehet, úgy figyelni ilyen köznapi zajra, hogy az ember tudja: nem hallja az illető lépteit soha, soha.

Ó, barátom! Micsoda gyönyörűség volt látni a halálos rémület vonaglását azon a körbepólyált arcon! Újabb kínzáson töprengtem, s úgy véltem, sikerült is a dolog - egy kicsit költöttem hát a tényekhez:

- Az a szerencsétlen Kruger megpróbálta megmenteni a feleségem és gyermekem életét, s mikor eljött az ideje, meg is háláltam neki. Én vettem rá, hogy lopjon meg téged, te nyomorult; aztán segítettem neki, hogy egy asszony társaságában biztos helyre menekülhessen.

Áldozatom szorongó arcán most egyszerre meglepetés és diadalmas öröm kifejezése suhant át. Ez megzavart, nyugtalanítani kezdett. Megkérdeztem hát:

- Nohát - nem menekült meg?

Fejrázás, jelezvén, hogy nem.

- Nem? Hát akkor mi történt vele?

A körbepólyált arcról még egyértelműbben az elégedettség kifejezését olvashattam le. Adler megpróbált kinyögni pár szót - de hiába; megpróbálta összekötözött keze mozdulatával kifejezni a dolgot - megint csak hiába; pillanatnyi szünetet tartott, majd a fejét kezdte mozgatni, amennyire tudta, de értettem, hogy a mellette fekvő hulla felé bök vele.

- Meghalt? - kérdeztem. - Nem sikerült neki a menekülés? Rajtacsípték és lelőtték?

Újabb fejrázás, jelezvén: nem, nem.

- Hát akkor mi történt?

Adler megint a kezével próbált kifejezni valamit. Erősen figyeltem, de nem tudtam megfejteni. Aztán fölé hajoltam, még feszültebb figyelmet összpontosítottam a kezére. Láttam, begörbíti hüvelykujját, s erőtlen mozdulattal a melle felé bök.

- Ó - hát leszúrták, azt akarod mondani?

Igenlő fejmozdulat, s szemében olyan pokoli káröröm villant meg, hogy tompa agyamban is lassan derengeni kezdett valami. Felkiáltottam:

- Csak nem én szúrtam le éppen, mikor neked szántam a döfést, te nyomorult? Csak nem tévesztettem össze veled?

A másodszor is haldokló gazember még határozottabban biccentett „igen”-t a fejével, s olyan diadalittas volt a képe, amennyire fogyó erejéből csak kitellett.

- Ó, én szerencsétlen, én szerencsétlen; megöltem azt az embert, aki megsajnálta szeretteimet, mikor védtelenül álltak gyilkosukkal szemben; gyilkosa lettem annak, aki megmentőjük lett volna, ha megteheti! Ó, én szerencsétlen, én szerencsétlen!

S mintha hallottam volna Adler felbugyborékoló, gúnyos nevetését. Aztán leengedtem a kezemet, mely az imént eltakarta az arcomat; s láttam, ahogy ellenségem visszahanyatlik ferde deszkaágyára.

Megelégedésemre azonban igen hosszasan haldoklott. Csodálatos életerő volt benne, ritkán látni ilyen erős szervezetet. Igen, öröm volt ott ülni és gyönyörködni e haláltusában. Mert odavittem mellé egy széket, fogtam egy újságot, és olvasgatni kezdtem. Olykor-olykor kortyolgattam egyet a pálinkából. Erre azért volt szükség, hogy meg ne fagyjak a hideg teremben. De még inkább azért csináltam, mert láttam: eleinte, valahányszor csak az üvegért nyúltam, azt hitte a nyomorult, neki akarok adni egy kicsit. Fennhangon olvastam: többnyire költött újsághíreket, olyanokról, akiket a halál torkából mentettek ki egy pár korty pálinkával, meg jó meleg fürdővel. Igen, Adlernak hosszú, nehéz haláltusája volt - három órán és hat percen át tartott, a csengő megszólalásától számítva az időt.

Az az általános hiedelem, hogy tizennyolc év alatt, amióta csak megnyitották a halott-figyelőt, e bajorországi intézmény egyetlen gyolcsba pólyáit „lakója” sem csengetett még semmiért. Nohát, sebaj, hadd higgyék. Hadd higgyék csak ezután is.

A halottasházban csontig-velőig átjárt a hideg. Kikeltette és megérlelte bennem annak a betegségnek a csíráit, amely már korábban is kínzott, egy időre azonban, egészen addig az éjszakáig, elcsitult. Ez az ember meggyilkolta a feleségemet és a gyermekemet; s vagy három napon belül engem is bűnlajstromára ír. Nem számít - Uram Isten! Gyönyörűség még csak visszagondolni is rá! Elcsípem őt, ahogy már mászott volna kifelé a sírból, és szó nélkül visszatuszkoltam oda.

Ez után az éjszaka után ágynak dőltem, s egy hétig fel sem kelhettem; felépülésem után azon nyomban elmentem a halott-nyilvántartóba, hogy kiírjam annak a háznak a számát, ahol ez az Adler meghalt. Ütött-kopott bérház volt. Úgy véltem, bizonyára magához vette annak idején Kruger holmiját, lévén hogy az unokafivére volt; nekem elsősorban Kruger órájára lett volna szükségem. De míg betegeskedtem, Adler holmiját már eladták, széjjelhordták, nem maradt utána más, mint pár régi levél, meg értéktelen limlom. Ezekből a levelekből annyit kiderítettem azért, hogy él Krugernak egy fia, egyben egyetlen hozzátartozója. Harminc év körüli férfi, foglalkozására nézve cipész, és Mannheimben lakik, a Königsstrasse 14. szám alatt - özvegyember, van neki néhány kisgyereke. Anélkül, hogy okát adtam volna, miért, attól fogva havonta fedeztem megélhetési költségeinek kétharmadát.

Mármost, ami az órát illeti - nem is hinné az ember, milyen furcsa dolgok történnek! Tűvé tettem érte, mondhatni, egész Németországot, több mint egy éven át, ami nem kevés pénzembe és fáradságomba került; de végül megtaláltam. Kezemben hát az óra! Kimondhatatlanul boldog voltam; kinyitottam és - nem találtam benne semmit. De hát sejthettem volna, hogy az a kis papírdarab nem maradhat benne ennyi időn keresztül! Természetesen lemondtam a tízezer dollárról; feladtam a játszmát, ki is vertem a fejemből a dolgot, bár, mondhatom, nem kis szomorúság árán, mivel Kruger fiának szántam az összeget.

Múlt éjszaka, mikor megértettem: közeleg az időm, és meg kell halnom, elhatároztam, rendbe szedek mindent magam után. Hozzáláttam, hogy elégessek minden haszontalan papírt; hát Adler limlomjából, melyet, úgy látszik, mégsem vizsgáltam át eléggé gondosan, kicsúszik ám a vágyva-vágyott cédula! Egy pillanat alatt ráismertem, íme, lefordítom önnek:

«Nagy téglaistálló, terméskőből az alja, a város közepén, az Orleans utca és a Piac sarkán. A törvényszékkel szembeni sarok. Harmadik kő, negyedik sor. Tegye oda az üzenetet, hogy hányan jönnek.»

Tessék - fogja és őrizze meg. Kruger elmondta, hogy a kő elmozdítható; s hogy az épület északi falában van, felülről a negyedik sor, harmadik kő nyugat felől. Mögötte van elrejtve a pénz. Azt is elmondta, hogy a zárómondat megtévesztés csupán; okvetlenül félrevezeti azt, akinek a papír netalán illetéktelenül a kezébe kerül. Adlert minden bizonnyal meg is tévesztette.

És most arra kérem önt, ha már úgyis meg akarja látogatni a folyót, hogy keresse meg az eldugott pénzt, és juttassa el Adam Kruger mannheimi címére, melyet az imént említettem. Gazdag emberré teszi őt ez az összeg, én pedig nyugodtabban pihenek majd a földben, tudván, hogy minden tőlem telhetőt megtettem annak az embernek a fiáért, aki legalább megpróbálta megmenteni a feleségemet és a gyermekemet - s akit, végzetes módon, mégis saját kezemmel öltem meg, holott szívem szándéka szerint hálából megmentettem volna.”

Egy kincs sorsa

„Ember, hát maga nem tudja? Hosszú évek óta nem létezik ilyen nevű város. Az Arkansas River mindenestől belehordta a Mississippibe!”

Ez hát Ritter története - mondtam két barátomnak befejezésül.

Szavaimat hosszú, meglehetősen mély csend követte, láthatóan elég komoly benyomást tett rájuk a történet; mindketten izgatott és csodálkozó felkiáltások egész özönét zúdították rám az ügy furcsa részleteivel kapcsolatban; s csak úgy kapkodtak levegő után. Végül is minden erőm elhagyott, de addigra már barátaim heveskedése is alábbhagyott, s még néhány szórványosan megeresztett kérdés-sortűz védelme alatt visszavonultak, majd átadták magukat a csendes, ám annál végeláthatatlanabb álmodozásnak. Tíz percig nem hallatszott egyetlen hang sem. Akkor végre ábrándos hangon megszólalt Rogers:

- Tízezer dollár!

Majd némi szünet után hozzátette:

- Tízezer. Egy egész halom pénz.

Majd a költő kérdezte meg váratlanul:

- És mi a szándéka? Nyomban elküldi a pénzt?

- Hát persze - mondtam. - Furcsa kérdés.

Semmi válasz. Aztán egy kis idő múlva megint Rogers, tétovázva:

- *Mindet*? Vagyis hogy - úgy értem...

- *Persze*, hogy mindet.

Még akartam valamit mondani, de megálltam - megállított az a gondolatsor, mely bennem is óhatatlanul elindult. Thompson beszélt megint, gondolataim azonban másutt kalandoztak, s nem is figyeltem, mit mond. Hallottam azonban Rogers válaszát:

- Igen, én is úgy gondolom. Elegendő lenne neki annyi is; mert nem látom be, miként szolgált volna rá ő az egészre.

Majd a költő szólalt meg újból:

- Ha jobban megnézzük a dolgot, kiderül, hogy *több* is, mint elegendő. Mert miről is van szó? Ötezer dollár! Hiszen azt holtáig el nem költi! Talán ártanánk is neki ilyen tömérdek pénzzel; romlásba taszítanánk - erre is gondolnunk kell ám. Mert mi történne? Egy darabig szórná a pénzt, becsukná a boltját, esetleg inni kezdene, durván bánna árva gyerekeivel, gonosz utakra tévedne, így haladna a bűn útján egyre tovább és tovább.

- Úgy van, úgy van - szakította félbe lázas sietséggel Rogers. - Száz ilyen esetet láttam - még többet is. Ha egy ilyen embernek a kezébe pénzt adunk, hát a vesztébe küldjük, ez az igazság; adjunk csak ekkora summát a kezébe, már egyebet nem is kell tennünk; s ha le nem züllik hamarosan, s nem lesz mihaszna ember, ha nem veszti el önbecsülését, és a többi, hát akkor én semmit se tudok az emberi természetről - nincs igazam, Thompson? S még ha az összeg egyharmadát adjuk oda neki, hat hónap se telik bele, és...

- Hat *hét,* hat hetet akart talán mondani - mondtam én; érezvén, hogy belemelegszem a témába, nem türtőztethettem magam. - Ha csak biztos kezekbe le nem tesszük számára azt a háromezer dollárt, hogy ne nyúlhasson hozzá szíré-szóra, hat hétbe se telne, hogy...

- Nohát *persze* - mondta Thompson -; kiadtam én már ilyen emberek könyveit, és mondhatom, mihelyt kezükbe kaparintották a vagyonkájukat - legyen az háromezer, vagy akár csak kétezer...

- S egyébként is: mi köze a mannheimi cipészmesternek ehhez a kétezer dollárhoz is, kérdezem én? - vágott közbe Rogers, nagy komolyan. - Ez az ember ma talán tökéletesen boldog ott, Mannheimben, hasonszőrű emberek körében él, olyan jó étvággyal eszi mindennapi kenyerét, ahogy csak a jól végzett munka után ízlik az étel, élvezi dolgos életét; becsületes, egyenes jellemű, tiszta szívű; és *boldog*! Igen, azt mondtam: boldog; boldogabb, mint azok, akik üres társadalmi hókusz-pókuszok között kénytelenek leélni életüket - és akkor jövünk mi, és kísértésbe visszük ezzel a rongyos ezerötszáz dollárral! Egy ilyen embert, aki...

- Ezerötszázzal? Az ördögöt ezerötszázzal! - kiáltottam én. - Ötszáz is elég lenne már, hogy megingassa erkölcseit, megbénítsa tetterejét, kocsmatöltelékké tegye, s onnan aztán hová vezetne az útja? A csatornába, aztán a szegényházba, majd a...

- *Miért* vennénk hát ilyen bűnt a lelkünkre, uraim? - szakított félbe most nagy komolyan és esedezve a költő. - Az a cipészmester boldog, ahol van, és *úgy*, ahogy van. Becsületérzésünk, a felebaráti szeretet szent szava, és a legtisztább, legnemesebb önzetlenség óva int bennünket, tovább megyek: parancsolja nekünk, hogy ne háborgassuk e derék ember lelki nyugalmát. Ez az igazi barátság, igen, ez különbözteti meg a hűséges barátot a hitvány álbaráttól. Mert követhetnénk a látványosabb megoldások útját; ez igaz, de nincs igazabb s bölcsebb út ennél, higgyék el nekem.

Így fűztük tovább a szót, de azért azt is éreztük jól, hogy mindnyájunk szívében maradt valami rossz érzés is a dolognak ilyenfajta megoldásával kapcsolatosan. Semmi kétség: egyetértettünk abban, hogy *valamit* azért csak kellene küldenünk a derék cipészmesternek. Hosszasan, töprengve vitáztunk a problémáról; s végül úgy határoztunk, hogy küldünk neki egy - színes kőnyomatú képet. Így aztán úgy látszott, hogy a dolog valamennyi érdekelt fél részére kielégítő megoldással zárul; ekkor azonban újabb bökkenő akadt. Kiderült ugyanis, hogy két társam úgy képzeli, egyenlő arányban osztoznak majd velem a pénzen. Én azonban egyáltalán nem így képzeltem. Meg is mondtam: ketten megkapják majd a pénz felét, s még annak is nagyon örülhetnek. De Rogers azt mondta:

- Nocsak: kinek jutna itt *egyáltalán* egy fitying is, ha nekem nem támad az az ötletem - mert addig úgy állt a dolog, hogy minden a cipésznek jut!

Thompson azt mondta, ő ugyanabban a pillanatban gondolt a dologra, amikor Rogers kibökte.

Mire én azt válaszoltam, hogy ez az ötlet előbb-utóbb, kétségkívül, nekem is eszembe jutott volna, bárki segítsége nélkül. Mert lehet, hogy lassan vág az eszem, de - vág.

A sok beszédből vita kerekedett; a vitából dulakodás; mondhatom, elég jól helybenhagytuk egymást. Ahogy aztán egy kicsit rendbe szedtem magam, eléggé rosszkedvűen ballagtam fel a sétafedélzetre. Ott találtam McCord kapitányt, s amennyire ilyen állapotban csak tellett tőlem, kedélyesen azt mondtam neki:

- Nohát, kapitányom, búcsúzni jöttem. Ki kell szállnom Napóleonban.

- Kiszállnia *hol*?

- Napóleonban.

A kapitány elnevette magát; látván azonban, hogy magam nem vagyok éppen virágos jókedvemben, abbahagyta a nevetést, s azt mondta:

- Mondja, komolyan gondolja ezt?

- Komolyan-e? Semmit ennél komolyabban!

A kapitány erre felpillantott a kormányosi hídra, és azt mondta:

- Ki akar szállni Napóleonban!

- *Napóleonban*?

- Azt mondja.

- Szent egek!

Mumford bácsi jelent meg a fedélzeten. A kapitány neki is elújságolta:

- Bácsi, a barátod ki akar szállni Napóleonban!

- Hogy azt a...

Erre már megkérdeztem tőlük:

- Nohát, megmondanák már végre, mi ez a nagy hűhó? Nem szállhat ki az ember Napóleonban, ha kedve tartja?

- Ember, hát maga nem tudja? Napóleon *nincs* többé. Hosszú évek óta nem létezik ilyen nevű város. Az Arkansas River elárasztotta, elsöpörte, s úgy, ahogy volt, mindenestől belehordta a Mississippibe!

- Elvitte - az *egész* várost? A bankokat, a templomokat, a börtönöket, a lapszerkesztőségeket, a törvényszéki épületet, a színházat, a tűzoltóságot, a nagy istállót - *mindent*?

- Mindent. Méghozzá nem telt tizenöt percbe sem az egész. Nem hagyott meg az ár semmit az égvilágon, egy szál zsindely nem sok, annyit sem. Kivéve egy bodega romjait meg valami téglakéményt. A hajó most éppen a hajdani városközpont fölött járhat; amott, kicsit lejjebb, látja, ott a kéménycsonk - ez maradt Napóleonból. Az a sűrű erdőség, jobbra, valaha egy mérföldd el volt a város mögött. Nézzen csak hátra - folyással szemközt -, most már kezd ráismerni a vidékre, nem?

- Igen, most már csakugyan. De hát ilyen csodálatos dolgot se hallottam még, igen, ez messze túltesz mindenen - s milyen váratlanul ért!

Mr. Thompson és Mr. Rogers is megjelent közben, csomagostól-esernyőstől, s csak hallgatták tátott szájjal a kapitány szavait. Thompson elővett egy féldollárost, a kezembe nyomta, s azt mondta békülékenyen:

- Részem a kőnyomathoz.

Rogers követte példáját.

Igen, csakugyan bámulatos látvány volt, ahogy a Mississippi ott hömpölygött medrében, néptelen partok közt; s hogy éppen a fölött a hely fölött, ahol húsz évvel ezelőtt még nagy magabiztosan, önhitten terpeszkedett egy város. Hatalmas, fontos vidék központja ráadásul; nagy Tengerészeti Kórházával; mindennapra egy jókora verekedéssel - s egy vizsgálóbírói szemlével; az a város, ahol a legszebb és legműveltebb lányt ismertem meg az egész Mississippi-völgyben; az a város, ahol először jelent meg nyomtatásban a „Pennsylvania” gyászos katasztrófájának a híre, huszonöt évvel ezelőtt; ez a város - nincs többé; elsodorta a víz, elmerült, halak tápláléka-birodalma lett; s nem maradt belőle semmi más, csak egy bodega romjai meg egy düledező téglakémény!

Frissítők és erkölcsök

„... de kérem, uram, ha inni akar belőle,
írja meg előbb a végrendeletét!”

Ami a Hetvennegyedik-szigetet illeti, mely nem messze terült el a hajdani Napóleontól, a folyó kiszámíthatatlan szeszélye itt is alaposan megcsúfolta az emberi számításokat, bebizonyítván, hogy az ilyesmi merő hívság és nevetség. Amikor Arkansas állam határait megvonták, az állam „a folyó közepéig” terjedt - ami eléggé bizonytalan határvonal. Mississippi állam viszont „a hajózható főmederig” formált jogot a folyóra - ismét csak megbízhatatlan és pontatlan jelölés. A Hetvennegyedik-sziget Arkansas területéhez tartozott. A folyam medervállozása következtében ez a nagy sziget egyre távolabb „sodródott” Arkansastól, de még mindig nem került Mississippi állam területére. Egyik oldalról „a folyó középvonala”, a másik oldalról meg „a főmeder” fogta közre. Én legalábbis így értettem a dolgot. De akár jól értettem a részleteket, akár nem, a *tény* marad tény: hogy tehát adva van itt egy nagy kiterjedésű, rendkívül értékes sziget - kétezer hektár! -, mely afféle senki földje, nem tartozik sem az egyik, sem a másik állam területéhez; egyiknek sem adózik, sem más módon nincs függő helyzetben. Az egész sziget egyetlen ember tulajdona, aki jog szerint „hazátlan ember”.

A Kilencvenkettedik-sziget Arkansas birtoka. A folyó ezt is „megmozgatta”, s áttette a mississippi oldalra. Egy ügyes fickó pálinkamérést nyitott a szigeten, mississippibeli engedély nélkül persze, s jól megszedte magát a mississippibeli vevőkön, s mindezt - Arkansas védelme alatt (ahol abban az időben még nem kellett italmérési engedélyt váltani).

Szépen siklottunk lefelé a folyón, körös-körül a már megszokott csend, üresség - gőzössel vagy más, az élet bármi más jelével csak nagy ritkán találkoztunk. A táj sem változott; csaknem összefüggő erdőségek tömbjei, a folyó mindkét oldalán; ott álltak csendes magányban. Itt-ott állt csak pár kis ház vagy gerendakunyhó a kopár, füvetlen partok kis bevágásaiban - látszott rajtuk, hogy régebben negyed, vagy akár félmérföldnyivel is odább lehettek a parttól, s ahogy a víz tért hódított, fokról fokra tolták-vonszolták beljebb őket is. Mint a Pilcher-foknál például, ahogy a kalyibákat, mint hallottuk, három hónap leforgása alatt háromszáz yarddal kellett beljebb cipelni; de az omló-romló part ide is követte, s megint hátrább kellett vinni őket.

Napóleonban annak idején nem sokra tartották Greenville-t (Mississippi), s lám, Napóleon alámerült a törpeharcsák birodalmába, Greenville pedig élt és virult tovább, s az egész Mississippi-völgyben párját ritkítja az itt tapasztalható fejlődés; háromezer lakosa van immár, mint mondják, s évi 2 500 000 dolláros kereskedelmi forgalmat bonyolít le. Szépen gyarapodó város.

Sok szó esett a hajón a Calhoun-féle Telepítési Társaságról; e vállalkozás igen jövedelmezőnek ígérkezik. Calhoun ezredes, az államférfi unokája, Bostonban szindikátust alapított, mely hatalmas földterületet vásárolt a folyó mentén, Chicot megyében (Arkansas) - lehet vagy tízezer acre -, gyapottermesztés céljából. A társaság elsődleges célja az, hogy készpénztőkével dolgozzon: első kézből vásárolván, és saját árut adván el; ellátják néger munkásaikat élelmiszerrel, és más szükséges áruval, mondjuk 8-10 százalékos haszonért; kényelmes lakásokat építenek nekik stb. stb., s egyáltalán: arra ösztönzik őket, gyűjtsenek pénzt, s telepedjenek meg a környéken. Ha a dolog anyagilag jövedelmező lesz - mint ahogy eddig

minden jel arra mutat -, távolabbi céljuk az, hogy bankházat alapítsanak Greenville-ben, s pénzt kölcsönözzenek kedvező kamatra - hat százalékról beszélnek.

Eddig ugyanis az volt a baj - hogy azt idézzem, amit ültetvényesektől és hajósoktól hallottam -, hogy hiába volt az ültetvényeseké a föld, tőkéjük nem volt hozzá; s hogy termelhessenek, jelzálogkölcsönt kellett felvenniük birtokukra, terményükre. Ennek következtében a közvetítő ügynök, aki a pénzt biztosítja, meglehetős kockázatot vállal és nagy kamatot követel - általában tíz százalékot, megtoldva ezt két és fél százalékkal, magáért a kölcsönügyletért. Az ültetvényesnek saját szükségleteit is tőle kell beszereznie, fedeznie kell annak bizományosi díját, biztosítani hasznát. S amikor a terményt behajózzák, a közvetítő itt is felszámítja a bizományosi díjat, a biztosítás összegét és a többi. Így aztán, mindent összevetve, a közvetítő legalább 25 százalékos haszonnal dolgozik.[21]

Lássuk most egy ültetvényes becslése szerint, mi az az átlagos nyereség, melyre a maga területén számíthat. Egy ember és egy öszvér tíz acre gyapotföldet képes megművelni, ez tíz bála gyapotot jelent, melynek értéke mondjuk 500 dollár; a termelési költségek mondjuk 350 dollárra rúgnak; a tiszta nyereség: 150 dollár, vagy egy acre-re számítva 15 dollár. Ehhez jön most már a gyapotmag nyereséghozama is (korábban ennek az értéke rendkívül csekély volt - ahol pedig sok szállításra lett volna szükség, a nullával egyenlő). Ezerhatszáz font nyers-gyapotból négyszáz font a szál, ennek értéke, mondjuk, fontonként 10 cent; és ezerkétszáz font a mag, melynek tonnája, mondjuk, 12-13 dollár. Lehet, hogy a jövőben a *szárat* sem dobják el. Mr. Edward Atkinson szerint minden bála gyapjúra ezerötszáz font szár esik, ennek mészfoszfát- és timsótartalma igen magas fokú; s ha elkeverik silóval vagy a gyapjúmag lisztjével (amely túl tömény ahhoz, hogy takarmányként nagy mennyiségben használják), ez a szárkeverék a legkitűnőbb takarmányféleség, melyben megtalálhatók az összes tej-, hús- és csontképző anyagok. Eddig a szárat merő haszontalanságnak tekintették.

Eléggé általános panasz, hogy a farmerek durvák maradtak a hajdani rabszolgákhoz a háború után is; rideg üzleti hangnemben hajlandók csak érintkezni velük, melybe az érzelmek leghalványabb árnyalata sem vegyülhet; nem „szatócskodnak", mert akkor a négert is ki kellene szolgálniuk, ily módon kímélik a „nigger" zsebeket, nehogy lehetővé tegyék azt a szörnyűséget is, hogy a négerek megtelepedjenek. Így kedvükre s javukra tennének; de ehelyett inkább átengedik ezt a kiváltságot valami fukar izraelitának, aki aztán rábeszéli a szegény együgyű négert meg a feleségét, hogy azt is megvegye, amire pedig semmi szüksége sincsen - hitelbe vásárolnak nála, magas áron, hónapszám, a hitelt a kereskedő arra alapozza, hogy a néger úgyis megkapja részesedését a szépen növekvő terményből; s mire vége az idénynek, a néger részesedése mind a zsidóhoz vándorol, s a néger ezenfelül nyakig ül az adósságban, és elveszti a bátorságát, a kedvét, a nyugalma is oda, és mind a ketten rosszul járnak: az ültetvényes is, a néger is; mert a néger felül szépen a gőzösre, és odébbáll, az ültetvényes meg felfogadhat a helyére megint valami idegent, aki nem ismeri őt, fütyül rá, s aki egy éven át a zsidót táplálja megint, aztán szedi a sátorfáját, és követi elődjét a gőzhajón.

Azt remélik, hogy a Calhoun Társaság a munkásokkal szemben tanúsított emberséges és ésszerű magatartása révén bebizonyítja majd, hogy ez a módszer a legjövedelmezőbb mind az ültetvényes, mind pedig a néger számára; bíznak benne továbbá, hogy a módszernek széles körben követői lesznek.

---

[21] „De mit tehet az állam, ha az emberekre nyomasztó uzsorateherként nehezedik a 18-tól 30 százalékig terjedő kamatláb, s kénytelenek a termést eladni, mielőtt elvetették volna, azért az előjogért, hogy szükségleteiket százszázalékos haszonnal terhelten vásárolják meg." - *(Edward Atkinson.)*

S ahol már ilyen sokan elmondták a magukét, csak a kocsmáros hallgasson? Nos hát, az itteni kocsmáros figyelmes, jó szemű ember, olyan, aki maga soha nem iszik; megdolgozik a pénzéért, és meg is keresné szépen, ha lenne elég vendége. Azt mondja, a Mississippinél meg Louisianában lakó helybeliek inkább felküldenek valakit a folyón, vásároljon nekik zöldféléket, mintsem hogy maguk termesztenék, és ha a hajó kiköt, csapostól vesznek gyümölcsöt. Véleménye szerint „semmi máshoz nem értenek, csak a gyapothoz"; valamint hogy fogalmuk sincs róla, hogyan kell zöldségfélét vagy gyümölcsöt termeszteni - „legalábbis a nagy részük ilyen". Azt mondja: „a néger akár H.-ba is elmenne dinnyéért" („H": ez áll mindenütt a gyorsíróm jegyzeteiben - talán Halifaxet jelöli, nem tudom; bár hogy valaki odáig elmenjen akármiféle dinnyéért?...) Így aztán a csapos megveszi a dinnyét a folyó felső szakaszán, leviszi magával ide délre, és eladja ötven centért.

- Miért kever olyan zagyva, színes italokat a néger matrózoknak? - kérdeztem.

- Mert azok meg sem innának másmilyet. Mindenük a *kiadós* ital; az már nem érdekli őket, hogyan s miből készül, fő az, hogy úgy érezzék: nem hiába adták ki rá a pénzt. Adjon csak egy négernek egy *gill* féldolláros konyakot öt centért - hát azt hiszi, belekóstol? Nem az. Nem elég kiadós, azt mondja. De ha az ember összekever egy pintre való hitvány lőrét, ad hozzá egy kis piros vackot, hogy szépen csillogjon - hogy piros legyen, az a fő! -, akkor hét lóval sem lehet elvonszolni már a pohár mellől a niggert.

Az „Anchor Line" társaság valamennyi hajósöntése egy cég kezében van. Saját italféleségeiket árulják, a csapos „fizetett alkalmazott". Jó italok? Igen, ilyesmi is akad, de csak elvétve: azokon a gőzösökön, ahol az utasok általában igénylik és meg is fizetik. S a többi hajón? Ott nincs. Ami ott van, azt csak a matrózok meg a fűtők isszák.

- Pálinkát?

- Ó, hogyne, van annyi, amennyi csak kell; de kérem, uram, ha inni akar belőle, írja meg előbb a végrendeletét.

Nem úgy van már, mint hajdanán. Akkor mindenki gőzhajón utazott, mindenki ivott, és mindenki kész volt meghívni a másikat.

- Most a java vonaton utazik, a többi meg nem iszik. Régebben a csaposé volt maga az üzlet is, ő maga mindig jókedvű volt, kedves, ügyes, beszédes; ékszerei, gyűrűi voltak; mondhatni, ő volt a legsikkesebb arisztokrata a hajón; egy úton megkereste a maga kétezrét. Ha egy apa hajósöntést hagyott a fiára, egész vagyont hagyott hátra. Manapság meg egy kabint hagy rá vele, szállást-lakást és mosást, ha egy ing megteszi egy útra. Csakugyan, változnak az idők. Nohát, a Felső-Mississippi vonalain már egy ócska söntés sincs a hajón! Úgy hangzik, mintha költői túlzás lenne, pedig így igaz.

Különös históriák

„... az életbiztosítás a maga szokványos formájában a Lake Providence környékén ismeretlen - van ezzel szemben úgynevezett moszkitó-biztosítás.”

Stack Island. Nagyon jól emlékszem még Stack Islandre; valamint Lake Providence-re, Louisianában - ez egyébként az első valóban délies külsejű város, ha lefelé jövünk a folyón; síkságon fekszik, alacsonyan; árnyas fák mindenütt, tömérdek szürke fátyolmohával; „nyugalmas, töprengő hely, itt mintha mindig vasárnap lenne” - jegyezte meg Mumford bácsi, nem minden érzés nélkül - de igazat mondott.

Egy bizonyos Mr. H. világosított fel néhány olyan apróbb részlettel kapcsolatban, amit nem egykönnyen hiszek el, ha nem tudom, milyen régi hajós ő maga. Együtt utazott velünk; Arkansas Cityben lakott és Vicksburgba igyekezett, a hajójára, egy kis „Sunflower” postagőzösre. Nagyon komoly, majdhogynem méltóságteljes ember volt, s az volt a híre, hogy - ami hajósoknál ritkaság - nem túlságosan gyakorlatias. Elmondta egyebek között, hogy Arkansasnak igen sokat ártottak - egész nemzedékeket riasztva el innen - a moszkitókról szóló, erősen túlzott históriák. Az ember először csak mosolyogna ezen, mondotta, s úgy vélné: apróság, semmi ügyecske az egész; de ha jobban megnézzük, miféle következményekkel járt a dolog, hogy elbátortalanította a bevándorlókat, hogy lenyomta a birtokok értékét, mindjárt kiderül, bizony nem is olyan bagatell, lekicsinyelhető vagy megmosolyogni való kérdés ez. A moszkitókról azt mesélik széltében-hosszában, hogy félelmetes, semmi törvényt nem tisztelő szörnyek; holott „az az igazság, hogy gyenge, apró, betegesen félénk állatkák” - és a többi, és a többi; azt hihette az ember: a családjáról beszél. De amennyire elnéző volt az arkansasi moszkitókkal, olyan kérlelhetetlenül ítélte meg a lake providencebeli szúnyogokat, mondván „azok a Lake Providence-i monstrumok” - ami eléggé csípős meghatározás. Kifejtette, miszerint két ilyen dög képes lefogni egy kutyát, négy meg akár egy embert is; és ha nem jön idejében segítség, még meg is ölik - „lemészárolják”, ezt a szót használta. Csak úgy mellékesen - de nagyon sokatmondóan - megjegyezte, hogy az „életbiztosítás a maga szokványos formájában a Lake Providence környékén ismeretlen - van ezzel szemben úgynevezett moszkitó-biztosítás”. Sok érdekes dolgot mesélt még ezekről a „törvényen kívüli rovarokról”. Egyebek között elmondotta, hogy egy alkalommal látta, amint *szavazni* próbáltak. Látván, hogy ez az állítása meglehetős csodálkozást vált ki, módosította valamelyest: lehet, hogy a dolog pontos mibenlétét illetően tévedett, annyi azonban bizonyos, hogy látta őket „korteskedni” az urnák körül.

Volt a hajón egy másik utas is - H. barátja -, aki állandóan tódítani igyekezett e moszkitók „rémtetteit”, elmondván néhány izgalmas moszkitó-kalandot, melynek szenvedő hőse ő volt. Igen kerek történetek voltak ezek, egy kissé talán - túlságosan is kerekdedek; Mr. H. azonban mindig közbevágott, józanul, kérlelhetetlenül:

- Várjunk csak - egy negyedet hagyjunk el egész nyugodtan; most mehet tovább. - Vagy: - Várjunk csak - ezt egy kicsit túloztuk talán; csak a tényeket, csak a tényeket - mintha túl sok lenne a dísz, a dekoráció, bármit mondjon is: a tényeket testükre szabott ruhába kell öltöztetni, nem malaclopóba. - Vagy: - Bocsánat, még ez egyszer: ha ezt az egy szál kijelentését még jobban leterheli, hát kap még egypár uszályt, azt majd húzhatja szárazon: pedig ezek is

majdnem kiszorítják mind az egész vizet a folyóból; hát csak maradjon szépen a tényéknél - a puszta tényéknél, barátom; mert ezek az urak a könyvükhöz csak a színtiszta igazságot akarják felhasználni - nem igaz, uraim?

Mikor aztán egyedül maradtunk vele, bizalmasan intett bennünket: vigyázzunk, mit hiszünk el ennek az embernek, legyünk résen mindenesetre; mert ha az ember megfeledkezik az óvatosságról, csak rosszul járhat, mint ő maga is, mondta Mr. H. Majd így folytatta:

- Nem akarok lódítani önöknek; de egy alkalommal olyan szörnyű hazugsággal traktált, hogy a bal fülem megdagadt tőle, és olyan nagy lett, hogy alig láttam ki alóla; hónapokig így maradt, s az emberek messze földről csodájára jártak: mind látni akarták, hogy legyezem vele magam.

Vicksburg viharos napjai

„... hozzászoktak, hogy gránátok űzik ki őket otthonukból, szorítják őket föld alatti lyukakba; közhellyé lett az egész”

Régente mindig ott siklott el a hajó közvetlenül a büszke, domboldalba épült város, Vicksburg alatt; most azonban erre egyszerűen nem volt mód. A folyam mederváltozása ugyanis „szárazföldi” várossá tette Vicksburgot, akárcsak Osceolát, St. Geneviéve-et, s még néhány más helyet. Ma Vicksburg előtt állóvíz van csupán - meg egy nagy sziget.

A hajó a sziget külső felén halad el, aztán megfordul, úgy megy vissza a városhoz, legalábbis magas vízállás idején: mert ha alacsony a vízállás, nem lehet hajón megközelíteni a várost, hanem valamelyest lejjebb kell kikötni.

Vicksburgon ma is látszanak még a szörnyű háborús idők nyomai, hegei; földhányások, ágyúgolyó nyomorította fák, barlangmenedékek a szakadékos agyagfalban stb. Ezek a barlangok igen hasznosaknak bizonyultak a város hathetes ostroma idején - 1863. május 18-a és július 4-e között. A lakosság nem harcoló része húzódott ide - főként a nők és a gyermekek; s ha nem is laktak itt állandóan, óvóhelyként igen gyakran használták. Közönséges üregek, alagutak voltak ezek, a függőleges agyagfalba fúrva, s a hegy belsejében Y-formában elágaztak. E hat hét alatt Vicksburgban az élet talán - de várjunk csak, van itt néhány adat, abból kiderül minden:

Huszonhétezer katona és háromezer polgári személy tartózkodott Vicksburgban; a város a szó szoros értelmében el volt vágva a külvilágtól - tömör „fal” vette körül: a folyam felől ágyúnaszádok, hátul katonaság és ütegek; a kereskedelem megbénult; nem járhatott senki se ki, se be; távozónak istenhozzádot, érkezőnek adjonistent senki sem mondhatott; reggelenként nem lehetett lepedő nagyságú újságokból megtudni, mi is történt a nagyvilágban - rettentő dögunalom telepedett a városra ennek hiányában; senki sem szaladt a kikötőkbe, a partra, hogy távolból feltűnő gőzösök füstjét lesse, s a kikötni készülő hajókat bámulja - mert nem jött hajó. A folyó vize zavartalan kihalt volt; és a vasútállomáson is hiányzott a megszokott lárma, tolongás, zajos bérkocsisok nem törtek kiabálva utat maguknak az áradó-sodródó tömegben - nyugalom honolt; a lisztnek kétszáz dollár volt hordója, a cukoré harminc, egy bushel búza tíz dollár, egy font szalonna öt dollár, a rumnak gallonja száz dollár; s a többi holmik is ennek megfelelő árban; minek következtében nem dübörögtek utca hosszat a kordék, társzekerek sem; mi keresnivalójuk lett volna az alig maroknyi, elszegényedett polgári lakosság között? Hajnali háromkor halálos csend; úgyhogy hihetetlen messziről odahallatszott már az őrjárat ütemes lépéseinek kopogása; ezt az egyetlen zajt kivéve talán tökéletes lett volna a némaság: és akkor hirtelen eget-földet rázón eldördültek az ágyúk, az eget pókhálóként borították be a lövedékek vörösen cikázó, egymást keresztező tűzcsíkjai, s a repeszek úgy hulltak, mint a záporeső; hulltak az üres utcákra, melyek egy pillanatra rá már nem voltak üresek, elárasztották őket homályos kusza figurák: halálra rémült nők és gyerekek, ahogy ágyaikból kiugrálva siettek barlang-rejtekükre - s csak úgy seprűzte őket szinte a katonák gúnyos kiabálása, nevetése:

- Patkányok, be a likatokba!

Dühöng a viharos ágyútűz, gránátok süvítenek az ember feje felett, záporozik a vas-zuhatag, így telik el egy óra, két óra, három, esetleg hat, aztán hirtelen minden abbamarad; csend lesz, de az utcák még mindig néptelenek; nemigen töri meg egyelőre semmi sem a csendet; aztán itt is, ott is előbukkan rejtekéről egy fej, kikémlel, óvatosan; de továbbra is csend honol, a fejek tulajdonosai is előkerülnek, elcsigázott, füsttől-portól fuldokló-köhögő emberek verődnek kis csoportokba, nyújtóztatják zsibbadt tagjaikat, nagyokat szippantanak a jó friss levegőből, elbeszélgetnek erről-arról szomszéd üregbeli társaikkal; hazaszállingóznak, vagy előbb sétálnak egyet a városban, ha csend van továbbra is; s nyomban visszamenekülnek a barlangokba, ha újra kitör a vihar.

S minthogy összesen háromezren vannak, a barlanglakók - ami egy falu lakosságánál alig több -, nem ismerkednek-e össze mind egy-két héten belül, nem szövődik-e igaz bajtársiasság közöttük, úgyhogy minden örömük-bánatuk közérdekű lesz a végén?

Efféle tényanyagot szállít hát a történelem. S ebből vajon nem képes-e szinte akárki felidézni, milyen is lehetett az idő tájt Vicksburgban az élet? Aki maga nem élte át mindazt, vajon közelebb tudja-e hozni a dolgot más, szintén kívülálló társai képzeletéhez, mint akárki vicksburgi, akinek *személyes* élménye az a kor? Azt hiszem, az ilyesmi képtelenség; ám mintha valahogyan mégsem lenne *teljességgel* az. Amikor például először utazunk hajón, minden pillanat számtalan újdonsággal árasztja-kábítja el az embert; s ezek az újdonságok olyan éles ellentétben állnak minden addigi tapasztalatunkkal, hogy úgy tetszik: feledhetetlen nyomot hagynak emlékezetünkben. Ilyenkor szóval-tollal képesek vagyunk élményünket olyan elevenen megjeleníteni szárazföldi embertársainknak, hogy ennek nyomán ők is mintha újra megtennék velünk kalandos, mozgalmas utazásunkat; velünk éreznek s látnak. De ha *kivár* az ember? Esetleg megvárja, míg tíz ilyen utazás sorakozik emlékei között? Mi történik akkor? Nos, akkor a dolog elveszti színét, szagát, meglepő mivoltát; közhellyé válik. És semmit, de semmit sem tudunk mondani, ami megdobogtathatná szárazföldi embertársaink szívét.

Évekkel ezelőtt beszéltem egy házaspárral, akik Vicksburgban tartózkodtak a háború idején - de nem vettek részt a harcokban. Ahogy beszéltettem őket, megfigyelhettem, egy pillanatig sem jöttek tűzbe ők maguk sem, majdnem hogy közömbösen mondták el a históriájukat.

Ha csak *egy hét* élményeiről lett volna szó, nyelvük bizonyára örök időkig képes lett volna elragadtatással érzékeltetni a dolgokat; de *hat hét* jutott nekik a háborúból, s ezzel mindennek az újdonság-varázsa is nyomban megkopott; hozzászoktak, hogy gránátok űzik ki őket otthonukból, szorítják őket föld alatti lyukakba; közhellyé lett az egész. Ezek után odalett még a lehetősége is, hogy valaha érdeklődéssel vagy lelkesülten szólhassanak élményeikről. A férfi lényegében a következőket mondotta el:

- Mintha egész idő alatt állandóan vasárnap lett volna. Hetente hét vasárnap - legalábbis a mi számunkra. Semmi dolgunk sem volt, így az idő még nehezebben telt. Hét vasárnap; s mindet megszakította ráadásul - nappal vagy éjszaka, mikor hogy - a szörnyűséges tűzeső, a menny-dörgés, a repesz-zivatar. Eleinte sokkal gyorsabban iszkoltunk pincelyukainkba, mint később. Első ízben még a gyerekekről is megfeledkeztem, Mária cipelte őket magával. Amikor aztán épségben bent voltak mind a barlangban, az asszony elájult. Két vagy három hétre rá, ahogy a barlang felé futott egy reggel, a gránátzápor közepette, egy lövedék ott robbant fel közvetlen közelében, beverte sárral-mocsokkal, egy repeszdarab pedig letépte a vendéghajat a feje búbjáról. Nohát, mit csinált az asszony: megállt, hogy felszedje a vendéghajat, aztán iszkolt csak tovább. Láthatja hát, hogy meglehetősen hozzászokott az eseményekhez. S mindnyájan hozzászoktunk a bombákhoz, gránátokhoz, megismertük a természetüket. S egy idő múlva már nem húzódtunk okvetlenül a fedezékbe, ha láttuk, hogy csak egy kis futó dir-durról lesz

szó. Csak álldogáltunk az utcán, mi férfiak, s egyikünk-másikunk felkiáltott: „Ott megy a'!" - s nyomban meg is nevezte a lövedék fajtáját - hang után, s beszélt tovább, a legnagyobb nyugalommal - mintha ártatlan mulatság volna csak az egész. Ha a közelünkben vágott be a lövedék, elhallgattunk, s csak álltunk, mint a cövek; ami eléggé kényelmetlen volt, az igaz, de sokat mozogni megint csak nem lett volna tanácsos. Ahogyan a repeszek szétröppentek, folytattuk a beszélgetést (már ha senki nem sebesült meg, úgy értem), s ilyesfélét mondtunk: „Nahát, ez srapnel volt!" Vagy más hasonló közhelyeket; vagy ha mondjuk, megpillantottunk egy lövedéket a magasban kóvályogni, mindenkiből ösztönösen is kibukott egy: „Visz'lát', uraaim!" - s már pucoltunk is. Gyakran láttam, hogy a nők is nagy csoportokban sétálgatnak az utcán, vidáman csevegve, s közben fel-felnézegetve a repdeső lövedékekre. S azt is láttam nemegyszer, ahogy hirtelen megtorpannak, s várnak, nem tudván, mi a szándéka a lövedéknek. Amikor aztán kiderült, vagy folytatták tovább őgyelgésüket, vagy gyorsan menedéket kerestek, már aszerint, hogyan ítélték meg a dolgot. Némely városokban papírhulladék borítja az utcát, vagy más elszórt szemét. Nálunk nem; mert Vicksburgban vasdarabok hevertek szanaszét. Koronként nekilátott valaki, hogy összetakarítsa a repeszeket meg a fel nem robbant lövedékeket a környékről, felhalmozván munkája eredményét háza előtt, a kertben: afféle emlékműként - néha egy tonnára való is összegyűlt. Nem maradt épen egyetlen ablak sem a városban; az üveg nem bír ekkora megrázkódtatásokat; kitört valamennyi. S a megüresedett ablakok olyanok voltak, mint vak szemüregek a koponyában. Igazán ritkaságszámba ment, ha valaki mégis talált *egészben* maradt ablakot.

- Vasárnaponként templomba jártunk. Eleinte nem sokan, később azonban jöttek egyre többen. Néha leállt egy percre az istentisztelet, mindenki csendben ült a helyén - egy pisszenés sem volt, akár valami temetésen -; odakint annál öblösebben dörögtek az ágyúk, rontottak-robbantak a lövedékek. S amikor aztán megint legalább akkora csend támadt, hogy hallani lehetett az emberi hangot, folytatódott az istentisztelet. Az orgona hangja, a mise zümmögése egybevegyült a robbanásokkal: mondhatom, kapitális együttes volt ez így. Egy reggel, ahogy kijöttünk a templomból, történt egy baleset is - az *egyetlen* vasárnapi galiba, amelyről én tudok. Éppen nagy örömmel szorongattam egy barátom kezét, akit rég láttam már, s azt mondtam neki: „Ugorj be ma este a barlangunkba bombázás után; van egy negyed liter príma wh..." - Whiskynk, akartam mondani éppen, de egy lövedék félbeszakította a mondatot. Egyik repeszdarabja leszakította a barátom karját, úgyhogy ottmaradt a kezem közt. S tudja, mi fog túlélni az emlékezetemben minden más nagy és apró dolgot? Azt hiszem az a hitvány gondolat, ami felötlött akkor bennem: „Megmarad a whisky!" Higgye meg, nem lehet olyan könnyen elítélni azért, hogy ezt gondoltam; mert a whisky akkoriban értékesebb volt, mint a gyémánt, s nekünk már csak az a kevéske maradt; s egész ostrom alatt egy cseppet nem kaptam ezen kívül.

- A barlangok néha rettenetesen zsúfoltak voltak; szűkek, a forróság szinte elviselhetetlen. Olykor húszan, huszonöten is bezsúfolódtunk egy üregbe; megfordulni se tudott az ember. Fülledt, áporodott volt a levegő, gyertyát sem lehetett gyújtani benne. Egy éjszaka az egyik asszony ott szült a barlangban; gondolja csak meg, akárha egy bőröndben hozta volna világra azt a gyereket!

- Barlangunkban két ízben is tizenhatan szorongtunk; számtalanszor voltunk legalább tucatnyian. Az volt ám csak a fullasztókamra! Mi magunk eleve nyolcan voltunk; ezzel indult hát mindenképpen a létszám. Éhség, nyomorúság, betegség, bánat s még nem is tudom, mi minden, körös-körül, annyira megviselt bennünket, hogy az ostrom után egyikünk sem volt ugyanaz, aki korábban. Hármunkon kívül barlangtársaink pár éven belül meg is haltak. Egy éjszaka egy lövedék ott robbant fel üregünk előtt, s betemette a kijáratot. Mondhatom, jó

időbe telt, míg kiástuk magunkat. Volt, aki kis híján megfulladt. Akkor aztán vészkijáratot is vájtunk - igazán gondolhattunk volna rá előbb is.

- Öszvérhús? Nem, ilyesmire már csak az utolsó pár napon vetemedtünk. Persze, hogy ehető volt; minden ehető egy éhezőnek.

S hogy ez az ember vezetett-e naplót? Hat hétig? Nem, csak hat napig. Az első nap termése: nyolc sűrűn teleírt oldal; a másodiké öt; a harmadiké egy - az is ritkásan írva; a negyediké három-négy sor; egy sor jelzi az ötödik és a hatodik napot; a hetedik napon pedig abbamarad a napló; az élet a borzalmak sújtotta Vicksburgban közhelyszerűvé vált; említésre sem érdemes.

Vicksburg háborús krónikája egyébként valamennyi folyóparti városé közül talán a legérdekesebb az olvasó számára. Csupa változatosság, csupa esemény, csupa rendkívüli fordulat. Vicksburg sokkal tovább ellenállt, mint bármely más fontos Mississippi menti hely, valamint a hadviselés minden fajtájával megismerkedett, legyen az szárazföldi vagy vízi ostrom, aknázás, roham, ellentámadás, ágyúzás, betegség, rabság, éhínség.

És itt van az egész országban a legszebb nemzeti köztemető. Hatalmas kapuján a következő felírás fogad:

ITT NYUGSZIK BÉKÉBEN AZ A 16600, AKI MEGHALT A HAZÁÉRT
1861-TŐL 1865-IG

A temető egyébként gyönyörű fekvésű hely; magasról néz le s messze tekint vízen-folyón. Ízlésesen kiépített teraszai, kanyargó útjai-ösvényei mind hozzájárulnak a szép képhez; szubtrópusi bokrok, virágok ékeskednek mindenütt; s a temető egy része megmaradt ősvadonnak, s ez még elragadóbbá teszi a látványt. A temető minden részlete a kormány gondos kezemunkáját tanúsítja. Mert a kormány mindig ügyel arra, hogy tökéletes, megbízható, alapos és szép munkát végeztessen. A kormány már eleve jól csinálja, amit csinál, és később is gondja van a művére. Kanyargós utakon - melyeket gyakran olyan mélyen vágtak be a függőleges sziklafalak közé, hogy befödetlen alagútnak hinné az ember - egy vagy két mérföldet kocsiztunk, s megtekintettük az emlékművet, amely pontosan ott áll, ahol Pemberton tábornok átadta Vicksburgot Grant tábornoknak. Az emlékmű ércét semmi sem kezdi ki, amint az oly gyakran s könnyen történt márvány elődjeivel; annál romlandóbb azonban a téglaalapzat, mely egyre csorbul, s előbb-utóbb végképp leomlik. Festői szépségű tájra nyílik innen kilátás: erdős hegyek, vízmosások mindenütt, s maga az oszlop sem nélkülöz minden művészi hatást, lévén hogy dús, virágos rengeteg övezi. A hajdani viharvert márványemlékmű maradványait a Nemzeti Köztemetőbe szállították el.

Visszafelé haladva utunkon, vagy negyedmérföldnyire az emlékműtől, egy öreg színes bőrű büszkén mutatott meg nekünk egy fel nem robbant gránátot, mely kertjében hever az ostrom napjai óta.

- Itt á'tam és e-egen csak me'glepő vó't, ha' a kutya is csak e'-ecsodákozott. Szalad oda ám, hogy acsarkodjon arra a lövedékre, de én nem ám. Én mondom nekije: rögtön érezd ithun magad, vagy vidd szét az egész mindenséget; de mán én csak e'-emék inkább az erdőbe, ahun is dogom van, biz'a'!

Vicksburgban szép üzlet-utcák vannak, csinos épületek; a város a Yazoo meg a Sunflower-River vidékének kereskedelmi központja; vasútjai számos irányban futnak, gazdag mezőgazdasági területeket szelnek keresztül; egyáltalán: a hely jövője igen biztató, fejlődni, gazdagodni fog az elkövetkező időkben.

Úgy látszik, a folyóparti városok - kicsik, nagyok, egyre megy - mind akképp számítanak, hogy ha gazdagodni akarnak, kell a vasút. Ehhez is tartják magukat. A jelek szerint a következő húsz év alapos változásokat hoz majd a Mississippi-völgyben; növekszik majd a népesség és a jólét, s mindezzel együtt jár természetesen a szellemi fejlődés és a vélemények liberalizálódása is. S mégis, ha szabad egyáltalán a múltból ítélni, a folyó menti városok megtalálják majd annak az útját-módját, hogy önnön fejlődésüket megnyomorítsák vagy legalábbis késleltessék. A gőzhajózás virágkorában ugyanis olyan magas rakparthasználati illetéket róttak ki, hogy ez ostoba módon csak akadályozta az úgynevezett kicsinybeni áru- és személyforgalmat. Olyan magas rakpart- és kikötő-használati illetékkel sújtották a hajókat, hogy azok nem engedhették meg maguknak, hogy néhány utas vagy valami kisebb teher miatt kikössenek. Ahelyett tehát, hogy bátorítanák, mintegy magukhoz csalogatnák a kereskedelmet, ezek igen szorgosan és eredményesen igyekeztek elkedvetleníteni minden ilyen irányú törekvést. Elérhették volna, hogy sok hajó kössön ki, alacsony illetékkel; hatóságaik azonban ragaszkodtak a magas illetékhez, és - megmaradtak a kevés hajónál. S ezek az irányelvek New Orleanstől St. Paulig mérvadók voltak annak idején - és mérvadók most is.

Nagyon szerettünk volna kirándulást tenni fel a Yazoon meg a Sunfloweren - bármikor keresse is fel az ember, érdekes vidék, de különösen érdekes lett volna most, amikor a két folyó mentén még tanúi lehettünk volna a nagy áradásnak -; de csaknem bizonyos volt, hogy visszatérőben legalább egy-két napot kellene várakoznunk a New Orleans-i gőzösre; így hát kénytelenek voltunk lemondani szándékunkról.

Íme, egy történet, melyet a hajón hallottam aznap este egyik útitársunktól. Csak azért idézem a dolgot, mert igen csattanós história - nem mintha a legkevésbé is a témába vágna: mert nem vág. Útitársunk foglalkozására nézve professzor, a történet meg csak úgy véletlenül bukkant elő beszélgetésünk során; lovakkal kezdtük, áttértünk hamar a csillagászatra, majd az került szóba valamiképp, hogy Vicksburgban jó fél évszázaddal ezelőtt meglincselték a hamisjátékosokat; később az álmok és a babonák jelentéséről társalogtunk: végül pedig, úgy éjfél felé, azt vitattuk, mi előnyösebb: a szabad kereskedelem vagy a védővámok rendszere.

A professzor históriája

„Magam is hivatásos sipista vagyok, s egész úton lestem már rátok, palimadaraim!”

„Az eset elég régen történt. Jómagam sem voltam még akkoriban professzor. Eléggé zöldfülű, ifjú földmérő voltam - előttem a világ; mármint ha akad valaki, aki azzal bíz meg, hogy felmérjem. Szerződésem volt egy kaliforniai bányatársasággal, hogy kimérjem az utat valami nagy bányaterülethez, s útban voltam éppen arrafelé, a tengeren - három- vagy négyhetes úton. Sokan utaztak a hajón, de nekem nem sok dolgom akadt velük; olvasgattam, álmodoztam, így telt legjobban az idő, s a beszélgetést, hacsak megtehettem, inkább kerültem, hogy annál inkább hódolhassak ismét említett kedvteléseimnek. Volt három hivatásos hamisjátékos is a hajón - durva, erőszakos fickók. Soha egy szót sem váltottam egyikükkel sem, mégis igen gyakran kellett látnom őket, mert ott játszottak az egyik felsőfedélközi teremben jóformán éjjel-nappal. Így hát sétáim során akarva-akaratlanul megpillantottam őket az ajtórésen át; az ajtó mindig nyitva állt egy kicsit, hogy a töménytelen füst meg mocskos beszéd valahogy meg ne gyűljön odabent. Utálatos, undorító látvány volt ez a három ember, de hát mit volt mit tennem, el kellett viselnem őket.

Volt még egy utas, akit igen gyakran láttam; s úgy vettem észre, szeretne barátkozni velem, én pedig nem térhettem ki előle anélkül, hogy érzelmeiben meg ne sérteném, amit viszont a világért sem akartam volna. Amellett volt egész lényében valami sugárzó, vidéki egyszerűség, jólelkűség is. Amikor először láttam ezt a bizonyos Mr. John Backust, úgy véltem, ruházatáról s egész kinézetéről legalábbis, hogy állattenyésztő vagy farmer valamelyik nyugati állam istenhátamögötti részéből - amely semmi kétség, csakis Ohio lehet -, s amikor aztán elmondta dióhéjban az élettörténetét, és megtudtam, hogy *csakugyan* felső ohiobeli marhatenyésztő, annyira megörültem jó megfigyelőkészségemnek, hogy nyomban kész voltam a barátkozásra - ha már ilyen szépen igazolta meglátásomat. Minden nap csatlakozott hozzám reggeli után; így aztán mivel nagyon szeretett beszélni, újdonsült ismerősöm hamarosan mindent elmondott foglalkozásáról, terveiről, családjáról, rokonairól, politikai meggyőződéséről; egyszóval mindarról, ami egy Backust - elevenen vagy holtan - egyáltalán érdekelhet. Közben pedig, úgy vettem észre, sikerült kiszednie belőlem mindent az én foglalkozásomat, ügyeimet, céljaimat, kilátásaimat s önmagamat illetően. Kedves, megnyerő ember volt, már csak ez az eset is bizonyítja; mert különben nem szívesen beszélek saját dolgaimról. Mondtam neki valamit a háromszögelésről; az érdekes csengésű szó megtetszett neki; megkérdezte, mit jelent; megmagyaráztam; ezek után a világ legtermészetesebb módján - de egyáltalán nem sértőn - teljesen eltekintett attól, hogy nevemen szólítson, helyette azt mondta csak: Kedves Háromszögem.

S hogy rajongott a szarvasmarhákért! Bika, tehén: ha csak meghallotta ezeket a szavakat, szemében fény gyúlt, amúgy is fürge nyelve még jobban megoldódott. S amíg hajlandó voltam sétálni és hallgatni, beszélt, beszélt volna egyre; ismerte valamennyi fajtájukat, szerette, még a szavával is szinte simogatta őket. Kétségbeesetten némultam el, valahányszor a marhatenyésztés előjött; s ha már nem bírtam tovább, megpróbáltam valami tudományos dologgal előhozakodni, olyankor aztán az én szememben gyúlt tűz, s az övében hunyt ki; az én nyelvem pergett, az övé lett béna; én örültem az életnek, s ő komorult el.

Egy nap aztán, némi habozás után s valamelyest bizalmatlanul, azt mondta:

- Idehallgasson, Háromszög, nem jönne le velem pár pillanatra a szobámba? Valami nagyon fontos dologról kellene beszélnünk.

Azonnal lementem vele.

Ahogy leértünk, kidugta a fejét, végignézett aggodalmasan a társalgón, majd becsukta s kulcsra zárta az ajtót. Leültünk a díványra, s ekképp kezdett beszélni:

- Egy kis ajánlatot szeretnék tenni önnek, mely, ha tetszését megnyeri, mindkettőnk előnyére válhat. Ön sem mulatságból megy Kaliforniába, én sem - *üzleti* ügyben utazunk, ugyebár. Nos hát, kölcsönösen segíthetünk egymásnak, ha meg tudunk egyezni. Ami engem illet, takarékosan éltem, fogamhoz vertem a garast, gyűjtöttem jó pár éven át, s íme, az eredmény. - Kinyitotta ütött-kopott, szőrrel-kifele bőrkofferjét, félrehajtogatta a szennyes holmik halmazát, s egy pillanatra megláttam egy duzzadó kis zsákocskát, melyet aztán ugyanilyen gyorsan el is rejtett megint, kofferjét visszazárva. Majd óvatosan, szinte suttogóra fogta a hangját: - Itt az egész pénzmag, kerek tízezer dollár, sárga bankókban; s most hallja az én kis ötletemet: amit csak a marhatenyésztésről tudni érdemes, én tudom. És Kaliforniában *vagyonokat* lehet megkeresni a dologgal. Nos hát, ugyanolyan jól tudja, mint én, hogy parcellázáskor mindig vannak afféle kis földdarabkák, melyeket «cvikli»-nek neveznek: ezeket ingyen oda szokták adni a parcellázó mérnöknek. Nohát, önnek nem lenne egyéb dolga, mint hogy ügyeljen rá: a «cviklik» válogatottan jó földek legyenek, ezeket aztán átjátssza az én kezemre, én meg jövök a jószággal, és máris gyönnek a bankók szépen befelé. Nekem aztán gondom lesz rá, hogy ön is megkapja a kellő járandóságát, és...

Sajnáltam, hogy le kell hűtenem ennyi lángoló lelkesedést, de hát mi egyebet tehettem volna. Közbevágtam hát, s nagyon komolyan azt mondtam:

- Nem, Mr. Backus. Én nem *olyan* földmérő vagyok. Inkább beszéljünk valami másról.

Egész megesett rajta a szívem, látván zavarát; s hogy olyan szégyenkezve, olyan ügyetlenül mentegetőzik. Én is zavarba estem hát, legalább annyira, mint ő - főleg mert látnom kellett, még csak fel sem világolt benne a gondolat, hogy ajánlatában bármi sértő is lehetett. Így aztán siettem megvigasztalni őt valamiképpen; s amúgy felejtésül beindítottam egy kis társalgás-orgiát a marhatenyésztésről meg a mészáros mesterségről. Acapulcóban horgonyoztunk; s ahogy felmentünk a fedélzetre, láttuk, hogy a legénység ökröket emel be a hajóba, a levegőben lóbálva a hevederrel átkötött állatokat. Backus bánatos kedélyállapota egyszeriben felengedett, s ezzel együtt elpárolgott az iménti kudarc emléke is.

- Nohát, ezt nézze meg! - kiáltotta. - Uram Isten, kedves Háromszögem, *mit* szólnának ehhez Ohióban? Hát lenne, aki ott elviselné ezt a látványt? Eltűrné, hogy így bánjanak *velük*?

A kíváncsi utasok mind a fedélzetre gyűltek - még a három hamisjátékos is -, Backus pedig, aki úgy látszik, ismerte mindegyiküket, az ő fejüket is tömni kezdte kedvenc témájával. Amikor elindultam, hogy odébbálljak, láttam, hogy az egyik sipista közelebb lép s csatlakozik Backushoz; majd a második, a harmadik szintúgy. Megálltam; vártam; figyeltem a négy beszélgető férfit; láttam, ahogy beszélgetésük egyre komolyabbra fordul; majd Backus kezd elhúzódni a hamisjátékosoktól; azok meg követik; fogják a könyökét. Kellemetlenül éreztem magam. Amikor azonban elhaladtak mellettem, hallottam, ahogy Backus, mint akinek terhére van már az egész, bosszúsan azt mondja:

- Semmi értelme ennek, uraim. Újra csak azt mondhatom, amit már vagy tízszer elmondtam: sosem éreztem kedvet ilyesmihez, így hát most sem kockáztatok.

Valamelyest megnyugodtam. «Eléggé józan gondolkodású ember ahhoz, semhogy beleugorjon valamibe» - gondoltam.

Acapulcóból San Franciscóig, vagyis a hátralevő két hét alatt, nemegyszer láttam, hogy a kártyások nagy komolyan tárgyalnak Backusszal, egy alkalommal célzást is tettem neki, hogy nem ártana vigyázni. Mire Backus kuncogott és azt mondta:

- Hát igen! Ott ólálkodnak körülöttem, méghozzá eléggé makacs módon - rá akarnak venni, hogy üljek le velük, csak úgy, szórakozásképpen - de biz'isten, ha ezerszer nem, egyszer sem intett a családom, hogy vigyázzak az ilyen népséggel, és kutya legyek, ha nem ügyelek rájuk.

Lassanként közeledtünk San Franciscóhoz. Kellemetlen, sötét éjszaka volt, erős szél fújt, a tenger azonban mégsem hullámzott túlságosan. Egyedül voltam a fedélzeten. Tíz óra tájban elindultam lefelé. A kártyaszobából kisurrant valaki, s eltűnt a sötétben. Rémület hasított belém, hiszen semmi kétség: Backus volt az. Lesiettem a kabinlépcsőn, hogy megkeressem, de nem találtam. Visszafordultam hát, és még éppen jókor érkeztem, hogy lássam: visszatér az átkozott bűnbarlangba. Hát mégis lépre ment? Attól tartottam: igen. És miért ment le? A pénzeszsákjáért? Lehetséges. Tele aggodalommal, közelebb húzódtam az ajtóhoz. Résre-nyitva állt, bepillantottam hát, és olyasmit láttam, hogy nyomban megbántam, miért is nem óvtam jobban szegény marhatenyésztő barátomat, ahelyett hogy elolvasgattam s - álmodoztam az időmet ostobán, haszontalanul. Mert Backus: játszott. Sőt, ami ennél is rosszabb: annyi pezsgőt vedelhetett már, hogy lassan az ital hatása is mutatkozni kezdett rajta. Dicsérte a «nedűt», (így nevezte), s azt mondta; most, hogy belekóstolt, úgy véli, akkor is tovább inná, ha tömény ital lenne, annyival különb az íze bármi másnál, amit az ember máskülönben «ledűt». Ezt hallván, a három gazember sunyin összemosolygott, ismét színültig töltötték a poharakat, s míg Backus becsülettel fenékig itta a magáét, ők csak úgy tettek, mintha kihajtanák, valójában azonban a hátuk mögé löttyentették.

Elviselhetetlennek találtam a jelenetet, el is mentem onnan, előre, a hajó orrába, és megpróbáltam lekötni a figyelmemet a hullámok játékával, a szél zúgásával. De hiába, nyugtalan voltam, s negyedóránként visszahajtott valami az iménti színhelyre; s mit láttam mindannyiszor: Backus újra ivott - becsülettel, jámborul, míg a többiek megint maguk mögé löttyentették a bort. Életem legkínzóbb éjszakája volt.

Egyetlen reményem az volt, hátha hamarosan kikötünk, ami a játéknak is véget vet. Szerettem volna még imádságommal is ösztökélni a hajót. Végre nagy dudálás-sípolás közepette áthaladtunk az Aranykapun; szívem repesett az örömtől. Visszasiettem a kártyabarlanghoz, és belestem az ajtón. Egek, nem sok okom volt bármi reményre - Backus szeme vérben forgott, alig bírta nyitva tartani, izzadt arca vörösen tüzelt, hangja rekedt, beszéde zavaros, teste részegen imbolygott ide-oda, a hajó imbolygását követve. Míg osztottak, újra fenékig ürített egy poharat. Felvette a lapjait, belenézett, eltompult, részeg szemében egy pillanatra felvillant a fény. A hamisjátékosok látták ezt, és alig észrevehető jelekkel fejezték ki elégedettségüket.

- Hány lapot óhajt?

- Egyet se! - felelte Backus.

Az egyik gazember - egy bizonyos Hang Wiley - kicserélte egy lapját, a többiek mind harmathármat. Kezdődött a licitálás. Eddig csak kis tétekbe játszottak - egy dollárba, kettőbe; de most Backus «sassal» jött elő, mire Wiley, egy percig habozva, «állta», meg is toldván a tízest nyomban még tíz dollárral. A másik kettő erre eldobta a kártyát.

Backus hússzal emelte a tétet. Wiley azt mondta erre:

- É-értem; hát akkor tartom és száz! - s már nyúlt is vigyorogva a pénz után.

- Vigye onnan a mancsát - szólt rá Backus, botladozó nyelvvel, részeg ember módjára.

- Micsoda? Csak nem azt akarja mondani, hogy még tesz rá?

- Hogy teszek-e? Hát persze - sőt, teszek rá még százat!

Benyúlt felöltőjébe, és előhalászta az imént megnevezett összeget.

- Ó, hát így játszadozunk? Nohát, akkor én is emelek, méghozzá ötszázzal! - mondta Wiley.

- Ötszáz - tartom! - így szólt erre az őrült marhatenyésztő, előszedve és a halom tetejébe rakva a pénzt. A három összeesküvő alig próbálta leplezni izgalmát.

Vége lett minden eddigi diplomáciának, egymást érték a csodálkozó felkiáltások, és az asztalon egyre magasabbra nőtt a sárga piramis. Végül már tízezer dollár hevert előttük. Wiley ekkor egy kis pénzestáskát dobott az asztalra, s így szólt gunyoros előzékenységgel:

- Ötezer dollár *rá*, legelőről szalajtott barátom - nos, mit szól ehhez *maga*, ha szabad kérdeznem?

- Tartom! - mondta Backus, odadobva az arannyal teli táskáját a pénzhalom tetejébe. - De most aztán ki vele, *mije van*?

- Négy király, maga tökkelütött - mondta Wiley diadalmasan odadobva lapjait, s már át is ölelte volna két karjával a tömérdek pénzt.

- Ez meg itt négy disznó, te disznó! - mennydörögte Backus, s már rá is szegezte revolverét ellenfelére. - *Magam is hivatásos sipista vagyok, s egész úton lestem már rátok, palimadaraim!*

Drumm-bru-du-rumb! - leengedték a horgonyt. S ezzel a hosszú utazás véget ért.

Igen, igen - ilyen csúf a világ. A három hamisjátékos egyike Backus cinkosa volt. Ő osztotta a végzetes lapokat. A két áldozattal való előzetes megállapodás értelmében négy dámát kellett volna osztani Backusnak, de hát - ilyen a sors - valamiképpen nem azt osztotta.

Egy héttel később összefutottam Backusszal - a legújabb divat szerint öltözve flangálta Montgomery Streeten. Búcsúzóul azt mondta vidáman:

- Mellesleg visszatérve azokra a «civilekre». Hát nekem aztán halvány gőzöm sincs ám a marhatenyésztésről, kivéve azt a pár dolgot, amit Jerseyben egy hét alatt magamra szedtem, mielőtt hajóra szálltam. De hát a marha-ügyben való jártasságom és a lelkesedésem megtette a magáét - többé nem lesz rá szükségem.”

Másnap nehéz szívvel búcsút vettünk a „Gold Dust”-tól s tisztjeitől, abban a reményben persze, hogy egy nap viszontlátjuk még őket, hajóstól. Egy tragikus esemény azonban mindörökre keresztülhúzta ebbéli számításainkat.

A „Gold Dust” pusztulása

„… egyiküknek a sebesülése sem súlyos.”

Mert három hónapra rá, augusztus 8-án, mikor épp az előző fejezetek egyikét írtam, a következő hírt olvastam a New York-i újságokban:

„SZÖRNYŰ SZERENCSÉTLENSÉG

Tizenhét személy vesztette életét a
«GOLD DUST» gőzös robbanásánál

NASHVILLE, aug. 7. Egy Hickmanból, Ky. érkezett távirat jelenti:

Ma délután három órakor kazánrobbanás történt a «Gold Dust» gőzösön, röviddel azután, hogy a hajó elhagyta Hickmant. Negyvenheten égési sebeket szenvedtek, tizenhét személy eltűnt. A gőzös nem sokkal a városon túl zátonyra futott, s a lakosság erőfeszítéseinek eredményeképpen az utasokat, tiszteket, és a legénység, valamint a fedélzeten tartózkodók egy részét is sikerült kimenteni. Valamennyiüket szállodákban és magánházaknál szállásolták el. A sebesültek közül huszonnégy személyt a Holcomb-textilboltban helyeztek el, ahol minden szükségeset megkapnak, míg alkalmasabb helyre való szállításukról nem gondoskodnak.”

Következtek ezután a nevek; ahol is kiderült, hogy a tizenhét halott közt van a hajó csaposa is; a negyvenhét sebesült között pedig a kapitány, az első tiszt, a második tiszt, valamint a másod- és harmadírnok; továbbá Mr. Lem. S. Gray kormányos, és a legénység több tagja.

Azonnal táviratoztunk, s megtudtuk, hogy Mr. Gray kivételével egyiküknek a sebesülése sem súlyos. Levélben is megerősítették ezt a hírt, közölvén, hogy Mr. Gray túl van a veszélyen, és hamarosan felépül. A későbbi levelek azonban már nem nyilatkoztak ilyen reményteli módon a kormányos állapotáról; végül aztán halálhírét vettük. Jó ember volt, igaz barát és talpig férfi, jobb sorsot érdemelt volna.

Szépséges paloták

„Nagy aranykeretben a család, olajba rondítva.”

Utunkat egy cincinnati hajóval folytattuk New Orleans felé; vagy mondjuk így: egy cincinnati hajón - így is jó, meg amúgy is; vidéke válogatja, melyiket használják.

Mr. Dickens[22] hallani sem akart arról, hogy a Mississippi-gőzösöket „fenségesnek” nevezzék, vagy hogy „úszó paloták” lennének - pedig széltében-hosszában ilyenformán emlegették őket; s e kifejezések még csak nem is túlozzák különösképpen azt a csodálatot, amellyel az emberek felnéztek ezekre a hajókra.

Meglehet persze, hogy Mr. Dickens álláspontja védhető; a közvéleményé viszont támadhatatlan. Ha Mr. Dickens ezeket a hajókat koronaékszerekkel hasonlította össze, vagy a Tadzs Mahallal, esetleg a Matterhornnal, vagy más efféle páratlan csodákkal, melyeket látnia szerencséje volt - nos, akkor igaza van, a Mississippi-gőzösök nem ilyen értelemben fenségesek. Az itteniek azonban csak ahhoz hasonlíthatták e hajókat, amit *ők* láttak; s ekképpen mérve, eszerint ítélve - fenségesek voltak, vagyis a meghatározás helyes, egyáltalán nem túlzó. Az egyszerű embereknek ugyanúgy igazuk volt tehát, mint Mr. Dickensnek. A gőzhajók szebbek voltak, mint bármi a parton. Még akár ha a Mississippi-völgyben található legelegánsabb magánházakkal vagy az első osztályú szállodákkal vetettük össze őket, akkor is fenségeseknek, akkor is „palotáknak” bizonyultak. Egynémely New Orleans-i vagy St. Louis-i talán nem találta őket sem „fenségesnek”, sem „palotának”, de a helybeli lakosság nagy többsége, valamint Baton Rouge és St. Louis között minden lakos azt vallotta: paloták bizony; teljesen beleillettek ugyanis ezeknek a derék polgároknak a nagyságról alkotott álomképébe, s ekképpen ki is elégítették őket.

A folyó mindkét partján, minden városnak, helységnek megvolt a maga „legszebb” háza, „pompás” épülete - melyben a leggazdagabb, legkiválóbb polgárok laktak. Nagyon könnyű leírni ezeket az épületeket: hatalmas füves udvar, fehérre festett deszkakerítés - jó karban tartva; a kaputól a házig téglajárda vezet; széles, szögletes, kétemeletes, favázas ház, fehérre festve az is, oszlopos homlokzattal - akár valami görög templom, annyi különbséggel mindössze, hogy az impozáns hornyolt oszlopok és korinthoszi oszlopfők - szánalmas csalás! - festett fenyőfából készültek; vas kopogtatók, réz ajtókilincsek - elszíntelenedve, fényesítetlen. Odabent: hall, szőnyeg nélküli, gyalult deszkás; abból nyílt a szalon: tizenötször tizenöt láb, néha öt-tíz lábbal hosszabb-szélesebb; mintás szőnyeg; középen mahagóni asztal; rajta zöld papírernyős lámpa - élénk színű fonállal átszőtt-díszített rácson állt, melyet a ház ifjú hölgyei készítettek, s lámpa-alátétnek neveztek. Volt ott még ezenkívül néhány könyv, szépen elrendezve, a legkatonásabb rendben, mely nemzedékről nemzedékre szállt, változatlanul; közöttük egy alaposan összefirkált tapper; valamint a *Baráti áldozat*, meg az *Érzelmek virágfüzére*, érzelgős ostobaságaikat fakult rézmetszetek ékesítették; és ott volt persze az *Osszián*, valamint az *Alonzo és Melissa*; esetleg az *Ivanhoe;* meg egy Album, mely „eredeti” költői alkotásokat tartalmazott, csupa „Sebzett-szív-érted-dobog-mégis” versikét; két-három „kegyes” mű - mint például a *Salisbury síkság pásztora* stb.; a szemérmesen illedelmes, ártatlan Godey

[22] Charles Dickensről, a nagy angol íróról van szó, aki még a polgárháború előtt járt az Egyesült Államokban. - *Szerk.*

Hölgymagazinja, benne viaszbaba-forma nők, mind egyformára rajzolt szájjal - ajkak, szemek úgyszintén -; divatképek voltak ezek s mindegyik öt láb magas nőnek kéthüvelyknyi fadarab látszik ki a ruhája alól, ami a lábfejüket volna hivatva ábrázolni. Kifényesített, légmentesen zárt kályhák (a legújabb s egyben a legveszettebb találmány!), melyek csöve a kiérdemesült öreg kandalló lezáró deszkáin vezet keresztül. A kandallópárkányon pedig, mindkét oldalon, nagy gyümölcsöskosár: benne barackok s egyebek, mind élethű, eredeti méretű, csak éppen - gipszből, viaszból „valószerű" színekkel kipingálva, hogy senki rá ne jöjjön; mégis messziről ordít, hogy utánzat. A kandalló felett, középen, metszet - „Washington átkel a Delaware folyón"; az ajtó melletti falon pedig ugyanennek a képnek a másolata: harsány színekkel a ház valamelyik ifjú hölgye hímezte - s e műalkotás láttán Washington, meglehet, elbizonytalanodott volna egy kicsit: átkeljen-e valóban azon a folyón, ha a dolognak ilyen következményei lehetnek. Zongora - vagy valami efféle tengeri herkentyű -; rajta a „zene a javából", kötve-fűzve, a tetején halomba rakva, vagy tartóban, mellette: a „Prágai Csata", a „Madárkeringő", az „Arkansasi Utas", „Rosin, az Íjász", a „Marseilles Himnusza", a „Magányos, Kopár Szigeten" (Szt. Ilonán!), az „Elszakadt az Utolsó Láncszem", a „Rózsa volt a Hajában", a „Mikor Utószor Láttam", a „Menj és Feledj El, Miért Árnyékolja Bánat Ezt az Orcát", a „Drága Órák, Drága Emlék", a „Régen, Réges Régen", a „Míg Távol Vagyunk", „Az Óceán Hullámain Ring Otthonunk a Mély Felett", a „Tengeri Madár"; más kották meg kiterítve a kottatartón, ahol a panaszos hangú énekes hagyta őket: „Jö-hőjj, ezüstös ho-hold, mutasd a vá-hándor u-hutjáhát" és a többi. A zongorához támasztva: gitár; olyan tűnődve áll ott, hogy az ember azt hinné, csak szépen meg kell kérni, s magától eljátszik egy spanyol fandangót. A falon szörnyűséges mázolmányok - kenetteljes aranymondás, házisütetű, az egyik színes fonálból hímezve, amott a másik: elfakult fűszálakból összefonva - mindez „teljes jogú" őse a ma forgalomban levő házi áldásoknak. S fekete keretben különféle műalkotások, szintén a hazai kezek remekei: a házbeli ifjú hölgyek követték el valamennyit; gyászos fekete-fehér krétarajzok; többnyire tájképek: egy tó, rajta magányos hajócska, kővé dermedt felhőalakzatok, özönvíz előtti fák a parton, antracit-meredélyek; s alul, mindegyiknek a sarkában a bűnöző kézjegye. Litográfiák: „Napóleon Átkel az Alpokon"; „A Sír Szent Ilona Szigetén". Acélmetszetek: „Trumbull Csatája Bunker Hillnél", „A Gibraltári Kirohanás". Rézmetszetek: „Mózes Vizet Fakaszt A Sziklából", „A Tékozló Fiú Visszatérése." Nagy aranykeretben a család, olajba rondítva: apuka, könyvvel a kezében (az Egyesült Államok Alkotmányát fogja); anyuska, lábához támasztott gitárral, nyakából kék szalag tekereg le; az ifjú hölgyek gyermekkorukban, lábukon papucs, hímzett pantalett, az egyik játéklovacskát ölelget, a másik kiscicával játszik: gombolyagot gurít neki, s közben mindketten édesen felmosolyognak anyuskára, aki ugyanolyan negédesen visszamosolyog. Az említett személyek arca mind nyersvörös - mintha meg lennének nyúzva. Velük szemben ugyancsak aranykeretben, nagyapó és nagyanyó, harminc, illetve huszonkét évesen, régimódi öltözetben, magas gallérral, buggyos ujjú ruhában, halottsápadtan világítanak elő a háttér egyiptomi sötétjéből. Egy francia óra üveg-harangja alatt nagy művirágcsokor, halotti fehér viaszból. A sarokban: piramis alakú stelázsi, a polcokon javarészt hitvány csecsebecsék, az akkori idők divatja szerint, igencsak művészies igyekezettel elhelyezgetve; kagyló, belevésve a Miatyánk; másik kagyló - hosszúkás, ovális alakú, keskeny, egyenes, három hüvelyk hosszú nyílása egyik szélétől a másikig ér -: Washington képe van belemetszve; nem valami sikeresen, mert a kagylón eredetileg megvolt Washington szája, s a művésznek erre kellett volna alapoznia. Mindkét tárgy, melyet az imént említettem, a réges-régi New Orleans-i nászút emléke, a Francia Piacról hozták. Más apróságok: kaliforniai „leletek" - kvarckristály aranydudorral; régi guineai medaillon, benne réges-régi hajtincs; indián nyílhegyek kovakőből; gyönggyel hímzett mokasszin: a nagybácsikáé, aki átkelt a Nagy Síkságon; három, különféle színű „timsó"-kosár - a keretük drót, arra kristályosították a timsót, kandiscukor-mód; ezek a műalkotások is az ifjú hölgyek szépérzékét

dicsérik; hasonmásaik mindenütt megtalálhatók, az ország minden valamirevaló vitrinjében, jól-rosszul preparált bogarak lepkék gyülekezete, felgombostűzve keménypapírra; tarkára festett, hasaló-fújtató játékkutya, kileffenti a nyelvét, nyüszít, ha megnyomják; cukorka nyuszi - lábai, pofája nem rajzolódik ki valami élesen, inkább eggyéolvadozik; érmék, ónötvözetből: mind valamelyik elnökválasztó korteshadjárat emléke; kis keménypapír forgók, melyeket kályhacső végére lehet szerelni, hogy a meleg levegő megpörgesse őket; kis viasz Napóleon; *daguerrotípiák*, alig kivehető alakokkal: gyermekek, szülők, kuzinok, nénikék, barátok, mind a legszínpadiasabb pózokban; persze a háttérből még hiányzik az ilyen-olyan oszlopcsarnok, akárcsak a messze húzódó „díszlet-táj" - ezek későbbi vívmányok, a fényképezéssel egy-idejűleg honosodtak meg; az elmosódó alakokon tömérdek lánc és gyűrű - a fémet, minden kétséget elkerülendő, élénk aranybronz csíkok és pöttyök jelzik; s a képen levő személyek valamennyien túlságosan kinyalva-falva, pózba állítva; s olyan feszengősen kényelmetlen ünneplő ruhában, amiről a jámbor néző manapság el sem tudja képzelni, hogy *ez* valaha csakugyan divat lehetett; férj és feleség, többnyire közvetlenül egymás mellett - a férj ül, az asszony ott áll mellette, s a vállára teszi a kezét - s mindegyikükön még most, annyi év után is jól látszik, hogy a *daguerrotipista* azt mondhatta nekik: „Barátságos arcot kérek! Ú-úgy ni!" A vitrin fölött - különleges szent helyen - vízfestmény formájában elkövetett „bűntény": a kis kuzin alkotása, aki itt járt egyszer látogatóban; azóta meghalt szegényke. Ez nagy kár; mert később ezt a bűnét legalább megbánhatta volna. Lószőrrel tömött székek, lószőrdívány; ha leül rájuk az ember, kicsúsznak alóla. Olajos vászon ablakroletták, rajtuk tehenészlányok és düledező várkastélyok képei, élénk színekkel rányomtatva. Karnis-drapériák, vert és aranyozott bádogból készült ablakszekrényeken. A hálószobában rongyszőnyeg; „zsinóros" ágy, gurtnik lifegnek, meghúzásra várva, ziláltan; dohos dunna-ágy, ráférne egy kicsit több szellőzés; nádszékek, fonott ülésű hintaszék; a falon tükör, palatábla nagyságú furnírkeretben; örökbe maradt íróasztal; mosdótál és kancsó - talán, de nem biztosan; réz gyertyatartók, faggyúgyertyával, koppantóval. Más aztán nincs is a szobában. A házban pedig nem volt fürdőszoba; s még csak látogatóba se nagyon jött olyasvalaki, aki már látott ilyesmit.

Ilyen volt hát a legtehetősebb polgárok háza, New Orleans külvárosaitól kezdve föl egészen St. Louis-ig. Amikor az idevalósi ember felszállt egy szép nagy gőzhajóra, új csodavilág kapuját lépte át: a kéménykürtők vonala kiterjesztett legyezőhöz volt hasonlatos - s a színe bizonnyal élénkvörös; a kormányosház, a séta-fedélzet, az alsó fedélzet karfája-rácsa: mind-mind ötletes, finom fafaragásokkal díszítve; az árbocrudak csúcsán aranyozott makkok; a nagy jelzőharang fölött arany agancs; a lapátkerék dobköpenyén is, igen sokszor, tarka szimbolikus képek; nagy, tágas alsó-fedélzet, kékre festve előkelő formájú karosszékekkel; bent ugyancsak tágas-teres hófehér társalgó; minden ajtón porcelángomb, olajfestmény; a mennyezeten kacskaringós, indázó, aranyozott fafaragás, sugár alakban; s mindenütt, a legszűkebb folyosón is, hatalmas csillárok, akárha bőséges tavaszi eső zuhogna, annyi üvegdísz fityeg róluk fényesen; az üvegmennyezetek szépséges szivárványszínt szórnak mindenüvé; a hajó egész belseje egyetlen hosszú varázs-alagút, szívet-lelket gyönyörködtető, mámorosító látványosság! A társalgóban rózsaszín-fehér, süppedő bársonyszőnyeg, hatalmas virágok elragadó szépségű mintáival díszítve. Aztán jön a Menyegzői Szoba - még ma is él az a vadbarom, aki kitalálta, nem akasztották fel, pedig megérdemelte volna -, a Menyegzői Szoba, melynek hivalkodó díszítése kétségtelenül lenyűgözte az ámuló-bámuló polgárt; itt már szóhoz sem tudott jutni a jámbor. Minden kabinban két tiszta, kényelmes ágy volt, esetleg még tükör, meg egy szekrény; sőt néha mosdótál s mosdókancsó is, meg valami törülköző-darabka, melyet a szakértő szem azonnal meg tudott különböztetni a moszkitóhálótól - az utóbbi berendezési tárgyak azonban többnyire hiányoztak -; az ingujjra vetkőzött utasok erre a célra rendszeresített mosdótálak hosszú sora előtt tisztálkodtak a hajóborbélynál, ahol aztán volt közös kéztörlő, közös fésű, közös szappan.

Ez az iménti kép a Mississippi-gőzösöket a maguk legideálisabb, legtökéletesebb, legkényelmesebb, legelragadóbb mivoltában mutatja be. Mármost kenjünk rá egy csekély évtizedes, tartós koszt, s mindjárt képet alkothatunk arról is, milyen volt a korábbiakban már említett cincinnati gőzös. Persze, nem az egész hajó - csak a belseje; mert a *steward kivételével* itt is mindenki igen derekasan megtette a dolgát.

Ha ezt a hajót is lemosnák, kifestenék szépen, méltó párja lehetne a hajdani idők legtöbbet magasztalt vízi járműveinek; mert itt Nyugaton a hajók építési módja semmit nem változott; s ugyanezt mondhatjuk el a gőzösök bútorzatáról és belső díszítőelemeiről is.

Iparról és iparkodó zsiványokról

„... a címkéket külföldről vásároljuk - bagóért”

Ahol a folyó, Vicksburg környékén, régente nagy kanyarokat írt le, ma viszonylag egyenesen fut - ami itt is mederátvágás eredménye; a hajdani hetvenmérföldes szakasz harmincötre rövidült. E változás következtében csücsül most Vicksburg szomszéd városa, Delta (Louisiana) is a szárazon; egyszer s mindenkorra megszűnt folyóparti városnak lenni. A folyó felőli részén hatalmas homokzátony húzódik már, a zátonyt cserjék borítják mind sűrűbben - hatalmas erdőséggé terebélyesedik majd e gyérecske liget, mígnem teljesen elfedi a száműzött várost.

Időközben elhaladtunk Grand Gulf és Rodney mellett (mindkettő a háborúból nevezetes), és elértük Natchezt, mely lezárja a domboldalba épült szép városok hosszú sorát - mert Baton Rouge, amely lejjebb következik, nem domboldalban, csak fennsíkon áll. A híres „dombtetői” Natchez szemmel láthatóan mit sem változott az elmúlt húsz évben; külsejét tekintve pedig - ahogy azt a hajdan „ide zarándokló” utazók leírásai is tanúsítják - hatvan év alatt sem; mert ma is kicsi, rendetlen és ütött-kopott. Eléggé veszett híre is volt - már ami az itteni erkölcsöket illeti - a régi vontatós és gőzhajós időkben; napirenden volt az ivászat, a tivornya, a verekedés, a gyilkosság: lévén hogy a folyó szemetje gyűlt össze itt. De a „dombtetői” Natchez annál elragadóbb hely; mindig is vonzotta a látogatókat. Még Mrs. Trollope (1827) sem tagadhatja varázsát:

„A folyót szegélyező egyhangú, sivár síkságot megszakítják az úgynevezett «szirtek»: így nevezik a hellyel-közzel sorjázó fennsíkokat. Natchez városa ezeknek a magaslatoknak egyikén fekszik, méghozzá igen mutatósan. Tündöklő zöld dombjai élesen kirajzolódnak a körben húzódó sűrű erdők mélyzöld vonulatából, a trópusi növényzet, pálmák és narancsok, az édes illatú virágok hihetetlen sokfélesége - mindez valóban sivatagban ékeskedő oázist mutat. Natchez a legészakibb hely, ahol a narancs a szabadban is beérik, illetve télen üvegház nélkül megél. E szép kis hely kivételével a többi városkát és falut roppant nyomorúságosnak találtam.

„Mint közel s távoli szomszédjaik a folyó mentén, Natcheznak is van már vasútja - fejleszti is állandóan, erre is, amarra is, elágaztatva a vonalakat, s összekötve a várossal a környező gazdag területeket, melyek természettől fogva is „alárendeltjei”. S akárcsak Vicksburgban vagy New Orleansben, itt is van jéggyár; harminc tonna jeget termel naponta. Az én időmben - Vicksburgban csakúgy, mint Natchezban - még drágakőnek számított a jég; csak a leggazdagabbak tudták megfizetni. Manapság azonban bárki megveheti. Megnéztem egy ilyen jéggyárat New Orleansben, hadd lássam: milyen is a Sarkvidék, ha ide plántálják a trópusok peremére. S lám, szemre semmi különöset sem találtam. Tágas, nagy épület volt, a csarnok egyik végében ártatlan-forma gőzgépek, ezenkívül még hatalmas porceláncsövek futottak erre meg amarra. Persze nem porcelánból voltak - csak ránézésre mondaná ezt az ember; vascsövek azok, de az ammónia kiütött rajtuk, bevonta külsejüket tenyér vastagságú, tömör, tejfehér jégréteggel. Csoda, hogy nem olvadt; hiszen télikabát nélkül lehetett járkálni a csarnokban; azért nem olvadhatott, mert hideg uralkodik a csövek belsejében.

Tömérdek földbe süllyesztett kis bádogtartályt láttam mindenfelé, egy láb szélesek, két láb hosszúak, a tetejük nyitott. Tiszta víz volt bennük, színültig; s valamennyi tartály körül só, vagy más efféle kellék, csomagokban; valamint ammóniagázt is vezettek a tartályokba, de

hogy miképp - örök rejtély marad számomra, lévén hogy magát az eljárást nem voltam képes megérteni. Ahogy a tartályokban lassanként fagyni kezdett a víz, a munkások egyszer-kétszer megkeverték hosszú rudakkal: talán azért, hogy a levegőbuborékokat kihajtsák, nem is tudom. Mások pedig szép sorjában kiemelgették azokat a tartályokat, amelyek tartalma már megdermedt. Egy pillanatra belemártották aztán a kiemelt tartályokat egy forró vizes edénybe, hogy kiolvasszák keretéből a jeget, a tömböket kibillentették egy platós kocsira, és máris piacra kész volt az áru. Hatalmas, kemény, tömör, kristálytiszta tömbök sorakoztak a kocsin. Némelyikükbe friss, csodaszép trópusi virágokat fagyasztottak, egész csokorra valót; másokba szépséges, selyembe öltöztetett francia babákat, vagy egyéb dísztárgyakat. Ezek a tömbök aztán méltán odakerülhetnek egy előkelő ebédlőasztal közepére, hogy hűtsék a forró trópusi levegőt; s igencsak emelik az ünnep fényét, lévén hogy a beléjük fagyasztott virágok s más díszek olyan szépen tündökölnek, mintha üvegen át nézné őket az ember. Elmondták nekem, hogy ez a gyár - kocsin - New Orleans legszegényebb negyedeibe is eljuttatja termékét, hat-hét dollárért egy tonnát, s igen komoly haszonra tesz szert a jégből. Ha csakugyan ekképpen áll a dolog, Északon is igen komoly fantázia lenne a jéggyártásban; mert ott nem jutunk ilyen áron jéghez, ha csak nem rendelünk háromszázötven fontnál többet egyszerre.

A Rosalie Pamutszövő Natchezban 6000 orsóval, 160 szövőszékkel és 50 emberrel dolgozik. A Natchezi Gyapjúfonó Társaság négy évvel ezelőtt kezdte meg működését egy 50 x 190 láb méretű, egyemeletes épületben, 4000 orsóval és 128 szövőszékkel; 105 000 dolláros tőkével, mely mind a városból gyűlt össze. Két évvel később ugyanezek a részvényesek 225 000 dollárra növelték tőkéjüket; kétemeletesre bővítették az épületet, hosszát 317 lábra növelték; s hogy a termelést fokozzák, most már 10 300 orsó és 304 szövőszék dolgozott az üzemben. A társaságnak most 250 munkása van, ezek java része natchezbeli. „A pamutszövő évente 5000 bála gyapjút dolgoz fel; a legjobb ingvászon, lepedővászon és zsákvászon készül itt, 5 000 000 yard az évi átlag.[23] Maga a társaság igen zárt taglétszámú; egy részvény 5000 dolláron áll, de a piacon egy sincs belőle.

Hatalmas változásokon ment keresztül a Mississippi, de hát erre valamiképpen számítottam is; arra azonban nem, hogy Natchezt és a többi folyóparti várost ipari és vasúti központként látom viszont.

Mármost, ha az iparról esett szó, eszembe jut egy beszélgetés, melyet ezzel a témával kapcsolatosan hallottam - helyesebben: kihallgattam - a cincinnati hajó fedélzetén. Zsibbadt álomból riadtam fel, fülemben hangok zűrzavarával. Füleltem - két férfi beszélgetett, ahogy kivettem, a nagy árvízről éppen. Kinéztem a nyitott fedélközi ablakon. Azok ketten afféle késői reggelinél ültek, egymással szemközt; közel s távol senki más. Pár szóval elintézték az árvizet - ez a téma nyilvánvalóan arra szolgált csupán, hogy megtörjék vele a csendet, s egyáltalán beszédbe elegyedjenek -, aztán nyomban rátértek az üzletre. Hamarosan kiderült, hogy mindketten utazó ügynökök; az egyik Cincinnatiból jön, a másik New Orleansből. Rámenős, élénk mozgású és eleven beszédű emberek voltak; a dollár az istenük, a vallásuk pedig: hogyan kell megszerezni a dollárt.

- Nézze csak ezt itt - szólt Cincinnati, belevágva a vajnak nevezett kennivalóba, késpengéjére véve és felmutatva egy darabkáját -, ez a mi cikkünk; nézze meg, szagolja meg, ízlelje meg. Bármilyen vizsgálatnak alávetheti. És csak szép nyugodtan, ne siesse el, nohát vizsgálja meg minél alaposabban. Vaj ez, vagy nem? Pedig - itt vágjon belém a mennykő, ha nem: művaj. Igen, igen, úgy, ahogy mondom - művaj. Meg nem mondaná róla, hogy nem vaj; leteszem rá a

[23] *Times-Democrat*. New Orleans. 1882. aug. 26.

főesküt; és még egy szakértő se mondaná meg. Ez a mi cégünk terméke. A hajók nagy többségének mi szállítjuk, itt Nyugaton; és ha egy font vaj van rajtuk, hát sokat mondok. Szépen tempózunk előre - sőt, szépen *törünk* előre, ez a helyes kifejezés. Lassanként az egész kereskedelem a miénk lesz ebből a cikkből. Úgy ám, és a szálloda-üzletben is. Hamar eljön az a nap, meglátja, amikor a Mississippi meg az Ohio völgyében, a nagyvárosokon kívül egyetlen szállodát sem talál, ahol akár egyetlen grammnyi vajjal is boldogíthatná magát. Hiszen már *most* tonnaszám adjuk el a művajat. S olyan bagóért tudjuk adni, hogy mindenütt *kénytelenek* lesznek tőlünk venni - nem tehetnek mást, egész egyszerűen nem tehetnek. A vaj nem állhatja velük a versenyt - semmi esélye sincs ezentúl. A vajnak - mától fogva befellegzett. Több pénz van ebben az oleomargarin-üzletben, mint a... no de, el tudja képzelni maga is, mekkora bolt ez nekünk. Cincinnatitól Natchezig minden városban megálltam; és óriási rendeléseket küldtem haza mindenünnen.

És így tovább, és így tovább, még vagy tíz percen át, ugyanilyen lázas-lelkesen. Akkor New Orleans is belekezdett a maga kis nótájába, és a következőket mondta:

- Nohát, pompás utánzat, semmi kétség; de nem az egyetlen a maga nemében; úgy értem, ami az utánzat minőségét illeti. Mert ott van például az olívaolaj: azt is olyan remekül utánozzák manapság, hogy senki meg nem mondaná, melyik melyik.

- Igaz, igaz - felelte Cincinnati -, pompás üzletecske volt ez is. Átküldték a gyapotmagolajat a tengerentúlra, aztán úgy hozták vissza Franciaországból, Olaszországból, mintha igazi olívaolaj lenne: szentesítette mindezt ráadásul az Egyesült Államok vámhivatalának bélyegzője is, és dőlt a pénz; Franciaország és Olaszország azonban közbeszólt, és véget vetett a játéknak - nohát, ez elejétől fogva várható volt. Akkora vámot csaptak a gyapotmagból készült olívaolajra, hogy az nem állta tovább a versenyt; abba kellett hagyni az egészet.

- Ó, csakugyan, *csakugyan* abba kellett hagyni? Nagyon kérem, várjon egy pillanatot.

Kabinjába sietett, aztán visszajött két hosszúkás üveggel, s kihúzva a dugót így szólt:

- Itt van, ezt szagolja meg, ezt ízlelje meg, vizsgálja meg az üvegeket is, a címkét is, mindent. Az egyik üveg Európából jött, a másik viszont sohasem járt kívül az ország határain. Az egyik európai olívaolaj, a másik amerikai - gyapotból!- készült olívaolaj. Nohát, melyik melyik? Persze, hogy nem tudja megmondani. Senki se tudja. Ha némelyek vállalják is a rizikót meg a költségeket, hogy átszállítsák Európába az olajukat és vissza - ám tegyék, az ő dolguk; cégünk Európába az olajukat, ami messze felülmúl minden effélét. Mi ugyanis elejétől fogva mindent New Orleans-i gyárunkban készítünk: címkét, üveget, olajat, mindent. Vagyis hogy mégsem egészen: mert a *címkéket* külföldről vásároljuk - bagóért. Látja, elég egy icipici *valami*, esszencia vagy mifene, egy gallon gyapotmagolajba, ettől már megvan a szaga, a zamata vagy micsodája - ha ezt ki tudjuk venni, már nyert ügyünk van -, mert akkor már olyan olajfajtát készítünk a gyapotmagolajból, amilyent csak akarunk, senki meg nem különbözteti egyiket sem az igazitól. Mi aztán tudjuk, hogyan kell kiválasztani ezt a lényeges részecskét - s a miénk az egyetlen cég, amely valóban ismeri ezt a trükköt. S olyan olívaolajat állítunk elő, amely - tökéletes utánzat! Forgalmunk rohamosan növekszik, rendeléseink sokasodnak - ahogy ezt készséggel megmutathatom önnek üzleti útinaplómban. Így aztán több mint valószínű, hogy hamarosan maguk kenik ugyan a vajat mindenkinek a kenyerére, de az is biztos, hogy a Mexikói-öböltől fel egészen Kanadáig mindenkinek a salátája a mi gyapotolajunkban úszkál; erre szavamra mondom, hogy mérget vehet.

Cincinnati arca szinte sugárzott a csodálattól. A két csirkefogó névjegyet cserélt, s felállt az asztaltól. Távozóban hallottam még, ahogy Cincinnati megkérdezi:

- De hát a vámhatóság bélyegzője is szükséges volt, vagy nem? Azt hogy szerezték meg?

A választ már nem hallottam.

Elhaladtunk Port Hudson mellett, ahol a háború két legborzalmasabb eseménye zajlott le: az éjszakai ütközet Farragut hajóhada és a Konföderáció szárazföldi ütegei között, 1863. április 14-én; s két hónappal később az emlékezetes szárazföldi csata, amely nyolc óra hosszat tartott - nyolc órai elkeseredett, makacs küzdelem! -, s végül, nagy mészárlás után, az (Unió csapatainak) visszaszorításával végződött.

Kastélyok és a kultúra

„Hajadon Kollégium - semmi kétség,
jó csengésű szavak.”

Baton Rouge virágdíszbe öltözött, mint egy mennyasszony - nem, inkább, mint egy melegház. Mert itt már Délen voltunk a javából; itt már nem volt középút, tartózkodás semmiben; tombolt az igazi Dél. A Capitolium környékén illatoztak a szépséges magnóliafélék: tömérdek, sűrű zöld levél, hatalmas hólabdavirágok. A magnóliavirág illata szerfölött édeskés, de jobb, ha egy kicsit távolabbról élvezi csak az ember, olyan erős is. Nem éppen hálószobába való virágok - nagyon könnyen megfulladhat tőlük az alvó. Mondom, most már semmi kétség sem volt afelől, hogy Délen járunk; itt kezdődnek a cukornádültetvények is - hatalmas zöld síkságok, cukormalmokkal, összezsúfolt néger falvakkal: ez a kép kísért végig valamivel távolabb, a part mentén. Fejünk fölött pedig trópusi nap tűzött, perzselt; és rekkenő trópusi hőség vibrált a levegőben.

És itt, ezen a vidéken kezdődik a hajókormányosok aranyélete is: a folyam ugyanis innentől le egészen New Orleansig mindenütt széles, és szinte egész szélességében hajózható; nincsenek zátonyok, vízből kiálló vagy alattomosan leskelődő fatörzsek, elsüllyedt roncsok.

Minden bizonnyal Sir Walter Scott lelkiismeretét terheli a Capitolium épülete; nem képzelhető ugyanis, hogy valaha is ilyen hamis kis ál-kastélyt építenek errefelé, ha ő meg nem szédíti az embereket, néhány nemzedékkel korábban, mindenféle középkori lovaghistóriákkal. Délen ugyanis még mindig nem ébredtek fel könyveinek mákonyos álmából. Még ma is csodálják romantikus „héroszait”, azok groteszk lovagi tetteit, romantikus gyerekségeit: s mindezt olyan légkörben, olyan környezetben, amelyben már érződik különben a szövődék és a mozdonyok egészséges, XIX. századi „illata”; s e romantikával együtt a fellengzős szóhasználat s a többi zajos humbug is vígan virul. Hát nem elképesztő? Hogy egy ilyen fehérre meszelt, kinyalt-kifalt tornyos-csipkés kastélyocska épüljön - ráadásul kívül-belül hamis, mert másnak akar látszani, mint *ami* - ezen a máskülönben oly tisztességes vidéken. De még ennél is meghökkentőbb látni, ahogy ezt az építészeti hamisítványt most, napjainkban renoválni, toldozni-foldozni kezdik, amikor pedig olyan egyszerű lenne egy kis dinamittal „befejezni”, amit a kegyes tűzvész elkezdett, s a helyreállításra áldozott rengeteg pénzt pedig valami *eredeti* építészeti alkotásra fordítani!

Baton Rouge-nak nincsen szabadalma kastélyok utánzására, s nem is monopolizálja ezt az „ipart”. Íme egy kis szemléltető példa erre a tennesseebeli Columbia „Felsőbb Hölgynevelő Intézetének” hirdetéséből.

„Az Intézet épülete hosszú időn át híres volt megejtően szép építészeti megoldásairól. A látogatók elragadtatott hangon dicsérték a régi dalok és regék kastélyaihoz való hasonlatosságát, mert tornyai, lőréscsipkézte falai, repkény-borította oszlopcsarnokai mind, mind a regényes múltat idézték.”

Nos hát, iskola a kastélyban: romantikus dolog; akárha szállodák lennének az efféle kastélyokban; semmi kétség.

Önmagában véve pedig a kastélyok utánzása eléggé ártatlan dolog: nincs is ebben semmi baj; az azonban, hogy a szentimentális középkori romantika jelképe, táplálója és fenntartója legyen egy-egy ilyen épületecske, s méghozzá itt, a legcélszerűbb, legerőszakosabb józanság világá-

ban, vagyis a leghatalmasabb és legértékesebb világban, amit csak történelmünk sok százada, egyáltalán produkált: nohát, ez vitathatatlanul durva melléfogás.

S itt egy másik kis részlet egy kentuckybeli „Hajadon Kollégium” prospektusából. „Hajadon Kollégium” - semmi kétség, jó csengésű szavak; de mert a különös szóhasználatot éppen a rövidségre való törekvés igazolja, úgy vélem, „Nőkollégium”; ez még alkalmasabb, mert - rövidebb lett volna, s ráadásul ugyanazt fejezné ki; úgy értem, ha bármelyik is jelent valamit:

„Az igazgató tősgyökeres déli származású, méghozzá nemcsak születésénél, de neveltetésénél, műveltségénél és érzelmeinél fogva is; a tanárok is mind egy szálig déli érzelműek, s - néhány európai származású kolléga kivételével - déli születésűek s neveltetésűek is. Meggyőződésünk, hogy a déli szellem a színe-virága mindannak, ami e földrészt jelessé teszi; s az ifjú hölgyeket is ebben a déli szellemben neveljük majd kifinomodott ízlésre, választékos nőiességre, vallásra, illemre; ezért hát jó szívvel ajánljuk első osztályú hölgykollégiumunkat minden déli családnak, s kérjük is egyben a déli családok legkegyesebb támogatását.”

Álljunk csak meg egy percre! Aki ilyen öntelten fújja kisded trombitáját, nohát - az bizonyára egy kastély ablakából fújja!

S a „déli szellem” illusztrálására hadd álljanak itt az alábbiak (a hirdetők könnyelműen elfelejthették talán):

„KNOXVILLE, Tennessee, Október 19. - Ma reggel valamivel tíz óra után Joseph A. Mabry tábornok, Thomas O’Connor és ifj. Joseph A. Mabry egy lövöldözés során életüket vesztették. Az összetűzés tegnap délután kezdődött, amikor Mabry tábornok O’Connor őrnagyra támadt, azzal fenyegetőzvén, hogy megöli. Mivel a vitára a vásártéren került sor, O’Connor őrnagy azt mondta Mabrynak, hogy ez nem az a hely, ahol vitás ügyüket elrendezhetnék. Mabry erre azt mondta O’Connornak, hogy ezt úgysem ússza meg élve. A jelek arra engednek következtetni, hogy Mabrynál volt fegyver, O’Connornál viszont nem. Az összeszólalkozás oka valami régi viszály volt, mely egy Mabry részéről O’Connornak történt birtok eladásával kapcsolatban támadt. Még aznap délután, valamivel később, Mabry átüzent O’Connorhoz, hogy ha meglátja, lelövi, mint egy kutyát. Ma reggel O’Connor őrnagy ott állt a Mérnök-Takarék épületének bejáratában; az őrnagy egyébként a bank igazgatója volt. Ekkor, a bankkal szemközti oldalon, Mabry tábornok tűnt fel, aki egy másik úr társaságában a Gay Streeten sétált. O’Connor beugrott a banképületbe, puskát ragadott, nyugodtan célba vette Mabry tábornokot, és tüzelt. Mabry holtan rogyott össze; bal oldalán érte a lövés. Amikor lerogyott, O’Connor újra tüzelt, ez a lövés combon találta Mabryt. O’Connor ekkor berohant a bankba, újabb lőfegyverért. Ebben a pillanatban érkezett futva a helyszínre ifj. Joseph A. Mabry, Mabry tábornok fia. O’Connor nem vette őt észre, így aztán a fiatalember negyven lépésről rálőhetett revolveréből. A golyó O’Connor mellkasának jobb oldalába fúródott, s közvetlenül a szív tájékán hatolt át a testen. A lövés pillanatában O’Connor is megfordult és tüzelt, eltalálván az ifjabb Mabry jobb mellkasát és oldalát. Mabry húsz söréttől átlyuggatva rogyott össze, s szinte vele egyidejűleg O’Connor is a földre bukott, és különösebb haláltusa nélkül kiszenvedett. Mabry még megpróbált felemelkedni, de aztán ő is holtan hanyatlott vissza. A tragédia két perc alatt játszódott le; a három áldozat mindegyike egyetlen szó nélkül rogyott össze, s halt meg. Mabry tábornok testében harminc szem sörétet találtak. Egy járókelő fájdalmasan megsebesült a combját, egy másiknak a karját fúrta át a sörét. További négy ember ruháját szakította át sörét. Az eset városszerte nagy izgalmat keltett, csakhamar sokezres tömeg szorongott a Gay Streeten. Mabry tábornokot és fiát, Joe-t éppen csak néhány nappal ezelőtt mentették fel Moses és Don Lusby meggyilkolásának vádja alól; a két Lusbyt, apát és fiát néhány héttel ezelőtt gyilkolták meg Mabryék. Don Lusby ugyanis múlt karácsonykor megölte

Will Mabryt. Thomas O'Connor őrnagy a helyi Mérnök-Takarék igazgatója volt, s egyben Tennessee állam leggazdagabb embere." *(Associated Press Telegram.)*

„A múlt hónapban egy nap Sharpé professzorral, a sommerville-i (Tennessee) hölgykollégium tanárával - aki egyébként «nyugodt és kifogástalan úriember» - közölték, miszerint sógora, Burton kapitány azzal fenyegeti, hogy megöli. Burton, úgy hírlik, korábban megölt már egy embert, egy másikat pedig megkéselt. A professzor felfegyverkezett egy kétcsövű puskával, elindult sógora keresésére, meg is lelte egy biliárdteremben, játék közben lepte meg, és különösebb habozás nélkül főbe lőtte. A memphisi *Avalanche* közlése szerint a professzor cselekedete általános rokonszenvet ébresztett a városban; mivel a törvény - ekképp a közvélemény - úgysem tudta volna megvédelmezni őt, kénytelen volt maga megvédelmezni önmagát."

„Körülbelül ezzel egyidejűleg két észak-karolinai fiatalember között támadt viszály egy lány miatt; «fenyegető üzenetváltásra» került sor. Barátaink megpróbálták kibékíteni őket, de minden fáradozásuk hiábavalónak bizonyult. 24-én aztán a két fiatalember találkozott egy országúton; egyiküknél furkósbot, a másiknál fejsze volt. A furkósbottal felfegyverzett küzdő fél kétségbeesetten próbálta védeni életét, harca azonban az első pillanattól fogva kilátástalannak bizonyult. Ellenfele egy jól irányzott csapással kiütötte kezéből a botot, a következő csapás pedig halálosnak bizonyult."

„Ugyancsak ezzel egyidejűleg két «jobb körökből való» virginiai fiatalember - mindketten egy charlottesville-i vasüzlet tisztviselői - «tréfálkozás» közben összeverekedtek. Peter Dick borsot hintett Charles Roads szemébe; Roads követelte Dicktől, kérjen bocsánatot; Dick erre nem volt hajlandó. A dologból elkerülhetetlenül párbaj lett, felmerült azonban egy nehézség: a feleknél nem volt pisztoly, s már túlságosan késő́re járt ahhoz, hogy hozzájuthassanak. Egyikük azt javasolta tehát, henteskések is megteszik majd; a másik beleegyezett; a végeredmény az lett, hogy Roads elterült a földön, hasán oly szörnyű vágással, melyből vagy felépül, vagy sem. Nincs értesülésünk, letartóztatták-e Dick-et, aki mélységes sajnálatát fejezte ki, s a philadelphiai *Press* stauntoni tudósítója szerint, mindent megtesznek, «hogy az ügyet lehetőleg eltusolják»." (Idézetek a *Public Journals*-ból*)*

Baton Rouge-tól New Orleansig a folyó mindkét partján egymást érik a nagy cukornádültetvények. Kiterjedésük a szárazföld mélységében is hatalmas; sötétlő cipruserdők határolják őket a messzeségben. A partok erre már nem néptelenek. Mindkét parton lépten-nyomon lakóházak, olyan szorosan egymás mellett, hogy hosszú darabon azt hinnénk, a folyó - széles, tágas utca. Igen otthonosnak, boldognak látszó vidék. Itt-ott oszlopos-tornácos kúriák is feltünedeznek, körülöttük dús lombú fák. Íme, az ötven év előtti nagy turista-zarándoklat néhány írásos tanúsága:

Mrs. Trollope:

„A Mississippi partjai sok-sok mérfölddel New Orleans fölött is változatlanul laposak, egyformák; de mindenütt feltünedeznek a kecses, előkelő törpepálmák, a sötét, nemes ívű magyalfák, és a ragyogó tüzű narancsok; és sok-sok napba telt, míg azt mondhattuk végül: ráuntunk e látványra."

Basil Hall kapitány:

„Az a vidék, mely Louisiana alsó részein, a Mississippi mellett terül el, mindenütt sűrűn lakott; lakói cukorültetvényesek. Mutatós házaik, a tágas terek, az ápolt kertek, a számtalan néger falu - ugyancsak tiszta és rendes valamennyi - mind, mind részesei annak az élénk-üde képnek, mely a folyó menti tájról kialakult."

És az utazók mindegyike egészen hasonlóképpen festett elragadó képet a vidékről. Az ötven évvel ezelőtti leírásokon jóformán nem is kell változtatnunk, ha a jelenről szólunk - legfeljebb a házak „mutatós” jelzője nincs a helyén. A négerek fehérre meszelt vityillói korántsem „vakítanak” már; és igen sok - ha nem a legtöbb - kúria faláról is lemállott a hajdani ragyogó fehérség, s az üde friss külsőt az elhanyagoltság félreismerhetetlen jelei váltották fel. Mindez a háború következménye. Huszonegy évvel ezelőtt a „parton” minden vadonatúj volt, ápolt és ragyogó, akárcsak 1827-ben, az úti beszámolók évében.

Szegény utazók! A helybeliek a legképtelenebb hazugságokkal tömték tele a fejüket, s aztán nevettek rajtuk, mikor nyomtatásban látták viszont e badarságokat. Mrs. Trollope-pal elhitették például, hogy az alligátorok - vagy a krokodilok, ahogyan nevezi őket - félelmetes jószágok; s ezt az állítást az odavalósiak nyomban a legvérfagyasztóbb történetekkel támasztották alá: hogyan mászott be például egy ilyen szörnyeteg egy ültetvényes házába, s falta fel annak feleségét és öt kisgyermekét. Mintha az asszony egymagában nem lett volna elég egy ilyen soha-nem-volt alligátornak is! De nem, a füllentgetők nem nyugodtak, míg a gyerekseregetis el nem nyelették vele, szőröstől, bőröstől. Az ember nem hinné ezek után, hogy az efféle durva tréfák szerzői egyáltalán *érzékenyek* valamire - pedig azok. Manapság már igen nehéz megérteni - megmagyarázni pedig jóformán lehetetlen - azt a fogadtatást, amelyben az őszinte, egyenes, intelligens, nemesen, férfiasan gondolkodó, jó szándéktól és együttérzéstől vezérelt Basil Hall kapitány könyve részesült.

A Dél metropolisza

„... meglehetősen eredetinek is mondható; de hogy dekoratív lenne? Hát ebben egy gáztartály is lepipálja.”

New Orleans környéke igencsak ismerős volt már számomra; a vidék nagy vonalakban olyan maradt, amilyen korábban volt. Ha az ember vonaton robog végig Londonon, a magas ívekre épült pályán, mérföldeken keresztül szemlélheti a nyitott ablakokon át az emeleti hálószobákat, az épületek alsó részére azonban nem nyílik kilátás, lévén hogy azok túlságosan mélyen, a „szint” alatt húzódnak. Ehhez hasonlít magas vízálláskor New Orleans vidéke; a víz eléri a környező töltések peremét, mögöttük ott fekszik mélyebben a sík vidék - akárha egy tál feneke lenne -, s ahogy elhaladunk mellette hajónkkal, a magas víz tetején, lenézhetünk a házakra, benézhetünk emeleti ablakaikon. A házakat s lakóikat csak ez a törékeny földgát óvja a végpusztulástól.

A vörös téglából épült régi sóházak a város felső végében mit sem változtak az idők során; ezek az épületek egyébként afféle Aladdin lámpája-szerű élményeken mehettek keresztül, amióta utoljára láttam őket; mert amikor a háború kitört, tulajdonosuk egy este még úgy feküdt le, hogy ezer meg ezer zsák közönséges só birtokosa, melynek zsákja legfeljebb pár dollár, s másnap arra ébredt, hogy sóhegyeiből mondhatni aranyhegyek lettek, olyan hirtelen és olyan hihetetlenül felvitték ennek a cikknek az árát a háborús hírek.

A cölöpökkel szegélyezett óriási rakodópartok képe sem változott, és most is ugyanolyan sok hajó állt bent, mint annak idején: a gőzösök hosszú sorának azonban nyoma sem volt; maradt belőlük persze, de mi ez a hajdanihoz képest.

Maga a város - szemre - szintén nem változott. Területe, népessége jócskán megnövekedett, külsőre azonban ugyanaz maradt. Az utcák most is porosak, ugyanolyan papír-szemetesek, mint egykor; a járdaszegély mentén a mély, vályúszerű csatornák félig tele porlepte, posványos vízzel; maguk a járdák pedig - a nagy cukor- és szalonnavidéken! - tele voltak a legkülönfélébb méretű hordókkal; a kereskedőházak puritánul egyszerű stílusban épült hatalmas tömbjei kívülről ugyanolyan porosak voltak, mint korábban.

A Canal Street sokat csinosodott; vonzóbb és elevenebb lett rajta az élet; hatalmas embertömeg hömpölygött, köztük sietős omnibuszok haladtak; és - estefelé - a tágas második emeleti erkélyekre a legújabb divat szerint öltözött hölgyek és urak ültek ki.

Nem mintha a Canal Streeten valamiféle „építészeti elgondolásról” beszélhetnénk; sőt, nem túlzás azt állítani, hogy egész New Orleansben nincs szó építészetről, kivéve - a temetőket. Furcsa dolog effélét bizonygatni egy ilyen gazdag, távolba tekintő és szorgalmas városról, melynek ráadásul legalább negyedmillió lakosa is van - mégis ez az igazság. Mert ott áll ugyan a hatalmas, gránitból épült USA-vámház, ami ugyancsak komoly összegbe kerülhetett építőinek, s meglehetősen eredetinek is mondható; de hogy dekoratív lenne? Hát ebben egy gáztartály is lepipálja. Úgy fest, mint valami állami börtön. Az is igaz, hogy még a háború előtt épült. És az amerikai építészet körülbelül a háború után született. New Orleansnek, azt hiszem, szerencséje volt - egy bizonyos értelemben: balszerencséje -, hogy az utóbbi években nem pusztított itt nagy tűzvész. Nem tudok legalábbis mást képzelni. Mert ellenkező esetben az ember mindjárt meg tudná különböztetni a „kiégett negyedet” arról, hogy építészetileg

gyökeres javulást mutat a régi formákkal szemben. Ezt Bostonban és Chicagóban is megtehetjük. Boston „tűzvész sújtotta körzete” az elemi csapás előtt jellegtelen házak tömege volt csupán; most azonban olyan kereskedelmi központ, hogy a világ egyetlen városa sem múlja felül - még csak nem is versenyezhet vele - szépségben, eleganciában, ízlésben.

Persze, New Orleans is *elkezdte* már - legalábbis éppen most kezdi. Ha elkészül az új Gyapotbörze, méltóságteljes, gyönyörű épület lesz; célszerű, tele építészeti szépségekkel; itt nem találunk majd olcsó hamisítványokat, álságos díszítéseket, rútságokat. A város szempontjából nézve a dolgokat: sokszorosan megtérül a befektetett összeg, mert a példát mások is követik majd. Ez hiányzott eddig csakugyan, egy méltán követendő példa; olyasvalami, ami ízlésre, szépérzékre nevel; ami, hogy úgy mondjam, ösztönöz, *szuggerál.*

A városban egyébként igen sok haladó gondolkodású ember él - fantáziadús, eszes, széles látókörű koponyák. A város szelleme és épületei közötti különbség legalább akkora, mint az ébrenlét és az álom ellentéte. Szemmel láthatóan minden „pezsgésben” van, kivéve a városképet. A víz a szennycsatornákban gyakran meggyűlt hajdanán, posványosan bűzlött, járványok terjesztője volt; manapság már tisztogatják a lefolyókat, a kanálisokat, méghozzá gépi berendezéssel, naponta két-háromszor is; igen sok helyütt már nem gyűlik meg a szennylé, hanem gyorsan fut lefelé. Más egészségügyi intézkedéseket is hoztak; méghozzá olyan sikerrel, hogy New Orleans (a sárgaláz kitörése közötti hosszú periódusokban legalábbis) igényt tarthat „az Unió egyik legegészségesebb városa” címére. A város jéggyárában elegendő jég készül mindenki számára. Kereskedelmileg is nagy fellendülést észlelhetünk; ott a hatalmas folyam, az óceán, a vasutak. Látogatásunk idején New Orleans az ország legjobb közvilágításával rendelkező város volt (villanyvilágításra gondolok itt). Több itt a villanylámpa, mint New Yorkban, arról nem is beszélve, hogy minőségileg is az itteniek a jobbak. Most már nemcsak a Canal Street meg néhány környező utca úszik nappali fényárban éjszaka is, hanem a folyó partján egy jó ötmérföldes szakasz is. Kitűnő klubok vannak a városban - némelyiküket nemrégiben alapították -; a West Enden és Spanish Fort környékén pedig a legmodernebb szórakozóhelyek hívogatnak. Telefon van mindenütt. És a fellendülés egyik legékesebb példája a szépen gyarapodó újságírás. Az itteni újságok annak idején, emlékszem, nem voltak éppen a legjelesebbek. Most viszont - azok. Nem sajnálják tőlük a pénzt. Megszerzik a híreket, kerül, amibe kerül. A szerkesztői munka pedig nem „verkli” többé, hanem - irodalmi igényű. A New Orleans-i újságírás fejlődésének szemléletes példájaként hadd említsem meg a *Times-Democrat* 1882. augusztus 26-i számát, mely összefoglalót tartalmaz a Mississippi-völgy városainak egyévi üzleti forgalmáról, New Orleanstől fel egészen St Paulig - ami jó kétezer mérföldnyi távolság. Az újságnak ez az egy száma *negyven*lapos volt; oldalanként hét hasábbal; összesen tehát kétszáznyolcvan hasáb; hasábonként ezerötszáz szó; amiből négyszázhúszezer szavas kolosszus áll össze. Ez pedig majdnem háromszor annyi, mint ahány szó itt, ebben a könyvben található. Az ember elszomorodik, ha összeveti ezt a szegényes New Orleans-i építészettel.

Persze, eddig csak a középületekről szóltam. A New Orleans-i magánépítkezést nem érheti semmi gáncs, annak ellenére, hogy stílusa a régi maradt. A lakóházak mind fából épültek - a város amerikai részében, úgy értem -, s nagyon kényelmesnek látszanak. A gazdagabb negyedben igen tágasak is; többnyire hófehérre festik őket, s általában veranda, olykor kettős veranda van előttük, melyet faragott oszlopok támasztanak. A kúriák hatalmas birtokok közepén állnak, futórózsákkal borítva, tömérdek sűrű, ragyogó zöld lomb, sokszínű, illatos virágok rengetegében. El sem tudom képzelni, hogy a házak bárhol a világon kellemesebb összhangban lennének környezetükkel, szemgyönyörködtetőbbek volnának, vagy éppenséggel kényelmesebbek, otthonosabbak.

Még a víztároló rendszerrel is ki lehet békülni; hatalmas, zöldre festett, olykor több emelet magas tartály áll a ház sarkánál, cölöpökön. A hatalmas hordó a ház mellett először valami serfőzdét sejtet - s a látvány eléggé meglepő, semmi kétség. Kútfúrásra azonban nincsen mód, így hát esővízre fanyalodnak a helybeliek. Továbbá: se pincéket, se sírokat nem áshatnak;[24] a város ugyanis „mesterséges" talajra épült; így hát megvannak valahogy e nélkül is, és mondhatom, az élők közül kevesen panaszkodnak; a többiek - soha.

[24] A zsidók ennek ellenére sírokba temetkeznek - külön engedéllyel persze, de nem minden esetben; rajtuk kívül azonban senki más, kivéve a nincsteleneket, akiket közköltségen elföldelnek. A sírok legfeljebb három vagy négy láb mélyek. - *M. T.*

Közegészség és közérzület

„... de hát ez igazán nem nagy dolog:
minden jobb érzésű hüllő ugyanezt tenné.”

A halottakat a föld felszínén épült kriptába temetik különben.

E kripták hol házakra, hol templomokra emlékeztetnek; általában márványból épültek. Stílusukat tekintve igen díszesek, formásak; a temető fő- és mellékútjaira néznek. S ahogy az ember végigmegy vagy ezer ilyen sírbolt közt, jobbról-balról látván a rengeteg hófehér tetőt, oromzatot, egyszerre úgy érzi, mégiscsak jelent valamit ez a kifejezés: „a holtak városa”. A temetők legtöbbje nagyon szép, és mindig rendben is tartják. Ahogy az ember a töltés vagy a főút felől közelít egy temetőhöz, minden bizonnyal megállapítja magában; ha ezek az emberek még életükben ilyen tisztán-rendesen meglettek volna, mint most, *utána*, hát bizonyára jobban járnak; s amellett ez a negyed lenne az üzleti világ színe-csodája. Friss virágok vízzel teli vázákban: nem ritka látvány ez a sírboltok előtt; áhítatos kezek helyezik oda, frissítik fel őket nap mint nap: elárvult szülők, gyermekek, férjek, feleségek. A gyász olcsóbb és tartósabb őrző-formái a kétségkívül igénytelen, furcsa, de elpusztíthatatlan *immortelle-koszorúk*, keresztek vagy más alakzatok, melyek fekete gyászszalagból készülnek, olykor sárga szalag is látható a kereszt közepén - afféle gyászmelltű. Az *immortelle* nem igényel gondozást; csak odaakasztja az ember, s azzal kész; ott hagyhatod, s megőrzi gyászod, jobban, mint te magad; ellenáll az időjárás viszontagságainak, s elnyűhetetlen, mint a kazánok vasfala.

Verőfényes napokon apró kaméleonocskák futkosnak a sírboltok márványküszöbén - a lábas csúszómászók legkecsesebb példányai! - legyeket kapdosván. Bár elég rendesen változtatják színüket, korántsem annyira, mint ahogy hírlik róluk. Színt változtatnak például, ha valaki jön, és felakaszt egy *immortelle*-t. De hát ez igazán nem nagy dolog: minden jobb érzésű hüllő ugyanezt tenné.

Látom már: egyre jobban belekeveredem a temetőügyekbe. Megpróbáltam a mélyére ásni a dolgoknak, hogy végre igazi *érzelmek* nyomára bukkanjak, de sehogyan sem sikerült. Azt hiszem, nincs is ennek a dolognak igazi érzelmi része. Groteszk, kísérteties, hátborzongató: semmi egyéb. Megengedem, rég letűnt korokban még lehetett némi jogosultsága a temetőknek, amikor nem tudták: minden egyes, földbe helyezett test valamelyest fertőzi a talajt, a növények gyökérzetét, a levegőt, kóros csírákat olt beléjük, öt, ötven vagy akár száz ember idő előtti halálát okozva ezáltal; manapság azonban aligha védhetők, amikor még a gyerek is tudja, hogy egy megboldogult szent éppen akkor kezdi meg évszázadokon át tartó gyilkos-pályafutását, amikor teteme fölé föld borul. Ami eléggé komor gondolat. Szent Anna földi maradványai, odafenn Kanadában, most, tizenkilenc évszázaddal halála után, állítólag betegek tucatjait gyógyítják meg. De ennél igazán sokkal kézzelfoghatóbb igazság és *tény*, hogy ugyanezek a földi maradványok a Szent Anna halálát és temetését követő emberöltő során emberek ezreit betegítették különféle nyavalyákkal. Ezért aztán ezeket a csoda-dolgokat egész egyszerűen csak kompenzációnak kell tekintenünk, semmi másnak. Szent Anna egy kicsit lassan törleszti az adósságát, legalábbis egy *szenthez* mérten; de jobb tizenkilenc évszázaddal később, a határidőket megszegve fizetni, mint soha; s a legtöbb glóriás egyáltalán nem is szokott fizetni. S ha akad egy, aki fizet - mint ez a Szent Anna -, hát legalább száz-ötven jut rá, aki kihasználja az elévülést. S egyikük sem fizeti vissza legfeljebb csak magát azt az összeget, amivel tartozik - kamatot (egyszerűt, pláne kamatost) egyik sem ad. S még

tartozása magvát sem képes visszafizetni egy ilyen szent; hiszen a holttestek *gyilkolják* az élőket, míg az ereklyék legfeljebb *gyógyítják* a betegeket - a halottakat életre már nem keltik. A számlának ez a része tehát mindörökre kiegyenlítetlen marad.

Dr. F. Julius Le Moyne írja, ötvenévi orvosi gyakorlat után: „A fertőző betegségekben elhunytak földbe temetésének végzetes következménye, hogy állandóan fertőzik a levegőt s a vizet, méghozzá nemcsak egyszerűen a rothadásból származó csírákkal, hanem azokkal is, amelyek a ragályt s ezáltal az ő halálukat is okozták."

Az eltemetett holttestekből gázok szállnak fel, még nyolc-tíz láb mélységből is, akárcsak a kőszéngáz; s gyakorlatilag semmi sem gátolja terjedésüket.

Az 1853-as New Orleans-i járvány idején dr. E. H. Barton jelentése szerint a negyedik kerületben a halandóság aránya ezer emberre négyszázötvenkettő volt - több mint a kétszerese más kerületekének. Ebben a kerületben volt ugyanis az a három nagy temető, ahol az elmúlt évben több mint háromezer embert temettek el. A temetők közelsége más kerületekben is fokozta a járvány súlyosságát.

Bianchi professzor 1828-ban bebizonyította, miszerint a félelmetes járvány kiújulását Modenában az okozta, hogy olyan területen végeztek ásatásokat, ahova a háromszáz évvel ezelőtti pestisjárvány áldozatait temették. Mr. Cooper, némely járvány okát magyarázván, megjegyzi, hogy az Eyam melletti járványtemető területén végzett ásatások a ragály azonnali kitörését eredményezték. *(North American Rewiew,* 135. köt. 3. sz.)

A chicagói Orvosi Társaságnál a halottégetés ügyében tartott előadásában dr. Charles W. Purdy néhány igen megdöbbentő adatot közöl arra vonatkozóan, milyen terhet is vesz magára a társadalom a halottak eltemetésével:

„Az Egyesült Államokban évente egy és egynegyedszer annyit fordítanak temetésekre, mint amennyit a kormány a közoktatás céljaira ad. Az 1880-ban temetésekre költött összeg elegendő lett volna arra, hogy valamennyi, ugyanezen évben bekövetkezett üzleti veszteséget kiegyenlítse, s minden tönkrejutottnak 8630 dollár tőke jusson vállalkozása talpra állításához. A temetések évente több pénzébe kerülnek az Egyesült Államoknak, mint amennyi az ország 1880-as arany- és ezüsttermelésének értéke volt! Ezek a számok nem tartalmazzák azokat a hatalmas összegeket, amelyeket a sírhelyekre, sírboltok és emlékművek építésére fordítanak, sem azt az értékcsökkenést, melyet a temető közelében levő ingatlanoknak el kell szenvedniük."

Mert a gazdagok számára a halottégetés éppúgy megtenné, mint a temetés; hiszen az ezzel járó szertartások, ceremóniák éppoly költségesek és fényűzőek lehetnének, akár egy hindu *suttee*; míg a szegények jobban járnának így, lévén az égetés olcsóbb[25] - legalábbis addig, amíg a szegény is nem kezdené utánozni a gazdagokat, amire előbb-utóbb óhatatlanul sor kerülne. A halottégetés meghonosodása egyszer s mindenkorra megszabadítana minket az agyoncsépelt temető-históriáktól is; másrészt viszont újra felelevenítene kétezer éve elfeledett temető-adomákat.

Van egy színes bőrű ismerősöm, aki igen nehéz kétkezi és alkalmi munkával keresi kenyerét. Négyszáz dollárnál sohasem keres többet évente, mivel pedig nős, és több apró gyerek apja, igencsak össze kell húznia magát, ha adósságok nélkül akar megúszni egy-egy évet. Az ilyen ember számára irtózatos anyagi csapás egy temetés. Míg a megelőző fejezetek egyikét írtam, ennek a szegény négernek meghalt az egyik gyermeke. Barátjával együtt az egész várost be-

[25] Négy-öt dollár a minimális költség. - *M. T.*

járták valami koporsó után, amit ő is meg tudna fizetni. Megvette végül a legeslegolcsóbbat: egy egyszerű pácolt fakoporsót. *Huszonhat dollárjába* került. Bizonyára négy dollárt sem kérnek efféle tákolmányért, ha *más* célra adják el. A szegény ember, családostól, jó pár hónapig nyögi majd ezt a rettentő kiadást.

A temetés művészete

„Adva van egy hulla, melyet ajándékba se lehetne elsózni senkinek.”

Körülbelül ez idő tájt találkoztam az utcán egy ismerősömmel, akit már vagy hat-hét éve nem láttam; elbeszélgettünk hát egy kicsit. Azt mondtam:

- Maga mindig olyan öregesnek látszott; és most mindennek nyoma sincs. Hol szerezte ezt a mostani, kicsattanó fiatalos jókedvét? Adja meg a címet, hadd menjek oda én is.

Ismerősöm elégedetten kuncogott, levette fényes selyemcilinderét, s rámutatott a kalap kürtőjébe ragasztott rózsaszín cédulácskára, melyre valami írva volt, s továbbra is csak kuncogott, ahogy olvasni kezdtem: „J. B. - Temetkezési vállalkozó.” Akkor aztán fejébe csapta a kalapját megint, legényesen félrevágta, s így kiáltott fel:

- Hát ennyi az egész! Ismeretségünk idején bizony nehéz idők jártak rám - tudja, a biztosítási üzlet; ami bizony nem életbiztosítás annak, aki csinálja. Jön, mondjuk, valami nagy tűzvész - na jó, tíz napig mondjuk még megy valahogy az üzlet, amíg az ijedelem tart; aztán - csipp-csupp rutinmunka és dögunalom, amíg csak a következő tűzvész be nem üt. Az efféle városok pedig, mint ez is, eléggé ritkán produkálnak komolyabb tűzesetet - s ahogy így telnek a hetek, haszontalanul, az ember még a reményét is elveszíti, hogy valami jobb jöhet. De *ez* aztán üzlet, mondhatom! Az embereket nem kell noszogatni se, hogy meghaljanak. Nem, kérem, meghalnak azok szép rendben - és a temetkezési vállalkozónál nincsen üresjárat, holtszezon! Én például három-négy ütött-kopott koporsóval meg egy bérelt halottaskocsival kezdtem az üzletet, s *most* nézzen meg! Olyan üzletet építettem ki, hogy akárki megirigyelheti, mondom, akárki. Öt évvel ezelőtt egy ócska padlásszobát béreltem; ma pompás házban lakom, nekem magamnak van manzárdom, a modern berendezkedés fényűzöttje vagyok.

- Hát ilyen jövedelmező a koporsó? Ennyi haszonnal lehet koporsót árulni?

- *Menjen* már! Hogy beszélhet így! - Aztán, bizalmas kacsintás közben, hangját halkabbra fogva, kezét sokat mondón karomra téve, így folytatta: - Nézze csak; egyetlen dolog van a világon, ami sohasem olcsó. Ez pedig a koporsó. Egyetlen dolog van a világon, amire a vevő nem próbál alkudni. És ez a koporsó. Egyetlen dolog van a világon, amire senki sem mondja magának: „No, előbb körülnézek egy kicsit, aztán ha nem találok jobbat, visszajövök érte.” És ez - a koporsó. Egyetlen dolog van a világon, amit, ha csak tehetik, nem fenyőfából csináltatnak az emberek, hanem diófából; s a diófa se felel meg nekik, ha mahagónira is futja; s a mahagóni sem érdekes már, ha ércet vehet ezüstfedéllel, bronzfogantyúkkal: a koporsó. S egyetlen dolog van a világon, aminél nem kell félni, fizet-e a vevő. És *ez* - a koporsó. Temetkezési vállalkozónak lenni - mondhatom, a legbiztosabb vállalkozás a keresztény világban, ráadásul a legelegánsabb is.

- Mert nézze csak. A gazdag embernek csak a legeslegjobb teszi meg; s az ilyenre rásózhat, amit csak akar - és kérhet érte, amit akar - az ilyen még csak nem is alkuszik. De vegyünk egy szegény embert: ha jól a lelkére beszélek, az ingét is otthagyja nekem. Különösen az asszonyok. Bejön például Mrs. O’Flaherty - özvegyasszony -, a szemét dörzsölgeti, nyög keservesen. Leveszi a zsebkendőt a fél szeméről, fájdalmasan körbepillant a koporsókon; és megkérdi:

- Há’ eztet itten mennyibe számítja meg?

- Harminckilenc dollár, asszonyom - felelem én.

- Jól megkéri az árát, annyit mondhatok, de hát a szegíny Patot mégis gentlemánosan akarnám eltemetni, amilyen életibe is vót ü maga; még ha a két kezem tövig ledógozom is, megveszem aztat a koporsót, miszter.

- Igenis, asszonyom - mondom én megint -, biztosítom, kitűnő koporsót kap; nem túlságosan díszes, de hát a közmondás is azt mondja: addig nyújtózkodjunk, amíg a takarónk ér. - S ahogy az asszony megindul a koporsó felé, csak úgy mellékesen odavetem: - Ez itt, az a fehér szaténnal bélelt, nem mondom, gyönyörű, de hát attól félek... hatvanöt dollár mégiscsak... nohát, hatvanöt dollár is elég *szép* - elég szép, de mit csináljunk, megmondtam én Mrs. O'Shaughnessynek is, hogy...

- Hogy mi-i? Csak nem-e aztat mondja, hogy Bridget O'Shaughnessy ennek a gyönyörűséges ékszerdoboznak a párjában küldi a részeges disznó férjét a purgatóriumba?

- Pedig így van, asszonyom.

- Nohá' takkor az én Patom is ugyanilyenbe indul útnak, csakhogy a mennyországba ám! Még ha rákötöm az O'Flahertyek utolsó garasát is; s kérem mán, tessék rádíszíteni valami kis különlegességet, inkább megszámítok még rá egy-két dollárt.

- S hogy a halottas menetre tereltem a szót - folytatja barátom -, nem felejtettem el megemlíteni persze, hogy Mrs. O'Shaughnessy ötvennégy dollárt adott kocsira-lovakra, s azon volt, hogy ura, Dennis, olyan temetésben részesüljön, mintha herceg lenne vagy legalábbis - rablógyilkos. Az özvegy persze hogy lépre megy, s nyomban négy kocsival többet rendel Mrs. O'Shaughnessynél. Mindez így *volt*, manapság azonban kissé megcsappant a forgalom; itt, ebben a városban legalábbis. Mert az írek annyit kiadtak egy-egy temetés alkalmából gyász-kocsikra, mindenféle pompára, hogy utána sokszor két évig is nyögték-koplalták a költségeket; úgyhogy a pap közbeavatkozott, és ezzel a nagy üzletnek befellegzett. Ma már legfeljebb csak két kocsit engedélyez nekik, de az is előfordul, hogy mindössze egyet.

- Na jó - mondtam erre én -, de ha magának ilyen repeső jókedve van nyugalmas időkben, hogy fér a bőrébe járvány idején?

Az csak rázta a fejét:

- Ebben viszont téved. Nem szeretjük a járványokat. A járvány nem jövedelmez. No, persze, nem szó szerint értem ám; csak úgy, hogy a haszon nincs arányban a máskorival. S tudja-e, vajon miért nincs?

- Nem én.

- Rajta, gondolkozzon csak.

- El sem tudom képzelni. Hát miért?

- Két oka is van.

- S mi legyen az a kettő?

- Az egyik a bebalzsamozás.

- S a másik?

- A jég.

- Nem értem.

- Nahát, pedig ez így van. Máskor, nyugalmas időkben, ha valaki meghal, szépen jégre tesszük; egy nap, két nap, esetleg három nap is eltelik, míg megérkeznek a rokonok, a barátok. S ehhez sok jég kell - mert nagyon olvad. Ezt a jeget pedig úgy megfizettetjük, mintha drágakő lenne, az őrzést meg már-már afféle „háborús árfolyamon” számítjuk. Hát érti most már, ugye? Ha járvány van, alig leheli ki valaki a lelkét, ripsz-ropsz, már viszik is a temetőbe. Járvány idején nem cikk a jég. Ugyanez a helyzet a balzsamozással. Ha egy család, teszem azt, megengedheti magának a balzsamozást, a temetkezési vállalkozónak nyert ügye van. Az ember felsorol nekik vagy tizenhatféle módot - holott valójában legfeljebb csak egy vagy kettő van, ha a dolog lényegét nézzük -, a gyászoló család persze hogy mindig a legdrágábbikat választja. Már csak ilyen az emberi természet - ilyen a gyász természete. Nem sokat okoskodik. Ha ilyesmiről van szó, nem bánja, kerül, amibe kerül. Egyetlen óhajuk van az itt maradottaknak: hogy a megboldogult fizikai megsemmisülését megakadályozzák, s ezért képesek minden pénzt megadni. Nekem csak arra kell ügyelnem, hogy méltóságteljes nyugalommal beszéljek velük, és közben jól felsrófoljam a „tétet” - állni fogják, ne féljen. S mi a helyzet? Adva van egy hulla, melyet *ajándékba* se lehetne elsózni senkinek; akkor jövök én a balzsamozószereimmel, s nekilátok; és néhány órán belül a holttest testvérek között is megér vagy hatszáz dollárt - igen, ennyire szökik fel az *értéke.* Ennél csak az a jobb üzlet, ha valaki gyémántért árul patkányokat éhínség idején. Most már érti, ugye? Ha járvány van, az emberek nem törődnek a balzsamozással. Kisebb gondjuk is nagyobb annál; s ez úgy tönkreteszi az üzletet, mint a dögészség - érti? tönkreteszi, mint a dögészség - nohát, mi az egészséget becézzük így. Afféle kis szakmabeli szóvicc. De most már csakugyan mennem kell. Hívjon fel, ha netalán szüksége lesz egy jó kis - úg*y* értem, hívjon fel, ha bármikor erre jár.

Ha az imént elmondottakban bármi túlzás lenne, hát az ismerősöm túlozta a dolgot, széles jókedvében. Én nem tódítottam hozzá semmit.

S most már hagyjuk is ezt a témát, végszónak legyen elég a temetéssel kapcsolatos fentebbi rövid ismertetés. Ami engem illet, remélem, elégetnek majd. Meg is említettem a dolgot egy lelkész barátomnak, mire ő, szemmel láthatóan abban a hitben, hogy nagyon szívhez szóló intelemmel lát el, azt mondta:

- Én a maga helyében nem aggódnék emiatt.

No hiszen, jól beszélt - mikor a családom annyira ellenzi.

Városnézés

„... láttam, ahogy mindent megcsinálnak
amire csak ember seprűvel egyáltalán képes.
Csak - söpörni nem láttam őket soha.”

New Orleans régi, francia negyede - eredetileg a spanyol negyed - a legkevésbé sem hasonlít a város amerikai részére, mely utóbbi a két városrész között húzódó, téglaépítésű üzletközpont mögött terül el. A házak nagy tömbökbe szorítva állnak; külsőre puritán módon egyszerűek és méltóságteljesek; egy mintára készültek, csak itt-ott látni némi eltérést, ami viszont az összkép előnyére szolgál; kívül mindet vakolat borítja, s csaknem valamennyinek hosszú, vaskorlátos verandája van minden emeleten. Szépségüket főként az a mélymeleg, sokszínű patina adja, melyet az idő és az időjárás tett hozzá a vakolathoz. Kellemes összhangban van ez az egész környezettel, s olyan természetesen hat, mintha csakúgy idetartozna, mint napszálltakor a felhőkhöz a rőtes pír. Ezt az elragadóan szép építményt nem lehet egyszerűen csak úgy utánozni; nem is leljük a párját sehol Amerikában.

A vaskorlátok is helyi sajátosságok. Mintájuk, cirádájuk gyakran egészen könnyed, kecses, légies - középen hatalmas betű vagy monogram, körülötte acélba csavart-öntött, finom, egymásba fonódó formák pókhálója. A régi korlátok mind kézzel készültek, s ma meglehetős ritkaságszámba mennek, s ennek megfelelően az értékük is elég nagy. Csecsebecse dísszé váltak.

Kis társaságunk szerencséjének mondhatta, hogy New Orleansnek ezen az ódon negyedén a Délvidék legkiemelkedőbb irodalmi zsenije, a *Grandissimes* szerzője kalauzolta végig. Nem volt nála kiválóbb megörökítője a Dél rejtett, belső életének és történelmének. Azt azonban saját tapasztalatomból mondhatom - s ez az igazság -, hogy a gyakorlatlan szem, a fáradékony elme sokkal többet tud meg mindezekről a dolgokról az említett szerző munkáiból, mint az itteni tényleges kóborlások során.

Mert ahogy Mr. Cable lát *helyettünk,* ahogy leírja, megmagyarázza, megvilágítja az egyes dolgokat, nos hát: ily módon igazi öröm a csatangolás keresztül-kasul ezen az ódon városrészen. S eleven *érzék* fejlődik ki bennünk a másküllönben rejtező vagy csak homályosan látható dolgok iránt is - elevenen, mégis csapongón érzékelünk ezt-azt, s van, ami így is jótét félhomályban marad; szembeszökő vonásokra leszünk figyelmesek, a finomabb árnyalatok azonban elvesznek számunkra vagy csak tökéletlenül fogjuk fel őket, lévén hogy a képzelet vezérli szemünket: olyan ez, mintha valami járatlan, rövidlátó turista haladna az Alpok nagy messzeségbe nyúló láncai-vonulatai közt egy tapasztalt, eleven érzékkel megáldott, éles szemű hegylakó kíséretében.

Megtekintettük a St. Louis hotelt, melyben most városi hivatalok találhatók. Nincs itt semmi említésre érdemes; hacsak az nem, ami a New York-i Zeneakadémiáról is elmondható, nevezetesen hogy: ha jártak is itt valaha seprűvel-lapáttal, ennek igazolására semmi kézzelfogható bizonyíték a rendelkezésünkre nem áll. Még az a csoda, hogy a Zeneakadémián káposzta, szénának való fű vagy bármi efféle nem terem; de semmi kétség, ennek oka csak az, hogy a padsorok, igen előnytelenül, árnyékot vetnek, valamint hogy csak a sorok között lehetne rendesen megkapálni a veteményt. Az a tény azonban, hogy a jegyszedők a gomb-lyukukba való virágot mind ott szakajtják a jeles intézmény udvarán, önmagában is mutatja,

milyen nagy eredményeket lehetne itt még elérni, ha kellőképpen mezőgazdasági orientációjú vezető igazgatná az ügyeket.

Megtekintettük a becses székesegyházat, s előtte a szép kis teret; itt a vallás félhomálya, amott a világ ragyogása, szépséges narancsfák, virágzó bokrok; aztán a forró napsütésben végighajtottunk a házak rengetegén át, ki a nagy, lapos fennsíkra, ahol a villák állnak; s a vízikerekek, a felesleges talajvíz lecsapolására; meg a zsúfolt közlegelő: sok tehén, tömérdek gyerek. Elhaladtunk egy régi temető mellett is, ahol - mint mondották - egy hajdani kalóz földi maradványai pihennek; elhittük látatlanban, nem látogattuk meg. Szörnyű, véres históriák fűződnek ennek a kalóznak a nevéhez; s mindaddig, míg elvonultan élt, nevének s egykori mesterségének fénye makulátlanul ragyogott: tisztelték őt minden rendű-rangú emberek; mihelyt azonban belekeveredett a politikába, odáig süllyedvén, hogy hajlandó volt egy hitvány városatyai székkel beérni, a közvélemény „ejtette", elfordult tőle, könnyel-búval. Amikor aztán meghalt, emlékművet állítottak neki, s kezdett lassan újra feljönni a csillaga; de ezt nem városatyai, hanem kalózi hírnévnek köszönhette. Ma már a kegyes emlékezet csak azt őrzi felőle: mi *volt,* s nem azt, mivé is *lett* a végén.

Majd néhány mérföldön keresztül mocsárvidéken vezetett a kőburkolatú, töltésen futó út; az egyik oldalon csatorna húzódott, a másikon sűrű erdő; itt-ott a távolban feltünedezett egy-egy tépett, háromágú ciprus, koronája tisztán kirajzolódott az ég hátteréből, formája olyan különleges, mint a japán képeken az almafáké - ez volt hát az út s a táj. Néha megpillantottunk egy-egy alligátort is, ahogy kényelmesen úszkált a csatorna vizében, másutt meg festői színekbe öltözött néger üldögélt, szobormerev tükörképe a dermedt vízre vetült, így várta, hogy harapjon a hal.

Közeledtünk a West Endhez; szállodák tömkelege fogadja itt az érkezőt: afféle üde nyaralók, hatalmas verandákkal, közvetlen alattuk ott csobognak-locsognak a Pontchartain-tó kéklő hullámai. Megebédeltünk egy ilyen vízi verandán - az ebéd fénypontja a híres *pompano* nevű hal volt, ez valóban olyan ínyencfalat, akárcsak a bűnbeesésnek a tízparancsolaton kívül eső módozatai.

Estéről estére sok ezren tódulnak ide a West Endre és a Spanish Fortba; vacsoráznak, zenét hallgatnak, sétálgatnak a jó levegőn, a villanyfényes sétányokon, vitorláznak a tavon, s még ki tudja, hányféleképp nem mulatnak.

Alkalmunk volt máskor és máshol is megkóstolni a pompanót. Nevezetesen azon a vacsorán, melyet a város egyik klubjában, szakmai körben töltöttünk el. A pompás halat itt a legvégső tökélyre emelte a szakács, teljességgel igazolván ezzel a pompano hírét-nevét. Melléje vöröslő rákot tálaltak, piramisokba tornyozva - s nem is akármekkorákat; akkorák voltak, mint a hüvelykujjam; ínycsiklandozó, étvágygerjesztő finomság ez a javából. Továbbá: paprikás apróhalat; és válogatottan finom garnélát; meg egy tál apró, puha testű rákot, a legjavából ezt is. A többi fogást nem említem, ilyesmihez hozzájuthat az ember Delmonicónál vagy a Buckingham Palotában is; az iméntieket azonban, azt hiszem, csak New Orleansben készítik ilyen tökéletesen.

Van Nyugaton és Délen egy új intézmény - a Söprűs Brigád.

A „hadsereg" ifjú hölgyekből áll, akik egyenruhát viselnek annak rendje-módja szerint, és katonai kiképzésben részesülnek, csak éppen a puskát - seprű helyettesíti. Szemre igencsak pompás alakulat, mondhatom. Ha például színpadon lépnek fel, az élénk színű reflektorfényben elragadó látványt nyújtanak. Magam is láttam, milyen kecsesen, szellemesen és pontosan hajtják végre bonyolult gyakorlataikat. Vagyis láttam, ahogy mindent megcsinálnak, amire csak ember seprűvel egyáltalán képes. Csak - söpörni nem láttam őket soha. Bár meggyőződé-

sem, hogy ezt is meg tudnák tanulni. Az, amit eddig összetanultak, feltétlenül ezt bizonyítja. S ha megtanulnák, s *így* lépnének „harci ösvényre” - mondjuk, végig a Tchoupitoulason, vagy bármely más helybeli utcán -, hadjáratuknak feltétlenül áldásos következményei lehetnének, méghozzá pillanatokon belül. De a lányoknak ilyesmi eszükbe sem jut; így aztán gyakorlatilag marad a sok hűhó semmiért.

A „gyakorlatozás” a Washington Tüzérkaszárnyában folyt. Számos érdekes háborús emléket láttunk ebben az épületben. Volt itt többek között egy nagyon szép olajfestmény, mely Stonewal Jackson és Lee tábornok utolsó találkozását ábrázolta. Mindketten lóháton ültek. Jackson éppen odalovagol Lee-hez. A kép igen értékes darab, mivel a rajta látható arcképek hitelesek. Persze, mint a legtöbb történelmi festmény, ez sem mond semmi egyebet, mint amit - a címe. S egyik cím csakúgy illene alája, mint a másik:

Lee és Jackson első találkozása

Lee és Jackson utolsó találkozása

Jackson bemutatkozik Lee-nek

Jackson elfogadta Lee ebédmeghívását

Jackson köszönettel visszautasítja Lee ebédmeghívását

Jackson mentegetőzik súlyos veresége miatt

Jackson nagy győzelem hírével érkezik

Jackson gyufát kér Lee-től

A kép *egyetlen* eseményről ad hírt, legalábbis *kielégítő* módon csak egyről; annyit árul el, igen egyszerűen és meggyőzően, hogy: „Íme, Lee és Jackson, együtt.” A művész csak akkor írhatta volna képe alá teljes joggal, hogy ez Lee és Jackson utolsó találkozása, ha ezt valóban ki is tudta volna fejezni. De nem tudta, mert hát hogyan tudta volna szegény! A történelmi tárgyú képeken aranyat ér egy kellőképpen eligazító aláírás; mondhatni, ez is fő részese a mű kifejező erejének. Rómában például a finomabb érzésű nézők megállnak, és sírva fakadnak a „Beatrice Cenci a kivégzése előtti napon” című híres kép előtt. Szép példája ez is, mire képes a megfelelő címke. Ha valaki nem *tudja,* mit ábrázol a kép, bizonyára érdektelenül szemléli, s legfeljebb annyit mond: „Fiatal lány, szénalázzal”; vagy: „Fiatal lány, borogatással a fején.”

Újra a lehető legnagyobb gyönyörűséggel hallgattam a már-már elfeledett déli kiejtést s beszédmódot. A déli ember beszéde: zene. Legalábbis a számomra, aki itt született, Délen - az. A művelt déli sosem ejt például „r” hangot, kivéve a szó elején. Azt mondja: „ehény”, „vacsoha”, „kohmányzó”, meg hogy: „a hábohú” és a többi. Így, nyomtatásban látva, talán nem gyönyörködtető a szókép, de a hangzat mindenképpen az. Mikor is tűnt el hát a déli kiejtésből az „r”, és mi okozta, hogy eltűnt. Mindenesetre nem északi hatás, de még csak nem is angol örökség az elhagyása. Nagyon sok déli ember - a legtöbbjük - „j” hanggal ejti a k-val kezdődő szavakat. Azt mondják például, hogy: Mr. K’jahter (Carter), továbbá: „k’jáhtyáznak”, „k’jóboholnak”. S van még egy jó szokásuk: lépten-nyomon használják beszédükben az Északon - sajnálatos módon - mindinkább mellőzött „kérem”-et, „uram”-at. Ahelyett tehát, hogy kurta-furcsa „nem”-et vagy „igen”-t mondanának, ekképp szólnak: „Igen, uham”, vagy: „Nem, kehem”.

Vannak persze kevésbé szerencsésnek mondható jelenségek is. Ilyen az „akár” szó használata a „mint” összehasonlító szócska helyett. Hallottam például, ahogy egy művelt ember azt mondta: „Akár a flottafőparancsnok tette.” A szakácsa vagy az inasa így mondta volna: „Akár a flottafőparancsnok tenni szokja” vagy efféle. Felesleges töltelékszavakat is használnak,

amikor nem is kellene. „Hát te meg hol nem voltál?”, amikor pedig azt akarják mondani, hogy az illető itt vagy ott *volt.* Ennek még csúfabb formáját egy toprongyos csavargó-gyerek szájából hallottam az utcán. Azt mondta a barátjának: „Megkérdem há’ Tomtu, hun nem vót?” S még a legválasztékosabb beszédű polgárok is gyakran mondják „neki” helyett, hogy: „nekije”; s ahelyett, hogy „Nem szoktam ilyesmit csinálni”, azt mondják: „Nem szokok ilyesmit csinálni”. Az északi eredetű „azt hiszem” - valaha Angliából származott át, manapság meg szatirikus kedvű angolok jenki sajátságnak „hiszik” - nem túlságosan közkedvelt errefelé, azt mondják helyette: „úgy vélem”. A műveletlenebbje állandóan összecserélgeti az „idejött” - „odament” viszonylatát, ezt nevezik Északon „jött-ment nyelvnek”. Persze, nem sokkal rosszabb ez afféle északi „vívmányoknál”, mint a „kelletett” és társai. Eszembe jut erről egy felettébb különös mondat, melyet a szomszédban (itt Északon) hallottam a minap: „Hogy el ne kelletessen nekije menjen”. Hát ez meg mit *kelletessen jelenteni?* Szép diadala itteni nyelvhasználatunknak, mondhatom. Persze, nagyon könnyen kiderül e keverék-nyelvhasználat oka: az egyik szülő déli, a másik északi lehetett. Nemrégiben hallottam, ahogy egy kis tanítónő azt mondta: „Meg kell mondjam Johnnak”. S ez a forma már annyira elterjedtté vált - mondhatnám: általánossá vált -, hogy ha ekképp mondta volna: „Meg kell mondanom Johnnak”, legfőképp ha így: „Meg kell, hogy mondjam Johnnak” - affektálásnak veszik.

Felcsippentettünk viszont egy pompás szót - már ez a szó önmagában megéri, hogy az ember New Orleansbe utazzon; nagyon szépen ejthető, ízes, ügyes szó: - „*Lagniappe*”. Kiejtése, akárha azt mondaná az ember: „*lanny-yap*”. Spanyol eredetű - úgy mondják legalábbis. Mindjárt első nap rábukkantunk, a Picayune-ben, mindenféle vegyes holmi tetején ékeskedett a szó; másnap már vagy húsz ember szájából hallottuk; harmadnap megkérdeztük: mit is jelentsen hát; negyedik nap pedig mi is elsajátítottuk és használtuk úton-útfélen. A szónak megvan a maga nagyon határozott alapjelentése, de ezt az emberek egy kicsit kibővítették. Így hát olyasfélét jelent nyelvhasználatukban, mint: „ráadás egy tucatra”, vagy valami hasonlót. Olyasvalamit tehát, amit ingyen adnak, csak úgy mellesleg; ami a többi mellett már igazán szót sem érdemel. A szó a város spanyol negyedében röppent fel. Ha egy gyerek vagy szolga bemegy az üzletbe vásárolni - de tőlem mehet akár a polgármester vagy a kormányzó is -, ekképpen fejezi be a dolgot:

- Hát egy lagniappe-ot nem ad?

Mire a kereskedő - mit is tehet mást - ad a gyereknek egy kis medvecukrot, a szolgának valami olcsó szivart vagy egy orsónyi cérnát, a kormányzónak pedig - nohát, azt már igazán nem tudnám megmondani, neki mit ad, de választói támogatást bizonyára.

Ha meghívják az embert egy pohár italra - ami olykor megesik itt New Orleansben is -, s tiltakozunk: „Még egyet? Nem, köszönöm; már éppen eleget ittam”; vendéglátónk azt feleli erre: „De hát csak egy ici-picit még - ez lesz a lagniappe.” Ha a szerelmes fiatalember azon kapja magát, hogy udvarlás közben a szavaival egy kicsit túllőtt a célon, s az ifjú hölgy arckifejezéséből azt olvassa ki: „kevesebb több lett volna”, nem azt mondja, hogy „Ó, bocsánat, nem akartam megsérteni”, hanem ehelyett sokkal rövidebben: „Ó, ez csak egy lagniappe volt.” Ha a pincér megbotlik az étteremben, s egy csésze kávét azonmód a vendég nyakába löttyent, annyit mond csupán: „Ez volt a lagniappe, uham” - s már rohan, s hozza a másikat, amiért természetesen nem kell újra fizetni.

Déli sportok

„... mindegyik öszvér meggyőződésének megfelelően viselkedett.”

Északon, társasági csevegés során, havonta ha egyszer említik a háborút. Sokat mondok, nagy néha talán *hetente* egyszer; de hogy társalgási téma volna... mikor volt az már! Aminek megvan persze a maga jó oka. Ha például manapság hat úriember ül egy asztalnál, nagyon könnyen megeshet, hogy négyen közülük - vagy akár öten is - nem vettek részt a háborúban. Így az esély négy a kettőhöz, esetleg öt az egyhez, hogy a háború nem lesz a társalgás fő témája vacsoránál; s még nagyobb a valószínűsége annak, hogy ha szóba kerül is, sokáig nem időznek el rajta. Ha ott ül még hat ifjú hölgy is a társaságban, hát az hat olyasvalakit jelent, aki az ég világon semmit sem látott-tapasztalt a háború borzalmaiból, s mint ilyet, ezt a témát évek óta nem is hozta szóba, s ha netalán valaki mégis szóba hozná előttük, hát ők hamar megunnák.

Délen azonban egészen másképp áll a dolog. Itt jóformán nincsen olyan ember, aki ne vett volna részt a háborúban; s még a hölgyek is mind látták legalább. A háború itt a legfőbb beszédtéma. Nem szűnik iránta az élénk, minden mást jóformán teljesen kiszorító érdeklődés. Ha valaki éppen csak megemlíti a háborút, elég hozzá, hogy egész társaságokat kizökkentsen a holtunalomból: megoldódnak a nyelvek; egyetlen más téma se lenne képes ilyen csodára. Délen a háború: az időszámítás kezdete, akár másutt Krisztus születése. Szüntelen azt hallja az ember, hogy ez töhtént, meg az töhtént a hábovú óta; vagy a hábovú alatt; a hábovú előtt; vagy vögtön a hábovú után; két évvel, öt évvel, tíz évvel a hábovú előtt vagy után. Jól mutatja ez, milyen személyesen - és milyen mélyen - érintettek mindenkit a borzalmas események. A dolgokban járatlan idegen ebből sokkal jobban megértheti, mint bármiféle történelemkönyvből, melyet kandalló mellett lapozgat csupán: milyen roppant szerencsétlenséget jelentett minden tekintetben a háború.

Egy este valamelyik klubban egy ismeretlen úr félrevont, és így szólt hozzám:

- Bizonyára feltűnt már önnek, hogy mi csaknem örökké a háborúról beszélünk. Nem azért van ez így, mintha nem lenne más témánk, hanem mert nincs, ami *ennyire* érdekelne valamennyiünket. S íme, még egy ok: a háborúban mindegyikünk igen sok és igen sokféle élményt, emberi tapasztalatot szerzett, a saját bőrén, hogy úgy mondjam; ennek következtében aligha említhet bármit anélkül, hogy a jelenlevők közül ne emlékeztetne vele valakit háborús élményeire - s az illető mindjárt el is mondja a dolgot. Persze, a társalgás ily módon mindig a háborúra fordul. Próbálhat, amit akar, előhozakodhat bármivel, még ha mind segíteni akarunk is, hogy más irányba tereljük a társalgást - hiába, a végeredmény csak egy lehet: a lehető legtávolabbi téma is háborús emlékekkel tölt el egyszerre mindenkit, s akkor aztán *vége*; és vége a társalgásnak is, mert hogyan is lehetne merő illedelemből beszélgetni, mikor az ember belül azt érzi: valami kikívánkozik - legyen az tény, legyen csak képzelődés -, és ki is tör, bármi történjék.

Költő útitársam nem messze ült tőlünk; s egyszerre csak beszélni kezdett - a holdról.

Az illető, aki az iméntieket mondta nekem, újra megjegyezte halkan, amúgy „félre”:

- Nohát, a hold elég távol esik a csatatértől, de meglátja, valakiben mégiscsak felidéz valami háborús emléket; s tíz percet sem adok a holdnak, nem lesz téma többé.

A költő megjegyezte: felfigyelt valamire, ami nagy meglepetés a számára; az a benyomása ugyanis, hogy itt, Délen, közelebb járván az Egyenlítőhöz, a hold erősebben és fényesebben ragyog, mint fenn Északon; tehát már évekkel ezelőtt, mikor itt járt New Orleansben, úgy érezte, hogy a hold...

Valaki ekkor a terem másik sarkából félbeszakította:

- Majd én megmagyarázom. Eszembe jut ugyanis róla egy anekdota. A háború óta minden megváltozott: jobb lett, rosszabb lett; akadnak azonban errefelé olyanok, akik örökké csak zúgolódnak, mert szerintük - minden csak rosszabbra fordult. Nohát, volt egyszer egy efféle öreg néger asszony. Egy fiatal New York-i azt találta mondani a jelenlétében: „Ó, milyen csodálatos errefelé a hold!" Az öregasszony felsóhajtott, és így szólt: „Ó, édes lelkecském, a háború előtt látta volna csak, milyen volt!"

S ezzel kivégezte az újonnan felvetett témát. A költő azonban nem hagyta annyiban; felélesztette.

Rövidke vita támadt arról, van-e ténylegesen valami különbség az északi és a déli holdfény között, vagy ez netán csak látszat. A holdfényről folyó társalgás minden különösebb zökkenő nélkül átcsúszott a sötétség eloszlatásának mesterséges módszereire. Mire valakinek eszébe jutott, hogy amikor Farragut egy sötét éjszakán Port Hudson felé közeledett - s el akarta kerülni a konföderáltak ágyútüzét -, nem gyújtatott egyetlen harci lámpást sem, ehelyett a hajók fedélzetét festette be fehérre. Ha ez a fény nem is volt éppen vakító, mégis elegendő volt ahhoz, hogy emberei tűrhetően tájékozódhassanak. Ekkor aztán - bár még tíz perc sem telt el - újra a háború került a szőnyegre.

Én nem bántam; hiszen mindig érdekes, ha olyanok beszélnek a háborúról, akik *részt vettek* benne; míg egy költő beszéde a holdról, aki sohasem járt ott, rendszerint eléggé unalmas dolog.

Egy szombat délután azután megnéztünk egy New Orleans-i kakasviadalt. Sose láttam még ilyesmit. A nézőközönség igen vegyes volt: férfiak és gyerekek, öregek és fiatalok, négerek, fehérek, színesek, különféle nyelvű és nemzetiségű emberek. Egy emberfajtát azonban - meglepő módon! - sehol sem láttam: az úgynevezett „brutális" pofát. Mert ilyenek itt nem voltak. És míg el nem kezdődött a kakasviadal, akármelyik derék idegennel el lehetett volna hitetni: jámbor vallásos összejövetelre fizet be; s miután megkezdődött - feltéve, hogy befogjuk derék idegenünk szemét -, bemagyarázhattuk volna neki könnyűszerrel, hogy nagy vallási extázis tanúja; olyan fantasztikus volt az ordítozás.

Az arénában egy néger meg egy fehér ember állt; mindenki más a porondon kívül helyezkedett el. Két zsákban behozták a kakasokat. Amikor elérkezett a mérkőzés kezdete, tulajdonosaik kivették őket, simogatni, becézni kezdték, majd egymás felé taszították, végül szabadon eresztették őket. A nagy fekete kakas azonnal ráugrott a kisebb szürkére, s fejbe szúrta a sarkantyújával. A kicsi azonban bátran visszavágott. Mire aztán elszabadult az üvöltő Bábel, s attól fogva nem is hagyott alább. Amikor a kakasok egy ideje viaskodtak már, azt vártam: bármely pillanatban döglötten rogynak össze, hiszen vak volt már mindkettő, patakzott a vérük, s úgy kimerültek, hogy mind gyakrabban bukott fel hol az egyik, hol a másik. De nem adták fel sem a küzdelmet, sem az életet. A néger meg a fehér ember tíz-húsz másodpercenként felkapta őket, lemosta róluk a vért, vizet csorgatott rájuk finom sugárban, szájukba vették az állatok fejét, s egy pillanatig ott tartották - melengetni próbálták talán a kihűlni készülő életet;

nem tudom. Aztán a haldokló jószágok újra totyogni kezdtek, szárnyukat vonszolták, egymásra találtak, odasújtottak, találomra, aztán megint kimerülten elterültek a porondon.

Nem vártam meg a viadal végét, így is meglehetős erőfeszítésembe került, hogy minél tovább ott maradjak, de elviselhetetlenül szomorú látvány volt. Nem is hallgattam el ezt a véleményemet; így hát otthagytuk az arénát. Később megtudtuk, hogy a fekete kakas holtan maradt a porondon; de harcolt utolsó leheletéig.

Nyilvánvaló, hogy ez a „sport" egészen lenyűgözi azokat, akik képesek megbarátkozni vele. Sohasem láttam még, hogy egy tömeg jobban élvezett volna valamit együttesen, mint ez a nézősereg. Az ősz hajú öregemberek csakúgy, mint a tízéves kis pulyák. Odavoltak a gyönyörűségtől. Semmi kétség: a kakasviadal embertelen szórakozás; mégis, úgy vélem, elismerésre méltóbb és kevésbé kegyetlen sport, mint a róka vadászat - lévén hogy a kakasok szívesen csinálják; nemcsak gyönyörűséget szereznek, hanem maguk is azt *érzik*; ami viszont a rókákról korántsem mondható el.

Egy nap megnéztük az öszvérversenyt. Azt hiszem, jobban élveztem, mint bármelyik másik öszvér. Sőt nem is emlékszem rá, élveztem-e már egyáltalán bármiféle állatversenyt ennyire. A főtribünt zsúfolásig megtöltötte New Orleans hölgykoszorújának és lovagjainak színevirága. Ez a kifejezés nem az én leleményem, hanem a délvidéki riporteré. Ráadásul két nemzedék óta immár. És naponta hússzor - húszezerszer - is használja; vagy akár egymilliószor: a szükségletnek megfelelően. Kénytelen milliószor használni naponta, ha történetesen úgy hozza a sors, hogy ennyiszer kell tiszteletreméltó urakról és hölgyekről szólnia; lévén, hogy erre a célra már frázisa nincsen raktáron. Őt magát azonban sose fárasztja, hogy mindig ez az egy puffan; számára mindannyiszor üde és friss a csengése. Van benne valami mámorító középkori fenség és talmiság, s ez megörvendezteti a tudósító barbár lelkét. Ha netalán korábban születik, a Szentföldön, ő bizonyára nem „nagy embertömegről" tudósít bennünket. De nem ám, mert ő „Galilea hölgykoszorújának és lovagságának színe-virágát" gyülekeztette volna össze a hegyi beszéd hallgatására. Valószínű, hogy már a déli férfiak és nők maguk is megunták ezt a frázist, s szeretnének valami mást kapni helyette, amire azonban egyelőre a legkisebb reményük se lehet.

A New Orleans-i szerkesztő erőteljes, célratörő, cikornyátlan stílusú ember; nem vesztegeti a szavakat, nem fújja fel a - semmit. Nem így az átlagos tudósító.

A *Times-Democrat* múlt áprilisban felküldött egy mentőhajót az egyik lagúnán. A hajó kikötött valahol, és a kapitány meghívta a helybeli hölgyeket egy kis sétahajózásra. A meghívást a hölgyek el is fogadták, a gőzös pedig tett velük egy fordulót a folyón. Ennyi „volt" az egész. S ez minden, amit a *Times-Democrat* szerkesztője „csinált" volna belőle. Semmi nem volt a dologban, csak tények, számok, s a szerkesztő meg is maradt volna ennyiben. A számokat talán még táblázatba is foglalta volna, részben hogy bizonyos legyen állításainak világossága és pontossága felől, részben pedig: helymegtakarítás céljából. Különtudósítója azonban más módszereket tud az adatok feldolgozására. Felrúgja a mértéktartás legelemibb követelményeit is, s szinte kéjeleg az effélékben:

„Egy szombati napon, mindjárt kora reggel, a hely szépei kecsesen fellibegtek fedélzetünkre, s mintha csak érezné édes terhét, gáláns kis hajónk könnyedén siklott a lagúna vizén."

Huszonhat szó! S mindez csak arra, hogy a hölgyek hajóra szálltak, s tettek egy fordulót a folyón; nemcsak tizenhat szó felesleges itt, hanem a tényközlés szabatossága is csorbát szenved.

A déli újságíróknak a nőkkel van a legtöbb bajuk. A nők felzaklatják őket; kibillentik őket a nyugalmukból. Mert a déli riporter is józan, egyszerű, korrekt - mindaddig, míg fel nem tűnik a láthatáron egy fehérnép. Akkor aztán délvidéki riporterünknek egyszerűen - vége; gondolatai szökdécselni kezdenek, hülye szóvirágokba fúlnak. Elolvasván a fenti idézetet, azt hinné bárki, hogy az újságíró - Walter Scott lelkes tanítványa - legfeljebb gyakornok csupán, akinek fogalma sincs a tollforgatás mesterségéről. Ellenkezőleg: hosszú tudósításban számtalanszor bizonyságát adja, milyen pompásan tud bánni a tollal, ha nincsenek a közelben nők, akiktől stílusa egyszerre virágos dagályos lehetne. Lássunk egy példát:

„Négy órakor fenyegető felhők gyülekeztek délkeleten, s a Mexikói-öböl felől pillanatról pillanatra erősebb lett a szél. Nem volt biztonságos elindulni, inkább vállaltuk a késedelmet. Szaggatta a szél a tölgyek lengő, mohos szakállát, a lagúna vize is megmozdult: apró hullámok fodrozták, akárha az igazi nagy hullámok utánzásaképpen. Pillanatnyi szélcsend végre lehetővé tette indulásunkat; hazafelé hajóztunk hát, fejünk felett tintaként sötétlő égbolt, körülöttünk süvítő szél. Leszállt az alkony, s nem hiszem, hogy bárki is volt a hajón, aki ne kívánt volna otthon lenni mielőbb."

Ezzel a részlettel semmi baj. Jól sikerült, lényegre törő leírás. Pedig itt is milyen nagy lehetett a kísértés, hogy fellengzősségekbe tévedjen a toll!

De térjünk vissza az öszvérekhez. Utánanéztem közben a dolognak, s találtam is egy riportot, melyben részletesen le volt írva a verseny. Ez az írás megint csak meggyőz imént kifejtett elméletem igazságáról - nevezetesen, hogy a déli riporternek a nők okozzák a vesztét, a nők, kiegészítve Walter Scott-tal, és az ő lovagiasságával, lovagjaival, szépségeivel, lovagi szellemeivel. A tudósítás mindaddig kitűnő, amíg nők nem tűnnek fel benne. Amikor azonban belekeverednek, abból efféle őrültségek sülnek ki:

„Bizonyára hosszú idő telik el, míg a hölgytribünön a szépségnek újra ez az áradó-csillámló tengere gyönyörködtetheti majd szemünket, mint a tegnapi. A New Orleans-i hölgyek mindig elragadóak, de soha annyira, mint az évnek e szakában, mikor üde tavaszi ruhájukban kimondhatatlan vidámságot, balzsamos frissességet és a szentség illatát árasztották maguk körül. A tribün olyannyira tele volt, hogy alattuk járván nem láttam még csak reményét sem, hogy megközelíthessem őket, s bizony sok férfi ismerkedhetett meg ama kínokkal, melyeket a bukott angyal érzett a paradicsom kapujában, töprengvén, mi lenne vajon elég méltó ár azért, hogy a Szépségek színe elé juthasson. A hölgyek pedig vakító fehér ruhájukon, keblükön, vállukon viselték választott lovagjuk színeit, s ha nem lett volna olyannyira tagadhatatlan tény, hogy a lovagság eme színe-virága otromba öszvérek hátán küzd a diadalért, könnyen azt hihettük volna: Arthur király lovagi tornájának vagyunk szemlélői."

Az első futamban tizenhárom öszvér indult; méghozzá a legkülönbözőbb féle-fajta: szerszámra, járásra, tulajdonságra nézve. Volt köztük néhány egész takaros jószág, de volt épp elég esetlen is; az egyik szép sima szőrű, a másik időtlen-idők óta nem láthatott kefét; voltak ártatlan-játékos kis teremtések; mások pofájáról csak úgy sugárzott az álnokság, a rosszindulat; így, a külsejük után ítélve azt hitte az ember: van, amelyikük háborúnak véli a soron következő eseményeket, van, amelyik játéknak csupán, harmadik részük meg valamiféle vallási szertartásnak. S mindegyik öszvér meggyőződésének megfelelően viselkedett. S mi lett az eredmény: az összhang teljes hiánya, amiért viszont kárpótolt az összkép roppant változatossága, sokfélesége - méghozzá nagyon festőien, mulatságosan.

A „lovasok” mindegyike „jó társaságból való” úrfi volt. Ha az olvasó netalán csodálkozott volna, miért méltatnak egyáltalán figyelemre a New Orleans-i hölgyek olyan alacsonyrendű mulatságot, mint az öszvérverseny, a dolog ebben leli magyarázatát. Divathóbort az egész; a résztvevők, a nézők mind-mind, a divatos dolgok megszállottjai.

Máskülönben - pompás mulatság ez az öszvérverseny, melyen mindenki jól szórakozik. Az esztendő egyik legnagyobb eseményének számít. Néhány gyors öszvér is csatasorba állt. Ezek egyikét kizárták, mert olyan gyors volt, hogy rajta kívül nem is lehetett volna más győztes, s a verseny ezáltal elvesztette volna legfőbb érdekességét - a változatosságot. De még így is akadtak új meg új próbálkozók, akik - más szerszámmal, más néven - megpróbáltak megint benevezni; mindhiába. A lovasok mind zsoké öltözetben voltak: színes selyem-, szatén-, bársonyruhákban.

Néhány sikertelen rajt után végre egyszerre vágott neki a távnak a tizenhárom öszvér, bámulatos lelkesedéssel száguldva. Mivel mindegyik versenyzőnek és öszvérnek megvolt a maga nagyon határozott egyéni véleménye a versenyzés legeredményesebb módjáról - hogy a pálya melyik oldala a legkedvezőbb az adott körülmények között, hányszor kell keresztülvágni a pályán, hol és mikor előnyös összeütközést előidézni, máskor viszont éppen ezt elkerülni -, ez a huszonhat különböző elképzelés a legfantasztikusabb és legfestőibb zűrzavarba torkollott, az eredmény pedig - a látvány - pukkasztóan mulatságos volt.

Egy mérföld volt egy futam; az időeredmény 2:22. A tizenhárom öszvér közül nyolc lefutotta az előírt távot. Fogadtam az egyikre; meg is nyeri a versenyt, ha a másik irányban van a cél. A második futam is nagyon mulatságos volt; akárcsak a „lemaradt öszvérek vigaszversenye”, mely eztán következett; de azért minden szempontból az első futam vitte el a pálmát.

Azt hiszem, minden lehetséges verseny legizgalmasabbika a gőzhajóké; utána viszont, legalábbis az én szememben, mindjárt az öszvéreké következik: annyi ott a vidámság, a nevetés. Mármost ami a gőzhajóversenyt illeti, két hajó küzd fej-fej mellett dühödten, minden idegszálát megfeszítve - azaz: kazánjában minden csepp vizet végsőkig hevítve -, nyögnek, reszketnek, zakatolnak minden porcikájukban, fehér gőz tör elő szelepeikből, fekete füstfelhőt okád a kéményük, szikraeső hull, száguldó testük széles, habzó-fehér csíkokra hasogatja a folyamot - ez a sport aztán az ember vérének minden cseppjét lázba hozza! Ehhez képest a lóverseny unalmas, egyhangú dolog. Bár a maga módján a lóverseny is megtenné, ha nem lenne az a tömérdek rossz rajt, amiből az embernek éppen elege van. Persze ebbe még senki sem halt bele. Legalábbis akkor nem, amikor én éppen kint voltam. Némelyik zsoké olyan csúnyán bukik néha, hogy egy életre nyomorék marad; de hát ez igazán nem nagy ügy!

Mulatságok és mulattatók

„Ekkor jött Sir Walter Scott a maga kisded játékaival...”

New Orleans legnagyobb eseménye minden évben a Mardi Gras, a húshagyó keddi karnevál - sajnos, mi már későn érkeztünk ahhoz, hogy láthassuk. Huszonnégy évvel ezelőtt azonban láttam a Misztikus Bagazsériát - lovagokat és nemes urakat, csupa Párizsban készült selyembe öltözötten -, s külön erre az egy alkalomra tervezett és varratott(!) pompás, drága ruhákban; s ott özönlött körülöttük a kíséret: manók, szörnyek, bohócok s más groteszk figurák - mondhatom, csodálatos, elképesztő látványosság volt, ahogy ott vonult ez a menet csendben, ünnepélyesen az utcákon füstölő-lobogó fáklyák fényében; mondják azonban, hogy mostanság még tovább bővült a látnivalók sora, nagyobb költséggel több lett a pompa, a változatosság. A menet fő-fő személyisége - „Rex”, a király; de ha az emlékezetem nem csal, sem a királyt, sem kíséretének hatalmas seregét nem ismerte a nézők közül senki. Mert ez az udvar: tekintélyes, magas állású urakból áll; és bárki büszke lehet, ha bekerülhet a masinériába; így aztán a titokzatosság, mellyel kilétüket leplezni igyekeznek, merő regényeskedés csupán, nem pedig rendőrségre tartozó ügy.

Ez az egész húshagyó keddi mulatság a francia meg a spanyol gyarmatosítás korának maradványa; megítélésem szerint azonban eléggé elvesztette vallásos jellegét. Sir Walter diadalmaskodott a kámzsás-rózsafüzéres lovagokon, s uralma tartósnak ígérkezik. Középkori hókuszpókuszai, melyekhez a törpék-szörnyek, meg a tündérvilág kecses teremtményei is hozzátartoznak, kellemesebb látványt ígérnek a szemnek, mint a csuhás barátok korának sivár szertartásai és tömegmulatságai; egyébként pedig ez a mai divat talán ugyanúgy megteszi, mint a régi; kiemelve ezt az egy napot a többi sorából, arra emlékezteti az embereket, hogy a világi és a szent évad határmezsgyéjére értek.

A húshagyó keddi parádé nemrégiben még New Orleans kizárólagos privilégiuma volt. Mostanság azonban Memphisben, St. Louisban és Baltimore-ban is meghonosodott. Valószínű azonban, hogy ezzel „tetőzött” is. Olyasmi ez, ami a gyakorlatias gondolkodású Északon nehezen ereszthet tartósabb gyökeret; ha megél is, bizonyára kérészéletű lesz; nem marad fenn tovább, mint, mondjuk, Londonban. Mert a dolog lényege nem a sok tréfa meg groteszk részlet, hanem az egészet minden ízében átitató romantika. Ha elhagyjuk belőle a romantikus titokzatoskodást, a királyokat, lovagokat, meg a hangzatos címeket, az egész húshagyó keddi cécónak vége, legalábbis itt Délen. Viszont éppen ezek a vonásai, melyek Délen éltetik - a fellengzős romantika, és a többi -, Északon, vagy mondjuk Londonban, eleve lehetetlenné teszik meghonosodását. Mert a *Puck* meg a *Punch,* s az összes többi lapok azon nyomban nekirontanának, és kíméletlen gúnnyal ízekre szednék, ekképpen tehát az első bemutatkozás lenne egyben az utolsó is.

A francia forradalom és Bonaparte bűneit két dolog ellensúlyozza valamelyest, igen áldásosan: egyrészt, hogy a forradalom széttörte az *ancien régime* és az egyház bilincseit, s az elaljasodott szolga-nemzetből szabad emberek nemzetét teremtette meg; másrészt Napóleon fölébe helyezte az egyén érdemeit a születés kiváltságainak, ekképpen teljesen megfosztotta a királyság intézményét annak isteni dicsfényétől, úgyhogy amíg korábban az európai koronás fők isteneknek számítottak, ma már közönséges halandók ők is, s nem is válhatnak istenekké soha többé; bábok csupán, miközben persze tetteikért ugyanúgy felelősségre vonhatók, mint

bármely más földi ember. Ezek a jótétemények kárpótolnak azokért az átmeneti veszteségekért, melyeket Napóleon és a forradalom okozott, s az emberiség adósuk marad, hogy ilyen nagy és a jelenben is elevenen ható szolgálatot tettek a szabadság, a humanitás és a haladás ügyének.

Ekkor jött Sir Walter Scott a maga kisded játékaival, s egymaga útját állta a haladás e hullámának, sőt, vissza is fordította az egészséges áramlatot; szerelmet ébresztett e földi világban az álmok fantomvilága iránt; rég letűnt, szennyes vallási ceremóniákat élesztett újjá; rég letűnt és lejáratott uralkodási formákat; egy rég letűnt értéktelen és eltompult társadalom ostobaságát, ürességét, hamis fényét-pompáját, léhaságát-lovagságát „hozta vissza". Amivel véghetetlen rombolást művelt; sokkal több tényleges és tartós ártalom forrása lett ekképpen, mint bárki tollforgató eddig a világon. A világ java része persze túlesett már a kór nagyján, bár kétségtelenül nem az *egészén*; Délen azonban vígan tenyészik még e dudva. Ha nem is olyan erőteljesek már a gyökerei, mint voltak egy nemzedékkel korábban, de azért - erősek. Mert itt a XIX. század újat hozó, egészséges civilizációja furcsa módon összekeveredik a Walter Scott-féle „középkor" ál-civilizációjával, így aztán a józanész következményei, a haladó eszmék és haladó tettek igen gyakran megférnek a párbajozgatással, a fellengzős beszédmóddal, egyáltalán: annak a régi, halott kornak a hóbortos romantikájával, melyet pedig, ha másból nem, könyörületességből rég el kellett volna már temetni. A Sir Walter Scott-nyavalyától eltekintve a déli ember karaktere - vagy a „délfiaké", hogy Walter Scott ódon kifejezésével illessem őket - minden ízében modern lenne, nem jellemezné a korszerűség és a középkor furcsa vegyüléke, s a Dél egy jó generációval előbbre tartana, mint így. Sir Walter az oka, hogy Délen mindenki, aki csak számít, őrnagy, ezredes, tábornok vagy bíró volt a háború előtt, ő hitette el ezekkel a derék urakkal, hogy e fellengzős címek-rangok valamit is érnek. Mert ő teremtette meg itt a kasztszellemet, a kiváltságoknak kijáró megkülönböztetett tiszteletet, s neki köszönhető, hogy az itteniek büszkeséget és gyönyörűséget is éreznek kiváltságaik tudatában. Elég bűn terheli a rabszolgaságot anélkül, hogy neki tulajdonítanánk Sir Walter eme kitalációit és ékítményeit.

Sir Walter ugyanis oly hatalmas befolyással volt a Dél lelkiségének kialakulására - a háború előttiére -, hogy igen nagymértékben ő tehető felelőssé a háborúért is. Egy kissé persze túl erősnek tűnhetik az efféle állítás, miszerint nem kellett volna elszenvednünk egy háborút, ha nincs Sir Walter; s mégis; akad elfogadható érv ennek a „vad" állításnak az alátámasztására. Az amerikai forradalom korának déli emberei - rabszolgatartók voltak; akárcsak a polgárháborúbeliek; de ez a két emberfajta úgy hasonlít csak egymásra, mint mondjuk a franciák meg az angolok. A jellemváltozás nyomai pedig mindennél inkább Sir Walter Scotthoz vezetnek vissza; nem volt olyan személy vagy ügy, mely nagyobb befolyással lett volna erre az átalakulásra, mint épp ő.

Jól észrevehető egy-két jelből, milyen mélyreható, milyen tartós ez a befolyás. Ha összehasonlítunk egy negyven-ötven évvel ezelőtti északi és déli irodalmi folyóiratot, s látjuk majd; mindkettő csak úgy hemzseg a romantikus szóvirágoktól, a dagályos frázisoktól, csöpög az érzelmességtől - mindez Sir Walter Scott származéka, méghozzá voltaképpen ártalmatlan travesztiái[26] az ő modorának és módszerének. Ez a fajta irodalom egyképp divat volt az ország mindkét felében, így aztán nemes versengés alakult ki, és Dél - lélekszámához viszonyítva - legalább ugyanannyi prominens irodalmi nagyságot termelt ki, mint Észak.

---

[26] *Travesztál* - külsőségeit tréfásan utánozva, anakronisztikus módon átköltött, más viszonyok közé helyez; *travesztia* - az így keletkezett új mű. - *Szerk.*

Változtak azonban az idők, és most már nincs mód Észak és Dél efféle nemes versengésére. Északon ugyanis szakítottak a dagályos stílussal, míg Délen az írók továbbra is kitartanak mellette - ez a kitartás azonban, természetszerűleg, az olvasóközönség jelentős leszűkülésével jár. Mert afelől semmi kétség, hogy napjainkban is ugyanannyi kiváló irodalmi tehetség található Délen, mint egykor; műveik azonban a dolgok jelenlegi állása mellett nem számíthatnak különösebb népszerűségre; mert ezek a szerzők a múltnak írnak, nem pedig a jelennek; s teszik ezt idejét múlt formában, rég halott nyelven. De ha egy igazan tehetséges déli modern felfogásban ír, műve mindjárt nem mankókon vánszorog, de szárny röpíti; egykettőre bejárja Amerikát s Angliát, s onnan eljut a németországi nagy angol másodkiadókhoz - amint ezt Mr. Cable és Remus bácsi példája is igazolja, e két ritkaságszámba menő déli szerzőé, akik nem az igazi „déli" stílust művelik. De a jelenlegi három-négy ismert név helyett Délnek legalább egy-két tucatnyi neves írót kellene felmutatnia - s ez így is lesz majd, mihelyt Sir Walternek bealkonyul.

Hogy egyetlen könyv milyen roppant hatást tehet, arra érdekes példa a *Don Quijote* és az *Ivanhoe* sikerének összehasonlítása. Az előbbi egyszerűen elsöpörte a föld színéről a középkori lovagi idiotizmus bámulatát-csodálatát; míg az utóbbi felélesztette azt. Legalábbis itt Délen Cervantes könyve „halott betű" csupán, olyan eredményesen pusztított Scott káros munkássága.

Remus bácsi és Mr. Cable

„«Lousihanna Megg-tagaggya az Eggy-együttműködést a Zunióval»”

Mr. Joel Chandler Harrisnak („Remus bácsinak”) vasárnap reggel hét órakor kellett megérkeznie Atlantából; így hát lementünk elébe. Könnyen megismertük őt a szálloda portáján az érkezők nagy tömegében, lévén hogy külseje teljességgel megegyezett a megbízható forrásból szerzett személyleírással. Azt mondták róla: alacsony termetű, zömök, vörös hajú, szeplős arcú ember. S a jelenlevők közül ő volt az egyetlen, akire ez a leírás ráillett. Azt is mondták róla, szinte a félénkségig szerény. Valóban félénk ember volt, semmi kétség. Bár a felszínen ennek semmi nyoma nem látszott, meggyőződhettünk róla, hogy - az. Néhány napos baráti jó viszony után megdöbbenéssel vettük tudomásul, hogy ez a félénksége jóformán mit sem oldódott. Mindez igen finom érzésű embert rejtett a mélyén, amit persze amúgy is tudtunk mindnyájan, akik olvastuk Remus bácsi könyvét; s pompás szellemét is, amit ugyanebből a forrásból ismerhettünk. Most talán úgy tűnhet némelyeknek, túlságosan nyíltan beszélek személyes természetű dolgokról; de hát miközben „közzéteszem” mindezt, úgy érzem, az *ő* barátaival „beszélgetek” olyasféleképpen, ahogy barátok közt szokás.

Nagy csalódást okozott mindenesetre a gyerekhadnak, mely Mr. Cable háza körül összesereglett, hogy lássa ezt a nagy hírű, már-már „szent” nemzeti mesemondót. A gyerekek így kiáltottak fel:

- Nézd csak, hát *fehér*?

Ezen egy kicsit elszontyolodtak. Így aztán, hogy valamiképpen megvigasztaljuk őket, előkerítettük Remus bácsi könyvét, hogy az ő tulajdon szájából - vagy legalábbis: annak az embernek a szájából, aki Remus bácsiból „megmaradt” csalódott szemükben - hallják a Szurokbaba történetét. Kiderült azonban, hogy Remus bácsi még soha életében nem olvasott fel közönség előtt, túlságosan félénk volt ahhoz, hogy most ilyen merész vállalkozásba kezdjen. Mr. Cable meg én felolvastunk hát a saját könyveinkből, csak hogy megmutassuk neki: milyen egyszerű mesterség ez; „halhatatlan” félénksége azonban ezeknek a fondorkodásainknak is ellenállt, így hát mit volt mit tennünk, magunk olvastuk fel helyette is a Nyuszi-Testvérről szóló meséjét. Pedig Mr. Harris pompásan olvashatott volna fel néger dialektusban, hiszen ami az írást illeti, ő volt e stílus egyedüli mestere országszerte, Mr. Cable viszont a francia dialektus egyetlen mestere az ország valamennyi írója között. Ritka élmény volt hallani őt, ahogy Jean-nah Poquelinről olvas fel, meg Innerarityról és nevezetes „Pigshoojáról” - aki mintegy annak jelképe, hogy „Louisihanna Megg-tagaggya az Eggy-együttműködést a Zunióval”, valamint egy még kéziratban levő regény részleteit, néhol árnyalt szép német dialektusban.

Beszélgetésünk során érdekes dolgokat tudtam meg: hogy például Mr. Cable kétszer is igen kínosan járt, mikor könyveiben majdhogynem a lehetetlenség határát súroló francia nevekre keresztelt némely szereplőket, abban a szent meggyőződésben, hogy földi halandó New Orleansben ilyen névvel nem szaladgálhat. Már nem is tudom pontosan: kitalált nevek voltak-e, vagy réges-rég feledett múlt korokból bányászta-e elő őket; tény az, hogy felbukkantak e nevek *élő* viselői, s igencsak kellemetlenül érintette őket, hogy a közfigyelem egyszerre így rájuk terelődött, „magánügyeik” ily megengedhetetlen kiteregetése által.

Mr. Warner meg jómagam szintén hasonlóképpen jártunk *Aranyozott kor* című könyvünkkel. Van benne egy figura, Sellers a neve. Nem emlékszem már, mi volt eredetileg a keresztneve; mindenesetre Mr. Warner sehogyan sem tudott megbarátkozni vele, s szerette volna, ha megváltoztatjuk. Megkérdezte hát, el tudom-e képzelni, hogy valakit „Eschol Sellers”-nek hívhatnak. Persze hogy azt feleltem: akkor sem tudok elképzelni ilyen nevű embert, ha bottal kergetnek. Elmondta erre, hogy Nyugaton járván nemcsak hogy találkozott, de beszélt és kezet is fogott valakivel, aki ezt a lehetetlen nevet viselte - vagyis „Eschol Sellers”-nek hívták. Majd hozzátette:

- Ennek húsz éve már; az az ember, nevestől, bizonyára rég a földben nyugszik; de ha nem, hát az se baj: annak a kezébe nem kerül soha ez a könyv. Elkobozzuk hát a nevét. Az a név, amire maga keresztelte, nagyon elterjedt név, ezért veszélyes; talán ezrével szaladgálnak hasonló keresztnevű Sellersek, s jaj nekünk, ha mind nekünk esnek; Eschol Sellers azonban holtbiztos dolog - mondhatni, sziklaszilárd.

Így aztán kölcsön vettük a jó ember nevét; s alig egy hétre rá, hogy a könyv megjelent, beállít a legcsinosabb, legarisztokratikusabb külsejű fehér ember, akit valaha életemben láttam, s kihúz a zsebéből egy rettentő rágalmazási panasziratot, ha csak - egyszóval, kénytelenek voltunk elkoboztatni a könyv tízmillió példányos kiadását,[27] s a következő kiadásokban a „Mulberry Sellers” névre keresztelni hősünket.

[27] A számadatokat illetően kénytelen vagyok emlékezetemre bízni magam, és így talán tévedek. De azt hiszem, még ennél is nagyobb példányszámról volt szó. - *M. T.*

Cukor- és postaügyek

„... a tanácsokat a «szellemek» küldik, akiknek «szellemi képességei» az ebihalakéval vetekszenek,”

Egy nap összeakadtam az utcán azzal az emberrel, akit a legjobban szerettem volna viszontlátni valamennyi hajdani ismerősöm közül: Horace Bixbyvel; aki valamikor alattam szolgált kormányosként - helyesebben: felettem szolgált -, most pedig a „City of Baton Rouge” nevű nagy gőzhajó kapitánya; ez a hajó egyébként az Anchor Line Társaság legújabb s leggyorsabb szerzeménye.

Ugyanaz a karcsú alak, ugyanazok a dús, göndör fürtök, ruganyos léptek, ugyanaz az éles, határozott pillantás, ugyanazok a határozott kézmozdulatok, ugyanaz az egyenes, katonás tartás; egy hüvelykkel nem lett hasban vállasabb, össze se ment, s a súlya sem volt se egy grammal több, se kevesebb, egy haja szála nem őszült meg. Furcsa dolog ez: az ember harmincöt évesen lát valakit utoljára, aztán huszonegy év múlva viszontlátja - megint csak harmincöt évesen. Azt hiszem, ilyet se pipáltam eddig. Nem szólok persze egy-két szarkalábról a szeme sarkában, de hát azok nem is feltűnőek.

Hajója éppen akkor futott be. Én magam már napok óta ezt a hajót vártam: ezzel szerettem volna ugyanis visszamenni St. Louisba. A Kapitánnyal együtt csatlakoztunk egy társasághoz - a hölgyek és urak Wood őrnagy vendégei voltak, s egy kis gyorshajón lementünk az ötvennégy mérfölddel délebbre fekvő szép cukornádültetvényre, mely az egykori kormányzó, Mr. Warmouth tulajdona. A város alatt egész sor kimustrált, özönvíz előtti gőzhajóra lettem figyelmes, melyet azelőtt soha még csak nem is láttam. Azóta épült s ment is tönkre a használatban mindegyik, amióta utoljára itt jártam. Ez is igen jól érzékelteti, milyen törékeny jószág egy Mississippi-gőzös, s ennélfogva milyen rövid életű.

Hat mérfölddel a város alatt eléggé ütött-kopott, testes-magas téglakéményt pillantottam meg, a magnóliafák és a tölgyek fölött kandikált ki; megtudtam, hogy emlékmű, melyet a hálás nemzet emelt a New Orleans-i csata - Jackson tábornoknak a britek felett 1815. január 8-án aratott győzelme - tiszteletére. A háborúnak ekkor már vége volt, a két ország békét kötött, ennek híre azonban még nem jutott el New Orleansbe. Ha akkoriban már ismerik a távírót, bizonyára nem ontanak hiába annyi vért, nem oltanak ki annyi életet; s mi több: Jacksonból talán sosem lett volna elnök. Mert az 1812-es háború csapásait már kihevertük, de Jackson elnökségének „áldásait” még nem egészen.

A Warmouth-ültetvény hatalmas kiterjedésű birtok, a Warmouth-ház vendégszeretete viszont szinte még ezt is felülmúlja. Először láttunk itt munkában gőzekét. A vontatógép saját kerekein halad, míg a kívánt helyre nem ér; ott azután megáll, és drótkötél segítségével maga mögött húzza a nehéz ekét két-háromszáz yardon is a földeken, a nádsorok között. Az ekevas másfél láb mélyen szánt bele a fekete talajba. Maga az eke olyasféleképpen fest, mint egy gőzös hosszirányú dugattyútengelye a Hudson folyón, csak - éppen megfordítva. Ha a néger gépkezelő felül az egyik végébe, a masinának ez a fele mélyen lenyomódik, úgy, hogy csaknem súrolja a talajt, míg a másik szinte felágaskodik a levegőbe. Ez a hatalmas hinta úgy bukdácsol, úgy gördül a földeken, akár egy hajó a hullámzó tengeren, s bizony nem akármilyen cirkuszi műlovar tudna megülni a nyergében.

Az ültetvény területe kétezer-hatszáz acre; ebből hatszázötvenen terem cukornád; van még itt azonkívül egy ötezer fát számláló narancsliget is. A cukornádat a legmodernebb, bonyolult tudományos módszerekkel termesztik, számomra túlságosan is bonyolult lenne itt most az ismertetése; az előző évi veszteség mindenesetre 40 000 dollárra rúg. Más részletekre nem emlékszem. Az idei termés viszont eléri majd az ezer, ezerhétszáz tonna cukrot is, tehát az előző évi veszteség nem sokat számít. Ezek a fáradságos és költséges tudományos módszerek azt eredményezik, hogy a hozam másfél, majd két tonnával megnövekszik acre-nként; ami háromszor vagy négyszer akkora hozam, mint amire az én időmből emlékszem.

A vízlevezető csatornákban mindenütt apró rákok nyüzsögtek - „intőrákok". Látni lehetett, ahogy gyorsan szétugrálnak, megiramodnak, valahányszor a legkisebb zaj is felriasztja őket. Elég drága dögök egyébként ezek a csöppnyi rákok; befúrják magukat a töltésekbe, és komoly pusztítást végeznek.

A cukorgyár hatalmas épülete egyetlen ősvadon volt: csövek, tartályok, kádak, szűrők, szivattyúk, vezetékek, és - gépek mindenütt. Maga a cukorgyártás rendkívül érdekes folyamat. A cukornád először is centrifugákba kerül, ahol kipréselik belőle a levet; majd párologtató edényekben leválasztják a rostot; a csontszűrők kiválasztják az alkoholt; a tisztító tartályokban megülepszik a melasz; azután keresztülmegy a kristályosító berendezésen, ahol kondenzálják; ezután jön a vákuum-tartály a vákuum kivonására. Ezzel piacra kész az áru. Emlékezetből vetettem papírra ezeket a gyártási fázisokat. A dolog roppant egyszerűnek látszik. De ne ringassuk efféle tévhitben magunkat. A cukorgyártás az egyik legbonyolultabb dolog a világon. Tökéletes cukrot gyártani pedig majdnem lehetetlenség. Ha néhány éven át megvizsgáljuk csak a saját magunk fogyasztotta cukrot, látjuk majd, hogy alig akad húsz emberből kettő, aki cukrot tud csinálni anélkül, hogy homok ne keveredne bele.

Lemehettünk volna egészen a folyó torkolatáig, megtekinteni Eads kapitány híres védőgátjait, ahol falak közé szorították a folyót, medrét huszonhat lábra mélyítve ezáltal; de nem volt sok értelme a dolognak, hiszen ilyen magas vízállás mellett úgysem láthattunk volna semmit.

Megtekinthettük volna azt a ritkaságszámba menő, réges-régi cölöpvárat, a „Kormányos-várost", mely a víz felett állt, oszlopokon - legalábbis ezt mondják róla; ahol az egyetlen közlekedési eszköz a csónak és a bárka, még esküvőkor, temetéskor is; s a legapróbb fiúk, lányok olyan otthonosan manővereznek az evezővel, mint a szárazföldi gyerekek a biciklikormánnyal. Megnézhettünk volna még egy sor más dolgot is; de mivel kevés volt az időnk, kisvártatva vissza kellett fordulnunk. Utunk ár ellenében, a könnyű szél fodrozta, csillogó vízen igen kellemes élmény volt, s egészen érzelmes és romantikus utazásnak is nevezhetném, ha meg nem zavarja minduntalan a hajósok kedvenc papagája, amely közbe-közbe rikkantgatott, nagyon is evilági, sőt sokszor profán megjegyzésekkel fűszerezve a látnivalókat és szidalmazva az utasokat. Ehhez járult még igen gyakori, fülsértő, fémes hangzású vihogása - fajának közös vonása, gépi nevetés volt ez szinte, lélektelen Frankenstein-kacaj. Valahányszor egy-egy ünnepélyes megjegyzés vagy érzelmes ének hangzott fel, papagájunk nyomban közberikkantott. Hihetetlen erővel zendített rá, mihelyt az „Édes otthon, édes otthon, idegen föld után" dallama elült; efféléket rikácsolván: „Kell a fenének a ronda rakomány." Az érzelmek romantikája pedig köztudomásúlag nem éli túl az ilyen riadalmakat; így hát a beszélgetés, éneklés szépen abbamaradt; aminek aztán a papagáj annyira megörült, hogy menten rekedtre rikácsolta magát.

A társaság férfitagjai előre mentek a hajó orrába - dohányozni, adomázni. Volt köztük néhány öreg hajós is, akiktől sok mindent megtudtam hajdani hajóstársaim későbbi sorsáról. Elmondták például, hogy egy kormányos, akinek a keze alatt dolgoztam egyszer, spiritizmusra adta a fejét, s tizenöt éve már hetente levelet kap valami elhunyt rokonától egy Manchester nevezetű

New York-i spiritiszta médium által - a postaköltség a távolságok szerint változott, persze; a Paradicsomtól New Yorkig öt dollár; New Yorktól St. Louisig három cent.

Nagyon jól emlékszem még erre a Mr. Manchesterre. Tíz évvel ezelőtt én is felkerestem őt néhány barátom társaságában, egyikük az elhunyt bácsikája felől szeretett volna érdeklődni. A nagybácsi ritkamód szörnyűséges, erőszakos halált halt öt-hat évvel korábban: felragadta a ciklon, elröpítette vagy hárommérföldnyire, s kettétört vele egy négy láb átmérőjű, hatvanöt láb magas fát. Persze, ő maga nem élte túl ezt a ritka teljesítményt. Az imént említett szeánszon barátom Mr. Manchester közvetítésével tett fel kérdéseket megboldogult nagybátyjának, a nagybácsi pedig Mr. Manchester kezének s tollának igénybevételével írta válaszait. Következzen itt egy csokorra való a kérdésekből, s azokból a zagyvaságokból is, amiket ez a Manchester a megboldogulttól jött válasz címén feltálalt nekünk. Ha ez az ember nem a leggyalázatosabb csaló, akit csak hátán hord a föld, hát bocsánatot kérek tőle alkalomadtán.

Kérdés: - Hol vagy?

Felelet: - A szellemek világában.

K.: - Boldog vagy?

F.: - Nagyon boldog. Tökéletesen boldog.

K.: - Mivel töltöd az időt?

F.: - Beszélgetek barátaimmal és más szellemekkel.

K.: - Hát még?

F.: - Semmi mással. Nincs szükségem másra.

K.: - Miről beszélgettek?

F. - Arról, hogy milyen boldogok vagyunk; meg a földön hagyott barátainkról, s arról, hogyan vezérelhetnénk útjukat a jóra.

K.: - De ha valamennyi földi barátotok odakerül a szellemek világába, miről fogtok beszélgetni? Csak arról, hogy milyen boldogok vagytok?

Semmi válasz. Megmagyaráztatik, hogy a szellemek nem hajlandók efféle frivol kérdésekre felelgetni.

K.: - Hogyan lehet az, hogy a szellemek az örökkévalóságot csupa frivol dologgal töltik el, s ezt boldogságnak nevezik, de közben olyan kényesek arra, nehogy valaki rákérdezzen ezekre a frivolságokra?

Semmi válasz.

K.: - Szívesen visszajönnél?

F.: - Nem.

K.: - Megesküdnél erre?

F.: - Meg.

K.: - Mit esztek ott?

F.: - Mi semmit sem eszünk.

K.: - Mit isztok akkor?

F.: - Semmit sem iszunk.

K.: - Milyen dohányt szívtok?

F.: - Semmit sem szívunk.

K.: - Mit olvastok?

F.: - Nem olvasunk.

K.: - A jó emberek mind oda kerülnek, ahol te vagy?

F.: - Igen.

K.: - Tudod, hogy s mint élek általában. Tudnál javasolni valamit, mit tegyek, vagy akár: miféle bűnt kövessek el, csakhogy valamiképpen oda ne kerüljek, ahol most te vagy?

Semmi válasz.

K.: - Mikor haltál meg?

F.: - Nem haltam meg, csak elmúltam.

K.: - Rendben van, hát akkor úgy kérdezem: mikor múltál el? Mióta vagy már a szellemek világában?

F.: - Mi itt nem mérjük az időt.

K.: - Ha jelenlegi állapotodban s környezetedben közömbös és viszonylagos is számodra minden dátum és idő, ez mit sem változtat régebbi állapotodon. Annak idején léteztek számodra időpontok. Ezek egyikét kérdem tőled. Egy bizonyos év egy bizonyos napján távoztál el tőlünk. Vagy nem?

F.: - De igen.

K.: - Hát akkor a napot és hónapot kérem.

(Tanácstalan ceruzarángatózás, mármint a médium kezében; egyidejűleg a feje és az egész teste is görcsösen rángatózni kezdett, s ez így ment pár pillanatig. Végül úgy magyarázta a dolgot, hogy a szellemek gyakran megfeledkeznek az időpontokról, lévén azok olyan dolgok, melyek semmit nem jelentenek számukra.)

K.: - Akkor hát ez a szellem még a szellemvilágba való átköltözésének napját is elfelejtette?

Semmi kétség, erről van szó.

K.: - Furcsa, igazán furcsa. Nohát akkor csak az évet kérdezem.

(Újabb tétova tapogatózás, vitustánc a médium részéről. Végül a magyarázat: a szellem az évre sem emlékszik már.)

K.: - Hát ez bámulatos! Hadd tegyek fel akkor még egy kérdést, az utolsót, mielőtt elbúcsúznék tőled; mert még ha nem kerülhetem is el azt a zugot, ahol most tartózkodsz, találkozásunk akkor sem lesz találkozás, hiszen te addigra már *énrám* se fogsz emlékezni, mert a nevemet is elfelejted: nohát, természetes halállal haltál meg, vagy szerencsétlenség áldozataként?

F.: (Hosszas habozás, kínos-görcsös rángatózás után.) - *Természetes halállal.*

És ezzel a beszélgetés véget is ért. Barátom megmondta a médiumnak, hogy rokona, míg e föld porában járt, bámulatos intelligenciával és tökéletes emlékezőtehetséggel rendelkezett, s ahogy most áll a dolog, csak sajnálkozással állapíthatja meg, hogy e két jeles tulajdonságát elveszítette, megrövidítvén ezzel önnön gyönyörűségeit az örök elégedettség birodalmában, nemkülönben megfosztván magát az ottani lakosság bámulatától és csodálatától.

Ennek a Manchesternek egyébként tömérdek ügyfele volt - s van még ma is. A szellemek birodalmának minden zugából küldenek neki leveleket az ottlakók, ezeket aztán ő már az Egyesült Államok postájának segítségével juttatja el a címzettekhez. A levelek tele vannak tanácsokkal - a tanácsokat a „szellemek” küldik, akiknek „szellemi képességei” az ebihalakéval vetekszenek; a címzettek azonban szent áhítattal követik a tanácsokat. Az egyik ügyfelet a szellemek (ha ugyan a leleményes Manchesterről ekképp, *többes számban* beszélhetünk) arra tanítgatták például, hogyan dolgozhatna ki egy találmányt a vonatkerekek tökéletesítésére. Hát ez aztán igencsak földhözragadt foglalatosság egy szellem számára! De még mindig magasabb rendű és feltétlenül egészségesebb „szellemi foglalkozás”, mint örökösen arról beszélgetni, hogy „milyen boldogok is vagyunk”.

Epizódok a kormányoséletből

„... láttam a kapitány sapkáját a nagy harang fölött, joggal feltételeztem tehát, hogy ott van alatta a kapitány eszesebbik fele: de nem így volt.”

Így adomázgattunk a gyorshajón; a továbbiakban megtudtam még, hogy öt egykori barátom közül, akik otthagyták a folyót, négyen farmerek lettek. Természetesen nem azért választották ezt a pályát, mintha olyan kiváló talentumot éreztek volna magukban erdő-mező dolgaihoz, amit leginkább a farmerkedés révén kamatoztathatnának; döntésüket valami egészen más természetű motívum befolyásolhatta. Nevezetesen az, hogy a farmerélet is meglehetős remetemagányt biztosít, az ember éppoly kevéssé van kitéve így a hívatlan idegenek zaklatásának, mint - a kormányosfülkében. S talán azért is választották ezt a „pályát”, mert ezer meg ezer sötét, viharos éjszakán nézhették vágyakozva a magányos kis farmerházak, tanyák pislákoló fényeit, miközben a hajó ide-oda táncolt a vízen; elképzelvén, milyen meghitt, boldog és biztonságos is lehet ott az élet ilyen zord időben; álmodozni kezdtek hát a békés visszavonultságról, ez lett életük legfőbb vágya, amit célul tűzhetnek ki, elérhetnek, s végül - örülhetnek is neki egyszer.

Azt azonban már nem hallottam, hogy ezek a kormányosból lett farmerek bárkit is elkápráztattak volna későbbi sikereikkel. Sőt, nemhogy megélnének a farmjukból, még nekik kell külön pénzt keresni rá. A kormányos-farmer tavasz tájt minden évben eltűnik a folyóról, s csak a fagy beköszöntésével bukkan fel újra. De hogyan! Viseltes gúnyában, hajából fűmagot fésülgetve, s télire - a kormányos fülkében keres „biztos menedéket”. Így keres meg legalább annyit, hogy törleszthesse az elmúlt mezőgazdasági idényben összeszedett - adósságait. Nem tudta hát teljesen eltépni „kötelékeit” - a folyó rabszolgája marad, méghozzá épp az év legkeservesebb szakában.

Volt aztán közöttük egy, aki bár vett farmot, mégsem vonult vissza a birtokára. De nem ám: mert tudott okosabb dolgot is ennél. Nem akarta saját hozzá nem értésével tönkretenni a gazdaságot. Ehelyett megegyezett valami szakértő gazdálkodóval, aki részesedés fejében művelte a földet - minden három mérő búzából kettő az övé volt, egy meg a kormányosé. Eltelt egy év, s a végén - a kormányos semmit sem kapott. A szakértő úgy magyarázta a dolgot, hogy az *ő* harmada nem termett meg. A farm csak a gabona kétharmadát hozta meg.

Néhány kormányos, akit hajdan ismertem, különös kalandokon ment keresztül; ezek hol szerencsésen végződtek, hol nem. Montgomery kapitány, akinek a keze alatt dolgoztam még kormányos korában, a konföderált flotta parancsnoka volt a Memphisnél vívott nagy ütközetben; gőzöse elsüllyedt, ő maga kiúszott a partra, keresztülvágta magát egy sereg ellenséges katonán, s ha csak hajszál híján is, dicsőséggel megmenekült. Mindig higgadt embernek ismertem; semmi sem tudta kihozni a sodrából. Egy alkalommal, mikor még a „Crescent City” kapitánya volt, én kormányoztam kikötőbe a hajót New Orleansnél, s vártam, milyen parancsot kapok a parancsnoki hídról, de - nem kaptam semmit. Megállítottam a kereket, s ezzel hatásköröm és felelősségem megszűnt. Este volt - félhomály köröskörül -, de azért láttam a kapitány sapkáját a nagy harang fölött, joggal feltételeztem tehát, hogy ott van alatta a kapitány eszesebbik fele; de nem így volt. Minthogy azonban pedánsan pontos embernek ismertem a kapitányt, eszembe se jutott, hogy parancsa nélkül akár egy csengőt is megrántsak. Kötelességem abból állt tehát, hogy egyenesen tartsam a hajót, bármibe másszunk is bele

ilyenképpen, s hagytam is: jöjjön, aminek jönnie kell. Így sodródtunk a bent horgonyzó többi hajó közt, egyre közelebb és közelebb kerültünk hozzájuk - már vártam, mikor hallom meg a csattanást -, de az a sapka ott fönt nem mozdult, mert, uram bocsá', hogyan is mozdult volna, mikor a kapitány lent szunyókált a tiszti étkezdében... Kezdett ám rettenetesen idegesítő lenni ez a kényelmetlen helyzet. Már-már azt hittem, a kapitány lekésik arról a mulatságról is, amiben mindjárt részünk lesz. De nem így történt. Abban a pillanatban, hogy vészesen közeledtünk már az egyik hajó farához, a kapitány a fedélzeten termett, és halálos nyugalommal így szólt: „Teljes gőzzel hátra!" Teljesítettem is a parancsot; csak egy ici-picit elkéstünk, mert a következő másodpercben recsegve-ropogva törtük át a másik hajó vékony bordáját. A kapitány később soha még csak szóba se hozta nekem az esetet; annyit jegyzett meg csupán, hogy helyesen jártam el, és reméli, adott körülmények között máskor sem habozok majd, és hasonlóképpen cselekszem.

Az egyik kormányos, akit még hajós koromból ismertem, időközben igen-igen dicsőséges halált halt. Hajóján tűz ütött ki, ő azonban nem mozdult a kormánytól, míg csak parthoz nem irányította a gőzöst. Akkor mászott csak át a korláton, hogy mentse magát; a ruhája lángban állt, ő volt az utolsó, aki elhagyta a hajót. Két vagy három órán belül belehalt sérüléseibe; ő volt egyébként a szerencsétlenség egyetlen halálos áldozata.

A Mississippi-hajózás történetében hat vagy hét ilyen kormányos-tragédiát találunk, s legalább ötvenszer fordult már elő, hogy a kormányos csak az utolsó pillanatban tudta megmenteni életét; *arra azonban egyetlen példa sincs, hogy a kormányos otthagyta volna a helyét, csak azért, hogy saját bőrét mentse, míg ha ott marad s életét kockáztatja, másokat menthet meg a pusztulástól.* Érdemes megemlíteni ezt a nagyszerű tényt; és érdemes dőlt betűkkel feljegyezni, ha szólunk róla.

Az újonc kormányost mindjárt az elejétől fogva arra tanítják: dacoljon minden veszéllyel, mely hivatásával jár, inkább válassza a dicső halál bármely formáját, mintsem azt a szégyent, amit a megfutamodás jelent - ha helyén maradva úgy érzi, használhat még valamit. S ezek az intelmek annyira megfogannak, hogy még a fiatal, tapasztalatlan kormányosoknál is biztosra vehetjük: el nem engedik a kormányt semmi áron, inkább meghalnak, ha kell. A memphisi temetőben nyugszik egy fiatal kormányos, aki ott pusztult el a kormánykerék mellett, sok-sok évvel ezelőtt a White Riveren, csak azért, hogy ezáltal mások életét megmenthesse. Azt mondta kapitányának, ha a tűz időt enged neki, elérheti még a hajóval a valamelyest távolabb húzódó homokzátonyt, s akkor mindenki megmenekül, míg ha a meredek folyópartnak viszi a gőzöst, ez könnyen emberéletekbe kerülhet. El is érte a zátonyt, ahol aztán a hajó megfeneklett a homokon; eközben azonban a lángok teljesen körülvették a kormányosfülkét, s ő menekülés közben halálra égett. Biztatták már korábban is: ugorjon; ő azonban kormányoshoz méltó választ adott:

- Nem tehetem. Ha megtenném, senki sem fog megmenekülni; ha maradok, senki más sem veszhet el, csak én. Maradok hát.

Kétszáz ember volt a hajón, s csakugyan: a kormányoson kívül mind életben maradt. Ott áll a fiatalember emlékműve a memphisi temetőben. Memphisi tartózkodásunk során fel is kerestem volna szívesen, időnk azonban olyan rövid volt, hogy fél útról vissza kellett fordulnom.

Beszélgetés közben azt is megtudtam, hogy Dick Kennet halott - hajója felrobbant Memphis közelében, s ő is ottveszett; valamint hogy néhányan a háborúban estek el - egyiküket-másikukat a kormánykerék mellett érte a golyó; egy másik igen kedves barátom, akinek a keze alatt elég sokáig dolgoztam, egy éjszaka elment New Orleans-i otthonából, hogy valami pénzt behajtson a város egyik távoli kerületében, s azóta nem látta senki - bizonyára megölték, s

holttestét a folyóba dobták; Ben Thornburg pedig rég meghalt már; segédje, a vad kormányosinas, akivel naphosszat civódtam annak idején, úgyszintén. Szilaj, fékezhetetlen fickó volt, soha nem fért a bőrébe, örökké valami galádságon törte a fejét. Egy nap például egy arkansasi utas valami óriási medvét hozott föl a hajóra, s odaláncolta egy nagy mentőcsónakhoz a fedélzeten. Thornburg „balkeze" nem nyugodott addig, míg oda nem férkőzött s el nem szabadította az állatot, kíváncsi volt rá, „hogy mi lesz ebből". Kíváncsiságát hamar kielégítette. A medve ugyanis üldözőbe vette s körbehajkurászta a fedélzeten; jó pár mérföldet tett meg a furcsa pár, száz meg száz kíváncsi szempár gúnyos érdeklődése kíséretében; végül a medve leszakította fickó kabátja szárnyát, s azzal nyomban elvonult az étkezdébe. Az őrség rémülten megfutott, s hagyta, hogy az állat azt csináljon, amit akar. A medve azonban hamarosan unatkozni kezdett, s elindult, hátha akad valami mulatsága. Végiglátogatta a hajó minden zugát - benézett, ahova csak lehetett, előtte fejvesztetten menekültek a népek, mögötte halálos csend és üresség honolt; s amikor aztán nyakon csípte a gazdája, rajtuk kívül senki nem is volt látható sehol; elbújtak mind egy szálig, akárha üres lett volna a hajó.

Megtudtam továbbá, hogy egyik kormányos barátom ott halt meg, szívroham következtében, a keréknél, 1869-ben. A kapitány a fedélzeten volt éppen. Egyszer csak látja, hogy a hajó a part felé tart; kiabál - semmi válasz; fölrohan a kormányosfülkébe, hát a kormányos ott fekszik holtan a padlón.

Egyszer Mr. Bixby hajója felrobbant a madridi kanyarban; neki magának semmi baja nem lett, a másik kormányos azonban ottveszett.

George Ritchie ugyanígy járt a hajójával Memphis közelében - a kormánykerék mellől a vízbe repült, kezét-lábát törte. A víz ráadásul nagyon hideg volt; Ritchie - főleg a fogaival - egy gyapotbálába kapaszkodott, így tartotta fenn magát szinte végkimerülésig, amikor aztán néhány matróz megmentette: felhúzták egy úszó roncsra. Aztán kinyitották a bálát, belepakolták Ritchie-t, hogy valamiképpen életre melengessék; így értek vele Memphisbe. Ma ő Bixby egyik kormányosa a „Baton Rouge"-on.

Egy hajóírnoknak - szintén meghalt már - regényes kis kaland jutott osztályrészül; ha némiképp groteszk is az eset, azért mindenképpen regényes. Amikor még én ismertem, bohém, könnyelmű, kicsit hencegős, de önzetlen, jó szívű fickó volt; abból a fajtából való, akiről nagyon könnyű megjósolni, hogy hamarosan elherdálja mindenét, és ott áll majd megfürödve. Élt egy nyugati városban egy gazdag, öreg, gyermektelen külföldi idegen meg a felesége; s házukban lakott egy szép fiatal lány - félig rokon, félig cseléd. A fiatal hajóírnok, akit sosem hívtak George Johnsonnak, én azonban elbeszélésem kedvéért így fogom őt nevezni, megismerkedett a lánnyal, és összeszűrte vele a levet; az öregúr azonban rájött a dologra, és csúnyán lehordta őket. Mire ők szégyenükben azt hazudtak, hogy titokban már összeházasodtak. Erre az öregúr szíve is megenyhült, megbocsátott nekik, s áldását adta a frigyre. Ezután zavartalanul élhették világukat. Aztán meghalt az öregúr felesége, s ő maga is követte nemsokára. Összegyűlt a gyászoló család; s a gyászolók közt ott ült a két bűnös is. Felnyitották s ünnepélyesen felolvasták a végrendeletet. Az öregember egész vagyonát *Mrs. George Johnsonra* hagyta!

Ilyen nevű személy pedig nem volt. Az ifjú bűnösök ekkor elszöktek, s nagy ostobaságot csináltak: összeeskették magukat egy kétes hírű falusi bíróval, s rávették, hamisítsa korábbira a keltezést. Ebből azonban semmi jó sem származott. A szívtelen rokonok kiszimatolták a turpisságot, hihetetlen gyorsasággal megállapították, hogy a keltezés hamis; s az lett a nóta vége, hogy a vagyon a rokonoké maradt, Johnsonék pedig ott álltak immáron törvényesen, annak rendje-módja szerint mindörökre egybekötve a szent házasság kötelékével, de - egy lukas garas nélkül. Az élet efféle tréfákat űz; s bizony felülmúlja néha még a regényt is.

Egy s más „Mark Twain”-ről

„Sellers kapitány ettől fogva kitüntetett szívbeli megvetésével.”

Szó került a jó néhány éve halott Isaiah Sellers kapitányról is. Igen szeretetreméltó, művelt, okos ember volt, tisztelték-becsülték szárazon és vízen. S mindezen felül magas, szálas termetű, jóképű; s még öregkorára is - nagyon jól emlékszem - hollófekete volt a haja, akár valami indiánnak, a szeme, a keze olyan erős, olyan rezzenetlen, idegei annyira épek, ítéletei biztosak, mint senki másnak a kormányos szakma öregje-fiatalja között. A hajósok „pátriárkája” volt; a gőzhajós idők előtt már dereglyékkel járt a folyón; s a legelső gőzhajókormányos is ő volt, mielőtt bárki még az akkor élők közül egyáltalán kormánykerékhez nyúlt volna. Ezért hát a többiek olyasfajta rajongó tisztelettel vették körül, mint letűnt korok neves személyiségeit szokás. Ezt ő maga is nagyon jól tudta, s talán ez tette eleve merev-büszke tartását, ha lehet, egy fokkal még merevebbé.

Naplója fennmaradt; az első dátum azonban, úgy látszik, frissebb, mint az első gőzhajó-útja, amelyre, mint mondják, 1811-ben került sor: egyébként abban az évben „kavarta fel” az első gőzös a Mississippi hullámait. Halálakor a St. Louis-i *Republican* munkatársa a következő összeállítást tette közzé a napló alapján:

1825 februárjában szállt a „Rambler” nevű gőzös fedélzetére az alabamai Florence-ban, s még abban az évben háromszor tette meg az utat New Orleansig és vissza - méghozzá Nashville és New Orleans között a „General Carrol”-on. Sellers kapitány ezen a hajón vezette be azt az újítást, hogy a csengő hangjával adott jelt: eresszék le a függőónt, mert addig az volt a szokás, hogy a kormányos lekiáltott az embereknek, ha mélységmérésre volt szükség. Hogy az előfedélzet olyan közel volt a kormányoshoz, semmi kétség, nagyon egyszerűvé tette ezt az utóbbi eljárásmódot; milyen más a helyzet azonban napjainkban, úszó palotáinkon!

1827-ben a „President” fedélzetén találjuk őt; a hajó kétszáznyolcvanöt tonna teher szállítására volt alkalmas, és Smithland meg New Orleans között közlekedett rendszeresen. Majd 1828-ban a „Jubilee”-re ment át, s ezen a hajón kormányzott először, a St. Louis-i szakaszon; első ilyen jellegű szolgálatát Herculaneum és St. Geneviéve között teljesítette. 1836. május 26-án kormányossá avatják, elhagyja Pittsburgot; ekkor már a „Prairie” kormányosa; a hajó négyszáz tonnás volt, s egyben az első gőzös St. Louis vidékén, melyen *kabinok* álltak az utasok rendelkezésére. 1857-ben vezeti be a találkozó hajók kölcsönös jelzésére vonatkozó rendelkezést, ami némely kisebb változtatással mindmáig általános gyakorlat maradt; sőt, a Kongresszus kötelező érvényre is emelte.

A folyam történetével kapcsolatosan a következő széljegyzeteket idézzük a hajó naplójából:

1825 márciusában Lafayette tábornok St. Louisba indul New Orleansből a „Natchez” nevű, alacsony nyomású gőzös fedélzetén.

1828 januárjában a New Orleans-i kikötőből huszonegy gőzös vonul fel a várost meglátogató Jackson tábornok tiszteletére. 1830-ban a „North American” hat nap alatt teszi meg a New Orleans-Memphis távolságot - ami az addig jegyzett legrövidebb idő. Azóta már két nap tíz óra a rekord.

1831: A folyam átvágja a Red River kanyarát.

1832-ben a „Hudson” nevű gőzös tizenkét óra alatt teszi meg a White River és Helena közötti hetvenöt mérföldes távolságot. Ez az eset a közvetlenül érdekeltek körében igen sok vitára és találgatásra adott okot.

1839: Átvágás történik a Great Horseshoe (Nagy Patkó)-kanyarban.

Sellers kapitány, mint ezt e napló adatai alapján igazolhatjuk, a mai napig harmincöt év alatt négyszázhatvanszor fordult meg New Orleansben, s útjain összesen egymillió-száznégyezer mérföldet tett meg, ami nyolcvanhat mérföldes napi átlagot jelent.

Valahányszor Sellers kapitány akár csak közeledett is egy beszélgető csoporthoz, a társalgás azon nyomban „befagyott”. Méghozzá azért, mert valahányszor öt-hat kormányos összejött, mindig volt köztük egy vagy két újonc, s az öregebbek rendszerint „felvágtak” a szegény zöldfülűek előtt; igyekeztek kedvüket szegni, bebizonyítván: semmihez se értenek még, nemességük ugyancsak újsütetű, ezzel szemben ők maguk, az idősebbek, messze felülmúlnak minden közönséges halandót, réges-rég szerzett élményeikkel, melyeket kellő fellengzősséggel mindannyiszor előadtak; s ami az események időpontját illeti, igyekeztek mindent a lehető legmesszebbre visszatolni a múltba, hogy éreztessék a fiatal kormányosokkal, milyen zöldfülűek, ők maguk viszont csakis és kizárólag irigyelni valók. Látni kellett volna, hogy pöffeszkednek, hetvenkednek ezek az öntelt vén kopaszok, hogy hazudoznak, hogy hamisítják a dátumokat - néha tíz, tizenöt, húsz évvel is -, s hogy élvezik a hatást: ahogy az ifjoncok csodálják és irigylik őket!

S az eseményeknek épp ezen a gyönyörűséges tetőpontján jelenik meg egyszerre Isaiah Sellers kapitány. A Régi Szép Idők egyetlen igazi és valóságos alakja és tanúja; igen, megjelenik, és méltóságteljesen elfoglalja helyét a kör közepén. Képzeljük csak el, milyen csend lesz ott egyszeriben! S képzeljük el azt is, mit éreztek ilyenkor a vén kopaszok, s hogy ujjonghatott-örvendhetett magában az iménti „zöldfülű” közönség, ahogy ez a csakugyan ős-öreg kapitány csak úgy egészen mellékesen, majdhogynem közömbösen tett néhány visszaemlékezésnek szánt megjegyzést - rég eltűnt szigetekről, kanyarátvágásokról, melyek mind-mind egy nemzedékkel előbb történtek, hogysem a fennhéjázó kopaszok valamelyike akár csak a lábát is betehette volna egy kormányosfülkébe!

Az öreg hajós pedig számtalanszor megjelent efféle alkalmakkor, mindannyiszor keserűséget és megaláztatást okozva környezetének. Ha hinni lehet a kormányosok elbeszéléseinek, Sellers kapitány mindig olyan szigetekről mesélt, amelyek legfeljebb a folyó történetének ködös messze-múltjából derengtek föl; s ugyanazt a szigetet sosem hozta szóba kétszer; ma is létező szigetekkel nem operált, legalábbis olyan újabb keletű nevüket nem említette, melyet a jelenlevők egyike is ismerhetett volna. Továbbá, ha hinni lehet a kormányosok elbeszélésének, Sellers kapitány minden kis részletkérdésben rendkívül pontos volt; például sosem beszélt „Mississippi állam”-ról - nem, mindig efféleképp mondta: „Amikor még Mississippi állam volt ott, ahol ma Arkansas van”; valamint sosem beszélt Louisianáról vagy Missouriról csak úgy általánosságban, hogy ily módon netalán pontatlan képzeteket keltsen, nem, mindig azt mondta: „Amikor még Louisiana fentebb volt a folyón”, vagy: „Amikor Missouri még az illinoisi oldalon volt.”

Az öregúr nem volt valami nagy irodalmi tehetség, mindazonáltal írogatott néha rövid, a folyóval kapcsolatos egyszerű, tényközléseket tartalmazó cikkecskéket, melyeket aztán „MARK TWAIN”-ként szignálva a New Orleans-i *Picayune*-nak küldözgetett el. A kis írások mind a folyó jelen helyzetét és állapotát taglalták, pontos és értékes megfigyelés valamennyi; s a dolognak *ebben* a vonatkozásában nem is volt semmi rossz. De a folyó jelenlegi állapotáról szólva a kapitány egy-egy adott pillanatban sosem állhatta meg, hogy ilyen megjegyzéseket ne

tegyen, mint hogy „sose látott ilyen alacsony (vagy magas) vízállást ezen a szakaszon negyvenkilenc éve”; olykor-olykor pedig emlegetett valami ilyen-olyan szigetet, csak úgy mellesleg megjegyezvén, miszerint a sziget, „ha jól emlékszem, eltűnt 1807-ben”. Ezekben a régi időkre vonatkozó közbeszúrásokban azonban már tüske és fullánk volt a régi kormányosok ellen, akik aztán a „Mark Twain” névvel jegyzett cikkecskéket - viszonzásul - mindannyiszor engesztelhetetlen gúnnyal fogadták.

Így történt hát, hogy e kis írások valamelyikét magam is tollhegyre tűztem, s ez lett - életem első újságcikke.[28] És mondhatom, kegyetlenül kifiguráztam, nyolcszáz vagy ezer szó erejéig csigázva elménc fantáziámat. Annak idején még magam is csak kormányosinas voltam. „Művemet” megmutattam néhány kormányosnak, akik azonnal kitépték a kezemből, s rohantak vele a New Orleans-i *True Delta* szerkesztőségébe. Amiért nagy kár volt; lévén hogy senki az üggyel jól nem járt, sőt, egy öregember szívének nagy keserűséget okozott. Cikkemnek bántó vagy gonosz éle éppenséggel nem volt; csak éppen nevetségessé tette a kapitányt. Nevetségessé tett egy olyan embert, akin még sohasem nevettek, s akinek ez ily módon rettenetes csapást jelentett. Akkoriban még nem tudtam, miképpen most már *tudom*, hogy ahhoz fogható szenvedés talán nincs is a világon, mint amit az az ember érez, akit először állítanak nyomtatásban pellengérre.

Sellers kapitány ettől fogva kitüntetett szívbeli megvetésével. Amikor az imént a *kitüntetett* szót használtam, nem mondtam üres frázist. Mert igazi kitüntetés volt az, hogy egy ilyen nagy ember foglalkozik valakivel, s nekem is volt annyi eszem, hogy ezt megértsem és büszke is legyek rá. Már az is megtisztelő dolog, ha valakit ilyen nagy ember, mint Sellers kapitány, szeret; de mennyivel megtisztelőbb, ha *gyűlöl*; mert szeretni nagyon sokakat szeretett; senki nem volt azonban rajtam kívül, aki miatt éjszakákat virrasztott volna át gyűlölködve - csak én.

Ettől fogva nem írt több újságcikket, és a „Mark Twain” névvel sem szignált többé semmit életében. Amikor halálhírét hozta a távíró, éppen a Csendes-óceán partjain jártam. Zöldfülű újságíró voltam akkoriban, szükségem volt még valami *nom de guerre*-re; így aztán gyorsan lecsaptam az öreg hajós gazdátlanul maradt álnevére, s attól fogva mindent megtettem, hogy ez a név megmaradjon *ugyanannak,* ami az ő használatában volt - vagyis azt jelezze, jelképezze, garantálj, hogy ami „felette” nyomtatásban megjelenik, arra mérget lehessen venni, hogy színigaz; mármost hogy ezt a törekvésemet miként sikerült megvalósítani, ennek elbírálására az illem szabályai szerint nem én vagyok a legalkalmasabb.

A kapitány büszke volt hivatására, mondhatni rajongó szeretet élt benne iránta. Síremlékét már életében megrendelte, s magával is hordozta hajóján halála napjáig. Ott áll most ez a síremlék a St. louisbeli Bellefontaine-temetőben. Sellers kapitányt ábrázolja a márványfaragvány, ahogy őrhelyén, a kormánykerék mellett áll; s e kép, vagy inkább e jelkép, méltán állja s veri vissza a gáncs nyilait, mert olyan embert örökít meg, aki életében kész lett volna porrá-hamuvá égni akár, ha kötelességének teljesítése ezt kívánta volna tőle.

---

[28] A kis írás eredeti szövegét, a kapitány keze írásával, elküldték nekem New Orleansből. A következőképp hangzott:

VICKSBURG, 1859. május 4.

„New Orleans városa talán hasznát veheti következő megfigyeléseimnek: a vízállás jelenleg magasabb idefent, mint 1815 óta bármikor. Véleményem szerint a víz június elseje előtt négy láb magasan áll majd a Canal Streeten. Mrs. Turner ültetvénye a Big Black Island csúcsánál teljesen víz alatt áll, amire 1815 óta nem volt példa.

I. Sellers.”

Ahogy gyors hajónkon New Orleans felé közeledtünk, egész Mississippi-utunk legszebb panorámája tárult ki előttünk: New Orleans esti látképe, az öt mérföld hosszú, villanylámpákkal kivilágított parti félkörív. Mondhatom, csodálatos, felejthetetlen látvány volt ez valóban.

Emlékezések

„... ha akkoriban, a kezdet kezdetén egy kicsit több időt szánnak a dologra, hát minden bizonnyal jobbra is sikerül a világ, és akkor nem lenne szükség örökös toldás-foldásra, javítgatásra.”

A „City of Baton Rouge” gőzössel indultunk vissza St. Louisba. Gyönyörű, verőfényes nap volt; máskülönben azonban nem voltam teljesen elégedett, mert utazásom fő-fő célját csak részben értem el. Reméltem ugyanis, hogy számolatlanul találkozom hajósemberekkel, s beszélgetek velük, ehelyett azonban olyannyira belekeveredtem a New Orleans-i társadalmi élet gyönyörűségeibe, hogy bizony csak ötperces beszélgetéseket folytattam a céhnek mintegy két tucat tagjával.

A kormányosház padján ültem, amikor kifaroltunk, és kihúztuk magunkat az induláshoz - a hajó kivárt, amúgy régimódian, kéményéből fekete füsttornyokat eregetve, ugyancsak régimódian. Akkor aztán nekilendültünk, és néhány pillanat múlva már úton is voltunk szépen, hasítottuk a vizet fölfelé. Mindez olyan ismerősnek és természetesnek tetszett - akárcsak a környező parti képek -, mintha hajóséletemben nem lett volna huszonegy évi törés. Volt egy kormányosinas is velünk, s biztosra vettem, hogy nemsokára ő veszi át a kereket; így is történt. Bixby kapitány ebben a pillanatban lépett be a kormányosfülkébe. Az inas éppen a többi gőzös tömkelegén kormányozta át a hajót. Ideges lettem, mert láttam: túl sok „vizet hagy” köztünk s a szomszédos hajók közt. Nagyon jól tudtam, mi következik most; éppen csak vissza kellett emlékeznem saját hasonló hajdankori élményemre. A kapitány csendesen nézte vagy fél percig a fiút, aztán átvette tőle a kormányt, s beljebb kormányozta a hajót a tömegbe, míg már csak egy jó kézfej-szélességre nem haladtunk el a horgonyzók mellett. Pontosan ugyanezt a szívességet tette meg nekem vagy egy negyed századdal ezelőtt, s ráadásul ugyanitt, amikor életemben először vezettem ki hajót a New Orleans-i kikötőből. Nagy és őszinte örömömre szolgált most, hogy láthattam e dolog megismétlődését - amikor már természetesen nem én voltam az áldozat.

Natchezt (háromszáz mérföldnyi út) huszonkét és fél óra alatt értük el - messze a leggyorsabb utazás, melyben a folyónak ezen a szakaszán valaha is részem volt.

Másnap reggel a négyórai őrséggel jöttem fel, s láttam, hogy „vág keresztül” szerencsésen Ritchie vagy fél tucatszor a ködben is, annak a térképnek a segítségével, melyet ő meg Bixby külön e célra készített, sőt szabadalmaztatott. Bizonyítva láttam tehát, mit ér az efféle térkép.

Ahogy a köd lassacskán oszolni kezdett, megfigyeltem, hogy a fák árnyéka egy-egy elárasztott homokpadon, vagy hatszáz lábnyira tőlünk, élesebben, sötétebben rajzolódott ki, mint maga a „szellemfa”. Nagyon szép látványt nyújtottak ezek az oszladozó ködben halványan felderengő, kísértetszerű törzsek és ágak.

Natcheznél heves égiháborút éltünk át. Vicksburgnál szintúgy, s ötvenmérföldnyivel Memphis alatt a harmadikat. Olyan „régimódi” hévvel rontottak ránk, amitől már réges-rég elszoktam. A harmadik vihart tomboló szélorkán kísérte. Lehorgonyoztunk a part mentén, látva, hogy közeleg a vész; rajtam kívül mindenki eltávozott a kormányosházból is. A szélben földig hajoltak a fiatal fák, a levelek mind kifordultak, visszájukat villogtatták; gyors egymásutánban

követték egymást a széllökések, vadul rázták fel-le, rángatták jobbra-balra az ágakat, sebesen váltogatva ekképp hol a zöld, hol a fehér szín rohanó hullámait, aszerint, hogy a leveleknek melyik fele látszott éppen; s ezek a hullámok is szinte egymás sarkába hágtak, akárha egy tábla zabot „kergetne" a szél. S bármiféle színt játszott is a kép, egyik sem volt egészen *természetes* - mindegyik árnyalatot elszínezte az alacsonyan elhúzódó felhőtorlaszokból szűrődő ólmos fény. A víz is ólomszínű lett; elmosódtak a távolságok; s még a villogó tarajú hullámok messze rohanó hófehérét is elhomályosította-szürkítette a sötétlő, nehéz levegő, melyen át e tarajos légiók végeláthatatlan sorai vágtattak. Nem szűnt a fülsiketítő égzengés sem; egymást követték a jelentéktelen közökkel megszakított dördülések; és egyre erősebben, egyre „magasabb oktávon", ami a fülnek is mind nagyobb megpróbáltatást jelentett; a villámlás sem akart „lemaradni" a hangja mögött, s olyan fényjelenségeket produkált, hogy a szem belekáprázott, s az idegeket gyönyör és borzongás keveréke villanyozta végig szüntelen egymásutánban. Az eső pedig úgy szakadt, mintha dézsából öntenék; a fülszaggató mennydörgés egyre közeledett; a szél őrjöngése fokozódott: gallyakat tördelt, egész lombkoronákat szakított le s röpített messze tovább a légben; a kormányosház is minden eresztékében recsegett-ropogott, jobbra-balra ingadozott, minden pillanatban összedűléssel fenyegetve, így aztán én is lementem a fedélközbe, megnézni - hány óra van.

Sokat hallottam magasztalni már az Alpok viharait; azok az égzengések azonban, melyeket az Alpokban volt szerencsém átélni, nyomába se jönnek a Mississippi-völgyében látottaknak. Lehet persze, hogy amikor én jártam ott, az alpesiek nem tettek ki különösebben magukért; de ha csakugyan túltesznek a Mississippi-völgyieken, hát akkor engem kíméljenek is.

Visszautunkon láttam egy fél mérföld hosszú kis kölyök-szigetet (afféle *trónörököst*), mely az utóbbi tizenkilenc év alatt „üthette fel a fejét". De ha annyi felesleges idő áll rendelkezésére, hogy tizenkilenc évig formálódhat egy ilyen kis semmiség, miért kellett akkor, kérdem én, az elején úgy elsietni e glóbuszt azzal a *hat nappal*? Gyanítom, hogy ha akkoriban, a kezdet kezdetén egy kicsit több időt szánnak a dologra, hát minden bizonnyal *jobbra* is sikerül a világ, és akkor nem lenne szükség örökös toldás-foldásra, javítgatásra. De ha valaki elsieti a dolgát egy világnál vagy egy háznál, majdnem holtbiztos, hogy előbb-utóbb kiderül: itt egy szigetecske maradt ki, ott egy szerszámos szekrény, vagy más szükséges apróság, amit pedig pótolni kell okvetlenül, költséget-fáradságot nem kímélve.

Felfelé haladva a folyón, többször egymás után is koromsötét éjszaka köszöntött ránk; így aztán, valahányszor csak kikötöttünk, s a parti fákat elárasztottuk napkeltével felérő villanyfény-özönünkkel, nagyon érdekes dolgokat figyelhettünk meg: madarak százai röppentek fel hirtelen a ragyogó zöld lombozat sűrűjéből, s keringeni kezdtek a fehér sugarak kévéiben, sőt egy-egy énekesmadár néha még dalba is kezdett! Semmi kétség: mesterséges fényözönünket összetévesztették az igazi napkeltével.

Igen élvezetes volt az utazás ezen a pompásan rendben tartott gőzösön; szinte sajnáltuk, hogy olyan hamar véget ért. Némi igyekezettel és kitartással lassanként valamennyi ismerősünk előkerült. Egy azonban hiányzott; ez az egy ugyanis két évvel előbb elnyerte végső jutalmát - vagy büntetését, ahogy vesszük. Mindazonáltal kiderítettem, mi is történt vele. Esete meggyőzött arról, milyen döntő befolyással lehet életünkre a legjelentéktelenebbnek vélt esemény is. Ez a fiú kovácsinas volt a városunkban, mikor egy csoport angol fiatalember érkezett oda, s ott időzött egy darabig; egy nap aztán nekidurálták magukat, és olcsó „udvari" jelmezeket öltve előadták a III. Richárd csatajelenetét, méghozzá szinte eszelős erőfeszítéssel, bámulatra méltó üvöltözés közepette. A jelenet a helybeli legények előtt játszódott le; a „nézőközönség" soraiban a kovácsinas is ott volt. A színészet „varázsa" azon nyomban megmérgezte testét-lelkét. Ezt a buta, lomha, tompa elméjű fickót menthetetlenül magával ragadta a ripacs-

megszállottság. Eltűnt a környékről, aztán hirtelen St. Louisban bukkant fel. Idővel belebotlottam az utcán. Ott állt, merengve, valamelyik utcasarkon, jobb kezét csípőre téve, baljának hüvelykével az állát támasztva, lehajtott fejjel, homlokát ráncolva, széles peremű kalapja előrecsúszott - s ő nyilván azt képzelte ilyenkor, hogy - Othello vagy más drámai hős; a járókelők pedig megérzik lényének tragikumát, és áhítattal néznek reá.

Odaléptem hozzá, szóba elegyedtünk, s próbáltam „lerángatni" őt a fellegekből, de hiába. Ugyanakkor csak úgy mellesleg megjegyezte, hogy a Walnut Street-i színésztársulat tagja - legalábbis *iparkodott* minél közömbösebb hangon odavetni ezt a megjegyzését, de a mázon átsütött a diadalittas büszkeség. Elmondta, hogy aznap este például a Julius Caesarban játszik, ha elmegyek, láthatom. *Ha* elmegyek! Biztosítottam: holtan se mulasztanám el ezt az alkalmat.

A csodálkozástól kicsit kábultan indultam tovább, ekképp szólván magamhoz: „Milyen furcsa! Mi bezzeg tökkelütöttnek hittük ezt a fiút; mihelyt azonban felkerül egy ilyen nagyvárosba, ahol műveltebb és megértőbb a közgondolkodás, a rongyba rejtett tehetség azonnal eget kér s kap: s attól fogva elismerés és dicsőség övezi az útját."

S mi lett a vége? Aznap este bosszúsan és csalódottan távoztam a színházból; mivelhogy hősömet egy pillanatra se láttam feltűnni a színpadon, a színlapon meg egyenesen hiába kerestem a nevét. Másnap délelőtt megint összetalálkoztunk az utcán, s mielőtt akárcsak megszólalhattam volna, megkérdezte:

- Láttál?

- Hogyan láttalak volna! Hiszen ott se voltál.

Meglepődve, csalódottan bámult rám. Azt mondta:

- Már hogyne lettem volna, amikor ott voltam. Én alakítottam az egyik római katonát.

- Melyiket?

- Hát nem láttad azokat a római katonákat, akik ott sorakoztak hátul, néha pedig körbemasíroztak a színpadon?

- A római hadseregre gondolsz? Arra a fél tucat szandálos-hálóinges semmirekellőre, akik pléhsisakokkal-pajzsokkal lépkedtek egymás sarkára, egy hozzájuk hasonlóan öltözött, póklábú, tüdőbajos vezérletével?

- Hát persze! Hát persze! Én voltam az egyik római katona. Hátulról a második: az voltam én. Egy fél éve még csak a leghátsó voltam; de azóta előléptettek.

Most aztán megtudtam, hogy a szegény fickó mindvégig - vagyis harmincnégy éven át - római katona maradt. Néha-néha ráosztottak ugyan valami „szöveges" szerepet is, de sose valami bonyolult dolgot. Ilyesmit például rá lehetett bízni, hogy: „Uram, a kocsi előállt", de ha nagy merészen megtoldottak még néhány mondattal, barátunk emlékezőtehetsége nyomban csődöt mondott, és belesült a szerepbe. S lám, a szegény ördög mégis szorgalmasan tanulta Hamlet szerepét több mint harminc éven át; abban a reményben élt - s halt -, hogy egyszer majd eljátszhatja!

Ez lett hát az eredménye, hogy az a pár angol fiatalember egy kis időre városunkba látogatott sok-sok évvel ezelőtt! Milyen remekbe szabott patkókat készíthetett volna ez az ember, ha ezek az angolok nem jönnek, s milyen csapnivaló római katonát alakított végül!

Pár nappal St. Louisba érkezésünk után épp a Negyedik Utcán sétálgattam, amikor egy őszülő hajú férfi szinte összerezzent, ahogy elment mellettem; aztán hirtelen megállt, visszafordult, odajött, és közelről jó alaposan megnézett, szemöldökét morcolta, s azt mondta nagy szigorúan:

- Hallod-e, *megittad már azt a kortyot*?

„Ez az ember őrült" - gondoltam az első pillanatban. De - egy másodperccel később már felismertem. Minden izmom megfeszítve igyekeztem elpirulni valamiképpen, s amilyen nyájasan és engesztelően csak tudtam, azt mondtam:

- Nohát, egy kicsit lassan alakultak a dolgok, de most már nagyon közel vagyok oda, ahol inni kapok. Tarts velem, ha kedved van segíteni.

Erre ő is megenyhült irántam, mondván, egy üveg pezsgő megteszi, üsse part. Elmondta, hogy nevemet az újságban fedezte fel, s ekkor minden dolgát félretéve keresésemre indult, megtalál, mondván, ha addig él is; s ha megtalál, vagy kielégítő választ adok a kérdésére, vagy megöl; ez utóbbi fenekedése azonban inkább csak hetvenkedés volt, úgy láttam.

Találkozásunk eszembe juttatta a vagy harminc évvel ezelőtti St. Louis-i zavargásokat. Annak idején egy hetet töltöttem itt egy fogadóban; ez a fiatalember meg épp a szemközti szobában lakott. Láttunk egyet-mást a harcokból, az öldöklésből; végül aztán elmentünk egy éjszaka valami arzenálba, ahol rajtunk kívül még vagy kétszáz fiatalember gyűlt össze, felhívásra mind kész, adott esetben a felkelők ellen fordulni; vezetőnk hivatásos katona volt. Körülbelül este tíz óráig gyakorlatoztunk; ekkor híre jött, hogy a csőcselék a város alsó végében igencsak erőre kapott, tör előre, mindent elsöpörve. Azonnal menetoszlopba szerveződtünk. Forró éjszaka volt, a muskétám veszekedettül nehéz. Egyre csak meneteltünk; s minél közelebb értünk a harc színhelyéhez, annál jobban izzadtam és szomjaztam. Ott masíroztam éppen fogadóbeli szomszédom mögött; végül megkértem hát, fogja meg egy pillanatra a puskámat, amíg elugrom egy korty italért. Akkor aztán kiugrottam a sorból, és egyenest hazaszaladtam. Barátomért a legkevésbé sem aggódtam, hiszen most már oly remekül fel volt fegyverezve, hogy könnyűszerrel megvédelmezheti magát. Ha csak egy cseppet is kételkedem ebben, hát biztosan kerítek neki még egy muskétát. Másnap reggel hajnalok hajnalán távoztam a városból, s ha ez az őszülő férfi meg nem pillantja véletlenül a nevemet az újságban újabb St. Louis-i tartózkodásom alkalmával, s el nem határozza, hogyha törik-szakad megkeres, bizony a sírig hordoztam volna szívemben a gyötrő bizonytalanságot: túlélte-e barátom a zendülőkkel vívott ütközetet, vagy sem. Efelől már harminc éve érdeklődnöm kellett volna, semmi kétség. S meg is teszem bizonyára, ha azok a muskéták *nálam* vannak; de mert a dolog nem így állt, mégiscsak ő volt inkább abban a helyzetben, hogy efféle kutatásra szánhassa el magát.

St. Louis-i látogatásunk előtti hétfőn a *Globe-Democrat* néhány oldalas „vasárnapi statisztikát" közölt, melyből többek között kiderült, hogy 119 448 St. Louis-i lakos vett részt az előző nap reggeli és esti istentiszteleteken, továbbá 23 102 gyermek látogatta a vasárnapi iskolát. Vagyis a város 400 000 főnyi lakosságából ez a 142 550 fő tisztelte meg a vallás jegyében a napot. Ezeket a számokat - némileg „sűrített formában" - megtaláltam az *Associated Press* egyik táviratában is; el is tettem a későbbiekre. Kiderült ezekből a számokból, hogy St. Louis a kegyelemnek magasabb rendű állapotában volt, mint hajdan az én időmben. De most, hogy alaposabban megvizsgáltam e számadatokat, gyanítom, hogy a hírügynökség egy kicsit eltorzította őket. A városban nem lehet 150 000-nél több katolikus; a többi 250 000-et ennél fogva protestánsként tartják számon. Az imént említett távirat értelmében ebből a 250 000-ből mindössze 26 362 személy fordult meg templomban vagy vasárnapi iskolában, míg a 150 000 katolikusból 116 188.

A bűnbánó betörő

„... két vasárnap délután is elmentem már,
és összeszedtem hét kis klambót...”

Egyszer csak eszembe jutott: még nem kerestem meg Mr. Brownt. Mármost ami ezt a dolgot illeti, kénytelen vagyok egy kis vargabetűt csinálni - afféle „kiruccanást” szorosabban vett témakörömből. Szeretnék ugyanis felfedni egy titkot, melyet kilenc éve hordozok, s immár teherként nehezedik rám.

Kilenc évvel ezelőtt, egy bizonyos alkalommal, igen erősen megfogadtam: „Ha még egyszer elvetődöm St. Louisba, felkeresem Mr. Brownt, a nagy gabonakereskedőt, s megkérem, engedje meg, hogy megszorítsam a kezét.”

E fogadalom előzményei és körülményei pedig a következők. Egy lelkész barátom egy este meglátogatott, és előadta a következő históriát:

- Rendkívül különös levél van a birtokomban, szeretném felolvasni önnek, ha ugyan lesz rá időm. Mindenekelőtt hadd szolgáljak azonban némi magyarázattal. A levelet egy hajdani tolvaj csavargó írta, aki mind származását, mind „pályafutását” tekintve az aljaemberek legaljához tartozik, egész élete bűnben és tudatlanságban telt; s mégis: Istennek hála, lelkében színarany telér húzódott, amint azt hamarosan ön is látni fogja. Levelét egy Williams nevű betörőnek írta, aki kilencéves börtönbüntetését tölti éppen, betörésért, egy bizonyos állami fegyintézetben. Williams rendkívül vakmerő betörő volt, évek hosszú során át űzte sikerrel a mesterségét; végül azonban rajtacsípték, rács mögé dugták, és bíróság elé állították abban a városban, ahol éjnek idején betört egy házba, és pisztollyal a kezében kényszerítette a tulajdonost, hogy adja oda 8000 dollárnyi államkötvényét.

Williams egyébként nem volt közönséges ember, a szónak semmilyen értelmében, jó New England-i családból származott, elvégezte a Harvard egyetemet; apja lelkész volt. Vizsgálati fogságában egészsége megrendült, heveny tüdővész fenyegette. Ez a tény, valamint az, hogy magányában volt módja s ideje magába szállni, meghozta az eredményt - ami eléggé természetes is. Komolyan gondolkodóba esett életének eseményei felől; felébredtek szívében azok a jobb érzések, melyeket tanulmányai és neveltetése oltott beléje. Megtagadta hát bűnös múltját, s jó keresztény lett megint. A városban lakó némely hölgyek hírét vették ennek, meglátogatták, bátorító szavaikkal segítették őt elhatározásában, erőt adva neki új életének folytatásához. A bíróság végül kilencévi börtönre ítélte Williamst, mint már mondottam. A börtönben ismerkedett meg aztán azzal a szegény ördöggel, akit az elején említettem: Jack Hunttal, s aki annak a levélnek is írója, melyet fel szeretnék olvasni önnek. Látni fogja, hogy az ismeretség áldásos hatással volt Huntra. Hunt, mikor büntetése letelt, St. Louisba ment; onnan írta Williamsnak ezt a levelet. A levél persze nem jutott túl a börtönigazgató irodáján; lévén hogy a bűnözőknek csak nagy ritkán engedik meg, hogy levelet kapjanak odakintről. A börtönigazgatóságon elolvasták, de nem semmisítették meg a levelet. Egyszerűen nem volt hozzá szívük. Sőt, többeknek meg is mutatták, ekképpen került a levél azokhoz a hölgyekhez, akikről szintén szólottam már. Tegnap találkoztam egy régi lelkész barátommal, aki szintén látta a levelet, s szinte egyébről sem tudott beszélni, csak arról. Már maga az is, hogy a levélre gondolt, annyira megindította, hogy többször elcsuklott a hangja. Megígérte, hogy megszerzi nekem a levél másolatát; íme itt van - pontos másolat, az eredeti minden gyarlóságát megőrizte. Található benne néhány tolvajnyelvi kifejezés - az ő argójuk -, jelentésüket azonban, zárójelben, a fegyház igazgatósága, mindenütt megmagyarázza:

„ST. LOUIS, 1872. június 9

Mr. W - barátom Charlie, ha szabad így szólíttanom: tudom, meglepi ez a levél töllem, de remélem, nem haragszik majd, amér írok, szeretném megköszönni magának aztat, ahogyan velem beszét a börtönbe - ez vit rá, hogy próbájjak megjavulni; aszhiszem maga aztat gondóta, nem sokat törődök én avval, amit maga mondót, & az elejin nem is vót másképp, de aztat azér tuttam, hogy maga művelt rendes ember & nem akar átverni, se más hátsó gondolata nincsen, & a többi fiuk is mind jóltutták ezt.

Szoktam éccakánként gondókodni azon amit maga mondót & ezér hagytam aba a káromkodást is már öt hónappal a szabadulásom előt, mer látam, semi jóra nem vezet uccse - és amikor kivót az időm, maga azt monta, ha abahagynám a keresztrázást *(lopást)*, & három hónapig tiszteségesen ének, azvóna a legjob bót, amit életembe csinátam. Az állami hivatal adot nekem ideszóló vasútjegyet, és utazás közbe egyre töbet gondótam ara, amit maga mondót nekem, de még nem tuttam határozni. Amikor Chicagóba érkezet a vonat és én átszáltam, kicsiptem egy öregaszonytól a bőrt *(kiemelte a tárcáját);* de elég vót csak enyit csinánom, már bántam, minek is csinátam, mer hát ép az előb határoztam el magamat mégis hogy megfogadom a tanácsát és három hónapig szép becsületesen kibírom, de elfelejtetem, ójan jó markolás *(könnyen kihúzható)* vót az a tárca - de aztán otmaradtam mégis melete & amikor az aszony átakart szálni egy másik vonatra, kérdeztem tölle Aszonyom nem-e vesztet el valamit? & hát az észbekapot hogy a tárca ugrott *(eltűnt)* - nem-e ez az, mondok én, visszaadom neki - nohát maga mijén becsületes egy ember, mongya ő, de nekem nem vót pofám otmaradni egy csepp beszélgetésre se, hát csak húztam el a csikot. Amikor aztán ide érkeztem, öszesen 1 dollár 25 centem maradt & 3 napig nem tuttam munkát se kapni, mer ahoz nem vagyok elég erős, hogy gőzhajókon rázzam a dunyhát *(zsákoljak)* - 3-armadik nap délután kiatam az utolsó 10-iz centemet 2 hódra *(nagy, kerek tengerész kétszersült)* & sajtra & elég vacakul éreztem magam & és azt gondótam, megin nekifogok ásni *(zsebelni),* amikor eszembejutot, hogy maga eccer azt monta, hogy az ember hijja az Urat, ha valami bajba van & hát gondótam megpróbálom valahogy, de nem nagyon ment elejinte & csak anyit tuttam kihozni, hogy Uram aggy rá módot eggy szegény nyomorultnak, hogy kibírja 3-árom hónapig rendbe, az ég szerelmire, ámen; & csak gondókodtam nagyban, micsinájjak meg hogy lesz az egész - egy óra múlva ot mentem a 4-egyedik uccán & és ami akkor ot történt, hát az az oka annak, hogy most ot vagyok, ahun vagyok, és ezt akarom én it elmondani magának, mijelőt befejezem ezt a levelet. Mert ahogy ot megyek, nagy lármát hallok & látom ám, hogy egy ló megvadult & száguld egy kocsival, aba 2-ét kicsi gyerek, hát felkapok egy fábul való láda fedelet az uccán & rohanok az útest közepire & amikor a ló odaér, fejbe vágom óján erőssen, ahogy csak tudom - a deszka darabokra törik & a ló megtorpan kicsit & én megragadom a gyeplőt & leszorítom a fejit míg végre megál - az úr akié jöt is már nagy szaladva & ahogy láta, hogy a gyerekek épségbe vannak, hát kezet ráz velem & ad nekem röktön 50 dolárt zöldhasúba & nekem eszembe jutót, hogy kérleltem az Urat jöjön segítsen & mintha a villám hasitot volna belém, nem tuttam elengenni a gyeplőt - az az úriember meg láttya ám hogy valami nincs rendben, odagyün hát kérdi: megsérült, kedves fijam? & nekem meg az jutót rögtön az eszembe, hogy kérek tölle valami munkát; & kérem is, vegye visza a gubát, aggyon inkább valami munkát - & ő, hogy ugorgyak föl gyorsan a kocsiba, tarcsam csak meg a pénzt az rendbe - azt kérdi akor, tudok-e bánni a lovakkal, én mondom igen, mert gyakran őgyelegtem annakidején az istálók körül & szoktam takarittani meg hajtani is, ő meg mongya, neki eggy ijen ember kéne éppen & adna nekem havi 16 dolárt meg kosztot-szálást. Hát persze hogy rááltam rögtön az ajálatra. Aznap éjel a kicsi szobámba az istáló fölött csak ültem sokáig ébren és gondókottam a multakon & azon, ami történt éppen & letérgyeltem és ugy

montam köszönetet az Urnák az álásért meg hogy segitet, hogy kibirgyam minden rosz nélkül & magát meg álgya meg hogy rávit engem erre az útra, & másnap reggel újra ezt tettem & utánna kaptam új burkot *(ruhát)* & eggy bibliát mer elhatároztam én hogy azután amit az Úr tét énvelem minden este meg reggel olvasni fogok a bibliából & kérem majd őt, hogy ne felejcsen el engem. Amikor asztán már eggy hete öt vótam Mr. Brown (mer ez annak az úri-embernek a neve) eggy este bejötta szobámba & láttya ám hogy olvasom a bibliját, mindenféle ulyságok meg könyvek helyett - megkérdezte keresztény-e vagyok mondom nem - Nohát, Charlie, aztat gondoltam én, job ha őszintén elmondok nekije mindent hogyan vótam börtönbe & hogy magával hogy vót & hogy már ot tartottam hogy feladom a reményt, hogy valaha is lessz nekem munkám & akkor az Úr hogy adot mégis munkát, amikor kértem ötét; & hogy az eggyetlen móggya hogy eztet én mind visszafizessem neki az, hogy a bibliáját olvasom & rendesen viselkedek & kértem Mr. Brownt is, aggyon nekem három hónap próbaidőt - akkor ő nagyon apailag beszélt velem jó hoszan & mondta maraggyak csak nyugodtan & akkor boldogabb vótam, mint valaha életemben, mert tiszta vót a lelkem Mr. Brown előtt is & nem keletet attól félnem hogy valaki hátulrul gyün mellbe *(bemártja a régi dolgok miatt)* & kitúr az álásból - másnap reggel Mr. Brown hivatot a könyvtárába & megin nagyon őszintén elbeszélgetet velem & azt tanácsolta tanulgasak minden nap eggy kicsit & ő maj segíteni fog nekem minden este eggy vagy 2-t órát & adot egy Számtan könyvet, egy Nyelvtant, egy Földrajz & meg írni valót is & attól fogva csakugyan kikérdez minden este & bibliaórára is beírat a vasárnapi iskolába, aminek nagyon örülök mert akkor sokal joban megértem, amit a bilijába olvasok.

Hát Charlie a 3-rom hónap már 2-tővel el is múlt & ugy van csakugyan, ahogy maga monta, ez a legjobb bót életemben amit csinátam & most fojtatom is ugyanígy ha Isten segít életem végéjig Charlie - azér írok magának mer gondolom Isten megbocsátota a Bűneimet & meghalgatta a maga imáit mer maga aztat monta, imád kozni fog értem - én pedig most már nagyon szeretem olvasni az Ő igéjit & hozá fordulok minden bajommal & Ő segít nekem mer lenne alkalmam most is lopni rengeteget, de már nem érzem azt az érzést, amit régen & most már nagyob gyönyörűség nekem templomba mint színházba menni & ez régen nem igy vót - és a tiszteletes úr meg mások is mind sokat beszélgetnek velem & eggy hónapja éppen monták csatlakozzak az egyházhoz, de én azt montam nem, még nem, előb megvárom eléggé bizonyos vagyok-e a szívemben, de most már nem kel továb várjak, mer érzem Isten hív engem & július első vasárnapján belépek az egyházba - drága barátom szeretném ha ugy tunnák írni magának ahogy érzek pontosan de ez még nem megy - tuggya, hogy csak a börtönbe tanultam meg irni meg olvasni egy keveset & még nem megy anyira jól hogy úgy írjak ahogy beszélek; tudom baj van a hejesirással & sok más hibát is ejtek amiket mind meg fog bocsájtani én tudom, mert tuggya hol nőttem én fel mijen lelencházba ahonnan meg is szöktem & hogy sose láttam az apámat se az anyámat, azt se tudom kicsodák & hogy az igazi nevemet se tudom, hogy hinak & reméllem nem fog haragudni rám mer ugye eggyik névhez ugyanannyi jogom van, mint a másikhoz & akkor én már a maga nevét választottam, mer azt maga nem fogja használni, ha kigyün, én tudom & maga az az ember a világon, akit én a legtöbre tartok; hát reméllem nem haragszik érte - én jól vagyok, havonta 10-iz dolárt rakok bankba ahoz a 25-thöz ami az 50-venből megmaratt - ha magának kell belőle valamennyi vagy mind az egész csak tudassa nagyon kérem & az a pénz a magáé. Szeretném ha megengedné hogy külgyek magának. Ezzel a levéllel eggyütt küldöm magának a *Littles Living Age* megrendelőcéduláját eggy évre, nem tudom persze minek örülne a legjoban & montam is Mr. Brownnak, ő aztat monta biztos örülni fog ennek - úgy szeretnék ott lenni most magával akkor küldhetnek pár buborékot *(frissítő)* ünnepnapokon; ebbe a melegbe persze megromlana mire odaérne, de legközelebbi Hálaadás Ünnepkor küldök magának egy dobozzal - jövő héten Mr. Brown levisz az üzletjébe ot leszek portás & azt mongya előbre juthatok hamar ha kicsit

többet tudok már - Mr. Brown nagykereskedő, gabonaraktárai vannak - elfelejtettem mesélni magának persze a misziós iskoláról, ahova járok, a vasárnapi iskoláról - az órák vasárnap vannak, két vasárnap délután is elmentem már, és öszeszedtem hét kis klambót *(kisgyereket)* is, jöjenek velem, kettő közülük ugyanot tart ahol én & betétem őket eggy olyan osztályba ahol tanulhatnak valamit mégis. Én nem tudok valami sokat, de minthogy ezek a gyerekek olvasni se tunnak rendesen, szépen lépést tartok velük, nem hagyom hogy elcsatangoljanak esetleg ezér már 1/2 órával iskola kezdés előtt ot vagyok mindig értük vasárnaponkint és 4 kislány is jár velünk az iskolába, mongya meg kérem Mack-nek és Harrynek, ha letelt az idejük és kigyönnek tudok nekik is rögtön munkát, remélem megbocsáttya ezt a hosszú levelet & mind a soksok hibát, úgy szeretnék találkozni magával mert hiába nem tudok úgy írni ahogy beszélek - reméllem a meleg idő gyógyítót valamit a tüdején - ugy féltem meghal mikor vért köpöt - üdvözlöm mind a fiukat, mongya meg nekik kérem mi van velem - jól vagyok és it mindenki úgy bánik velem olyan kedvesen ahogy csak tud - Mr. Brown is írni fog magának eccer - remélem maga is ír nekem, kedves Charlie, hát ezt a levelet küldi magának igaz baráttya

C----W----

akit maga Jack Hunt néven ismert.

Elküldöm Mr. Brown névjegyét. Neki külgye kérem a választ."

Az igazi, szívből jövő ékesszólás példája volt ez a levél; hatása valóban ellenállhatatlan; anélkül, hogy egyetlen „ékítmény" is segítette volna. Írásmű rám bizony ritkán hatott úgy, mint ez. Barátom hangja felolvasás közben egészen elhalkult, majdnem elcsuklott néha-néha; pedig bizonyára megerősítette már a szívét néhány előzetes próbaolvasás, s csak azután vállalkozott rá, hogy más előtt is felolvassa. Rajtam pedig azt akarta kipróbálni, remélheti-e, hogy a levelet képes lesz majd úgy felolvasni az imaórán, hogy többé-kevésbé kordában tudja tartani az érzéseit. Az eredmény nem volt valami biztató. Mindenesetre elhatározta, hogy - megpróbálja. Elég jól sikerült is a végén; inkább a *hallgatóság* nem bírta megállni, hogy végig ne könnyezze a felolvasást.

A levélnek hamar híre futott a városban. Egyik lelkész társa kölcsönkérte barátomtól az írást, szinte szóról szóra beleszőtte prédikációjába, melyet ezerkétszáz ember előtt mondott el egy vasárnap reggel; a gyülekezet ott is végigkönnyezte az egészet. Akkor aztán barátom is beleszőtte a levelet egy prédikációjába, mellyel valamelyik vasárnap reggel állt ki a gyülekezet elé. Az eredmény ott is ugyanaz volt. Egy emberként sírt az egész gyülekezet.

Barátom, északi brit szomszédjaink halász-területeire ment nyaralni; magával vitte a prédikációját is, hátha szüksége lesz arrafelé is ilyesvalamire. Egy nap fel is kérték, hogy prédikáljon. Tele volt a kis templom. A gyülekezetben ott volt a néhai Dr. J. G. Holland, a néhai Mr. Seymour a New York-i *Times*-tól, Mr. Page, a neves emberbarát, az antialkoholizmus jeles harcosa, s azt hiszem Frye szenátor is, Maine államból. A csodálatos levél itt is elérte a várt hatást, mindenki megrendült, mindenki sírt. Dr. Holland arcán könnyek patakzottak, s csaknem ugyanezt lehetne elmondani valamennyi jelenlévőről. Mr. Page-t úgy magával ragadta a lelkesedés, hogy megfogadta, addig nem nyugszik, míg el nem zarándokolhat abba a börtönbe, s nem beszélhet azzal az emberrel, aki szerencsétlen felebarátját ilyen felbecsülhetetlen értékű írásmű megalkotására inspirálta.

Ó, szegény szerencsétlen Mr. Page! S még valaki. Ha szépen csendben maradnak, a levél bejárja a világot, s még ezredévek múlva is kellőképpen meghatja az emberszíveket, és senki rá nem jött volna soha, hogy az irromány a legügyesebb, legpimaszabb, s ekképp a legdöbbenetesebb csalás és szélhámosság, amellyel valaha is lóvá tették a hiszékeny halandókat!

Mert a levél - közönséges hamisítvány volt, ez az igazság! S akárhogy nézzük is, párját ritkította az effajta csalások sorában. Minthogy tökéletesen lekerekített, jól átgondolt műalkotás volt - egyszerűen kolosszális.

Az olvasó tehát *itt* értesül a dolog valódi mibenlétéről; mi azonban még várhattunk egy jó ideig, míg odáig jutott az ügy. Barátom visszatért a „vadonból", s ettől fogva ő meg lelkész barátai nem szűntek könnyeikkel elárasztani a velük versenyt síró gyülekezeteket; én pedig engedélyért könyörögtem, hogy valamelyik magazinban kinyomathassam a levelet s csodás hatásának könnyfakasztó történetét; tömérdek ember szerezte meg a levél másolatát, azzal az engedéllyel egyetemben, hogy - a nyomtatást kivéve - írott formában terjeszthetik; másolatokat küldtek a Sandwich-szigetekre és más távoli vidékekre.

Charles Dudley Warner egy napon épp ott volt a templomban, mikor a sokat hányatott levelet felolvasták és megkönnyezték. Az istentisztelet után megvárta a lelkészt a templom bejáratánál, s a következő hideg zuhanyt zúdította rá:

- Bizonyos afelől, hogy ez a levél valóban hiteles?

Ez volt az első gyanú, mely a levéllel kapcsolatosan felmerült; megvolt azonban az a lassú, de biztos hatása, melyet mindig megfigyelhetünk, ha a gyanú valamelyik bálványunkat kikezdi. A templomkapuban a következőképpen folytatódott a beszélgetés:

- Nohát - hogyan merülhet fel önben egyáltalán az a gyanú, hogy a levél nem hiteles? - kérdezte a lelkész.

- Semmi konkrétumot nem mondhatok ezzel kapcsolatban, hacsak azt nem, hogy a levél túlságosan is kerek egész, lendületesen megírt munka, ami igencsak meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy műveletlen fő, gyakorlatlan kéz a forrása. Azt hiszem, mégiscsak valami művelt embert kell gyanítanunk mögötte.

Az író, a *művész* tehát megérezte benne a szakmai jártasság félreismerhetetlen jeleit. Ha mármost önök is elolvassák, még egyszer, figyelmesen - semmi kétség, minden sora ezt a feltevést igazolja.

A lelkész faképnél hagyta Mr. Warnert; de a gyanú ott munkált már benne; írt hát gyorsan egy lelkész társának abba a városba, ahol Williams raboskodott, majd „megtért"; felvilágosítást kért tőle a dologról; továbbá megkérdezte, van-e arra mód, hogy egy íróember (ez lennék én) nyomtatásban közzétegye a levelet, annak történetével egyetemben. Hamarosan a következő válasz érkezett:

„NAGYTISZTELETŰ----

KEDVES BARÁTOM! A «fegyenc levelét» illetően semmi kétség afelől, hogy az írás - eredeti. «Williams», a levél címzettje, az itteni fegyházban raboskodik, és saját vallomása szerint teljességgel *megtért.* Nagytiszteletű Mr.----, az intézet káplánja a legmesszebbmenőkig hisz a megtérés valódiságában - már amilyen «messzire» ilyen esetben egyáltalán «menni» lehet s szabad.

A levelet egy városunkbéli előkelő hölgyhöz - a vasárnapi iskola egyik tanárnőjéhez - juttatta el Williams, vagy - talán - a fegyintézet káplánja. Ez a hölgy igencsak bosszankodik most, hogy a levelet ekképp világgá kürtölték, mondván, hogy őt ezek után bárki bizalommal való visszaéléssel vádolhatja, vagy ha nem, hát akkor is igen könnyen árthat az ügy magának Williamsnek. Ami a nyomtatásban való közzétételt illeti, semmiféle engedélyt nem tolmácsolhatok; bár ha a neveket és a helyek megnevezését lehagyják, főként pedig ha a történetet az

ország területén kívül jelentetik meg, azt hiszem, bátran vállalhatom a felelősséget efféle engedélyért.

A levél egyébként csodálatos; keresztény ember - főként ilyen bűnös ember - eddig még effélét nemigen írhatott. Milyen ragyogóan bizonyítja ez írás a kegyelem erejét, még egy olyannyira romlott és elveszett lelken is, mint a levél írója; a kegyelem forrását követhetjük nyomon benne, saját gyengécske hitünket erősítendő; lám, bármely bűnnel méltóképp veheti fel a harcot!

A levélben szereplő St. Louis-i «Mr. Brown», mint valaki mondotta nekem, valójában hartfordi. Vajon minden hartfordi ily híven szolgálja Teremtőjét?

P. S. Williams még mindig itt raboskodik a fegyintézetben, hosszú büntetését tölti - kilenc évet, ha jól tudom. Sokat betegeskedett, tüdővész fenyegette, az utóbbi időben azonban nem érdeklődtem felőle. Az iméntiekben említett hölgy levelezésben áll vele, legalábbis azt hiszem; ő tehát bizonyára törődik Williams sorsával s hogylétével."

A válasz tehát igen gyorsan megjött, s ezzel Williams ázsiója is azon nyomban felszökött. Mr. Warner alávaló gyanakvása pedig oda került, ahová - úgy tetszett - csakugyan való: a feledés hideg sírgödrébe. A gyanú ugyanis pusztán belső, lélektani „bizonyítékokra" épült; s ilyen alapon igencsak viszonylagos, mi védhető, mi támadható; jó példa erre az előbbi levél idézete, mely szerint „a levél... csodálatos; keresztény ember - főként ilyen bűnös ember - eddig még effélét nemigen írhatott."

Így hát engedélyem volt rá, hogy a levelet közzétegyem - feltéve, hogy a neveket és helyeket megváltoztatom, és ha a történetet nem az ország területén jelentetem meg. Így aztán egy ausztráliai folyóiratot szemeltem ki erre a célra, lévén hogy ez elég messze van „az ország területétől"; és hozzáláttam cikkem elkészítéséhez. És a lelkészek újra lázas munkához láttak a levéllel.

Időközben azonban Mr. Page is tovább ügyködött. A fegyintézetbe ugyan nem látogatott el, elküldte azonban a levél másolatát az ottani börtönkáplánnak, csatolván a küldeményhez - legalábbis minden bizonnyal - az ügyre vonatkozó kérdéseit. Választ is kapott; a levélen négy nappal későbbi volt a keltezés, mint az iménti igazoló „episztolán"; s e választ aztán még cikkem befejezése előtt én is kézhez kaphattam. Előttem most is az „eredeti", lemásolom szóról szóra. Igencsak hemzsegnek benne a „benső" indíttatású bizonyítékok, ha csak arról van szó, méghozzá pontos, megbízható tálalásban:

„ÁLLAMI BÖRTÖN, KÁPLÁNI HIVATAL, 1873. július 11.

KEDVES PAGE TESTVÉR! Van szerencsém visszaküldeni a levelet, melyet nekem eljuttatni szíveskedett. Attól félek, hitelessége aligha igazolható. A címzés azt igyekszik bizonyítani, hogy idevalósi fegyenchez intézték. Ilyesféle levél azonban egyetlen fegyenc címére sem érkezett fegyintézetünkbe. Valamennyi érkező levelet gondosan elolvas az erre illetékes börtönszemélyzet, mielőtt a raboknak átadnák, s egyetlen ilyen levél sem megy feledésbe. Továbbá: nevezett Charles Williams nem keresztény lelkületű ember, hanem éppen ellenkezőleg, megátalkodott tékozló, hitehagyott; apja lelkipásztor. Neve felvett név csupán, egyébként igen örülök megismerkedésünknek. Előadáson dolgozom éppen: miképp látni az életet a börtön rácsain át, s a legközelebbi felolvasást örömmel tartanám az önök vidékén."

Ekképpen végződött hát a kis történet. Az én derék jó cikkem persze hamarosan a tűzbe került; mert bár a vele kapcsolatos anyag így összehasonlíthatatlanul gazdagabb és érdekesebb volt, mint eddig, mégis: mindazok, akik nemrégiben még a dolog közzétételéért könyörögtek, most egy emberként kérték, felejtsük el a dolgot. Azt mondták: „Várjunk egyelőre - túlságosan friss még a seb." A híres levél valamennyi másolata, kivéve az enyémet, egyszeriben eltűnt, s ettől az időtől fogva a templomokba is újra beköszöntött a régi „aszály". A városban, mi sem természetesebb, egy darabig mulattak még az eseten; voltak azonban helyek, ahol még csak véletlenségből sem volt tanácsos az ex-bűnöző levelével kapcsolatosan jókedvre derülni.

S még némi magyarázat. „Jack Hunt", a levél állítólagos írója, költött személy volt csupán. Williams, a betörő - a lelkész Harvardot végzett fia - önmagának írta a levelet: aztán kicsempésztette valamiképpen a börtönből; és eljuttatta olyan személyekhez, akik megtérésre biztatták s ebben támogatták - és úgy számított, hogy csak két eset lehetséges: elhiszik, hogy a levél hiteles, vagy nem vizsgálják a dolgot; a „maszlagot" azonban így is, úgy is beveszik majd, s ennek igen áldásos következménye lehet - nevezetesen, hogy mozgalom indul Williams kiszabadítására.

A „maszlag" pedig olyan zseniálisan, ügyesen, szinte csak úgy mellékesen odavetve következett a levél legvége felé, annyira hangsúlyozatlanul, hogy a gyanútlan olvasó nem is sejthette: éppen *ez* az „episztola" lényege, sőt, talán át is siklott rajta a figyelme. Íme a „maszlag":

„reméllem a meleg idő gyógyítot valamit a tüdején - *ugy féltem meghal mikor vért köpöt* - üdvözlöm" stb.

Ennyi az egész - éppen csak megpendíti a dolgot, aztán ugrik is tovább, más témára, nem részletezi. Persze, arra számított, az olvasók szeme megakad majd ezen a kitételen; s a célja is éppen ez volt, hogy meglágyítson egy „irgalmas szívet", aki majd mindent megtesz a szegény megtért-megtisztult, tüdővésztől fenyegetett bűnös kiszabadítása érdekében.

Amikor kilenc évvel ezelőtt először olvasták fel nekem ezt a levelet, úgy éreztem, ennél megrendítőbb írás még nem akadt az utamba. S olyan szívbéli melegséget éreztem nyomban a st. louisbeli Mr. Brown iránt, hogy megfogadtam: ha még egyszer ott járok, megkeresem ezt a rendkívüli embert, s megcsókolom a ruhája szegélyét - feltéve, ha tisztának bizonyul. Nohát, el is jutottam újra St. Louisba, arról viszont már szó sem volt, hogy Mr. Brown keresésére induljak, mert - egek! - a nyomozás közben már azt is kiderítette, hogy a jótét gabonakereskedő éppúgy nem létezett soha, akárcsak „Jack Hunt": költött személyek voltak mindketten, a ravasz gazember Williams - a harvardi diplomás betörő, lelkészfi - agyában születtek meg csupán.

Gyermekkorom vidéke

„... na látja, a tökkelütött hülyék mind karriert csinálnak.”

Jegyet váltottunk a St. Louis-St. Paul Postahajó Társaság egyik gyorsgőzösére, és tovább indultunk fölfelé a folyón.

Amikor gyerekkoromban először láttam a Missouri folyó torkolatát, az - a kormányosok számítása szerint legalábbis - még huszonkét-huszonhárom mérfölddel St. Louis felett volt; közben azonban lekoptak a partok, s a torkolat nyolc mérfölddel lejjebb csúszott, s a kormányosok véleménye szerint a következő öt évben a folyó újabb kanyarátvágása következtében még lejjebb csúszik öt mérfölddel, tehát már csak tízmérföldnyire lesz St. Louistól.

Estefelé hagytuk magunk mögött az illinoisi Altont, egy szép nagy, virágzó várost; s még másnap hajnal előtt elértük a Missouri-beli Louisiana városát; ez utóbbi az én időmben álmos falucska volt csupán, ma viszont eleven forgalmú vasúti csomópont; persze, most már lassan minden város vasúti csomópont errefelé. Magára a helységre sem nagyon ismertem rá. Ami eléggé furcsa érzés volt, lévén hogy amikor 61-ben a lázadó seregek katonájaként „visszavonultam”, Louisianának vettem az utam, s minden nagyon jól ment; főként ha azt vesszük, hogy szerény személyem esetében olyasvalakiről volt szó, akinek nem volt módja megtanulni még, hogyan is kell a háború íratlan szabályainak megfelelően a legcélszerűbben visszavonulni, s így kizárólag saját vele született „zsenijére” van bízva. Véleményem szerint azonban első kísérletnek egész jól megtette a dolog. Mondhatom, a harcok során tanúsított előnyomulásaim a nyomába sem jöhettek emez akciómnak.

A folyón vasúti híd ívelt át; gyönyörűen kivilágították izzólámpákkal; valóban pompás látvány.

Reggel hétkor érkeztünk Hannibalba (Missouri), gyermekkorom városába. Tizenöt évvel ezelőtt, igaz, nagyon rövid időre, viszontláttam; ez a röpke viszontlátás ismétlődött aztán hat évvel ezelőtt; de mondom, mindkettő olyan rövid volt, olyannyira villanásnyi, hogy látogatásnak nem is nevezhetem. A város tehát még ma is úgy élt emlékezetemben, ahogy huszonkilenc évvel ezelőtt elhagytam. Ez a kép azonban olyan élesen és elevenen megmaradt bennem, mint valami jól sikerült fénykép. Most, partra lépve, az volt az érzésem, mintha egy rég kihalt nemzedék képviseletében térnék vissza ide. Igen élénken el tudtam képzelni, hogy s mint érezhették magukat a Bastille foglyai, mikor sok-sokévi raboskodás után szabadulván szétnéztek Párizsban, s bámulva tapasztalták, miként keveredik a vadonat újjal, az idegennel az ismerős. Láttam az újonnan épült házakat - hogy is ne láttam volna őket -, de csak nem tudták kiszorítani a régi kedves képet emlékezetemből, mert tömör téglafalaikon, malterjukon át mintha most is élesen kirajzolódtak volna szemem előtt a hajdani, rég eltűnt házak körvonalai.

Vasárnap reggel volt, mindenki aludt még. Így aztán üres utcákon mentem végig, s ahogy járkáltam, egyre csak olyannak láttam a várost, amilyen volt, nem pedig olyannak, amilyen most; felismertem száz meg száz ismerős dolgot, melyek már nem voltak sehol, és - gondolatban - kezet szorítottam velük, végül aztán felkapaszkodtam a Holiday-dombra, hogy áttekinthessem az egész várost. Ott terült hát el előttem Hannibal, láthattam, viszontláthattam minden apró részletét. Persze, igencsak meghatottan nézegettem körbe-körbe. És így szóltam

magamhoz: „Bizony, sokan azok közül, akiket gyermekkorom e békés menedékén ismertem hajdan, ma már az égben vannak; mások viszont, bízom benne, a konkurens műintézetben.”

A látvány, mely a dombon körülvett, felidézte gyerekkoromat - olyannyira, hogy úgy éreztem: gyerek vagyok megint; ami közben történt, álmodtam csupán, hosszú álom volt, igen, igen; de a józan érzékelés nyomban elűzte képzelgésemet; nem tehettem másképp, így szóltam megint magamhoz: „Ötven öreg házat látok odalent, s bármelyikükbe lépjek is be, férfiakkal-nőkkel találkozom, akik még meg sem születtek vagy legfeljebb csecsszopók voltak akkor, amikor én utoljára láttam e házakat, vagy talán egy nagymama fogad, aki annak idején menyasszony, menyecske lehetett csupán.”

Magaslatomról pompás kilátás nyílt fel s le a folyóra, végig Illinois széles, erdős térségeire - talán az egyik legszebb kép, amit a Mississippi völgye nyújthat, bár ez eléggé kockázatos állítás, lévén, hogy a St. Louis és St. Paul közötti nyolcszáz mérföldes folyószakasz csak úgy hemzseg a hasonló szép látnivalóktól. Lehetséges, hogy itt töltött ifjúságom tesz elfogulttá ennek az egynek a megítélésében; mást nem mondhatok. Mindegy, fő az, hogy nekem tetszett, hogy én szépnek láttam, s mint ilyen, okvetlenül előnyben volt régi barátaimmal szemben, akiket hamarosan viszontlátni készültem; ez a kép ugyanis nem szenvedett változást az idők során; ugyanolyan ifjú volt és üde-friss, ugyanolyan vonzó, mint annak idején; míg az arcok mind megöregedtek ezalatt, az élet harci barázdákat szántott rajtuk, s a szomorúság, a kudarcok is ott hagyták kitörölhetetlen jeleiket; s az efféle látvány semmiképp sem alkalmas arra, hogy különösebb jókedvre derítsen.

Egy idős úr jött most arrafelé, bizonyára reggeli sétáját végezte; elbeszélgettünk az időjárásról, majd más dolgokra tértünk. Nem emlékeztem az arcára. Azt mondta, huszonnyolc éve él itt. Nohát, akkor *utánam* jött csupán, s ily módon nem is láthattam őt annak idején. Sok mindent kérdezgettem tőle; először mindjárt egy vasárnapi iskolás társamról faggattam - belőle vajon mi lett?

- Kiváló eredménnyel végzett egy keleti főiskolán, ide-oda hányódott a világban, semmi sem sikerült neki igazán, évek óta nem hallottak felőle, el is felejtik lassan; nohát, bizonyára ebek harmincadjára került az már.

- Ó, pedig milyen kiváló fiú volt, milyen szép jövőt jósoltak neki.

- Igen, de hát mégiscsak az lett belőle, amit elmondtam - semmi több.

Másik cimborám felől kérdeztem: talán ez volt annak idején a legkiválóbb fiú helyi iskolánkban.

- Hát ő is kiváló eredménnyel végzett egy keleti főiskolán; az élet azonban nem kímélte, rengeteg viszontagságon ment keresztül; nem él már, évekkel ezelőtt halt meg, csalódott emberként, valahol a Területeken.[29]

Sorra vettem a következő kiválóságot.

- Nohát, ő ma is sikeres ember, mindig is az lesz, azt hiszem.

Aztán egy fiatalember felől érdeklődtem, aki idősebb volt nálam, felsőbbiskolás korában jött városunkba.

- Ez meg mindig abbahagyta, mielőtt kész lett volna valamivel - jogról orvostudományra nyergelt át, vagy az orvostudományról jogra -, aztán megint másvalamire; egyszer fogta magát, egy évre eltűnt, fiatal feleséggel tért vissza; aztán ivásra, szerencsejátékra adta a fejét;

---

[29] *Territories* - állammá még nem szerveződött, általában „vadnyugati” területek. - *Szerk.*

végül pedig elvitte a feleségét és két kis gyerekét az apjához, maga meg Mexikóba ment; egyre lejjebb csúszott, végül ott is halt meg, idegenben, egy centje sem maradt, szemfedőre se. Egy barátja kevés, annyi se, aki legalább a koporsóját elkísérje.

- Kár, nagy kár, hiszen nála kedvesebb természetű, rokonszenvesebb, reményteljesebb fiatalembert talán életemben sem láttam.

Megint megemlítettem egy társamat.

- Ó, annak semmi baja. Ma is itt él, nős, gyerekei vannak, szépen tollasodik.

Körülbelül ugyanezt hallhattam ezután még néhány ismerős fiúról. Most áttértem a lányokra. Szóba hoztam közülük hármat.

- Az első kettő az itt él, férjnél vannak; gyerekeik vannak, a harmadik viszont már rég meghalt - az férjnél se volt.

Nem minden érzés nélkül kérdezősködtem most egyik gyerekkori „ideálom" felől.

- Ő is jól van. Háromszor ment férjhez eddig; két férjét eltemette már, a harmadiktól elvált, s hallom, most megy férjhez negyedszer valami coloradói öreg pasashoz. Gyerekei is voltak, elhagyogatta őket itt-ott, volt hol.

Igen sok kérdésemre rövid, egyszerű volt a válasz:

- Meghalt a háborúban.

Újabb fiúpajtásomat neveztem meg.

- Nohát, ennek az esete *csakugyan* érdekes! Nem volt olyan ember a városban, aki tökkelütött hülyének ne tartotta volna; buta szamár volt, mondaná az ember. Mondom, köztudott róla, milyen ostoba. Hát ez a fiú ma Missouri állam legelső ügyvédje. Demokrata legyek,[30] ha nem mondok igazat.

- Csakugyan?

- Így, ahogy mondom. Ez az igazság.

- S mivel magyarázza a dolgot?

- Mivel magyarázom? Az ilyesmire nincsen magyarázat, hacsak az nem, hogy ha elküld az ember egy ilyen tökjankót St. Louisba, az ottaniak, ha csak külön az orrukra nem kötik, soha rá nem jönnek, ki s mi az illető. Egy dolog biztos - ha nekem lenne egy ilyen hülye fiam, tudnám, mit csináljak vele: hajóra raknám, irány St. Louis - efféle árunak ott a legpompásabb piaca a világon. Nohát, ha jól belegondol, megrágja jobbról-balról, mondja meg őszintén: hallott ennél *fantasztikusabb* esetet?

- Igen, igen, úgy fest, valóban. No de nem gondolja, hogy itt *Hannibalban* ismerték félre a fiút, nem pedig St. Louisban?

- Ugyan, menjen már! Az emberek itt úgyszólván már a bölcsőtől kezdve ismerték - százszorta jobban méghozzá, mint azok a szamár st. louisiak valaha is. Nem, nem, ha netalán efféle böfötyét, vagyis tökjankót akar „értékesíteni", fogadja meg a tanácsomat - küldje St. Louisba.

---

[30] A mesélő ugyanis republikánus párti. - *Szerk.*

Megemlítettem ezek után egy egész sereg hajdani ismerősömet. Néhányan közülük meghaltak, mások elköltöztek, volt aki szépen érvényesült, volt, aki semmire se vitte; legtöbbjükről azonban körülbelül ugyanazt hallhattam:

- Jól megy a sora - ma is itt él - szaporodik, mint a nyúl.

Ekkor Miss - - felől érdeklődtem.

- Három vagy négy évvel ezelőtt halt meg az őrültek házában - ki se jött, amióta odacsukták; nagyon sokat szenvedett; egy pillanatra sem világosult meg az elméje.

Ha igazat szólt az öregúr, akkor ez borzalmas tragédia volt, csakugyan. Harminchat év az őrültek házában! S történt mindez azért, mert pár csitri lány egyszer egy ostoba tréfát csinált. Magam kisgyerek voltam az idő tájt; s szemtanúja voltam, ahogy a pajkos kedvű ifjú hölgyek lábujjhegyen beosontak a szobába, ahol Miss - - úgy éjféltájt, asztalánál ült, s egy könyvet olvasott. A lány, aki a sor elején haladt, álarcot s halotti leplet viselt, odalopakodott áldozata mögé, megérintette a vállát, mire az felpillantott és iszonyatosat kiáltott; utána pedig nyomban rettentő görcsökben kezdett rángatózni. Soha nem tért magához rémületéből; szabályosan megőrült. Manapság már szinte hihetetlen, hogyan hihettek nem is olyan régen a kísértetekben. Pedig hittek.

Miután így kikérdeztem az öregurat mindenkiről, aki eszembe jutott, meg nem állhattam, hogy *magamról* ne tudakozódjam:

- Ó, hát annak eléggé felvitte az isten a dolgát - na látja, a tökkelütött hülyék mind karriert csinálnak. Ha St. Louisba küldik, bizonyára még hamarabb boldogul.

Nagy elégedettséggel nyugtáztam, milyen helyesen jártam el mindjárt a kezdet kezdetén, amikor e szókimondó úriembernek „Smith” néven mutatkoztam be.

Múlt és jelen

„... ami meg az eszét illeti, hát nyugodtan elcserélhette volna egy pudingéval, és mondhatom, még a puding járt volna rosszul - senki más.”

Egyedül maradván a dombon, folytattam a régi házak szemrevételezését odalent, a lábaim alatt elterülő városkában; felidézve mintegy hajdani lakóikat a múlt ködéből. Egyszerre csak megismertem az épületek közt Lem Hackett apjának a hátát (a név koholt név csupán). S abban a pillanatban egy nemzedéknyit repültem vissza az időben, s egy olyan kor kellős közepén találtam magam, amikor az eseményeket nem az élet nagy és általános törvényei következményeinek, hanem különös rendelések eredményének tartottam, melyek mindegyike nagyon pontos és határozott célra irányult - hol büntető szándékkal, hol dorgálásként, de mindig ott és akkor, ahol és amikor kellett.

Kisgyerek voltam még, amikor Lem Hackett vízbe fúlt - méghozzá egy vasárnapon. Kiesett az üres csónakból, amelyben játszott. S mivel telis-teli volt bűnnel teste-lelke, lemerült a fenékre, mint a nyeletlen balta. Aznap éjjel városunkban ő volt az egyetlen fiú, aki aludt. Mert mi, többiek, mind ébren voltunk. Nem volt szükségünk rá, hogy a szószékről tudjuk meg aznap este, miszerint Lem halála az isteni igazságszolgáltatás félreérthetetlen tanújele - tudtuk azt amúgy is. Mert iszonyatos égiháború tört ki akkor éjjel, s tartott csaknem hajnalig. Fújt a szél, zörögtek az ablaktáblák, patakokban ömlött az eső a tetőkről, s a szuroksötét éjszaka szinte pillanatonként kivilágosodott, a szemközti házak fenyegetően, vakító fényességben remegtek a villámfényben, aztán megint minden elsötétült, s jött a mennydörgés iszonyú hangja, mely mintha ízzé-porrá akarna törni közel s távolban mindent. Nyögve, borzongva ültem fel ágyamban, vártam a világvégét, melynek - erről meg voltam győződve - hamarosan el kell következnie. Számomra egyáltalán nem volt meglepő, hogy az ég akkora patáliát csap Lem Hackett dolgában. Mert - semmi kétség - nem is történhetett volna másképp. Képzeletemben jól láttam, hogy az angyalok összegyülekeznek, meghányják-vetik a fiú ügyét, s aztán elégedetten figyelik, hogyan bombázza az istennyila nyomorúságos városkánkat. Egy dolog azonban szerfölött aggasztott: nevezetesen az, hogy ha az egek ennyire kipécézték maguknak kis helységünket, lehetetlenség, hogy a Magasságos Figyelők észre ne vegyenek közöttünk olyan embereket, akik máskülönben évekig vidáman megbújhattak volna. Ami pedig engem illet, meg voltam győződve arról, hogy nem egyszerűen csak egy vagyok ezek közül, hanem én leszek az első, akit észrevesznek. Felfedeztetésemnek pedig egyes egyedül az lehet a következménye, hogy együtt égek majd Lemmel a pokolban, méghozzá előbb, mintsem a Mississippi fagyos vize felengedne holtteste körül. És azt is tudtam, hogy a dolog teljesen jogosan és megérdemelten történik majd így. S egész idő alatt tovább rontottam az esélyeimet azáltal, hogy titokban keserű harag töltött el Lem iránt, aki ezt a végzetes „figyelmet” rám irányította, de mit volt mit tennem - e bűnös gondolat mind jobban belefészkelte magát a szívembe, minden igyekezetem ellenére is. Valahányszor csak felfénylett a villám, azt hittem: végem. Kétségbeesett félelmemben nem tehettem egyebet a végén, mint hogy elkezdtem más fiúkat felemlegetni, természetesen bűneikkel együtt, melyek sokkal szörnyűbbek mint az enyéim, s kétségkívül büntetést érdemelnek - s közben megpróbáltam elhitetni magammal, hogy mindezt csak úgy egészen mellékesen csinálom, nem pedig avégett, hogy az ég figyelmét netán elterelve magam megmenekülhessek. Képmutató módon úgy állítottam be a dolgot,

mintha szomorúan tűnődnék csupán ügyükön, vagy mintha - micsoda álnokság ez is! - azért könyörögnék, vajha az ég megbocsátaná nekik, amit elkövettek - „hiszen az is lehet, hogy megbánták már”. Mert igaz ugyan, hogy Jim Smith bevert egy ablakot, azután meg letagadta - de lehet, hogy nem is akart semmi rosszat azért. S bár Tom Holmes csúnyábban beszél, mint bármely más fiú a városban, de talán ő is megbánja nemsokára - bár azt hangoztatja, persze, hogy soha. S ha igaz is, hogy John Jones *vasárnap* horgászott egyszer, az is tény, hogy mindössze egy nyomorúságos kis keszeget fogott; s még az sem lett volna olyan nagy bűn, ha visszadobja - mert azt állítja ugyan, hogy visszadobta, csakhogy ez nem igaz. Kár - de az is biztos, hogy egyszer megbánják majd ezeket a szörnyű bűnöket - ha már eddig is meg nem bánták.

De míg ilyen szégyenteljes módon próbáltam e nyomorult kis fickókra irányítani a figyelmet - akik ugyanebben a percben, semmi kétség, azzal lehettek elfoglalva, hogy rám hívták fel az ég figyelmét, jóllehet ezt ekkor még csak nem is gyanítottam -, észrevettem ám, hogy botor fejjel égve hagytam a gyertyám. Pedig azok nem olyan pillanatok voltak, amikor a legkisebb gondatlanságot is megengedheti magának az ember. És nem volt szabad semmiképpen megkönnyíteni a *fentiek* dolgát, hogy felfigyeljenek rám - ezért aztán hamar eloltottam a csöpp lángot.

Rettentő hosszúnak tetszett ez az éjszaka; talán azóta se éltem meg rettenetesebbet. Halálos félelemben igyekeztem megbánni bűneimet, melyeknek elkövetéséről biztos voltam, s olyanokat is, amelyekében nem, de biztosra vehettem azért, hogy minden bizonnyal feljegyezte őket egy nagy könyvbe az az angyal, aki bölcsebb nálam, s efféle fontos dolgokat nem bíz az emlékezetre. S ekkor mind jobban elhatalmasodott rajtam az a meggyőződés, hogy borzalmas, talán végzetes hibát követtem el még most is: semmi kétség, nemcsak saját kikerülhetetlen vesztemet okoztam azáltal, hogy más fiúkat próbáltam meg bemártani, de az ő pusztulásukat is beteljesítettem! Meg voltam győződve róla, hogy a villámok mostanra már agyonsújtották őket éjjel, ágyukban fekve! Erre a gondolatra olyan szorongás és félelem fogott el, hogy iménti gyötrelmeimet egyszeriben semmiségnek éreztem mellettük.

Úgy látszik, csakugyan komolyra fordultak a dolgok. Elhatároztam: ha ezt most túlélem, új életet kezdek; még másnap elmegyek a templomba - csak legyen „másnap”. Továbbá eltökéltem: felhagyok a bűn minden elképzelhető formájával, átszellemülten, makulátlanul fogok élni, örökké. Pontos leszek a templomban és a vasárnapi iskolában; szorgosan látogatom majd a betegeket; ételt-italt viszek a rászorulóknak (ez utóbbit csak azért fogadtam meg, hogy a katekizmus parancsainak eleget tegyek, jóllehet tudtam, nincs a városban efféle „szűkölködő”, és bárki a fejemhez vágná nyomban az „ételt-italt”, ha egy szép napon beállítanék); igyekezni fogok társaimat a jóra nevelni, szelíden tűrvén az ezért kijáró fenekeléseket; teljességgel vallási könyvecskéken fogok élni; felkeresem a kocsmákat, óva intem rossz sorsuktól a részegeket - s végül, *legvégül*, ha most az egyszer még megmenekülök azoknak a sorsától, akik már ifjúságukban túl jók az evilági életre, misszionáriusnak állok.

A vihar csak hajnal felé csendesült el, akkor aztán én is elszunnyadtam; utolsó gondolatom valami hálaadásféle volt Lem Hackettnek, aki ily hirtelenül tért meg örök kórházatra, elhárítván ily módon e szörnyű sorsot másvalakiről - rólam.

Amikor azonban felébredtem, s valamelyest felfrissülve magamhoz tértem álmomból, látnom kellett, hogy a többiek is mind élnek; úgy éreztem hát, hogy az éjszakai dolog talán csak vaklárma volt, hogy a nagy égiháború egyes-egyedül Lemnek szólt, senki másnak. A világ ragyogó fényben állt, s olyan biztonságosnak látszott, hogy semmi értelmét sem láttam: miért kellene új életet kezdenem. Mindenesetre aznap - s talán még másnap is - fékeztem magam egy kicsit; utána azonban egész egyszerűen el is feledkeztem megjavulási szándékomról, vígan éltem hát világom egészen a - következő égiháborúig.

Ami körülbelül három hétre rá be is következett; s ez volt talán a legérthetetlenebb dolog, amit addig valaha is megéltem; mert aznap délután szegény Dutchy fúlt vízbe éppen. Dutchyval együtt jártunk vasárnapi iskolába. Német származású fiú volt, olyan buta, hogy jóformán még azt se tudta, hogy ha esik, hát be kell húzódni az eresz alá, s közben mindenkivel olyan végtelenül jóindulatú volt, hogy az már szinte dühítő, az emlékezőtehetsége pedig egyenesen elképesztő. Egy vasárnap valamennyi társának irigységét és helységünk lakosainak csodálatát vívta ki például azzal, hogy háromezer sort szóról szóra bevágott s felmondott a Szentírásból; és akkor mindjárt másnap történt ez a szörnyű baleset.

Halálát különösen megdöbbentővé tették a körülmények is. Szokás szerint ott fürdőztünk délután egy iszapos folyócska vizében; a meder közepén gödörféle volt, ebbe az üregbe engedtek le a kádárok egy hickory-fából készült hordódongázatot, hogy megszívja magát, vagy tizenkét lábnyira a víz alá. Mi meg le-lebukdácsoltunk, s azt játszottuk, „ki tud tovább lent maradni”. Hogy minél tovább kibírjuk odalent, belekapaszkodtunk a dongákba. Dutchy ebben is olyan ügyetlennek bizonyult, hogy valahányszor felbukkant, harsány hahota fogadta. Végül aztán láttuk, hogy nagyon bosszantja a csúfolódás, mert megkért minket, maradjunk nyugton a parton, játsszunk becsületesen, és ha most lebukik, ne csaljunk a számolásnál, mint eddig, „csak most az egyszer számoljatok rendesen, ne pedig úgy, hogy kinevessetek a végén”. Cinkos pillantásokat váltottunk e szavakra, s azt feleltük neki: „Rendben van, Dutchy - bukj le nyugodtan, nem fogunk csalni.”

Le is bukott, a fiúk azonban ahelyett, hogy számolni kezdtek volna, valamelyikük tanácsára nekiiramodtak, hogy elbújjanak a part közelében húzódó szederbozótban. Előre nevettek már, milyen gyalázatosan érzi majd magát Dutchy, ahogy emberfeletti erőfeszítése után felbukik, és látja, hogy üres a terep, sehol egy lélek, aki tapsolna neki. Már az ötlettől is „majd megpukkadtak”, úgyhogy hiába bújtak el a bokrok közt, innen is, onnan is felbugyborékolt az elfojthatatlan nevetés. Telt-múlt az idő; akkor az egyikük, kikémlelve az ágak közül, meglepetten kiáltott fel:

- Ejha, még mindig nem jött fel!

A nevetés abbamaradt.

- Fiúk, ez aztán *valami*: ennyi ideig kibírni egyszuszra! - mondta az egyik.

- Sebaj - mondta a másik -, annál jobb lesz a tréfa.

Még elhangzott néhány megjegyzés; aztán nagy csend lett. Mindenki szótlanul lesett ki az ágak közül. Aztán a fiúk arcára kiült nyugtalanságot szorongás és rémület követte. A víz sima tükre meg se rezzent. Szívünk hevesen kalapált, arcunk holtsápadtra vált. Csendesen előbújtunk a bokrok közül, megálltunk a parton, rémült tekintettel néztünk hol egymásra, hol a vízre.

- Valakinek le kell buknia, hogy megnézze!

Ez persze világos volt; csak éppen senki nem akarta vállalni a borzasztó feladatot.

- Húzzunk sorsot!

És sorsot húztunk - olyan remegő kézzel, hogy a szalmaszál majd kiesett ujjaink közül. Rám esett a választás, lebuktam hát. A víz olyan iszapos-agyagos volt, hogy jóformán semmit sem láttam, vakon tapogatóztam csak a dongák körül, s akkor hirtelen megérintettem egy élettelen csuklót, a kéz nem moccant - de ha moccant volna, se tudtam volna én már arról, olyan páni rémületben engedtem el.

A szerencsétlen beszorult valamiképp a dongák közé, és nem tudott kiszabadulni. Felbuktam a víz alól, és közöltem a szörnyű újságot. Páran tudtuk ugyan, hogy ha a fiút most kirángatnánk, talán fel lehetne éleszteni, de ez akkor még csak meg sem fordult a fejünkben. Semmire sem gondoltunk: nem tudtuk, mit csináljunk, így aztán nem is csináltunk semmit - leszámítva, hogy a kisebbek keservesen sírni kezdtek, aztán nagy-hirtelen magunkra kapkodtuk a ruhánkat, kinek mi a keze ügyébe akadt, nemegyszer a mását, még többször kifordítva, fölülről lefelé, már ahogy ez lenni szokott. Aztán futás! Riasztottuk a várost, magunk azonban már nem mentünk vissza a tragédia színhelyére. Sokkal fontosabb dolgunk volt ennél: iszkoltunk haza, s egy pillanatot sem késlekedve készültünk rá, hogy új életet kezdünk.

Hamarosan besötétedett. És akkor jött az a szörnyűséges és mindenképpen érthetetlen égiháború. Roppantul megdöbbentett a dolog; nem tudtam mire vélni. Úgy gondoltam, itt valami félreértés történhetett. Az elemek elszabadultak, és vakon tomboltak, hihetetlen erővel téptek-ráztak, rongáltak mindent, ami csak útjukba került. Úgy éreztem, kiszáll belőlem a lélek, s agyamba egy szörnyűséges gondolat kezdte befészkelni magát, nevezetesen: „Ha ez a fiú, aki háromezer verssort tud könyv nélkül a Szentírásból, ha még ez a fiú sem elég jó az égieknek, mit remélhet itt bárki más?”

Persze, egyetlen pillanatig sem kételkedtem abban, hogy a vihar Dutchy miatt tört ki; sem abban, hogy ő vagy más hasonló halandó megérdemli-e egyáltalán az ilyen roppant égi patáliát; engem csak a tanulság izgatott; meggyőződtem ugyanis afelől, hogy ha Dutchy, aki majdhogynem tökéletes, jó gyerek volt, ilyes kevéssé vívta ki az ég tetszését, én aztán hiába igyekszem új életet kezdeni; én, aki bárhogy igyekezzem is, mindenképpen lemaradok szerencsétlen sorsú társunk mögött. Mindazonáltal elhatároztam, hogy megpróbálom - sokat próbált rettegés ösztökélt erre -, de jöttek aztán a derűs, verőfényes napok, és kizökkentettek elhatározásomból; egy hónapba se telt, és újra visszatértem „régi énemhez”, és éltem tovább ugyanolyan bűnösen és - kényelmesen, mint azelőtt.

Ezeken tűnődvén, lassan eljött a reggeli ideje, így aztán abba kellett hagynom a múlton való révedezésemet; visszazökkentem a jelenbe, és elindultam lefelé a dombról.

Ahogy szállodámba igyekezvén keresztülvágtam a városon, megpillantottam azt a házat is, mely gyermekkoromban - az otthonom volt. A dolgok jelenlegi állása mellett mostani lakói semmivel sem érnek többet, mint én; az én időmben azonban mindegyikük megért volna legalább ötszáz dollárt, lévén hogy - négerek.

Reggeli után megint egyedül vágtam neki a városnak azzal a szándékkal, hogy felkeresek néhány vasárnapi iskolát, és megnézem, hasonlít-e ez a mai nemzedék az elődeire, akik velem együtt ültek még ezekben a padokban, s akiknek én, meglehet, a példaképük voltam - bár erre nem is emlékszem már egészen pontosan. Az én időmben még a közpark közelében állt egy ütött-kopott öreg templom. „Sion Öreg Hajója” volt a neve, ide jártam én vasárnapi iskolás koromban; elég könnyen meg is találtam a helyet, az öreg templomot azonban már nem; szép, meglehetősen derűsnek látszó épület állt a helyén. A gyerekek is jobban öltözködtek már, egész külsejük rendesebb-csinosabb volt, mint az én időmben; minélfogva eleve nem hasonlíthattak elődeikre; s így én sem fedeztem fel rajtuk semmi hasonlatosságot. Mégis nagy érdeklődéssel néztem őket, fájó nosztalgiával; s ha nő vagyok, bizony, sírva is fakadok talán; mert azoknak a fiúknak és lányoknak az ivadékai voltak ők - azokat képviselték, azoknak a helyét örökölték -, akik közül oly sokat szerettem szívből és gyűlöltem szívből, de mindnyájan drágák voltak a szívemnek ezért-azért, még ennyi év elteltével is - s ők maguk, jóságos ég! merre járnak, hova lettek!

Megindultan álltam ott, s a legjobban annak örültem volna, ha zavartalanul nézelődhetem, hadd teljék szívem csordultig a puszta látvánnyal; de egy kopasz fejű felügyelő, akit még zöldcsőrű vasárnapi iskolás tanuló korából ismertem, észrevett s viszont-felismert; így aztán mit volt mit tennem, zagyva szónoklatot kellett tartanom a gyerekeknek, vigyázva, hogy elrejtsem valódi gondolataimat, melyekről nem számolhattam volna be anélkül, hogy némi érzelmekről tanúbizonyságot ne adjak, ami viszont - a közhiedelem szerint - teljességgel ellentmondott volna „lényemnek”.

Nem vagyok valami istenáldotta rögtönzőtehetség, ha efféle szónoklatokról van szó; el is határoztam hát, hogy semmiképp sem keveredem még egyszer ilyesmibe; a másik - és sokkal nagyobb - vasárnapi iskolában azonban csak a hátsó sorokban találtam helyet, és így mégis készségesen kiálltam a dobogóra, hogy jól megnézhessem magamnak az egybegyűlt hallgatóságot. De hirtelenjében semmi olyasmi nem jutott az eszembe, amivel hajdanán a vasárnapi iskolába ellátogató személyiségek tették próbára türelmemet - amolyan ostoba „alkalmi” banalitások, pedig kár, mert efféle szalmacséplés közben még több időm lett volna, hogy szememet legeltethessem azon a megvesztegetően vonzó, üde ifjúi gyülekezeten, amilyennel - bátran állíthatom - egyetlen ekkora méretű vasárnapi iskolában sem találkoztam még. Minthogy beszédem ürügy volt csupán a körültekintgetésre; továbbá mert hetet-havat összehordtam, csak hogy húzzam az időt és minél tovább nézelődhessek, illendőnek éreztem, hogy nyíltan meg is valljam ezeket az alantas indítékaimat, s csakugyan így is tettem.

Ha volt is „mintagyerek” e vasárnapi iskolák valamelyikében, én magam nem fedeztem fel „őt” sehol. Az én időm „mintagyereke” - mindig csak egy volt ebből a fajtából - maga volt a tökéletesség: modorát, öltözködését, magaviseletét tekintve, de mintaképe volt a gyermeki szeretetnek és a jámbor istenfélelemnek is; alapjában véve viszont álszent, képmutató disznó volt a koma; ami meg az eszét illeti, hát nyugodtan elcserélhette volna egy pudingéval, és mondhatom, még a puding járt volna rosszul - senki más! És közben minden városunkbeli fiúnak örökösen azt dörzsölték az orra alá, hogy: ilyen remek, olyan remek fiú a mintagyerek. Akit ennélfogva az anyák bálványoztak, ugyanezen anyák gyermekei pedig szívből utáltak. Megtudtam, mi lett belőle később; a válasz azonban olyannyira lehangoló, hogy inkább nem is részletezem. A fiú ugyanis - pompásan boldogult.

Vérbosszú és egyebek

„A vacogástól sok kémény ledőlt, s ...
jóformán az egész várost újjá kellett építeni.”

A városban töltött három nap mindegyikén abban a szent hitben ébredtem fel, hogy gyerek vagyok újra - álmaimban ugyanis mind megfiatalodtak körülöttem az arcok, olyannak láttam őket, mint hajdanán esténként, aztán mindig úgy feküdtem le mégis, mintha százéves aggastyán lennék, mert közben megláttam ugyanezeket az arcokat a - valóságban.

Persze, kezdetben ért néhány meglepetés, míg hozzá nem szoktam idők és dolgok e változásaihoz. Ifjú hölgyekkel találkoztam, akik szemre mintha semmit sem változtak volna; csakhogy aztán kiderült, hogy ők már legalábbis a lányai az emlékezetemben őrzött ifjú hölgyeknek - ha nem az unokái. Ha egy ismeretlen nőről azt halljuk, hogy ötvenéves fejjel - nagymama, semmi meglepő sincs a dologban, ha viszont kislánykorából ismerjük az illetőt, képtelenségnek látszik az egész. Ilyesféleképpen töprengünk magunkban: „Hogy lehet az, hogy egy kislány - nagymama?” Egy kis időbe telik mindig, míg megértjük, hogy közben mi magunk szépecskén öregedtünk, és ismerőseink feje felett sem múlt el nyomtalanul az idő.

Megfigyeltem, hogy sokkal inkább a nőkön, mintsem a férfiakon lehetett észrevenni az ilyen változásokat. Láttam férfiakat, akikkel harminc éve nem találkoztam már, és - jóformán semmit sem változtak; a feleségük azonban megöregedett. Valamennyiük igen *jó* asszony volt; és a jóság megviseli az embert.

Élt annak idején városunkban egy szíjgyártó, azt szívesen viszontláttam volna; de meghalt közben. Azt mondták, évekkel ezelőtt sírba tették. Ez a szíjgyártó arról volt nevezetes, hogy napjában egyszer vagy kétszer mindig végigrohant a főutcán, méghozzá úgy, hogy futtában kapkodta magára még a kabátját is; ilyenkor mindenki tudhatta: gőzös érkezik. Azt is tudta mindenki, hogy John Stavely senkit sem vár a hajóval - még csak csomagot sem; Stavely pedig ugyanilyen jól tudhatta, hogy ezzel mindenki tisztában van, ez azonban nem nagyon zavarta; szerette azt képzelni magáról, hogy netán száz meg száz tonnányi bőráru elé szalad a kikötőbe, így aztán egész életén át megőrizte azt a szokását: ott volt a hajó érkezésekor, és roppant boldog volt, hogy ily módon bármikor kéznél lehet, ha valami csoda folytán az a tömérdek bőr megérkezne. Egy rosszmájú quincybeli újság csúfondárosan mindig „Stavely Réve”-ként aposztrofálta a várost. Stavely volt egyébként az egyik első ember, akit gyerekkoromban csodáltam; irigyeltem őt ezért az élénk képzelőerőért, s hogy nem szégyelli magát idegenek előtt, sőt, egész kis színházat kavar, ahogy végigrohan az utcán lobogó szárnyú köpönyegében.

Volt azonban városunkban egy ács is, ő volt az én igazi bálványom. Rettenetes hazudozó volt, de persze erről én mit sem sejtettem; szóról szóra elhittem, bármit mondott. Romantikus képzelettel megáldott, érzelmes, melodrámára hajlamos hazug volt ez az ácsmester, pózolása áhítattal töltött el. Nagyon jól emlékszem még ma is arra a napra, mikor először bizalmába fogadott. Deszkát gyalult éppen, közben meg-megállt s nagyokat sóhajtott; olykor mondattöredékeket mormolt - eléggé zavarosan, érthetetlenül -, egy-egy röpke felkiáltását azonban elkaptam néha, beleborzongván abba, amit hallok, mert hogy a következőket hallottam: „Uram isten, ez az ő vére!” Ott ültem a szerszámosládán, és áhítattal vegyes borzongással

néztem a mestert, meg voltam győződve róla ugyanis, hogy tömérdek bűn nyomja a lelkét. Végül aztán így szólt nagyon halkan az ács:

- Kis barátom, tudsz-e titkot tartani?

Esküdöztem: hogyne tudnék!

- Akármilyen szörnyűséges, sötét titokról legyen is szó?

Efelől is megnyugtattam.

- Akkor elmondok neked valamit az életem történetéből; mert könnyítenem kell bűnös lelkem terhén, különben végem.

Újra figyelmeztetett, hogy „hallgassak, mint a sír"; aztán elmondta, hogy ő tulajdonképpen egy „véres kezű gyilkos". Letette a gyalut, két kezét maga elé tartotta, egy darabig szomorúan mustrálgatta őket, majd így szólt:

- Nézd csak - ez a két kezem már harminc ember életét oltotta ki.

Úgy látszik, a hatás, melyet szavai tettek rám, tovább sarkallhatta a mestert, mivel megeredt a nyelve, és hihetetlen lendülettel beszélni kezdett. Hagyta az általánosítást, és rátért a *részletekre.* Első gyilkosságával kezdte; aprólékosan leírta, hogy s mint történt, s hogy utána miképp hárította el magáról a gyanút; aztán áttért a második gyilkosságra, a harmadikra, a negyedikre, és így tovább. Gyilkosságait mindannyiszor bowie-késsel követte el, és minden hajam szála az égnek meredt, amikor egyszerre csak előrántotta és orrom alá dugta a kést. Első kis *szeánszunk* után hat borzalmas titokkal a lelkemen térhettem haza, aminek aztán álmaimban láttam hasznát, melyek amúgy is kezdtek szerfölött unalmassá válni. Szombatonként, mikor szabad voltam, mindannyiszor felkerestem az ácsmestert; mi több, vele töltöttem a nyarat - már ami ért belőle valamit. A dolog varázsa sosem kopott meg, lévén hogy a mester mindegyik gyilkosságba valami új és meglepő elemet tudott keverni, mellyel fokozhatta a borzalmakat. Mindannyiszor pontosan megnevezte a személyt, időt, helyet - mindent. Így lassan a következő képem alakult ki a dologról: először is, hogy a világ minden sarkában gyilkolt, másodszor pedig, hogy áldozatai mindannyiszor a Lynch nevet viselték. A Lynch-ek irtása szorgosan folyt tehát szombatról szombatra, mígnem az eredeti harminc már hatvanra duplázódott - s még továbbiakra is számíthattam; akkor aztán kíváncsiságom legyőzte félénkségemet, és megkérdeztem, hogy lehetséges az, hogy valamennyi jogosan megbűnhődött személy ugyanazt a nevet viseli?

Bálványom azt felelte, hogy sötét titkát halandó ember előtt eddig még soha fel nem fedte ugyan, érzi viszont, hogy bennem megbízhat, ezért hát nem titkolja előttem többé szomorú, megátkozott életének históriáját. Szeretett egy leányt, aki „túl jó volt a bűnös földre", s ez a leány „tiszta és nemes szívének minden szent érzésével" viszonozta az ő szerelmét. Volt azonban egy vetélytársa, egy Archibald Lynch nevezetű „hitvány kalandor", aki megesküdött, hogy a lány vagy az övé lesz, vagy meghal, s „szíve vérével festi meg a kezét". Az ácsmester „ártatlan és gyengéd szerelmének álmodozásai közepette" nem sokat törődött a fenyegetéssel, hanem szépen „oltár elé vezette aranyhajú szerelmesét", ahol össze is adta őket a pap, ámde mikor a tiszteletes éppen áldón emelte kezét a fiatal pár fölé, a hitvány kalandor beváltotta fenyegetését - egy késsel -, és a menyasszony holtan zuhant ifjú férjének lábai elé. S mit tett a férj? Felkapta a kést, s elveszített kedvesének holtteste mellett térdelve szentül megfogadta, hogy „életét az emberi nem ama hitvány söpredékének kiirtására szenteli, mely a gyűlöletes Lynch nevet viseli".

Ez volt hát a nagy titok. Az ács ettől fogva húsz éven át üldözte és mészárolta a Lynch-eket. Mindig ugyanazzal a megszentelt késsel dolgozott, ezzel ölte meg a Lynch-család tagjainak hosszú sorát, valamennyi áldozatának homlokán jelet hagyva: egy mélyen bemetszett keresztet. Aztán így folytatta:

- A Rejtélyes Bosszúálló keresztjét jól ismerik Európában, Amerikában, Kínában, Sziámban, a trópusokon, a sarki jeges tengereken, Ázsia sivatagjaiban, szóval az egész világon. S ha bárhol, akár a világ legeldugottabb zugában is egy Lynch megjelent, hamarosan ott volt a Titokzatos Kereszt is, s akik látták, borzadva suttogták: „ő járt itt, ez az ő jele". Te is hallottál már bizonyára a Rejtélyes Bosszúállóról - nézd, nem kisebb személyiség áll most előtted, mint Ő maga! De jól vigyázz - erről senkinek egy szót se! Hallgass és várj - ez a jelszó. Míg egy napon a város borzadva fedez fel egy vérszennyezte hullát; homlokán ott lesz majd a szörnyű jel, s aki látja, belereszket majd, s ekképpen suttog: „Ő járt itt - íme, ez a Rejtélyes Bosszúálló kézjegye!" Akkor gyere majd el; bár nem találsz meg, eltűnök örökre.

Ez a szerencsétlen idióta, semmi kétség, a *Jibbenainosayt* olvasgathatta buzgón, s annak nyomán ringatta magát e vérgőzös, romantikus ábrándokba; én azonban, aki akkoriban még csak nem is hallottam erről a könyvről, meséit mind színigaznak vettem, nem is gyanakodván - plágiumra.

A véletlen azonban úgy hozta, hogy a mi városunkban is lakott egy Lynch nevű ember, s minél többet töprengtem az őt fenyegető veszedelmen, annál kevésbé tudtam aludni éjjelente. Szent kötelességemnek tartottam, hogy megmentsem az életét, s még szentebb kötelességemnek, hogy némi kis alvással végre a - magamét is; így aztán gondoltam egy merészet, és elmentem Mr. Lynch-hez, hogy felvilágosítsam, mi vár rá - természetesen a legszigorúbb titoktartásra kérve őt is. Azt tanácsoltam neki, hogy „meneküljön", s meg voltam győződve róla, hogy nyomban ezt teszi. Ő azonban csak nevetett a szavaimon; s tett még egyebet is, kézen fogott, és elvitt az ácsmester műhelyébe, ahol aztán alaposan lehordta a mestert mindennek e képtelen fantáziálásaiért, föl is képelte, s kényszerítette, hogy letérdeljen előtte, s úgy kérjen bocsánatot - azzal távozott, otthagyván engem, hadd gyönyörködjem siralmas roncsaiban annak az embernek, aki nemrégiben még e világ valamennyi hőseinek leghatalmasabbika volt a szememben. Az ács tombolt a dühtől, előrántotta kését, aztán megszokott „tűzhányó" stílusában átkot szórt Mr. Lynch-re; szavai mintha szemernyit sem vesztettek volna erejükből; rám azonban nem hatottak többé; „hősöm" odalett, helyette itt volt ez a szánalmasan leleplezett, hitvány csaló. Szégyenkeztem mindkettőnk nevében; és nem érdekelt többé, akármit mondjon is, műhelyének még csak a tájékára se mentem. A dolog nagy veszteséget jelentett rám nézve is, lévén, hogy életemben nem láttam addig különb hőst nála. Egyébként volt tehetsége a fickónak, az nem vitás, mert némelyik képzeletbeli gyilkosságát olyan elevenen, drámai erővel írta le, hogy még ma is emlékszem a legapróbb részletekre is.

Hannibal lakossága nem változott meg annyira, mint a helység maga. Mert a helység komoly várossá fejlődött az idők során; van polgármestere, tanácsa, vízműve, vannak talán még - adósságai is. Tizenötezer lakost számlál, virágzó, erőtől duzzadó város, kövezete vetekszik a többi nyugati és déli városéval - ahol tudniillik a jól kövezett úttest és járda oly nagy ritkaság, hogy az ember, ha látja, se akarja hinni. Itt is összefut egyébként vagy hat vasútvonal; százezer dolláros költséggel új raktár is épült. Az én időmben a városnak nem volt még semmiféle „specialitása", se kereskedelmi híre-neve; a déli postagőzösről rendszerint alig egy utas szállt partra, vettek egy harcsát, egy másik utas felszállt, s felraktak még legföljebb egy jó kalapra való terhet; manapság azonban igen élénk a fakereskedelem, s a kereskedés más ágai is fejlődnek mellette. Igen szép summa pénz cserél gazdát errefelé.

A Medve-patak - talán azért nevezik így, mert soha még csak a környékén se láttak medvét - eléggé „elbújik” mostanában: eltakarják a hatalmas deszka- meg rönkhalmok, s legfeljebb ha egy szakértő akadhatna a nyomára. Annak idején majdnem minden nyáron pontosan a legjobb úton voltam, hogy belefulladjak, s mindig akadt valami arra tévedt ellenségem, aki kihúzott, és kilötyögtette belőlem a vizet, manapság azonban a patakban nincs is talán annyi szabad hely se, hogy valaki belefulladhasson. Régente egyébként hírhedt forrása volt a lázaknak és a hidegrázásnak ez a folyócska. Egy alkalommal az egész városka egyszerre kapta meg a betegséget. A vacogástól sok kémény ledőlt, s a házak falai is úgy megrepedeztek, hogy jóformán az egész várost újjá kellett építeni. A tudósok azt állítják, hogy a Legényugrató és a tőle nyugatra fekvő domb közti szakadék vagy szurdok jégmozgás eredménye. Ez azonban tévedés.

Egy-két mérfölddel Hannibal alatt húzódik meg a sziklák között egy érdekes barlang. Szívesen megnéztem volna megint, de nem volt időm rá. Annak idején a barlang tulajdonosa afféle mauzóleummá képezte ki tizennégy éves lánya számára. A szegény gyermek holttestét egy alkohollal töltött rézhengerbe helyezték, majd a barlang egyik veszedelmes útvesztőjében függesztették fel. A henger fedelét le lehetett csavarni, s mesélték, hogy a hitványabb fajtából való turisták néha megnézegették a szegény halott arcát, és megjegyzéseket tettek rá.

Egy jogi kérdés

„És mi a szándékod? Feljelented Bent?”

A vágóhíd ma már nem áll ott a Medve-patak torkolatánál, és a vele szomszédos kis börtönépület (az úgynevezett kóter) is elkerült onnan. Valaki megkérdezte tőlem a városban:

- Emlékszik-e még, hogyan égett benn Jimmy Finn, a helyi szeszkazán a kóterban?

Mármost figyeljük meg, miként torzítja el a történelmi tényeket a rájuk rakódó sok-sok év és a gyarló emberi emlékezet. Jimmy Finn ugyanis sohasem égett benn a kóterban, hanem természetes halállal halt meg egy cserzőkádban, méghozzá a delírium tremens és az öngyulladás páros csillaga jegyében. Amikor itt „természetes halál”-ról beszélek, úgy értem ezt, hogy Jimmy Finn számára ez volt a legtermészetesebb halálnem. A kóter áldozata egyébként nem idevalósi ember volt, hanem valami jámbor idegen, egy szegény bepálinkázott csavargó. Esetéről, mondhatom, *bárkinél* többet tudok; sőt, annak idején sokkal többet tudtam, semhogy beszélni merészeltem volna róla. A csavargó ott mászkált egy hűvös estén városkánk utcáin, szájában pipával, s tüzet kért mindenkitől; de se gyújtót, se egy jó szót nem kapott, sőt, egy csomó rossz kölyök hozzászegődött, és szüntelenül csúfolta-bosszantotta szegényt. Én is ott voltam a kölykök közt; végül azonban, ahogy a csavargó könyörgött, hagyjuk végre békén, „nem látjuk, van neki baja amúgy is”, senkije-semmije nem lévén, feltámadt bennem valami kis szégyenféle, s a valaha volt jóérzés korcs maradványa, elszaladtam gyufáért, aztán hazamentem, lefeküdtem, de még ágyamban is egyre kínzott a lelkiismeret, nem tudtam semmiképpen megnyugodni. Pár órára rá a csavargót elcsípte és bedugta a fogdába a „békebíró” (ami ugyancsak fellengzős elnevezése egy közönséges falusi rendőrnek, de hát így hívták). Éjjel két óra tájban aztán tűzre kondult a templom harangja, mindenki felriadt persze nyomban - magam is. Az történt, hogy a csavargó ügyetlenül bánt a gyufával: lángra lobbantván ekképpen a szalmazsákját, s a cella tölgyfa burkolata is tüzet fogott. Mire én odaértem, már vagy kétszáz ember gyűlt össze a kóter körül - férfiak, nők, gyerekek -, mind borzadva meredtek a börtön rácsos ablakára. Odabent pedig ott állt a csavargó, rázta a rácsot, mint az őrült, és segítségért ordítozott; akárha egy sötét tárgyat a tűző nap fényébe tartanak, olyan volt: olyan vakító fehéren világított ugyanis a háttérben a tűz. A békebírót sehogy sem tudták előkeríteni; pedig csak neki volt kulcsa a kóterhoz. Faltörőkosfélét készítettek nagy hirtelen, s azzal estek a rácsnak, mely utóbbi akkorákat dongott, hogy a nézők vad örömujjongásban törtek ki, remélvén, hogy megnyerték az irgalmas csatát. De nem így történt. A deszkák roppant erősnek bizonyultak, nem engedtek végül sem. Mondják, hogy a csavargó még holtan is markolta-szorította a rácsot; így fogták körül s emésztették el a lángok. Erről azonban már csak elbeszélésekből értesültem.

Nekem azonban, hosszú időn át minden éjjel megjelent ez az arc, lévén hogy olyannyira bűnösnek éreztem magam a csavargó halálában, mintha egyenesen azzal a céllal adtam volna neki a gyufát, hogy aztán felgyújtsa magát vele. Nem kételkedtem benne, hogy menten felkötnének, ha kiderülne, miféle szerepet is játszottam ebben a tragédiában. Azoknak a napoknak az eseményei és benyomásai olyan erősen belemarták magukat emlékezetembe, hogy ma ugyanolyan mulatságot okoz, ha rájuk gondolok, mint amilyen pokoli kínokat éltem át akkoriban - általuk. Bárki említette is a szörnyű eseményt, csupa fül voltam máris, lestem, mit mond vajon; attól féltem, azt vártam ugyanis állandóan, hogy kiderül: engem gyanúsítanak, s bűnös lelkiismeretem nemsokára oly kifinomultan működött, hogy a legártatlanabb megjegy-

zésben, nézésben, taglejtésben is gyanút véltem felfedezni, s rettegtem-bújtam nyomban. S hogy megrémültem, ha valaki csak úgy mellesleg, teljesen gyanútlanul afféle megjegyzést tett, hogy „a gyilkosság mindig kiderül”. Ahhoz képest, hogy tízéves voltam akkor, elég szép terhet hordoztam a lelkiismeretemen.

Időközben teljesen megfeledkeztem egy dologról - arról ugyanis, hogy álmomban gyakran beszélni szoktam. Egy éjszaka aztán arra ébredtem, hogy öcsém, aki egy ágyban aludt velem, ül az ágyban, és igencsak nézeget engem a hold fényénél. Azt mondtam:

- Mi baj?

- Folyton beszélsz álmodban.

Én is nyomban felültem az ágyban, a szívem a torkomban vert, hajam szála is az égnek állt.

- És mit mondtam? Gyorsan, gyorsan, ki vele, mit mondtam, hallod?

- Semmi különöset.

- Nem igaz - mindent tudsz.

- Mindent? De hát miről?

- Éppen eleget tudhatsz. *Arról.*

- *Miről?* Fogalmam sincs, miről beszélsz. Nem tudok mást gondolni, mint hogy beteg vagy, vagy megőrültél. Mindenesetre ébren vagy legalább, s így még újra lehet némi reményem, hogy el tudok aludni.

El is aludt, én meg csak feküdtem az ágyon, csorgott rólam a veríték, hát most megint egy újabb rémület kavaroghat lelkem zűrzavarában. Főként az a kérdés nyomasztott: vajon mit fecsegtem ki? Mennyit tudhat az öcsém? De szörnyű ez a bizonytalanság! Lassanként azonban rájöttem, mit tehetnék mégis - felébresztem az öcsémet, és próbára teszem valami koholt történettel. Hát csakugyan fel is ébresztettem, és így szóltam neki:

- Tegyük fel, hogy tökrészegen odamegy hozzád egy ember.

- Ostoba beszéd - sose leszek tökrészeg.

- Nem rólad beszélek, te szamár - *az* az ember tökrészeg. Tegyük fel, odamegy hozzád *valaki*, aki tökrészeg, és kér egy kést, egy tomahawkot vagy egy pisztolyt, te meg elfelejted, hogy meg van töltve, és - ...

- Hogy lenne egy tomahawk *megtöltve*?

- Nem a tomahawkra gondoltam, és nem is *mondtam,* hogy a tomahawk meg van töltve; a pisztolyt mondtam. De ne vágj örökké a szavamba, mert most komoly dologról van szó. Megöltek egy embert.

- Micsoda! Ebben a városban?

- Igen, ebben a városban.

- Jó, folytasd csak, egyetlen szót se szólok többé.

- Nohát, tegyük fel, hogy elfelejted figyelmeztetni: bánjon óvatosan a pisztollyal, mert meg van töltve; az az ember elmegy és agyonlövi magát vele; úgy értem, forgatja jobbra-balra, részegen, és a pisztoly véletlenül elsül. Nohát, gyilkosság ez, vagy sem?

- Nem - ez öngyilkosság.

- Dehogy, dehogy. Nem arra gondolok, amit *ő* tett, hanem amit *te:* te akkor gyilkosnak számítanál, mert azt a pisztolyt a kezébe adtad?

Némi tűnődés után jött a felelet:

- Hát - azt hiszem, én is bűnös lennék valamiben - gyilkosságban talán? Igen, talán abban, bár ezt nem állítanám bizonyosan.

Ez a válasz eléggé kényelmetlenül érintett. De hát nem volt azért végleges, megfellebbezhetetlen ítélet sem. Elő kell hozakodnom a tényleg megtörtént esettel, gondoltam - más megoldás nemigen van. Persze, óvatos akartam lenni, vigyázni, nehogy gyanút keltsek. Azt mondtam tehát:

- Ez az iménti eset csak amolyan hasonlatféle volt, most elmondom a valódit. Tudod-e, hogyan égett benn az az ember a kóterban?

- Nem én.

- Még csak nem is sejted?

- Ha mondom.

- Így görbülj meg, ha tudod?

- Így görbüljek meg.

- Nohát az eset a következőképpen történt. Az az ember pipára akart gyújtani, és gyufát kért. Kapott is egy fiútól. Az ember aztán ezzel a gyufával gyújtotta fel a börtönt, így égett meg.

- Csakugyan?

- Igen, így volt. Nohát akkor, mit gondolsz, gyilkos az a fiú, vagy sem?

- Lássuk csak. Az az ember részeg volt, ugye?

- Igen, részeg volt.

- Tökrészeg?

- Tökrészeg.

- S a fiú tudta?

- Igen, tudta.

Hosszú szünet következett. Akkor jött ez a súlyos ítélet:

- Ha az az ember részeg volt, a fiú pedig tudta ezt, hát akkor a fiú gyilkolta meg azt az embert. Világos, mint a nap.

Egyszerre hihetetlen gyengeség áradt el minden tagomban, közel voltam az ájuláshoz: s körülbelül megértettem, mit érezhet a bűnös, amikor a vádlottak padján ülve meghallja saját halálos ítéletét. Vártam, hogy folytatja majd az öcsém. Úgy véltem, tudom, mi fog következni, és nem is tévedtem. Azt mondta:

- Tudom, ki volt az a fiú.

Nem volt mit mondanom; ezért hát nem is szóltam semmit. Csak megborzongtam. Ő pedig így folytatta:

- Igen, még a felénél se tartottál, mikor már kitaláltam, ki lehet az a fiú. Nem lehet senki más, mint Ben Coontz!

Úgy tértem magamhoz iménti gyengeségemből, mint aki halottaiból éled. Szinte ujjongó csodálattal kiáltottam fel:

- Hát erre meg hogy a csudába jöttél rá?

- Kikotyogtad álmodban.

Magamban így szóltam ekkor: „Ez aztán igazán nagyszerű! Ennek a szokásnak még sok hasznát vehetem!”

Öcsém mit sem sejtve fecsegett tovább:

- Amikor álmodban beszéltél, egyre valamiféle „gyufákról” dörmögtél összevissza. Nem tudtam, mire véljem a dolgot; most azonban, amikor belekezdtél ebbe a történetbe a csavargóról, a dutyiról, meg a gyufáról, egyszerre eszembe jutott, hogy álmodban kétszer vagy háromszor is említetted Ben Coontz nevét; így aztán nem volt nehéz kifundálnom, miről is van szó; látod, mindjárt rájöttem, hogy Ben volt az, aki miatt a csavargó megégett.

Áradozva dicsértem éleselméjűségét. S ő akkor egyszerre csak azt kérdezte:

- És mi a szándékod? Feljelented Bent?

- Nem - válaszoltam -, azt hiszem, már ez önmagában is jó lecke volt neki. Persze, szemmel tartom, ez csak természetes; így ha megjavul, senki sem mondhatja, hogy nem adtam rá módot neki.

- De rendes vagy!

- Nohát, az ember igyekszik, igyekszik. Mi mást is tehetnénk egy *ilyen* világban.

És az a tudat, hogy titkom mostantól kezdve más lelkiismeretét is nyomja, eloszlatta szorongásomat.

Egy nappal Hannibalból való távozásunk előtt furcsa dologra kellett felfigyelnem - nevezetesen arra, milyen hihetetlen mértékben kinyúlik errefelé a longitudinális idő. Megtudtam pedig ezt olyasvalakitől, aki igazán nem tartozik a felfuvalkodottan hivalkodó emberek sorába - a várostól hárommérföldnyire lakó barátom színes bőrű kocsisától. Értem kellett volna hogy jöjjön a Park Szálló elé, este 7.30-kor, hogy kivigyen a barátomékhoz. De alaposan elkésett - mert tíz óra volt, mire befutott. Ekképpen mentegetőzött:

- Az idő maj’ egy jó másfél órával visszább van a vidéken, mint a városba; úhhogy vammég ideje, főnök. Néha nekieredünk, hogy bemennyünk a templomba, jókortán; há’ nem a prédikáció közepire toppanunk be? Ilyen kőmbség van az időbe. Tud is itt valaki számítani, hogy ekkolesz, meg akkolesz?

A dolog két és fél órámba került; de négyet is megér, amit ekképp tanultam.

Egy arkangyal

„... henteskéssel hadonászva megfenyegetett, hogy helyben feldarabol, hacsak - el nem ismerem őt a Sátán egyszülött fiának.”

St. Louistól észak felé lépten-nyomon az aktív, erőteljes, intelligens, szépen gyarapodó, gyakorlatias XIX. századi ember munkájának lüktető-eleven jeleiben gyönyörködhetünk. Mert ezek az emberek dolgoznak, nem álmodoznak. Meg is van az eredménye: a célszerű, szemre is jól funkcionáló dolgokban csakúgy tükröződik ez, mint abban, hogy az idevalósiak egészséges, sok kényelemmel berendezett életet élhetnek.

Igen jó példája ennek Quincy - viruló, jól karbantartott, takaros kis város, s ma is, akárcsak régen, igen élénk érdeklődés él lakóiban a művészetek, az irodalom, valamint az egyéb szellemi természetű dolgok iránt.

Marion City viszont valamiképpen kivétel. Marion City sajnálatos, meghatározhatatlan módon - visszafelé haladt az időben. Pedig hajdan olyan sokat vártak tőle, hogy megalapítói nyomban a „city” szót is odabiggyesztették a nevéhez, s úgy látszott, nagy önbizalommal, de tévedtek. Amikor először láttam Marion Cityt - ennek harmincöt éve immár -, egy szál utcából és körülbelül - vagy: egészen pontosan - hat házból állt. Ma már csak - egy házból áll, de ez az egy is úgy düledezik, hogy lerí róla az igyekezet: követni szeretné már öt társát a folyó habjaiba.

Semmi kétség: Marion City egy kicsit túlságosan is közel volt Quincyhez. Még egy másik baj is volt: az, hogy lapos, agyagos területre épült, egy kicsit alacsonyabban, mint magas vízálláskor a folyó szintje; míg ezzel szemben Quincy dombtetőn áll.

Kezdetben Quincy igazi New England-i *mintavárosnak* indult, s némely dolgok még ma is erre vallanak: a széles, tiszta utcák, a jól rendben tartott házak, a gyepágyak, az ízléses kúriák, a méltóságteljes köz- és kereskedelmi épületek. Jókora vásártere, gondozott parkja van, sok szép kocsiútja; és van itt könyvtár, olvasótermek, néhány középiskola, szép stílusban, drága pénzen épült templomok, meg egy jókora törvényszéki épület, melynek kertje akkora, mint egy nagyobbfajta tér. A városnak harmincezer lakosa van. Találunk itt nagyüzemeket is, a gyári termelés igen széles skálájával.

Le Grange és Canton is fejlődésben levő városkák; de mi van Alexandriával? Kérdésemre azt felelték, teljesen víz alatt volt, nyárra azonban várható, hogy előbukkan, és valami új kezdődik itt is.

Keokukra könnyen ráismertem. 1857-ben itt éltem - rendkívüli esztendő volt. Csodálatos volt a „piac” - mindenki vásárolt, eladott, kivéve persze az özvegyeket és a prédikátorokat; ezek csak kapaszkodtak kínos-keservesen; „apálykor” aztán olyanok voltak, mint a partra vetett halak. Eladó volt itt minden, amire egyáltalán csak rá lehetett fogni, hogy városi parcella, méghozzá olyan áron, amire nem lehetett volna ráfogni, hogy túlságosan magas, feltéve ha a telek maga - dollárral van bevetve.

Most a város tizenötezer lakost számlál, s mondhatom, egészségesen fejlődik. Éjszaka volt, amikor odaértünk, így aztán nem sokat láthattunk belőle, ami nagy kár, mert Keokukról az a hír járja: igen szép város. Hajdan legalábbis nagyon kellemesen éreztem magam itt, s ilyen vonatkozásban sem hinném, hogy romlottak volna, inkább még javulhattak az állapotok.

Még az én időmben fogtak bele itt egy hatalmas vállalkozásba, mely azóta már elkészült. A zúgós folyószakaszt keresztülszelő csatornára gondolok. A csatorna kilenc mérföld hosszú, háromszáz láb széles, s a legsekélyebb pontján is legalább hat láb mély. Afféle tartós, masszív építmény, amilyeneket már a hadügyminisztériumtól megszokhattunk; elpusztíthatatlan lesz, akár egy antik, római vízvezeték. A munkálatok egyébként négy- vagy ötmillióba kerültek.

Egy-két órát tölthettünk csak a parton egykori barátainkkal, hajónk indult is tovább. Keokuk annak idején kedvenc kószálóhelye volt Henry Clay Deannek, a bolygó zseninek. Azt hiszem, egyetlen egyszer láttam őt csupán, de sokat hallottam róla Keokukban töltött időm során. A következőket mesélték róla:

Szegény sorsú, iskolázatlan gyerekként vágott az életnek. Művelődésbeli hiányosságait azonban önszorgalomból pótolta - Keokuk utcáin. Leült a járdaszegélyre, kezében a könyve, és forgalommal-utcazajjal mit sem törődve órák hosszat képes volt elmerülni tanulmányaiban, úgyhogy közben jóformán meg sem moccant, legfeljebb a lábát húzta vissza néha, ha valami kocsi jött; s amikor végzett az olvasással, már betéve tudta a könyv tartalmát, bármilyen bonyolult dologról lett légyen szó, és azon túl nem is felejtette el. Ily módon hihetetlen mennyiségű tudás raktározódott fel elméjében, mellyel aztán tetszés szerint gazdálkodhatott, ahogy éppen a szükség megkívánta.

Ruházata semmiben sem különbözött a „kikötő-patkányokétól", legfeljebb abban, hogy - még rongyosabb volt, még rendetlenebb (s ezért: festőibb), s néhány fokkal mocskosabb is. Külsejéből ítélve senki meg nem mondta volna, micsoda pompás fő talapzata a hitvány rongyhalmaz.

Clay Dean népszónok volt - született népszónok, aki ezt a tehetségét állandó tanulással és gyakorlattal mesterfokra emelte. Ha ő korteskedett a választásokon, már maga a neve is olyan vonzerő volt, hogy a farmerek ötven mérföldről is eljöttek, hogy meghallgassák. Beszédeiben mindig csak politikával foglalkozott. Jegyzeteket sose készített, hiszen a vulkán sem kottából tombol. 1862-ben Keokuk egyik hajdan kimagasló személyiségének, Mr. Claggettnek a fia a következőket mesélte nekem Deanről.

Keokukban magasra szökött a háborús hangulat (1861-et írunk), és egy nap hatalmas tömeggyűlést hívtak össze az új Atheneumba. Szónoknak egy hírneves idegent harangoztak be. Amikor az épület már úgy megtelt mindkét nem levegő után kapkodó képviselőivel, hogy egy gombostűt nem lehetett volna leejteni, a pódiumon csak nem akart megjelenni senki - a nevezetes vendég ugyanis nem jelentkezett.

A tömeg egyre türelmetlenebb lett, méltatlankodás, zúgolódás hallatszott mindenünnen. A kétségbeesett rendezők egyike ezen közben véletlenül megpillantotta Deant a járdaszegélyen, elmondta neki, milyen bajba jutottak, kiráncigálta kezéből a könyvet, őt magát pedig betuszkolta az épületbe a hátsó bejáraton, s kiparancsolta a színpadra, megmondván neki, hogy most aztán mentse meg a haza becsületét.

A háborgó tömeg egy pillanatra elcsendesült, a szemek mind egy pontra szegeződtek a nagy, üres, függöny nélküli színpadon. Ott pedig megjelent egy alak, akit a jelenlevők közül legfeljebb ha tucatnyian ismerhettek. Dean volt az, a madárijesztő - letaposott sarkú, téglaszínű cipőben; tarka-barka színű „toprongy" harisnyában, elhordott, régiségszámba menő, fél lábszárig sem érő nadrágban, kigombolt mellényben, az is túl rövid volt, kilógott belőle gyűrött, piszkos inge, és az az ing is: nyitva volt a fél mellén; nagy fekete kendőt tekert a nyakára, mint valami kötést: kurta kék kabátja jóformán a háta közepéig sem ért, az ujja pedig olyan rövid volt, hogy vagy négyhüvelyknyi kilátszott a karjából; katonasapka félrecsapva a feje búbján. Ez az alak közeledett méltóságteljesen a színpad közepe felé, aztán kimért

léptekkel előre jött egészen a rivaldáig, ott megállt, és réveteg tekintettel nézett végig az egybegyűlteken, anélkül, hogy egyetlen szót szólt volna. Egy pillanatig még tartott a lélegzet-visszafojtott csend, aztán alig hallható nevetés fodrozódott végig, hullámai végigsöpörtek az ember-arcok tengerén. De az az alak a színpadon csak nem mozdult, ugyanúgy révedt maga elé, mint az imént. A jókedv újabb hulláma söpört végig a termen - most már mindenki harsányan hahotázott. Aztán még egyszer; és még egyszer - fülsiketítő volt a hangorkán.

S akkor az ismeretlen tett egy lépést visszafelé a színpadon, lekapta katonasapkáját, a kulisszák mögé hajította, s beszélni kezdett. Mit sem zavarta, hogy senki se figyel rá, mindenki susmog-pusmog, nevetgél. A szónok azonban beszélt tovább, s egyszer csak valami olyan találót mondott, hogy a teremben csend lett, az emberek figyelni kezdtek. Aztán még egy pompás fordulat következett, majd még egy, még egy; a szónok belejött, szinte ömlöttek belőle a szavak, nem csak úgy csörgedeztek; a beszéd felforrósodott, villámként cikáztak, mennydörgőn visszhangoztak a mondatok - és akkor kitört a teremben is az első tapsvihar, mellyel azonban a szónok megint nem sokat törődött, zuhogtak tovább szavainak súlyos kalapácsütései; a fekete kendőt is leoldotta nyakáról, s elhajította anélkül, hogy egy pillanatra is abbahagyta volna a szónoklatát; aztán a kurta kék kabát repült, és a szavak még tüzesebben áradtak-hömpölyögtek, végül a mellény is követte a kabátot, s akkor aztán a szónok ott állt, mintha még az idő is kihunyt volna körülötte: ott állt, akár a megelevenedett Vezúv, füstötlángot fújva, lávát-hamut árasztva, követ-salakot záporoztatva, szellemének földrengéseivel újra meg újra megrázkódtatva a jelenlevők lelkét, egymást érték az elementáris erejű robbanások, kitörések, miközben az elragadtatástól szinte őrjöngő tömeg egy emberként zúgta-visszhangozta a vihar-tombolású választ, s mintha hóvihar süvítene át a termen, fehér zsebkendők százai lobogtak.

- Amikor Dean a színpadra lépett - mondta Claggett -, azt hitték: valami szalasztott őrült, amikor azonban távozott, mindenki azt mondta: arkangyal járt közöttünk.

Burlington, a kitűnő Burdette[31] otthona, szintén dombra épült; ez is igen takaros település; efelől semmi kétség; szép, virágzó város, huszonötezer lakossal, lázasan dolgozó gyárakkal; van itt szinte mindenféle üzem, ami csak elképzelhető. És felettébb józan életű város ez a Burlington - legalábbis most -, lévén hogy ennek érdekében igen célszerű rendelet volt készülőben; ez a rendelet megtiltja Iowa állam területén a víz kivételével mindenfajta emberkóstolta „bűnös italféleség" előállítását, kivitelét, behozatalát, vásárlását, eladását, kikölcsönzését, kölcsönvételét, lopását, ivását, szimatolását, bármiféle birtoklását, történjék az elkobzás, öröklés vagy bármi más révén, szándékoltan vagy véletlenül. Ezt az intézkedést az Egyesült Államokban minden józanul gondolkodó ember nagy tetszéssel fogadta; nem így azonban a tekintetes Bírói Testület.

Burlingtonban megtaláljuk egy intelligensen vezetett modern város minden vívmányát-áldását; beleértve még a tűzoltóságot is, amit például még egy olyan nagy városban, mint New Orleans, hiába keresnénk, ugyanakkor megvannak még a múlt muzeális emlékei is, mint például a párton kívüli választás rendszere.

Burlingtonban, mint a többi felsőfolyam menti városban is, lépten-nyomon a haladás egészséges levegőjét szívhatjuk magunkba, ami bizony kellemes orrcsiklandás. Nemrég épült meg éppen az Opera, ami ugyancsak kiáltó ellentétben áll más Burlington-méretű városok színháznak használt gyalázatos odúival.

---

[31] Burdette, Robert Jones (1844-1914) - baptista lelkész, Mark Twain korának divatos humoristája. - *Szerk.*

Muscatine-ban nem volt időnk partra szállni, de legalább nappal haladtunk el mellette hajónkkal. Sok-sok évvel ezelőtt itt is éltem egy ideig, de most a városra jóformán rá sem ismertem; messze „kinőtte” régi méreteit. Pedig én úgy ismertem, emlékezetemben úgy őriztem, mint valami kis zugot - amiről pedig manapság immáron szó sincs. Legelevenebb emlékem Muscatine-ról az a szalajtott őrült, aki egy vasárnap elkapott a mezőn, s egy hentes-késsel hadonászva megfenyegetett, hogy helyben feldarabol, hacsak - el nem ismerem őt a Sátán egyszülött fiának. Megpróbáltam kiegyezni vele valamiképpen, mondván: elismerem, hogy ő a díszes család egyetlen sarja, akivel találkozni szerencsém volt; ez azonban nem volt elég neki; félmegoldásokkal nem érhette be; ki kellett jelentenem, hogy ő a Sátán egyszülött fia - s hogy szavainak nagyobb nyomatékot adjon, már fente is a kést csizmája talpán. Nem láttam értelmét, hogy egy ilyen apróságból még valami komolyabb bajom származzon, így hát egy pillanat múlva már osztottam is a dologgal kapcsolatos felfogását, csak hogy mentsem a bőröm. Az ismeretlen ezután látogatóba indult kedves atyjához; s mivel azóta sem láttam, felteszem, ma is ott mulatja az időt.

S még valamire emlékszem Muscatine-ból - ez már kellemesebb emlék -, a nyári naplementékre. Innen s túl az óceánon sehol sem láttam még az ittenihez fogható napszálltákat. Mintha vásznuk lenne a széles, sima folyótükör, ráfestettek minden elképzelhető szín-álmot, szín-fantáziát, az opál márványos-finom erezetű légiességétől végigtobzódva az egész szín-skálán föl a vakító rőtig-karmazsinig, tűzvészükkel gyönyörködtetve s egyszersmind próbára téve a szemet. Meghitt, otthonos élmény volt egy-egy ilyen naplemente. A vidék pedig: az igazi „Napnyugat”; mert biztos vagyok benne, nincs a földnek olyan zuga, mely méltóbb lehetne erre a névre. Mondják, a napkelték is csodálatosak itt. Nem tudom.

A felső folyón

„... minden olyan csendes, olyan nyugalmas, mint egy álomország.”

Innen már egymást érik a nagyvárosok; s köztük is mindenütt: farmok végtelen sora, sehol egy tenyérnyi elhagyott hely. Hajónk óráról órára mélyebben hatol be a hatalmas, népes észak-nyugati vidékre, s ahogy haladunk előre, meglepetésünk és bánatunk is nőttön-nő. Mert ezek az emberek - vívmányaikkal, eredményeikkel - feltétlen tiszteletet érdemelnek. Független lelkű nép ez, kész önállóan irányítani sorsát, s erre méltó is, alkalmas is: mert művelt és felvilágosult; az emberek errefelé mind olvasnak, magukévá teszik a szellem legújabb java-eredményeit, vidékükön minden gyenge pontot megerősítenek iskolákkal, kollégiumokkal, könyvtárakkal, újságokkal; és törvénytisztelők is mind. Az ilyen emberek jövőjét igazán nem kell féltenünk. Maga a vidék, mondhatni, még csecsemőkorát éli, olyan friss, olyan új. De ha arra gondolunk, mi mindent produkált eddig is, hogy jóformán a „fogzáson” alig jutott túl, elképzelhetjük, mire viszi majd érett „fővel”, ereje teljében. Mondom, olyan új ez a vidék, hogy a külföldi utazók még csak nem is hallottak róla, minélfogva fel sem keresték. Hatvan évvel ezelőtt efféle utazók le- s fölhajóztak a folyón New Orleans és St. Louis között, aztán hazamentek szépen, s megírták könyveiket abban a szent hitben, hogy mindent láttak, amit a folyó völgyében látni érdemes. Vagy ahol egyáltalán csak valami látnivaló van. Talán hatan sem említik könyvükben, hogy a folyó felső szakaszán is állnak városok - egész egyszerűen azért, mert az az öt-hat utazó, aki felmerészkedett erre a vidékre, jóval korábban járt itt, mintsem ezeket a városokat akár csak megtervezték volna is. A legutolsó utazó (1878) szintén a régi jól bevált utat tette meg - nem is hallotta, hogy St. Louistól északra egyáltalán van valami.

Pedig - van. Méghozzá csodálatos vidék, büszke nagyvárosokkal, melyeket jóformán tegnap-előtt terveztek meg és - mondhatni - reggelre már álltak is. Se szeri, se száma az ezerötszáztól ötezer lelket számláló városoknak. Aztán ott van Muscatine: tízezer lakos; Winona: szintén tízezer; Moline: ugyancsak; Rock Island: tizenkétezer, La Crosse: tizenkétezer; Burlington: huszonötezer; Dubuque: huszonötezer; Davenport: harmincezer; St. Paul: ötvennyolcezer; Minneapolis: több mint hatvanezer lakossal.

A külföldi utazó még csak nem is hallott ezekről a városokról; könyveikben meg sem említik őket. Jóformán egy éjszaka nőttek ki a földből, míg az utazó aludt. Ez a vidék annyira újnak számít, hogy még én, a magam viszonylag fiatal korával is idősebb vagyok nála. Amikor én születtem, St. Paulnak három lakosa volt, Minneapolisnak pedig éppenséggel csak harmad-annyi. Minneapolis akkori „lakossága” két év múlva „kihalt”, meghalván azonban, hihetetlen szaporának bizonyult: negyven év alatt ötvenkilencezer kilencszázkilencvenkilenc fővel gyarapodott. Békák is megirigyelhetnék ezt a termékenységet.

Meg kell mondanom, hogy a fenti számadatok St. Paul és Minneapolis lakosságát illetően néhány hónaposak immár. E városok azóta is jelentősen gyarapodtak, növekedtek. Épp a minap olvastam egy újságcikket, mely szerint az előbbi lakosainak száma hetvenegyezer, az utóbbi hetvennyolcezer fő. Könyvem legfeljebb hat-hét hónap múlva kerül az olvasók kezébe, addigra már egyik számadat sem igen felel majd meg a valóságnak.

Láttuk Davenportot is - ugyancsak szép dombon épült város -, de ezt elmondhatjuk valamennyi itteni városról. Mind tetszetősen épült, tisztán-rendben tartott, szemet-szívet gyönyörködtető települések, és mind dombra épültek. Ezért a továbbiakban erre a körülményre nem is térünk ki majd. Az indiánok szerint Marquette és Joliet itt táborozott, a mostani Davenport helyén, 1673-ban. Százhetven évet kellett várni, hogy fehér ember újra tábort üssön itt - ez 1843-ban történt. Davenport harmincezres lakossága, mondhatni, az elmúlt harminc év alatt „gyűlt össze". Manapság több gyerek jár itt iskolába, mint ahány lakosa volt a helynek huszonhárom évvel ezelőtt. A folyó felső szakaszán megszokott mennyiségben találunk Davenportban is gyárakat, újságokat, tanintézeteket; s van itt még telefon, helyi távírda, elektromos riasztóberendezés, valamint csodálatos, fizetett tűzoltóság, mely hat szorgos-létrás századból áll és négy gőzmotoros fecskendővel rendelkezik; van azonkívül a városban harminc templom. Davenport kétszeres püspöki székhely: az episzkopálisoké meg a katolikusoké.

Davenporttal szemben terül el Rock Island virágzó városa, a Felső Zugok alatt. Hatalmas vasúti híd köti össze a két várost - egyike annak a tizenháromnak, amely a Mississippit és a kormányosokat „boldogítja" St. Louis és St. Paul között.

Rock Island három mérföld hosszú és két mérföld széles elragadó szigete az Egyesült Államok tulajdona, és az állam csodálatos parkká képezte ki, művésziesen kiaknázva és felfokozva természetadta szépségeit, gyönyörű erdőségein át sok-sok mérföldnyi utat vezetve. A sziget közepe táján a fák között tíz hatalmas, háromemeletes kőépületet pillantunk meg, melyek mindegyike vagy fél hektár területet foglal el. Ezek állami üzemek, s itt Rock Islanden fegyvergyár és arzenál is van.

Haladtunk a folyón felfelé - kétoldalt gyönyörű tájak mindenütt -, látványuk az egész Felső-Mississippin végigkísért -, elhagytuk Moline-t, ezt a nagy ipari központtá fejlődött várost; aztán Clinton és Lyons következett - fafeldolgozó központok; majd elértük Dubuque-ot, a gazdag érclelővidék városát. Igen jelentős például a kiterjedt ólombányászat. Dubuque-ban számtalan ipari létesítmény található, ezek közül is kiemelkedik a világhírű ekegyár. A keresztény világ valamennyi sarkából-zugából érkeznek ide megrendelések - legalábbis ezt állította a cég egyik ügynöke, akivel együtt utaztunk a hajón. Azt mondta:

- Mutasson nekem szántóföldeket akárhol a nap alatt, ahol csakugyan tudják, *hogyan* kell megművelni a földet, és ha nem a mi cégünk védjegyét találjuk az ott használt ekén, hát megeszem azt az ekét; és még csak Woostershyre-mártást se kérek hozzá, hogy ízletesebb legyen.

A folyamnak ez a része igen gazdag mindenféle indiántörténetekben és hagyományokban. Fekete Sólyom neve valamikor rettegett név volt errefelé; akárcsak lejjebb Keokuké. Pár mérföldnyire Dubuque alatt van a Tête de Mort - a Halálfej-szikla vagy Szirt -, amelynek tetejére a franciák még valamikor réges-régen felhajszoltak egy csapat indiánt, odalent elzárták az útjukat, s biztos halálra ítélték őket - az indiánok legfeljebb a halálnemet választhatták meg: éhen halnak-e inkább, vagy öngyilkosok lesznek, levetik magukat a mélybe. Fekete Sólyom élete vége felé felvette a fehér emberek szokásait, s amikor meghalt, keresztény módra temették el Des Moines közelében; az egészben csak annyi indián sajátságot őriztek meg, hogy bár keresztény emberhez illő katonaruhában temették el a főnököt, keresztény sétapálcával a kezében, nem feküdt, hanem *ült* a sírban. Régebben lovat is temettek mindig a főnökök mellé. Az, hogy a lovat sétapálcával helyettesítették, bizonyítja, hogy megszelídült a hajdan gőgös Fekete Sólyom: odaát már alázatosan gyalogszerrel készül továbbvándorolni.

Megfigyeltük, hogy Dubuque felett a Mississippi vize olajzöld - és a szép, „súlyos” víztömeg félig áttetszően villog, ha rásüt a nap. Persze, a víz sehol sem volt olyan tiszta, mint az év más szakaiban lenni szokott; mert most áradt épp a folyó, s ezért zavaros volt a víz az elmosott partok hordalékától.

A folyó partjait hatalmas sziklák szegélyezték fenségesen, gyönyörű látványt nyújtva formagazdagságukkal és ékes csipkeszegélyük finomságával. A meredek, zöldellő lejtők, melyek egészen a vízpartig futnak, összevissza töredezett, tornyos-bástyás sziklákból viselnek koronát; végtelenül gazdag színárnyalatokkal gyönyörködtetnek a kőszegélyek - legtöbbjük mélybarna és tompazöld, de más színek is erezik a hátteret. Lent pedig ott kanyarog a csillogó tükrű folyó, kanyarokkal tűzdelve itt-ott, sodrát meg-megszakítják, ezüstös csatornákra bontják erdős-bozótos szigetecskék; a távolból odalátszik egy-egy alvó kis település, némelyikük hegyfokra épült; csendesen sikló tutajok úsznak a tömör falú erdők árnyékában; fehér gőzhajók tűnnek el a kanyarok és a partfokok mögött. S minden olyan csendes, olyan nyugalmas, mint egy álomország, mintha nem lenne benne semmi evilági - semmi bosszantó, semmi zavaró.

Legalábbis mindaddig, míg a szentségtörő vonat fel nem dübörög - ahogy pedig mostanában mindenütt feldübörög, megtöri az áhítatos szent csendet kísérteties huhogásával-pöfékelésével, kerekeinek mennydörgésével-csattogásával -, s az ember egyszeriben visszazökken „e világ” legközepére, és mindjárt mulatságunk is van vele: mert óhatatlanul eszünkbe jut, hogy ez az a valami, amelynek részvényei mindig esnek, ha megvesszük, emelkednek viszont, mihelyt eladjuk őket. Beleborzongok, ha eszembe jut: egyszer majdnem nem adtam túl az összes részvényemen. Borzasztó dolog lehet egyébként, ha valakinek egy egész *vasút* van a gondjaira bízva.

St. Louistól St. Paulig tartó nyolcszáz mérföldes utunkon majdnem mindig láttunk a hajó fedélzetéről egy-egy mozdonyt. A vasutak egyébként igencsak háttérbe szorították a gőzhajóforgalmat. A hajókönyvelő egy gőzhajótársaság alkalmazottja volt, még mielőtt a vasutakat kiépítették volna. Abban az időben a népesség olyan hihetetlenül megnőtt, s oly nagy volt egyben a teherforgalom is, hogy a gőzösök nem tudtak eleget tenni a befogadóképességüket messze meghaladó kívánalmaknak, minél fogva a kapitányok igen nagy urak voltak, dölyfösek is - „kivagyiak”, ahogy Remus bácsi mondaná. A könyvelő ekképp jellemezte röviden a hajdan volt és a mai idők közötti különbséget:

- Akkoriban: a hajó kikötött - a kapitány fönn a parancsnoki hídon állt szálegyenesen vagy pöffeszkedve - mintha karót nyelt volna; kezén elegáns kesztyű, a fején hetyke sapka, a haja hátul elválasztva. A parton álló ember meg alázatosan levette a kalapját, s így szólt:

- Huszonnyolc tonna gabonám volna, kapitány úr - nagyon hálás lennék, ha elvinné.

Mire a kapitány:

- Két tonna jöhet - s még csak tekintetre sem méltatja a parti embert.

Ma viszont a kapitány veszi le ócska sapkáját, ő mosolyog barátságosan körbe-körbe, fülig szaladó szájjal, úgy hajlong, mint aki nemcsak karót nem nyelt, de semmi más „merevítőléc” sincs benne, s ekképp szól:

- Ó, mennyire örülök, hogy látom, kedves Smith! Pompás színben van. Évek óta nem volt ilyen jó színben, mondhatom - nohát, mit hoztunk, mit hoztunk?

- Semmiccse - mondja Smith; és még a kalapját sem billenti meg, már hátat is fordít a kapitánynak, megy, s valaki mással elegyedik szóba.

Hát bizony nyolc éve még a kapitány volt az úr; de fordult a kocka, és most Smithen a sor. Nyolc évvel ezelőtt a gőzösök minden kabinja tele volt, az emberek úgy szorongtak a fedélközben, mint a heringek; a hajófenékben is volt mindig egy rakományra való aratómunkás meg bevándorló ráadásul. Ahhoz, hogy valaki első osztályú kabint kapjon, legalább tizenhat mezős nemesi címert és négyszáz éves családfát kellett bizonyítania, vagy - jóba kellett lennie a négerrel, aki a kapitány cipőjét fényesíti. Mindez azonban másképp van ma már; fönt tömérdek kabin, odalent egy szál aratómunkás, annyi se - manapság már kévekötő-aratógépekkel dolgoznak, és nem kellenek aratók; a munkásoknak is máshol kellett szerencsét próbálniuk - de oda már nem hajóval mentek, hanem vonaton.

Hatalmas rönkök-tutajok úsztak lefelé a folyónak ezen a szakaszán - de már ez a kép sem volt olyan ráérős, kedélyes, mint a régi időkben; mert hova lett róluk a tréfáskedvű, szilaj, danolászó, részegeskedő, táncoló-hujángató csirkefogók népe! Nem, nem, ma már modern lapátkerekes hajó viszi sebesen a szállítmányt, maguk a kis faúsztatók meg józan, üzleties kisemberek, ha rájuk néz az ember, még csak véletlenül se keverné gyanúba őket semmiféle romantikával.

Egy sötét éjszaka, persze villanyfény segítségével, szűk, bonyolult csatornarendszeren kígyóztunk át, szigetek között. Mögöttünk egyetlen tömör fal volt a sötétség - előttünk kicsi, kanyargó vízfelület csillogott csak mindig, sűrű lombbal szegélyezve kétfelől, az ágak végigsöpörték a hajó oldalát; s a villanyfényben minden egyes levelet, minden pici hullámot olyan jól láthattunk - s olyan természetes színekben -, mintha nem is éjszaka lenne, hanem fokozott fényű nappal. Különös, megdöbbentő látvány volt ez, elragadóan szép.

Elhagytuk Prairie de Chient, Marquette atya egy másik táborhelyét; aztán néhány órás út - és változatos, gyönyörű tájak - után La Crosse-ba érkeztünk. Tizenkét-tizenháromezer lakosú város La Crosse, utcáin villanyvilágítás, épülettömbjei méltóságteljesek, építészetileg is szépek, mutatósak - akármelyik városnak díszére válnának. Egyszóval finom hely, nagyon örültünk hát, hogy eltölthetünk itt egy órácskát, s bár az eső a kelleténél jobban szakadt, időnket városnézésre fordítottuk.

Legendák és tájképek

„Ki merészelhette ellopni tőlem a wampumot?”

Felszálltak néhányan La Crosse-ban; az új utasok között volt egy idősebb úr is, aki még az első telepesekkel érkezett ide, észak-nyugatra, s ekképpen a környék minden zugát jól ismerte. S - talán ez megbocsátható - büszke is volt mindenre. Így szólt:

- A folyónak ezen a szakaszán, föl egészen St. Paulig, olyan szép tájakat lát majd, amelyek mellett a Hudson legszebb vidékei is elbújhatnak. Itt van például a Királynő Sziklája - hétszáz láb magas, olyan impozáns látnivaló, hogy párját ritkítja; aztán Trampeleau szigete, melyhez fogható sziget egész Amerikában nincs még egy, azt hiszem: ugyanis az egész sziget egyetlen óriási hegység, meredek sziklafalakkal, azonkívül tele tömérdek indián hagyománnyal és - valamikor tele volt csörgőkígyóval; ha napkeltekor látja, hát azt a képet soha el nem felejti. Winona felett gyönyörű prérik húzódnak, aztán következik az Ezer Sziget vidéke, amelynél szebb megint csak nincs. Hogy zöld-e? Hát olyan sűrű zöld lombozat nincs másutt a földön; mintha ezernyi plüsspárna úszna egy - tükör felületén, már ha a víz csendes éppen; s ott vannak kétoldalt a hatalmas sziklaszirtek - fűrész-csipkések, összevissza töredezett sötétek -, ennél szebb keret el se képzelhető, kell ugyanis mindig az alkalmas háttér, a mutatós keret, amelyből egy-egy gyönyörű kép kiugorhat.

Az öregúr elmesélt ezek után néhány indián legendát - egyikük sem volt valami jeles história.

Kis történelmi kitérője után visszakanyarodott újra a táj szépségeihez; részletesen leírt minden nevezetességet az Ezer Sziget vidékétől fel egészen St. Paulig; nevén nevezve mindent, méghozzá olyan könnyedén, olyan elegánsan, olyan magabiztos és közvetlen modorban, meg-megtűzdelve mondókáját egy-egy „több tonnás” szóval, de ezeket is annyira a kisujjából rázta ki szemmel láthatóan, mintha csak azt akarná mondani: „Hát ez is valami?” „Ennél egy-szerűbb dolog aztán nincs is a világon” - S a nagy szakértelemről tanúskodó pillanatokban még arra is ügyelt, hogy ékesszólásával elkápráztasson minket; úgyhogy én már-már arra kezdtem gyanakodni, hogy...

De hagyjuk most az én gyanúimat. Hallgassuk inkább, mit mesélt az öregúr:

- Tíz mérfölddel Winona felett Fountain Cityhez érkezünk; ez a helység ott fészkel meredek szirtek tövén, melyek jupiteri dölyffel szökkennek a kéklő magas égbe, így lubickolnak a szűzi tiszta légben, melyet legfeljebb ha az angyalok szárnya szelt eleddig.

- Aztán ezüst hullámokon siklunk tova, tizenkét mérföldön át, körülöttünk a Természet szépséges, bámulatra méltó remekei csalják ki a csodálat örömujjongását szívünkből; így érjük el a hatszáz láb magas Mount Vernont, tetején láthatók még a hajdani pompás fogadó romjai, felhők kavargásába veszve, szédítő magasságban - utolsó maradványaiként az egykor virágzó Mount Vernon városának, mely egykor virágzó település volt, most azonban elhagyott és kihalt.

- S utunk vezet tovább. Repülünk - el a Kemény-szikla alatt: hatszáz láb magas sziklatömb; aztán mielőtt kikötnénk Minnieskánál, figyelmünket egy meglepő formájú hegyfok ragadja meg - ötszáz láb magas, igazi sziklapiramis. Kúp alakja - oldalán körül sűrű erdő - és hegyes süvegcsúcsa láttán a bámuló szem a Természet keze művének adózik hódolattal. Meredek csúcsáról pompás kilátás nyílik; erdőségekre, folyókra, sziklákra, dombokra és völgyekre

látunk, sok-sokmérföldnyi messzeségbe. S képzelhető-e gyönyörűbb folyami panoráma, mint ha e völgy legmagasabb pontjáról tekintünk alá erre az elragadóan szép vidékre? Isten és a természet e fenséges alkotásának ősi vadsága és áhítatos csendje a rajongó bámulat és megilletődés érzését kelti fel az ember szívében, s bármerre nézzen is szemünk, örökszép emlék marad, amit lát.

- Ezután érkezünk el a két Oroszlánfejhez; a Természet, a legnagyobb szobrász keze faragta őket, ékesíteni és uralni a szépséges folyószakaszt; majd a folyó újra kiszélesedik, s a völgy legszebb panorámája tárul hirtelen szemünk elé: hatalmas hegyek, mindenütt zöldellő erdőségekkel borítva, hatalmas síkságok, ölükben ringatva a gyönyörű Wabashát, a Gyógyvizek Városát, ahol a Bright-kór könyörtelen ellensége buzog a földből; s ott a Pepin-tó, a természet páratlan remeke - mindez együtt olyan kép, melyet akár hosszú órákon át is nézhet-bámulhat az utazó, anélkül hogy betelne, vagy egyáltalán valamikor is betelhetne vele.

- Így siklunk tovább; két hatalmas sziklát pillantunk meg utunkon: a méltóságteljes Cukorsüveget és a törékeny-finom Leány-sziklát - mely utóbbival kapcsolatban afféle romantikus legendák keringenek, hogy a szikla - énekel; s ha alkonyatkor egy-egy könnyű fatörzsből vájt *canoe* a közelébe suhan, az ábrándos evezős úgy véli: a réges-rég halott Winona, indián dalok és regék kedves alakjának énekét hallja.

- Majd Frontenacót pillantjuk meg utunkon, gyönyörű nyári pihenőhely az elcsigázott turisták számára; ezután érjük el a szépen gyarapodó Red Winget, majd a Gyémánt-szikla, fenségesen, magányosan szökik az égbe - felejthetetlen látvány; jön Prescott és St. Croix, s ekkor máris St. Paul dómjainak és templomainak tornyai magasodnak fel szemünk előtt hatalmasan; megérkezünk Észak ifjú óriásához; hétmérföldes léptekkel halad ez a város a fejlődés útján, a legmagasabb rendű, a legmodernebb civilizáció zászlóvivőjeként, a sikeres kereskedelmi vállalkozások tomahawkjával törve dicsőséges utat magának, a keresztény kultúra csatakiáltásait hallatva, leszakítva s övére tűzve a restség és a babona nyomorú skalpjait, fegyverei gőzekék s tanintézetek - miközben körülötte még javában terjeng a sivár bűn, tudatlanság, nyomor törvényen kívüli dudva-fattya; s önmaga is kénytelen börtönrácshoz, akasztófához, őrtornyokhoz segítségül folyamodni, mert bár...

- Nem volt maga véletlenül képmutogató?

- De igen, hajdan dolgoztam ilyen minőségben.

Korábbi gyanúm beigazolódott hát.

- És mostanában? Már abbahagyta?

- Nem; de a panoráma-mutogatás csak az őszi szezonban indul el. Jelenleg annak a turista kézikönyvnek az anyaggyűjtő munkálataiban veszek részt, melyet a St. Louis-St. Paul Postagőzös Társaság készül kiadni még a nyáron az e vonalon utazók jobb tájékoztatása végett.

Az imént a Leány-szikláról beszélt, megemlítvén a rég halott Winonát, indián dalok és regék kedves alakját. Ő lenne a szikla leánya? Nincs valami legenda ezzel kapcsolatban?

- Ó, hogyne lenne, méghozzá nagyon tragikus és szomorú história. Talán ez az összes Mississippi-legenda leghíresebbike és legszomorúbbika.

Megkértük, mondja el. Minden különösebb zökkenő nélkül váltott át a társalgó hangnemből az iménti leckefelmondó stílusra, s a következőket darálta el:

- Kevéssel Lake City felett találjuk a Leány-sziklának nevezett híres szirtet, mely nemcsak festőiségével tűnik ki, hanem romantikus báj övezi ama történet okán is, melytől nevét nyerte. Nem sok évvel ezelőtt a sziú indiánok kedvelt tartózkodási helye volt ez a szikla, lévén hogy a vidék igen pompás lehetőséget kínál halászatra-vadászatra; jóformán mindig tanyáztak itt

nagy számban sziúk. Az itt táborozó családok egyike a Wabasha törzshöz tartozott. We-no-na (elsőszülött): így hívták azt a leányt, aki örök hűséget esküdött a vele egy törzshöz tartozó kedvesének. A szigorú szülők azonban másnak ígérték már a leányt, egy híres harcosnak méghozzá, és hajthatatlanok voltak a házasságot illetően. We-no-na nagy bánatára már az esküvő napját is kitűzték. A leány úgy tett, mint aki beletörődik akaratukba, elment hát együtt a család a nagy sziklához, hogy virágot szedjenek az ünnepi alkalomra. Ahogy közeledtek We-no-na hirtelen előreszaladt, fel a szikla tetejére, kiállt a peremére, s onnan vetette a szemére szüleinek - akik a szikla tövében álltak - kegyetlenségüket, azzal halotti dalt dalolva levetette magát a mélybe, és halálra zúzta őket odalent.

- Kiket zúzott halálra? A szüleit?

- Igen.

- Nohát, eléggé tragikus eset, csakugyan. S mi több, olyan csattanóval a végén, amire igazán nem számítottam. A szokásos indián legendákon messze túltesz ez a pompás történet. Mert van vagy ötven szerelmes sziklája a Mississippi-völgynek, ahonnan a csalódott indián leány mindannyiszor leugrik ugyan, de ez az egyetlen ugrás, amely mindenki örömére, az igazság diadalával végződik. S mondja csak, mi történt magával Winonával?

- Nohát, ő is alaposan összezúzta-potyolta magát, de volt még annyi ereje, hogy eltűnjön, még mielőtt a hatóság kiszállt volna a tetthelyre. Azt mesélik róla továbbá, hogy megkereste igaz szerelmét, egybe is keltek, s kettesben mentek el aztán valami messzi vidékre, ahol boldogan éltek mindhalálig; a lány nemes lelkét még szelídebbre, merengőbbre formálta a regényes baleset, melynek eredményeképpen oly hamar kellett mindörökre elveszítenie az anyai szeretet édes vezércsillagát, s az apai kar védelmező ölelését, amely kiszolgáltatta őt egy szál egyedül a szigorú világ hideg-rideg jótékonyságának.

Örömmel vettem, hogy idegenvezetőnk a továbbiakban is részletesen ismertette a táj szépségeit, így legalább kiegészíthettem azt a mind töredékesebb, homályosabb képet, melytől a leszálló éj végül teljesen megfosztott volna.

Mint az öregúr mondotta, a vidék tele van indián legendákkal és hagyományokkal. Megjegyeztem azonban, hogy szép, szép, mindenki megemlíti ezt a tényt, de aztán - mikor a kíváncsi utazónak már csorog a nyála - nem következik folytatás. Mi ennek az oka? Mert az a benyomás támad, hogy ezek a mesék tele vannak eseményekkel és képzelőerővel - de a kellemes benyomás azonnal eltűnne, ha a mesét elmondanák. Említettem neki egyet s mást a saját gyűjtésemből, s ő is elismerte: gyengécske dolgok, rettentő zagyvaságok valóban. Bátorkodtam megjegyezni ezek után még azt is, hogy azok a történetek, amelyeket ő előadott, ugyancsak ebbe a nembe tartoznak, Winona csodálatra méltó históriájának kivételével. Ezt is elismerte, hozzáfűzte azonban, hogy ha előkeríteném Mr. Schoolcraft ötven évvel ezelőtt kiadott és ma bizonyára már kaphatatlan könyvét, abban találnék olyan indián regéket, amelyekből korántsem hiányzik a cselekmény és a képzelőerő; s hogy a *Hiawatha* meséi is ebből a fajtából valók, s nemkülönben Mr. Schoolcraft könyvéből származnak; s hogy voltak még más egyebek is abban a könyvben, melyekből Mr. Longfellow bízvást remek verset gyárthatott volna. Ott van például „A halhatatlan fej” legendája. Ő maga, mondotta az öregúr, nem tudná kapásból elmondani, mert számos részletére már csak homályosan emlékszik, azt azonban ajánlja nekem, hogy keressem meg a történetet, mert ha elolvasom, bizonyára jobb véleménnyel leszek az indián képzeletvilágról. Elmondta továbbá, hogy azoknak a regéknek nagy része, melyeket a könyv tartalmaz, még közszájon forogtak a folyó e vidékén élő indiánok között, amikor ő annak idején először járt errefelé, s hogy Schoolcraft könyvének munkatársai egyenesen az indián szájhagyomány nyomán jegyezték fel a dolgokat, s így is írták meg azután, önkényes toldás-foldások nélkül.

Felkutattam a könyvet. S csakugyan: öreg barátunknak igaza volt. Vannak benne legendák, melyek állítását mindenképpen igazolják. Kettőt közülük magam is bemutatnék: az egyik „A halhatatlan fej”, a másik pedig a „Peboan és Seegwun, avagy az Évszakok Allegóriája”. Ez utóbbi szerepel a *Hiawathában*; érdemes elolvasni azonban eredeti formájában is, ha másért nem, hát hogy lássuk, milyen nagy hatást képes elérni az igazi költészet bármiféle poétái eszköz - mérték és rím - ékítménye nélkül is:

PEBOAN ÉS SEEGWUN

Egy öregember egyedül üldögélt kunyhójában a befagyott folyó partján. Vége felé járt a tél, s az öreg tüze alig pislákolt már. Ő maga nagyon-nagyon vénnek és magányosnak érezte magát. Haja hófehér volt már hajlott korától, minden tagja reszketett. Így múltak magányosan a napok, s az öregember nem hallott mást, csak a vihar zúgását, ahogy a szél söpörte maga előtt a frissen lehullott fehér porhavat.

Egy nap, amikor tüze éppen haldoklott már, szép szál fiatalember lépett kunyhójába. Arcát pirosasra színezte az ifjú vér, szemében lelkesedés csillogott, ajka körül mosoly játszott. Lépte könnyű volt, ruganyos. Homlokát, akár a harcosokét, a fejdísz fűből font koszorúja övezte, kezében virágcsokor.

- Ó, édes fiam - mondta az öregember -, boldog vagyok, hogy látlak. Gyere be. Gyere csak, mondd el kalandjaidat, mondd el, miféle messze-furcsa országokban jártál. Maradj itt éjszakára. Én is elbeszélem neked vitézi tetteim, hódításaim, amit még tudok. Te is ekképp tegyél majd, s meglásd, kellemesen telik az idő.

Előhúzott ekkor az öregember a zsákjából egy érdekes faragású, réges-régi pipát, megtöltötte dohánnyal, hozzákevert még, hogy enyhítse-édesítse, mindenféle levelet, s vendégének nyújtotta. Ahogy ezzel a szertartással elkészült, beszélni kezdett.

- Kifújom a levegőt orromon-számon - mondta az öregember -, és a folyó már moccanatlan áll. A víz megmerevedik, s olyan kemény lesz, mint a kő.

- Ahova én odalehelek - mondta a fiatalember -, virágok szökkennek elő a puszta földből.

- Megrázom fürtjeim - folytatta az öregember -, és a vidéket hó bontja. A levelek parancsomra lehullnak a fákról, lélegzetem tovasodorja őket. A madarak felkerekednek a vizekről, és messzi földre repülnek. Az állatok elrejtőznek leheletem elől, s maga a föld is olyan rideg-kemény lesz, akár a kovakő.

- Ha én megrázom tincseim - mondta erre a fiatalember -, langyos eső paskolja záporával a földet. A növények kidugják fejüket a rögből, akár az örömtől csillogó gyermekszemek, olyan mindegyik. Szavam visszahívja a madarakat. Lélegzetem melegére fölengednek a folyók. Zene csendül a ligeten, amerre csak járok, a természet újra él.

Nemsokára felbukkant az ég peremén a nap. Kellemes meleg árasztott el mindent. Az öregember nyelve néma lett. A kunyhó tetején dalba kezdett a barázdabillegető és a vörös-begy, odakint, a küszöbön túl egyszerre csak felhangzott a folyó meghitt mormolása-surrogása, a tavaszi szél pedig füvek-virágok illatát hozta.

A nappali fényben a fiatalember felismerte végre, ki is volt vendéglátója. Ránézett, hát Peboan rideg vonásait fedezte fel az öregember arcán. Jégapó szeméből patakok fakadtak. Ahogy árjuk duzzadt, duzzadt, az öreg is egyre kisebb lett, s hamarosan teljesen elolvadt. Semmi sem maradt utána a kunyhó tűzhelye mellett, csak a *miskodeed,* ez a piciny, rózsaszínnel csíkozott fehér virág, valamennyi északon nyíló növény legelső tavaszi hírnöke.

„A halhatatlan fej” eléggé hosszú történet, a tömörség hiányáért azonban bőségesen kárpótol a sok bizarr fordulat, a tündérmesébe illő csodák, a rengeteg esemény, a cselekmény sodrása.

A HALHATATLAN FEJ

Valahol Észak elhagyatott tájain, elhagyatott vidékén élt egy férfi a húgával; soha eleven embert nem látott még egyikük sem. A férfinak ritkán volt - ha ugyan volt - oka, hogy elmenjen hazulról, mert ha eleségre volt szüksége, alig pár lépést kellett csak megtennie, s nem messze a házuktól, egy bizonyos helyen, hegyükkel lefelé földbe szúrta nyilait. Aztán megmondta mindig a húgának, hol vannak a nyílvesszők, az meg elindult reggelente, hogy megkeresse őket; s a lány minden alkalommal egy-egy szarvast talált valamennyi nyílhegyen: pont a szívüket járta át a vas. Egyebet se kellett tennie, hazavonszolni csak a zsákmányt, elkészíteni a húsból az ízletes ételt. Így éltek, mígnem asszonnyá serdült a lány, s akkor a bátyja, akit Iamónak hívtak, így szólott hozzá:

- Húgom, közeledik az idő, amikor majd megbetegszel. Hallgass rám. Ha nem fogadod meg tanácsomat, talán még halálomat is okozhatod. Fogd a tűzszerszámainkat. Menj el velük, s kunyhónktól távolabb eső helyen építs magadnak külön tűzhelyet. Ha eleségre lesz szükséged, megmondom mindig, hol találsz. Mert magadnak kell főznöd ezután, és én is magamnak fogok főzni. Ha beteg leszel, ne közeledj kunyhómhoz, se az általad használt edényeket ne hozd el. Szokd meg, hogy mindig a tüsződben legyen, ami kellhet, mert nem tudhatod, mikor jön el az időd. Ami pedig engem illet, majd én is megleszek valahogy.

Húga megfogadta, hogy engedelmesen követni fogja a tanácsokat.

Nem sokkal ezután Iamónak el kellett mennie otthonról. A lány egyedül volt a kunyhóban, haját fésülgette. Letette a tüszőjét, hogy ne akadályozza a fésülködésben; és akkor bekövetkezett az, amiről a bátyja az imént beszélt. A lány kirohant a házból, sietségében azonban megfeledkezett a tüszőről. Visszatérni félt, így álldogált tehát egy darabig tanácstalanul. Végül úgy határozott, hogy mégiscsak visszamegy a házban felejtett holmiért. „Hiszen - gondolta -, a bátyám nincs otthon, és amúgy se maradok egy pillanatnál tovább.” Hát visszament. Éppen csak felkapta a tüszőt, s már rohant volna kifelé, amikor megpillantotta bátyját, közeledőfélben. A férfi azonnal megértette, mi történt.

- Ó - mondta -, hát nem a lelkedre kötöttem, hogy vigyázz? Most aztán megöltél.

A lány indult volna már tovább, bátyja azonban azt mondta neki:

- Mit akarsz még? Ami történt, megtörtént. Gyere vissza, és lakj, ahol eddig laktál. De mi lesz belőled? Hiszen megöltél.

Akkor a férfi levetette vadászruháját, letette fegyvereit, s hamarosan mindkét lába feketedni kezdett, úgyhogy a végén mozdulni sem tudott. De azért csak tovább magyarázta a húgának, hol helyezze el a nyilakat, hogy legyen mindig elesége. Az üszkösödés mind jobban terjedt, elérte már az első bordát; akkor azt mondta Iamo:

- Húgom, halálom közeledik. Úgy kell cselekedned, ahogy mondom neked. Látod, ugye, ott az orvosságos zacskóm, s hozzákötve a harci bárdom. A zacskó tartalmazza valamennyi orvosszeremet, benne vannak harci tollaim, festékeim. Mihelyt az üszkösödés a mellkasomig ér, fogd a harci bárdot: meglátod, jó éles. Nohát, fogd, és csapd le vele a fejem. Ha így elválasztottad majd a testemtől, helyezd nyakkal lefelé a zacskóba, melyet előbb ki kell nyitnod az egyik végén. Aztán akaszd vissza az orvosságos zacskót oda, ahol eddig is lógott. El ne feledkezz íjamról s nyilaimról. Egy nyílvesszőt vegyél ki közülük, hogy legyen mivel eleséget

szerezned. A többit kösd be ugyancsak a zsákba, s ha fölakasztod, vigyázz, úgy lógjon, hogy én az ajtó felé forduljak. Néha-néha szólok is majd hozzád, de persze csak nagy ritkán.

A lány megint megígérte, hogy engedelmes lesz. Nemsokára az üszkösödés csakugyan fölért Iamo melléig.

- Most hát - mondta akkor a férfi -, fogd a bárdot, és vágd le a fejem.

A lány félt nagyon, bátyja biztatta, hogy csak szedje össze a bátorságát.

- *Sújts!* - mondta aztán, és mosolygott.

A lány összeszedte minden bátorságát, és egy csapással levágta bátyja fejét.

- Most pedig - szólt aztán a fej - tegyél oda, ahová kértem.

A lány reszketve engedelmeskedett a felszólításnak. És a fej mintha élt volna tovább, ugyanúgy nézgelődött a házban, mint azelőtt, ugyanúgy rendelkezett, megmondta a lánynak, hova menjen, hogy mindenféle állatokat elejthessen, melyek húsára szüksége van éppen. Egy nap pedig így szólott a fej:

- Nem messze az idő, amikor megszabadulok jelenlegi állapotomból, és sok gonosz szenvedésen kell majd keresztülmennem. De így akarja a nagy Manito, s nekem türelmesen kell viselnem sorsomat.

És most búcsúzzunk el egy időre a fejtől.

Volt az ország egy bizonyos részén egy falu, ahol igen népes és harcias indián törzs élt. Volt ebben a faluban egy család: tíz fiatal férfi - tíz fivér. Annak az évnek a tavaszán a legifjabbik fivér feketére mázolta arcát, és böjtölt. Álmai sok széppel-jóval kecsegtették. Befejezvén a böjtölést, éjszaka nagy titokban felkereste fivéreit; a faluban senki se sejtse, hova-merre indulnak. Hallották ugyan dob-zajukat, az azonban megszokott dolog volt. Befejezvén a szokásos formaságokat, a legkisebb fiú elmondta, milyen kedvező álmokat látott, s harci ösvényre hívta bátyjait. A fivérek mind készek voltak a dologra. A harmadik, legidősebb testvér, akit kezdettől fogva furcsa szokásairól ismertek, mihelyt öccse elhallgatott, azonmód előkapta harci bárdját, és felugrott.

- Igen - mondta -, megyek, és így bánok el majd ellenségeimmel!

Azzal belevágta a bárdot a kunyhó közepét támasztó vastag cölöpbe, s csatakiáltást hallatott.

A többiek ekképp csitították nyomban:

- Csak lassan, lassan, Mudjikewis, ha más házában vagy!

Így hát Mudjikewis leült. Majd előkerült a harci dob, elénekelték dalaikat, és lakomával fejezték be a tanácskozást. A legifjabbik megkérte őket, még asszonyaiknak se említsék szándékukat, hanem a legnagyobb titokban készülődjenek az induláshoz. Mind megígérték, hogy úgy tesznek, s Mudjikewis fogadkozott a legjobban.

Közeledett az indulás ideje. Megállapodtak, hogy egy adott éjszakán gyülekeznek, és indulnak is nyomban. Otthon Mudjikewis hangos szóval kérte mokasszinját. Felesége többször is megkérdezte, minek az.

- Hiszen jó, ami a lábadon van, nem? - kérdezte az asszony.

- Csak gyorsan, gyorsan - felelte Mudjikewis -, tudnod kell, harci kalandra indulunk.

Így hát elárulta a titkot. Éjszaka aztán találkoztak mindnyájan, s el is indultak nyomban. Hó borította a földet, így hát egész éjszaka úton voltak; siettek, nehogy a nyomukba eredjen valaki. Amikor pitymallott, vezérük fölvett egy marék havat, golyóvá gyúrta, fölhajította az ég felé, és így szólt:

- Lám csak, álmomban is ekképpen láttam, hogy havazik, és senki sem követheti nyomomat. - S azt mondta bátyjainak, haladjanak egymás közelében, jó szorosan, nehogy valamelyikük lemaradjon; mert a hó nagyon sűrű pelyhekben kezdett hullani. S bár nagyon szorosan haladtak, még így is alig-alig látta egyik a másikat. És a hó egész nap, egész éjjel esett, úgyhogy lehetetlen volt követni a nyomukat.

Így mentek már napok óta, és mindig Mudjikewis zárta a sort. Egy nap hirtelen előre rohant, harsány *saw-saw-quan*-t[32] hallatott, azzal harci bárdját belevágta egy fába, úgy kettéhasítván a törzsét, mint a villám.

- Testvéreim - mondta -, így bánok el majd azzal, akivel harcolnom kell.

A vezér így válaszolt:

- Csak lassan a testtel, Mudjikewis, az, aki ellen én vezetlek téged, nem lesz ám ilyen könnyű ellenfél!

Mudjikewis erre megint lemaradt, és ekképp tűnődött magában: „Ejha! Ejha! Ugyan ki lehet az, aki ellen megyünk?" Majd félni kezdett és elhallgatott. Így mentek napokon át, míg végre hatalmas síkságra nem értek, melynek szélén körös-körül emberi csontvázak fehérlettek a napon. Így szólt ekkor a vezér:

- Ezek mind az előttünk jártak csontjai. Mert közülük még senki se tért vissza élve, hogy elmondhassa szomorú sorsát.

Mudjikewist újra nyugtalanság fogta el, előrerohant, hangos csatakiáltást hallatván. Nekirontott egy földből kiálló hatalmas sziklának, és bárdjával szilánkokra hasogatta.

- Nézzétek testvéreim - mondta -, így bánok el majd azzal is, akivel meg kell küzdenem.

- Csak várj, te, csak várj - mondta neki ismét a vezér -, aki ellen én vezetlek benneteket, erősebb és hatalmasabb, mint ez a szikla.

Mudjikewis megint töprengve húzódott félre, ekképpen szólván magában: „Nohát, végtére is igazán kíváncsi lennék, ki ellen is megyünk?" És igencsak félni kezdett.

Mentek tovább, s mindenütt az előttük járt harcosok földi maradványai között, ezek is mind ugyanoda igyekeztek, ahova ők, s néhányan, visszaúton, egészen addig jutottak, ahol most az első csontok hevertek - tovább egy sem. Végül aztán elérkeztek egy jókora dombra, ahonnan megpillantották, méghozzá nagyon jól, az egyik távoli hegyen alvó óriás medvét.

Egyelőre még igen messze jártak tőle, de az állat olyan hatalmas volt, hogy innen is jól láthatták.

- Nohát - mondta a vezérük -, ott látjátok azt, aki ellen vezetlek benneteket; és most jön csak a neheze, mert akivel meg kell küzdenünk: mishemokwa és manito. És nála van az, amire mi oly sóvárogva vágyunk (vagyis: a wampum); melynek megszerzéséért az a sok-sok harcos, akinek csontjait láttuk, mind életét adta már. De ne féljetek; viselkedjetek férfihoz méltóan. Álmában lepjük meg őt.

---

[32] *Saw-saw-quan* - csatakiáltás.

A vezér ekkor előre ment, s megfogta az örvet az állat nyakán.

- Ez az - mondta -, amit meg kell szereznünk. Ebben van a wampum.

Akkor felszólították a legidősebbet, próbálja meg keresztülhúzni az örvet a medve fején; az állat aludni látszott, s a legkevésbé sem zavarta, hogy valaki meg akarja szerezni az örvét. De a fivérek minden igyekezete hiábavaló volt, míg csak a második legkisebbre nem került a sor. Megpróbálta, mozdult is a nyakörv, de csak nem tudta keresztülhúzni egészen az állat fején ő sem. Ekkor jött a legeslegkisebb, a vezér, ő is nekifohászkodott, és - sikerült neki. Az örvét akkor a legidősebb fivér nyakába helyezték, a vezér pedig azt mondta:

- És most meneküljünk! - Azzal futásnak eredtek.

Ha az egyikük elfáradt netán a súlyos teher cipelésében, segített neki a másik Így rohantak lélekszakadva, és túl jártak már az első csonthalmokon is, messze túl, mikor hátranézve látták, hogy a szörnyeteg feltápászkodik. Felállt, s ott toporgott egy darabig, míg észrevette, hogy a wampum eltűnt. Abban a pillanatban már hallották is szörnyűséges üvöltését, mely távoli mennydörgésként betöltötte lassan az eget; hallották a hangját, amint így szól:

- Ki merészelhette ellopni tőlem a wampumot? Nincs olyan zuga a földnek, ahol meg ne találnám! - S azzal elindult lefelé a hegyről, hogy üldözőbe vegye a tolvajt.

A föld pedig minden lépésébe belerengett.

Az óriás medve hamarosan megközelíthette a fivéreket. Ők azonban nem dobták el az örvét, egymásnak adták, egymást bátorították.

- Fivéreim - mondta a vezér -, nem álmodott-e még valamelyitek böjtölés közben egy jó szellemről, aki megvéd s megszabadít? - Halálos csend támadt a szavak nyomán. - Nohát - mondta a vezér -, böjtölvén azt álmodtam, hogy halálos veszedelemben forgok, mikor hirtelen megpillantottam egy kis kunyhót, s a kéményéből füst szállt az égre. Öreg harcos lakott ebben a kis kunyhóban, s én azt álmodtam: segített rajtam; s lehet, hogy igencsak hamar valóra válik ez az én álmom - így szólt, azzal előrefutott, és sajátos kiáltást hallatott, üvöltése mintha a gyomrából jött volna: ezt a diadalordítást nevezik *checaudum*nak. Mert felérve egy kis magaslatra, íme: megpillantotta a kunyhót, melynek kéményéből füst tekergett az égre.

A látvány mindnyájuknak új erőt adott, rohanni kezdtek, s oda is értek a kunyhóhoz. A vezér pedig a következő szavakkal fordult a kunyhóban ülő öregemberhez:

- Nemesho, segíts rajtunk; védelemért esedezünk, mert a Nagy Medve a nyomunkban jár, s meg akar ölni.

- Üljetek le, s egyetek csak, unokáim - mondta az öregember. - Ki az a Nagy Manito vajon? - kérdezte aztán. - Mert rajtam kívül még egy nem lehet. No, de nézzük csak - s azzal kinyitotta a kunyhó ajtaját, s lám csak! Megpillantotta a dühödt állatot, ahogy egyre közeledett feléjük lassú és magabiztos léptekkel. Becsukta az ajtót. - Igen - mondta, csakugyan hatalmas manito: unokáim, ti lesztek az okai, ha most meghalok; de ti oltalmat kértetek tőlem, s én védelmet ígértem; hát most jöjjön, aminek jönnie kell, állom a szavam. Ha a medve az ajtóhoz ér, meneküljetek a kunyhó másik kijáratán keresztül.

Aztán, csak úgy ültében, odanyúlt a kunyhó falához, egy zsákot húzott elő, s kinyitotta. Két kis fekete kutyát szedett ki a zsákból, letette őket maga elé.

- Velük szoktam harcolni, ha arra kerül a sor - mondta, azzal simogatni kezdte mindkét kezével az egyik kutya oldalát, mire az állat növekedésnek indult, s pár pillanat múlva olyan hatalmas lett, hogy majd szétfeszítette a kunyhót. S micsoda erős fogai voltak! Ahogy teljes

nagyságát elérte, vad csaholással, mintha ösztönei űznék, kint termett a kunyhó ajtaján, s szembe találta magát a medvével; az már csak egy lépésre volt az ajtótól. Iszonyú küzdelem kezdődött. A két fenevad üvöltésétől reszketett-hasadozott az ég. Hamarosan a másik kutya is harcba szállt. A fivérek ekkor megfogadták az öregember tanácsát, kimenekültek a kunyhó hátsó ajtaján. De nem jártak messze még, amikor meghallották az egyik kutya halálhörgését, s ezt hamarosan követte a másiké is.

- Hát igen - mondta a vezér -, az öregember osztozni fog sorsukban: így hát szaladjunk, nincs más; a szörnyeteg mindjárt itt lesz a nyomunkban.

Újult erővel eredtek futásnak, mert az öregember meg is etette őket; hamarosan azonban feltűnt a nyomukban a medve, s már majdnem utolérte őket ismét. A vezér megint megkérdezte fivéreit, nem tudnak-e valamit megmenekülésük érdekében. De mind hallgatott. A vezér megint előrefordult, s úgy tett, mint az előbbi esetben.

- Azt álmodtam - kiáltotta -, hogy nagy veszedelemben lévén, egy öregember segített rajtam. Ez az öregember Nagy Manito volt; hamarosan megpillantjuk a kunyhóját.

Felbátorodva egy kicsit, továbbfutottak. Egy kis idő múlva csakugyan megpillantották az öreg manito kunyhóját. Berontottak hozzá, s oltalmát kérték, mondván, egy manito üldözi őket. Az öregember húst tett elébük, és így szólt:

- Egyetek hát! De ki az a manito? Nincs más Manito, csak én; nincs hát, akitől én félnék - s a föld megint rengett már a szörnyeteg közeledtén. Az öregember kinyitotta az ajtót, s megpillantotta a medvét. Lassan becsukta megint, s azt mondta:

- Hát igen, unokáim, nagy bajt hoztatok a fejemre. - Kinyitván orvosságos zacskóját, kis, fekete, kőből készült harci bárdokat szedett elő, s azt mondta a fiatalembereknek, menekül-jenek a kunyhó hátsó ajtaján át. Amikor az öreg kézbe vette a harci bárdokat, az apró szer-számok egyszerre hatalmassá nőttek, s akkor a vén manito kilépett a kunyhó elé, éppen akkor érkezett oda a medve. Az öregember lesújtott, a bárd darabokra tört, a medve megtántorodott az ütéstől. A másik bárd is lesújtott a szörnyetegre, ízzé-porrá tört, de a szörnyeteg legalább elalélt. Az öregember mindkét bárdcsapása mennydörgésként visszhangzott égen-földön, a medve üvöltésével elkeveredve.

A fiatalemberek jó darabot futhattak már, amikor hátranéztek. Hát látják ám, hogy a medve magához tér ájultából. Először csak a mancsait nyújtogatta, aztán azt is látták a fivérek, hogy lábra áll. Ez az öregember is a másik sorsára jutott, hallották üvöltését, ahogy a medve szét-szaggatta. És a szörnyeteg a nyomukban volt megint, s már-már utolérte őket. A fiatalemberek azonban nem vesztették el bátorságukat, haladtak tovább, de mikor a medve már nagyon közel járt hozzájuk, a vezér újra kérlelve fordult fivéreihez, azok azonban most sem tudták, mitévők legyenek.

- Jól van hát - mondta a vezér -, de az álmaimból már nem futja sokra; ezen kívül már csak egy van. - Előreszaladt, őrző szelleméhez könyörgött segítségért. Majd így szólt: - Egyszer azt álmodtam, hogy nagy veszedelemben forgok, s akkor egy nagy tó partjára értem, ott, félig kihúzva a partra, várt egy csónak, tíz evezővel, indulásra készen. Ne féljetek - kiáltotta -, hamarosan odaérünk.

S csakugyan úgy is történt, mint mondta. A tóhoz érve megpillantották a csónakot, a tíz evezővel, be is ugráltak s elindultak nyomban.

Alig jártak a tó közepe táján, már látták is a parton az óriás medvét. Ott állt két lábon a szörnyeteg, nézett jobbra, nézett balra. Aztán begázolt ő is a vízbe; ám ahogy elvesztette lába alól a talajt, megfordult, kimászott, s kezdte megkerülni a tavat. A fivérek ezalatt a tó kellős

közepén álltak csónakjukkal, várták, mi lesz. A medve csak járt körös-körül, míg végre visszatért oda, ahonnan elindult. Akkor nekilátott, hogy kiigya a tó vizét, s a fivérek látták, hogy fut, rohan a sebes ár a medve roppant torka felé. Vezérük lankadatlanul bátorította őket, evezzenek csak a túlsó part felé. Amikor már majdnem partot értek, az ár olyan erősen szívta visszafelé a vizet, hogy minden erőfeszítésük ellenére is magával rántotta őket.

Vezérük szólalt meg ismét, bátorítván őket: fogadják férfihoz méltón, amit a sors hoz.

- Eljött a te idődd, Mudjikewis - mondta -, most megmutathatod, mit tudsz. Szedd össze a bátorságodat, és ülj a csónak orrába; amikor aztán elérjük a szörnyeteg pofáját, próbáld meg, mi az erősebb: a bárdod-e vagy az ő feje.

Mudjikewis engedelmeskedett, s felkészült a csapásra, míg a vezér a kormányhoz ült és egyenesen a medve tátott pofája felé irányította a csónakot.

Gyorsan odaértek, s az ár már csaknem lesodorta őket a medve torkán, amikor Mudjikewis irtózatos csapást mért a szörnykoponyára, hangos *saw-saw-quan* kiáltást hallatva. A medve tagjai beleremegtek az ütésbe, aztán az állat összecsuklott, s úgy eldőlt, mint egy zsák. De mielőtt Mudjikewis még egyszer sújthatott volna, a szörnyeteg kiöklendezte az elnyelt vizet, s az ár azon nyomban a túlsó partra sodorta a csónakot. Kiugráltak, s futásnak eredtek megint, s addig rohantak, amíg teljesen ki nem merültek. De a föld ismét iszonyú módon rengeni kezdett, s hamarosan megpillantották a közeledő óriás medvét. Ekkor aztán végleg elcsüggedtek, minden bátorság elszállt belőlük. A vezér azonban most is mindent megpróbált még, hogy lelket öntsön beléjük, megkérdezte tőlük megint: nem tudnak-e valami módot a menekülésre; a válasz újra csak hallgatás volt.

- Hát akkor - mondta a vezér - ez a legutolsó eset, hogy védő szellememhez fohászkodhatom. Ha most nem sikerül a menekülés, sorsunk beteljesedik. - Előrerohant, megrendült hangon hívta a szellemet, kiáltást hallatott. - Hamarosan megérkezünk - mondta aztán fivéreinek -, oda, ahol utolsó védő szellemem lakik. Benne van mind közül legnagyobb bizodalmam. Ne féljetek, ne féljetek, másképp a félelem megbénítja tagjaitokat. Hamarosan ott leszünk a kunyhójánál. Fussunk! Fussunk! - kiáltotta.

És most térjünk vissza megint Iamóhoz, aki egész idő alatt ugyanabban a helyzetben maradt, ahogy utoljára láttuk; feje irányította a húgát, hol állítsa fel a bűvös nyilakat, hogy mindig legyen elesége, de csak nagy ritkán szólalt meg. Egy napon a lány látja ám, hogy bátyja szemei felragyognak, akárha valami örömtől. Végül meg is szólalt:

- Ó, húgom - mondta -, milyen siralmas helyzetbe sodortál engem! Hamar, nagyon hamar egy csapat fiatalember érkezik ide, hogy segítségemért folyamodjék, de egek! Hogyan is segíthetnék rajtuk! Pedig olyan szívesen tettem volna. Nos hát, akárhogy is van, fogj két nyílvesszőt, helyezd el őket oda, ahova mindig szoktad, keríts húst, mire megérkeznek. Ha majd hallod, hogy jönnek, s a nevem kiabálják, menj elébük s mondd nekik: „Egek! Hosszú, hosszú idő telt már el azóta, hogy fivéremet szörnyű baleset érte, melynek én voltam okozója.” Ha még ezek után is közelednének, hívd be őket a kunyhóba, s vendégeld meg valamennyiüket. S azután már nagyon pontosan követned kell utasításaimat. Ha a medve közel ér, menj ki elébe. Vidd magaddal az orvosságos zacskót, benne az íjjal, nyilakkal s a fejemmel. És akkor nyisd ki a zacskó száját, terítsd magad elé a szivárvány valamennyi színében játszó festékeimet, harci tollaimat, levágott fürtjeimét, s még amit a zacskóban találsz. Ahogy a medve odaér, sorra vedd a kezedbe e holmikat, s mondd neki: „Ez halott bátyám festéke” és így tovább, s hajíts el mindent olyan messzire, amilyen messzire csak tudod. A bennük rejlő varázserő hatására a medve tántorogni kezd majd; s hogy pusztulását beteljesítsd, vedd a kezedbe a fejemet is, s azt is hajítsd el, amilyen messzire csak tudod, azt kiáltozván közben: „Nézd csak, ez halott

bátyám feje!” S a medve ájultan rogy majd össze. Addigra már a fiatalemberek is végeznek az evéssel, hívd őket hát segítségül. Vagdald velük darabokra a szörnyeteg tetemét, de apróra ám, s szórd szét a világ négy tája felé; bizony, mert ha meg nem teszed, feléled újra.

A lány megígérte, hogy akképp tesz, amint azt bátyja rendelte. De épp csak hogy elkészítette a húst, már hallotta is a vezér hangját: Iamóhoz könyörgött segítségért.

A fiatal nő kiment, és akképpen szólt, amint azt bátyja rendelte. A harcosok azonban - lévén, hogy a medve ott volt szorosan a nyomukban - jöttek már a kunyhó felé. A lány behívta őket, ételt rakott elébük. Miközben ettek, hallják ám: jön a medve. A lány kinyitotta az orvosságos zacskó száját, fogta a fejet, s készen állt, hogy szembeszálljon a szörnnyel. Aztán mindent úgy tett, ahogyan a bátyja parancsolta; s mielőtt még elhajíthatta volna a festékeket meg a tollakat, a medve tántorogni kezdett, de azért még egyre közelített a lányhoz. Az meg, ahogy a bátyja parancsolta, elmondván legutolsó mondókáját, elhajította messzire a fejet. Ahogy végiggurult a földön, talán a szörnyű izgalomtól, melyet át kellett élnie, vér buggyant ki a fej orrán-száján. A medve meg csak tántorgott még pár pillanatig, aztán iszonyú hörgések közepette összerogyott. A lány akkor segítségért kiáltott, jöttek is futva a fivérek, akik a lakomától valamelyest visszanyerték erejüket s bátorságukat.

Mudjikewis iszonyú csatakiáltással nekiesett a medve fejének.

Jó néhányszor lesújtott rá, péppé zúzta, míg a többiek, amilyen gyorsan csak lehetett, felszabdalták apró darabokra, és szétszórták a szélrózsa minden irányában. Ezzel bajlódván egyszerre csak odatévedt a pillantásuk, ahova a húscafatokat szórták, hát mit látnak, kicsiny fekete medvék nyüzsögtek mindenütt s futottak szét a szélrózsa minden irányába: olyasfélék, mint amilyeneket ma is látni. Az egész vidék hamarosan tele lett fekete állatokkal. Úgy van az, hogy a mai medve nemzetség ettől a hajdani szörnyetegtől származik.

A fivérek meg ekképp megszabadulván üldözőjüktől, visszamentek a házba. A lány összeszedte közben a szétszórt holmit, köztük a fejet is, s mindet visszarakta az orvosságos zacskóba. A fej azonban nem szólalt meg többé: néma volt, talán a nagy erőfeszítéstől, mellyel legyőzte a medvét.

Minthogy ily sok időt töltöttek el s oly rengeteg földet bejártak kalandozásaik során, a fiatalemberek elhatározták, nem is térnek vissza szülőföldjükre, s mivel itt is volt vadászatra éppen elég lehetőség, úgy döntöttek: maradnak, ahol vannak.

Egy napon kissé messzebb mentek a kunyhótól vadászni, s a fiatal nőre hagyták a wampumot. Nagyon eredményes volt a vadászatuk, így hát jól is érezték magukat, miként a fiatal harcosok mindig, ha maguk közt vannak, tréfálkozván-társalogván. Végül az egyik így szólt:

- Mégsem illik, hogy csak magunkra gondoljunk mulatságainkban; ugorjunk csak haza, s kérdezzük meg húgunkat, nem engedné-e, hogy idehozzuk a fejet, hiszen eleven az még. Bizonyára örömmel venné a fej, ha hallhatná társalgásunkat, s társaságunkat megoszthatná. Egyúttal vihetnénk egy kis eleséget is húgunknak.

Elmentek hát a fejért. A lány azt mondta nekik: vigyék csak, s a fivérek el is vitték vadászterületükre, s próbálták mindenképpen mulattatni, de a fej szemében csak ritkán villant fel valami kis öröm.

Egy napon, mikor sátraikban tevékenykedtek éppen, váratlanul megtámadta őket egy csapat ismeretlen indián. Hosszú, véres csata kezdődött, sok ellenségük a fűbe harapott, de még így is maradt mindegyikükre vagy harminc. A fiatalemberek elkeseredetten küzdöttek, míg a végén mindnyájan holtan terültek el a földön. A támadók ekkor felmentek egy magaslatra, rendezni soraikat, megszámolni, hányan hiányoznak, hányan estek el. Egy fiatal harcos

azonban lemaradt a többiektől, s most utánuk sietvén, arra a helyre ért, ahol a fej lógott. Látván, hogy a levágott testrészben élet van, egy darabig döbbent rémülettel bámult rá. Aztán leakasztotta a fáról, kinyitotta a zsákot, s örömmel látta a szépséges tollakat; az egyiket fel is tűzte mindjárt a hajába.

Ahogy továbbindult, a toll kecsesen lengett a fején; így ért oda a többiekhez, ledobta a zsákot, elmondta, hogy s mint találta, s hogy a zsák tele van tollakkal és festékkel. Az indiánok mind megbámulták a fejet, s gúnyolódtak rajta. Sokan bemázolták magukat a festékkel, egyikük pedig felemelte a fejet a hajánál fogva, és így szólt:

- Nézz csak oda, te csúfság! Most aztán gyönyörködhetsz a festékedben harcosaink arcán!

A tollak olyan szépek voltak, hogy nagyon sokan feldíszítették velük a fejüket. Aztán megint mindenféleképpen csúfolni kezdték a fejet, de nem késett a méltó büntetés sem, mert mindazok, akik tollat tűztek a hajukba, holtan rogytak össze. Ekkor a főnök parancsot adott, hogy a fej kivételével mindent el kell dobni.

- Aztán - mondta -, ha majd hazaérünk, meglátjuk, mit csinálhatunk vele. Megpróbáljuk legalább lecsukni a szemét.

Ahogy hazaértek, a fejet a tanácskozókunyhóba vitték, s felakasztották a tűz fölé, vízben áztatott nyersbőrrel fonták körül, mely összezsugorodott, a fejet is összepréselve, a tűz melegétől.

- Most aztán majd meglátjuk - mondták -, lecsukja-e a szemét.

Eközben a leány napokon át hiába várta, hogy a fiatalemberek visszatérjenek a fejjel; végül aztán elveszítette a türelmét, s maga indult keresésére. Meg is találta a fivéreket, holtan, nem messze egymástól; testüket rettenetes sebek ektelenítették. Körülöttük szerteszét más testek is hevertek. A lány kereste a fejet meg a zsákot, de hiába. Ekkor keserves sírásra fakadt, s gyászában feketére mázolta arcát. Majd elindult erre is, arra is, míg végre meg nem találta a helyet, ahonnan a fejet elvitték. Meglelte a bűvös íjat s nyilakat, melyeket a harcosok, nem tudván varázserejükről, otthagytak. A lány elhatározta, hogy akárhogyan is, megkeresi bátyja fejét, felment hát egy domb tetejére, ahol néhány tollat s festéket pillantott meg: a bátyja holmiját. Gondosan összeszedett mindent, s felakasztotta egy faágra, hogy ott találja, ha visszatér.

Napszálltakor egy jókora falu első kunyhójához érkezett. Itt elmondott néhány varázsigét, amelyekhez akkor folyamodnak az indiánok, ha barátságos fogadtatást akarnak biztosítani maguknak. S amikor betért a kunyhóba, egy öregember meg egy öregasszony csakugyan kedvesen is fogadta. Elmondta, mi járatban van. Az öregember megígérte, hogy segít neki, s elmondta, hogy a fej a tanácskozótűz mellett lóg, s hogy a falu főnökei, fiatal harcosaikkal, állandóan őrzik. A főnököket egyébként manitóknak tartják. A lány azt mondta, ő csak látni szeretné a fejet, s neki már az is elég lenne, ha benézhetne a kunyhó ajtaján, ahol lóg. Tudta ugyanis, hogy erőszakkal úgysem lenne képes elrabolni innen.

- No, jöjj hát velem - mondta az öreg harcos -, odavezetlek.

Elindultak tehát, és leültek az ajtó közelében. A tanácskozókunyhó tele volt harcosokkal, akik a legkülönfélébb játékokkal mulattak, közben azonban sosem hagyták kihunyni a tüzet a fej alatt, mondván: „szárított húst” csinálnak belőle. Látták, hogy a fej megmozdul, nem tudták mire vélni, azt mondták hát:

- Hahaha! Kezdi érezni már a füst hatását!

A lány pedig benézett az ajtónyíláson, és szeme találkozott a bátyja szemével, mire a fej csöndesen könnyezni kezdett.

- Nohát - kiáltott fel a főnök -, valamit mégiscsak elértünk veled, tudtam én ezt mindjárt. Nézzétek! Nézzétek! Sír! - mondta a körülötte állóknak; és mindnyájan nevettek, otromba módon tréfálkozván.

A főnök ekkor észrevette a fiatal nőt az ajtóban, s egy kis idő múlva, azt mondta az öreg indiánnak:

- Hát ezt meg honnan szedted? Sose láttam még ezt a nőt a falunkban.

- Hogyne láttad volna - felelte az öreg -, ott él a kunyhómban, s most megkért, hadd jöhessen ide velem.

A kunyhó közepén még ott ült egy hetvenkedő fajta fiatalember, aki - hogy sikereivel büszkélkedjen a többiek előtt - nyomban felkiáltott:

- Ej! én nem is egyszer láttam már. Éjjelente mindig ott hálok vele a kunyhójában!

A többiek nevettek, s folytatták a játékot. A fiatalember nem tudta, hogy hazugságával a lány életét mentette meg.

A lány akkor visszatért az öreg indián kunyhójába, s hamarosan hazaindult. Odaérve arra helyre, ahol tíz fogadott testvérének holtteste hevert, szépen egymás mellé fektette valamennyit, lábbal kelet felé. Aztán felkapott egy fejszét, mely mindig vele volt, felröpítette a levegőbe, s ekképp kiáltott:

- Keljetek, fivéreim, különben rátok esik! - Ezt háromszor ismételte el. És harmadszorra a fivérek mind talpon termettek.

Mudjikewis dörzsölgetni kezdte a szemét, nagyot nyújtózkodva közben:

- Ej ha - mondta -, egy kicsit elbóbiskoltam.

- Ugyan, dehogy - mondta erre a másik -, hát nem emlékszel már: mindnyájunkat megöltek, és most a kishúgunk jött el, hogy életre keltsen.

A fiatalemberek ekkor összeszedték és elégették ellenségük holttetemeit. A leány hamarosan útra kelt, s egy távoli országból asszonyokat hozott a harcosoknak, akik nem is tudták: holmerre járt; tény az, hogy tíz fiatal nő jött vele, akiket elosztott a tíz harcos közt, kezdve a legidősebbiken. Mudjikewis ide-oda topogott, izgatott volt, vajon azt kapja-e, aki tetszik neki. De nem csalódott a végén, a lány éppen kedvére való volt. S egyáltalán, jól összeillettek: lévén a lány - varázslónő. Akkor valamennyien beköltöztek egy nagy kunyhóba, s a lány elmondotta, hogy minden éjszaka egy asszonynak el kell mennie, hogy megpróbálja eloldozni s visszaszerezni a bátyja fejét. Az asszonyok készséggel megígérték, hogy úgy lesz. S csakugyan: minden éjjel süvítve vágott neki valamelyikük a levegőnek; a legidősebb nyitotta meg a sort.

Másnap hajnaltájban tért vissza. Vállalkozása nem járt sikerrel, minthogy csak egyetlen csomót tudott kioldozni. A többiek követték, mindegyikük kioldozott egy-egy csomót. Amikor aztán a legfiatalabb ment, már nagyon egyszerű volt a dolog: azonnal munkához láthatott, mihelyt a kunyhóhoz ért, bár odabent mindig volt valaki; az indiánok egy teremtett lelket sem láttak. Mert tíz éjjelen át a füst nem szállt fölfelé, hanem lent terjengett, és kiüldözte őket. Az utolsó éjszaka aztán mindegyik indiánt sikerült kifüstölni: a fiatal nő könnyűszerrel elvihette a fejet.

A fiatalemberek és fogadott húguk hallották, ahogy az ifjú asszony süvítve közeledik a levegőben, s már messziről kiáltja: - Készítsétek fivérünk holttestét!

S amikor meghallották a szót, siettek máris a kunyhóba, ahol Iamo megfeketedett teste feküdt. A húga nyomban elkezdte késsel vagdosni a nyaka csonkját, ahonnan a feje hiányzott. Olyan mélyen vágott bele késével, hogy vér csordult a sebből; a többiek pedig dörzsölgetéssel meg orvosszerekkel kiűzték a testből a feketeséget. Eközben a fiatal asszony, aki a fejet hozta, késsel abba is belevágott, hogy vér csordult a penge nyomán.

Amikor megérkezett, a fejet azonnal a törzshöz illesztették, és orvosságokkal s más szerekkel sikerült életre kelteniük Iamót, régi szépségében, férfiassága virágjában. Mindnyájan örvendeztek, hogy minden bánatuk-bajuk ilyen szerencsés véget ért, s egy darabig boldogan éltek együtt, mikor aztán Iamo azt mondta:

- Most pedig elosztom köztetek a wampumot - és leakasztotta a tüszőt, melyben a wampum volt, s csakugyan egyenlően elosztotta, a legidősebb fivéren kezdve a sort. De a legfiatalabb kapta a legszebb és legértékesebb részt, mivel az volt a tüsző alján.

Aztán elmondotta nekik, hogy - mivel egyszer már mindnyájan meghaltak - nem földi halandók többé, hanem szellemek immár, akiknek a túlvilágon is megvan a maguk őrhelye. Egyedül Mudjikewis helye volt földi névvel nevezhető. Az ő feladata ugyanis az lett, hogy a nyugati szelet irányítsa, melynek ettől fogva Kebeyun a neve; s maradjon is e helyütt mindörökké. A többieknek - a láthatatlan világ szellemeiként - a föld különböző részén kellett gondoskodniuk az emberek javáról, és - elfeledve, mit kellett szenvedniük a wampum megszerzéséért - nagylelkűen intézkedniük mindenekben.

S azt is parancsul kapták, hogy a wampumot őrizzék meg szent tisztaságban; hogy a makulátlan-halovány héjak-magok legyenek a békesség jelképei, míg a sötétek a gonoszságé meg a háborúé.

S akkor a szellemek dalolva, vígan kiáltozva indultak el őrhelyeikre a légen át: föl, föl a magasba törtek, míg Iamo húgával, Iamoquával az árnyak mélységes birodalmába szállt alá.

Töprengések és következetések

„Az ember már halálra izgulja magát a takaró miatt, és... hoppon marad, mert csak a lányt mentették meg.”

Megérkeztünk St. Paulba, a Mississippi-hajózás északi végpontjára, s ez egyben New Orleansben kezdődött kétezer mérföldes utunk végét is jelentette. Gőzösön tíz nap volt az út. Lehet, hogy a vonat gyorsabban teszi meg. Abból következtetek erre, hogy tudom: St. Louisból Hannibalig - ami legalább százhúsz mérföldes távolság - hét óra vonaton az út. Tehát kétségkívül jobb így, mint gyalogszerrel, hacsak nem sietős valakinek.

New Orleansben már jócskán benne jártunk a tavaszban: rózsák meg magnóliák hullatták szirmukat; itt fönn St. Paulban viszont még mindig hullt a hó. New Orleansben néha olyan tikkasztó-perzselő volt a szél, mintha vulkáni kráter lehelt volna ránk, itt St. Paulban meg olyan dermesztő, mintha gleccserek felől fújna.

Eszem ágában sincs bámuldozni e tényeken. Mert az csak természetes, hogy egymástól kétezer mérföldre fekvő szélességi körökön az éghajlat nagyon különböző. Ismétlem, ez a véleményem, s emellett kitartok, bármit mondjanak is az újságok. Az újságok szerint ugyanis ez nem természetes, s minden februárban megjelenik a lapokban körülbelül ugyanaz a panasz, tele alig titkolt felkiáltójelekkel, hogy még mi itt fönn fagyoskodunk, Délen már epret meg borsót esznek az ottaniak; virít a tündérkonty, s az emberek a nagy forróság miatt zúgolódnak. Az újságok sose szűnnek meg ámuldozni ezen. A „kór” rendszeresen elkapja őket, minden februárban. Kell, persze, hogy valami oka legyen a dolognak; s az ok a szerkesztők személyének gyakori változásában keresendő. Mert senkit nem lehet kétszer egymás után bámulatba ejteni ugyanazzal a „csodával” - legyen az akár a déli éghajlat februári „tüneménye”; ellenben ha a szerkesztők minden egy-két évben lecserélődnek, anélkül, hogy az újonnan jötteket az éghajlati veszettség ellen beoltanák, ugyanaz a nóta kezdődik mindig elölről. Minden új szerkesztő megkapja a betegséget; aztán persze immunis is lesz annak rendje-módja szerint; de mit használ már ez az újságnak? Nem, nem, az újság mindig végigszenvedi újra az egészet; jön ugyanis mindig új szerkesztő, így aztán a februári eper-csodára is mindig sor kerül, valameddig lap a lap. Az új ember kigyógyítható, maga az újság azonban gyógyíthatatlan. Talán a Kongresszus határozata - nem, az eper-csodán még a Kongresszus sem segíthet hatáskörének többé-kevésbé illetéktelen kiterjesztése nélkül. Egyes-egyedül valami alkotmánykiegészítés oldhatná meg a problémát, s valóban, talán ez lenne a legjobb és leggyorsabb módszer. Mert egy ilyesfajta módosítás alapján a Kongresszus már törvényt hozhatna, miszerint egyszeri elkövetésért életfogytiglani börtön róható ki, a visszaeső bűnöst pedig lassú halállal sújtják, így aztán minden bizonnyal nyugtunk lenne. Egyidejűleg az alkotmánymódosítást, a törvényt és a kiróható büntetéseket alkalmazni kellene más rokon esetekre is, mint például: ha a riporter arról ír, hogy Ismét-Urnához-Járul-Az-A-Veterán-Szavazópolgár-, Aki-Washingtontól-Kezdve-Minden-Elnökre-Leadta-Voksát,-S-Íme,-Szeme-Milyen-Töretlen-Fénnyel-Csillog,-Lépte-Milyen-Ruganyos-Még-Ma-Is, s az évente ismétlődő tucatnyi hasonló „csoda” hírmondójára: hogy Ez-Meg-Az a Legöregebb Szabadkőműves, Amaz meg a Legöregebb Nyomdász, a Legöregebb Baptista Prédikátor, a Legöregebb Öregdiák, nem kímélendők persze a kiirthatatlan Hármasikrek, és a többi, és a többi. És talán Anglia is hasonló útra lépne: amennyiben törvényerővel tiltaná a Sidney Smith viccek kitalálását és terjesztését, megbízna

ezzel szemben valakit újabb viccfajták kidolgozásával. Mert akkor édes-békés pihenés lenne az élet, s a népek nem vágyódnának többé annyira az örök nyugalom után.

De eltértem témámtól. St. Paul csodálatos város. Háztömbjei jó erős téglából és kőből épültek, s minden jel szerint tartósnak ígérkeznek. Postahivatalát harminchat évvel ezelőtt alapították; s valahányszor a postamester kezéhez levél érkezett, a jó ember nyomban lóra kapott, s ment Washingtonba, megtudakolni, mihez is kezdjen vele. Ezt tartja legalábbis a monda. Az évben két favázas ház épült a városban, s néhány emberrel a lélekszám is gyarapodott. A vezető St. Paul-i újság, a *Pioneer Press* egyik friss száma adatokat közöl, melyek jól mutatják az azóta bekövetkezett változásokat; lakosság ez év őszén (1882) 71 000, az év első felében kézbesített levelek száma 1 209 387; az év háromnegyede alatt felépült házak száma 989; építési költségük összesen 3 186 000 dollár. A levelek számának növekedése az előző év megfelelő hat hónapjához képest ötven százalék! Az előző évben az új épületek építési költségei 4 500 000 dollárral növelték a város kiadásait. St. Paul legfőbb erőssége a kereskedelem. Ipari város persze St. Paul - a környék valamennyi városa az -, városunk azonban különösen jeleskedik kereskedelmi téren. Az elmúlt évben lebonyolított közvetítő kereskedelem több mint 52 000 000 dollárra rúg!

Van vámháza is, és most építik fel majd a drága, új kapitóliumot a leégett régi helyére - mert St. Paul: az állam fővárosa. Se szeri, se száma itt a templomoknak, méghozzá nem is akármilyen ütött-kopott kápolnák ezek, hanem igazi jó módú protestánsokra vallók, olyasfélék tehát, amilyet a szegény ír napszámoslány szeret építeni. Milyen szenvedélyes rajongója a hatalmas templomok építésének az ír munkáslány! Mármost mindez nagyon szép dolog, és rendben is van a szénánk, ha a dolognak pusztán az építészeti vonatkozását nézzük, egyebekben azonban, azt hiszem, túl könnyen hajlunk arra, hogy csak a méltóságteljes épületben gyönyörködjünk anélkül, hogy hálásan gondolnánk a derék munkáslányra. Csakugyan: ahelyett, hogy észben tartanánk valamelyest, miszerint „e templomok minden kövéhez, minden téglájához emberi veríték tapad, nehéz órák kínja-fáradsága, egyszerű emberek háta görnyedése, csontja-izma ropogása”, szóval az ilyesmiről inkább teljesen elfeledkezünk, s magát a hatalmas templomot dicsőítjük csupán, nem méltatván még egy hálatelt gondolatocskára sem az alázatos építőt, holott - annak gazdag szívét és meglappant erszényét jelképezi a mű.

Egyébként: könyvtárak és iskolák világa ez. St. Paulnak három közkönyvtára van, melyek összesen legalább negyvenezer könyvet tartalmaznak. Iskoláinak száma tizenhat, évente több mint hetvenezer dollárt fordítanak a tanárok fizetésére.

Vasútállomása rendkívül szép épület, olyan nagy, hogy eleinte azt hitték: túlméretezték egy kicsit, később aztán kiderült, hogy éppen ellenkezőleg. Úgyhogy most ezt a hiányosságot igyekeznek pótolni.

A város magaslaton épült: hétszáz lábnyira a tenger szintje felett. Olyan magasan fekszik, hogy utcáiról pompás kilátás nyílik folyósíkság messzeségére egyaránt.

St. Paul valóban csodálatos város, s még nem mondható, hogy teljesen elkészült volna. Az utcákon mindenütt nagy halomban áll az építőanyag, melyekből a lehető leggyorsabban házakat kell csinálni, hogy a többieknek is legyen helyük - mert az emberek lázasan építkeznének, mihelyt módjuk nyílna, hogy *saját* építőanyagukat tornyozhassák fel az utcákon.

Szinte ünnepélyes hangulat fog el ama gyönyörűséges gondolatra, hogy a civilizáció pionírjai nem a gőzhajók, nem is a vasutak, sőt nem az újságok vagy a vasárnapi iskolák meg a misszionáriusok - mert az igazi élharcos mindig a whisky! Ez így van. Elég utánalapozni a történelemben, hogy az ember meggyőződjék felőle. A misszionáriusok csak a whisky után

jönnek - úgy értem, azután érkeznek csak meg, ha már a whisky-szállítmány befutott; őket követi a jámbor bevándorló fejszével, kapával, puskával, majd a kereskedő, aztán a „vegyes portéka”, majd a hamisjátékos, a bandita, az útonálló, s a bűn többi édes gyermeke, nemre való tekintet nélkül; legvégül pedig az „okosberci”, aki megvett nagy bölcsen valamilyen régi adománylevelet, amely az összes földre vonatkozik; megindul az ügyvédi sürgés-forgás; az erkölcsrendészeti és rendfenntartó bizottság temetési vállalkozóról is gondoskodik. Mindeme érdekek létrehozzák az újságokat; az újságok politikával és vasútügyekkel kezdenek foglalkozni; szorgos kezek közben már templomot-börtönt építenek - s íme, a civilizáció egyszer s mindenkorra megvetette a lábát. De, mint láttuk, az áldásos processzus vezéralakja, úttörője a whisky volt. És ez sosincs másképp. Igazán csak egy idegen engedheti meg magának - és mint ilyennek, megbocsátható -, hogy ezt a nagy igazságot kutyába sem véve az asztrológiához fordult megfejtésért s szimbólumokért. Mert ha tisztában lett volna a tényekkel, azt kellett volna mondania:

- Nyugatra tart a birodalmi Korsó.

A nagy úttörő 1837 júniusában érkezett arra a helyre, melyen napjainkban St. Paul áll. Igen, akkor építette meg itt az első vityillót Pierre Parrant, egy kanadai bevándorló, s kinyitván flaskóját, whiskyt kezdett árulni az indiánoknak. Hogy milyen eredménnyel - jól láthatjuk.

Mindaz, amit St. Paullal kapcsolatban dicsértem - hogy milyen új, büszke, gyorsan fejlődő, egészséges, értelmes, ízléses és lényegretörő építészeti megoldásokat produkáló pezsgő-nyüzsgő, erőteljes város -, mindezt szóról szóra elmondhatnám szomszédjáról, Minneapolisról is, hozzátéve, hogy a két város közül ráadásul ez a nagyobbik!

E két rendkívüli város eredetileg egymástól tíz mérföld távolságra állt, legalábbis néhány hónappal ezelőtt még ez volt a helyzet, azóta azonban olyan hatalmasat fejlődtek, hogy talán össze is értek már, s még a végén egy polgármester alatt egyesülhetnek - nem tudom. Mindenesetre ha mostani lendületüket meg nem törik, öt éven belül a két várost épületekből formált „ízületek” kötik majd össze, méghozzá úgy, hogy az újonnan jött idegen első pillantásra nem is tudja megmondani, hol „végződik” az egyik sziámi iker, s hol „kezdődik” a másik. St. Paulnak s Minneapolisnak együttvéve legalább negyedmillió lakosa lesz, mondom, ha mindez így megy tovább. Ekképpen aztán a Mississippi-hajózásnak ez a hatalmas északi központja méltán felveheti - s egészen biztosan fel is veszi - a versenyt két számban a nagy déli központtal, New Orleansszel.

Minneapolis a Szent Antal vízesései mellett fekszik; a Szent Antal mintegy ezerötszáz láb szélességben szeli át a folyót, s a legnagyobb vízesése nyolcvankét láb magas; olyan vízi energia ez, ami kellőképpen hasznosítva felmérhetetlen mennyiségű energia forrása lehetett; még akkor is, ha az üzleti szellem ekképpen a látnivalók szépségének a rovására is megy, vagyis ha a vízesés ezentúl nem lesz olyan eszményi fényképháttér.

Harminc malom dolgozik itt, évente kétmillió mérő igen-igen finom minőségű lisztet állítva elő; húsz fűrészmalom évi kétszázmillió láb deszkát termel; van a városnak továbbá pamutfonodája, gyapjúszövő üzeme, papírgyára, olajütője, és meg sem tudnám mondani pontosan, miféle gyárai még, mert készül itt selyem, bútor, szög, hordó, jószerivel - minden. Az itteni és a St. Paul-i nagy malmok a legmodernebb eljárással dolgoznak, vagyis a búzát nem „darálják”, hanem „hengerlik”.

Minneapolisban tizenhat vasútvonal fut össze; naponta hetvenöt személyvonat fut be, illetve indul útnak.

Itt, akárcsak St. Paulban, pompásan virágzik az újságszakma. Három nagy napilapja van a városnak, azonkívül tíz hetilapja és három folyóirata.

Egyeteme is van, négyszáz diákkal - s ami a legörvendetesebb, a képzés nem korlátozódik csupán az *egyik* nemre. Tizenhat népiskola működik itt, az épületek 500 000 dolláros költséggel készültek; hatezer gyerek tanul bennük, tanításukat százhuszonnyolc tanár végzi. Hetven templom található a városban, s még továbbiakat is terveznek már. A bankok 3 000 000 dollár tőkét tömörítenék, s a város magánkereskedelmi forgalma eléri az évi 50 000 000 dollárt.

St. Paul és Minneapolis közelében jó néhány szép és nevezetes látnivalót találhatunk - itt van például Fort Snelling, egy kis erőd, mely száz láb magas sziklára épült közvetlenül a folyó partján; aztán a Minnehaha-vízesések; a Fehér Medve-tó, és így tovább. A szépséges Minnehaha-vízesések éppen eléggé híresek, nem szorulnak részemről külön népszerűsítési hadjáratra. Már a Fehér Medve-tó valamivel kevésbé ismert. Pedig gyönyörű kis vizecske, s az állam „krémje" tölti itt a nyári vakációt. Van itt klubház, szálloda, méghozzá a legmodernebb és legkényelmesebb berendezéssel, szép nyári lakok sorakoznak mindenfelé; se szeri, se száma a jó halászó-vadászó helyeknek, kocsiutaknak. St. Paul és Minneapolis környékén van még legalább egy tucatnyi kisebb üdülőhely, de a Fehér Medve-tó az *igazi.*

Mármost ehhez a Fehér Medve-tóhoz fűződik egy rettenetesen bárgyú indián história. Nagyon szívesen mellőzném közlését, de a kísértés mégis olyan erős, hogy legyőzi ellenállásomat. Az útikalauz megnevezi azt a személyt is, aki a históriát lejegyezte, s módfelett dicséri „gördülékeny stílusát". Hát akkor én nem tehetek mást, mint hogy minden további kommentár nélkül olvasóimra „gördítem" ezt a könnyed stílust:

A FEHÉR MEDVE-TÓ LEGENDÁJA

Talán száz éve immár, vagy talán amióta csak rézbőrűek laknak ezen a vidéken, egy indián törzs minden tavasszal ellátogatott a Fehér Medve-tó közepén fekvő kis szigetre, hogy juharcukrot készítsen.

Azt tartja a hagyomány, hogy sok-sok tavasszal ezelőtt egy szigeten tartózkodván egy harcos beleszeretett törzsfőnöke leányába, és a lány is viszontszerette őt. A szülők azonban újra meg újra elutasították a lánykérő fiatalembert, a vén főnök azt mondta rá, hogy nem elég bátor, vénasszonyfelesége pedig egyszerűen - vénasszonynak nevezte őt.

A nap alábukott már a „cukor-liget" mögött, s a fényes hold magasan állt a fénylő kék égbolton, amikor az ifjú harcos fogta fuvoláját, és elindult egyszál magában, hogy még egyszer elfújja rajta bánatos szerelme nótáját; könnyű szél lengedezett, meg-meglibbentve fejdísze két tarka tollát, s ahogy egy előrehajló ágú fa törzsére felszökkent, lábáról hó hullt a földre. Amikor ajkához emelte a fuvolát, takarója lecsúszott formás-erős vállairól, s az is a hóra hullt. Az ifjú harcos belekezdett szívet tépő, vad szerelmes énekébe, hamarosan megérezte azonban, hogy fázik, s már hajolt volna is a pokrócért, mikor egy láthatatlan kéz felemelte s vállára terítette megint: szerelmese, őrző angyala volt az. A lány is letelepedett mellé az ágra, s pillanatnyilag mindketten nagyon boldogok voltak, mert az indián szív szerelemre született, s amilyen büszke és szabadságszerető, mégis gyengéd: ez teszi őt a vadon igazi fiává. Mármost a legenda szerint egy nagy fehér medve, azt gondolván talán, hogy a sarki hó- és jégbirodalomnak sehol határa nincsen, fogta magát, s útnak indult dél felé. El is ért végül annak a tónak az északi partjára, mely most a nevét viseli. Nesztelenül leballagott a parton, s a befagyott tavat bontó hóban puhán haladt tovább a sziget felé. Történt pedig mindez ugyanazon az éjszakán, amikor a szerelmespár is találkozott. Első rejteküket odahagyták már addigra, s most egy nagy tó fölé hajló szilfa ágai között üldögéltek. (Ez a fa ma is áll még, a kíváncsi turisták igen nagy gyönyörűségére.) A szerelmesek attól tartottak, hogy netán felfedezik őket, ezért csak suttogva beszélgettek; s aztán éppen azon voltak, hogy visszatérnek

a táborba, nehogy gyanút keltsenek, amikor a leány borzalmasan felsikoltott - ezt a sikolyt meghallották a táborban is -, és szerelmesének takarójába kapaszkodva már visszamászott volna az ágra, de elvétette az ugrást, s pokrócostól egyenesen a vérszomjas szörnyeteg karjai közé hullt. Abban a pillanatban a táborbeli férfiak, nők, gyerekek a parton termettek, ámde - mind fegyvertelenül. Kiabálás, jajgatás hangzott mindenünnen. Mit lehetett itt tenni? A fehér bestia eközben magához szorította az elakadt lélegzetű leányt, és úgy ölelgette, mintha ennél mi sem lenne természetesebb egy hozzá hasonló medve számára. Felhangzott azonban a szerelmes harcos minden mást túlharsogó csatakiáltása is; a fiú hazarohant vigwamjába, felkapta hűséges kését, s szinte azon nyomban a készülő tragédia színhelyén termett megint. Végigrohant a tó fölé hajló fa ágán, egészen odáig, ahonnan szerelmese leesett, s most ő vetette magát vad dühvel a medvére, akár prédájára a dühödt párduc. Az állat megfordult, s ormótlan mancsának egyetlen mozdulatával egymáshoz préselte a szerelmeseket, de a harcos a következő pillanatban markolatig döfte az állat szívébe a kést, vérpatakok törtek elő a fehér bestiából, s az immár élettelenül engedte el remegő zsákmányát.

Aznap éjszaka nem aludt se a tábor, se a szerelmesek; az indiánok ifja-véne körültáncolta a halott szörnyeteget, a bátor harcos új, gyönyörű tollat kapott, s mielőtt megújulhatott volna a hold, egy még annál is drágább kincset: a leányt. Gyermekeik hosszú, boldog éveken át játszadoztak a fehér medve bőrén - a medvéén, melyről a tó nyerte mai nevét -, az ifjú nő s az ifjú harcos pedig még sokáig őrizte emlékezetében a szörnyű veszélyt s a boldog szabadulást, melynek aztán életük minden örömét köszönhették; igen, Kissemepa és Kagoka sosem felejtette el, hogy a hatalmas szörnyeteg kis híján az örök vadászmezőkre küldte mindkettőjüket.

Hát ez eléggé elképesztő história. Először is: a leány lepottyan a fáról - takaróstól, aztán a medve elkapja és babusgatni kezdi - takaróstól, aztán a lány „visszapottyan” a fára - otthagyván a takarót, eközben szerelmese harci sivítást hallatva hazarohan, visszaérkezik „indián szökdelésben”, felmászik a fára, ráveti magát a medvére, a leány utána ugrik vagy nem? A lány nem mászott vissza közben a fára? Elfoglalja helyét a medve karjaiban, takaróstul, szerelmese kést döf a medvébe, és megmenti - kit? mit? - a takarót? Nem - arról szó sincs! Az ember már halálra izgulja magát a takaró miatt, és amikor már-már úgy érzi: közeleg a boldog megoldás, egyszerre csak látnia kell: hoppon marad, mert csak a lányt mentették meg. Holott kit érdekelt itt a leány? Nem a leány a legenda főszereplője, de nem ám! Nohát, tény az, hogy így állunk, és most már minden bizonnyal annyiban is maradunk, mert ha ezer évig élünk, se tudjuk meg, mi lett a boldogtalan takaróval. Egy halott ember is különb legendát mesélne ennél, azt hiszem. Méghozzá nem is egy újdonsült halott, hanem egy jó párhetes.

Vonatra szálltunk, és hazafelé indultunk; néhány óra múlva a bámulatra méltó Chicagóban voltunk már - olyan város ez, ahol mindig dörgölik a lámpát, felidézik a dzsinneket, és az emberek mind azon törik a fejüket, miféle új és új képtelenségeket eszelhetnének ki és valósíthatnának meg már megint. Ha valaki csak alkalomadtán látogat ide, semmi reménye sem lehet, hogy lépést tart a dolgok alakulásával - mert Chicago előbb szárnyalja túl a legmerészebb jövendöléseket, mintsem azok egyáltalán elhangzanának. Ez a város - örök újdonság; mert sosem azt a Chicagót látod viszont, amelytől legutóbb elbúcsúztál. Később a Pennsylvaniai Vasút repített minket tovább New York felé; az egész úton nem szedtünk össze tíz perc késést sem; ekképpen végződött hát az a legkellemesebb ötezer mérföldes utazás, amelyre jó csillagom valaha is elvezérelt.

-&-